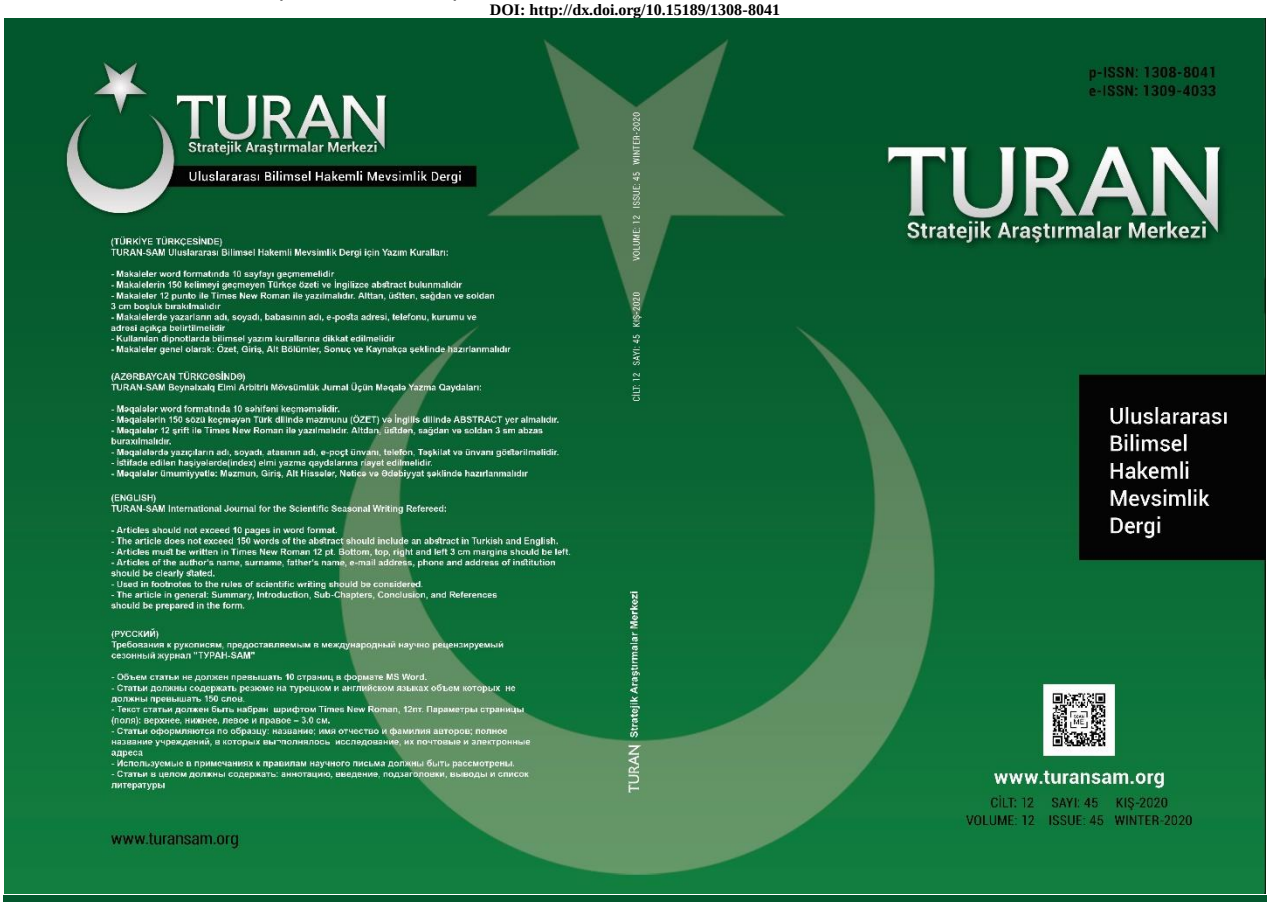
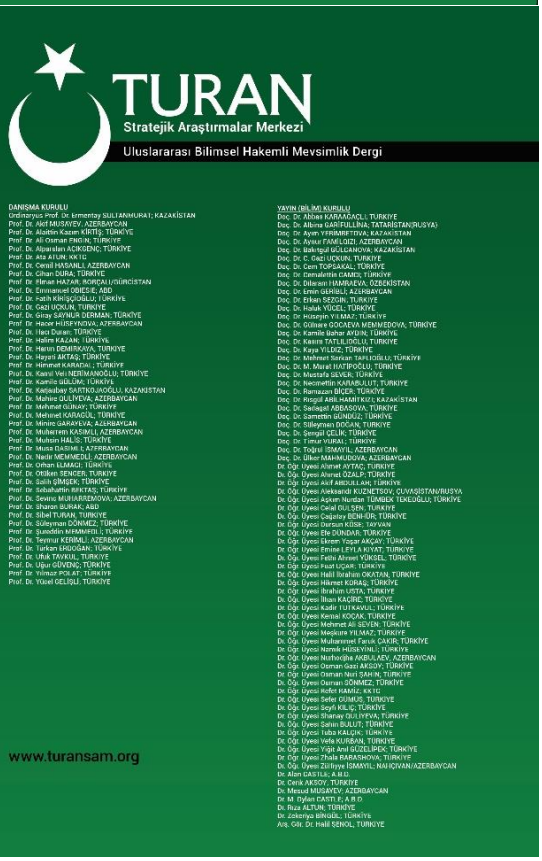
http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

İÇİNDEKİLER

(1)
Doç. Dr. Cavit YEŞİLYURT
ÖLÇMEYİ ÖLÇMEK
MEASURING THE MEASUREMENT
SAYFA 11

(2)
Öğr. Gör. Emine AY YİĞİT; Öğr. Gör. Yusuf YİĞİT
BOLU MUTFAĞI YÖRESEL YEMEKLERİ
BOLU CUISINE LOCAL FOOD
SAYFA 16

(3)
Dr. Bahlul ALİYEV
DİN ve ÇATIŞMA İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA DİNİ ELİTLERİN SİYASETE ETKİLERİ
THE IMPACTS OF RELIGIOUS ELITES ON POLITICS IN THE CONTEXT OF RELIGION and CONFLICT
SAYFA 23

(4)
Hikmetcan GÜLCÜOĞLU
KARŞILAŞTIRMALI YEREL YÖNETİMLER: TÜRKİYE ve İNGİLTERE ÖRNEKLERİ
COMPARATIVE LOCAL GOVERNMENTS: EXAMPLES OF TURKEY and ENGLAND
SAYFA 27

(5)
Dr. Öğr. Üyesi Kadir MERSİN
DEPLASMAN FONKSİYONUNUN ÖZELLİKLERİ ve YAKIT TÜKETİM FONKSİYONUNA UYGULAMASI
PROPERTIES OF DISPLACEMENT FUNCTION and APPLICATION TO CONSUMPTION FUNCTION
SAYFA 32

(6)
Perviz GEÇİRGEN
TÜRKİYE'DE İÇ GÖÇ OLGUSU ve YEREL YÖNETİMLERİN ROLÜ
IMMIGRATION CASE OF DOMESTIC and LOCAL GOVERNMENT ROLE IN TURKEY

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

SAYFA 37

(7)
Prof. Dr. Allahverdi MƏMMƏDLİ
KLASSİK YARADICILIQ: ÖRNƏKLƏR
KLASİK YARATICILIK: ÖRNEKLER
CLASSICAL CREATIVITY: SAMPLES
SAYFA 41

(8)
Prof. Dr. Sevinç MUHARREMOVA
ENANTİOSEMİ BİR DİL ve KONUŞMA OLAYI GİBİ
ENANTIOSEMY AS A LANGUAGE and SPEECH PHENOMENON
SAYFA 47

(9)
Uğur TAŞKİT
FATİH BELEDİYESİ'NİN GERÇEKLEŞTİRDİĞİ SOSYAL HİZMET PROGRAMLARI
SOCIAL SERVICE PROGRAMS BY FATİH MUNICIPALITY
SAYFA 54

(10)
Dr. Öğr. Üyesi N. Ceren TÜRKMEN
IRAK'TA YENİDEN MAKROEKONOMİK SANCILAR
MACROENONOMIC TWINGES IN IRAQ AGAIN
SAYFA 58

(11)
Gülər XANKİŞİZADƏ
QASIM GÜLÜN TƏRTİB ETDİYİ "AZƏRBAYCAN SSR FİZİKİ COĞRAFİYASİ" (1968-ci il) DƏRSLİYİNİN TƏHLİLİ
AZERBAYCAN FİZİKİ COĞRAFYASI ANALİZİ (1968) DERS
ANALYSIS OF "AZERBAIJAN PHYSICAL GEOGRAPHY" (1968) LESSON
SAYFA 66

(12)
Mesut DEMİRTAŞ
DAVUD B. MUHAMMED EL-KARSİ VE '' ŞERHU'L- EMSİLETİ'L-MUHTELİFE Fİ'S-SARF'' ADLI ESERİ
DAWUD B. AL-QARSİ AND THE WORK TITLED "SHARH AL-EMSİLET-L Fİ'S SARF"
SAYFA 69

(13)
Dr. Öğr. Üyesi Veli KÖROĞLU
STANDARDİZASYON
STANDARDIZATION

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

SAYFA 75

(14)

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim YENİGÜN; Doç. Dr. A. Dilek ATASOY
ELEKTROKOAGÜLASYONLA ARSENİK GİDERİMİNDE AKIM YOĞUNLUĞUNA BAĞLI OLARAK ENERJİ TÜKETİMİ ve GİDERİM ORANININ BELİRLENMESİ
DETERMINATION OF ENERGY CONSUMPTION and REMOVAL RATE DEPENDING ON CURRENT DENSITY FOR ARSENIC REMOVAL BY ELECTROCOAGULATION
SAYFA 78

(15)

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim YENİGÜN
SELÇUKLULARDA ÇEVRECİ YAKLAŞIMLAR
ENVIRONMENTAL APPROACHES IN SELJUKS
SAYFA 85

(16)

Doç. Dr. G. A. GADIROVA
TERMİK SANTRALLERDE MAZOTUN YANMASI SONUCU VANADYUMUN KÜL ÇÖKELEKLERİNDEN EKSTRAKSİYONUNDA TERMİK OKSİDASYONUN RÖLÜ.
ROLE OF THERMAL OXIDATION IN THE EXTRACTION PROCESS OF VANADIUM FROM ASH OBTAINED WHILE OIL BURNING ON THERMAL POWER PLANTS
РОЛЬ ТЕРМООКИСЛЕНИЯ В ПРОЦЕССЕ ИЗВЛЕЧЕНИЯ ВАНАДИЯ ИЗ ЗОЛЫ, ПОЛУЧЕННОЙ ПРИ СЖИГАНИИ МАЗУТА НА ТЕПЛОЭЛЕКТРОСТАНЦИЯХ
SAYFA 89

(17)

Dr. Hakan ÇORA
CONTEMPORARY MANAGEMENT OF CRISIS IN TOURISM SECTOR
TURİZM SEKTÖRÜNDE KRİZİN ÇAĞDAŞ YÖNETİMİ
SAYFA 94

(18)

Prof. Dr. Kasom BADAK
EFFICIENT LEADERSHIP QUALITIES FOR TEAM WORK IN ORGANIZATIONS
ÖRGÜTLERDE TAKIM ÇALIŞMASI İÇİN VERİMLİ LİDERLİK ÖZELLİKLERİ
SAYFA 98

(19)

Dr. Ali Nazmi ÇORA
THE ANALYSIS OF NATIONALIST LEADERSHIP THEORIES ON THE EXAMPLE OF MUSTAFA KEMAL ATATURK

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

MİLLİYETÇİ LİDERLİK TEORİLERİNİN ANALİZİ: MUSTAFA KEMAL ATATÜRK ÖRNEĞİ
SAYFA 102

(20)
Prof. Dr. John D. EVANS
TRANSFORMATIONAL LEADERSHIP AS A ROLE OF LEADERSHIP IN THE IMPLEMENTATION OF ORGANIZATIONAL CHANGE
ÖRGÜTSEL DEĞİŞİMİN UYGULANMASINDA LİDERLİK ROLÜ OLARAK DÖNÜŞÜM LİDERLİĞİ
SAYFA 113

(21)
Prof. Dr. Davut AYDÜZ
NAMAZ, NAMAZ KILANLARI FUHŞİYÂT ve MÜNKERDEN NİÇİN UZAKLAŞTIRMAZ?
WHY DOESN'T PRAYER DISTANCE A PRAYING PEOPLE FROM INDECENCY and WRONGDOINGS?
SAYFA 117

(22)
Dr. Senem Zeynep ERCAN; Dr. Öğr. Üyesi Aysu Z. ŞANVER
KLASİK MÜZİK EKOSİSTEMİNİN YENİ PAYDAŞLARI; EV KONSERLERİ VE BUTİK KONSER KAVRAMI
(NEW) FRESH STAKEHOLDERS OF THE CLASSIC MUSIC ECOSYSTEM; HOME CONCERTS AND BOUTIQUE CONCERT AS A CONCEPT
SAYFA 137

(23)
Serkan T AKA; Hicran AKPINAR
GENÇLİK MERKEZLERİ FAALİYETLERİNİN TOPLUMA HİZMET UYGULAMALARI KAPSAMINDA İNCELENMESİ: AĞRI GENÇLİK MERKEZİ ÖRNEĞİ
EVALUATION OF YOUTH CENTRE ACTIVITIES WITHIN THE CONTEXT OF COMMUNITY SERVICE PRACTICES: AĞRI YOUTH CENTRE EXAMPLE
SAYFA 144

(24)
Nuran ÖZTÜRK; Dr. Öğr. Üyesi Şehnaz BİÇER
15. YY TİMUR DEVRİ KELÎLE ve DİMNE'LERİNDE Kİ ASLAN İLE ŞETREBE HİKÂYESİ MİNYATÜRLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZLERİ
COMPARATIVE ANALYSIS OF LION and SETREBE STORY MINIATURES IN THE 15th CENTURY TIMUR ERA KALILA AND DIMNA
SAYFA 151

(25)
Prof. Dr. Asım ÇOBAN

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

STRATEJİK AÇIDAN AMASYA'NIN COĞRAFİ KONUMU
GEOGRAPHICAL LOCATION OF AMASYA FROM STRATEGIC ASPECT
SAYFA 160

(26)
Dr. Öğretim Üyesi İbrahim Bora ORAN
KÜRESELLEŞEN EKONOMİ ORTAMINDA E- TİCARETİN GELECEĞİ
FUTURE OF E-TRADE IN THE GLOBALIZING ECONOMY ENVIRONMENT
ÖZ
SAYFA 168

(27)
Kadir MERSİN; Murat YILDIZ
PERMÜTASYON FONKSİYONU YARDIMI İLE YARIMADA TAŞIMACILIĞININ MODELLEMESİ
A MODELLING OF PENINSULA TRANSPORTATION BY USING PERMUTATION FUNCTION
SAYFA 176

(28)
Elçin HƏSƏNOV Heydər oğlu
İCTİMAİ MƏNƏVİYYAT ƏLEYHİNƏ CİNAYƏT ƏMƏLLƏRİ İLƏ MÜBARİZƏDƏ CİNAYƏT QANUNVERİCİLİYİNİN İNKİŞAF TARİXİ HAQQINDA BƏZİ QEYDLƏR
CEZA MEVZUATININ GELİŞİMİ HAKKINDA BAZI NOTLAR
SOME NOTES ON THE DEVELOPMENT OF CRIMINAL LEGISLATION
SAYFA 183

(29)
Dr. Öğretim Üyesi İbrahim Bora ORAN
KÜRESELLEŞME ve TÜRK DÜNYASI ÜLKELERİNDE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN GELİŞİMİ
GLOBALIZATION & DEVELOPMENT OF DIRECT FOREIGN INVESTMENTS IN TURKISH WORLD COUNTRIES
SAYFA 188

(30)
Könül SALMANOVA İsrafil qızı
LAYLA VƏ OXŞAMALARDA İŞLƏNƏN BƏZİ KÖHNƏLMİŞ SÖZLƏR BARƏDƏ
ABOUT SOME OBSOLETE WORDS USED IN LAYLA AND SIMILARITIES
SAYFA 193

(31)
Araşdırmacı Nabat İBRAHİMOVA Fuad Qızı
KULLANMA BAKIMINDAN ESKİ TÜRK YAZILI ANITLARININ SÖZLÜK İÇERİĞİ
GLOSSARY CONTENT OF OLD TURKISH WRITTEN MONUMENTS FOR USE

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

SAYFA 199

(32)

Dr. Öğretim Üyesi İbrahim Bora ORAN

TÜRKİYE'NİN ENERJİ STRATEJİSİ ve GELECEĞE YÖNELİK HEDEFLER

ENERGY STRATEGIES and GOALS FOR THE FUTURE OF TURKEY

SAYFA 203

(33)

Dr. Öğr. Üyesi Fatih YAMAN

ZORUNLU BİR YAPILANDIRMA İHTİYACI: DEVLET ve DİNİ CEMAATLER İLİŞKİSİ

A NEED FOR A COMPULSORY STRUCTURING: THE STATE and RELIGIOUS COMMUNITIES RELATIONSHIP

SAYFA 209

(34)

Arzu ÖZYÜREK; Ayşenur AYDIN; Şenay ŞİRİN; Ruhigül TURAN; Fatma İRKEN

OKUL ÖNCESİ ÇOCUĞA SAHİP TÜRKİYE'DE ve YURTDIŞINDA YAŞAYAN TÜRK EBEVEYNLERİN ÇOCUK YETİŞTİRME TUTUMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

LIVING THE COMPARISON OF TURKISH ATTITUDE OF PARENTS OF PRESCHOOL CHILDREN HAVING CHILDREN GROWING IN TURKEY and ABROAD

SAYFA 215

(35)

Dr. Öğretim Üyesi Tunçay ÖZDEMİR

IĞDIR OVASI ve YAKIN ÇEVRESİNDE TARIMSAL FAALİYETLER: ÖZELLİKLER ve DAĞILIŞ (2004-2019)

AGRICULTURAL ACTIVITIES İN IGDIR PLAIN and ITS AROUND CHARACTERISTICS and DISTRIBUTION (2004-2019)

SAYFA 223

(36)

Dr. Emrah POLAT; Prof. Dr. Zeki KODAY

ARDAHAN MERKEZ İLÇE'DE YERLEŞME ADLARI

RESIDENCE NAMES IN THE CENTER DISTRICT OF ARDAHAN

SAYFA 240

(37)

Dr. Emrah POLAT; Prof. Dr. Zeki KODAY

ARDAHAN MERKEZ İLÇE'DE NÜFUS GELİŞİMİ

POPULATION DEVELOPMENT IN CENTRAL DISTRICT OF ARDAHAN

SAYFA 244

(38)

Prof. Dr. Hasan LATİF

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

KUŞAKLARIN DAVRANIŞLARI VE YÖNETİMİ KONULU AKADEMİK LİTERATÜRÜN ZAAFLARI
HANDICAPS OF ACADEMIC LITERATURE ON THE BEHAVIOR AND MANAGEMENT OF GENERATIONS
SAYFA 261

(39)
Dr. Eman SULTAN
IDENTITY and TURKISH DIPLOMACY TOWARDS THE ARAB-ISRAELI CONFLICT DURING ARAB SPRING
ARAP BAHARINDA ARAP-İSRAİL ÇATIŞMASINA DOĞRU KİMLİK ve TÜRK DİPLOMASİSİ
SAYFA 265

(40)
Özlem GÜRBÜZ KILIÇ; Özgür DURSUN; Kerem SAVRAN; İdris ÇILGIN
FARKLI DOZLARDA AZOT ve POTASYUM UYGULAMALARININ GEMLİK ZEYTİN ÇEŞİDİNDE VERİM ve BAZI KALİTE KRİTERLERİNE ETKİLERİ
EFFECTS OF NITROGEN and POTASSIUM APPLICATIONS IN DIFFERENT DOSES ON YIELD OLIVE VARIETY OF YIELD and SOME QUALITY CRITERIA
SAYFA 276

(41)
Batyrzhan TEMIRKHANOV; Aygul MUSSAYEVA; Zhakhangir NURMATOV
ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ XX ҒАСЫРДЫҢ БАС КЕЗІНДЕГІ ҚАЖЫЛЫҚ САПАРЫ
HAJ EXPEDITIONS OF KAZAKH PEOPLE IN THE BEGINNING OF XX CENTURY
SAYFA 283

(42)
Öğr. Gör. Can METE; Prof. Dr. Mehveş TARIM
DAVRANIŞSAL EKONOMİ KAPSAMINDA DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİN SAĞLIK HİZMETLERİNDE TÜKETİCİ KARARLARINA ETKİSİ: İSTANBUL İLİNDE BİR UYGULAMA
THE EFFECT OF DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS ON CONSUMER DECISIONS IN HEALTHCARE SERVICES WITHIN THE SCOPE OF BEHAVIORAL ECONOMICS: A RESEARCH IN ISTANBUL
SAYFA 289

(43)
İsmail BAYKAL
İDARE HUKUKUNDA ŞEFFAFLIK ve HESAP VERİLEBİLİRLİĞİN BAĞIMSIZ DENETİM ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ
EVALUATION OF TRANSPARENCY and ACCOUNTABILITY IN ADMINISTRATIVE LAW WITHIN THE FRAMEWORK OF INDEPENDENT AUDIT
SAYFA 298

(44)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Dr. Öğr. Üyesi Şeyda BÜYÜKCAN SAYILIR
SELÇUKLU TÜRKİYESİNDEKİ KONARGÖÇER GRUPLARIN İNANÇLARI ve BUNUN DEVLET DÜZENİNE YANSIMALARI
BELIEFS OF NOMADIC GROUPS IN SELJUQ TURKEY and THE STATE ORDER THEIR REFLECTIONS
SAYFA 302

(45)
Dr. Öğr. Üyesi Bahadır ÇOKAMAY
NAPOLİTEN ALTILI AKORUNUN TÜRK MÜZİĞİ ARMONİZASYONUNDA KULLANIMI
THE USAGE OF NEAPOLITAN'S SIXTH CHORD IN TURKISH MUSIC'S HARMONIZATION
SAYFA 313

(46)
Mir Mehmet ÖZTÜRK
SAĞ KANAT, POPÜLİZM ve YENİ KÜRESEL OLUŞUMLAR
RIGHT WING, POPULISM and NEW GLOBAL CREATIONS
SAYFA 320

(47)
Doç. Dr. Necmettin KARABULUT; Fatih DAŞDEMİR
AMİMESİS KURAMI BAĞLAMINDA SANAT EĞİTİMİ UYGULAMALARI
APPLICATIONS OF ART EDUCATION IN THE CONTEXT OF THEORY OF MIMESIS
SAYFA 327

(48)
Doç. Dr. Necmettin KARABULUT; Fatih DAŞDEMİR
GUSTAVE COURBET'NİN "KARŞILAŞMA-GÜNAYDIN BAY COURBET" ADLI ESERİNDEKİ GÖSTERGELERLE DOĞU KÜLTÜRÜNDEKİ EL ÖPME OLGULARINDAKİ GÖSTERGELERİN KARŞILAŞTIRILMASI
COMPARISON OF THE INDICATORS IN GUSTAVE COURBET'S "GREETINGS-GOOD MORNING MR. COURBET" WITH THE INDICATORS IN THE HAND KISSING PHENOMENA IN THE EASTERN CULTURE
SAYFA 336

(49)
Cihan ÇEPER[1], Dr. Öğr. Üyesi Nuri ERGİN[2], Prof. Dr. Özkan ÖZDEMİR[3]
NiAl-34Cr-xNb (X= 0, 1, 3, 5) ALAŞIMININ ELEKTRİK AKIM DESTEKLİ SİNTERLEME (ECAS) İLE ÜRETİMİ ve KARAKTERİZASYONU[4]
PRODUCTION and CHARACTERIZATION OF NiAl-34Cr-xNb (x = 0, 1, 3, 5) ALLOY PRODUCED BY ELECTRIC CURRENT ACTIVATED SINTERING
SAYFA 345

(50)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Dr. Öğr. Üyesi Hacer GÖL
YUNAN İŞGALİ ALTINDA BATI ANADOLU
WESTERN ANATOLIA UNDER GREEK OCCUPATION
SAYFA 352

(51)
Zeyyat BANDEOĞLU
BM BARIŞ GÜÇLERİNİN CINSEL İSTİSMARI
SEXUAL ABUSES AT UN PEACEKEEPING MISSIONS
SAYFA 358

GENEL BİLGİLER
VE
DERGİ YAZIM KURALLARI
SAYFA 365

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(1)

Doç. Dr. Cavit YEŞİLYURT[1]

ÖLÇMEYİ ÖLÇMEK[2]

MEASURING THE MEASUREMENT

ÖZ

Ölçme, insanoğlunun farkına vararak ya da farkında olmadan günlük hayatında kullandığı bir olgudur. Ölçmeyi sadece insanoğlunun değil hayvanların da hayatlarında kullandığı bir gerçektir. Yöneylem araştırması problemlerinden karınca kolonisi probleminde de en kısa yolu bulma işleminde bir metrik ölçümün yapıldığını bilimsel çalışmalar göstermektedir.

İnsanoğlunun ve hayvanların her daim yaptıkları bu ölçme nedir? Ölçme, tartma ve sayma aynı şey midir? Neyi ne ile ölçüyoruz? Bulutlara bakarak ya da dizlerinde romatizma olan birinin dizlerindeki sızlamaya bakarak havanın yağışlı olup olmadığını yorumlamak ne tür bir ölçme işlemidir? Ekonomistlerin ya da bazı karar vericilerin önemli bir kararı açıklamak için uygun zamanı ya da mekânı beklemelerinde ne tür bir ölçme vardır. Kutsal metinlerde insanlara ölçü ve tartıda hassasiyet göstermelerinin emredilmesinden maksat nedir? Hukuk, adalet ve eşitlik kavramlarında ölçü nerede durmaktadır. Bu ve benzeri sorular ölçmenin ne denli önemli bir kavram olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Ölçme, Ölçüm Yöntemleri, Performans Ölçme.

ABSTRACT

Measurement is a phenomenon that human beings use in their daily life with or without realization. It is a fact that measurement is used not only by human beings but also by animals. Scientific studies show that a metric measurement is made in finding the shortest path in the ant colony problem, which is one of the operational research problems.

What is this measurement that humans and animals always do? Are measuring, weighing and counting the same thing? What do we measure with what? What is the process of measuring whether the weather is rainy by looking at the clouds or looking at the whining of the knees of someone with rheumatism in their knees? What measure is there for economists or some decision-makers to wait for the appropriate time or space to explain an important decision. What is the purpose of ordering people to show sensitivity in scale and scale in the sacred texts? Where does the measure stand in the concepts of law, justice and equality? These and similar questions show how important it is to measure.

***Keywords**: Measurement, Measurement Methods, Performance Measurement.*

[1] Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, cavityesilyurt@atauni.edu.tr
ORCID: 0000-0001-9814-4085

[2] Bu çalışma 7-9 Aralık 2018 Tarihinde Erzurum'da Düzenlenen IV. Uluslararası Mesleki ve Teknik Bilimler Kongresinde sunulmuş ve Tam metin olarak Kongre Kitabında yayınlanmıştır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Kavramsal olarak ölçme metrik bir fonksiyon olmakla birlikte çok çeşitli anlamlar da ifade etmektedir. Metrik fonksiyon olarak ölçme, uzunluk ölçme ve alan ölçme anlamı taşırken, sayma, ağırlık ölçme, performans ölçme vb. gibi kavramlar da ölçme kavramının içerisine girmektedir. Ayrıca başarıyı ölçme, kararlılığı ölçme, direnci ölçme, bağlılığı ölçme, samimiyeti ölçme gibi kavramlarda ölçmenin yalnızca metrik bir faaliyet olmadığını göstermektedir.

İnsanoğlunun hayatı -bilinçli ya da bilinç dışı- ölçmeden ari düşünülemez. Ölçme olmadan neyin iyi, neyin kötü olduğuna, ne kadar iyi olduğuna, kime ve neye göre iyi olduğuna karar verilemez. Bu da göstermektedir ki ölçme sıradan bir kavram olmanın ötesinde belli bir disiplin gerektirmektedir.

Bu çalışmada öncelikle kavramsal olarak ölçme ve ölçmenin önemi üzerinde durulacak, daha sonrada ölçme ve ölçüm yöntemleri değerlendirilecektir.

1. Yöntem

Çalışmanın bu bölümünde kavramsal olarak ölçmenin ne anlama geldiği vurgulanacaktır. Ölçme denince ilk akla gelen şey ölçülecek niteliktir. Ölçülecek nitelik yoksa ölçmeden bahsedilemez. Ölçme, ölçülecek niteliğin gözlem, deneme ya da his yoluyla sözle, rakamla ya da sembolle ifade edilmesi işidir. Burada ölçülecek nitelikten maksat neyin ya da hangi değişkenin ölçüleceğidir. Öğrencilerin başarılarının, kütlelerinin, uzunlukların ölçülmesi, hava sıcaklığının ölçülmesi, birey ya da kurum performansının ölçülmesi gibi şeyler ölçülecek niteliğe örnek olarak verilebilir. Bu anlamda ölçme nitelikleri nicel hale getirme işidir. Bazen ölçülecek nitelikler nicel olarak ifade edilemeyebilir. Bu durumda ölçülecek nitelikler betimleme yoluyla da ifade edilebilir. Hava sıcaklığı -30 ^0C demek hava sıcaklığını nicel olarak ifade etmek iken hava çok soğuk sözü de hava sıcaklığını betimleme yoluyla ölçmeye bir örnek olarak verilebilir. Ne kadar güzel bir bahçe, ne sakin bir şehir vb. gibi ifadeler ölçülecek niteliği betimleme yoluyla ölçme işidir. Ölçme bu anlamda bir betimleme işidir.

2. Önem

Çalışmanın bu bölümünde ise ölçmenin önemi vurgulanacaktır. Her ne kadar ölçme ölçülecek niteliği nicel ya da betimleme yoluyla ifade etme süreci olsa da ölçmenin bir amaca yönelik bir süreç olduğu bir gerçektir. Yani ölçme sonucu bir değerlendirme yapılacak ve bu değerlendirmeler karar vericilerin kararlarına yön verecektir. Dolayısıyla ölçmede, ölçülecek niteliğin belirlenmesi de ölçme aracının belirlenmesi de ölçmedeki bu amaçtan bağımsız düşünülemez. Bu nedenle ölçmenin niçin olduğu kadar nasıl olacağı da en az ölçme kadar önemlidir. Yani amaca göre neyin ölçüleceği kadar nasıl ölçüleceği de ve hatta ne ile ölçüleceği ölçme kavramının vazgeçilmez unsurlarıdır.

Peki, ölçmede amaç nedir? Niçin ölçüm yapılır ve tabi daha sonrada nasıl yapılmalıdır soruları gelir. Ölçme olmadan neyin iyi olduğuna, neye ya da kime göre iyi olduğuna karar vermek olanaklı değildir.[3] St. Augustine's Lamet'in "Ulu Tanrım, ölçer dururum, ama ne ölçtüğümü bilmem"[4] sözleri ise ölçmenin de bir disiplin gerektirdiğini ve iyi bir değerlendirme yapabilmenin ön koşulunun sağlıklı bir ölçmeden geçtiğini vurgular.[5]

Ölçme aynı zamanda bir durum tespitidir. Birey, kurum ya da işletmelerin başarı düzeylerinin nerede olduğu ancak sağlıklı bir ölçme ile belirlenebilir. Kaynakların sınırlı ve rekabetin kaçınılmaz olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda ürün ve hizmet üreten birimlerin optimal (en iyi) kaynak kullanımı, gelişme ya da hiç değilse var olunan konumun korunması için bir zorunluluktur. Bir üretim sürecinde optimal kaynak kullanımı ise ciddi bir ölçüm disiplinini gerekli kılmaktadır. Ölçüsüz yapılan bir üretim sürecinde kaynakların gereksiz yere heba olması bir yana üretilen ürününden beklenen faydanın sağlanamaması sonucunu da

[3] Cavit Yeşilyurt, Matematik Programlama Tabanlı Etkinlik Ölçüm Yöntemlerinden Veri Zarflama Analizi Yöntemi ile Orta Öğretimde Etkinlik Ölçümü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2003, s. 2.
[4] Selma Şimşek, Fen Bilimlerinde Değerlendirmenin Önemi, **Milli Eğitim Dergisi**, sayı 148 Ekim Kasım Aralık 2000, http://yayim.meb.gov.tr/yayimlar/148/1.htm.
[5] Yeşilyurt; a.g.t. s.2.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

getirebilecektir. Bu ise kaynak sıkıntısı olmayan durumlarda da kaynak kullanımında ölçülü olunması gerekliliğini göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Evin önünden ırmak geçiyor olsa da suyun gereğinden fazla kullanılmaması kutsal öğretisi diğer mesajlarının yanında, kaynak kullanımında da ölçülü olmanın önemini en güzel ifade eden bir durumdur.

Ölçü ve tartının Allah Kelamı olan Kuranı Kerimde de geniş bir şekilde yer almıştır. Kuranı Kerimin 6/152, 7/85, 11/84-85, 17/35, 21/47, 26/181-183, 42/17, 55/7-9, 57/25 ayetlerinde ölçüden, 83/1-6 ayetlerinde de ölçüde hile yapmaktan bahsetmektedir. Bu anlamda ölçünün önemi hakkında değerlendirme yapmak ise insanın haddini aşan bir şey olsa gerek. Bundan sonra ölçü ve ölçmenin önemi üzerine konuşmanın zaid olacağı düşüncesindeyiz. Zira mutlak hakikatler kanaatimizce tartışılmaz ancak anlamaya çalışılır.

3. Ölçmenin Aşamaları

Ölçmenin aşamaları bir başka söylemle ölçme süreci, ölçülecek niteliğin belirlenmesi ile başlar. İkinci olarak ise ölçme aracı yani ölçülecek niteliğin ne ile ölçüleceği gelir. Ölçülecek nitelik bir nesnenin boyu, alanı, hacmi ya da kütlesi olabilir. Bu durumda ölçme aracı nicel olarak ifade edilen bir araç olur.

Bazen de ölçülecek nitelik bir nesne olmadığı halde türetilmiş ama sayılarla ifade edilebilen bir araçla ölçülebilir. Bir bölgenin sıcaklığı, ortamdaki nem oranı, belli alandaki canlı sayısı gibi nitelikler türetilmiş ölçekle ölçülebilir. Bu ölçekler de nicel olabilirde olmaya bilirde. Örneğin bir ortamın sıcaklığı şu kadar derece denirse niceleme, ortam çok sıcak ya da çok soğuk denirse betimleme yapılmış olur. Benzer şekilde metrekareye şu kadar canlı düşüyor denildiğinde türetilmiş ama nicel bir ölçek kullanılmış olur iken burası kalabalık denince ortam betimleme yoluyla ölçülmüş olur.

Ölçmenin son aşaması ise ölçülecek niteliği deney, gözlem ya da algılama sonrası sayı, sembol ya da yargı belirten sözlerle ifade etme işidir. Ölçmenin aşamalarında değerlendirme yoktur. Değerlendirme ölçme sonuçlarına göre daha sonra yapılacak bir iştir. Betimleme yoluyla ölçmede her ne kadar değerlendirme yapılıyor gibi gözükse de bu aslında bir değerlendirme olmayıp incelenen nitelikle ilgili bir durum tespitidir. Bu sınıf çok soğuk demek bir değerlendirme olmayıp bir durum tespitidir. Bu sınıf çok soğuk burada ders yapılamaz, ortam ısıtıcı çalıştırmalı demek bir değerlendirme olur. Benzer şekilde bir öğrencinin aldığı notun sayısal olarak ifadesi ölçme, bu not ile şu derece ile başarılı oldunuz demek bir değerlendirmedir.

4. Ölçme Türleri

Ölçme türleri, ölçülecek niteliğin özelliği ve ölçme aracının özelliği göz önüne alınarak üç ana maddede verilebilir. Bunlar doğrudan, dolaylı ve türetilmiş ölçmedir.

Doğrudan ölçmede ölçülecek niteliğin özelliği ile ölçme aracının özelliği aynıdır. Bir cismin uzunluğu kendisi de bir uzunluk olan metre ile ölçülürken doğrudan bir ölçme yapılmış olur. Yine bir cismin kütlesi ölçülürken eşit kollu terazinin bir koluna bu cisim, diğer koluna da kendisi de bir kütle olan ve belli standartlara göre belirlenmiş kilogram, gram vs. konularak yapılan ölçme yine doğrudan ölçme türüne girer.

Dolaylı ölçmede ölçülecek niteliğin özelliği ile ölçme aracının özelliği aynı değildir. Bir cismin ağırlığının yaylı bir kantar ile ölçülmesi işinde; ölçülecek niteliğin özelliği ağırlık iken ölçme aracında kantarın yayında meydana gelen uzunluk dikkate alınır. Yine bir ortamın ısısının ölçülmesi işinde ölçülecek niteliği özelliği ısı iken ölçme aracında termometredeki civanın ısının etkisi ile yükselmesi –ya da azalması- ile elde edilen mesafe dikkate alınır. Bu ise dolaylı bir ölçme türüdür.

Türetilmiş ölçmeye gelince, bu tür ölçmede ölçme aracı türetilmiştir. Örneğin bir yerleşim yerindeki nüfus yoğunluğunun ölçümünde, o yerde yaşayan insan sayısı ile o yerin alanı dikkate alınarak üçüncü bir değişken elde edilerek ölçüm yapılır. Bu ölçüm sonucu "burada metrekareye şu kadar insan düşüyor" şeklinde ifade edilir. Bir öğrencinin başarı notunun hesaplanmasında kullanılan, ara sınav notunun yüzde şu kadarı ile dönem sonu sınavının yüzde şu kadarı toplanarak yapılan ölçmede yine türetilmiş ölçme türüdür. Beden kitle indeksi ölçümünde de kişinin boy uzunluğu ve kütlesi üzerine yapılmış bir bağıntı ile ölçülmektedir. Bu da bir türetilmiş ölçme türüdür. Bu tür örnekleri çoğaltmak mümkündür. Anacak türetilmiş ölçme türü için şunu söylemek mümkündür. Bu ölçme türünde ölçme aracı, en az iki değişken bir bağıntıya sokularak bir üçüncü değişkenin elde edilir ve ölçme aracı olarak bu değişken kullanılır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Günlük hayatta birçok alanda bu ölçüm türleri kullanılır. Bu alanlardan en yaygın olanı performans ölçümüdür. Performans ölçümü de birey performansı, ürün performansı ya da kurum performansı olarak karşımıza çıkar.

5. Performans Ölçüm Yöntemleri

Hangi durumlarda hangi ölçüm yönteminin kullanılmasının ne denli doğru yapılırsa, bu ölçüm yöntemiyle elde edilen sonuçların ölçüm sonrası değerlendirme aşamasında isabetli karar almaya o denli yardımcı olacaktır. Yani ölçümün hangi amaca göre yapıldığı kadar hangi araçla ve nasıl yapılacağı da ölçüm yöntemlerinin vazgeçilmez unsurlarıdır. Çalışmanın bu bölümünde birey ya da kurumlar için vazgeçilmez olan performans ölçümünden bahsedilecektir. Burada çok boyutları olan performans kavramı bir başarım ölçüsü olarak alınacak ve bu anlamda performans ölçüm yöntemlerinden bahsedilecektir.

Performans ölçümüne ilişkin yapılan analizleri genel anlamda üç başlık altında toplamak olanaklıdır. Bunlar, oran analizi, parametreli yöntemler ve parametresiz yöntemlerdir.[6]

a. Oran Analizi

Örgütsel performansın ölçümünde kullanılan yöntemlerden en basiti ve belki de en yaygını oran analizidir. Tek girdi ve tek çıktı ile sınırlı olan bu analiz yönteminin, hala yaygın bir yöntem olarak kullanılması nedeni, oldukça kolay bir yöntem olmasına ve çok az bilgiye gereksinim duymasıdır. Tek girdinin tek çıktıya oranı olarak tanımlanan oran analizi (ratio analysis) yaklaşımında her bir oran, performansla ilgili boyutlardan sadece bir tanesini göz önüne alırken diğer boyutları göz ardı etmektedir. Örneğin; finanssal analizlerde kullanılan oranlar (likidite, mali bünye, faaliyet, kârlılık vs.) o faaliyet dönemi içindeki olayların yorumunu, yalnızca ilgili orana konu olan kalemler bazında yapabilirler.

b. Parametreli Yöntemler

Bu yöntemlerde, etkinlik ölçümü gerçekleştirilecek olan endüstri dalına ilişkin üretim fonksiyonunun analitik bir yapıya sahip olduğu varsayımı yapılır ve bu fonksiyonun parametrelerinin belirlenmesine çalışılır.

Parametreli etkinlik ölçüm yöntemlerinin en yangın olarak bilineni regrasyon analizidir. Regresyon analizi, aralarında neden sonuç ilişkisi olduğu bilinen, bağımlı ve bağısız değişkenler arasındaki ilişkinin nedensel yapısını belirlemeye yönelik bir yöntemdir.[7]

c. Parametresiz Yöntemler

Parametreli yöntemlere bir alternatif olarak ortaya çıkan parametresiz (non-parametric) yöntemler, genel olarak matematik programlamayı çözüm tekniği olarak benimsemişlerdir. Bu tür yöntemler, üretim fonksiyonunun ardında herhangi bir analitik formun varlığını öngörmezler. Bu özelliklerinden dolayı parametreli yöntemlere göre daha esnektirler. Ayrıca birçok girdili ve birçok çıktılı üretim ortamlarında performans ölçümü için oldukça uygun bir yapıya sahiptirler.[8] Parametresiz etkinlik ölçüm yöntemlerinin büyük çoğunluğu girdi ve çıktı ölçüm birimlerinden bağımsızdırlar. Bu özellikleri ile de, ölçümü yapılan örgüt ya da işletmelerin değişik boyutlarının aynı anda ölçülebilmesine olanak tanımaktadırlar. Parametresiz ektinlik ölçüm yöntemlerinden en yaygın olarak bilineni Veri Zarflama Analizi yöntemidir. Literatürde Data Envelopment Analysis-DEA olarak ta bilinen VZA yöntemi, doğrusal programlama tabanlı parametrik olmayan bir tekniktir.[9]

[6] O. Reha Yollan, İşletmeler Arası Göreli Etkinlik Ölçümü, MPM Yayınları No: 483, s.4.
[7] W.L. Hays, Statistics for the Social Sciences Holt, Rinehart and Winston , Inc. Newyork, 1973, s.676.
[8] Yolalan, a.g.e., s.5.
[9] Armağan Tarım, Veri Zarflama Analizi -Matematiksel Programlama Tabanlı Göreli Etkinlik Ölçüm Yaklaşımı- Sayıştay Yayınları Araştırma/İnceleme/Çeviri Dizisi:15, Ankara 2001, s.45.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

6. Sonuç

İnsan ve Kainat bir ölçü üzeredir. İnsan ölçer ya da ölçülmüşü anlar ya da algılar. Güneş ve ay bir hesaba göre hareket etmektedir.[10] Göğü yükseltti ve ölçüyü koydu.[11] Bu ayetlerde Yüce Yaratıcı insanın insanın idrakini ölçüğe çekmektedir. Ölçüde haddi aşmayın. Tartıyı adaletle yapın, teraziyi eksik tutmayın.[12] Bu ayetlerde ise ölçüde ve tartıda hassas olunması vurgulanmaktadır.

İnsanoğlunun dikkati ölçüye çekildiği kadar belkide başka bir şeye çekilmemiştir. O halde ölçüye ölçmeyi ölçmekle başlanmalı. Yani ölçüde haddi aşmamak ancak neyin ne ile ölçüleceğini bilmekle mümkün olur.

Ölçü yapılırken muhatabını ikna etmeli. Ölçü aletlerinin ya da ölçüm yöntemlerinin adil olunmadığına kanaat getirilen yerde yapılan ölçümden memnuniyetsizliğin yanında ölçme de yara alır. Ancak doğru ölçü araçları ile adil ve tarafsız ölçümlerin yapıldığına inanılan toplumlarda huzur ve barış uzun soluklu olur.

Sonuç olarak belirtmek isterim ki ölçüm yapılan yerlerin, durumların ve ortamların hakkındaki kanaat "gül alırlar, gül satarlar, gülü gül ile tartarlar" mesabesinde olmalıdır.

KAYNAKÇA

1. Armağan Tarım, Veri Zarflama Analizi -Matematiksel Programlama Tabanlı Göreli Etkinlik Ölçüm Yaklaşımı- Sayıştay Yayınları Araştırma/İnceleme/Çeviri Dizisi:15, Ankara 2001, s.45.
2. Cavit Yeşilyurt, Matematik Programlama Tabanlı Etkinlik Ölçüm Yöntemlerinden Veri Zarflama Analizi Yöntemi ile Orta Öğretimde Etkinlik Ölçümü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2003, s. 2.
3. Kuranı Kerim Meali Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını.
4. O. Reha Yollan, İşletmeler Arası Göreli Etkinlik Ölçümü, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları No: 483, s.4.
5. Selma Şimşek, Fen Bilimlerinde Değerlendirmenin Önemi, Milli Eğitim Dergisi, sayı 148 Ekim Kasım Aralık 2000, http://yayim.meb.gov.tr/yayimlar/148/1.htm.
6. W.L. Hays, Statistics for the Social Sciences Holt, Rinehart and Winston , Inc. Newyork, 1973, s.676.

[10] Rahman suresi 5. Ayet.
[11] Rahman suresi 7. Ayet.
[12] Rahman suresi 8-9.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(2)

Öğr. Gör. Emine AY YİĞİT[1]; Öğr. Gör. Yusuf YİĞİT[2]

BOLU MUTFAĞI YÖRESEL YEMEKLERİ

BOLU CUISINE LOCAL FOOD

ÖZ

Günümüzde dünya ülkelerinde yeme içmeye verilen önem geçmişe oranla artmıştır. Bulunduğu yörede hazırlanan yöreye ait yiyecek ve içecekler yörenin kültürel özelliklerini yansıtır. Yöresel yemeklerin yöreye olan katkısı turizm pazarlaması açısından ayrıca önemlidir. Türk mutfağı, Türkiye toprakları içerisinde yaşamını sürdüren, Orta Asya ya kadar uzanan birikimle ortaya çıkmış bir mutfaktır. Geçmişten günümüze Türk mutfağının çok kültürlü yapısı bu mutfağının gelişimine büyük katkı sağlamıştır. Ülkemizdeki bütün yörelerin kendine özel mutfak kültürü ,pişirme araç gereçleri ve yöntemleri bulunmaktadır.Yörelerde yetişen yöresel ürünler ; yörenin İklimi,yaşam tarzı, ve kültürü, bölgede oluşan yöresel yemeklerin şekillenmesinde büyük etki göstermiştir.

Yöresel mutfaklar bulundukları yörenin tanıtımında önemli bir yere sahiptir. Kuşaktan kuşağa aktarılan kültürel mirasımız olan yöresel mutfağımızda pişen yemeklerimiz ve orijinal pişirme yöntemleri kaybolma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu çalışmada Bolu yöresel mutfağı yöresel yemekler açısından incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bolu, yöresel, lezzet.

ABSTRACT

Today, the importance given to eating and drinking has increased in the world countries compared to the past. . Food and drinks of the region prepared in the region where it is located reflect the cultural characteristics of the region. The contribution of local dishes to the region is also important in terms of tourism marketing. Turkish cuisine, Turkey can continue to live in the soil, which emerged with a kitchen extending to accumulate up to Central Asia. The multicultural structure of Turkish cuisine from past to present has contributed greatly to the development of this cuisine. All regions in our country have their own cuisine culture, cooking tools and methods. Local products grown in the regions;

The climate, lifestyle, and culture of the region have had a major impact on shaping the local dishes that have formed in the region. Local kitchens have an important place in the promotion of their region. Our dishes cooked in our local cuisine, which is our cultural heritage passed down from generation to generation, and the original cooking methods are in danger of being lost. In this study, Bolu local cuisine has been examined in terms of local dishes.

Keywords: *Bolu, local, flavor.*

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Bolu ili aşçıları ile ünlü bir ildir. Bolu'nun Mengen ilçesinde yetişen aşçıların tarihi incelendiğinde , padişah mutfağına kadar dayanmaktadır. Atatürk'ün aşçısı da Mengenli olduğu görülmektedir. Bolu ve ilçesi Mengende yetişmiş ustalar bugün ülkemizde ve diğer ülkelerde de tanınmaya devam etmektedir. Bolunun Mengen ilçesinde her yıl düzenlenen Aşçılar Festivali kültür ve turizme sağladığı katkı açısından önemi büyüktür. Bolu ili ve ilçelerinde, eskiden bu yana evlerin mutfakları salondan bağımsız inşa edilmiştir ve oldukça büyüktür. Bolunun Köylerinde evlerin bahçelerinin çoğu toprak veya tuğladan yapılmış fırın bulunmaktadır.Bu fırınlarda genelde somun ekmeği denilen içerisine yörede yetişen patates eklenen ekmek yapılır. Odun ateşinde fırında pişen bu ekmek veya yemeğin lezzeti diğer lezzetlere göre oldukça farklıdır. Yörede yapılan düğünlere "ekmek atımı" denilen gözleme dağıtımıyla başlamaktadır. Okuyucu denilen kişi düğün için ev ev gezerken her eve gözleme bırakır. Geçmişten gelen bu gelenek kız istemeye giderken de uygulanmaktadır. Bunun yanında, zaman içinde kaybolmaya yüz tutmuş geleneklerimiz arasına girmiştir. Düğünler için yapılan yemekler komşuların bir araya gelmesi yoluyla yapılır (http://www.bolu.gov.tr/bolu-mutfagi).

Bolu DüğünYemekleri

Bolunun yöresel yemekleri incelendiğinde sırasıyla;Yayla çorbası, yaprak dolması, et yemeği, hoşaf, börek, baklava düğün yemekleri arasında yer alır. Ayrıca, kedi batmazı, paşa pilavı, cevizli çörek, yoğurtlu bakla çorbası, kabaklı gözleme, katık keş yöreye özgün yiyeceklerdir. Mudurnu'nun saray helvası yurt çapında ün yapmış bir kuru tatlı çeşididir.

Resim.1.Bolu yöresel yemekleri

Düğünlerde yapılan çorbanın içerisine bazen haşlanmış nohut eklenebilmektedir.Yayla çorbasının üzeri tereyağı, nane ,kırmızı biber yakılarak üzeri ayrıca süslenmektedir.Yaprak dolması yörede bulunan yapraklardan imece usulü yapılmaktadır.Yaprak dolması çoğunlukla ince ve uzun sarılmaktadır.Yaprak dolmasının üzerinde süzme yogurdun sıvı hale getirilmiş hali dökülüp,yayla çorbasında olduğu gibi yakılmış tereyağlı karışım ile süslenmektedir. Düğünlerde yapılan hoşafın özelliği ise üzüm ile yapılması içerisine az bir kırmızı gıda boyası konulmasıyla renginin açık pembe görünmesidir.Bu hosaf aliminyum taslarda sunulur.Baklava imece usülü yapılmaktadır. Baklavalar evlerin bahçelerinde bulunan ekmek fırınlarında pişirilmektedir.Düğün börekleri; günümüzde halen bazı köylerde, imece usulü yapılan ve pişmiş yufkaların su ile ıslatılarak yumuşatılması ile hazırlanmaktadır.Böreklerin içerisine yörede yapılmış köy peyniri konulmaktadır. Bolunun köylerinde geçmiş zamanlarda yemekler,evin içerisine şimdiki adıyla şömine olarak isimlendirdiğimiz ocaklarda yapılırdı. Bu ocakların üzerine saç ayağı dediğimiz üç ayaklı demirden yapılmış pişirme ünitesi yerleştirilip sacayağının altına uygun büyüklükte odunlar yerleştirilir.Yemekler bu odun ateşinde pişirilirdi.

Bolunun Yöresel Yemekleri

Bolunun yöresel yemekleri sırasıyla; yayla çorbası, patates çorbası, ovmaç çorbası, kızılcık tarhana çorbası, tarhana çorbası, nohutlu çorbası, yoğurtlu bakla çorbası, imaret çorbası, çiğ börek, kabaklı gözleme,

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

acı su bazlamacı, çantıklı pide, etli mantı, ekmek aşı, patatesli köy ekmeği, kedi batmaz, mantar sote, orman kebabı, kaldırık dolması, kaşık sapı, Mengen pilavı, Kıbrısçık pilavı, keşli cevizli erişte, höşmerim, Mengen kuzu güveç, katık, kaşık atmaç, bakla çullaması, paşa pilavı, kabak hoşafı, kara kabak tatlısı, palize, coş hoşafı, karavul şerbeti, kızılcık şurubu, saray helvası, Bolu Beyi tatlısı, Mudurnu baklası, uğut tatlısıdır (http://www.bolu.gov.tr/bolu-mutfagi).

Yayla çorbası diğer yörelerden farklı olarak içerisine haşlanmış nohut eklenerek hazırlanmaktadır.Acı su bazlamacı; Çepni köyünde bulunan maden suyu ile yapılan bazlamaçtır.Kabartma tozu yerine köyden çıkan su kullanılır.

Patates çorbası yayla çorbası usulüne göre hazırlanır,üzeri yanmış terayağı ile süslenir.Ovmaç çorbası una az bir su ilavesi ile elde ovma yöntemiyle hazırlanan kaynayan suya atılıp pişirilen bir çorba çeşididir.Kızılcık Çorbası her zaman evlerde pişen bir çorba değildir.Genelde grip gibi hastalıklarda tedavi amacıyla pişirilir.Ölecek hastayı dirilttiği söylenir.Bu çorba yörede bulunan kızılcıkların ezilmiş halinin tarhananın içerisine katılarak yapılmasıyla olur. Kurutulan tarhana ile hazırlanır. Kızılcık tarhanası kaynayan suya ilave edilir.içerisine bol karabiber ve sarımsak katılır.yağ miktarı yok denecek kadar az olur.Sıcak ikram edilir.Kızılcık tarhanası Bolu'da hemen hemen bütün evlerde hastalık günleri için saklanır.Yoğurtlu bakla çorbası yayla çorbası usulüne gibi hazırlanır. İsteğe göre taze fasülye , bazen kuru fasülye,bazende bolunun köylerinde deli bakla olarak isimlendirilen bakla ile hazırlanır. Bu çorbaların özelliği meyane katılmadan önce baklaların haşlanmasıdır.Kabaklı gözleme yörede yetişen yöresel ağızla kara kabak dediğimiz kabakla hazırlanır.Bu kabağın taze olması yani kabuğunun sertleşmemesi gerekir.Kabaklı gözleme kabağın rendelenerek az bir şeker ile pişirildikten sonra içerisine karabiber eklenmesiyle harcı hazırlanır.Yufkalar açılarak gözer adı verilen hazırlama aracının üzerine serilir.İçerisine harç sürüldükten sonra ikinci bir yufka serilip,topraktan yapılmış sac üzerinde kızartılarak pişirilir.Bu gözlemenin özelliği büyük yapılmasıdır.Kedi batmaz makarna hamurunun bölünerek kaynayan suya atılması ile yapılır.Üzerine kızartılmış keşli ceviz karışımı dökülür. Keş veya Gurut,kurutulmuş Yağurt olarak adlandırılan Orta Asya kökenli ürünlerden olup , yağsız yoğurdun tuzlanarak güneşte kurutulmasından elde edilmektedir. Bir zamanlar at sırtında göçebe yaşayan Türklerin en önemli ve saklanabilen gıdalarından birisidir. 10 kg yağısız yoğurt içerisine bol tuz eklenerek bez torbalarda süzülür ve bir gün bekletilir. Bekletilerek süzme yoğurdun biraz ekşimsi olması sağlanır. Süzülerek suyu uçurulan yoğurt, avuç içinde yuvarlanarak koni şekline getirilir ve temiz beyaz bezlerin üzerine konur. Elde edilen koniler avuç içini dolduracak kadardır. Eriştelerin kesildiği ,rüzgarsız veya az rüzgarlı ,bol güneşli havalarda damların üzerine veya evlerin önündeki özel hazırlanmış yerlerin üzerine konularak kurumaya bırakılır.Bolu yöresinde yerine göre keş yağlı yogurttan yapılıp içerisine çörekotu'da eklenebilir (http://www.agaclar.net/forum/kiler/28863.htm). Paşa pilavı adında anıldığı gibi pilav değildir.Bu yemek aslında patates salatasıdır.Bazen içerisne kaynamış yumurta ilave edilebilir.Kaldirik dolması bolunun yaylarında yetişen, tüylümsü iri yaprakları olan kaldirik otundan, şekil olarak büyük olarak yapılan dolma çeşididir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Resim.2.Kaldirik Otu yaprağı

Kızılcık Çorbası

Resim.3 Kızılcık Çorbası Bolu

Malzemeler :
5 kaşık kızılcık tarhanası
1 litre Su
1 diş sarımsak
Tuz
Tereyağı

Yapılışı:Kaynayan suya kızılcık tarhanası atılır.Sarımsak dogranır.Tuz vetereyağı eklenir.Yarım çaykaşığı karabiber eklenerek pişirilir

(https://lezzetler.com/kizilcik-tarhanasi-bolu-tarif-115738).

Kabaklı Gözleme

Resim.4. Kabaklı Gözleme Bolu

Malzemeler:
2,5 su bardağı su
Tuz
Alabildiği kadar un
İçi İçin:
1 büyük kâse rendelenmiş bal kabağı

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

5 çorba kaşığı toz şeker
1 tutam tuz
1tutam karabiber
1 demet pazı, 1 çorba kaşığı sıvı yağ.
Üzeri İçin:
1 çorba kaşığı tereyağı
1 çorba kaşığı toz şeker
3 çorba kaşığı kaymak

Balkabağı rendesini tuz ve şeker ilave edip, kabaklar hafif yumuşayınca kadar kavrulur altını kapatılır karabiber eklenip ve soğumaya bırakılır.
Una tuz serpilip, azar azar su koyarak, hamuru kulak memesinden biraz sert kıvamda yoğrulur. Bıçakla beş eşit parçaya bölünür. Üzerine nemli bir bez örtülerek yarım saat dinlendirilir. Daha sonra her pazıyı ince açarak yarısına kabaklı içten konulur. Geri kalan hamur üzerine örtülür. Kenarlarını elle bastırılıp, sac üzerinde ateşte arkalı önlü pembeleşene kadar pişirilir. Diğerleri de aynı şekilde açılıp, servis tabağına konur. Üzerine şeker konan tereyağı kızdırıp dökülür. Üzerine arzuya göre kaymak ilave edilerek servis yapılır
(https://lezzetler.com/kabakli-gozleme-bolu-vt29986).

Kedi Batmaz

Resim.5. Kedi Batmaz Bolu

Malzemeler:
Hamuru için
2 bardak un
3 bardak kadar su
1 tutam tuz
Sosu için
200 gram rendelenmiş keş
200 gram tereyağı

Yapılışı:

Üç bardak suyun içine bir tutam tuz atın ve unu suya ilave edilir. Tahta kaşık yardımı ile hızlıca karıştırılıp ve ocağın altını kısılır. Yavaş yavaş 6-7 dakika pişirilir. Bir süre (3-4 dakika kadar) bekletilir ve ıslak kaşıkla hamurdan parçalar koparıp servis tepsisine yerleştirilir. Tereyağında keşin yarısını kızartılıp ve üzerinde gezdirilir (http://www.ennefis.com/kedi-batmaz-tarifi.html).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Yoğurtlu Bakla Çorbası

Resim.6. Yoğurtlu Bakla Çorbası Bolu

Malzemeler:
250 gr taze bakla
1 adet kuru soğan
8 su bardağı kaynamış su
2 çorba kaşığı un
2 çorba kaşığı zeytin yağı veya sıvı yağ
2 su bardağı süzme yogurt
Tuz ,karabiber,1-2 dal dereotu

Yapılışı: Baklalar enine 2 mm olarak doğranıp yıkanır.Tencereye yağ konur.soğanla beraber kavrulur,baklalar ilave edilip yumuşayıncaya kadar kavrulur.Kaynamış su ilave edilir.Kaynamaya birakılır,Ayrı bir tarafta süzme yoğurt ve un karıstırılarak terbiye yapılır.Kaynayan baklalara yavaş yavaş karıştırılır.Dereotu doğranıp ilave edilir.sürekli olarak karıştırılarak pişirilir.İnmeye yakın tuz ve karabiber eklenir
(https://www.kurtulusgazetesi.com.tr/yogurtlu-bakla-corbasi/132393/).

Saray Helvası : Un yağda kavrularak miyane haline getirilir. Şeker suda ağda kıvamına gelinceye kadar kaynatılır. Daha sonra elde çekiştirilerek liflenmesi sağlanır. Biraz dinlendikten sonra tepsiye tepilir. Unun ve şekerin birbirine iyice karıştırılıp özleştirilir. Tepsiye tepilen tatlı baklava şeklinde kesilerek servis yapılır (http://www.bolu.gov.tr/bolu-mutfagi).

SONUÇ

Turistlerin seyahat motivasyonları arasında bir kültüre ait değerler bu değerleri tanımak yaşamak yer alır. Bir yörenin sahip olduğu kültürel değerler içinde mutfak kültürü, ayrı bir öneme sahiptir.Yöresel yiyecek içecek ve yemeklerin yer aldığı mutfak kültürü, yöre kültürünün önemli bir bölümünü oluşturur.Nesilden nesile aktarılacak somut olmayan değerli bir mirastır.Ülkemiz her yöresiyle zengin bir mutfağa sahiptir.Bu değerli miras turizm pazarlaması açısından uzmanlarca iyi değerlendirilmelidir. Türk mutfağı tanınması için yapılan faliyetlerde yöresel yiyecek ve yemeklerin orjinal halinin korunması sağlanmalıdır. Oteller menülerinde yöresel ürünlere yer vermeli bu ürünleri turistlere tanıtmalıdırlar.

KAYNAKÇA

1.https://www.kurtulusgazetesi.com.tr/yogurtlu-bakla-corbasi/132393/

2.http://www.ennefis.com/kedi-batmaz-tarifi.html
3.https://lezzetler.com/kabakli-gozleme-bolu-vt29986
4.https://lezzetler.com/kizilcik-tarhanasi-bolu-tarif-115738
5.https://www.kulturportali.gov.tr
6.https://bolu.ktb.gov.tr/TR-70009/festivaller--etkinlikler.html.
7.http://www.bolu.gov.tr/bolu-mutfagi
8.http://www.agaclar.net/forum/kiler/28863.htm

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(3)

Dr. Bahlul ALİYEV[13]

DİN ve ÇATIŞMA İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA DİNİ ELİTLERİN SİYASETE ETKİLERİ

THE IMPACTS OF RELIGIOUS ELITES ON POLITICS IN THE CONTEXT OF RELIGION and CONFLICT

ÖZ

XVIII yüzyılın Fransız aydınlarının dinin sadece kitlelerin cehaletinin bir sonucu olduğunu ve eğitimin ve teknolojik ilerlemenin gelişmesiyle dinin tamamen ortadan kalkacağı söylemelerini dile getirmeleriyle birlikte, 1970'lerden bu yana, İslami hareketin ve İran'daki İslam devriminin yükselişiyle, siyaset bilimciler dünyanın birçok bölgesinde 'Dini Rönesans' hakkında konuşmaya başladılar. Bu tartışmalar ışığında "dinin siyasallaşması" ve "siyasetin dini karakter alması" gibi terimler ortaya çıktı.

Dinin, nüfusun çoğunluğunun dinsiz olduğu ülkeler de dahil olmak üzere, dünyanın birçok ülkesinde siyasi yaşam ve siyaset kültürü üzerinde belirleyici bir etkisi olmaya devam etmektedir. Dini sembolizm, devletlerin, siyasi partilerin, kamu kuruluşlarının sembolizminin ayrılmaz bir parçası olarak mevcuttur. Dini bayramların, dünyanın birçok ülkesinde resmi tatil olması, dini figürlerin birçok ülkenin siyasi seçkinlerinin bir parçası olması ve görev üstlendikten sonra üst düzey yetkililerin yemininde gözlemlenen genel dini elementler bu olgunun önemi hakkında tartışmalara konu olmaya devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Din, Siyaset, Dini Elitler, Dini Etkileşim, Din ve Çatışma.*

ABSTRACT

With the French intellectuals of the XVIII century expressing that religion is merely the result of the ignorance of the masses and that religion will disappear completely with the development of education and technological advancement, since the 1970s, with the rise of the Islamic movement and the Islamic revolution in Iran political scientists have begun to talk about 'religious renaissance' in many parts of the World. In the light of these debates, terms such as the "politicization of religion" and the "religious character of politics" emerged.

Religion continues to have a decisive influence on political life and political culture in many countries of the World, including countries where the majority of the population is irreligious. Religious symbolism exists as an integral part of the symbolism of states, political parties and public institutions. Taking into consideration that religious holidays are public holidays in many countries of the World; religious figures are part of the political elite of many countries; and general religious elements are observed in the oath of the senior officials after taking office the importance of this phenomenon remains controversial.

Keywords: *Religion, Politics, Religious Elites, Religious Interaction, Religion and Conflict.*

[13] **Dr. Bahlul Aliyev, İstanbul Gelişim Üniversitesi, bahlul_aliyev@hotmail.com**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Günümüzde, dinin farklı ülke ve bölgelere göre yeri de farklılık gösterebilir. Dinin etkisi, ekonominin ve siyasetin gelişiminin seviyesine ve doğasına, sınıf, etnik gruplar arası ve diğer ilişkilere, dini kuruluşların faaliyet ölçüsüne göre değişmektedir.

Dini konular belirli politik ilkeleri oluşturur ve dini-politik kavram ve programları, kilise hukukunu, devlet ilkelerini geliştirir. Siyasi meseleler, özellikle Papaların sosyal genelgelerinde önemli bir yer tutmaktadır. XX yüzyılın ikinci yarısında "sol", "ılımlı", "sağ" gibi farklı açılardan aktif olarak siyaset teolojileri geliştirdi. Hıristiyan "kurtuluş teolojisi", "devrim teolojisi", "feminist teoloji", "siyahi teolojisi", "ekolojik teoloji", vb. siyaset teolojileri "sol eğilimli" teolojilere örnek teşkil edebilir. Tanrı hakkındaki soruları çözmeyi, dogmayı anlamayı değil, modern sosyal yaşamın fenomenlerini göz önünde bulundurmayı amaçlayan "siyaset teolojisi", "ekonomik yaşam teolojisi", "emek teolojisi", "dünya teolojisi" gibi yatay teolojiler "ılımlı" kategorisinde değerlendirilebilir. Çeşitli köktendinci dini-politik kavramlardan oluşan siyasi teolojiler "sağ" eğilimli teolojiler olarak nitelendirilmektedir.

Din ve Çatışma İlişkisi

İnsanların şiddet içeren grupları destekleme isteği sadece nesnel şikayetler ile bağlantılı değildir. Bireysel yaşam koşullarının sübjektif yorumları ve durumlarının başarılı bir şekilde iyileşme olasılığı eşit derecede önemlidir (Demerath, 2001: 179). Dahası, halkların bireysel algılarının uyumu, başarılı bir şekilde seferberlik için önemli şarttır. Nüfusun daha büyük kesimleri, şiddetli çatışmaları ancak durumlarının nasıl yorumlanacağı ve nasıl değiştirileceğine dair ortak bir görüşü paylaştığı zaman destekler (Barker, Johnson, Lavalette, 2001: 1–23). Din, bu tür ortak yorumların bir parçası olduğu zaman çatışmaların tırmanmasına katkıda bulunabilir. Parçalı gruplar, ortak dini mitler, inançlar ve ritüeller temelinde bütünleştirilebilir. Din, diğer dini topluluklara temel farklılıkları vurgulamak için de kullanılabilir (De Juan, 2015: 763). Bir çatışmanın aşkın bir bağlamda çerçevelenmesi halinde, müzakere edilmiş çatışma çözümü kararlaştırılırken, dinler ve inançlar görmezden gelinemez (Hanf, 1999: 394). Uhrevi ödüllerin ve cezaların vaadi, insanların savaşın yükünü taşımaya hazır olmalarını artırabilir (De Juan, 2015: 763).

Dolayısıyla eğer dinler çatışma yorumlarının bir parçası olursa, çatışmaların tırmanmasına katkıda bulunabilirler. Toplu dini yorumlar, yalnız önerildiği ve merkezi olarak yayıldığı zaman sadece gelişirler (Barker, Johnson, Lavalette, 2001: 4-5). Dinin dini kimlikler, fikirler ve örgütler gibi dikkate alınması gereken başka boyutları vardır. Dinsel elitlerin kasıtlı davranışları, dinin şiddetli çatışmalardaki rolünün araştırılmasında sıklıkla ihmal edilmektedir. Ancak, özellikle kısa vadeli dinamikler açıklanacaksa, elitlerin karar verme süreçleri dikkate alınmalıdır. Dahası, dini elitlerin davranışı dinin diğer boyutlarını ciddi bir şekilde etkileyebilir. Onlar aynı zamanda, insanların dini kimliklerini ve dini söylemlerini ve dini örgütlerin yapısını da şekillendiriyorlar (De Juan, 2015: 764).

Dini Elitlerin Çatışma Yönetimi

Her dini cemaatin dini bir eliti vardır. Bu dini elitler inananların dini dogmaların meşru tercümanları olarak kabul ettikleri insanlardır. Gerçeği, kendi özel inanç sistemleri ışığında açıklarlar. Soyut dini fikirler uygularlar ve inananlara somut dini kurallar ve normlar sunarlar. Max Weber, dini fikirlerin ancak dini yapılar ve örgütler aracılığıyla bu tür dini uzmanlar ve uygulayıcılar tarafından yayıldıklarında etkili olacağını vurguluyor. Benzer şekilde, Nancy Ammermann, dini seçkinlerin dini kimliklerin oluşumunda merkezi bir rol oynadığını vurguluyor. Onlar belirli anlatıları anlatırlar ve inananların dini benlik anlayışını şekillendirirler (Ammerman, 2003: 207–224).

Dini elitlerin etkisi, gündelik norm belirleme ile sınırlı değildir. Aynı zamanda radikal dini çatışma yorumlarının oluşturulmasına da uygulanabilir. Özünde, dini şiddet çağrıları diğer teolojik konumlardan farklı değildir. Her dini inanç sisteminde, şiddeti meşrulaştırmak için kullanılabilecek gelenekler, betikler ve efsaneler vardır. Dinsel elitler, bu özel dini unsurlar üzerinden radikal dini mesajlar yayabilirler (De Juan, 2015: 764).

Dolayısıyla, dini seçkinler, şiddet kampanyalarını dini normlar temelinde etkili bir şekilde meşrulaştırabilir ve böylece seferberliğe ve çatışmaların tırmanmasına katkıda bulunabilir. Bunu yaparken,

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

yapısal bir vakumda hareket etmezler. Şiddete başvurmalarının etkisi, dinin halkın günlük yaşamındaki rolü, belirli yerel dini gelenekler veya diğer kültürel ve sosyal normlarla uyumu gibi çeşitli bağlam faktörlerine bağlı olacaktır. Ancak, bu türden dini norm belirleme süreçleri başarılı olursa, güçlü bir dini boyutu ortaya koyan şiddetli çatışmalar ortaya çıkacaktır. Bu, büyük olasılıkla çatışmaların yoğunluğuna ve süresine katkıda bulunacaktır (De Juan, 2015: 764).

Jonathan Fox'un araştırmasında gelinen sonuç 1945-2001 yılları arasındaki ülke içi çatışmaların çoğunlukla dinler arası olmadığı yönündedir. Oysa 1980'den beri ayrılıkçı çatışmalar içerisinde dini kimlik farkı içeren çatışmaların daha çok şiddet içerdiği gözlemlenmiştir. Etnik çatışmalara diğer ülkeler tarafından yapılan uluslararası müdahaleler çoğunlukla dinler arası karakter taşımış ve bu müdahalelerin % 80'e yakını müdahil ülkenin dini kimliğine yakın olan dini azınlıklar adına yapılmıştır (Fox, 2008: 33).

Dinlerin şiddet olgusundaki rolünün değişkenlik göstermesiyle birlikte şiddetli çatışmalardaki rolü de karmaşık olmaktadır. Bazı ortamlarda şiddeti teşvik ederken, diğerlerinde barışçıl değişim için etkili kaynaklar olduklarının kanıtlandığı da olmuştur. Benzer şekilde, dini elitler sadece çatışmaların tırmanmasına değil, aynı zamanda onların gerilemelerine de katkıda bulunurlar. Dini norm belirleyicileri olarak, radikal (dini) seferberliği sorgulayarak, şiddeti kınayarak ve kendi dini geleneklerine dayanarak barış çağrıştırarak ya da barış ve arabuluculuk süreçlerini desteklemek için topluluklarının maddi ve maddi kaynaklarını aktif olarak kullanarak barış sağlayabilirler. Irak'taki Ayetullah el-Üzma Seyyid Ali el-Hüseyni El Sistani ya da Tibet'teki Dalai Lama buna örnek olabilir.

Bu dolaylı etki, din-içi rekabetin dini seçkinler üzerinde uygulayabileceği baskıdan kaynaklanabilir. Rakiplerine hakim olabilmek için bu elitler politik aktörlerin desteğini ararlar. Etkili siyasi elitler onlara finansal yardım veya uygun kurumsal ve yasal koşullar sağlayabilir. Dahası, örgütsel imtiyazlar, rakip dini gruplara ve liderlere karşı ayrımcılık ve bastırılma şeklinde de olabilir.

Buna karşılık, siyasi elitler din görevlilerinin siyasi iktidara yönelik iddiaların dinsel yasallaştırılması veya dini şiddet çağrıları gibi desteğini talep edebilirler. Bu türden dini destek, politik aktörlerin inananları politik muhaliflerine karşı harekete geçirmelerine yardımcı olabilir. Bu özellikle dini olarak farklı toplumlar için geçerlidir. Bu gibi durumlarda, diğer dini topluluklara karşı dini söylem, halk desteğini harekete geçirme ve siyasi liderlik ("dini cemaatin savunucusu") iddiasında etkili bir araç olabilir. Ayrıca, grup içi ve grup dışı gruplar oluşturmak, barışçıl çatışma çözümünü ortadan kaldırmak ve insanların şiddetli çatışmaların maliyetlerini üstlenme konusundaki istekliliğini arttırmak için kullanılabileceği için şiddetli çatışmalarda seferberliği artırabilir (Seul, 1999: 565). Dini elitlerin dini norm düzeninde önemli rolünü dikkate alan siyasi aktörler, radikal dinsel söylemlerinin güvenilirliğini artırmak için onların desteklerini almaya çalışırlar. Buna karşılık, dini elitler, diğer din-içi dini elitlere karşı yardım almak için siyasi elitlerin diğer dini cemaatlere karşı yürüttükleri şiddet kampanyalarını desteklemek için motive edilmiş oluyorlar.

Bu nedenle, dini elitler diğer dini gruplara karşı siyasi şiddeti desteklemeye motive edildiğinde, din içi çatışmalar, farklı dini topluluklar arasındaki çatışmalara da dönüşebilir. Din içi çatışmaların bu tür etkilerinin tanımlanması zordur. Şiddetli çatışmaların sınırları, din içi çatışmaya paralel olarak yürümemektedir (De Juan, 2015: 766).

Sonuç olarak din, birçok politika belirleyiciyi yönlendiren motive edici bir güç olarak ortaya çıkmaktadır (Fox&Sandler, 2004: 168). Bununla birlikte, bu "motive edici gücün" mutlaka tutarlı olmadığını belirtmek yerinde olacaktır. Dinin dış politika üzerindeki etkisi, konuya ve iktidardaki rejiminin doğasına bağlı olarak artar ve azalır.

SONUÇ

Din, dini ilişkilerin doğasına bağlı olarak politik süreçler, ilişkiler, kurumlar üzerinde çeşitli etkiler yapabilir. Bu ilişkiler dayanışma, hoşgörü, tarafsızlık, rekabet, çatışma ve nefret biçiminde, güçlü bir dini fanatizm eğilimi ile ifade edilebilir. Bununla birlikte, "barış içinde bir arada yaşama" gerektiğinde bile, kural olarak, bu belirli bir dernek, inanç, cemaat veya dinin üstünlüğü hakkında bir fikir hakim olarak kalmaktadır. Dini ilişkilerin doğasına uygun olarak, bu durum siyasi gerginliği ve çatışmayı azaltabilir ya da kurumların, sınıfların, etnik grupların ve diğer sosyal grupların siyasi çelişkilerini şiddetlendirebilir.

Tüm sosyal sistemin, siyaset de dahil olmak üzere çeşitli alanlarının etkisini hisseden din, onlar üzerinde zıt bir etkiye sahip olmakla dünya görüşü oluşturucu, düzenleyici, bütünleştirici, meşrulaştırıcı, yetkilendirici bir dizi işlevi yerine getirmektedir. Bunun yanı sıra din, insanın ve toplumun anlaşıldığı bakış açısından uç kriterleri ve mutlakları belirler; dünyanın resmini oluşturur; hedefleri ve anlamları belirler. Öte yandan, din hukukunun normları, ahlak, sayısız rol modelleri, gelenekler, adetler, kurumlar aracılığıyla bireylerin, grupların ve toplulukların faaliyetleri, bilinci ve davranışı yönetilir.

Günümüzde, dinin farklı ülke ve bölgelerde farklı bir yeri vardır. Dinin etkisi, ekonominin ve siyasetin gelişiminin seviyesine ve doğasına, sınıf, etnik gruplar arası ve diğer ilişkilere, dini kuruluşların faaliyet ölçüsüne göre değişmektedir.

Tarihsel olarak, siyasi ve dini süreçlerin birleşmesini temsil eden farklı dini - siyasi hareketler oluşmuştur. Dini öznelerin sosyo-politik uygulamaları güç, rejim, mevcut düzenler ve diğer politik fenomenlerle ilgili olarak "koruyucu", "tarafsız", "radikal ret" şeklinde ortaya çıkmıştır.

Modern dini-politik hareketler aynı zamanda sosyal gelişimde gerileyici, ilerici, muhafazakar, liberal, demokratik olmakla karışık eğilimleri ifade eder. Şu anda, dünyanın çeşitli bölgelerinde, yerel dini-askeri çatışmaların sıklıkla meydana geldiğini göz önünde bulundurduğumuzda din-siyaset etkileşimin güncelliğini koruduğu kanısına varılabilir.

KAYNAKÇA

1. AMMERMAN, Nancy T., "Religious Identities and Religious Institutions", Michele Dillon (ed.), *Handbook of Sociology of Religion*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003, s. 207–224.
2. BARKER, Colin; Johnson, Alan, & Lavalette, Michael, "Leadership Matters: An Introduction", *Leadership and Social Movements*, ed in Colin Barker, Alan Johnson, and Michael Lavalette, Manchester: Manchester University Press, 2001.
3. DE JUAN, Alexander, "The Role of Intra-Religious Conflicts in Intrastate Wars", *Terrorism and Political Violence*, C. 27, Sy.4, 2015, s. 762-780.
4. DEMERATH, Nicholas Jay, *Crossing the Gods: World Religions and Worldly Politics*, New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 2001
5. FOX, Jonathan, & SANDLER, Shmuel, *Bringing Religion Into International Relations*, Basingstoke, UK, Palgrave Macmillan, 2004.
6. FOX, Jonathan, *A World Survey Of Religion And State*, Cambridge University Press, Cambridge, 2008.
7. HANF, Theodor, "The Sacred Marker: Religion, Communalism, and Nationalism", *Dealing with Differences: Religion, Ethnicity, and Politics: Comparing Cases and Concepts,* ed. Theodor Hanf, Baden-Baden: Nomos, 1999.
8. SEUL, Jeffrey R., "Ours is the Way of God': Religion, Identity and Intergroup Conflict", *Journal of Peace Research*, 1999, C. 36, Sy. 3, ss. 553-569

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(4)

Hikmetcan GÜLCÜOĞLU

KARŞILAŞTIRMALI YEREL YÖNETİMLER: TÜRKİYE ve İNGİLTERE ÖRNEKLERİ
COMPARATIVE LOCAL GOVERNMENTS: EXAMPLES OF TURKEY and ENGLAND

ÖZ

Bu çalışma İngiltere ve Türkiye'yi 2019 yılı itibariyle bölgesel yönetimlerin güçlendirilmesi siyaseti konusu noktasından karşılaştırmaktadır. Her ne kadar bu iki ülke tarihleri, ekonomik gelişmişlik seviyeleri ve demokrasi gibi kritik önem arz eden siyaset bilimi alanlarında birbirlerinden çok farklı konumdaysalar da, bölgeselleşme özelinden bakıldığında bir takım anlamlı karşılaştırmaların yapılabileceği görülmektedir.

Belki de bu iki ülkenin bugünü anlamada en önemli ortak yanları dış siyasetleri noktasında iki ülkenin de farklı sebepler ve süreçler sonunda olsa da Avrupa'dan radikal bir şekilde uzaklaştıkları bir dönemden geçmeleridir. Bu geçiş iki ülke üzerinde de demokrasi noktasında benzer olumsuz sonuçlara sebep olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bölgeselleşme, Yerelleşme, Yerel yönetimler.

ABSTRACT

This study compares England and Turkey in relation to their policies toward strenghtening decentralized governments as of 2019. Even though these two countries differ from each other in terms of their development levels, their histories and current level of democracy, when specific comparisons are made, some meaningful results can be reached out.

Most important commonality of these two countries at this date must be their radical change in foreign policy towards the Europe, which caused some similar negative consequences for the decentralisation processes of each country.

Keywords: *Regionalization, Localization, Local Governments.*

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Mahalli yönetimler ve bu yönetimlerdeki gelişmeler ancak ülkelerin merkezi yapılanmalarındaki değişiklikleri ve bunlara ek olarak uluslararası siyasetteki önemli denge değişimlerini incelediğimizde anlamlı bir bütünlük halinde ortaya çıkabilir. Türkiye ve İngiltere gibi, siyaset biliminin en önemli ve aktörlerin davranışlarını belirleyici kriterleri olan ekonomik gelişmişlik, siyasi rejim ve sosyo-ekonomik kriterler anlamında dahi birbirlerinden büyük farklar gösteren iki ülke arasında yerel yönetimlerin demokratikleşmesi için atılan adımlar noktasında bir karşılaştırmaya gitmek için ortak ve belirleyici bir siyasi gelişmeden yola çıkmak gerekir. Burada bakılabilecek, son dönemin belirleyicisi iki ana gösterge bu ülkelerin özellikle de Avrupa'nın geri kalanıyla olan ilişkileri noktasında İngiltere için "Brexit" ve sonrasındaki yerel siyasete yansıyan gelişmeler ile Türkiye için ise Darbe Girişimi ile başlayan ve bugüne yansıyan AB'den kopuş süreçleri göz önüne alınarak bir dış bölgeselleşmenin iç bölgeselleşmeye yansıması anlamında karşılaştırma yapmak anlamlı olacaktır. Bu karşılaştırma aslında benzer uluslararası süreçlerdeki önemli kopmaların iç siyasete etkisini anlama noktasında ilginç ve anlamlı sonuçlar verecektir. İki ülke de tarihlerinden getirdikleri güçlü bir merkezi yapıya dayanıyor olmanın etkilerini uluslararası alanda kendilerini çevre ülkelerden radikal bir şekilde soyutlamalarıyla birlikte içeride de olumsuz anlamda yaşamaya başlamışlardır. Farklı alanlarda farklı anlamlara da gelse bu durum iki ülke için de belirgindir ve demokrasinin geleceği için farklı düzeylerde tehlike yarattığı iddia edilebilir.

İngiltere ve Türkiye örnekleri özelinde detaylı bir çalışmaya girmeden önce OECD'nin 2019 tarihli "Bölgeselleşme Siyasetini Gerçeğe Dönüştürmek: Siyaset yapıcılar için El Kitabı" isimli çalışması aracılığıyla bölgeselleşme ile neyi kastediyoruz, hangi tür bölgeselleşmeler bu tanımın içerisine girer ve OECD ülkeleri bu kriterler kapsamında değerlendirildiklerinde birbirlerine kıyasla ne noktada bulunmaktadırlar gibi sorulara cevap vermek anlamlı olacaktır (OECD, 2019). Yine aynı rapor aracılığıyla 2019 yılı itibariyle bu alanda ne gibi genel eğilimler yaşanmıştır, bölgeselleşme trendleri nasıl gelişmiştir sorularının da cevaplarını aramak ve bu genel eğilimlerin ülkeler özelinde yansımalarını görmeye çalışmak karşılaştırmalı ülke analizinin daha anlamlı bir noktada ilerlemesini sağlaması anlamında da önemlidir.

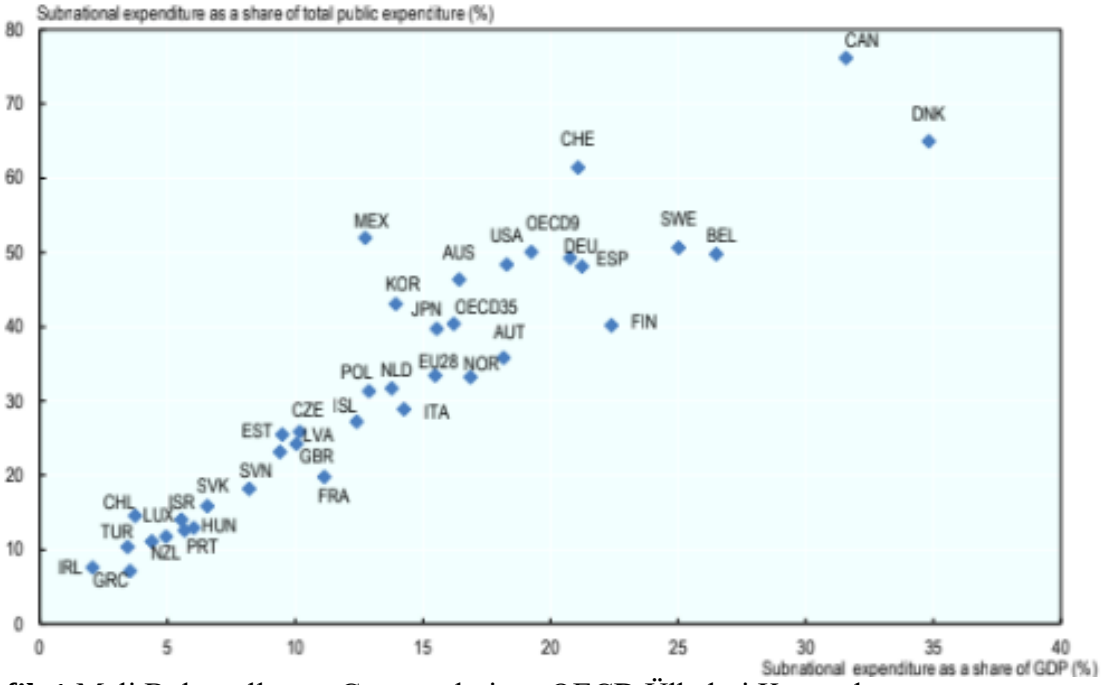
Bu raporun belki de en önemli çıkarımların biri şudur: bölgeselleşme konusunu 2019 itibariyle çalışırken acaba yerelleşme çalışılan ülke için iyi midir değil midir sorusunu sormak yerine, yerelleşme ile amaçlanan hesap verebilirliğin güçlenmesi, demokratikleşme, kurumsal verimliliğin artışı, yerel ekonomik ve sosyal gelişme gibi alt başlıklara bakılarak atılan ve ya atılmamış olan merkezi siyasi adımlar bu alt başlıklar anlamında ülkeyi nasıl etkilemiştir sorularına cevap aramak amacıyla çalışmaya başlamalıyız denmektedir (OECD, 2019: 3). Zira yerel yönetimlerin güçlendirilmesinin iyi ve ya kötü bir seçenek olması gibi bir tartışmayı bugün aşmış olmamız gerekmektedir. Bu noktadan bakıldığında, İngiltere ve Türkiye örneklerinde de yerel yönetimlerin güçlendirilmesi konusu iyi midir değil midir diye sormak yerine, bu iki ülkenin içerisinde bulunduğu uluslararası siyasi konjektür ve atılan adımlar bu anlamda ne gibi sonuçlara sebep olmuştur ya da olmaktadır sorularına cevap aramak en mantıklısı olacaktır.

Bu açıdan bakıldığında, bölgeselleşme tanımını da şu şekilde yapabiliriz: "Bölgeselleşme milli devletlerde seçimle gelen hükümet elinde toplanan merkezi güç ve sorumlulukların yine seçimle gelen bölgelerdeki yönetici kurumlara aktarılmasıdır." Bu kavramın altında merkezi hükümet ile bölgesel yönetimlerin birbirleriyle olan ilişkilerinin yeniden şekillenmesi gerektiği anlamı yatmaktadır. Bu yeniden şekillenmedeki amacın ilgili bölgesel yönetim birimine merkezden bağımsızlık sağlamak olarak okunması yerine ilgili ilişkinin tek yönlü, emir komuta şeklinde ilerlemesinin yerine daha stratejik bir işbirliği şeklinde yeniden şekillenmesi gerekliliği anlaşılmalıdır. Burada amaç yerelde var olan deneyim, ilişkiler ağı ve kaynakların en verimli ve etkin bir şekilde yerel halkın hayatını kolaylaştırmak adına kullanımının arttırılmasıdır. Tanımın bu yanının özellikle altının çizilmesi şu sebeple gereklidir ki uzunca süreler milli devletlerin varoluş tanımlarının merkezi bir yönetim anlayışını varsayması sebebiyle yerelleşme çalışmalarına milli devleti güçsüzleştiriyor gözüyle bakılmıştır. Bu tarz yaklaşım Türkiye için de bugün bile bazı ideolojik kesimlerce dillendirilmişse de zaman içerisinde durumun böyle olmadığı, aksine güçlü merkezi yapılanmanın ancak güçlü yerel yapılanmalarca desteklendiğinde anlamlı olduğunun sonucuna varıldığı söylenebilir (UNDP, Local Administration Reform Project, 2019).

Tüm karşılaştırmalı çalışmalarda olduğu gibi bu alanda da sadece iki ülke arasındaki farklılıklara bakmadan evvel bu iki ülkenin de dahil olduğu bir çok ülkeyi kapsayan çalışmalardan çıkan sonuçlara kısaca

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

bir bakmak iki ülkenin özel durumlarını anlamak adına önemli bir altyapı oluşturmamızı sağlar. Bu noktadan hareketler aşağıda verilen Grafik 1'de OECD ülkelerinin Gayrisafi Milli Hasılaları içerisinde yüzde olarak bölgesel yönetimlere ayrılan yüzdeleri ile bu harcamaların toplam kamu harcamalarına olan yüzdesine bakılarak oluştulan karşılaştımalı bir analizle Türkiye (TUR), ve İngiltere'nin (GBR) bu açılardan birbirlerine göre hangi konumda olduklarını görebiliriz.

Grafik 1 Mali Bölgeselleşme Göstergelerince OECD Ülkeleri Konumlanması

Grafik 1'in bize gösterdiği belki de en ilginç çıkarımlardan biri, İngiltere ve Türkiye gibi bir çok anlamda birbirlerinden farklılık gösteren iki ülke sadece yerel yönetimlere ayırdıkları pay anlamında incelendiğinde aynı düzlem üzerinde birbirlerinden çok da büyük farklılıklar göstermemektedirler. Hatta İrlanda ve Yunanistan bu anlamda Türkiye'den daha başarısız durumda olup, Lüksemburg, Portekiz ve Yeni Zelanda gibi gelişmiş ülkeler de Türkiye ile benzer bir konumda bulunmaktadırlar. Danimarka ve Kanada ise bu anlamda diğer tüm OECD ülkelerinden çok daha ileride bir konumda bulunmaktadır. Bu karşılaştırmanın daha bile anlamlı olması için aşağıda paylaştığım Grafik 2'den çıkarılacak sonuçlar da bir o kadar önemlidir. Zira burada ilgili ülkeler mali anlamdaki bölgesel siyasetlerinde izledikleri yöntemler değerlendirilerek ülkeler dört farklı gruba ayrılmışlardır. Bu kategorilendirmeye göre Türkiye Yunanistan, İrlanda, Portekiz, Macaristan, Şili ve Slovakya ile beraber 4. kategoride hem mali harcamalardaki toplam tutardaki seviye hem de bölgesel vergilendirme alanındaki yine düşük seviyede seyreden göstergeler sebebiyle yer almaktadır. İngiltere'ye bakıldığında ise vergilendirme noktasında Türkiye'ye benzer durumdayken yerel mali harcamalarda orta seviyelerde yer alarak Avusturya, Estonya, Meksika ve Hollanda'dan oluşan oldukça ilginç ve nispeten daha küçük bir grup ülke içerisinde kendisine yer bulmuştur.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

High decentralised spending and high tax revenues	Australia, Belgium, Canada, Denmark, Finland, Germany, Japan, Spain, Sweden, Switzerland, United States
Medium decentralised spending and medium tax revenues	Czech Republic, France, Iceland, Italy, Latvia, Norway, Poland, Slovenia, Korea
Medium decentralised spending and low tax revenues	Austria, Estonia, Mexico, Netherlands, United Kingdom
Low decentralised spending and low tax revenues	Chile, Greece, Hungary, Ireland, Israel, Luxembourg, New Zealand, Portugal, Slovak Republic, Turkey

Grafik 2: Bölgesel Yerelleşmenin Mali Göstergeler Çerçevesinde Milli Devletler

Gruplar (yukarıdan aşağıya): Yüksek yerel mali harcama ve vergi gelirleri; orta dereceli yerel mali harcama ve vergi gelirleri; orta dereceli mali harcama ve düşük vergi gelirleri; düşük yerel mali harcama ve düşük vergi gelirleri.

İngiltere için Brexit süreci sadece Avrupa ve dünyanın geri kalanıyla olan ilişkilerini yeniden belirleme noktasında yeni bir dönemin başlangıcını belirlemekle kalmamış, bu ülkenin kendi iç işlerinde uzun süreler içerisinde izlemekte olduğu bir çok siyaseti de yeniden şekillendirmesine sebep olmuştur. Avrupa Birliği'nin dünyadaki diğer bölgeselleşme eğilimlilerinden çok daha ötede, dış ilişkiler çerçevesinde çalışılması imkansız olan derinliği ve çok boyutluluğu göze alındığında, bu durum beklenir bir niteliktedir. Bu çalışmalardan bir kısmı İngiltere'nin AB'den ayrılma kararının bölgesel yönetimlere olan etkisinin İngiltere'nin bu konuda hazırlıksız yakalandığı şeklinde yorumlasalar da (Billing, McCann and Ortega-Argiles, 2019:741), diğer çalışmalar bu konuda daha olumsuz ve karanlık bir çerçeve çizmek eğilimindedirler (Shaw and Robinson, 2019:1). Bu ikinci grupta yer alanların uzun zamanlı data analizinden yola çıkarak vardıkları sonuç 2010 ve sonrasında hesap verebilirlik, bölgesel yönetişim ve bölgesel kurumların merkezle olan iletişimlerindeki gerileme noktalarında İngiltere'nin Brexit sonrası dönemde bölgeselleşme anlamında geriye gittiği yönündedir. Her ne kadar İngiltere bu konuya ilişkin olarak tek taraflı bazı adımlar atmış ve ufak çaplı kurumsal girişimlerde bulunmuşsa da bu adımların pratikte anlamlı bir etkileri olmadığı çalışma sonrasında ortaya çıkmıştır. Avrupa Birliği içerisinde ve ya dışarısında, her koşulda İngiltere gibi çok güçlü bir demokratik geleneğe ve bu geleneği koruyan güçlü bir ekonomiye ve kültürel zenginliğe sahip bir ülkede bile böyle gelişmeler yaşanabildiğini düşündüğümüzde, uzunca bir süredir Avrupa Birliği'nden aktif bir şekilde uzaklaşan, yönetim biçimini parlamenter demokrasiden bir anda tek bir referandumla, başka bir örneği dünyada bulunmayan bir çeşit başkanlık sistemine çeviren Türkiye'nin bu süreçlerden nasıl etkileneceğini tahmin etmek güç olmamalıdır.

Avrupa Birliği ile Türkiye'nin uzun yıllar süren inişli çıkışlı ilişkisine bakıldığında şunu görmek mümkündür ki Türkiye'nin bir gün AB'ye tam üye olabilme ihtimalinden bağımsız olarak sırf aktif bir şekilde üyelik görüşmelerini sürdüren bir Türkiye ile bu amaçtan uzaklaşmış ve sürecin gerekliliklerini yerine getirmeyi önemsemeyen bir Türkiye arasındaki farklar ülkenin demokratikleşme anlamındaki bulunduğu konumu başka herhangi bir dinamikten daha iyi açıklayabilmektedir. İlginç bir şekilde iki ayrı uçtaki Türkiye'yi de AKP yönetimindeki süreçte yaşadık ve 2020'nin ilk ayları itibariyle yaşamaya devam ediyoruz. Bu ilişkinin son durumunu en iyi şekilde açıklayan belge AB'nin yıllık olarak yayınladığı Türkiye Raporu'dur (European Commission, 2019). Bu rapor incelendiğinde raporun içeriğini oluşturan tüm demokratikleşme kriterleri anlamında Türkiye'nin 2016 yılındaki darbe teşebbüsü sonrası dönemde geriye gittiği iddia edilmiştir. Bu süreç içerisinde bölgesel yönetimlerin güçlendirilmesi konusunun etnik siyaset söylemine yeniden indirgendiği ve bu alanda atılan olumlu adımların ve kazanımların ve çok daha fazlasının bu süreç içerisinde kaybedildiği iddia edilmiştir. AKP'nin ilk yıllarından bugüne karşılaştırma yapıldığında en büyük söylem ve eylem değişikliği görülen alanlardan biri de maalesef yerel yönetimler alanındaki siyasi duruştur zira Kürt açılımıyla başlayan süreç bugün tamamen yerini PKK üzerinden tanımlanan güvenlik söylemine

bırakmıştır. Bu sebeplerle Türkiye'nin içerisinde bulunduğu süreç diğer bir çok alanda olduğu gibi bölgeselleşme alanında da bir parantez içerisinde değerlendirilip ilerleyen normalleşme döneminde ilgili alanda kalınan yerden olumlu adımların atılacağı en iyi ihtimal olarak düşünülebilir (Akilli and Akilli, 2014).

KAYNAKÇA

1. **Chloe Billing, Philip McCann and Raquel Ortega-Argilés.** (2019) Interregional inequalities and UK sub-national governance responses to Brexit, Regional Studies, 53:5, 741-760
2. **European Commission.** (2019). Turkey 2019 Report. Brussels, 29.5.2019 SWD(2019) 220 final. https://ec.europa.eu/neighbourhood enlargement/sites/near/files/20190529-turkey-report.pdf
3. **Husniye Akilli and Serkan Akilli.** (2014). Decentralization and recentralization of local governments in Turkey. Procedia - Social and Behavioral Sciences 140: 682 – 686.
4. **Keith Shaw and Fred Robinson.** (2018) 'Whatever happened to the North East? reflections on the end of regionalism in England.', Local economy: the journal of the Local Economy Policy Unit., 33 (8). pp. 842-861.
5. **OECD.** (2019). Making Decentralization Work: a Handbook for Policy-makers. Policy Highlights. https://www.oecd-ilibrary.org/urban-rural-and-regional-development/making-decentralisation-work_dd49116c-en
6. UNDP Turkey. Local Administration Reform Project Phase III. (2019). https://www.tr.undp.org/content/turkey/en/home/projects/tuerkiye_de-yerel-yoenetim-reformu-suerecinin-kurumsallamas-proj.html

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(5)

Dr. Öğr. Üyesi Kadir MERSİN[14]

DEPLASMAN FONKSİYONUNUN ÖZELLİKLERİ ve YAKIT TÜKETİM FONKSİYONUNA UYGULAMASI

PROPERTIES OF DISPLACEMENT FUNCTION and APPLICATION TO CONSUMPTION FUNCTION

ÖZ

Deniz taşımacılığında önemli masraflardan biri olan yakıt tüketimi, petrol fiyatlarının sabit olmamasından dolayı denizcilik firmalarını çeşitli alternatiflere itmiştir. Düşük hızda seyir bu alternatiflerden biridir. Yakıt tüketimi ile hızın doğru orantılı olmasından dolayı hızı düşürmek yakıt tüketimini de düşürmektedir.

Bu çalışmada ekonomik hızda hareket eden bir geminin yakıt tüketimine deplasman fonksiyonu adını verdiğimiz yeni bir fonksiyon ile bir yaklaşımda bulunulmuş ve klasik hesaplama formülünden daha isabetli bir tahminde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Optimum hız, yakıt tüketimi, deniz taşımacılığı.

JEL Kodu: C65.

ABSTRACT

Fuel consumption is one of the important expenses in maritime transport which has pushed the maritime companies to find various alternatives due to the unstable oil prices. Low speed cruising is one of these alternatives. Lowering the speed also reduces fuel consumption due to the fact that the fuel consumption is directly proportional to the speed.

In this study, the fuel consumption of a ship moving at economic speed is approached with a new function which we call displacement function and a more accurate estimation is made than classical calculation formula.

Keywords: *Optimum speed; bunker consumption; marine transportation.*

JEL Code: *C65.*

[14] İstanbul Gelişim Üniversitesi İktisadi İdari ve Sosyal Bilimle Fak. Uluslararası Lojistik ve Taşımacılık. Bölümü Avcılar, İstanbul; E-posta: kmersin@gelisim.edu.tr

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. Giriş

Yakıt ve yağ maliyeti bazı gemi tipleri için daha yüksek olmasına karşın genelde toplam maliyetlerin %12-25'ini oluşturur. Özellikle petrol fiyatlarının yüksek olduğu dönemlerde sefer maliyetlerinin en önemli kalemini yakıt maliyeti oluşturur (Chrzanowski, 1989).

Teknolojik gelişmeler sonucu oldukça ekonomik ana ve yardımcı makineler üretilmiş olmasına rağmen, yakıt maliyetleri önemini korumaktadır. Yakıt maliyetleri, makine tipine, makinenin beygir gücüne, kullanılan yakıtın cinsine ve yakıtın birim fiyatına göre değişmektedir. (Yıldız, 2008).

Üzerindeki yükün ihmal edilmemesi durumunda 1 günlük yakıt tüketimi fonksiyonu aşağıdaki gibidir (Barras, 2004).

$$F(v) = \lambda . v^{\Omega} \nabla^{\frac{2}{3}}$$

Burada λ kat sayısı geminin makinesine ait bir kat sayıdır. Bu kat sayı geminin tipine ve modeline göre değişmektedir. v geminin hızını göstermekte ve ∇ ise geminin toplam ağırlığını (geminin yük ağırlığı, yakıt ağırlığı ve diğer ağırlıkların toplamı) göstermektedir. Bu toplam ağırlık yüklü deplasman olarak adlandırılır. Ω ise pozitif bir sayıdır. Yapılan ampirik deneylerde bu değerin yaklaşık olarak 3 olduğu gözlemlenmiştir. Yani yakıt tüketim fonksiyonunu yaklaşık olarak $F(v) = \lambda . v^3 \nabla^{\frac{2}{3}}$ şeklinde alabiliriz.

Yakıt tüketimini doğrudan etkileyen bir diğer faktör ise geminin doluluk oranıdır. Tamamen dolu olan bir geminin yakıt tüketimi balastta giden bir geminin yakıt tüketiminden fazla olacaktır. Başka bir tabirle yakıt tüketimi için yegâne kıstas hızdır diyemeyiz. Dolayısıyla deplasman değişkenini de yakıt tüketimine eklemek zorundayız.

Hareket eden bir geminin deplasmanı zamana bağlı olarak değişmektedir. Bunun da sebebi yakıt tüketimi ile depoda bulunan yakıtın azalması ve dolayısıyla geminin toplam yükünün azalmasıdır. Başka bir tabirle geminin deplasmanına zamana bağlı bir fonksiyon gözü ile bakabiliriz.

Önerme 1.1.

Sabit hızla hareket eden bie geminin başlangıçtaki deplasmanını ∇ ile gösterirsek, bir t anındaki geminin deplasmanı

$$\nabla(\mathrm{t}) = [\sqrt[3]{\nabla(0)} - \frac{\lambda v^3 t}{3}]^3$$

biçimindedir.

İspat:

Geminin bir t anındaki deplasmanını ∇(t) ile gösterirsek, bu andan itibaren Δt anı kadar zamanın geçmesi durumundaki deplasman yani $t + \Delta t$ anındaki deplasman,

$$\nabla(t + \Delta t) = \nabla(\mathrm{t}) - \Delta t . F(t) = \nabla(\mathrm{t}) - \Delta t . \lambda v^3 [\nabla(\mathrm{t})]^{\frac{2}{3}}$$

olacaktır.

$$\frac{\nabla(t + \Delta t) - \nabla(\mathrm{t})}{\Delta t} = -\lambda v^3 [\nabla(\mathrm{t})]^{\frac{2}{3}}$$

şeklinde düzenleyip $\Delta t \to 0$ için limit hesabına geçtiğimizde,

$$\lim_{\Delta t \to 0} \frac{\nabla(t + \Delta t) - \nabla(\mathrm{t})}{\Delta t} = \nabla'(\mathrm{t}) = -\lambda v^3 [\nabla(\mathrm{t})]^{\frac{2}{3}}$$

şeklinde bir diferansiyel denklem elde ederiz. Bu denklemi düzenlersek,

$$\frac{\nabla'(\mathrm{t})}{[\nabla(\mathrm{t})]^{\frac{2}{3}}} = -\lambda v^3 \Longrightarrow \int \frac{\nabla'(\mathrm{t})}{[\nabla(\mathrm{t})]^{\frac{2}{3}}} dt = \int -\lambda v^3 dt$$

olup,

$$\nabla(\mathrm{t}) = \mathrm{u} \Longrightarrow \nabla'(\mathrm{t}) dt = du$$

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

değişken dönüşümü yaparsak,

$$\int \frac{du}{u^{\frac{2}{3}}} = -\lambda v^3 t + c$$

$$\Longrightarrow 3\sqrt[3]{\nabla(t)} = -\lambda v^3 t + c$$

$$\Longrightarrow \nabla(t) = [\frac{c}{3} - \frac{\lambda v^3 t}{3}]^3$$

$$\Longrightarrow \nabla(0) = \left[\frac{c}{3}\right]^3 \Longrightarrow 3.\sqrt[3]{\nabla(0)} = c$$

$$\Longrightarrow \nabla(t) = [\sqrt[3]{\nabla(0)} - \frac{\lambda v^3 t}{3}]^3$$

elde ederiz. Dolayısıyla istenen elde edilmiş olur.

Deplasman fonksiyonunu aşağıdaki gibi tanımlayabiliriz.

$$\nabla: [0, \infty) \to (-\infty, \infty)$$

$$\nabla(t) = [\sqrt[3]{\nabla(0)} - \frac{\lambda v^3 t}{3}]^3$$

Burada $\nabla(0)$, geminin $t = 0$ anındaki deplasmanını göstermektedir.

2. Deplasman Fonksiyonunun Özellikleri

Fonksiyonun görüntü kümesine bakarsak tüm gerçel sayılar kümesi olduğunu görürüz. Bunun anlamı fonksiyon negatif değerler de alabilmektedir. Bir geminin deplasman değerinin negatif olması söz konusu değildir. Bunun fiziksel anlamı bir $t = t_0$ anından sonra geminin yakıtı kalmadığıdır. Fonksiyonun tanım kümesini aşağıdaki gibi kısıtlamamız durumunda fonksiyonu daha kullanışlı hale getirebiliriz

$$\nabla: \left[0, \frac{3.\sqrt[3]{\nabla(0)}}{\lambda v^3}\right] \to [0, \nabla(0)]$$

$$\nabla(t) = [\sqrt[3]{\nabla(0)} - \frac{\lambda v^3 t}{3}]^3$$

Özellik 2.1.

Deplasman fonksiyonu zamana göre azalan bir fonksiyondur.

İspat.

Hesaplamalarda kolaylık açısından

$$\sqrt[3]{\nabla(0)} = A \; ; \; \frac{\lambda v^3 t}{3} = k \qquad (1)$$

değişken dönüşümlerini yaparsak fonksiyon $\nabla(x) = (A - kx)^3$ şekline gelecektir. Birinci türevini incelersek.

$\nabla'(x) = -3k(A - kx)^2 < 0 \quad \forall x \in \left[0, \frac{A}{k}\right]$ olduğunu görebiliriz. Bunun anlamı fonksiyon azalandır.

Özellik 2.2.

Başlangıç deplasmanı ile t anındaki deplasman fonksiyonu arasındaki fark bir t anına kadar tüketilen toplam yakıtı gösterir. Başka bir tabirle $C(t)$ t anına kadar tüketilen yakıtı gösteren fonksiyon olmak üzere

$$C(t) = \nabla(0) - \nabla(t) \qquad (2)$$

İspat.

Aşikâr.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

3. Yakıt Tüketim Fonksiyonu

Barras'ın 2004 senesinde yayınladığı makalede yakıt tüketimi hıza bağlı bir fonksiyon olarak aşağıdaki gibi verilmiştir

$$F(v) = \lambda . v^3 \nabla^{\frac{2}{3}}$$

Burada geminin üzerindeki yük ihmal edilmemiş ve hıza göre artan bir fonksiyon inşa edilmiştir. Ancak bu formülde geminin zaman göre değişen ağırlığı (deplasmanı) ihmal edilmiştir. Bu değişkenin de eklenmesi ile fonksiyon

$$F(v,t) = \lambda . v^3 [\nabla(\mathrm{t})]^{\frac{2}{3}}$$

şeklinde olmalıdır. Yakıt tüketimi ile hızın doğru orantılı olmasından dolayı gemilerin sefer hızları ekonomik hız diye adlandırılan (V_{eko}) bir hıza sabitlenir. Dolayısıyla sabit hızda hareket ettiğini kabul edebiliriz. Bu durumda t anındaki yakıt tüketim fonksiyonu aşağıdaki gibi olacaktır:

$$F(t) = \lambda . v^3 [\nabla(\mathrm{t})]^{\frac{2}{3}}$$

Önerme 3.1.

$F(t)$, t anındaki yakıt tüketim fonksiyonu ve $\mathrm{C(t)}$ fonksiyonu özellik 2 de verilen (2) numaralı fonksiyon olmak üzere $\mathrm{C(t)} = \int_0^t F(x)dx$ dir. Başka bir tabirle $F(t)$ fonksiyonunun integrali toplam yakıt tüketimini verecektir.

İspat:

Hesaplamalarda kolaylık açısından (1) değişken dönüşümlerini yaparsak deplasman fonksiyonu $\nabla(\mathrm{x}) = (\mathrm{A} - \mathrm{kx})^3$ şekline gelecektir. Bu fonksiyonu anlık yakıt tüketim fonksiyonu olan $\mathrm{F(x)} = \lambda . \mathrm{v}^3 [\nabla(\mathrm{x})]^{\frac{2}{3}}$ fonksiyonunda yerine yazarsak yeni fonksiyonumuz $\mathrm{F(x)} = 3\mathrm{k}[(\mathrm{A} - \mathrm{kx})^3]^{\frac{2}{3}} = 3\mathrm{k}.(\mathrm{A} - \mathrm{kx})^2$şekline gelecektir. Şimdi integrale geçersek

$$\int_0^t 3\mathrm{k}.(\mathrm{A} - \mathrm{kx})^2 dx$$

olacaktır. Bu integrali almak için $\mathrm{A} - \mathrm{kx} = \mathrm{u};\ -\mathrm{kdx} = \mathrm{du}$ dönüşümlerini yaparsak

$\int_A^{A-kt} -3\mathrm{u}^2 du = A^3 - (A-kt)^3 = \nabla(0) - \nabla(\mathrm{t}) = C(t)$

Örnek 3.2.

8000 TEU kapasiteye sahip 97.336 DWT luk bir geminin λ kat sayısı 0,0372'dir. Kolaylık açısından konteyner gemisinin ekonomik hızı yaklaşık olarak 10 kt olsun. Buna göre anlık yakıt tüketim fonksiyonu yardımı ile 3 günlük yakıt tüketimini hesaplayalım.

$\mathrm{F(t)} = 37{,}2.[\nabla(\mathrm{t})]^{\frac{2}{3}} = 37{,}2.(\sqrt[3]{97.336} - 12{,}4.\mathrm{t})^2$

olacaktır. 3 günlük seyir sonucunda tüketilecek toplam yakıt

$\int_0^3 37{,}2.\left(\sqrt[3]{97.336} - 12{,}4.\mathrm{t}\right)^2 \mathrm{dt} = -3.\int_{46}^{8{,}8} (\mathrm{u})^2 \mathrm{du} = 97.336 - 8{,}8^3 = 96.654{,}53$ ton olacaktır. Eğer deplasmandaki değişimi formüle yansıtmasaydık 1 günlük seyirde tüketilecek yakıt miktarını $\mathrm{F(t)} = 37{,}2 \times \nabla^{\frac{2}{3}} = 37{,}2 \times 97.336^{\frac{2}{3}}$ formülü ile hesaplayarak 78.715,2 ton değerini buluruz. Bunun anlamı 1. Günün sonunda yakıt almamız gerekecektir ancak deplasman fonksiyonu bize 1. Günün sonunda 2 günlük yakıtımızın daha kaldığını gösteriyor.

SONUÇ

Yakıt tüketiminde artık teknolojik yöntemler kullanılsa da literatüre geçmiş bir çok yöntem de varlığını sürdürmektedir. Bu yöntemlerden en bilinen ikisi Barras'ın 2004 senesinde yayımladığı formül ile Wang ve

Meng ise 2012 senesinde yükün ihmal edildiği $F(v) = \lambda . v^3$ formülünü yayımlamıştır. Bu formüller yakıt tüketimini ve dolayısıyla da baca gazı salınımlarını hesaplarken kullanılabilmektedir. Bununla birlikte çalışmamızda tanımladığımız deplasman fonksiyonu ile yükün ihmal edilmediği hesaplamalarda daha isabetli bir tahminde bulunabilmekteyiz. Dahası bu fonksiyon yardımı ile Barras'ın formülünün integralinin tüm yol boyunca tüketilen toplam yakıt miktarını vermekte olduğu gösterebiliyoruz. Bu fonksiyonun integrali günümüzde kullanılan baca gazı salınımı hesaplama yöntemlerinden Trozzi&Vaccaro metodunda yerine konarak daha isabetli hesaplamalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

[1] Wang,S., Meng, Q., (2012). Sailing speed optimization for container ships in a liner shipping network, Transportation Research Part E, Vol 48 pp.701-714.

[2] Yıldız, M.,2008, *Layner Ulaştırma Sistemlerinde Optimum Filo Planlaması Modeli,* Doktora,İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

[3] Barras, B., 2004, *Ship Design and Performance forMasters and Mates,* Elsevier, Oxford, ISBN: 0-7506-6000-7

[4] Chrzanowski, I., 1989, *An Introduction to Shipping Economics*, Fairplay PublicationNL.T.D, United Kingdom

[5] Ronen, D. (1982). The effect of oil price on the optimal speed of ships. *Journal of Operational Research,* Vol.33 pp. 1035–1040.

[6] Christiansen, M., Fagerholt, K., Nygreen, B., Ronen, D., (2013). Ship routing and scheduling in the new millennium, *European Journal of Operational Research*, Vol 228, 3, pp.467–483.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(6)

Perviz GEÇİRGEN

TÜRKİYE'DE İÇ GÖÇ OLGUSU ve YEREL YÖNETİMLERİN ROLÜ

IMMIGRATION CASE OF DOMESTIC and LOCAL GOVERNMENT ROLE IN TURKEY

ÖZ

Türkiye'de sanayileşme ile birlikte oluşan işgücü açığını kapatmak için kentlere göç gerçekleşmiş ve kentlerin nüfusunda artışlar olmuştur. Ekonomik sebeplerin yanında, sosyal ve kültürel bazı etkenler de göç hareketlerinin oluşmasında önemli seviyede etkileyici olmaktadır. Göçü etkileyen sosyal ve kültürel etkenler arası; sanayileşme ve eğitim gidecekleri yerin sosyal imkânları gibi çok sayıda etken vardır. Sosyo-psikolojik faktörler, kır ve şehir hayat şekilleri, ölçümleri arasındaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır.

Türkiye'de iç göçle ilgili yerel yönetimlere önemli görevler düşmektedir. Bu kapsamda yerel yönetimler iç göçle gelenlerin kente entegrasyonunun sağlanması, kentsel çarpıklığın giderilmesi, kentsel dönüşümün gerçekleştirilmesi gibi konularda çalışmalar yapmaktadır. Bunun yanında yerel yönetimler bölgenin kalkınması, gelişmişlik farklarının azaltılması ve İç göçün önlenmesi için projeler üretmelidir.

Anahtar Kelimeler: İç göç, Türkiye, yerel yönetimler, zorunlu göç.

ABSTRACT

Immigration to the cities have occured in Turkey in order to handle with the manpower deficit after industrialization and city populations have increased. Besides economical reasons, some social and cultural factors affect movement of migration with a signifcant contribution. Among the socio-cultural factors which causes migration there are numbers of factors such as industrialization, education, and social feautures of the placed to migrate. Socio- psychological factors orginated from the differences between country and city life and measurements.

There are critical roles fall to local administrations about domestic migration. Within this framework, local administrations work upon providing the integration of the immigrants to the city, eliminating unplanned urbanization and carrying out urban transformation. In other respects, local administrations should produce projects in order to develop the area, reduce the development differences and hinder domestic immigration.

Keywords: *Internal migration, Turkey, local, management.*

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

I. GİRİŞ

Geçmişten günümüze insanoğlu yaşadığı sorunlardan dolayı yaşam sürdürdükleri mekanı bırakıp, daha iyi yaşam koşulları olan ve güven veren yaşam alanı için mekan değişikliği yapmak zorunda kalmışlardır.

Bu yapmış oldukları mekansal değişiklik haricinde kendi kültürlerine uygun ve gittikleri yere uyum süreci açısından büyük önem taşımaktadır. Sosyolojik bir olgu ifade edilen sosyolojik aynı zamanda hukuki boyutu olan ekonomik, kültürel, psikolojik bir olgudur. Göç edenler için bu süreçteki zorluğu aynı zamanda göç ettikleri mekan için derinden etkilemektedir. Bu süre içerisinde, göç edenlerin göç nedeni, göç süreci göç ettikleri yerin özellikleri bilhassa karşılaştıkları sorunlarında analizi yapılmalıdır.

Zorunlu göç, Türkiye'de yaşanan terör olayları nedeniyle yaşadıkları yeri terk etmek zorunda kalmışlardır. Ayrıca bu sadece siyasi nedenlerden kaynaklı olmayıp aynı zaman da iş imkanı da zorunlu göçü tetikleyen temel etkenlerdendir. 2000'li yılların nüfus sayımında göç edenlerin göç sebepleri gizlenmiştir.

Sosyal belediyecilik; Günümüzde birçok yetki sahibi olan yöneticilerin plan ve düzenleme yetkisi verdiği sosyal çalışmalar adına yönlendiren ve halka sunulacak tüm faaliyetlerin gerçekleştirilmesi için sosyal hak ve güvenlik zeminini güçlendiren bir model olduğu söylenebilir.

II. GÖÇ OLGUSU

A. Kavramsal Olarak Göç Olgusu

Göç olgusu; kişilerin yaşadıkları topraklardan, sosyal, kültürel, ekonomik olarak sahip oldukları çok sayıda unsurlardan koparak ya da kopartılarak başka bir yere gönderilmesi ve bu ortamlarda yeni bir hayat kurması anlamına gelmektedir (Nakanishi, 2008: 13).

Temel olarak göç, mekan değiştirme olayı olarak görülmektedir. Bu göç olayı kır, kent ülke vb. Yerleşim yerleri arasında gerçekleşen bir eylemdir. Dünyanın birçok yerinde göçe bağlı olan büyük kentler nüfus artışını yoğun bir şekilde yakalamıştır. Göç olgusu ile ilgili yoğunluk artışından sonra da uluslararası alanlar olmak üzere göçe bağlı yeni kavramlar ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda ki değişiklik gösteren artışlar zemini oluşturan ülkeler arasında artış gösteren ekonomik, siyasi, dini ve kültürel gibi eşitsizliklerin göçe getirilen yasal kısıtlamaya karşı önerilen çözümlerdir (Gençler, 2003:175).

B. Türkiye'de İç Göç Süreçleri

1950'lerden itibaren Türkiye'de şehir nüfusunun hızla arttığı bir ülke olmuştur. Bu artışın sebepleri ise şehirlerdeki doğum oranları, başka bir deyişle doğal nüfus artışı değil, kırsal kesimden büyük şehirlere yaşanan iç göçlerdir. Batı'da, Sanayi Devrimi sonrasında hızlı bir kentleşme başlamış, Sanayinin ihtiyaç duyduğu istihdam için kırsal kesimlerden şehir merkezlerine doğru büyük bir toplumsal hareketlilik yaşanmıştır. Türkiye'de ise, tamamıyla sanayileşmeye bağlı olduğunu söylemek çok zor olsa dahi, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ve izlenen yeni sosyo-ekonomik siyasetlerin de etkisiyle kırdan şehre bir göç dalgası başlamıştır. Akşit'e göre Türkiye'de iç göçler 1950 öncesi, 1950-1985 arası ve 1985 sonrası olmak üzere üç temel tarihsel aşamada ele alınabilir (Akşit 1998'den Aktaran Kaya, 2009: 63).

• Türkiye 1950'lere kadar, köyün modern ve ulus devletin oluşumu sürecinde Anadolu'ya göçen bazı grupların iskânı gibi konular ile ilgilenmiştir.

• 1950-1985 arası dönemlerde, Türkiye nüfusu köyden şehirlere ve/veya Anadolu şehirlerinden büyük şehirlere akarak harmanlanmıştır.

• 1985 sonrası dönemlerde ise özellikle Zorunlu göç akını Doğu ve Güneydoğudan kente akım başlamıştır. Türkiye ortalamasının çok üzerinde doğurganlık oranlarına rağmen Batı'ya yaşanan göçler sonucu, bu bölgelerin nüfuslarının toplam nüfus içindeki payları düşün göstermeye devam etmiştir (Akşit 1998'den aktaran Kaya, 2009: 63).

C. Yerinden Edilme Politikasında Diyarbakır Örneği

Ülke içinden yerinden edilme Türkiye'nin 1980 dönemlerinin başı, 1990 dönemlerinin sonu arasında tecrübe edilen önemli olaylardan biridir. Ülkenin Doğu ve Güneydoğusundaki Türk güvenlik güçleri PKK terör örgütleri arasında çıkan çatışma bunun ortaya çıkardığı güvensiz ortam, halkın zorunlu yerinden edilmesine sebep olmuştur. Türkiye'de bu zorunlu göçler birçok sorunu ortaya çıkarmıştır. Tüm bunları iki

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

grupta ele almamız mümkündür. İlk olarak zorunlu göç; yerinden olan kişilerin can güvenliği, huzursuz yaşam alanı, gelecek kaygısı olan kişilerin can güvenliği, huzursuz yaşam alanı, maddi sıkıntılar gibi sorunların ortaya çakmasına yol açmıştır. İkincisi, Zorunlu göçün etki ettiği bir diğer almalar ise Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde kırsal nüfusun boşalması, bu sebepten kaynaklı köy ve mezraların tamamı kentlere büyük şekilde yığılmasıdır. Türkiye'nin sağlamak istediği ulusal bütünleşmeyi sekteye uğrayanlar arasında isteğe bağlı göçe, zorunlu göçünde eklenmesidir. Güneydoğuda olan çatışmalardan kaynaklı kırsal bölgeleri olumsuz etmiş altına almış ve bundan ötürü yıllarca geri kalmışlığını devam ettirmiştir (Akgür, 1997:96-98; Elmas, 2001;99).

II. YEREL YÖNETİM POLİTİKASI

1.Yerel Yönetimlerin Sosyal Politikalar Üzerindeki Etkisi

Kavram olarak yerel bütünleşme oluşumu yerli kurum ile kuruluşların, birey ve bireylerin topluluğu arasında olan uyumudur. Yerel de yaşayan bir diğer toplumsal grup göçmenlerdir. Göçmenlerin yerel ile bütünleşmesinde yerel yönetim önemli rol taşımaktadır. Yerel yönetime düşen göçmenlerle yasal statü sağlamak, yaşam standartlarını bozmayacak bir şekilde ufak bir ekonomik yardımda bulunması, rahat yaşamını sürdürebilir haklarını vererek ayrıca yaşamını sürdürdüğü toplum içerisinde ayrım yapıldığı düşüncesine kapılmadan kültürel ile sosyal hakların tanınması ile görevlerini yerine getirmektedir (Çakırer, Örservet 2016:51).

2. Sosyal Belediyecilik Uygulamaları

Ülkemizde birçok belediyenin yapmış olduğu hizmet bir diğerinden farklı olabiliyor, Buda belediyenin büyüklüğü ve konumu ile ilgili değişiklik gösterebiliyor belediyelerin sunmuş olduğu hizmetleri şu başlık adları altında sıralayabiliriz (Çiçek, 2012: 104).

- Yaşlılara Yönelik Yapılan Uygulamalar
- Engellilere Yönelik Yapılan Uygulamalar
- Çocuklara Yönelik Yapılan Uygulamalar
- Muhtaçlara Yönelik Yapılan Uygulamalar
- Kadınlara Yönelik Yapılan Uygulamalar

SONUÇ

İç göçlerin ülkelerin sosyo ekonomik gelişmesi açısından büyük önemi vardır. Göç edilecek alanı belirleyen; kişinin özellikleri, istekleri, beklentileri ve tercihleridir. Tarihsel süreç içinde açlık, bunalım ve felaket durumlarında, iç göçler sebebiyle bazı kentlerin nüfuslarının azaldığı bilinmektedir. Geçmişten itibaren gerçekleşen iç ve dış göçlerin sebebi yaşanan yerin negatif şartları, yeterli olmayan yaşam koşulları ve göç edilmek istenen yerin refah düzeyinin fazlalığı ve yüksek yaşam standartlarından faydalanmak arzusudur. Zorunlu göç ise; kişinin özgür hayat alanından zorunlu ve elinde olmayan sebeplerle ayrılmak durumunda kalması ya da bırakılmasıdır. Yaşanılan bölgenin doğal şartları, sel felaketi, deprem, yerleşim alanının baraj altında kalması ve terör, savaş, zorunlu göçe sebep olabilmektedir.

. Mahalli idarelerce geçmiş zamanlardan itibaren yerel proseslere yönelik verilen bütün kararlar ve bu bağlamda yürütülen çalışmalar, yerelde görülen kültürel çoğulculuk fikrinin meydana gelişi üzerinde bir tesir yaratmaktadır.

KAYNAKÇA

1. AKGÜR, Z. G., (1997) Türkiye'de Kırsal Kesimden Kente Göç ve Bölgelerarası Dengesizlik, 1970-1993, Başbakanlık Basımevi, Ankara.Elmas, G., (2001)
2. ÇAKIRER-ÖZSERVET Yasemin, "Uluslararası Göç, Yerel Yönetimler ve Toplumsal Uyum", **TBB İller ve Belediyeler Dergisi**, sayı 813, s.48-57, 2016.
3. Çiçek, Ş. E.,Türkiye' de Belediyelerin Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Politikaları; Batı Akdeniz Örneği. Ankara: Türkiye Belediyeler Birliği,2012.

4. GENÇLER, Ayhan (2003), "Küreselleşmiş Dünyada İşçilerin Asimetrik Gelişimi ve Avrupa Yaklaşımı", Uluslararası Bilimsel Konferans Unitech 03, Cilt: II, Gabrovo. s.73-76.
5. Kaya, A. (2009) Türkiye'de İç Göçler Bütünleşme mi Geri Dönüş mü?. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
6. NAKANİSHİ, H., "Göç Halindeki Nüfusun Güvenliği, İran'daki Afganlardan Türkiye'deki Türkmenlere, Bir Konu İncelemesi, Sorunlu Bölgelerde Göç." (Nakanishi, Hisae; Sirkeci, İbrahim; Cabbarlı, Hatem) Global Strateji Enstitüsü, Yayın No: 9. (s.13-26).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(7)

Prof. Dr. Allahverdi MƏMMƏDLİ

KLASSİK YARADICILIQ: ÖRNƏKLƏR
KLASİK YARATICILIK: ÖRNEKLER
CLASSICAL CREATIVITY: SAMPLES

XÜLASƏ

Məqalə Azərbaycan klassik publisistikasının mövzu dünyası, poetikası, müasir dövr üçün aktuallığı və sair kimi elmi araşdırma problemlərini əks etdirir. Azərbaycan mətbuatı tarixində böyük rol oynamış görkəmli publisistlərin yaradıcılığı barədə elmı araşdırma məqalənin əsas mövzusunu təşkil edir. Müəlliflər xüsusi olaraq bu publisistlərin yaradıcılığında Şərq dünyası, müsəlman aləmi və bu kontekstdə Azərbaycan mühiti ətrafinda geniş araşdırma aparmışlar.

Məqalədə ayrıca olaraq qəzet, jurnal publisistikasının ümumi və fərqli xüsusiyyətləri fonunda yazıçı-publisistlərin xarakterik, özünəməxsus yaradıcılıq cəhətləri elmi təhlilə cəlb edilir. Klassik publisistikamızın tarixi faktları bu gün üçün sənətkarlıq dərsləri, örnəklər kimi təqdim olunur.

Açar Sözlər: Qəzet, jurnal, klassik publisistika, poetika, yazıçı, örnək.

ÖZ

Makale, Azerbaycan'ın klasik yayıncılığında şiir dünyası, şiiri, modern çağa olan ilgisi ve benzeri gibi bilimsel araştırma problemlerini yansıtmaktadır. Makalenin odak noktası, Azerbaycan basını tarihinde önemli bir rol oynayan önde gelen yayıncıların çalışmalarıdır. Yazarlar Doğu dünyası, Müslüman dünyası ve bu bağlamda bu yayıncıların yaratıcılığı konusunda Azerbaycan çevresi hakkında geniş araştırmalar yapmışlardır.

Makale ayrıca, gazete ve dergi yayıncılığının genel ve ayırt edici özelliklerine karşı yazarların ve yayıncıların karakteristik, tuhaf yaratıcılığını da ele almaktadır. Klasik yayıncılığımızın tarihsel gerçekleri bugün sanat dersleri ve örnekler olarak sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gazete, Dergi, Klasik Yayın, Şiir, Yazar, Örnek.

ABSTRACT

This article presents the research problems such as topic, poetic, the actuality for the modern epoch of the classical publicism. The scientific analyse of the creativity of the famous publicists of press history is the main topic of the article. The authors made the large analyse around the oriental world, Muslim world and in this context Azeri environment in the creativity of these publicists.

The specific features of the characteristics of the writer's publicisim against the background of publicism of newspaper, journal are analysed in the article. The historical facts of the classical publicism are presented as the art lessons for today.

Keywords: *Newspapers, magazines, classical publishing, poetry, writer, example.*

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Azərbaycan klassik publisistikası öz tematikası, mövzu dairəsilə həmişə maarifçiliyə, xalqın, millətin özünüdərk prosesinin güclənməsinə xidmət etmişdir. Azərbaycanın yaradıcı ziyalıları publisistik sözün gücünü daha çox qiymətləndirmişlər. Əlbəttə, "sözün təsir qüvvəsinin harda güclü olması zənni bu ziyalıları ədəbi yaradıcılığın bütün növlərini sınaqdan keçirməyə sövq etmişdir". (1.4). Bütün bunlar isə öz əksini mətbuatda tapmışdır. Ona görə də "millətin tərəqqisində, milli şüurun oyanışı və milli özünüdərk prosesində ... mətbuatın özünəməxsus yeri var". (2.6). Publisistika, jurnalistika, bu sahəyə gec ayaq açsa da, ziyalılar yaradıcılığın bu növündən məhsuldar istifadə etmişlər.

İnkaredilməz faktdır ki, Azərbaycan klassikasında insanı, cəmiyyəti kamilləşdirən ən güclü ədəbi vasitə uzun müddət bədii söz olmişdur. Böyük Nizaminin, Nəsiminin, M.F.Axundzadənin və digər klassik söz ustadlarımızın bədii tematikası insanı kamil görmək və estetik təsir vasitəsilə cəmiyyəti maarifləndirmək işinə misilsiz xidmət göstərmişdir. Azərbaycan ziyalısının öz estetik ideallarını gerçəkləşdirmə yolunda uzun əsrlər boyu bədii sözə üstünlük verməsi zamanın, dövrün və mühitin sənətkara diktəsindən doğmuşdur. Bəlkə buna görədir ki, yaradıcılıq növünün bizdə çox erkən başlamış poeziya dövrü və onun populyarlığı indinin özündə belə davam etməkdədir. Dahi Nizaminin "Xəmsə"sində qoyulan insan və cəmiyyət, insan və zaman və s. kimi ədəbi və əzəli problemlər əslində publisistikanın predmeti olsa da, sənətkar öz sözünü nəzmlə - o zaman yayılmağa daha çox imkanı olan poeziya ilə demişdir.

Mətbuatın yaranması və geniş arenaya çıxması, bununla da sənətkar sözünün tirajlanma imkanının genişlənməsi publisistikanın iştək, funksional xarakterini gündəmə gətirdi. Amma publisistika nə qədər böyük gücə malik olsa belə, günün – məhz bu günün aktual problemlərini gündəmə gətirməsi xarakteri uzun müddət bir çox sənətkarın yenə də ona deyil, bədii sözə öz tutmasını şərtləndirdi. Təsadüfi deyildi ki, "Molla Nəsrəddin" ədəbi məktəbinin əsas nümayəndələri də daha çox bədii sözə müraciət edir, "aralarındakı məfkurə və sənətkarlıq yaxınlığını" (3.6.) burada xüsusi göstərirdilər.

Bədii sözün estetik təsir gücü bütün zamanlarda özünü təsdiq etmiş və sənətkar da çox zaman məhz özünü təsdiq arzusunu yaradıcılığın bu növü ilə gerçəkləşdirmişdir. Mətbuat və kütləvilik imkanı dünya düzəninin bu məqamını xeyli dəyişməyə səbəb olmuşdu. Mətbuatın özünü təsdiqi ilə, bir ictimai institut olaraq formalaşması ilə ən güclü bədii söz ustaları da bu ictimai institutun bel sütununu təşkil edən publisistikadan – günün aktual problemlərinin həllinə yönələn bu yaradıcılıq növündən kənarda qala bilməzdilər. böyük ingilis şairi Con Milton yaşadığı əsrin ən mükəmməl poeziya nümunələri ilə İngiltərədə məşhur idi. XVIII əsrin birinci yarısında İngiltərə parlamenti qarşısında senzura əleyhinə söylədiyi və sonralar çap etdirdiyi publisistik "Areopogitika" əsəri onu yaşadığı ölkənin hüdudlarından çox-çox uzaqlarda da məşhurlaşdırdı.

Azərbaycan ictimai-humanitar fikrinin korifeyi M.F.Axundzadə "Kəmalüddövlə məktubları" əsəri ilə daha çox fundamentallıq qazanmışdır. XIX əsrin sonu – XX əsrin əvvəllərində Avropada qəzet, jurnal dünyasının yaratdığı imkanlar isə Azərbaycanın da qabaqcıl yaradıcı ziyalılarının sözü birbaşa ünvana çatdıran publisistikaya meylini güclədirdi. Publisist sözün H.Zərdabi, Ə.Ağaoğlu, Y.V.Çəmənzəminli, C.Məmmədquluzadə, Ö.F.Nemanzadə, Ü.Hacıbəyov, M.Ə.Rəsulzadə, Ə.Hüseynzadə ... kimi elə ustaları yetişdi ki, ədəbi yaradıcılığın bu növü cəmiyyətdə ən güclü təsir vasitəsinə çevrildi. Bu böyük sənət fədailərini zamanın yetirdiyi mətbuat ortaya çıxardı. Çünki publisistikanın yeni qadir qüvvəsi yalnız mətbuat vasitəsilə özünü göstərə bilərdi. Çünki "hər ölkənin mədəniyyətinin inkişafı onun ədəbiyyatının inkişafı ilə bağlı olduğu kimi, hər millətin siyasi vəziyyəti də onun mətbuat azadlığı ilə bağlıdır". (4) Deməli, söhbət həm də azad mətbuatdan gedir.

Azərbaycanın yaradıcı ziyalılarının XX əsrin əvvəllərində publisistikaya güclü meyli məhz onların öz ideyalarını xalqa çatdırmaq işində məktəb səviyyəsinə yüksəldi, "Şərqi-Rus", "Həyat" kimi qəzetlərin, "Füyuzat", "Molla Nəsrəddin" kimi jurnalların ortaya çıxması ilə böyük vüsət aldı. "Azərbaycanda milli mətbuatın yaradılmasının 125 illiyi haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanında bütövlükdə mətbuatın, xüsusi olaraq "Molla Nəsrəddin" jurnalının xalq həyatındakı roluna verilən qiymət klassik publisistikanıza və publisistlərimizə verilən qiymət kimi dəyərləndirilə bilər: "Mütərəqqi ideyaların carçısı olan "Molla Nəsrəddin" jurnalı müstəmləkəçilik siyasətini, geriliyi, mövhumatı amansız satira atəşinə tutur, Azərbaycan dilinin saflığı uğrunda ardıcıl mübarizə aparırdı... "Molla Nəsrəddin" dövrünün mühüm siyasi hadisələrinə əsas diqqət verir, milli oyanış prosesinə xidmət edirdi". (5)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Bu tipli jurnallar və qəzetlər öz ətrafına ən fəal publisistləri toplayırdı. Əlbəttə, XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan ədibləri hələ də bədii sözə, bədii sənətə önəm verirdilər. ancaq C.Məmmədquluzadə mollanəsrəddinçilər publisistikasının qüdrətini tez duydular və buna xüsusi diqqət yetirdilər.

Yuxarıda adlarını çəkdiyimiz ədiblərin jurnalistikadakı fəaliyyətləri sübut edir ki, publisistika özünü xalqa söz deməyin, milli ideyaları gerçəkləşdirməyin ən güclü vasitəsi kimi göstərən bir zamanda klassikləşir və onun problemə, mövzuya sənətkarlıq baxışı böyük məktəbə çevrilir. C.Məmmədquluzadə hələ XX əsrin lap əvvəllərində doğma dilimizin təhlükədə olduğunu, erməni xislətinin axır bir gün Azərbaycan üçün faciələrə gətirib çıxaracağını, imperiya siyasətinin milli zərbələr hazırladığını özünün "Azərbaycan", "Bizim obrazovannılar", "Axund və keşişin vəzi" və s. kimi onlarca dəyərli publisistik əsəri ilə, Üzeyir Hacıbəyov xalqın maariflənməsinə, qəflət yuxusundan oyanmasına xidmət göstərən "Bir firəng ilə söhbətim", "Nəyimizin vaxtıdır?", "Təəssürat", "Fitnələr qarşısında", "Düşmənlərimizin fəaliyyəti", "Qarabağ haqqında" tipli yazıları ilə, N.Nərimanov "Yalqız əldən səs çıxmaz", "Bəsdir özünüzü rüsvay etdiniz", "Həftə fəryadı", "Göz yaşı tökdürən cəzirə", "Bir az da utanmaq lazım" ... kimi məqələləri ilə, Ö.F.Nemanzadə "Dərdimiz və dərmanımız", "Dəvət", "İmtahan", "Köməkləşəlim", "Millətpərəstlik zamanıdır", "Məzlum ən böyük zalımdır" jurnalist düşüncələri ilə, Ə.Hüseynzadə "Türklər kimdir və kimlərdən ibarətdir?", "Ey qələm!" əsərləri ilə, Əhməd bəy Ağaoğlu "İslam və qadın", "Tənbəllik mikrobu", "Tatar qadınlarının beşik mahnıları", "Mən kiməm" yazıları ilə, Y.V.Çəmənzəminli "Azərbaycan muxtariyyəti", "Müstəqilliyimizi istəyiriksə" məqalələr silsiləsi ilə publisistikanın bütün zamanlar üçün aktual olan klassik nümunələrini yaratmışlar. Adətən belə yazıçı və jurnalistlərin bu tip əsərləri "xoşbəxt yaradıcılıq nümunələri" (6.36.) kimi qiymətləndirilir.

Cəsarətlə demək olar ki, təkcə Molla Nəsrəddin ədəbi məktəbinin nümayəndələri özlərinin ölməz publisist əsərləri ilə ədəbi növün bu sahəsində şedevr sayılacaq yüzlərlə nümunələr ortaya qoymuşlar. Öz tematikasına, qaldırdığı problemlərin milli dəyərinə, millətə və onun özünədərkinə göstərdiyi xidmətlərə görə XX əsrin klassik Azərbaycan publisistikası nümunələrinin sovet dövründə yenidən çapına dəmir senzura qadağaları imkan verməmişdir. M.Ə.Rəsulzadənin, Ü.hacıbəyovun milli oyanışla bağlı yazıları XX əsrin əvvəlləri Azərbaycan mətbuatının saralmış səhifələrində qalmışdı. Qarabağa erməni iddialarını, tariximizin erməni "alimləri" tərəfindən saxtalaşdırılmasına elmi-publisistik dəlillərlə xalqa analatmağa çalışan Üzeyir Hacıbəyov publisistikanın bu mövzudakı nümunələri 1918-1920-ci illərdə həmin yazıların dərc olunduğu "Azərbaycan" qəzeti ilə birgə arxivin zirzəmilərinə atılmışdı.

Bu aktual və millət dərdi ilə yüklü publisistikasına görə C.Məmmədquluzadənin onlarca məqaləsi ədibin əsərlərinin külliyyatına salınmamışdır. Qeyd edək ki, C.Məmmədquluzadənin sovet dövrü nəşrlərindən kənarda qalmış əsərləri akademik İ.Həbibbəylinin axtarış səyləri ilə onun yenidən çap olunmuş əsərləri kimi külliyatına salınmışdır.

Əziz Mirəhmədov, N.Axundov, Ş.Qurbanov, Ş.Hüseynov kimi publisistika tədqiqatçıları isə vaxtilə bu əsərləri üzə çıxarmağın cəzasını çəkmişlər.

Adətən elmi ədəbiyyatda klassika epiteti daha çox yüzilləri, minilləri əhatə edən sənət nümunələrinə şamil edilir. Həqiqətən də klassika ona görə qiymətlidir ki, onun postulatları, kamil üslubu, böyük ideyaları və bu ideyaların sənətkarcasına ifadə tərzi yüzillərin həqiqətinə, aktual problemlərinə və nəhayət, bu yüzillərin sənət nümunəsinə çevrilir. Bədii söz sənəti bu statusu qazanmaqda xeyli əlverişli imkanlara malikdir. Publisistika da söz sənətidir. Lakin ədəbi yaradıcılığın bu növü daha çox günün aktual problemlərini qələmə aldığına görədir ki, ünvanlı, konkret zamana və məkana aidliyi ilə uzunmüddətli ömrə sahib olmur. Ancaq tarixi təcrübə sübut edir ki, hər şey sənətkardan, onun ifadə tərzindən, qaldırdığı problemlərin cəmiyyət həyatında gərəklik dərəcəsindən çox asılıdır. Bu mənada "qəzet bir gün yaşayır" məlum tezisi ətrafında mübahisə də etmək olar. Yəni, məsələn, XX əsrin əvvəllərində meydana çıxan qəzetimizin səhifələrində bəzən elə mövzular, elə bəşəri və xəlqi problemlər öz əksini tapmış və bu əsərlər elə böyük, qüdrətli qələm sahibinə məxsus olmuşdur ki, həmin qəzetlərin adını da, özünü də bu gün belə yaşatmaqdadır.

Bu mənada Azərbaycanın jurnal publisistikasının da bəşəri və əbədi yaşarılığını təmin edən faktlar çoxdur. "Şərqi-Rus", "Həyat", "Tərəqqi" qəzetləri günün aktual məsələlərini qoyurdusa, "Füyuzat", "Molla Nəsrəddin" kimi jurnallar uzunmüddətli strateji mövzuları gündəmə gətirirdi. "Füyuzat" kimi ədəbi jurnalın XX əsrin əvvəllərində gündəmə gətirdiyi türçülük ideyaları isə yüz ilin qadağalarını dəf edərək XX əsrin

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

sonunda yeni təkanla bir daha üzə çıxdı. Türkçülük və onun ifadəsinin klassik nümunələri "Füyuzat"ın səhifələrində parlaq yer almışdır. Bu jurnaldakı publisistika müasirlərdən ötrü bir məktəb səviyyəsindədir. Tədqiqatçı Ş.Vəliyev haqlı olaraq bu jurnalı "Azərbaycan ədəbi-mədəni həyatının inkişafı tarixində .. güclü ədəbi məktəb" (7.370.) adlandırır.

Xalqın milli dəyərləri, milli özünüdərk və azərbaycançılıq ideyaları "Molla Nəsrəddin" jurnalında və mollanəsrəddinçilər ədəbi məktəbində öz möhtəşəm ifadəsini tapmışdır. Bu böyük məktəblərin əsasında isə sözü birbaşa və daha böyük cəsarətlə üzə deyən əlahəzrət publisistika dayanır.

Azərbaycan publisistikası XX əsrin əvvəllərindəki səviyyəsi ilə heyrət doğurur. Həmin dövrdə Azərbaycanda baş verən ictimai-siyasi hadisələr, milli özünüdərk prosesinin güclənməsi, azərbaycançılıq ideyalarının qabardılması publisistikanın həm mövzu dairəsini, həm də sənətkarlıq keyfiyyətini yüksəklərə qaldırırdı.

O vaxtlar Bağçasarayda "Tərcüman" qəzetinin naşiri və baş redaktoru, türk dünyasının ilk milli mücahidlərindən biri İsmayıl bəy Qaspıralı Ə.Hüseynzadənin ona göndərdiyi "Həyat" qəzetinin cildlənmiş nömrələrini alıb öz fikrini belə ifadə etmişdi: "Əziz qardaşım, ... "Həyat"ın hamiyi-həqiqəsi millətdir. Mən yalnız onun "Tərcüman"ıyam. Millət sənə daim hami olur. Fəqət, yeganə şərtini unutma – hər nə yazacaq isən, qələmi üçqəpiklik qara mürəkkəbə batırma, ürəyinə batırıb qanı ilə yazı yaz. Sözün ötər, vicdanlara yetər. Əks halda, bisəmərə gələr, keçər, gedər". İ.Qaspıralının Ə.Hüseyzadəyə bu "rica"sı, bu "məsləhəti" və bu "vəsiyyəti" XX əsrin əvvəllərinin Azərbaycan publisistlərinin kredosuna çevrilmişdir. Əli bəy Hüseynzadə özünün "Kaspi", "Həyat", "Füyuzat", "İrşad", "Tərəqqi" qəzetlərindəki publisistika nümunələrini məhz "ürəyinin qanı" ilə yazmışdır. Onun "Azərbaycanda düşündüklərim", "Gənc türklər, yaxud gənc türkçülük nə deməkdir", "Azərbaycan padşahları" və s. onlarca yazısı Vətən, onun dərdləri ilə bağlı problemlərdən çıxış yolları kimi tarixin ibrət dərsləridir. Bu əsərləri ilə "Ə.Hüseynzadə tarixdir. Elə bir tarix ki, o yeni türk dünyasının həm yaradıcısı, həm də qurucusu idi". (8.27).

XX əsrin əvvəllərində yaşayıb-yaratmış publisistlərimizin yaradıcılığı bu günümüz üçün də çox aktual olaraq qalır. C.Məmmədquluzadə, Ö.F.Nemanzadə, Ü.Hacıbəyov, M.Şaxtaxtlı, M.Ə.Rəsulzadə, N.Nərimanov, Ə. Hüseynzadə, Ə.Ağaoğlu... Bu böyük yaradıcı insanların adlarını sadaladıqca qurtarmır. Bu sıranı xalqa onun taleyi bəxş etmişdir. Bu xalqın ən ağır problemlərlə yükləndiyi çağında tale ona Cəlim Məmmədquluzadə kimi sözü birbaşa üzə deyən bir publisist yetirdi. Böyük Mirzə Cəlilin xalqa yanımlığı bütöv bir nəslin həyat amalına çevrilmişdir. Bu mənada "Cəlil Məmmədquluzadə Azərbaycanda milli istiqlal ədəbiyyatının bayraqdarı və sərkərdəsi", habelə əsərləri ilə bədii-ictimai fikir tarixində azərbaycançılıq ideologiyasını yeni vüsətlə ortaya qoyan bir sənətkardır. Doğru olaraq C.Məmmədquluzadə yaradıcılığı "dərin, mənalı və həyacanlı bir Azərbaycannamə" adlandırılır. Bu mənada ədibin publisistikanın şah əsəri olan "Azərbaycan" məqaləsi milli oyanış və siyasi intibah dövrünün ... manifestidir". Həqiqətən də "Azərbaycan" məqaləsi – xalqımızın müstəqil və demokratik dövlət quruculuğu prosesindəki ümummilli vəzifələrin publisistik tərcümanı, carçısı, vətəndaşlıq harayının ifadəsidir...

Bu məqalə - Azərbaycanın vətəndaş ədibi Cəlil Məmmdəquluzadənin mahir qələmi ilə çəkilmiş coğrafiyasının nadir publisist xəritəsidir" (İ.Həbibbəyli).

C.Məmmədquluzadə və Ö.F.Nemanzadənin yaratdığı "Molla Nəsrəddin" jurnalının publisistikası bir sıra cəhətləri ilə bu gün üçün daha aktual görünür. Çünki "Molla Nəsrəddin" və mollanəsrəddinçilər yatmış xalqı oyadır, özümüzü özümüzə tanıdır, azərbaycanlını kamil görmək istəyirdilər.

Mollanəsrədinçilərin informasiya sahəsində məhdud çoğrafi əraziləri olmamışdır. Xüsusilə "Molla Nəsrəddin" jurnalında onlar Şərq Dünyasında baş verən hadisələrə çox həssas yanaşmışlar. Onlar islam dünyasının tam müstəqilliyi, azad və sivil olması uğrundu geniş mübarizə aparmışlar. Mollanəsrəddinçilər jurnalda informasiyanı bəzən publisistik təsir səviyyəsinə qaldırmışlar. Jurnalın lap ilk illərindən onun səhifələrində İran, Türkiyə, Pakistan, Hindistan, Misir hadisələri mühüm yer tutmuşdur. Məsələn, jurnalın 1906-cı il 4-cü nömrəsində dərc olunmuş "Mərakeş səltənətinə istiqlaliyyəti-tam verildi" kiçik bir informasiya digər qəzetlər üçün analitik yazılara yol açmışdır. Jurnalın 1906-cı il tarixli 5-ci nömrəsində "müştərilərin yarıdan çoxunun İran əhli olduğu" bildirilir."İran əhli" jurnalda öz problemlərini gördüyünə görə ona müştəri çıxırdı.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Şərq dünyasına münasibətdə publisistikamızın ayrıca yeri var. Müsəlman şərqi Azərbaycan publisistlərinin və xüsilə "Molla Nəsrəddin" jurnalının yaradıcılığında xüsusi yer tutmuşdur. Jurnalın yaradıcısı və ideya rəhbəri Cəlil Məmmədquluzadə publisistikasında Azərbaycan Şərqin Pakistan, Misir, İran və s. kimi müsəlman ölkələrinin inkişaf kontekstində təqdim olunur. Onun yaradıcılığının bütün məzmunu müsəlman dünyasının maariflənməsinə, inkişafına bağlıdır. Onun bir çox publisistik əsərində, o, cümlədən "Paklar" felyetonunda Şərq dünyasını inkişaf etmiş ölkələr sırasında görmək arzusu xüsusi vurğulanır. Müəllif İstanbulda çıxan "Tənin" qəzetində iki hacının Məkkə və Mədinə ziyarətindən qeydlərinə istinadən bu müqəddəs şəhərlərdə təmizliyə əməl edilməməsindən narahatlığını ifadə edir. Felyetonda belə bir sual qoyulur: "Bütün dünyanın müsəlmanlarının ən vacib, ən müqəddəs bir ziyarətgahı olan mübarək şəhərləri öylə ədəmi nəzafət içində buraxarsaq, bizə nə deyərlər? Nə desələr haqqları olmaz?:" Və müəllif sualın cavabını da verir: "Yer üzünün cəmi müsəlmanlarının ən müqəddəs bir ziyarətgahı bu tövr çirk içində qalıb ətrafı üfunətləndirəndə, gör elədə bu millətin evi, həyəti, küçəsi və hətta məscidi nə halda olmalıdır?" (9.103). Bu səfərlərdə publisist müqəddəs Məkkəni və Mədinəni onların müqəddəsliyinə layiq təmiz saxlamağı təbliğ edir. Publisist bu faktı Azərbaycanın şəhər və kəndlərindəki eyni mənzərə ilə müqayisə edir və yenə də Azərbaycan onun əsas mövzu obyekti olur.

Cəlil Məmmədquluzadə "Şərq qadını" əsərində bütün Şərq qadınlarını oxumağa, maariflənməyə çağırır: "Ey şərq qadınları, oxuyun, oxuyun, oxuyun! Əgər oxuyub savad və elm qazansanız onda azadlığın qədrini bilərsiniz, onda xoşbəxtlik yolunu taparsınız. Oxumasanız qaranlıqda qalacaqsınız" (9.69).

Cəlil Məmmədquluzadənin məsləkdostu Ömər Faiq Nemanzadənin də publisistikasında Şərq mövzusu xeyli yer tutur. Xüsusilə "Şərqi - Rus" qəzetində bu mövzuya xeyli yer vermişdir. O, "əlində imkanı olan, ürəyində xalqa məhəbbəti olanlardan çox şey umur və onları dəyişən dünyada millətin inkişafına kömək etmələrini istəyirdi" (10.31).

Ömər Faiq Nemanzadə "Şərqi Rus"dakı bir məqaləsində Pakistanın inkişaf surətini onun millətə məhəbbəti olan insanların fəaliyyətində görürdü" (11.) Beləliklə, Azərbaycan publisistikası milli problemlərini ümummüsəlman və ümumxalq kontekstində götürərək, daha geniş yaradıcılıq fəaliyyəti göstərirdilər.

Dövrün publisist ziyalıları birləşməyi də bacarmışdılar. Ö.F.Nemanzadə - Mirzə Cəlil birgəliyi xalqın maariflənməsi işində misilsiz rol oynamışdır. Ömər Faiqin təkcə "Dərdimiz və dərmanımız" publisist yazısını oxumaq kifayətdir ki, onun bu günümüz üçün nə qədr aktuallıq kəsb etdiyi anlaşılsın. Bu yazıda böyük publisist müsəlmanların geriqalma səbəblərini açıqlayır, Avropa mədəniyyətinə qovuşmaq istəyinin necə süni yerinə yetirildiyini ürək ağrısı ilə dilə gətirir: "Bir qisim kişilərimiz də var. Mədənilərin əsərlərini və o səbəblə də onların rəftarlarını, hallarını xoş görürlər, onlar kimi olmaq istəyirlər. Mədəniyyəti paltarda, dildə zənn edərək uzun arxalıqlarını, başmaqlarını çıxarıb jaket, dar çəkmə geyərlər, hər kəsin ildə yetdiyi indiki mərtəbəyə bunlar 15-20 manatla on dəqiqədə nail olurlar. Az vaxtda tərbiyəli meymunlar kimi yekə bir obrazovannı olub (qeyrətlərinə nəzər dəyməsin!) firəng köynəklərinin yaxasını qucaqlarına qədər çıxarırlar, amma qafalarından köhnə fikri, xəbərsizliyi çıxarmayırlar".

Görkəmli publisist dövlətliləri, alimləri iş görməyə, maarif və mədəniyyətin qayğısına qalmağa dəvət edirdi. Publisistin "Nə üçün haqqımızı istəmiriz?", "Biz də vaxta görə çalışaq", "Ağacı qurd içindən yeyər", "Məzlum ən böyük zalımdır", "İşığımız sönməyəcəkdir" və s. onlarca yazısı müasirlərimizin də ədəbi dərsləri ola biləcək sənətkarlıq səviyyəsindədir.

Dünya publisistikası təcrübəsində yazıçının bu sahədəki fəaliyyəti bir sıra xüsusiyyətləri ilə seçilir. Yazıçı publisistikası bədii publisistikanın ən önəmli, ən ustad nümunələrini ortaya qoyur. Bu publisistikada yazıçı sənədli və birbaşa sənətkar sözünü bədii detallar, daha inandırıcı faktlar, oxucuya ünvanlanmış fakt, məzmun və bir sıra digər keyfiyyətlər, hətta bədii üslubu daha mükəmməl ehtiva edən stilistika, leksikon elementləri ilə kamilləşdirir, sənət səviyyəsini yüksəldir. Azərbaycan yazıçı publisistikasında da belə nümunələrin sayı çoxdur. XIX əsrin ortalarında M.F.Axundzadə ilə başlayan, N.Vəzirovla davam edən və XX əsrin əvvəllərində Y.V.Çəmənzəminli, C.Məmmədquluzadə, Ü.Hacıbəyov, M.S.Ordubadi, Ə.Haqverdiyev, Ə.Qəmküsar, M.Ə.Möcüz və digərləri tərəfindən davam etdirilən yazıçı publisistikası milli özünüdərk, azərbaycançılıq prosesinin gücləndirilməsində mühüm rol oynamışdır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Yusif Vəzir Çəmənzəminlinin "Kiyevdən məktublar"ındakı "Iki ailə", "Zəruri məsələlər", "Azərbaycan muxtariyyəti", "Milli və mədəni irslərimiz" kimi əsərlər bu tip publisistikanın yaxşı nümunələrindəndir. M.S.Ordubadinin Azərbaycanın müxtəlif bölgələrində - ermənilərin soyqırm faktlarının canlı reportajları səviyyəsində bu gün də öz aktuallığını saxlayan əvəzolunmaz "Qanlı illər" əsəri təkcə sarsıdıcı və tarixin şahidlik faktına çevrilən sənədliliyi ilə deyil, həm də bu faktların insan hisslərinə təsir edən, insanı intiqama səsləyən və erməni vəhşətinin miqyasını göstərən üslubu ilə də xüsusi maraq doğurur. Yaxud Ü.Hacıbəyovun 1918-1920-ci illərdə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə "Azərbaycan" qəzetində dərc etdirdiyi silsilə publisistik yazıları – yazıçı publisistikasının ölməz nümunələridir. Bu əsərlərin sovet dönəmində yenidən çapı qəti qadağan edilmişdir. Əgər sovet dövründə Azərbaycan gənclərinin bu əsərlərə əlləri çatsaydı, indiki Qarabağ faciələrinə də yer qalmazdı. Çünki həmin əsərlər erməni xislətinin və İmperiya siyasətinin iç üzünü o zamankı oxucuya göstərmişdir.

Azərbaycanın müstəqillik əldə etməsi ilə klassik publisistikanın ən kəskin problemlər qoymuş nümunələri yenidən işıq üzü görməyə başlamışdır. M.S.Ordubadinin, Ə.Hüseynzadənin, Ə.Ağaoğlunun, Ü.Hacıbəylinin və başqa publisistlərin yenidən nəşr olunan əsərləri buna sübutdur.

Bu publisistika həmişə müasirdir, aktualdır, yeni yaradıcı ziyalılara ünvanlanan jurnalistika dərsləridir.

ƏDƏBİYYAT

1. Məmmədli C. "Azərbaycan publisistikası antologiyası" kitabına ön söz. Bakı, Şərq-Qərb, 2007, səh. 4, (688 səh.)
2. Aşırlı A. "Azərbaycan mətbuatı tarixi". Bakı, Elm və Təhsil, 2009, səh.6 (296 səh)
3. Zamanov A. Bir yolun yolçuları. "Mollanəsrəddinçi şairlər" kitabına ön söz, Bakı, Yazıçı, 1986, səh. 6, (512 səh)
4. Rəsulzadə M.Ə. Mətbuat azadlığı. "İrani-növ" qəzeti, 28 aprel 1911.
5. Azərbaycanda milli mətbuatın yaradılmasının 125 illiyi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanı. "Xalq qəzeti", 30 mart 2005
6. Кузнецов И.В. Зеленина Е.В. Во имя России. Предсловие к книге «Публицистика русского зарубежье». М., Изд-во МГУ, 1999., ст. 36 (352 стр)
7. Vəliyev Ş. Füyuzat ədəbi məktəbi. Ankara, Ejdat yayınları, 2000, səh. 370 (388 səh.)
8. Bayramlı O. Görkəmli fikir dünyası. Əli bəy Hüseynzadənin "Seçilmiş əsərləri"nə ön söz. I cild, Bakı, Çaşoğlu, 2008, səh. 27 (580 səh.)
9. Məmmədquluzadə C. Əsərləri. VI cild, Bakı, Azərnəşr, 1985.
10. Qurbanov Ş. Ömər Faiq Nemanzadə. Bakı, Gənclik, 1992.
11. "Şərqi - Rus", 30 dekabr 1904.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(8)

Prof. Dr. Sevinç MUHARREMOVA[15]

ENANTİOSEMİ BİR DİL ve KONUŞMA OLAYI GİBİ
ENANTIOSEMY AS A LANGUAGE and SPEECH PHENOMENON

ÖZ

Türkolojinin, genel olarak anlambilimin en ilginç, orijinal ve daha az araştırılmış sorunlarından biri de enantiosemi - kelime içi karşıtlıktır. Enantiosemiye olan ilgi bir kısım objektif etkenlere bağlıdır. Enantiosemi problemine bir kısım eserlerde değinilmiştir. Araştırmalarda ilk kez enantiosemiyi oluşturan sebepler ve gelişmenin bir sıra genel kuralauygunlukları gibi meseleler ışıklandırılmıştır. Enantiosemi evrensel ve çokyönlü bir dil ve konuşma olayıdır. Onun sistem düzeyinde ve dil sisteminin konuşma sürecinde gerçekleşmesindeki belirtilerini farklı dillerde, örneğin, Azerbaycan Türkçesinde görmek mümkündür. "Enantiosemi" teriminin anlam aykırılığına dil sisteminin seviyelerinde ve konuşma sürecinde kullanılmasıyla ilgili görüşlerin ve "enantiosemi" teriminin daha net şekilde açıklanmasının gerekli olduğunu zannediyoruz. Bazen enantiosemi antifrazisle eşit tutuluyor. Aslında antifrazis kelimenin, özellikle ton konturuyla karşıt anlamda kullanılabilen mecaz türüdür. Bize göre enantiosemi yalnız eşsesli kelimeleri değil, çokyönlü bir olay olarak polisemi ve karşıt anlamlı kelimeleri de kapsamaktadır, yani onlarla da ilişkisi mevcuttur. Enantiosemi dilin söz varlığında biçim artıklığını engelleyen bir vasıtadır, dilin normal gelişimi ve kullanmasının başlıca koşullarından biridir.

Makalede bu yaygın dil olayı çeşitli dillerin materyalleri esasında geniş şekilde karşılaştırmalı olarak araştırılıyor, özellikle bu olayın çağdaş Türk lehçelerinin söz varlığında ve semantik yapısındaki yeri ve durumu inceleniyor.

Anahtar Kelimeler: Enantiosemi, Anlam Kutuplaşması, Karşıtlık, Polisemi, Zıt Anlamlı.

ABSTRACT

Enantiosemy is one of the most interesting, original and scantily explored issues of Turkology and semasiology in general. The special interest in enantiosemy is caused by some objective factors. Some scientific linguistic works address the issue of enentiosemy. They reveal the reasons that cause this language phenomenon, trace the general regularities of its development. Enantiosemy is a universal and multidimensional language and speech phenomenon. The features of its realization at the systemic levels and communication process of the language system can be seen in the different languages, including the Azerbaijani language.

The article contains the review of the scientists' views on the term "enantiosemy", polarization of meanings on the different language levels. In our opinion it is necessary to clarify and explain the term "enantiosemy" more precisely. It is noted that sometimes enantiosemy is identified with antiphrasis. Actually, antiphrasis originated from the Greek word that means "opposite word." Antiphrasis is a figurative speech in which a phrase or word is employed in a way that is opposite to its literal meaning, in order to create an ironic or comic effect. In our view, being a multifaceted phenomenon enantiosemy includes not only homonyms but also polysemy and antonomy, i.e. it is connected with them to varying degrees. Enantiosemy is means that impedes redundancy of forms in the vocabulary; it is one of the main conditions of the normal development and use of the language. The article deals with the detailed comparative research of this widespread language and speech phenomenon on the materials of the different-system languages; the special attention is given to the state of this phenomenon in the vocabulary and semantic system of the modern Turkic languages.

***Keywords**: Enantiosemia, Polarization of Meaning, Contrast, Polysemia, Antonyms.*

[15] **Azerbaycan, Bakü Devlet Üniversitesi, Rus Dilciliği Bölümü, Öğretim Üyesi. E-mail: samumtornado@gmail.com**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Anlambilimin en ilginç, orijinal ve daha az araştırılmış sorunlarından biri de ***enantiosemi - kelime içi karşıtlık***, yani bir kelimenin aykırı anlamlar ifade edebilmesi meselesidir[16]. Enantiosemiye olan ilgi bir kısım objektif etkenlere bağlıdır. Şöyle ki:

- Evvela, enantiosemi kavramının derinden araştırılarak ortaya koyulması çağdaş dilcilik için güncel olan biçim ve anlam ilişkisi probleminin çözülmesine belirli derecede imkân sağlar.

- İkincisi, polisemi, eşseslilik ve zıt anlamlılık gibi dil olaylarıyla aynı hudut ve mevkide bulunduğundan eşsesli ve karşıt anlamlı kelimelerin de derinden ve tam şekilde araştırılmasına yardım eder.

Enantiosemi problemine bir kısım eserlerde değinilmiştir. "Söz içi karşıtlık esas itibariyle karşıtlığın bir türüdür. Ancak karşıtlık kavramı, Türk Dili üzerine yapılmış çalışmalarda genellikle iki sözlük birim arasında değerlendirildiği için kaynaklarda karşıtlığın bir alt türü olarak çok fazla yer bulmaz. Bununla birlikte yakın zamanda, özellikle yabancı diller üzerine yapılan çalışmalarda, karşıtlık sınıflamaları daha kapsamlı ele alınmakta ve söz içi karşıtlık da sınıflama denemelerinde kendine yer bulmaktadır. Hatta söz içi karşıtlığın her ne kadar henüz bir birliktelik olmasa da kendi içerisinde alt başlıkları bile oluşturulmaktadır" (Dindar, 2016: 67).

Buna ilk önce V. Şertsel (Şertsel, 1883: 37) ve K. Abel'in (Abel, 1885:59) daha XIX. yüzyılda değişik dillerin dil malzemelerine dayanarak eski kelimelerin karşıt anlamları üzerine yazdıkları eserlerini örnek olarak gösterebiliriz. M.Uluoğluna göre de "bu konudaki yorumların büyük bir kısmı Şertsl''in "dil ne kadar eskiyse ve halk ne kadar ilkelse bu duruma o kadar sık rastlanır" savına dayanmaktadır. Sözcük içi karşıt anlamlılığı dilin çağdaş durumuyla açıklamanın güçlüğü dilbilimcileri bu konuda tarihsel araştırmalar yapmaya yöneltmiştir. Novikov'un bu konudaki yorumu dikkat çekicidir: "Günümüzde hâlâ bunun, çağdaş dillerde olmaması gereken, dilin şaşırtıcı bir eksikliği olduğu kabul edilir. Bu olgu çağdaş dilde verimli değildir ve esasında eski köklerin anlamlarının kendine özgü kalıntıları durumundadır" (Uluoğlu, 2014: 122).

Araştırmalarda ilk kez enantiosemiyi oluşturan sebepler ve gelişmenin bir sıra genel kuralauygunlukları gibi meseleler ışıklandırılmıştır. Son dönemlerde bu konu ile ilgili yazılmış bilimsel çalışmalar da dikkat çekmektedir. Bu eserlerde enantiosemi poliseminin özel türü olarak açıklanıyor. Enantioseminin gelişme özellikleri Alman (Müller, 1963), Çek (Skiba, 1958; Vleck, 1966), İngiliz (Davidov, 1984; Marchand, 1960; Mc. Mordie, 1970), Rus (Novikov, 1973; Şmelyov, 1977) ve diğer dillerde de izlenilmektedir.

Genel olarak "sözlükçedeki birimler arası ilişkisel örüntünün en temel belirleyicilerinden biri olan karşıt anlamlılık üzerine geleneksel ve yapısal anlambilim çerçevesinde yapılan çalışmaların çoğunlukla bu ilişkinin anlambilimsel doğası ve dizgeselleşmiş türleri üzerine yoğunlaştığı görülür. Lyons (1977) ve Lehrer'in (1982) bu doğrultudaki başat çalışmalarıyla örneklendirilebilecek olan bu çerçevenin dışında bilişsel ve kullanımsal boyutlarla ilgili çalışmalar da son yıllarda karşıt anlamlılığa ilişkin çalışmaların ağırlık noktasını oluşturmaktadır (Akşehirli, 2018: 42).

Dünya dillerinin pek çoğunda görülmesi sebebiyle evrensel bir nitelik taşıyan söz içi karşıtlık konusuna dikkati çeken en eski çalışmaları Arap kaynaklarında buluruz. Arapçada aynı sözcük içerisinde karşıt anlamlılık barındıran sözcüklere çok erken bir dönemde Halîl b. Ahmed Kitābü'l-Ayn'ında dikkat çekmiştir (Baalbaki, 2014:190).

Enantiosemi yalnızca dilcileri değil, filozofları da ilgilendiren bir olaydır. Hegel'in "Mantık İlmi" eserinin ikinci baskısının ön sözünde şöyle yazılıyor: "Kelimeler değişik anlamlarla beraber hem de karşıt anlamlara sahiptir" (Hegel, 1970: 62). O, Almancadan *Sinn* ve *Aufheben* kelimelerini örnek olarak veriyor. *Sinn* "her şeyden önce insanın duygusal organları anlamında kullanılır", fakat bununla yanaşı hem de "anlam, düşünce, genel şeyler" manasını ifade ediyor, yani aynı bir kelimede hem duygusal hem de mantıksal anlam

[16]Rusça enantiosemiya (энантиосемия) (<Alm. enantiosemie < Yun. en 'iç' + antios 'karşıt' + sema 'anlam birimcik') terimi Türkçeye harfi olarak "anlambirimcik içi karşıtlık" biçiminde çevrilebilir. Fakat söz konusu durumu sözcüksel anlambilim (leksiçeskaya semantika) düzeyinde ifade etmek için Rusçadan aktardığımız **sözcük içi karşıt anlamlılık** (vnutrislovnaya antonimiya) teriminin daha uygun olacağını düşünüyoruz. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında da belirtileceği üzere bu terim kuramsal açıdan bakıldığında enantiosemiya olarak adlandırılan dil olgusuyla ilgili üç temel bakış açısından sadece birini ifade etmektedir (Uluoğlu, 2014: 120)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

birleşiyor. *Aufheben* kelimesinin hem "korumak", "saklamak" hem de "durdurmak", "son vermek" gibi anlamları vardır (Hegel, 1970: 168).

Siseron'un her kesce belli ünlü bir kelamını hatırlayalım: "Tollendem esse Octavium". Bu kelamın biribirine aykırı iki anlamı mevcuttur: 1. Oktavi yükseltilmelidir. 2. Oktavi yok edilmelidir.

Bir kelimenin aykırı anlamlar ifade edebilmesiyle ilgili İngilizceden istenilen kadar örnekler gösterebiliriz:

To begin → *to open, to begin (açmak, başlamak)*

To begin → *to stop for the time (ayakta durmak, bitirmek, durmak)*

To burn → *yakmak (mahvetmek, yok etmek)*

To burn → *yaratmak (tuğla pişirmek)*

Görüldüğü gibi, enantiosemi evrensel ve çokyönlü bir dil ve konuşma olayıdır. Onun sistem düzeyinde ve dil sisteminin konuşma sürecinde gerçekleşmesindeki belirtilerini farklı dillerde, örneğin, Azerbaycan Türkçesinde görmek mümkündür.

Bilhassa Azerbaycan Türkçesinde enantiosemi meselesine geçmezden önce şunları belirtmemiz kanaatimizce önemlidir: "Enantiosemi" teriminin anlam aykırılığına dil sisteminin seviyelerinde ve konuşma sürecinde kullanılmasıyla ilgili görüşlerin ve "enantiosemi" teriminin daha net şekilde açıklanmasının gerekli olduğunu zannediyoruz.

Bazan enantiosemi antifrazisle eşit tutuluyor. Aslında antifrazis kelimenin, özellikle ton konturuyla karşıt anlamda kullanılabilen mecaz türüdür.

Belirli ton ve bağlantı koşulları içerisinde kelime, kelime takımları ve hatta bir cümlenin bütünlükte ikili özellik taşıyabilmesi dilcilikte bellidir. Bu halde enantiosemi ve antifrazis istihza ve alay etkisi yapmak amacıyla kullanılır. Ton ve kullanma durumu ise burada önemli rol oynar. Örneğin: *Əcəb havadır*. *Əcəb işdir*. (Hayranlık, beğenme ve şaşırma bildiriyor); *Sənə əcəb oldu*. *Əcəb işdir*, (Kötülük, alay bildiriyor); *Yaxşı şərait, yaxşı dost* (iyi değerlendirme); *Yaxşı şeydir, o səni aldadır, sən isə ona bəraət* (hak) *qazandırırsan* (alay bildiriyor).

Bu açıdan "yok" kelimesi kanaatimizce daha ilginç ve orijinal sayılabilir. Olumsuzluk ifade eden bu çokanlamlı kelime konuşma zamanı belirli bir metin içerisinde "var" anlammda kullanılır. Örneğin:

- O muzey haradadır?
- Qız qalası *yoxdur*, düz onun yanında.

veya:

- Bu qız kimdir?
- Hüseyn müəllim *yoxdur*, onun qızı.

Görüldüğü gibi, her iki örnekte "yok" kelimesi aslında "var" sözcüğünün yerine geçerek onun anlamını ifade etmiştir.

Bu çalışmamızda enantiosemi terimi başlıca olarak kelimenin aykırı, karşıt anlamlar ifade edebilmesi gibi kabul edilecekdir.

Azerbaycan dilciliğinde enantiosemi ayrılıkta bir araştırma hedefi olmamıştır. Azerbaycan dilcilerinin kelimebilim sorunlarıyla ilgili eserlerinde enantiosemi derinden araştırılmamış ve karşıt anlamlı kelimelerin bir biçimi olarak değerlendirilmiştir (Budagova, 1982; Caferov, 1973; Gurbanov, 1985).

Enantiosemiyle ilgili daha geniş bilgiye Prof. Dr. H.Hasanov'un "Çağdaş Azerbaycan Dilinin Kelimebilimi" kitabında rastlıyoruz (Hasanov, 1988: 35). O şöyle yazıyor: "Dilcilikle bağlı kaynaklarda enantiosemi olayı ayrılıkta bir dil olayı olarak değil, karşıt anlamlı kelimeler olarak tanımlanıyor. Gerçekte bunlar başka başka dil olaylarıdır. Karşıt anlamlı kelimeler değişik sesbilimsel terkiple ters anlamlar, enantiosemi ise aynı sesbilimsel terkiple aykırı anlamlar bildirmektedir. Bu biçim kelimeler aynı ses terkipli

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

olduğundan eşsesli kelimelere daha yakın bulunuyor. Bunun için de enantioseminin karşıt anlamlı kelimeler olarak değil, eşsesli kelimeler olarak tanımlanması daha uygundur" (Hasanov, 1988: 60).

Görüldüğü gibi, H.Hasanov enantiosemiyi eşsesli kelimeler olarak kabul ediyor. Fakat, zannimizce enantiosemi yalnız eşsesli kelimeleri değil, çokyönlü bir olay olarak polisemi ve karşıt anlamlı kelimeleri de kapsamaktadır, yani onlarla da ilişkisi mevcuttur.

Azerbaycan dilciliğinde enantiosemi yeterince araştırılmadığından bu dil olayını kendimizce ilginç saydığımız dil olgularıyla açıklamaya çalışacağız[17].

Batmak - suda batmak, boğulmak: *Barkas tufana düşdü və dərhal batdı*; mahvolmak, zayi olmak, boşa gitmek, yok olmak: *Bütün qoyduğum əmək batdı*; *Onun bütün pulları (paraları) batdı*; yok olmak, yerle bir olmak, mahvolmak: *Zəlzələdən bütün şəhər batdı*.

Batmak - yenmek, üstün olmak, gücü yetmek, zafer kazanmak: *Bizə bu dağların arasında heç bir qüvvət* ***bata bilməz****. Xanın adamları hərəmilərə* ***bata bilmədi***.

Karalamak - l. el ile yazmak: *Fərhad danışdıqca qardaşı əlindəki qələmlə qabağmda duran bir parça kağızı* ***qaralayırdı***; 2. Bir şeyin ilk metnini, ilk tasarı veya planını çizmek, kaydetmek, eskizini çizmek: *Məqalənin mətnini* ***qaraladım***.

Karalamak - yazılmış yazının üstünden kalem çekmek, bozmak: *Siyahıda (listede) adını* ***qaraladılar***; *Kazım ilə söhbətdən sonra müdür onun adını* ***qaraladı***.

Kalem etmek - aşılamak, cins ve iyi meyvası olan ağaçtan aşılamak.

Kalem etmek - ağacın kuru dallarmı kesmek, budamak.

Kurtarmak - kurtulmak, kendisini selamet bulmak, azat olmak, serbest olmak: *Kürəkçilər bu ağır zərbədən (darbe), bu ömürlük zindandan (mahpes)* ***qurtarmaq*** *üçün yeganə bir çarə tapmışdılar*. (bulmak); *Bir nəfərin zindandan* ***qurtarması*** *Firidunu sevindirdi.*

Kurtarmak - ölmek, geçinip gitmek: *Xəstə artıq* ***qurtardı***; *Amma anam onların köçməyini eşitcək* ***qurtaracaq****, yəqin bil ki, həmən dəqiqə keçinəcək.*

Ekmek - bellemek, sürülmüş yere tohum atmak: *Haşım əkin* ***əkirdi****, biçirdi və hər bir ağır zəhmətə qatlaşırdı*.

Ekmek - birini hile ve tedbirle aldatmak, yanmdan uzaklaştırmak, reddetmek, başmdan savmak: *Hərif qonağını deyəsən* ***əkdi****; Bəyin fikrinə gəldi ki, aşnam məni* ***əkmək*** *istəyir*.

Yaman - çok iyi, çok güzel: ***Yaman*** *atandır*; ***Yaman*** *çalır;* ***Yaman*** *qocadır* (Bu ömekten görüldüğü gibi kelimede aykırı, karşıt anlamlar nesne, varlık, alamet ve hareketin değişik biçimde değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkabilir. Bunu şart olarak anlamın "olumlu olması" diye adlandırabiliriz).

Yaman (kötü) adam – "pozitifleşme": ***Yaman*** *(yaxşı) çalır.*

Geçinmek - hayatını sürdürmek, yaşamak: *Bir təhər* ***keçinirəm***. *Kərim baba naxırı saxladığı, otardığı üçün aldığı cüzi aylıq ilə* ***keçinərdi***.

Çıkmak – belirli örnekler vermeden önce şunları kaydetmeyi uygun buluyoruz. Bilindiği gibi, kelimenin genel ve belli olmayan anlamından somut bir metin içerisinde kendi seciyesine göre aykırı anlamlar türeyebilir. Bu biçim anlamlar kelimenin genel anlamına değişiklik katarak, yani onu farklı biçime sokarak tesbit edip, aynı zamanda kullanma yerlerinin sınır ve hudutlarını da belirliyor. Anlamın bu şekilde birbirine ayrkırı olması çıkmak fiilide de görülmektedir. Örneğin: işten çıkmak – işe çıkmak; gelmek ← çıkmak ← gitmek vb.

Böylece, kelimenin zıtanlamlarının tefriki sözün içinde kullandığı metinlerin farkından tamlanan kelimenin durum farkına dönüşmüş oluyor:

İş (tamlanan kelime)

İşe (varımlı hal) – işten çıkma (çıkımlı hal)

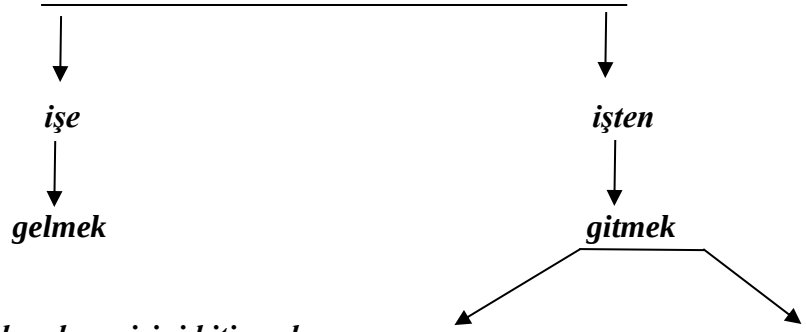
Ayın əvvəlində o nəhayət işə ***çıxdı***. *Nadir beş il bundan əvvəl işdən* ***çıxıb***.

Diğer taraftan ***işten çıkmak*** bir başka anlamda da kullanılabilir: kendi işini bitirerek gitmek, yerini terketmek*: Atam bu gün* ***işdən*** *tez* ***çıxdı***.

[17] Kelimelerin yanında verdiğimiz anlamlar ve açıklamalar dörd ciltten ibaret "Azerbaycan Türkçesinin İzahlı Lügati"inden alınmıştır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Çıkmak

işini görevini bırakmak, çalıştığı yerden gitmek, ilişkisini kesmek

işini bitirerek gelmek, yerini terketmek

Verilen öreklerden enantioseminin daha fazla hareket bildiren kelimelerde, fiilerde görüldüğü belli oluyor Bu olayın başka dillerde, örneğin, Rusçada ve İngilizcede de daha fazla fiilerde görülmesi ilgi doğuruyor. Fikrimizi daha açık şekilde anlatmak için adı geçen dillerden de örnekler vermemiz yerinde olur. Örneğin, Rusçada:

odoljit (borç vermek - kimdense borç almak)
slavit (şereflendirmek, ün kazandırmak, tarif etmek - rezil etmek, şerefsiz etmek)
dvoit (ikikat artırmak - ikiye ayırmak, ikiye bölmek)
prosmotret (bakmak, gözden geçirmek, dikkat etmek - dikkatinden kaçırmak, yapmak (hata)
prosluşat (dinlemek, işitmek, duymak -duymamak)
zapah (gül kokusu - iğrenç koku, ufunet)
besçennıy (eşsiz, benzersiz, paha piçilmeyen - ucuz, değersiz)
razbit (kırmak, sökmek – yapmak)
avariyşik (acil durum çalışanı – kaza yapan)
blajennıy (mutlu - gerizekalı)
şum (sesli, yüksekten konuşma, yaygara – alçaktan duyulan ses)

İngilizcede yukarıda örnek olarak verdiğimiz *to begin, to burn* fiilleri ve bunlardan başka: *to bore, to bear, to new* fiilleri ve başkaları.

Kaydettiğimiz gibi enantiosemi söyleyince aynı bir kelimenin biribirine aykırı anlamlar ifade etmesi düşünülür ki, bu özelliği de onu sesteş kelimelere yaklaştırıyor.

L.A.Pokrovskaya Türk lehçelerinde akrabalık terimlerini incelerken ***–lık[4]*** ekiyle yapılan kelimeleri özellikle vurguluyor: "...-lık[4] ekiyle yapılan kelimeler anlam açısından ilgi doğuruyor. Oğuz grubu Türk lehçelerinde böyle kelimeler başka bir özel anlam da taşımaktadır… Türk lehçelerinde -lık[4] eki ile yapılan bir kısım akrabalık terimleri "belli bir akrabanın *(anne, baba, kardeş, kızkardeş* vb.) yerini tutan şahıs" anlamındadır. Bu olay esasen Oğuz grubu Türk lehçeleri için özellik taşır, fakat diğer Türk dillerinde de yok değildir" (Pokrovskaya, 1961: 21).

Böylece ***-lık[4]*** eki Türk lehçelerinde, ayrıca Azerbaycan Türkçesinde yapım eki olarak bir kısım akrabalık terimlerinden yeni akrabalık terimleri oluşturur.

Vereceğimiz örneklerde kelime kökleri aykın anlamlar bildirmiyor, anlam karşıtlığı sadece türemiş kelimelerde görülmektedir şu ömeklere dikkat edelim. Mesela:

Analıq (annelik) - l. annenin kendi çocuklarıyla ilişkisi ve münasebeti: Analıq hissi, analıq borcu, analıq etmək. 2. Anneye has, anneye ait olan: *Bizim ölkədə **analıq** və uşaqlığın mühafizəsi təmin olunmuşdur.*

Analıq - üvey anne, anne görevini yapan kadın: ***Analığı** ona zülm verirdi.*

Atalıq (babalık) - l. baba ile evlat arasındaki akrabalık ilişkisi: Atalığını müəyyən etmək, atalığını danmaq; 2. Babanın üstlendiği görev, borç, babalık hakkı*: O mənə lap **atalıq** etmişdi*. 3. Babaya ait olan, babaya has: Atalıq mülk; 4.Baba yerini tutan şahıs, hami.

Atalıq - üvey baba: ***Atalığı** ilk gündən ona qarşı soyuqqanlı idi.*

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Babalıq (dedelik) - 1. Dedenin torunları üzerindeki hakkı, dede ile torunları arasındaki akrabalık ilişkileri.

Babalıq - üvey dede: *İdrisin **babalığı** bizim küçədə dükan açmışdı*.

Bacılıq – 1. kızkardeşin kendi erkek ve kızkardeşlerine münasebeti. Bacılıq etmək - kaygısını çekmek, iyilik etmek; kardeşçe münasebette bulunmak*: Bacısı rəhmətə gedəndən sonra Gülnaz ona **bacılıq** edib*. 2. Arkadaş, dost (kız, kadın): *Evdə tək otura bilmirdim, axşamlar **bacılığımgilə** gedirdim*. İki kız yeya kadın arasındaki kardeşçe münasebet, ilişki, samimiyet.

Bacılıq - üvey kızkardeş: *Qız onun **bacılığıdır**, bunu qızın özü söyləyir*.

Qardaşlıq - l. Kardeşler arasındaki yakınlık ve münasebet. Kardeşlik etmek - samimi dost olmak, yardım etmek: *Səni dünyada biqeyd eylərəm, hərgah sən bu işdə mənə **qardaşlıq** etsən*. 2. Birlik, dostluk, samimi ilişki: *İşçilərin **qardaşlığı** müdürü çox sevindirirdi*. 3.Kardeş kadar yakm dost*: O çətin günlərdə **qardaşlığım** mənə yiyə durdu*.

Qardaşlıq - üvey kardeş: *O heç vaxt **qardaşlığı** ilə yola getmirdi* (geçinmek).

Qızlıq - l. Kızların evleneceği güne kadarki durumu, kız olma devri: ***Qızlıq** dövrü qadın həyatınm en mühüm dövrüdür*.

Qızlıq - üvey kız: *Pəri xala çalışırdı ki, **qızlığına** qarşı mehriban olsun*.

Nənəlik (büyükannelik) - büyükannenin torunları üzerindeki hakkı; büyükanne ve torunları arasındaki akrabalık ilişkisi.

Nənəlik – üvey büyükanne: ***Nənəliyi** qonşu kənddə yaşayırdı*.

Oğulluq - oğlun babası karşısındaki borcu, görevi, hakkı.

Oğulluq - üvey oğul: *İdrisi **oğulluğa** götümüşəm*.

Övladlıq - oğulluk borcu, oğulluk etmek, evlatlık.

Verilen örneklerden bu tipli akrabalık terimlerinde de *batmak, kurtarmak, geçinmek* kelimelerinde olduğu gibi enantioseminin çok belirgin şekilde göze çarptığı görülüyor.

Bunu eşseslilikle enantiosemi arasında ortak bir yer tutan olay olarak seciyelendirebiliriz. Yukarıda söylenilenlere dayanarak enantiosemiyi şartlandıran başlıca etkenlerin, dil birimlerinin hareketli ve biçimle anlam arasındaki ilişkinin istikrarsız olması kanaatine gelebiliriz.

Batmak, karalamak, kurtarmak, ekmek, geçinmek kelimelerinin semantik yapısında aykırılık ortaya çıktığı halde ***-lık***[4] ekiyle yapılmış akrabalık terimlerinin semantik yapısında anlamlar arasında tam karşıtlık bulunmuyor. Bu kelimelerde bir taraftan genel parça, genel anlamlar bulunmakla beraber, hem de onları biribirinden ayıran, leksikolojik sistemin ters, biribirine aykırı anlam alanlarına ait edilmesine imkân sağlayan özel bir kısım da bulunmaktadır.

Kuşkusuz olarak, karşıt anlamlar arasındaki enantiosemi münasebetlerin bilhassa kelimenin semantik yapısını oluşturan anlam aykırılıklarının değişik tipine - şemasına girdiğini söyleyebiliriz. Bu onunla şartlanır ki, enantiosemi münasebetler kelimenin semantik yapısından diğer münasebetler gibi bu kelimelerin anlamları arasındakı benzerlik ve değişikliğin seciyesi ve nispetiyle esaslanmaktadır.

Enantiosemi dilin söz varlığında biçim artıklığını engelleyen bir vasıtadır, dilin normal gelişimi ve kullanmasının başlıca koşullarından biridir.

KAYNAKÇA

1. ABEL, G. (1885). Über den Gegensinn der Urworte «Spachwissenshaftliche Abhandlungen» Leipzig.
2. AKŞEHİRLİ, S. (2018). "Türkçede Bağımlı Karşıt Anlamlılık". *Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, № 4(1), s. 41-60.
3. *Azerbaycan Dilinin İzahlı Lügati*. (2006). 4 ciltte. I., II., III., IV. Ciltler. Bakü: Şerg-Gerb.
4. BAALBAKİ, R. (2014). The Arabic Lexicographical Tradition, Leiden: Brill.
5. BUDAGOVA, S.İ. (1982). Azerbaycan Dili. Denemeler. Bakü (Rusça).
6. CAFEROV, S.E. (1973). Çağdaş Azerbaycan Dili. Leksikoloji. Bakü. (Rusça).
7. DAVIDOV, M.V. (1984). İngiliz Dilinde Ses Paradoksları ve Onların Fonksiyonel Özellikleri.

Moskva: MDİ. (Rusça).

8. DİNDAR, T. (2016). "Türkiye Türkçesinde Al- ve Ver- Fiilleriyle Kurulan Deyimler Örneğinde Söz İçi Karşıtlık". *Dil Araştırmaları,* Güz 2016/19: s. 65-77.

9. HASANOV, H.E. (1988). Çağdaş Azerbaycan Dilinin Leksikolojisi. Bakü (Azerbaycan Türkçesinde).

10. HEGEL, V. (1970). Mantık İlmi. I. Cilt. Moskva (Rusça).

11. GURBANOV, A. (1985). Çağdaş Azerbaycan Edebi Dili. Bakü (Azerbaycan Türkçesinde).

12. MARCHAND, H. (1960). The Catergories and Types of Presentday English Word Formation. Wiesbaden.

13. MC MORDIE, W. (1970). English Dioms And How to Use Them. Oxford University Press.

14. MÜLLER, W. (1963). Über den Gegenstad İn Der Deutchen Sprache. "Zeitchrift flir deutche worforschung".

15. MÜLLER, V.K. (1981). English-Russian Dictionary.

16. NOVIKOV, L.A. (1973). Rus Dilinde Karşıt Anlamlı Kelimeler (Leksikolojide Aykırı Kelimelerin Anlambilimsel Açıdan Analizi). Moskva. (Rusça).

17. POKROVSKAYA, L.A. (1961). Türk Dillerinde Akrabılık Terimleri. Türk Dilleri Leksikolojisinin Gelişme Tarihi, Moskva. (Rusça).

18. ŞMELYOV, D.N. (1977). Çağdaş Rus dili. Leksikoloji. Moskva. (Rusça).

19. ŞERTSEL, V.J. (1983). Ters Anlamlı Kelimeler Üzerine (veya Enantiosemi Hakkında). Filolojik notlar, V.-VI. Baskı, Voronej, s. 36-42.

20. SKİBA, Y.G. (1958). Slav Dillerinde Sesteş Kelimeler Problemi Üzerine. "Bilimsel notlar", (Çernovisci Devlet Üniversitesi), 31.sayı, 7.baskı, s. 165-168. (Rusça).

21. ULUOĞLU, M. (2014). "Rus Dilinde Sözcük İçi Karşıt Anlamlılık". *Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 31, s. 119-126.

22. VLCEK, J. (1966). Uskali Ruske Slovni Zasoby. Slovnik Rusko-ceske Homonymie a Paronymie, Praha.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(9)

Uğur TAŞKİT

FATİH BELEDİYESİ'NİN GERÇEKLEŞTİRDİĞİ SOSYAL HİZMET PROGRAMLARI
SOCIAL SERVICE PROGRAMS BY FATİH MUNICIPALITY

ÖZ

Bu çalışma, İstanbul İli Fatih Belediyesi'nin gerçekleştirmiş olduğu sosyal hizmet uygulamalarının incelenmesi ve elde edilen bulgular ışığında değerlendirilmesi amacıyla yapılmıştır. Çalışmada, Fatih Belediyesi uygulama alanı olarak seçilmiştir. Fatih Belediyesi, ülke genelini temsil edebilecek ve çok fazlagenel çıkarımın yapılmasını sağlayabilecek karakteristik özellikleri olmasından dolayı oldukça önem taşımaktadır.

Çalışmanın sonuçlarına göre; belediyeler sosyal hizmet uygulamalarını genişletmiş ve toplumdaki her kesim bireye ulaşmaya çalışmıştır.Bütçelerden ayrılan payların artması ve insan odaklı yaklaşımın uygulanmasıyla sosyal belediyeciliğin de gelişimi sağlanmıştır. Ancak bu yapılanların yeterli olduğunu ve belediyelerin her şeyi örnek alınacak düzeyde sağlamış olduğunu söyleyemeyiz. Bu noktada, devamlı değişmekte olan yaşam koşulları ile beraber sosyal belediyecik kavramı da devamlı gelişmeli ve belediyeler, tüm vatandaşları kapsayacak şekilde yaşam standartlarının yükselmesi için gerekli çalışmaları yapmalıdır.

Anahtar Kelimeler: *Sosyal Hizmet, Fatih Belediyesi.*

ABSTRACT

This study was conducted in order to examine the social service practices of Fatih Municipality of Istanbul and to evaluate them in the light of the findings. In this study, Fatih Municipality has been chosen as the application area. Fatih Municipality is very important because it has characteristic features that can represent the country in general and can provide many general inferences. According to the results of the study; municipalities have expanded their social service practices and tried to reach every segment of the society. Social municipality development has also been ensured by increasing the shares allocated from the budgets and applying a people-oriented approach.

However, we cannot say that these structures are sufficient and the municipalities have provided everything at an exemplary level. At this point, the concept of social municipality should continuously develop along with the ever-changing living conditions and municipalities should carry out the necessary studies to increase the living standards including all citizens.

Keywords: *Social Assistance, Fatih Municipality.*

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. GİRİŞ

Sosyal Hizmetler, yoksunluk durumu olsun veya olmasın, toplum içerisindeki mevcut ortalama yaşam şartlarına, ellerinde olmayan sebepler dolayısıyla ulaşamayıp ekonomik ve sosyal bakımdan desteğe ihtiyaç duyan bireylere karşılıklı ya da karşılıksız olarak sunulan maddi veya manevi (mal hizmeti, malzeme yardımları, psikolojik yardımlar vs) hizmetlerdir (Kongar, 2007).

Sosyal hizmetin asıl amacı, toplumdaki yoksulluğu azaltmak için gerekli hizmetleri ve programları düzenlemektir. Sosyal hizmet faaliyetleri; koruyucu, önleyici ve tedavi edici faaliyetleri kapsamakta ve bu türde hizmetlere ve uygulamalara gerekli katlıları sunmaktadır (Etçi, 2013). Bunların dışında sosyal hizmetin gelir eşitsizliklerini gidermek ve toplumsal kalkınmayı sağlamak gibi iki farklı görevi daha mevcuttur (Karabulut, 2011; Yolcuoğlu, 2012: 94-104).

Sosyal hizmet kavramı, toplumdaki her bireylerin sosyal faaliyetleri ile ilgili olmasına ragmen, özel olarak yaşlılar, çocuklar, kadınlar, zihinsel veya fiziksel olarak engelli olan insanlar gibi toplumun hassas kesimlerinin ihtiyaçlarını gidermeye daha fazla eğilimlidir (Genç ve Barış, 2015).

Sosyal hizmetin ilgi alanları;

- Tıbbi sosyal hizmetler
- Psiko-sosyal danışmanlık hizmetleri
- Çocukları koruma ve kurumsal olarak yetiştirme hizmetleri,
- Kurumsal ıslah hizmetleri,
- Gençlere verilen eğitsel destek hizmetleri
- Yaşlılara bakım destek hizmetleri
- Doğal afetlerde yapılan ekonomik destekler

gibi hizmetlerdir.

Bu çalışma, Fatih Belediyesi'nin sosyal hizmet uygulamalarının incelenmesi ve elde edilen bulgular ışığında değerlendirilmesi amacıyla yapılmıştır. Çalışmanın uygulama alanı olarak, İstanbul İli Fatih Belediyesi seçilmiştir. Çalışmada, Fatih Belediyesi'nin seçilmesi, karakteristik özelliklerinin ülkenin genelini temsil edebilecek ve çok fazlagenel çıkarımın yapılabilmesini sağlayabilecek nitelikte olması açısından önem taşımaktadır.

2. MATERYAL- METOT

2.1. Çalışmanın Faaliyet Alanı

Çalışmada, yerel yönetim birimleri içerisinde yer almakta olan belediyelerin gerçekleştirmiş olduğu sosyal hizmet uygulama şekillerinin belirlenmesi amacıyla çalışmanın faaliyet alanı olarak, İstanbul İli Fatih Belediyesi seçilmiştir.

3. BULGULAR

İstanbul İli Fatih Belediyesi'nin sosyal hizmet programlarına ait bulgular aşağıda detaylı olarak görülmektedir (Fatih Belediyesi Faaliyet Raporu, 2018:249).

3.1. Sosyal Hizmet Programlarına Ait Bulgular

Her semtin kendi içerisinde farklı kültürel, sosyal ve ekonomik ihtiyaçları olduğu göz önüne alınaraktoplumun yaşam kalitesini artırmak için kurulmuş olan merkezlere 'Semt Konağı' denilmektedir. Semt konaklarında halk; eğitim, sağlık, kültürel etkinlikler ve sosyal yardımlaşma etkinlikleri gibi çok fazla hizmete kolay bir şekilde ulaşma imkanı bulmaktadır. Mimarisiyle dikkat çeken bu merkezlerin diğer bir amacı da, İstanbul'da mahalle kültürünü yaşatarak insanlara birbirleriyle kaynaşacak, sosyalleşecek ferah alanlar oluşturmaktır. Semt konakları bünyesinde, fatura ödeme merkezi, aile sağlığı merkezi, oyun parkları, bilgi evi gibi merkezler bulunmaktadır. Bunlara ait bulgular aşağıda verilmiştir (Fatih Belediyesi Faaliyet Raporu, 2018:249).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

3.1.1. Yaşlı Bakım Hizmet Programlarına Ait Bulgular

Fatih Belediyesi'nin "Hasta ve yaşlılara yönelik sosyal projeler gerçekleştirmek" amacıyla yaşlı bakım hizmet programlarına yönelik gerçekleştirdiği uygulamalar yer almakadır.

3.2. Engelli Bakım Hizmet Programlarına Ait Bulgular

Fatih Belediyesi'nin "Engelliler ve ailelerine yönelik projeler geliştirerek; sosyal entegrasyonlarını hızlandırıcı çalışmalar gerçekleştirmek" amacıyla engelli bakım hizmet programlarına yönelik gerçekleştirdiği uygulamalar yer almaktadır..

3.3. Gençlik Hizmet Programlarına Ait Bulgular

Fatih Belediyesi'nin, "Festival, Sempozyum, Kültür- Sanat ve Spor Etkinlikleri, tiyatro ve sinema gösterimleri, sohbet, söyleşi, seminer, sergi ve müzik programları vb. organizasyonlar düzenlemek" performans hedefi kapsamındaki gençlik hizmet programlarına yönelik uygulamalar yer almaktadır.

Fatih Belediyesi'nin, "Spor ve Sanat bilincini yükseltici faaliyet ve projeler gerçekleştirmek" performans hedefi kapsamındaki gençlik hizmet programlarına yönelik uygulamalaryer almaktadır.

Fatih Belediyesi'nin, "tarihi ve kültürel değerlerin tanıtımı amacıyla kültürel gezileri düzenlemek" performans hedefi kapsamındaki gençlik hizmet programlarına yönelik faaliyetler yer almaktadır.

Fatih Belediyesi'nin, "tarihi ve kültürel değerlerin korunması ve sahiplendirilmesi konusunda, bilinçlendirici sempozyum, konferans, etkinlik vb. gerçekleştirmek" performans hedefi kapsamındaki gençlik hizmet programlarına yönelik uygulamalaryer almaktadır.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu bulgular kapsamında Fatih Belediyesi'nin düzenlemiş olduğu sosyal hizmet programları aşağıda verilmektedir:

- Yaşlı hizmet programları,hasta ve yaşlıbireylere yönelik sosyal projeler gerçekleştirmek amacıyla uygulamalar yapılmaktadır.
- Engelli bakım hizmet programları, engelli ve engelli ailelerine yönelik projeler geliştirerek; sosyal uyumlarını hızlandırmak amacıyla çalışmalar gerçekleştirmektedir.
- Gençlik hizmet programları,

✓ Sempozyumlar, Kültür- Sanat etkinlikleri, festivaller,Spor Etkinlikleri, tiyatro ve sinema gösterimleri, sohbetler, söyleşiler,müzik programları, seminerler, sergiler vs. etkinlikler düzenlemek

✓ spor ve sanat bilincini artırıcıuygulamalar ve projeler gerçekleştirmek

✓ tarihi ve kültürel yapıların tanıtımı içinkültürel geziler gerçekleştirmek

✓ tarihi ve kültürel değerlerin korunması ve sahiplendirilmesi konusunda, bilinçlendirici sempozyum, konferans, etkinlik vs düzenlemek

gibi uygulamalar yapılmaktadır.

Çalışma sonucunda, yoksul ve yardıma muhtaç kişiler için belediyeler tarafından yapılan uygulamaların, belediyelerin anlayışını yansıtması oldukça önemlidir. Siyasi görüşleri farklı olan insanların yaşam tarzları, sosyal ve ekonomik seviyeler, insanların yaşam standartları ve talepleri farklılık göstermektedir. Her bireyin talepleri tam olarak karşılanamaz fakat sosyal hizmet alanını genişletmek amacıyla gerekli önlemleri almak belediyelerin yapması gereken işlerden biridir. Diğer bir yandan da, yapılan bu işlerin kalıcılığı ve mevcut sorunların tamamen çözülmesi de oldukça önemli bir konudur.

Son yıllarda, belediyeler sosyal hizmet uygulamalarını genişletmiş ve toplumdaki her kesim bireye ulaşmaya çalışmıştır. Bütçelerden ayrılan payların artması ve insan odaklı yaklaşımın uygulanmasıyla sosyal belediyeciliğin de gelişimi sağlanmıştır. Ancak bu yapılanların yeterli olduğunu ve belediyelerin her şeyi örnek alınacak düzeyde sağlamış olduğunu söyleyemeyiz. Bu noktada, devamlı değişmekte olan yaşam

koşulları ile beraber sosyal belediyecik kavramı da devamlı gelişmeli ve belediyeler, tüm vatandaşları kapsayacak şekilde yaşam standartlarının yükselmesi için gerekli çalışmaları yapmalıdır.

KAYNAKÇA

1. **Etci, H. (2013).** Sosyal yardımların politik nitelik kazanması (2002-2011 Türkiye Örneğinde) (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi
2. **Fatih Belediyesi (2018).** Fatih Belediyesi Faaliyet Raporu, İstanbul.
3. Genç, Y., Barış, İ. (2015). Sosyal hizmetlerin yeniden yapılandırılmasındayerinden yönetimin işlevselliği. *The Journal of Academic Social ScienceStudies, International Journal of Social Science*, (32), 95-117.
4. **Karabulut, A. (2011).** Türkiye'de sosyal yardım ve sosyal yardımların tek merkezdenyürütülebilirliği (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
5. Kongar, E. (2007). *Sosyal çalışmaya giriş*. Ankara: SABEV Yayınevi.
6. **Yolcuoğlu, G. (2012).** *Sosyal hizmetlere giriş*. Ankara: SABEV.
7. **Kaynak:** Fatih Belediyesi Faaliyet Raporu, 2018:503
8. **Kaynak:** Fatih Belediyesi Faaliyet Raporu, 2018:507
9. **Kaynak:** Fatih Belediyesi Faaliyet Raporu, 2018:507

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(10)

Dr. Öğr. Üyesi N. Ceren TÜRKMEN[18]

IRAK'TA YENİDEN MAKROEKONOMİK SANCILAR
MACROENONOMIC TWINGES IN IRAQ AGAIN

ÖZ

Basra körfezine kıyısı olan ülkeler arasında yüzölçümü büyüklüğü bakımından üçüncü olan Irak, Dicle ve Fırat nehirlerinin buluştuğu verimli topraklar üzerinde kurumuştur. Bunun yanı sıra sahip olduğu petrol rezervleri ile taşımakta olduğu ekonomik potansiyeli bölgedeki jeopolitik önemini daha da vurgulamaktadır. Saddam Hüseyin iktidarı boyunca taraf olunan savaşlar ve maruz kalınan ambargolar ülkenin potansiyelinin ortaya çıkarılmasına büyük ölçüde engel olmuştur. Saddam iktidarını sonlandıran ABD müdahalesi (2003) ve Koalisyon yönetimi ile buna müteakiben iktidara gelen diğer yerel siyasi iradeler etnik ya da mezhepsel çatışmaların dikkate değer boyutta azaltılmasını sağlayamadığından güvenlik ve istikrarsızlık sorunları ülkenin makroekonomik ekosistemini betimlemektedir. Diğer yandan, bahsi geçen yapısal-kronik sorunlara rağmen Irak ekonomisi 2010-2013 yıllarında en hızlı büyüyen ekonomiler arasına girmiştir.

Ülke ekonomisinin temel lokomotifi petrol ihracatıdır. Bu nedenle küresel piyasalardaki petrol fiyatlarının volatilitesi Irak'taki makroekonomik kırılganlıkları artırmaktadır. Öte yandan süregelen savaş ve çatışmalarda altyapı ve konut sektörleri büyük yıkıma uğradığından yüksek tutarlı yatırım gerektirmekte, ilaveten hükümetin hidrokarbon sanayii dışındaki diğer sektörleri geliştirme stratejisi de ülkenin yatırım ihtiyacını artırmaktadır. Bu durum yurtdışındaki inşaat firmaları ile yabancı yatırımcılar ve kreditör kuruluşların ilgisini cezbetmektedir. Ancak son dönemde radikal İŞİD saldırıları yanı sıra İran'ın bölgede bir Şii devlet kurma planları karşısında ABD ile arasında bölgede yaşanması muhtemel askeri-siyasi müdahaleler ülkede tansiyonu yeniden yükseltmeye başlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Irak, Makroekonomik kırılganlık, İşsizlik, Ekonomik büyüme.
JEL Kodları: E66, F50, N15.

ABSTRACT

Among the countries that have a coast to the Persian Gulf, Iraq, which is the third in terms of surface area, has been established on fertile lands where the Tigris and Euphrates rivers meet. In addition, its oil reserves and the economic potential it carries, emphasizes its geopolitical importance in the region. The wars and embargoes that have been subjected during the Saddam Hussein's government have largely prevented the unlocking of the country's potential. Security and instability issues depict the country's macroeconomic ecosystem since the US intervention that ended Saddam's rule (2003) and the Coalition administration and other local political wills that subsequently came to power could not significantly reduce ethnic or sectarian conflicts. On the other hand, despite the aforementioned structural-chronic problems, the Iraqi economy got to be one of the quickest growing economies in 2010-2013.

The main locomotive of the country's economy is oil exports. Therefore, oil price volatility in global markets increases macroeconomic fragilities in Iraq. On the other hand, as the infrastructure and housing sectors are suffering from the ongoing wars and conflicts, they require a high amount of investment, and the government's strategy to develop sectors other than the hydrocarbon industry increases the country's investment needs. This situation attracts the attention of foreign construction companies, foreign investors and creditor institutions. However, in addition to the attacks of the radical ISID, possible military-political interventions between the USA and the Iran against Iran's plans to establish a Shiite state in the region, have started to increase the tension in the country.

Keywords: *Iraq, Macroeconomic fragility, Unemployment, Economic growth.*
JEL Codes: *E66, F50, N15.*

[18] Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi (SUBÜ); Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Uluslararası İşletmecilik ve Ticaret Bölümü, Kaynarca / SAKARYA. E-Posta: cerozer@yahoo.com.tr

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. GİRİŞ:

Dicle ve Fırat Nehirleri tarafından yaratılan tarihi taşkın yatağında bulunan, dünyanın en büyük petrol rezervlerinden birine sahip, 38,4milyon (Dünya Bankası,2018) nüfusu bulunan -ki bu nüfusun %58,2'si (Dünya Bankası,2018) çalışma çağındaki kişilerden oluşmaktadır- beşerî ve hammadde zengini herhangi bir ülkenin ekonomisinden bahsedecek olduğumuzda bu ülke hakkında oldukça olumlu içerikli cümleler kurmamızı beklemek çok da şaşırtıcı olmayacaktır. Ancak ülkenin adı "Irak" olduğunda yorumlar baştan başa değişiklik gösterecektir.

Günümüzdeki Irak toprakları bundan altı bin yıl önceki Sümer, Akad, Babil, Asur ve Pers kültürlerini oluşturan topraklar ve Nuh, Hammurabi ve Nebukednezar'ın yaşadığı topraklar ile aynı olmasına rağmen, sahip olduğu coğrafi özellikleri nedeniyle tarih boyunca muhtelif güçlerin hakimiyetine girmiş ya da istilalara uğramıştır.

Bölge, tarihsel süreçte ise; Müslümanlığın yayılmasının ardından sırasıyla Emevi, Abbasi, Moğol, Akkoyunlu, Safevi Devletlerinin hükümdarlığına girmiştir. 1534'te Osmanlı İmparatorluğuna dahil olmuş ve I. Dünya Savaşı'na kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olarak kalmıştır. Irak, 1918 yılı itibariyle Osmanlı yönetiminden tamamen ayrılmış ve yönetimi 1920 San-Remo Konferansı'nda İngiliz mandasına bırakılmıştır. 1932 yılına gelindiğinde ise Irak, Milletler Cemiyetine bağımsız bir devlet olarak katılma hakkı elde etmiştir.

Tarih boyunca daha önce kurulmuş bir "Irak devleti" ya da bölgede bir "Irak halkı" bulunmamaktadır. Bu açıdan irdelendiğinde Irak bölgesi tarihte eski olmasına rağmen ulusal kimlikte çok gençtir. Irak'ın mevcut durumu Arap, Kürt ve Türkmen yoğunluklu bölgelerden oluşmakta ve Şii-Sünni mezhep çatışmaları tüm yoğunluğuyla sürmektedir. Kimi zaman milliyetçilik temelli, kimi zaman din-mezhep temelli, kimi zaman da sosyalist-kapitalist güçler arasında yaşanan çatışmalar bir anlamda, aslında 1916 yılında yapılan Sykes-Picot Antlaşmasında da vücut bulduğu şekliyle, Ortadoğu'nun her dönem hâkim güçler arasındaki farklı paylaşım planları odağında gelişmiştir. Sykes-Picot Antlaşması'ndaki gibi hâkim güçlerin Ortadoğu coğrafyasını bölgenin etnik yapısını ve dini hassasiyetlerini göz ardı edip yalnızca kendi ekonomik çıkarlarını gözeterek masa başında paylaşmaları bölgedeki istikrarsızlıkları körüklemiştir.

İkinci Dünya savaşı sonrası başlayan soğuk savaş ve İngiliz hâkimiyeti yerine ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki iki kutuplu dünyanın iktidar mücadelesi, Ortadoğu'da da etkisini göstermiştir. Krallık yönetimi 1958 yılında meydana gelen darbe devrilerek Cumhuriyet ilan edilmiştir. 'iki kutuplu dünya'nın birbirleri arasındaki savaşını gözler önüne sermek için iyi bir örnek ermek gerekirse; bu dönemde bir tarafta Irak ve Suriye coğrafyasında komünizm ve etnik milliyetçiliğin yaygınlaştığı gözlemlenirken, diğer yanda, karşı blokta yer alan ABD ve İngiltere'nin ise Lübnan ve Ürdün'e müdahale ederek oyunu eşit hale getirmeye çalıştıkları görülmektedir.

Baas Partisi 1968'de Irak'ta "birlik, özgürlük ve sosyalizm" söylemleriyle bir darbe ile iktidarı ele geçirdi. Baas'ın Irak'ta yeniden dirilişi başlatıp başlatamadığı tartışma konusu olmakla birlikte 1979 yılında Saddam Hüseyin'in iktidarı ele geçirmesi, İran İslam Devrimi ve Sovyetler Birliği'nin çözülme sürecine girmesinin dünyadaki siyasi erkleri yeniden biçimlendirdiği ve dolayısı ile Ortadoğu coğrafyasında bir değişimi başlattığı su götürmez bir gerçektir. Uluslararası siyasetteki "Sovyet tehdidi" retoriğinin zamanla "terör tehdidi" retoriğine evrildiği görülecek ancak savaşın ve çatışmaların adresi gene değişmeyecektir (Arı, 2007, 39).

Irak, 1979'da İran'da meydana gelen rejim değişikliğinin yarattığı ortamdan faydalanarak İran'a savaş açmış, sekiz yıllık bu savaşı ise 1990'da Irak'ın Kuveyt işgali izlemiştir. BM Güvenlik konseyi uyarılarına rağmen Irak'ın Kuveyt'ten çekilmemesi 1991'deki ikinci Körfez Savaşı'na (Çöl Fırtınası Harekâtı) yol açmıştır. Daha sonra da Irak coğrafyasına çeşitli hava saldırıları (1993-1996-1998-2001) gerçekleştirilmiştir.

İktisadi açıdan ise 13 yıl süren önce BM ambargosu, sonrasında ise bunun biraz yumuşatılmış şekli olan "Gıda Karşılığı Petrol (OFFP)" programı uygulamalarına maruz kalmıştır. Bu bağlamda, bir zamanlar bölgedeki en zengin ve en güçlü ülkelerden biri olma konusundaki ününe rağmen, Irak devleti son otuz yıl içinde, kapalı ekonomi cezasına maruz kalarak halkının temel hizmetlere erişimi kısıtlanmıştır. Koalisyon kuvvetleri 2003'te ilk önce hava saldırısı gerçekleştirmiş, bunun ardından karadan gerçekleştirilen bir harekat ile Saddam Hüseyin iktidarını devirerek Irak coğrafyasının iktidar ve denetim gücünü ele geçirmişlerdir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Yukarıda yer verilen kısıtlayıcı iktisadi tedbirler ile zaten ekonomik izolasyon döneminde oldukça zor günler geçiren halk bir de Koalisyon güçlerinin bölgeyi işgali ile ortaya çıkan "savaş ekonomisi" neticesinde üretimde düşüş, işsizlik, fiyatlar genel seviyesinde artış gibi makroekonomik sorunlarla yüzleşmiştir.

Diğer bir ifade ile Irak, koalisyon güçlerinin iktidar ve denetimi altında, dışa kapalı ekonominin piyasa tabanlı ekonomiye dönüştürülmesi için mevcut ekonomik yapının tasfiyesi/dönüşümü ve iktidar erkinin oluşturulması aşamalarında yaşanacak zorluklara da göğüs germek zorunda kalmıştır.

"Irak'ta otoritenin yok edilmesiyle birlikte ülke sınırları kontrolsüz girişlere maruz kaldı. Böylece ilk günlerden itibaren rejim tarafından sürülmüş ve İran'a yerleşmiş olan on binlerce sivil ve silahlı milis, Irak topraklarına giriş yaptı. Ayrıca aşırı dinî grup üyeleri, el-Kaide militanları, istihbarat örgütlerine mensup kişiler, Irak'ı savunmak için dinî ve millî duygularla hareket eden mücahitlerin karışımından oluşan binlerce kişi de Irak'a akın etmeye başladı." (Kaynak: İnsamer)

Bu durum ABD'nin Irak topraklarını terk etmesinin ardından yaşanacak yeni kaosun ayak sesleriydi. ABD'nin çekilmesinin ardından 2013 yılı sonlarından itibaren Irak'taki aşırı dinci Sünni oluşumlar öncelikle IŞİD (Irak Şam İslam Devleti) adlı yapıyı oluşturmuş, sonrasında da İD (İslam Devleti) adlı yapı ile bölgede etkinlik göstermeye başlamışlardır. Sivil ölümleri önemli ölçüde artmış ve bölgede bir güvenlik zafiyeti ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada Irak'ın yirmi yıla yaklaşan "yeniden yapılanma" sürecinin iktisadi ayağı bir kronoloji çerçevesinde irdelenmeye çalışılacaktır. Diğer bir ifadeyle, Irak topraklarına demokrasi getirme, ülkenin terör örgütleriyle bağlantısını kesme, laik ve piyasaya dayalı faal bir ekonomi geliştirme hedefiyle yola çıkan Koalisyon kuvvetlerinin ekonomik değişime dair faaliyetlerini ve bu faaliyetlerin çıktılarını makroekonomik açıdan değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Literatürde Irak coğrafyasının geçirdiği dönüşümleri inceleyen siyaset ve uluslararası ilişkiler temelli sayısız çalışma bulunmasına rağmen iktisadi bir bakış açısıyla ekonominin bütününü çözümleme amacını güden Türkçe hiçbir tez ya da çalışmaya rastlanmamıştır. Türkçe literatür daha çok Irak'ın Türkiye ile olan dış ticaret ve enerji ilişkilerini inceleme konusu olarak seçmiştir. Diğer taraftan Irak ekonomisi ile ilgili yabancı dildeki kaynaklar incelendiğinde ise –ABD koalisyon güçlerinin "yeniden yapılanma" dönemini takiben alınan tedbirleri açıkladıkları geniş bakış açılı çalışmalar hariç tutulmak üzere- dışa açıklık, mali sürdürülebilirlik, petrol fiyat dalgalanmalarının ekonomik yansımaları, dış yatırım ve yoksulluk gibi konular ile tek başına ilgilendikleri gözlemlenmektedir. Bu anlamda bu çalışma Irak ekonomik yapısını bir bütün olarak ele alan hem ilk Türkçe çalışmadır hem de bundan sonraki olası çalışmalara yol gösterici olması bakımından önem taşımaktadır.

Çalışma üç bölümden oluşmakta olup, giriş bölümünü takip eden bölümde ikinci bölümde ise Irak'ın kilit makroekonomik değişkenlerinin tarihsel seyri ve mevcut durumu ayrı başlıklar altında incelenecektir. Bu kapsamda ülkenin nüfus yapısı ve işsizlik olgusunun karakteristiği, GSYİH ve ekonomik büyüme, dış ticaret ve cari denge, para politikası, enflasyon ve finansal sistemin yapısı, maliye politikası ve bütçe dengesini irdelenecektir. Çalışmada kullanılan verilerin büyük bir kısmına Dünya Bankası, TradeMap ve IEA'dan erişilmiştir. Sonuç bölümünce ise Irak makroekonomik verilerinden elde edilen bilgiler ışığında fırsat ve tehditler ortaya çıkarılarak bu çerçevede politika önerilerinde bulunulacaktır.

2. IRAK EKONOMİSİNİN MAKROEKONOMİK ANALİZİ

2.1. COĞRAFİ YAPI

Irak toprakları batıdan Suriye ile Ürdün, kuzeyden Türkiye, doğudan İran, güneyden ise Kuveyt ile S.Arabistan ile komşudur. Ülkedeki coğrafya oldukça değişkendir, Türkiye ile komşu olan kesimleri dağlık arazilerden oluşurken ülkenin batı kesimi çorak araziler ve çöl, güney ve doğu kesimleri ise Fırat ve Dicle nehirlerinin geçtiği tarım arazileridir. Gunter (2013:19) çalışmasında da belirtildiği üzere coğrafya Irak içerisinde istihdamın yapısını da etkileyen 5 farklı bölge meydana getirmektedir.

1.Bölge: Basra ve Kerkük- Petrol Bölgesi
2.Bölge: Salahaddin, Babil, Anbar, Kadisiye- Tarım Bölgesi
3.Bölge: Ninawa, Bağdat, Kerbela, Necef, Musul, Basra- Ticaret Bölgesi
4.Bölge: Duhok, Erbil, Diyala-Kürt Bölgesel Yönetimi

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

5.Bölge: Süleymaniye, Wasıt, Duhanna, Dhi Qar, Maysan- Karma Bölge

Bu açıdan bakıldığında bölgeler arasında farklılıklar gözlemlenmektedir. Kürt bölgesel yönetimine tabi Irak'ın kuzeyi 1990'lar boyunca tarafsız bölge olması nedeniyle çatışmalardan bir miktar uzakta kalmış bu sayede daha istikrarlı bir görünün arz ettiğinden ötürü yatırım için uygun bir ortam oluşmuştur. Irak'ın yüksek potansiyele sahip diğer bölgesi ise çok uzun zamandır dünya ticaretinde önemli yer tutan Bağdat, Basra ve Musul'dur.

2.2. DEMOGRAFİK YAPI ve İŞSİZLİK

Bir ülkenin üretim kapasitesi ve büyümesinin en önemli belirleyicilerinden birisi çalışma çağındaki nüfusun fazlalığıdır. Verilere göre ülke nüfusunun yaklaşık %75'i, 35 yaşın altında iken %58'i ise 15-64 yaş arasındadır. Irak ortalama hanesi 2009 yılı verilerine göre ortalama 6,7 kişi büyüklüğündedir (Gunter, 2013, 9). Kadınların işgücüne katılımı ise oldukça düşük düzeydedir. Kadın başına ortalama çocuk sayısı nüfusun kendini yenileme seviyesi olan 2,1 çocuk sayısının oldukça üzerindedir. 2018 yılı itibariyle nüfusun %70'i kentte yaşamaktadır. Çalışan bireylerin neredeyse yarısı kamu kesiminde istihdam edilmektedir.

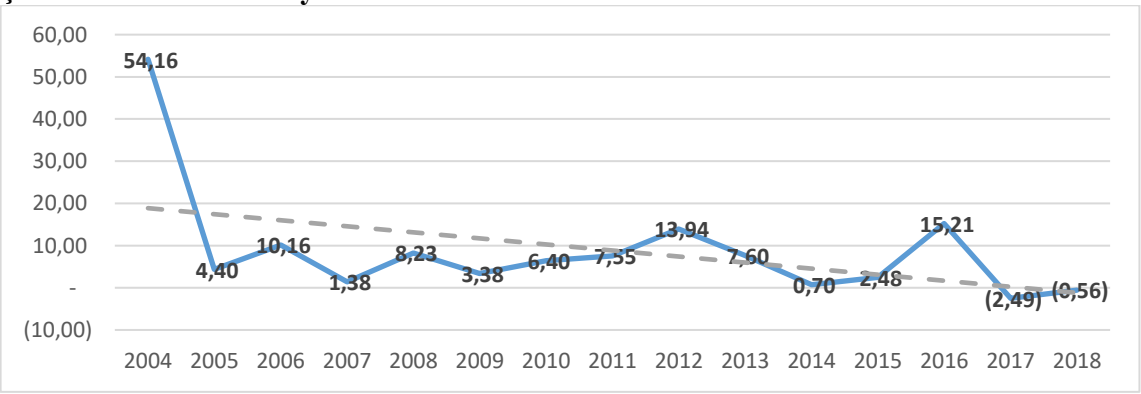
2018 yılı işsizlik oranı ILO tarafından %7,93 olarak hesaplanmaktadır. Bütün bu etmenler bir arada değerlendirildiğinde Irak ekonomisinin mevcut işsizlik oranını koruyabilmesi için işgücüne yeni katılan bireylere her yıl 250.000 yeni iş imkânı yaratması gerekmektedir. Bu anlamda ülke nüfusunun kamu istihdamı ve transfer harcamalarına bağımlılığı yüksektir. Güncel durumda genç işsizlik oranının %20'lere ulaşması ülkedeki gerginlikleri artıran önemli etmenlerden birisidir.

Dünya Bankası'nın 2012 yılı verilerine göre ülkenin %62,2'si günde 5,50 USD gelirin altında, %19,6'sı ise günde 3,20 USD gelir düzeyinin altında yaşamaktadır. Ancak yabancı işçiler yüksek maaşlarla çalışmaktadırlar. Bu bilgiler ışığında Irak nüfusu hem yoksulluk hem yüksek genç işsizliği ile mücadele etmektedir.

2.3. GSYİH VE EKONOMİK BÜYÜME

Ülke ekonomisi Şekil 1'de 2004-2018 yılları ekonomik büyüme oranlarına yer verilmektedir. Söz konusu istatistiklerin oynaklığı petrol fiyatlarındaki değişkenlikler ve politik belirsizlik ve çatışmalar sebebiyle oldukça yüksektir, ABD müdahalesinin ardından 2004 yılında yaşanan yüksek büyüme oranının bir sapma olduğu görülmektedir ve geçmiş istatistiklerin güvenilirlikleri ile ilgili bir sorun olduğunu düşündürtmektedir. Kesikli çizgi ile gösterilen verinin doğrusal trendi ekonominin büyümesinde sürekli bir azalmaya işaret etmektedir. Yeni iş yaratma potansiyeli git gide azalan ekonomide işsizlik sorununun üstesinden gelinmesinin zorlaşacağı ve işsizlikte kalıcılık etkisi nedeniyle NAIRU artışı beklenebilir (Bildirici M, vd. 2012, 22-23)

Şekil 1- Ekonomik Büyüme

Kaynak: Dünya Bankası

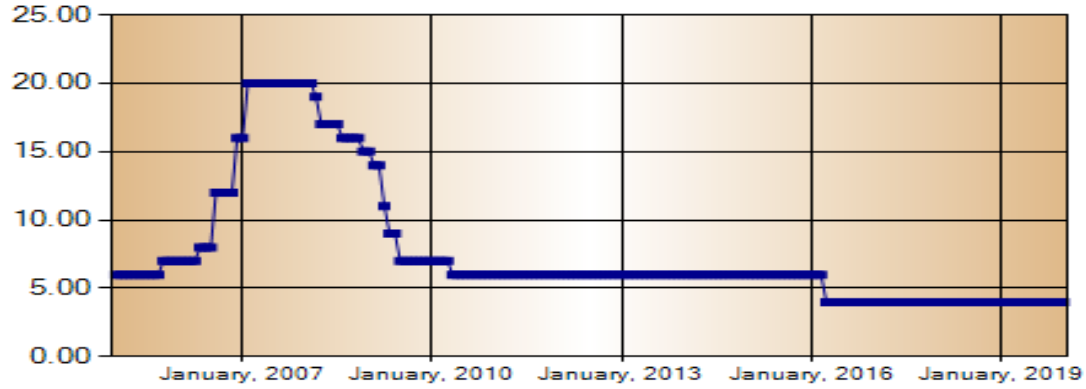
2003 sonrasında petrol endüstrisi dışındaki tek büyük sanayi çimento ve savaş sonrası ihtiyaçtan doğan inşaat sektörüdür. Irak tarım sektörü ise iç pazarın ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli olmadığından artan nüfusun taleplerinin karşılanması ithalata dayalıdır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

2.4. PARA POLİTİKASININ YÖNETİMİ VE ENFLASYON

Irak Merkez Bankası'nın (CBI) amaçları fiyat istikrarını sağlamak, döviz rezervlerini ve döviz kurlarını yönetmek, bankacılık sistemi için düzenleme ve denetleme otoritesi olarak görev yapmak olarak tanımlanmıştır. 2004 itibariyle CBI bağımsız bir statüye kavuşturulmuştur. Politika faizi kademeli olarak %20 seviyesinden %5'e indirilmiştir.

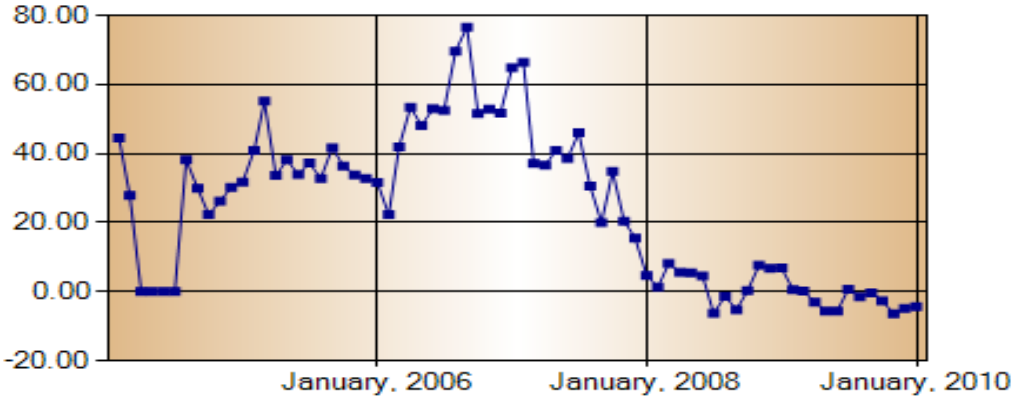
Şekil 2- Politika Faizi 2004-2019

Kaynak: Irak Merkez Bankası

Ülkede enflasyonla mücadelede başarılı olduğu söylenebilir, yıllık enflasyon oranı %80 seviyesinden %0,01'e kadar gerilemiştir.

Şekil 3- Enflasyon Oranı 2004-2010 (1993=100)

Kaynak: Irak Merkez Bankası

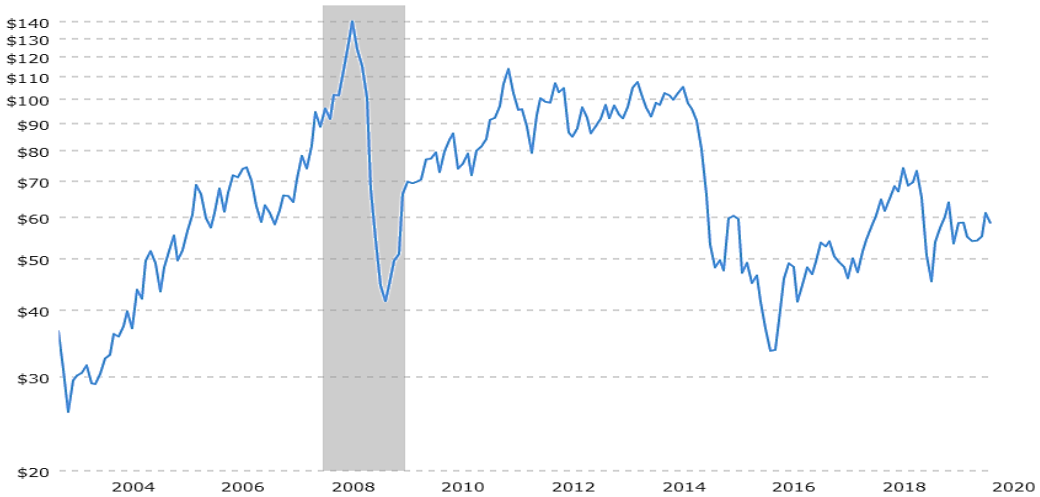
2.5. DIŞ TİCARET ve CARİ DENGE

Ambargo döneminde dış ticaret hacimlerinde önemli boyutta daralmalar gözlemlenen Irak'ta tarımsal ve hayvansal üretim yeterince gelişememiştir. 2003 yılı sonrasında yurt içi talep artmasına rağmen mal arzı yurt dışından sağlanabilmiştir. Bunun yanı sıra ithalata konu başlıca ürünler şu şekildedir; gıda, makine ve cihazlar ile motorlu kara taşıtları.

2018 yılı Trademap verileriyle Irak ihracat toplamı 97 milyar USD iken ithalatı 53 milyar USD; dış ticaret fazlası ise 44 milyar USD'dir. Dış ticaret kompozisyonu incelendiğinde ise hidrokarbon sektörü kaynaklı ürün ihracının toplam ihracatın %98'ini oluşturması nedeniyle diş ticaretin petrol fiyatlarına duyarlılığı çok yüksektir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Şekil 4- Küresel Petrol Fiyatları (USD)

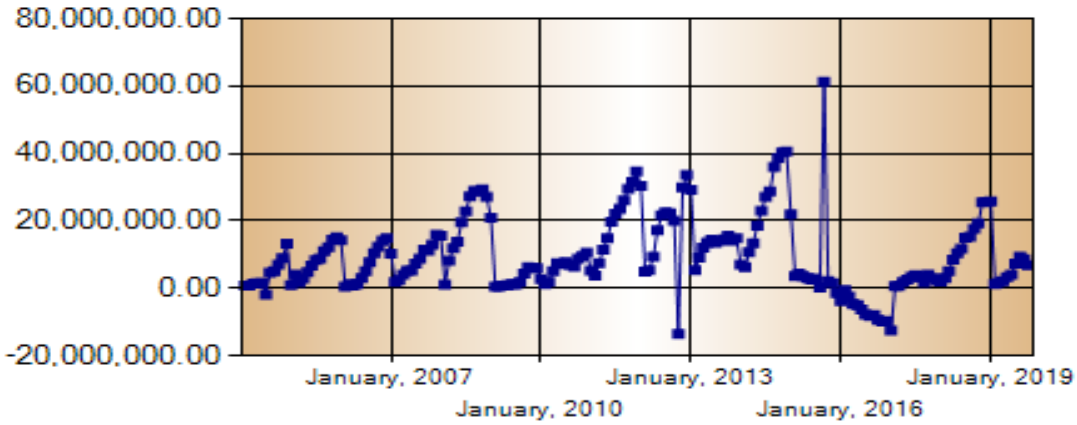

Kaynak:Macrotrends

2003-2019 yılları küresel petrol fiyatları grafiğinden de görüldüğü gibi; petrol fiyatlarında negatif yönlü hareketlerin baskın olduğu durumlarda ülke geliri azaldığından bu durumun maliye politikası ve sosyal harcamalar üzerinde de olumsuz etkileri olmaktadır.

2.6. MALİYE POLİTİKASININ YÖNETİMİ ve BÜTÇE DENGESİ

Şekil 5-Bütçe Dengesi (milyon Irak Dinarı)

Kaynak: Irak Merkez Bankası

IMF (2017: 34) raporuna göre, Irak mali bütçesi ölçüde petrol ihracat gelirlerine bağımlıdır. 2017 yılı itibariyle merkezi yönetim bütçe gelirlerinin %89'u petrole dayalı kaynaklardan elde edilmektedir. Petrol fiyatlarının beklenilenden yüksek seyrettiği yıllarda bütçe fazlası verilirken, petrol fiyatlarının düştüğü yıllarda ise bütçe açığı yaşandığı gözlemlenmektedir. Bu durum daha önce de dile getirildiği üzere petrole dayalı sektöre bağımlılıktan kaynaklanmaktadır. Ekonomik çeşitlilik sağlanması iş yaratmak hem de Irak nüfusunun çoğunluğu için gelir yaratma fırsatlarını teşvik etmenin yanı sıra Irak hükümeti için uygulanabilir ve sürdürülebilir bir maliye politikası yürütme yeteneğinin sağlanması için de zorunluluktur.

İlaveten ülke bütçesinin tıpkı bankalara önerildiği şekliyle; döngü karşıtı bir yapıda hazırlanması petrol fiyat dalgalanmalarına karşı bir tampon vazifesi üstlenerek ekonomik dalgalanmaları azaltacaktır.

Kamu harcamaları ise büyük oranda kamu işçilerinin maaşları, alt yapı yatırımları ve tüm Iraklı ailelere 1991 yılından beri kamu dağıtım sistemi kanalıyla sağlanan temel gıda maddeleri yardımlarından oluşmaktadır. Ülkede halihazırda gıda sıkıntısı yaşanmamakla birlikte kamu dağıtım sistemi uygulaması olası tepkilerden ötürü sürdürülmektedir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

2003'ten beri iktidara gelen koalisyon ve ardışık Irak hükümetleri hem alt yapı yatırımları hem de genç işsizlik sorununun çözümünde başarılı olamamaları nedeniyle halkın takdirini kazanamamıştır. Yolsuzluk ve üst düzey yöneticilerin lüks harcamaları bütçe disiplininin sürdürülmesi önünde önemli bir engeldir.

Son olarak ülke içerisindeki etnik kökenli ya da mezhebe dayalı çatışmalar ile ABD-İran gerginliğinin bütçeye yük getireceği kesin olmakla birlikte bunun boyutunun öngörülmesi oldukça zordur, bu kapsamda olası çatışmaların da bütçe üzerinde bir risk unsuru olarak dikkate alınması gerekmektedir.

2.7. YATIRIM EKOSİSTEMİ

Dünya Bankası hızlı büyüme gerçekleştirmesi beklenen bir ekonomiyi şu özelliklerle tanımlamaktadır; marjinal tasarruf oranının yüksek olması, marjinal yatırım oranının yüksek olması, rekabetçi piyasaların mevcudiyeti, eğitim ve beşerî sermaye yatırımlarının varlığı, ileri teknolojinin üretimde kullanılması, üretimin ihracata yönelik olması.

Irak coğrafyasının da ekonomik büyümeyi gerçekleştirebilmesi için öncelikle düzenlenmiş, denetlenebilir finansal kurum ve piyasaların varlığı, sonrasında ise yabancı sermayenin ülke içinde yatırıma yöneltilmesi için çeşitli tedbirlere başvurulmuştur. İlk olarak 2004 yılında CBI'ya bağımsızlık verilmiş ve uluslararası banka işlemleri üzerindeki kısıtlamalar kaldırılarak yabancı banka kuruluşları desteklenmiştir. Gene de mevcut durumda bankacılık sistemi hala kamu bankalarının hâkimiyetindedir.

2004'te faaliyetine son verilen Bağdat Borsası (BSE) yerine Irak Borsası (ISX) kurulmuştur. Gelişmekte olan borsalardan biri olan ISX 2018'in ilk çeyreğinde, dünyanın en iyi performans gösteren borsalarından biri olmuştur.

Yatırım ortamı genel olarak değerlendirildiğinde ise ülkenin kronik sorunlarının üstesinden gelemediği görülmektedir. Pek çok reforma rağmen ülkede yolsuzluk ve kayıt dışılıkla mücadele önlemleri etkisizdir. Ülkede 2003'ten bu yana 500 milyar USD fonun kayıp olduğu iddia edilmektedir, Dünya Şeffaflık Örgütüne göre Irak Yolsuzluk Algısı Endeksi'nde 2018 yılında 180 ülke arasından 168. Sırada yer almıştır. İş Yapma Kolaylığı Endeksi'ne göre ise 2018 yılında 180 ülke arasında 172. sırada yer almıştır.

3. SONUÇ ve ÖNERİLER

Bağdat 7. Yüzyıldan itibaren İslam coğrafyasının önemli bir kültür ve ticaret merkezi olmuştur. Irak coğrafyası Abbasi dönemi hariç, 7. Yüzyıldan 20. yüzyıla değin merkezi başka bir coğrafyada bulunan bir imparatorluğun hükümranlığına tabi olmuştur, bu anlamda tarih boyunca bir Irak ulus devletinden söz etmek mümkün değildir. Diğer yandan hâkim devletlerin petrol ve doğalgaz çıkarları ile bölgede yaşamakta olan etnik-dinsel grupları parçalamaları nedeniyle bölge çatışmaların da odağında yer almıştır. Bu çatışmalarla Irak ekonomisi, genç nüfusu ve yeraltı kaynaklarıyla büyük bir ekonomik potansiyele sahip olmasına rağmen son 40 yılını kaybederek bu potansiyelinden yararlanamamış, ambargo ortamı ile ülke ekonomisinin gelişimi ve ticari ilişkileri baltalanmıştır. Ülkede ulaşım ve telekomünikasyon altyapısı yanı sıra sanayi sektörü ciddi darbe almıştır, ABD'nin müdahalesinin üzerinden geçen on yedi yıla rağmen makroekonomik istikrara henüz kavuşulamadığı gözlemlenmektedir.

Önceki bölümlerde de detaylı olarak belirtildiği üzere-siyasi etmenler bir tarafa bırakıldığında-ekonominin ivedi çözümler bekleyen yapısal ve kronik sorunları bulunmaktadır. Ülkede işsizlik ve yolsuzluk kabul edilemez derecede yüksektir, diğer taraftan tek sektöre dayalı bir ekonominin varlığı hem büyümenin volatilitesini artırmakta hem de bağımsız maliye politikasının uygulanabilirliğini sınırlandırmaktadır.

Dolayısıyla, Ekonominin petrole bağımlılığından kurtarılabilmesi için hidrokarbon sektörüne alternatif sektörlerin gelişiminin devlet eliyle desteklenmesi aynı zamanda Irak nüfusunun çoğunluğu için istihdam fırsatlarını teşvik etmek ülke ekonomisi için önemli bir zorunluluktur.

Bu amaçla gereken uygun yatırım ortamının sağlanması için konvansiyonel anlamda finansal piyasaların oluşturulması, özel sektör bankalarının payının artırılması ve denetimi, yolsuzlukların önlenmesi için kamu denetim çerçevesinin ve mekanizmasının işlerliğinin sağlanması önceliklidir. Yap-işlet-devret yöntemi kullanılarak yapılan yatırımların devletten özel sektöre devri özendirilmelidir. Mevcut kamu işletmelerinde verimliliği artıracak tedbirlerin alınması, gizli işsizliğin ve liyakate dayalı olmayan istihdamın önüne geçilmesi gerekmektedir.

Diğer yandan sınır kaçakçılıklarının önüne geçilerek kayıt dışı ekonominin kayıt içine alınmasının sağlanması, yatay ve dikey adaletin sağlanmaya çalışıldığı bir vergilendirme sistemi oluşturulması da ikincil önemli unsurlar arasında gösterilebilir.

Son olarak Irak'ın ekonomik gelişiminde komşularının da ekopolitik istikrarının payı büyüktür. Mevcut durumda Muslu (2019) çalışmasında da belirtildiği üzere *"...İran'la ABD'nin çekişmesi Irak siyasetini olumsuz yönde etkilemeye devam etmektedir. Özellikle İran üzerinde Amerikan yaptırımlarının uygulanmaya başlamasıyla Tahran-Washington rekabeti Bağdat'a yansımıştır. Yoğun bir Tahran etkisine maruz kalan Bağdat yönetimi ABD'nin İran'ı baskılamaya başlamasıyla bölgesel gelişmelerin ortasında sıkışmıştır."*

Yakın dönemde duruma dair olumlu bir gelişmeden söz etmek pek mümkün görünmemekle birlikte sonucun ne olacağından bağımsız olarak belirsizlik ve kaosun azaltılması daha önemli görünmektedir. Bölgedeki kaotik durum yayılım gösterdiğinden çevre ülkelerin de Irak'ta olup bitenlere gözlerini kapatmadan çözüm yolu aramaları gerekmektedir. Toffler'ın (1994:249) dediği gibi; *"Siz savaş ile belki ilgilenmeyebilirsiniz, fakat savaş sizinle ilgileniyor."*

KAYNAKÇA

1. Arı, T. (2007). Irak, İran, ABD ve Petrol (2.basım). ALFA Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti. ISBN: 975-297-432-5
2. Bildirici, M. E., Ersin, Ö., Türkmen, C.& Yalçınkaya, Y., (2012). The Persistence Effect of Unemployment in Turkey: An Analysis of the 1980-2010 Period. Journal of Business Economics & Finance , vol.1, 22-32.
3. Gunter, F. R. (2013). The Political Economy of Iraq: Restoring Balance in a Post-Conflict Society. Edward Elgar Publishing, ISBN: 1849809895, 9781849809894.
4. IMF, (2017). Article IV Consultation, Iraq 2017 Table 3, page 34
5. Muslu, F. (2019). Analiz: Bölgesel Rekabetin Kıskacında Irak Merkezi Hükümeti. Setav Yayınları /İstanbul. ISBN: 978-605-7544-46-9
6. Toffler. A & Toffler, H. (1994). Savaş ve Savaş Karşıtı Mücadele. Sabah Kitapları.
7. Türkiye İş Bankası A.Ş. İktisadi Araştırmalar Bölümü. (2015). Irak'ın Ekonomik Potansiyeline İlişkin Değerlendirme
8. https://cbiraq.org/
9. https://insamer.com/tr/irak_514.htm
10. https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/i/iraq/IRQ.pdf
11. https://www.macrotrends.net/1369/crude-oil-price-history-chart
12. https://www.timeturk.com/irak-ta-ne-oluyor-ve-neden-protesto-duzenleniyor/haber-1235391
13. https://www.trademap.org/Product_SelProductCountry.aspx?nvpm=1%7c368%7c%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c2%7c1%7c1%7c%7c1%7c1%7c
14. https://www.transparency.org/country/IRQ
15. www.iraqbodycount.org

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(11)

Gülər XANKİŞİZADƏ

QASIM GÜLÜN TƏRTİB ETDİYİ "AZƏRBAYCAN SSR FİZİKİ COĞRAFİYASİ" (1968-ci il) DƏRSLİYİNİN TƏHLİLİ

AZERBAYCAN FİZİKİ COĞRAFYASI ANALİZİ (1968) DERS

ANALYSIS OF "AZERBAIJAN PHYSICAL GEOGRAPHY" (1968) LESSON

ÖZ

Coğrafya öğretiminin gelişimi, coğrafyanın okullarda nasıl öğretildiği ile ilgilidir.Yıllardır, coğrafyada neyi, nasıl ve nedenini öğrenmek araştırmacıların karşılaştığı bir sorun olmuştur. 1960-1982'de Azerbaycan SSR'sinin fiziki coğrafyası profesörü Kasim Gül, "Azerbaycan SSR'sinin Ekonomik Coğrafyası" başlıklı bir ders kitabı verdi. Bu ders kitabı coğrafyanın gelişimi için bir rehber olmuştur.

Anahtar Kelimeler: ders kitabı, diyagram, grafik, ders dışı bileşenler, bilgi.

ABSTRACT

The development of geography teaching is related to how geography is taught in schools. For years, learning what, how and why has been a problem faced by researchers in geography. In 1960-1982 Kasim Gul, a professor of physical geography of the Azerbaijani SSR, gave a textbook entitled "Economic Geography of the Azerbaijani SSR". This textbook has been a guide for the development of geography.

Keywords: *textbook, diagram, graph, extracurricular components, knowledge.*

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Qasım Gülün müəllifi olduğu "Azərbaycan SSR fiziki coğrafiyası" dərsliyi 1968-ci ildə "Maarif" nəşriyyatı tərəfindən çap edilmişdir. Lakin dərslik ilk dəfə 1964-cü ildə çap edilmişdir. Dərsliyin üz qabığında Xəzər dənizi, Azərbaycanın xəritəsinin bir hissəsi və dağlar təsvir edilmişdir. Dərslik kiril əlifbası ilə yazılmışdır. Dərslik 15 paraqraf və 112 səhifədən ibarət olmuşdur.

Dərslik 2 hissədən ibarət idi:

I hissə "Azərbaycan SSR-nin ümumi fiziki-coğrafi icmalı"

II hissə "Azərbaycan SSR-nin təbii sahələri və zonaları"

I hissəyə 9 paraqraf, II hissəyə isə 6 paraqraf daxil idi və aşağıdakı paraqraflar mövcud idi:

§1. Azərbaycan SSR-nin coğrafi mövqeyi və sərhədləri
§2. Xəzər dənizi və onun Azərbaycan sahili xüsusiyyətləri
§3. Azərbaycan SSR-nin relyefi §4. Faydalı qazıntıları və mineral bulaqları
§5. Azərbaycan SSR-nin iqlimi §6. Daxili suları
§7. Azərbaycan SSR-nin torpaq-bitki örtüyü və heyvanlar aləmi
§8. Azərbaycan SSR-nin əhalisi və inzibati bölgüsü
§9. Azərbaycan SSR-nin xalq təsərrüfatı

II hissədə isə digər paraqraflar yəni:

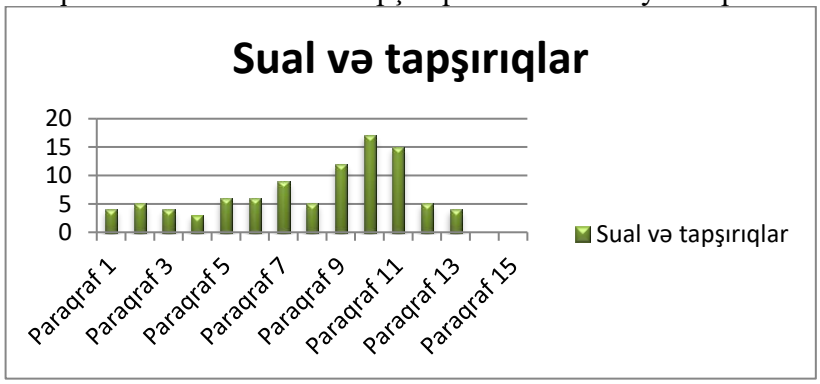
§10. Böyük Qafqaz sahəsi §11. Kiçik Qafqaz sahəsi §12. Lənkəran sahəsi(Talış)
§13. Kür-Araz ovalığı §14. Əlavə oxu materialları §15. Əlavələr

Dərslik mətnləri məqsəddən asılı olaraq 2 şriftdə təqdim edilmişdir. İzahedici mətnlər üstünlük təşkil edir. Mətnlər təsviri xarakterli olub əsasən informasiya verir. Eyni zamanda mətnlərdə şəkillərə istiqamət verən məlumat qeyd olunmuşdur. Mətnlərin həcmində vahidlik gözlənilmir. Belə ki, bəzi mövzulara iki səhifə ayrıldığı halda digərləri 6 səhifə hətta 13 səhifə ayrılmış,yarımşalıqlar qeyri müəyyən formadadır. Lakin mətnlərdə dil üslubu sadə və aydındır.Yeni informasiyalar əsasən bolt ilə yəni tünd hərflərlə yazılmışdır.

Dərslikdə bir çox paraqraflarda mətndən öncə "Xəritə üzərində iş" verilmişdir və şagirdlərin diqqətini cəlb edmək üçün bir sıra suallarda verilmişdir.Lakin bu bəzi paraqraflarda mövcud deyildi.Bu, dərslikdə olan sistemsizliyin göstəricisi idi.Aşağıdakı diaqramda dərsliyin "Xəritə üzərində iş" hissəsində şagirdlərə verilmiş sual və tapşırıqların sayı qeyd olunmuşdur.

Fənlərarası əlaqə prinsipin ardıcıllığı gözlənilməmişdir. Belə ki yalnız, 9-cu paraqrafda fənnlərarası əlaqə olaraq şərdən istifadə edilmişdir. Dərslikdə mövzuların mənimsənilməsini bloku sadə və eyni prinsiplə təqdim edilmişdir. Hər paraqrafın sonunnda hafizəyə, yaddaşın möhkəmləndirilməsinə əsaslanan "Sual və tapşırıqlar" verilmişdir. Sualların sayı 2- 5 arasında idi. Suallar əsasən faktiki biliyi əks etdirən xarakterdə olsa da , xəritəyə istiqamətləndirici suallara da rast gəlmək olur. Bir neçə sual isə diyarşunaslıq xarakterli olub şagirdin yaşadığı ərazinin müşahidəsinə yönəldir.

Diaqram2: Mövzular üzrə tapşırıq və sualların sayı diaqramı

Dərslikdə əyanilik göz oxşamır. Belə ki dərslikdəki mətndən kənar kompanentlər ağ-qara şəkildə verilmişdir. əyanilik 44 şəkil, 14 xəritə, 7 diaqram və 1 plan ilə təmin olunmuşdur. Şəkillər əsasən mətnə əlavə edilmiş əyaniliyi artırmaq məqsədi daşıyır. Şəkilaltı yazılar həmin şəkliə aid informasiyadır. Şagirdlər mövzunun məmimsənilməsində şəkildən demək olar ki istifadə etmir.Şəkillərdən motivasiya və ya dərsin möhkəmləndirilməsində istifadə olunma ehtimalı azdır. Dərslikdəki xəritələr ağ-qara olsa da şərti işarələr

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

aydındır. Lakin xəritədən nə məqsədlə istifadə edilməsi (sual, tapşırıq və s) qeyd edilməyib. Dərslikdə 32-33-cü səhifələr arasında "Azərbaycan SSR-nin heyvanlar aləmi" xəritəsi ayrıca vərəq şəklində yerləşdirilmişdir. Dərslikdəki diaqramlar sadəcə əyaniliyə xidmət edir.Əsasən iqlim diaqramlarıdır.

Dərsliyin sonunda cədvəllərdən ibarət Əlavələr bölməsi təqdim edilmişdir. Cədvəllərin məzmununa aşağıdakılar daxildir:

	Adları	**Əks olunan məlumatlar**
Cədvəl 1	Dağ zirvələri və aşırımlar	Böyük Qafqaz,Kiçik Qafqaz və Talış dağlarında olan zirvələrin adları və hündürlükləri
Cədvəl 2	Yarımada və adalar	Sahələri,ən uzun yerlər və enləri
Cədvəl 3	Havanın orta tempraturu və yağıntıların miqdarı	Yanvar, iyul ayları üzrə və orta illik tempratur və yağıntıların miqdarı
Cədvəl 4	Əsas çaylar	Çayların adları,hara töküldüyü,uzunluğu,hövzəsinin sahəsi,mənbəyi və mənsəbinin hündürlüyü
Cədvəl 5	Göllər və su anbarları	Şirin və ya şorsulu olması, hündürlüyü,sahəsi,ən dərin yeri
Cədvəl 6	Azərbaycan SSR əhalisinin artması	İllər,şəhər əhalisi,kənd əhalisi
Cədvəl 7	SSRİ-də əhalisi 1 milyondan çox olan şəhərlərarasında Bakının tutduğu yer	SSRİ şəhərləri,illər üzrə əhali artımı
Cədvəl 8	Bakı şəhər əhalisinin artımı	İllər üzrə əhalinin min nəfərlə artımı
Cədvəl 9	Azərbaycan SSR ərazisinin inzibati bölgüsü	Ərazisi,rayonlarının sayı, şəhəhərlərinin sayı, şəhər tipli qəsəbələrinin sayı, şəhər rayonlarının sayı

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(12)

Mesut DEMİRTAŞ

DAVUD B. MUHAMMED EL-KARSİ VE '' ŞERHU'L- EMSİLETİ'L-MUHTELİFE Fİ'S-SARF'' ADLI ESERİ

DAWUD B. AL-QARSİ AND THE WORK TITLED "SHARH AL-EMSİLET-L Fİ'S SARF"

ÖZ

Arapça, günümüzün en zengin dillerinden biridir. Bu dilin gramerinin tespiti belli merhaleler geçirmiştir. İslâm'dan önceki dönemde yaşayan Arapların yazılı bir gramerinin olmadığı, ancak doğuştan gelen tabii yetenekleri ile fasih, gramer kurallarına bağlı konuştukları, şiir ve hitabette yüksek bir balagat kullandıkları bilinmektedir. Bununla beraber bu durum Cahiliye döneminde dil hatalarının hiç mevcut olmadığı anlamına gelmemektedir. İslâmî dönemde, Arap olmayanların Müslüman oluşu, bu dilin feth olunan bölgelerde din ve bilim dili olarak yaygınlaşmasıyla dil hataları artmaya başlamıştır. Bu durum, Kur'ân-ı Kerîm'in doğru okunup doğru anlaşılması ve Arapça'nın korunması arzusunda olan bazı şahsiyetleri bu dilin kurallarını tespit etme çalışmalarına sevk etmiştir. Yazmış olduğum bu makalemde gramerin bir bölümünü teşkil eden "sarf ilmi" üzerine yazılmış olan Davud el- Karsi'nin ''Şerhu-l Emsileti-l fi's Sarf '' isimli eserini tanıtmak istedim.

Eserin, gerek içeriğinden, gerekse adından anlaşılacağı üzere, eser Arapça dilini öğrenmek isteyen şahıslara kolaylık sağlamak, Arapça dil eğitimi için öncelikle fiillerin zamanlara göre çekimlerini, kelimelerden yeni kelimelerin türetilmesini anlatan; yöntem ve metodlarını açıklamak üzere daha önce medreselerde okutulan klasik metoda ait 'el-Emsile' kitabının şerhidir. Eserde açıklanan yöntemin günümüz Arapça öğrencilerine bir ışık olması ve bir yol göstermesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dâvud el-Karsî, Sarf ilmi, Şerhu-l Emsileti-l fi's Sarf, Emsile.

JEL Kodu: Z19.

ABSTRACT

Arabic is one of the richest languages of our time. The detection of grammar of this language has undergone certain stages. It is said that Arabs who lived in the period before Islam did not have a written grammar, but they spoke poetry, grammatical rules and chant poetry with their natural talents. However, this does not mean that language errors were not present at the time of Ignorance. In the Islamic period, language errors started to increase with the fact that non-Arabs became Muslims, and this language became a language of religion and science in the conquered regions. This situation prompted some people who wanted to read and understand the Qur'an correctly and to protect Arabic, in determining the rules of this language. I wanted to introduce the work titled " Sharh al-Emsileti-l fi's Sarf" by Dawud al-Qarsi.

Keywords: *Dawud al-Qarsi, Manuscript, Morphology, Amsila.*

JEL Code: *Z19.*

***M.E.B. İstanbul Eyüp Otakçılar Anadolu İmam Hatip Lisesi Arapça Öğretmeni, İstanbul Aydın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Arap Dili ve Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi mesut_demirtas_32@hotmail.com; İstanbul/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Arap dili ekseninde filoloji ve gramer konulu çalışmaların çok erken bir dönemde ve birçok sebebe dayalı olarak başlayıp son derece hızlı bir şekilde gelişme sürecine girdiğini söyleyebiliriz. Şüphesiz ki Kur'an merkeziyetli düşünce ve kaygı bu sebeplerin en başında gelmektedir. Çünkü Kur'ân'ın yeni Müslüman olan halklar tarafından doğru olarak anlaşılması, her türlü bozulma tehlikelerine karşı korunabilmesi, tamamıyla orijinal bir şekilde sonraki nesillere aktarılabilmesi, dil, gramer ve dilbilim alanında önemli detay ve araştırmaları gerekli kılmıştır.[1] Bununla beraber her ne kadar bu dilin vehbi olduğunu iddia edenler[2] olmuşsa da Arap edebiyatında dil ve dilbilim ile ilgili çalışmalar, başta Kur'ân-ı Kerîm ve bedevî Arapların üslûbu referans alınarak çok ciddi gelişmeler kaydetmiştir.[3] Dolayısıyla hicri ikinci yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan ve Arap gramerinin sarf, nahiv, lügat, edebiyat ve ses bakımından kullanım şekillerinin derlenip toplandığı, bir araya getirildiği sistemli ve gayretli çalışmaların yapıldığı bir dönem başlamış ve dilin kuralları, fasih lehçeler, Arapça olan ve olmayan yabancı kelimeler belirlenmeye çalışılmıştır.[4]

Makalede gramerin bir bölümünü teşkil eden "sarf" üzerinde durulmuş, ele aldığımız eserin sarf üzerine yazılmış olması nedeniyle başlangıcından günümüze kadar bu hususta önemli bir takım bilgiler verilmiştir.

Arap gramerinin temel iki dayanağı vardır. Bunlardan birisi sarf, diğeri ise nahivdir. Sarf ve nahiv ikilisi birlikte Arapça dil kurallarının bütününü oluşturmaktadır. Sarf, dilin temel maddesini yani kelimenin şekil yapısını ele alırken, nahiv bu maddeler arasındaki ilişkiyi veya bu maddelerin oluşturdukları bütünü yani cümleyi inceler. Diğer bir ifade ile sarf ve nahiv gramerin birer parçası olarak bir birini tamamlayıcı iki unsurdur.[5] Sarf (et-tasrîf), sözlük anlamı itibariyle çevirmek, rüzgârın yönünü değiştirmek anlamlarını ihtivâ etmektedir.[6] Istılahi anlamına gelince, bu hususta sarf ve nahiv âlimleri tarafından değişik tanımlar yapılmıştır. Bunlardan en meşhur olan tanımlar şunlardır: "Sarf; Arapça kelimelerin şekillerini inceleyen bir ilimdir: sarf kelimenin aslını mâzî, muzâri, ism-i fâıl ve ism-i meful gibi emsile-i muhtelife denen şekillere sokmaktır.[7]

Buna göre istenilen mananın elde edilmesi için asl-ı vahidi (asıl tek bir kelimeyi) emsile-i muhtelifeye dönüştürmek, yani kelimeye yeni anlamlar kazandırmak için bu kalıplara sokmak demektir. Buna göre sarf, fonetiğin çatısını ve nahvin temelini oluşturmaktadır. Bu sebeple büyük bir öneme sahip olan sarf ilmi, cümle yapısı ilmi olan nahvin (sözdizimi=syntax) hareket noktasını oluşturan kelimenin kaideleri ilmi, yani batı dillerindeki şekil bilgisi olan didaktik morfolojinin karşılığı olmaktadır.[8]

1.Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: Mehmet Şirin Çıkar, (2009). Nahivciler İle Mantıkçılar Arasındaki Tartışmalar, İstanbul, İsam Yayınları, s. 14-20. Ayrıca bkz: Temmâm Hassan, (1460/2000). el-Usûl, Alimu'l-kutub, Kahire, s. 23-28.

2.Avdatullah Men'i el-Kaysi, (1429/2008). el-Arabiyyetu'l -fusha, Dâru'l-bidâye, s. 73-79.

3. İbnu'l-Kıftî, Cemalüddin Ebu'l -Hasen Ali bin Yusuf el- Kıfti, (1406/1986). İnbâhu'r-ruvât ala enbahi'n-nuhat, thk.: Muhammed Ebu'lFadl İbrahim, Dâru'l-fikri'l- arabi, I, 39-56; İbnu'l-Enbârî, Muhammed b. Ubeydullah b. Ebi Said el-Enbâri, (1985). Nuzhetu'l-elibbâ fî tabakâti'l- udebâ, thk.: İbrahim es-Sâmirâî, Mektebet'l-mennâr, s. 18-22; Ebû Tayyib Abdu'l- Vahid b. Ali el-Lugâvî, (ts.). Merâtibu'nnahviyyin, thk..: M. Ebu'l-Fadl İbrahim, Mektebet-u nahdeti mısr, s. 7-11; İbnü'n-Nedim, Ebu'l-Ferec Muhammed b.İshak b. Nedim, (2008). el-Fihrist, thk.: Rıza Teceddüd, I, 46-47; Ebu Bekr Muhammed b.Hasan ez-Zübeydi, (1119) Tabakatu'n-nahviyyineve'llugaviyyin,thk.: Muhammed Ebu'l- Fadl İbrahim, Dâru'l-maârif, s. 22-26.

4.Yakup Civelek, (2001). Arap Dilbilimine Giriş, (Sözlükbilim-Sözcükbilim-Sesbilim s. 53.

5. Bakırcı, Selami-Demirayak, Kenan, Arap Dili Grameri Tarihi, Atatürk Üniversitesi FenEdebiyat Fakültesi Yayını, Erzurum, 2001, s. 183

6. İbn Manzûr, Muhammed b. Mukerrem, Lisânu'l-'Arab, I-XX, Dâr Sâdır, tsz., XI, 90.

7. Hasan Hindâvî, Menâhicu's-sarfiyyîn ve mezâhibuhum, Beyrut, 1409/1989, s.14

8. 'Alî 'Abdulvâhid Vâfî, Fıkhu'l-luğa, Kahire, s. 272; Menâhicu's-sarfiyyîn; s. 40; Arap Dili Grameri Tarihi, s. 183.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Sîbeveyh'in, ''el-Kitâb'ında'' bu bölüm nahivcilerin et-tasrîf (sarf) olarak isimlendirdikleri bölümdür"[9] demektedir. Elimizde bulunan en eski ve en kapsamlı çalışma olan bu kitapta müellif tarafından sarf için bir bölüm açılmış olması bize, daha önceden bu ilim üzerinde çalışıldığını göstermektedir. Sîbeveyh'in bu eserini şerh etmiş olan es-Sîrâfî (ö. 368/979) bu tariften hareketle, bir kelimenin vezni üzerinde başka kelimenin kurulması şeklinde sarfı bir dil kıyası olarak anlamıştır. Buna karşılık, er-Rummânî (ö. 384/994) sarfın, ziyâde, i'lâl, ibdâl ve idğâm gibi kelimenin değişik durumlarını inceleyen bir ilim ve Sîbeveyh'in tarifinden kast edilenin de bu olduğunu ileri sürmüştür.[7] Daha sonraları başlı başına bir ilim dalı haline gelen sarf ilmi hakkında birçok eser ve bu eserlere ait birçok şerh ortaya konulmuştur. Bunların en ünlülerinden biri ise sarf ilmine dahil olan el-Emsile isimli eserdir.Müellifi tam olarak bilinmemekle beraber Hz. Ali radıyallahu anh tarafından yazıldığı rivayet edilmektedir.Sarf konusunda günümüze ulaşan en eski tarif, meşhur Arap dilcisi Sîbeveyh (ö. 180/796)'e aittir.

İşte 17. ve 18. Yüzyılda sarf ilmine dair gerçekleşen bu çalışmaların bir örneği olan Dâvud el-Karsî'nin ''Şerhu-l Emsileti-l fi's Sarf '' adlı eseridir.Bu makalemizde öncelikle Dâvud el- Karsî'nin hayatı ve eserlerine dair bilgiler vereceğiz. Ardından eserin incelemesini yaparak makalemizi sonlandıracağız.

1.HAYATI

Aslen Karslı olup doğum tarihi ve ailesi hakkında kesin bilgi bulunmamaktadır. Döneminde Dâvud-i Karsî veya Dâvud Efendi olarak tanınmıştır.Sonraları Kara Dâvud diye anılmışsa da bu kendisinden çok önce yaşamış olan Taftâzâni'nin talebesi Kara Dâvud veya Dâvud b. Kemâl el-Kocevî el-İzmitî ile (948/1541) karıştırılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Bütün eserlerinin mukaddimesinde kendisini *Davud b. Muhammed el-Karsi el-Hanefi* şeklinde tanıtan Dâvud Karsî, temel medrese eğitimini Kars'ta o yörenin tanınmış zâhid ve âlimi Çolak Abdullah Efendi'den aldı. Daha sonra İstanbul'a giderek orada tahsilini tamamlayarak ruûs imtihanında başarılı oldu.Osmanlı ilmiye geleneğine göre ruûs imtihanında başarılı olanlar taşra medreselerinden birisine müderris olarak tayin edilirlerse de kaynaklarda Dâvud-i Karsî hakkında bu konuyla ilgili bir bilginin bulunmamasından ve resmî makamlardan uzak kalarak zâhidâne bir hayat yaşamış olmasından hareketle onun resmî müderris olmadığı sonucunu çıkarmak mümkündür. Eserleri yazıldıkları yer ve tarihlere göre incelendiğinde Dâvud-i Karsî'nin tahsilini tamamladıktan sonra Mısır'a gittiği, orada kısa bir sürede ilmî ehliyetini çevresine kabul ettirip ders vermeye başladığı ve daha ziyade öğrencilerinin ihtiyacı doğrultusunda eserler telif ettiği anlaşılmaktadır. Dâvud-i Karsî'nin Mısır'dan ne zaman döndüğü kesin olarak belli değildir. Ancak Mısır'da iken telif ettiği bilinen eserlerinden hareketle 1740 yılının sonlarında İstanbul'a geldiğini söylemek mümkündür. Dâvud-i Karsî bir süre sonra kendisine hayran olduğu ünlü Türk bilgini Birgivî'nin memleketi olan Birgi kasabasına giderek orada yerleşmiş ve Birgi Ulu cami Medresesi'nde fahrî müderrislik yapmıştır. Daha sonra 1746 yılında Kıbrıs'a gitmiş ve orada bir müddet kalarak öğretim ve irşat faaliyetiyle meşgul olmuştur.[10]

---

9. Sîbeveyh, Ebû Bişr 'Amr b. Osmân b. Kanber, el-Kitâb, nşr. Muhammed Hârûn, I-VI, Kahire, 1402/1982, IV, 242.

10. Davud-i Karsi, DİA İslam Ansiklopedisi, IX/29.

Dâvud-i Karsî Birgi Ulu Camii Medresesi'nde Arap dili ve edebiyatı, tefsir, hadis, kelâm, mantık, âdâbü'l-münâzara ve ilm-i mîkât gibi çok çeşitli alanlarda dersler vermiştir. Bir yandan öğrencilerini sağlam bir öğretim metoduyla yetiştirmeye çalışırken öte yandan adı geçen ilim dallarında Türkçe ve Arapça pek çok eser telif etmiştir. Zâhidâne bir hayat yaşamayı tercih etmiş, ilmi, takvası ve Ehl-i Sünnet akidesine bağlılığı ile talebelerinin ve muhitinin takdirini kazanmıştır. Bazı eserlerinin içeriğinden, -örneğin Şerh-i Kaside-i Nuniyye'sinden- onun bâtını fikirler karıştırılmış tasavvufî anlayışlarla mücadele ettiği ve Asr-ı Saadet'in ihsan anlayışını savunduğu anlaşılmaktadır.

Hayatının son on beş yılını Birgi'de geçiren Dâvud-i Karsî 1169/1756 yılının son günlerinde bu kasabada vefat etmiştir. Vasiyeti gereği Birgi'nin dışındaki bir tepe üzerinde metfun bulunan Birgivî'nin yanına gömülmüştür. Ayrıca kaynaklar, Karsî'nin Osman ve Ömer adında iki oğlu olduğunu, oğlu Osman'ın

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Medine'de ikamet edip bazı eserler telif ettiğini, Ömer'in ise babasının kabrinin yakınlarında medfun olduğunu belirtmektedir.[11] Kaynaklarda Karsî'nin öğrencileri hakkında herhangi bir bilgi yer almasa da, eserlerinin henüz kendisi hayattayken Osmanlı coğrafyasının çok farklı yerlerinde istinsah edilmiş olması, kendisinin hem pek çok öğrenci yetiştirdiğini hem de birçok önemli bölgede tedris faaliyetinde bulunarak ilmi faaliyetleri sayesinde tanınırlık kazandığını göstermektedir. Karsî'nin eserlerinin dünya kütüphanelerinde yüzlerce yazma nüshası bulunmakta olup, birçok eseri Osmanlı döneminde matbû olarak defalarca yayınlanmıştır.

1.1.Dâvud-i Karsî'nin İlmi Kişiliği

İnançta Sünnet ve Cemaat Ehli'nin Matüridilik , ibadet konusunda ise Hanefilik kolundan olan Dâvud-i Karsî klasik medresenin bütün ilim dallarıyla uğraşmış olmasıyla birlikte, kelam yönü ağır basan bir ilim adamıdır. O da bu ilim dalının mensuplarına uyarak, onun İslam inançlarının temelini teşkil etmesi ve ilmin bütün şeref yönlerini kendisinde toplaması dolayısıyla bütün İslami ilimlerin en şereflisi ve dini meseleleri ele alış tarzı en sağlam olan bir ilim olduğunu söyler[12] ve diğer ilimlerle ilgili eserlerinde de onun metoduna bağlı kalır. Dâvud-i Karsî itikatta ve ibadette mensub olduğu mezhebin en haklı olduğuna samimiyetle inanır ve bundan dolayı şükreder. Sahte ve cahil şeyhlere ve müritlere, Ehl-i Sünnet dışında kalan mezheplere ve bid'atlara Kur'an ve Sünnet'e uymayan tasavvufçulara ve bu meyanda Muhyiddin İbn Arabi (ö.638/l240)'ye ve özellikle Nasir-i Tusi(ö.673/1273)'ye ağır bir dille hücüm eder. Tartışmayı uzatmaktan hoşlanmaz; işi sonunda vicdana havale ederek kısa kesmeyi yeğler ve böyle davranmayan alimleri ömürlerini faydasız ve farazi ilimler uğruna zayi emekle eleştirir.Bir kısım eserlerini Türkçe yazması ve bunlarda sade bir dil kullanması, onun halktan kopuk olmayan ve pratiğe ağırlık veren bir bilgin olduğunu gösterir.Eserlerinde siyasetten hiç söz etmemesi, din konuları ile yetinmesi ve gerçekleri oldukları gibi söylemekten çekinmemesi onun zahit ve takva sahibi, mert bir kişi olduğunun açık kanıtıdır.

Eserimizin tanıtımına geçmeden önce ''el-Emsile'' isimli klasik dönem Arapça eğitimine ait günümüzde halen klasik medrese eğtiminde okutulan bu kitap ve içeriği hakkında bilgi verelim.

---

11. Davud-i Karsi, DİA İslam Ansiklopedisi, IX/29.
12. el-Karsi, Davud b. Muhammed, Şerhu '1- Kasideti 'n- Nimiyye, İstanbul, 1318, s.6 -7.

2.el-Emsile

Özellikle Osmanlı medreselerinde ve günümüzde klasik usulü uygulayan bazı öğretim kurumlarında Arapça derslerinde ilk okutulan ve ezberletilen eserdir. el-Emsile'den sonra sırasıyla yine anonim birer eser olan Binâ'(ü'l-ef'âl) ve el-Maḳṣûd ile İzzeddin ez-Zencânî'nin el-'İzzî ve Ahmed b. Ali b. Mes'ûd'un Merâḥ(u'l-ervâḥ) adlı kitapları takip edilirdi. Osmanlı medrese kültüründe "sarf cümlesi" diye anılan bu beş eserde amaç basitten girifte doğru öğrenciye kelime bilgisi (sarf) vermektir. Bu husus medrese çevrelerince tekerleme şeklinde şöyle ifade edilmiştir: "Emsile evlek evlek / Binâ' yağlı börek / Maḳṣûd karış kuruş / 'İzzî'de kırıldı kiriş / Yiğitsen Merâḥ'a giriş."

el-Emsile'nin müellifi bilinmemekle beraber bazı şerhlerinde (meselâ bk. Ahmed Çelebi es-Saruhânî, s. 3; Çörekçizâde Köse Efendi, s. 3) "teberrüken" olsa gerek- musannifinin Hz. Ali olduğu ifade edilmiştir.

Eserde "nasara" fiilinin sülâsî mücerredinden doğan fiil ve isimlerin "muhtelif" ve "muttarid" çekim örnekleri yer aldığı için kitap "el-emsiletü'l-muhtelife" ve "el-emsiletü'l-muttaride" olmak üzere ikiye ayrılır. el-Emsiletü'l-muhtelifede "nasara"nın sülâsî mücerredinden türeyen en işlek fiil ve isim kalıpları tanıtılmıştır. Sayısı yirmi dört olan bu kalıplar işlerlik sırasına göre karışık şekilde dizilmiştir. Burada fiillerin adı, zamanı, etken-edilgen (mâlum-meçhul), eril-dişil (müzekker-müennes), tekil-ikil-çoğul (müfred-tesniye-cem'i), olumlu-olumsuz halleri, şahsı ve anlamı; isimlerin adı, türü, tekil-ikil-çoğul, eril-dişil halleri ve anlamı Türkçe olarak verilmiştir.

el-Emsiletü'l-muttaride bölümünde ise bu yirmi dört kalıp teker teker ele alınarak şahıslara ve fiilse mâlum-meçhul durumuna göre her sîganın anılan biçimde ayrıntılı tanıtımları ile çekimleri yapılmıştır.[13]

3.ŞERHU'L- EMSİLETİ'L- Fİ'S-SARF

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Bu şerhi, Mısır'daki müderrisliği sırasında Arapça öğretiminde yabancılar için uygulanan metottan farklı bir usul uygulamak amacıyla kaleme almıştır. Eser Brockelmann tarafından yanlışlıkla Muslihuddin Sürûrî'nin Şerhu'l-Emsile'sinin bir hâşiyesi olarak kaydedilir (GAL, II, 579, 582; Suppl., II, 498, 650). Şerhin Süleymaniye (Esad Efendi, nr. 3123/4; Fâtih, nr. 5354/3; Hacı Mahmud Efendi, nr. 6091; Yozgat, nr. 507/5), Beyazıt Devlet (nr. 6613/2), Berlin (Ahlwardt, nr. 6821) ve Hersek Mostar (Hasandediç, nr. 297/11) kütüphanelerinde mevcut pek çok yazma nüshası yanında İstanbul'da çeşitli tarihlerde yapılmış birçok baskısı da bulunmaktadır (1263, 1272, 1273, 1274, 1281, 1291, 1301, 1304). Dâvûd-i Karsî Birgi'de bulunduğu sırada aynı esere bir de Türkçe şerh yazmıştır. Bu şerhin de Süleymaniye Kütüphanesi'nde iki (Esad Efendi, nr. 3123/3; Fâtih, nr. 5354/1), Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde üç (nr. 6613/1, 6512/4, 6763/2), Lefkoşe'de Sultan II. Mahmud Kütüphanesi'nde bir nüshası (nr. 450/4) mevcuttur. Ayrıca Arapça şerhin baskılarının kenarında yayımlanmıştır.[14]

Dâvûd b. Muhammed el-Karsî (ö. 1169/1756) de Emsile üzerine yazdığı bu şerhe hamdele, salvele ile başlayarak, kendisinin Allah'ın aciz bir kulu olduğunu belirterek Allah'a ilim hazinesinden olan sarf ilminden kendisine de verdiği için şükreder.Eserini kendi zamanındaki bazı kimseler tarafından Emsile öğretimine karşı çıktıkları ve bazı âlimlerin de onlara meylettiklerini görme neticesinde yazdığını söyler.

13. el-Emsile, DİA İslam Ansiklopedisi, II/167.
14. Davud-i Karsi, DİA İslam Ansiklopedisi, IX/29.

Yazdığı bu şerhte 24 sigayı açıklar üzerine sorular sorarak cevaplandırır.el-Emsiletü'l-muhtelifenin sadece muhtelife olan kısmını yani 24 sigasını ele alır, muttaride kısımlarının teker teker çekimlerine girmez. Daha sonra eserin sonuna kadar bir muhatap soru soruyormuşçasına soruyu sorar ve cevaplandırır. 24 siganın nasıl türetildiğini, bu sigaların sıralarının nasıl oluşturulduğunu yani neden birinin diğerinden önce anlatıldığını ve çekiminin diğerinden önce yapıldığını çeşitli sorularla okuyucuda bir şüphe bırakmayacak şekilde açıklar. Müellifin bu yöntemi bu ilimdeki hâkimiyetine işaret etmekle beraber bu ilmi ders olarak okuttuğana da bir delildir. Zira müellifin hayatını ele alan eserlerde müderrislik yaptığına dair birçok bilgi bulunmaktadır.

SONUÇ

Uzun araştırmalar neticesinde ortaya çıkardığımız bu kıymetli eserle İslam âleminin büyüklerinden olan, 17. yy'da yaşamış bir âlimimizi elimizden geldiği kadarıyla hayatı ve eserlerinden biri olan ''Şerhu-l Emsileti-l fi's Sarf ''isimli eseriyle beraber tanıtmaya çalıştık.

Bunların neticesinde müellifin dönemin önemli bir âlimi olduğuna, birçok alanda kıymetli eserler telif ettiğine, dil, edebiyat, ve islamî ilimlerde yetkin olduğuna şahid olunmuştur.

Eserinde kullandığı uslup eğitimde yaygın olarak kullanılan soru-cevap yöntemi olduğundan Arapça gramerini öğretmede eğitime elverişli ve faydalanılması gereken bir eserdir. Ayrıca dünyanın en çok yazma eser kütüphanelerine sahip olan ülkemizde gün yüzüne çıkmayı bekleyen binlerce eser mevcuttur. Araştırmacıların ilgilerini bu sahaya da yönlendirmeleri, mevcut eserleri usulünce ortaya çıkarmaları gerekmektedir.

Dâvûd b. Muhammed el-Karsî'ye ait özellikle İslami ilimlere dair eserler kütüphanelerimizde beklemektedir. İlgili araştırmacıların bu eserleri usulünce günümüz ilim erbabının hizmetine sunması büyük bir hizmettir olacaktır.

Bu çalışma Arapça'yı öğrenmeye çalışan ilim taliplerine faydalı olacak, hayatını ve eserlerini tanıttığımız müellifimiz ilim yolunda bulunan birçok kişiye örnek teşkil edecektir.

KAYNAKÇA

1. ÂMÂSÎ, Âkifzâde, *el-Mecmûʿ fi'l-meşhûd ve'l-mesmû*, Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi Arabî, nr. 2527
2. BAĞDADLI, İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifîn* (İstanbul: 1951)
3. BURSALI, Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri* (İstanbul: Matbaa-i Âmire 1333)

4. ÇALIK, Bünyamin, "Dâvûd-i Karsî'nin Hayatı, Eserleri, İlmi Şahisyeti ve Hukukçu Kimliği", *Uluslararası Dâvud-i Karsî Sempozyumu Tebliğleri* İçinde, Kars 2017.

5. ÇAPAK, İbrahim ve Özpilavcı, Ferruh, "Bir Kıbrıslı Müderris Davud-i Karsî'nin elÎsâgucî el-Cedid ve'd-Durri'l-Ferîd Adlı Risâlesi" *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi*, Kıbrıs 2015, 7-35 (Eleştirmeli metin, 22-35).

6. FAZLIOĞLU, İhsan, "Muhasebe Döneminde Nazarî İlimler", *İslam Düşünce Atlası* (ed. İbrahim Halil Üçer), Konya 2017, I-III.

7. KARSÎ, Dâvud, *Şerhü'l-Velediyyetü'l-Cedîde*, Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi, no. 1090;

8. Davud el- Karsi efendinin ''Şerhu-l Emsileti-l fi's Sarf Süleymaniye Kütüphanesi (Esad Efendi, nr. 3123/3; Fâtih, nr. 5354/1),

9. KUTLUER, İlhan, "Semerkandî, Muhammed b. Eşref", *DİA,* XXVI.

10. ÖZDEMİR, Yılmaz, *Davud el-Karsi, Hayatı, Eserleri ve Şerhu'l-Avamili'l-cedid Adlı Eseri (Edisyon Kritik)*, Marmara Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Arap Dili ve Belagatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1998.

11. ÖZPİLAVCI, Ferruh, "Dâvûd-i Karsî'nin Şerhu Îsâgûcî Adlı Eserinin Eleştirmeli Metin Neşri ve Değerlendirmesi", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 21 (2017).

12. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (1994 s:29-32)

13. PAKALIN, Mehmed Zeki. *Sicill-i Osmânî,* (hz. Numan Akbayar), I-VI, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(13)

Dr. Öğr. Üyesi Veli KÖROĞLU[19]

STANDARDİZASYON
STANDARDIZATION

ÖZ

İnsanların çalışmaları bir hedefe yönelik olmak zorundadır. Aksi halde boş yere gayret sarfedilmiş olur. Çalışmalar sonucunda kişinin elde edeceği maddi ve parasal bir kazanç yanında tüm insanlığa karşı kişisel borcunu yerine getirme sorumluluğu da bulunmaktadır. Bütün insanlığın emniyet ve güven içinde kullanacağı teknik araçların-gereçlerin imalatında, bakım-onarım gibi işlemlerde işin teknik, sosyal ve kişisel gereğinin yapılarak insanlara, diğer canlılara ve cansızlara zarar verilmemesi için her türlü çalışmada standardizasyona önem verilmesi, dünyanın her yerinde ve her iş kolunda geçerli olmaktadır.

Bu çalışmada ulusal ve uluslararası eğitim-öğretim başta olmak üzere barış, güvenlik, karşılıklı işbirliği vb. gibi diğer alanlardaki standardizasyon konularına da değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Standardizasyon, Küreselleşme, Rekabet, Sanayi, Teknoloji.

ABSTRACT

People must direct their studies towards only one goal. Otherwise they will waste their time and effort. As a result of one's studies, one not only gets financial and emotional gain but also pulls their own weight within society. Standardization is applied in every business all over the World while producing technical equipment and during the maintenance and repair process so that people can use this technical equipment safely and the equipment will not harm people, living creatures and non-living things.

In this study, we studied standardization in peace, security, collaboration and particularly in international education.

Keywords: *Standardization, Globalization, Rivalry, Industry, Technology.*

[19] Dr. Öğr. Üyesi, Çağ Üniversitesi Rektörlüğü; Tarsus, Mersin/Türkiye, veli1124@cag.edu.tr

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. STANDARDİZASYON NEDİR?

Standardizasyon konusunda dünyamızda uluslararası bir kuruluş olan ISO (International Standardization Organization) faaliyet göstermektedir. Aynı konularda yapılan ana işlerde, işlemlerde ve faaliyetlerde standartlık olması o iş ve işlemlerdeki güveni arttırmaktadır. Uluslararası Standardizasyon Örgütü (ISO) standardizasyonu şöyle tanımlamıştır: "Standardizasyon, belli bir faaliyetle ilgili olarak ekonomik yarar sağlamak üzere bütün ilgili tarafların yardımı ve işbirliği ile belirli kurallar koyma ve bu kuralları uygulama işlemidir (Akdeniz, F., 2018)." Yani yapılan işlemlerin ve sonucunun bütünüyle güvenilir olmasıdır. Çünkü standartlar teknik, bilimsel ve deneysel olarak yapılan çalışmaların bir sonucu olmaktadır. Teknik olarak düşündüğümüzde standartlık, dışa bağımlılığı azaltarak uluslararası alanda rekabet edilecek hususların ve her çeşit ürünlerin ülkemizde kendi imkanlarımızla geliştirilmesini sağlayacaktır. Standardizasyon teknikte, üretimde, sanayide, çalışma düzeninde önemli bir yer tutmakta olup, küreselleşme ortamında başkalarıyla rekabet edebilmeyi, ilerlemeyi ve zenginleşmeyi mümkün kılmaktadır (Taşkın, E.; Ekici, M., 2010). Küreselleşme terimi yalnızca ortak çalışma anlamına gelmemektedir. Aynı zamanda rekabet edilebilirliği ve belirleyici olma isteğini içermektedir. Standardizasyonda belirli bir konuda iktisadi yarar gözetilmektedir. Bu konuda topluma sağlanacak faydalar önemli bir yer tutmaktadır (Şentürk, H., 2013).

Standardizasyonun amacı olarak; kalite yönetimi için genel bir çerçeve sağlamak, kuruluşlar arasında güven oluşturmak, süreçlerin yönetimi ürün/hizmet kalitesinin sağlanmasını, devam ettirilmesini ve iyileştirilmesini gerçekleştirmek, müşteriye ürün ve hizmetlerin tutarlılığının güvenini vermek şeklinde özetleyebiliriz. Bundan da anlaşılacağı üzere standardizasyonun önemini vurgularken; bu çağda ve gelecekte teknoloji üretmeyen bir toplumun; ekonomik alanda hatırı sayılır bir ülke olamayacağı, teknoloji kullanımında, denetiminde deneyimli, kültürlü ve eğitimli kişilere ihtiyaç olacağı, yeterli düzeyde eğitim almamış, kurallara saygısı olmayan kişilerle toplumda iş güvenliği sağlama şansı bulunmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

2. STANDARDİZASYONUN AMACI

Kurumların ve kuruluşların güvenilir olmasında standardizasyonun çok önemli bir yeri bulunmaktadır. Standardizasyon öylesine söylenen bir sözcük değildir. Bilimsel, teknik ve deneysel çalışmaların kesinleşmiş sonuçlarını esas almaktadır. Çünkü standardizasyon dışa bağımlığı azaltacak ve dünyada rekabet edebilecek ürünlerin ülkemizde üretilmesiyle hem teknik ve ekonomik kazanımlar artacak, hem de ekonomik kazanç elde edilmesini sağlayacaktır.

Standardizasyonun sağladığı teknik, ekonomik, üretim-tüketim ve bilimsel gelişmeler sayesinde ürünler ve hizmetler kolaylıkla üretilip-imal edilip satılacak ve milli gelir ile refahın artması sağlanacaktır. Dünyada zengin olarak vasıflandırılan ülkeler aynı yollardan geçerek sonuca ulaşmışlardır. Rekabeti küresel ortamda yapabilmek her konuda kendi kendine çalışma ve gayretle olamayacağından, bu konularda söz sahibi ülkeler içinde yer almak gerekli olmaktadır. Böylesi bir çalışma ile işletim ve teknik olarak standart belirlenemez ise genel standardı yakalamak kolay olmayacaktır. Örneğin, ekonomide dünya ülkeleri ile rekabet edebilmek için ülkeler arasında standartların belirlenmesini ele almak gerekmektedir. Sadece standartlara uyum değil, standart belirleyen ve buna göre üreten konumuna gelmek önem arz etmektedir (Şentürk, H., 2013).

Standartlar durum ve şartlara göre zaman içinde gözden geçirilerek revizyona tabi tutulurlar. Çünkü müşterilerin istekleri üretimlerin teknolojisindeki değişiklikler, çevre konularındaki yeni durumların fiziki zorlamaları nedeniyle gelişmelere ayak uydurmak mecburiyeti standartlarda da değişikliğe gidilmesine neden olmaktadır. Revizyonlar yapılırken standartlar; uygulamadaki deneyimler, ülkedeki ve dünyadaki yönetim sistemlerinde meydana gelen değişikliklerle ve çözülemeyen küresel sorunlarla yakından ilgilidir (Blind, K., 2013).

Standardizasyon genelde bir toplumun kalite ve ekonomik amaçlı çalışmalarının sonucu olarak ortaya çıkan bir faaliyettir. Ancak ortaya çıkan sonucu belgelendirmek gerekmektedir. Çünkü belgelendirme ile ürünlerdeki, süreçlerdeki, sistemlerdeki ve kişilerdeki doğruluğu karşı tarafa beyan etmek ve onları inandırmak gerekmektedir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Rekabeti küresel ortamda ülke olarak tek başına yapabilmek her zaman mümkün olamayacağından, söz sahibi ülkelerle iş birliği içine girmek gerekli olacaktır. Çünkü işletme ve teknik konuların standardına ulaşabilmek için uluslararası işbirliğine ihtiyaç bulunmaktadır.

3. STANDARDİZASYONUN ÖNEMİ

Dünyada ve ülkemizde üreticilerin, sanayicilerin ve vatandaşların standartlar gerçeğini görerek bu konudaki politikalarını geliştirmek zorundadır. Standardizasyon konusunda kişilere eğitim verilmesi ve toplumsal kültürün oluşturulması önemli bir yer tutmaktadır. Üretilen ve imal edilen ürünlerin örneklerine gerekli parametreler üzerindeki ölçüm sonuçlarının uygulanması gelişmeye yönelik bir işlemdir. Kalite yönetim sisteminin gelişmesi standardizasyon sayesinde kolaylıkla ve güvenilir bir şekilde yapılır. Teknolojiyi kullanabilen ve denetleyen eğitimli kişilerin ve uzmanların yeterli sayıda olması önem arz etmektedir (Smaxwill, F., 2013). Standart ve standardizasyon, kalite faaliyetlerinin yürütülmesinde ve yönetiminde, kuruluşlar ve insanlar arasında güven ortamı oluşturmaktadır. Böylece üretilen ürünlerin, yapılan hizmetlerin kalitesi yükseltilmektedir. İhtiyaç sahiplerinin üretilen ürünlere, yapılan hizmetlerin emniyet ve tutarlılığına güvenleri artmaktadır.

Standardizasyonun önemi ve küresel ekonomiye etkileri özetle;

a) Dünya çapında haberleşme kolaylığının sağlanması,

b) Eskimiş teknolojiler yerine yeni teknolojilerin kullanılması,

c) Üretilen ve satılan ürünlerin çeşitliliğinin ve kalitesinin artması,

d) Dış ülkelerle ekonomi ve ticari ilişkilerin ve işbirliğinin sağlanması,

e) Yeni ticari ve sanayi tesislerinin kurularak üretimin ve ihracatın artış göstermesi; böylece fiyatlarda düşüşün sağlanması,

f) Mal ve hizmet mübadelesindeki masrafların azalması,

g) Savaşların yerini ticari ilişkilerin alması, ülkeler arası güven ortamının oluşturulması,

h) Fiyatlardaki düşüşlerin gerçekleşmesiyle dünya çapında rekabet edebilecek ürünlerin üretilmesi; üretimde ve hizmette kalitenin arttırılması,

ı) Dünya ülkeleri arasında güven ortamı oluşturulması ve savaşların son bulması; ülkeler arası barışçıl rekabet ortamının sağlanması,

j) Dünyayı tehdit eden tüm "çevre sorunlarına" çözümler bulunarak, dünyanın yaşanabilirliğinin devam ettirilmesi olarak belirtilebilir.

KAYNAKÇA

1. Akdeniz, F. (2018); Standardizasyon Nedir? S: 2-3.
2. Blind, K. (2013); The Economic Effects of Standardization on the Globel Economy, s: 26-32.
3. Smaxwill, F. (2013); Standardizasyonun Küresel Ekonomiye Etkileri Sempozyumu Bildiri Kitapçığı, s: 9-12.
4. Şentürk, H. (2013); Standardizasyonun Küresel Ekonomiye Etkileri Sempozyumu Dokümanı, s:7.
5. Taşkın, E; Ekici K. M. (2010); Kalite Güvence Standartları, s: 209-212.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(14)

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim YENİGÜN[20]*; Doç. Dr. A. Dilek ATASOY[21]

ELEKTROKOAGÜLASYONLA ARSENİK GİDERİMİNDE AKIM YOĞUNLUĞUNA BAĞLI OLARAK ENERJİ TÜKETİMİ ve GİDERİM ORANININ BELİRLENMESİ

DETERMINATION OF ENERGY CONSUMPTION and REMOVAL RATE DEPENDING ON CURRENT DENSITY FOR ARSENIC REMOVAL BY ELECTROCOAGULATION

ÖZ

Şehirlerde içme sularında arseniğin sınır değerin üzerinde bulunması çeşitli sağlık sorunlarına sebebiyet vermektedir. Bölgenin jeolojik yapısı ve toprağın arsenikçe zengin olması durumunda su kaynaklarında doğal nedenlerle arsenik (As) kirliliği gözlenirken, insan faaliyetleri neticesinde de arsenik kontaminasyonları vuku bulmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü, yapılan araştırmalara dayanarak, içme sularındaki maksimum arsenik miktarını 10 µg/L olarak belirlemiş ve bu değerin üzerinde arsenik bulunduran suların toksik olduğunu ilan etmiştir. Sınır değerin üzerinde arsenik içeren kullanma ve içme sularında kirliliğin giderilmesi gerekir. Bu bağlamda mevcut çalışmada, ucuz ve kolay bir yöntem olarak bilinen ve işletmedeki basitliği nedeniyle tercih edilen elektrokoagülasyon (EK) yöntemiyle sulardan arsenik gideriminin araştırılması amaçlanmıştır. Elektrokoagülasyon prosesi kirletilmiş suyun arıtılması için uygulanan elektrokimyasal bir işlemdir ve çok çeşitli kirleticileri uzaklaştırmak için kullanılan bir su arıtma teknolojisidir. Elektrokoagülasyon deneyleri için 10 L'lik bir elektrokoagülatör tasarlanmıştır. Sistemde beş adet ve her birinin yüzey alanı 180 cm^2 olan alüminyum elektrot plaka kullanılmıştır. Her bir elektrot arası açıklık 5 cm olarak seçilmiştir. Güç kaynağı olarak maksimum 30 volt ve 3 A akımda çalışan GPS-3303 6020 1200 Watt model seçilmiştir. Voltaj 5V-15V arası ve akım 1A-2A olarak belirlenmiştir. Deneysel çalışmanın sonucunda elektrokoagülatörde 10 dk sonunda tüm şartlarda %95 'in üzerinde As giderimi sağlanmıştır. Optimum akım şartları 5 V ve 1 A değerlerinde elde edilmiştir. Yüksek akım şartlarında arıtma veriminde önemli bir değişim olmadığından, maliyeti arttırmamak açısından 5 voltun üzerine çıkılmaması önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arsenik, Kontaminasyon, Elektrokoagülasyon, Arıtım.

ABSTRACT

The fact of high arsenic limit in drinking water in cities causes various health problems. Arsenic (As) pollution is observed due to natural reasons (geological structure and arsenic rich soil) in the water resources with contamination from human activities. The maximum amount of arsenic in drinking water is determined as 10 µg / L by World Health Organization and concentrations above this value is declared as toxic water. The higher As amounts from maximum admissible level in drinking water should be removed. In this context, it is aimed to investigate the arsenic removal from waters by electrocoagulation (EK) method, which is known as a cheap and easy method and preferred due to its simplicity in operation. The electrocoagulation process is an electrochemical process for the treatment of contaminated water and is a water treatment technology used to remove a wide range of pollutants. A 10 L electrocoagulator was designed for electrocoagulation experiments. Five electrode plates with a surface area of 180 cm^2 were used in the system. The clearance between each electrode is 5 cm. As a power source, the GPS-3303 6020 1200 Watt model is used with a maximum of 30 volts and 3 A current. The voltage is between 5V-15V and the current is determined as 1A-2A. As a result of the experimental study, over 95% of the As were removed at the end of 10 minutes. Optimum current conditions were obtained at 5 V and 2 A values. Since there is no significant change in the treatment efficiency in high flow conditions, it is recommended not to exceed 5 volts in order not to increase the cost.

Keywords: *Arsenik, Kontaminasyon, Elektrokoagülasyon, Treatment.*

[20]* Harran Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Şanlıurfa/TÜRKİYE
E-posta: ibrahimyenigun@hotmail.com
[21] Harran Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Çevre Mühendisliği Bölümü, Şanlıurfa/TÜRKİYE

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Arsenik (As), doğada serbest halde bulunabilmesi ve canlı yapısında oluşturduğu değişik toksik etkiler nedeniyle canlı ve insan sağlığı açısından riskli bir elementtir (Bilici ve Pala, 2009). Yeraltı ve yüzey sularındaki arseniğin kaynakları, mineral-kayaç çözünmesi, volkanik hareketlilik, endüstriyel atıklar, orman yangınları, arsenik içeren tarım ilaçları ve kimyasal maddeler olarak sayılabilir (Guo ve ark., 2009). Arsenik bileşikleri tıpta, ziraatta, elektronikte, gıda katkı maddelerinde ve endüstriyel uygulamalarda kullanılmaktadır (Gholami ve ark., 2006), ancak çeşitli organizmalar ve insanlar üzerinde kanserojen ve toksik etkiye sahiptir (Duker v ark., 2005).

Dünya Sağlık Örgütü, yapılan araştırmalara dayanarak, içme sularındaki maksimum arsenik miktarını 10 µg/L olarak belirlemiş ve bu değerin üzerinde arsenik bulunduran suların toksik olduğunu ilan etmiştir. Yüzeysel ve yeraltı suları sınır değerinin üzerinde arsenik içeriyorsa bunların içme ve kullanma suyu olarak kullanılabilmesi için arıtılması gerekmektedir. Sularda uygulama yerine ve debiye göre arsenik gideriminde farklı prosesler kullanılır (Chou ve Rosa, 2003). Yüzeysel ve yeraltı sularında arsenik gideriminde kullanılmak üzere uygun ve etkili bir yöntem seçiminde; seçilen metodun arsenik için istenilen su kalitesi standardını sağlamada etkili olması, yatırım, bakım ve işletim maliyetinin düşük olması, ilave bir kirlilik meydana getirmemesi en başta tercih edilen durumlardır (Genç, 2004; Campos ve Buchler, 2008). Elektrokoagülasyon prosesi (EK) içme sularının arıtımında yaygın kullanılmaktadır. Bunun yanısıra, lignin ve EDTA gibi dirençli organik kirleticilerin ve ağır metallerin gideriminde ve besin endüstrisi atıksuları, yağlı atıklar ve tekstil boyar maddeleri gibi değişik endüstriyel atıksuların arıtımında da etkin biçimde uygulanmaktadır. Elektrokoagülasyon, çözünebilen ve pıhtılaştırıcı özelliğe sahip metal (alüminyum ve demir gibi) bir elektrotun kullanıldığı elektrokimyasal atıksu arıtım sürecidir (Yılmaz ve Köksal, 2017).

Son yıllarda arsenik giderimi için kullanılan yöntemler arasında EK prosesi de yer almaktadır. Bu proses koagülasyon prosesine benzemekte, ancak ilave koagülanta gerek duyulmamaktadır. Yüksek adsorpsiyon kapasitesinin yanı sıra daha az alan gerektirmesi ve ek kimyasala ihtiyaç olmaması, elektrokoagülasyon prosesinin avantajları arasındadır (Lakshmanan ve ark., 2010). EK prosesinde adsorpsiyon, yumaklaştırma (koagülasyon), yüzdürme ve çökeltme prosesleri genel proses sürecinde aynı anda veya farklı zamanlarda meydana gelir. Sulu ortama elektrik akımı verilmesi ile destabilize olmuş kirleticiler EK sisteminde flotasyonla ve çöktürme ile giderilmektedir. Metal hidroksitlerin oluşmasıyla sistemde arıtım başlamaktadır. Elektrokoagülasyon prosesinde adsorpsiyon kapasitesi yüksek olan metal hidroksitler suda bulunan değişik kirleticileri adsorbe ederek çökelti ve flok şeklinde sudan uzaklaştırmaktadır (Choong, 2007). Elektrokoagülasyon prosesinde metal levhaların katot yüzeyinde oluşan hidrojen gazı kabarcıkları yumaklara yapışarak onları reaktörün üst kısmına doğru kaldırarak yüzmeye zorlar. Bu da elektrokoagülasyon prosesinde suda bulunan bazı kirleticilerin elektroflotasyon ile uzaklaştırıldığının kanıtıdır. Elektrokoagülasyon prosesinin avantajları basit ekipman gerekliliği, kolay işletilebilmesi, enerji verimliliği, kısa bekletme süreleri, düşük oranda çamur oluşumu, ilave kimyasal gereksinimi olmaması ve düşük maliyettir (Güvenç ve ark., 2018).

Elektrokoagülasyon prosesi, elektrot olarak kullanılan demir ve alüminyum gibi plakaların elektrik akımı altında suda çözünmesiyle koagülantların oluşturulması prensibine dayanmaktadır. Demirin veya alüminyumun ortama ilave şekli kimyasal koagülasyon ile elektrokoagülasyonu birbirinden ayıran en önemli farktır. Pıhtılaşma ve çökelme prensibine dayanan elektrokoagülasyon prosesinin mekanizması, sisteme kimyasal madde ilavesi ile değil, elektrotlar aracılığı ile elektrokimyasal bir reaktörde gerçekleşmektedir (Koparal ve ark., 1999). Dolayısıyla elektrokoagülasyon prosesi, süspansiyonların, emülsiyonların ve kolloidlerin elektriksel yüklerden etkilenmesi prensibine dayanır.

MATERYAL ve YÖNTEM

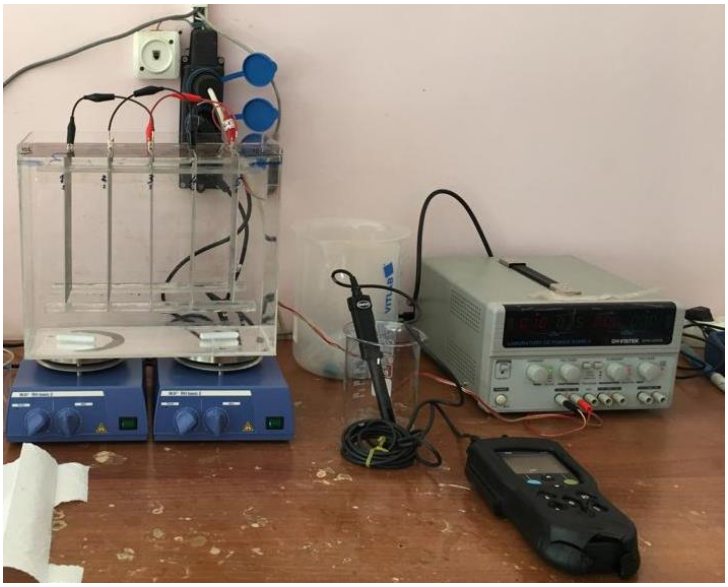
Elektrokoagülatör Tasarımı ve Deney Düzeneği

Elektrokoagülasyon deneylerinde kesikli olarak işletilen ve Şekil 1'de yer alan 10 L'lik bir elektrokoagülatör tasarlanmış ve pleksiglas malzemeden yaptırılmıştır. Elektrot materyali olarak monopolar paralel bağlı 10.5 cm x 18.5 cm boyutlarında 5 adet alüminyum levha (elektrot) kullanılmıştır. Elektrotlar 5 cm aralıklarla yerleştirilmiştir. Pleksiglas haznede karıştırma işlemi IKA marka, RH Basic 2 model iki adet

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

manyetik karıştırıcı ile sağlanmıştır. Güç kaynağı olarak maksimum 30 volt ve 3 A akımda çalışan GW INSTEK GPS-3303 marka cihaz kullanılmıştır. Elektrokoagülasyon deneyi sırasında iletkenliği sağlamak amacı ile elektrolit olarak elektrokoagülatöre 10 gram NaCl eklenmiştir. Aluminyum ve arsenik analizleri merkez laboratuvarda Optima 2100 DV marka ICP'de (İndüktif Eşleşmiş Plazma-Optik Emisyon Spektrometresi) yapılmıştır (arsenik için CIP hidrür sistem kullanılmıştır). İletkenlik kontrolü HQ 40d marka iletkenlik cihazı ile; pH kontrolü ise WTW 340İ marka pH metre ile gerçekleştirilmiştir. Belirli zamanlarda alınan numuneler arsenik ve alüminyum ölçümleri için tek kullanımlık 0.45 µm'lik şırınga filtrelerden geçirilmiştir. Tüm ölçümler Standart Metotlara uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Örnekler polipropilen kaplarda saklanmış ve deneylerde kullanılan tüm kimyasalların analitik saflıkta olmasına dikkat edilmiştir.

Elektrokoagülatöre alınan su içerisine başlangıç (giriş) konsantrasyonu 1.00 mg/L olacak şekilde arsenik (As) ilavesi yapılmıştır. Sentetik arsenikli su üzerinde değişen voltaj (5V-15V) ve akım (1A-2A) şartları altında elektrik akımı uygulanmıştır. Homojenliği sağlamak amacıyla reaktörde manyetik karıştırıcı vasıtasıyla 250 rpm hızda karıştırma yapılmıştır. Kesikli işletilen sistemde numune alımı sırasında reaktör durdurulmuş ve oluşan flokların altından 15 cc'lik şırıngalar ile alınan numuneler filtrelerden geçirildikten sonra 15 mL lik numune tüplerinde asit eklenerek analiz için bekletilmiştir. Her işletim sonrası elektrokoagülatörün temizliğinde yıkama asidi ve bol distile su kullanılmıştır. Alüminyum elektrot levhalar da deneylerden hemen sonra saf su ile yıkandıktan sonra kurutulmuştur.

Şekil 1: Elektrokoagülatör ve EK Deney Düzeneği

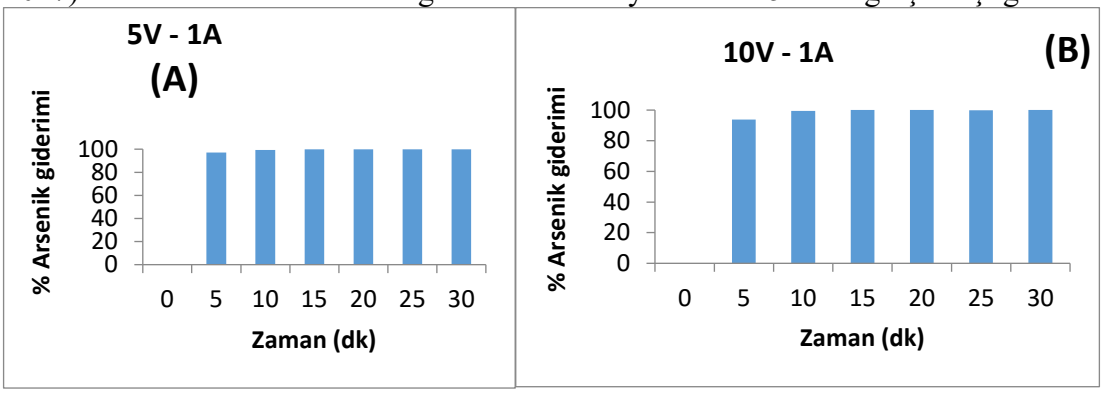
EK Prosesi ve Sentetik Arsenikli Su

1.00 mg/L başlangıç arsenik konsantrasyonuna sahip sentetik su, 1000 mg/L As standardının seyreltilmesiyle hazırlanmıştır. Güç kaynağı üzerinde istenen voltaj ve akım ayarlaması yapıldıktan sonra deney başlatılmış ve pH, iletkenlik voltaj ve akım değerleri numune alınan zaman aralıklarında ayrı ayrı kaydedilmiştir. Elektrokoagülasyon işlemi esnasında anot levhaların yüzeyinde oluşan hidrojen gazı yardımı ile alüminyum flokların reaktörün üst kısmında toplandığı ve bu flok tabakasının köpük şeklinde olduğu gözlemlenmiştir. Elektrokoagülasyon reaktörünün üst yüzeyinde köpük tabakası oluşurken reaktörün orta kısmında arıtılmış su ve reaktörün alt kısmında yer çekimi etkisi ile oluşan çökelti tabakasının varlığı kaydedilmiştir. Deney sırasında belirli zaman periyotlarında enjektör ile reaktörün orta kısmından numuneler alınarak 0.45µm şırınga filtrelerden geçirilmiştir. Filtre işleminden sonra numuneler 15ml'lik plastik numune tüplerine alınmıştır ve analiz edilmek üzere muhafaza edilmiştir.

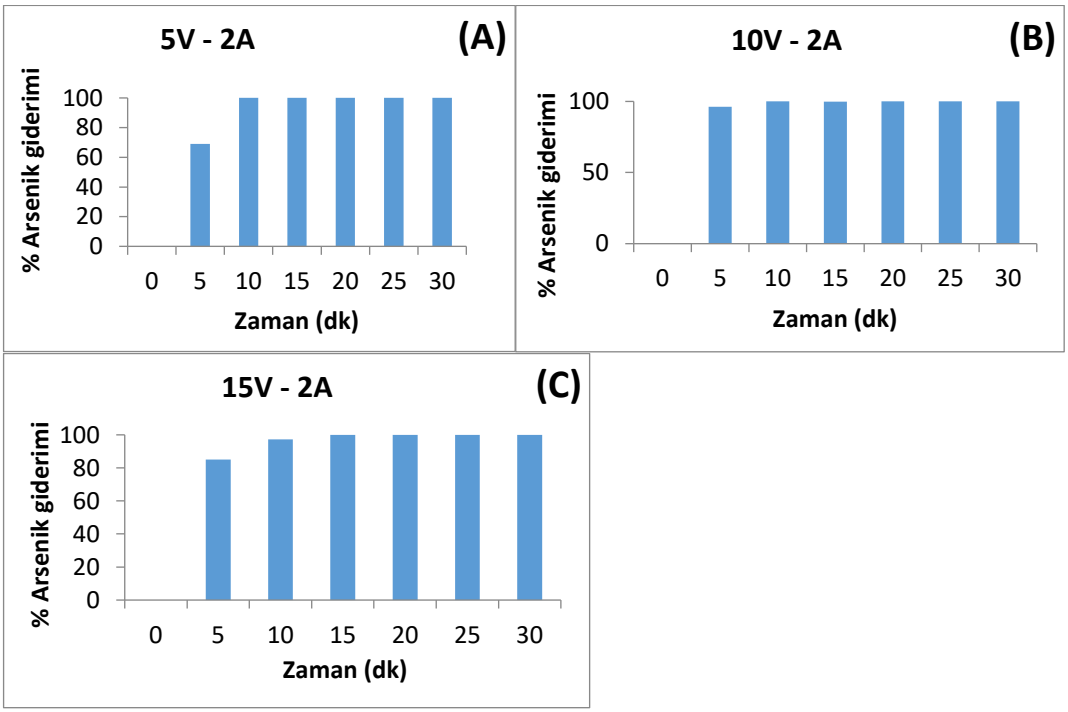
http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

ARAŞTIRMA BULGULARI ve TARTIŞMA

Deneysel EK çalışmalarından elde edilen sonuçlar grafik olarak Şekil 2 ve Şekil 3'de verilmiştir. Alüminyum elektrotların kullanıldığı elektrokoagülatörde 10 dk sonunda tüm şartlarda %95 'in üzerinde As giderimi sağlanmıştır. Optimum giderim, 5V ve 1A değerlerinde elde edilmiştir. Bu durumda 5. dakikada yaklaşık %97 arıtım kaydedilmiştir. Benzer bir çalışmada Eryılmaz ve Genç (2018) (Eryılmaz ve Genç, 2018), deneylerinde 8 adet elektrot kullanmış ve elektrotları elektrokimyasal hücrelerin orta bölümüne yerleştirmişlerdir. Elektrotlara 5, 10 ve 15 V uygulanmıştır. Belirli bir voltaj değerinden sonra potansiyel farkındaki artış giderim veriminde artış sağlayamamıştır. Mevcut çalışmamızda maliyetler ve enerji tüketimi göz önünde bulundurulduğunda optimum işletim süresi 5 dakika olarak kabul edilebilir. Elektriksel gerilimi 5 V'un üzerine çıkarmanın giderim yüzdeleri üzerinde fazla etkili olmadığı görülmektedir. Proseste işletim maliyetini arttırmamak açısından 5 V'un üzerine çıkılmaması önerilebilir. Tulun ve Bilgin, (2017) (Tulum ve Bilgin, 2017) de sızıntı sularından KOİ gideriminde en iyi verimin 5 V'da gerçekleştiğini bulmuşlardır.

Şekil 2: Amper akım şiddeti, 5V (A) ve 10V (B) gerilim için As giderim oranları

Şekil 3: Amper akım şiddeti, 5V (A), 10V (B) ve 15V (C) gerilim için As giderim oranları

Optimum giderimin elde edildiği 5V-1A akım değerindeki akım yoğunluğuna bağlı olarak zamanla değişen deneysel şartlar Tablo 1'de yer almaktadır. 1.29 mA/cm^2 akım yoğunluğunda 5 dk'dan 30 dk'ya artan sürede enerji tüketimi 32.647 kWh/kg değerinden 180.520 kWh/kg As seviyesine artış göstermiştir (Tablo 1). Dolayısıyla belirli bir akım yoğunluğunda enerji tüketimi zamanla artmaktadır. Ayrıca sabit akım yoğunluğu,

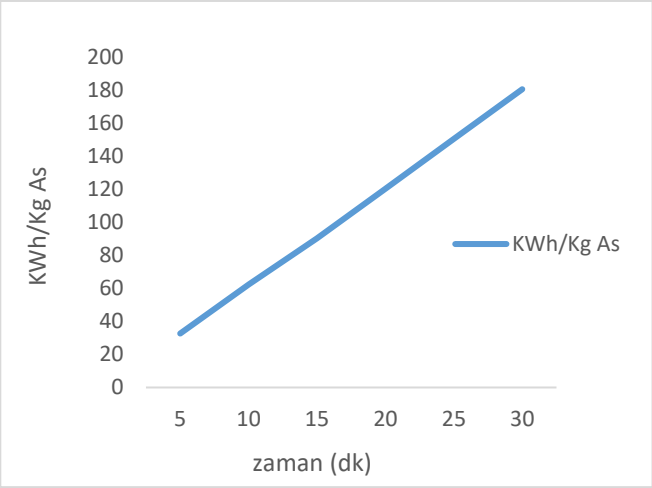
http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

sabit iletkenlik ve farklı zaman periyotlarında, süredeki değişime bağlı olarak her bir deney için enerji tüketimi farklı hesaplanmıştır. Zamanla akım yoğunlukları arttıkça enerji tüketimi de artış göstermiştir. 1.29 akım mA/cm^2 akım yoğunluğunda süre artışına bağlı olarak artan enerji tüketimleri Şekil 4'te verilmiştir. 5 dakikalık süre sonunda değişen akım yoğunluklarında gerçekleştirilen denemelerde (Tablo 2), akım yoğunluğundaki artışla elektrotlar arası potansiyel farkı artmıştır. Dolayısıyla akım yoğunluğu arttıkça her bir deney için enerji tüketimi de artmıştır (Şekil 5). 2.7 mA/cm^2 akım yoğunluğunda birim kg As başına enerji tüketimi maksimum olarak 108.24 KWh hesaplanmıştır.

Tablo 1: Optimum As gideriminin gözlendiği 5V-1A akım şartlarında ve 1.29 mA/cm^2 akım yoğunluğundaki deneysel şartlar.

Zaman (dk)	**0**	**5**	**10**	**15**	**20**	**25**	**30**
Akım (A)	0.95	0.95	0.95	0.95	0.95	0.95	0.95
Akım Yoğ. (mA/cm^2)	1.29	1.29	1.29	1.29	1.29	1.29	1.29
Voltaj (V)	4.00	4.00	3.90	3.80	3.80	3.80	3.80
pH	7.32	7.74	7.86	7.78	7.80	7.81	7.82
İletkenlik (mS)	2.43	2.42	2.42	2.42	2.41	2.41	2.41
Sıcaklık °C	19.90	20.00	20.10	20.2	20.2	20.4	20.6
As (mg/L) Giriş	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
As (mg/L) Çıkış	1.00	0.029	0.007	0.00008	0.00006	0.00007	0.00011
As Giderim Verimi (%)	-	97.10	99.30	99.99	99.99	99.99	99.99
Enerji Tüketimi (Wh)	-	0.32	0.62	0.90	1.20	1.50	1.81
KWh/Kg As	-	32.65	62.24	90.31	120.31	150.41	180.52

Şekil 4: Zamana bağlı olarak enerji tüketimi

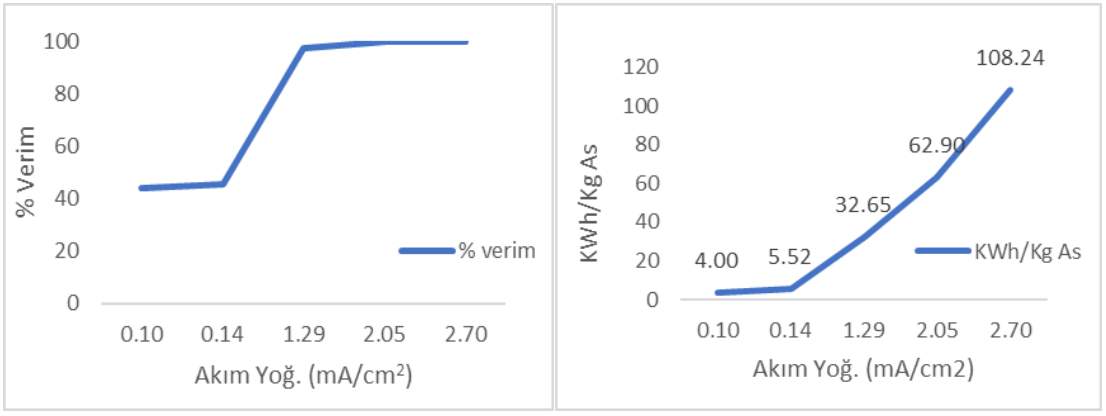

Tablo 2: Farklı akım yoğunluklarında elde edilen As giderim yüzdeleri ve deneysel şartlar.

Akım Yoğ. (mA/cm2)	**0.10**	**0.14**	**1.29**	**2.05**	**2.7**
Zaman (dk)	5	5	5	5	5
Akım (A)	0.07	0.10	0.95	1.51	1.97
Voltaj (V)	3.00	3.00	4.00	5.00	6.40

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

İletkenlik (mS)	3.90	3.90	2.43	2.31	2.34
Sıcaklık °C	18.60	17.30	19.90	19.60	18.70
As (mg/L) Giriş	1	1	1	1	1
As (mg/L) Çıkış	0.562	0.547	0.029	0.00002	0.00002
As Giderim Verimi (%)	43.8	45.3	97.7	99.99	99.99
Enerji Tüketimi (Wh)	0.02	0.03	0.32	0.63	1.05
KWh/Kg As	3.995	5.52	32.65	62.90	108.24

Şekil 5: Akım yoğunluğuna bağlı olarak arsenik giderim oranı ve enerji tüketimi

Al elektrot ile yapılan elektrokoagülasyon çalışmasında 1.29 mA/cm^2 akım yoğunluğunda 5 dk ile 30 dk arasındaki beşer dakikalık zaman periyotlarında yapılan deney sonuçlarına göre minimum süre olarak belirlenen 5 dakikanın sonunda, %97.10, 30 dk sonunda ise %99.99 arsenik giderimi kaydedilmiştir. 5dk ve 30dk'lık sürelerde enerji tüketimi sırasıyla 32.647 KWh/Kg As ve 180.520 KWh/Kg As olarak gerçekleşmiştir. Kimyasal koagülasyon işleminde kimyasal kullanımından kaynaklı yüksek işletme giderleri söz konusudur. Süreç sonrası oluşan çamur da önemli bir sorun teşkil etmektedir. Bu çalışma ile sulardan arsenik gideriminde elektrokoagülasyonun uygulanabilir bir yöntem olduğu görülmüştür. Kimyasal koagülasyona göre kimyasal giderler ve çamur oluşumları yönünden elektrokoagülasyonun avantajları da vardır.

SONUÇ

5 volt ve üzerindeki değerlerde ilk beş dakikada yüksek As giderimleri elde edilmiş ancak 30 dakikalık işletim süresindeki zaman aralıklarında giderim yüzdelerindeki değişim tam gözlenememiştir. Dolayısıyla bir sonraki çalışmamızda özellikle beşer veya onar dakikalık zaman aralıklarındaki değişimi anlayabilmek için düşük voltaj değerlerinde ve yine değişen akım şartlarında deneylerin yürütülmesi hedeflenmiştir. EK prosesi üzerinde pH ve sıcaklığın etkisi de bir sonraki araştırma hedefleri arasında olmalıdır. Ayrıca EK ile sulardan diğer farklı kirleticilerin giderimleri de denenmelidir.

KAYNAKÇA

1. Bilici B, Pala A. (2009). "İçme sularında arsenik kirliliği: Ülkemiz açısından bir değerlendirme". Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Mühendislik Bilimleri Dergisi, 15 (1), 69-79.
2. Guo H, Stüben D, Berner Z, Yu Q. (2009). "Characteristics of arsenic adsorption from aqueous solution: Effect of arsenic species and natural adsorbents". Applied Geochemistry, 24, 47-53.

3. Gholami MM, Mokhtari MA, Aameri A, Fard MRA. (2006). "Application of reverse osmosis technology for arsenic removal from drinking water". Desalination, 200, 725-727, 2006.

4. Duker AA, Carranza EJM, Hale M. (2005). "Arsenic geochemistry and health". Science Direct Environment International, 31, 631– 641.

5. Chou HSJ, Rosa CTD. (2003). "Case studies-arsenic". Journal of Hygiene and Environmental Health, 206, 381- 386.

6. Genç F. (2004). "Arsenic Removal From Water Using Seawater-neutralised Red Mud (Bauxsol)". PhD. Thesis, Environment & Resources Technical University of Denmark, Denmark.

7. Campos V, Buchler PM. (2008). "Trace elements removal from water using modified activated carbon". Environmental Technology, 29(2), 123-30.

8. Yılmaz AE, Köksal Z. (2017). "Antep Fıstığı İşleme Sanayi Atıksularının Sürekli Elektrokoagülasyon Prosesi ile Arıtımına Etki Eden Parametrelerin İncelenmesi". Iğdır Univ. J. Inst. Sci. & Tech., 7 (1): 95-103.

9. Lakshmanan D, Clifford DA, Samanta G. (2010). "Comparative study of arsenic removal by iron using electrocoagulation and chemical coagulation". Water Research, 44, 5641-5652.

10. Choong SYT, Chuah TG, Robiah Y, Koay G, Azni I. (2007). "Arsenic toxicity, health hazards and removal techniques from water: an overview". Desalination, 217, 139-166.

11. Güvenç SY, Varank G, Demir A. (2018). "Alüminyum elektrotlar kullanılarak elektrokoagülasyon ile sulu çözeltilerden florür giderimi: İzoterm ve kinetik çalışmaları". Pamukkale Univ Muh Bilim Derg, 24(6), 1130-1134.

12. Koparal AS, Gökçen Ş, Öğütveren Ü. (1999) "Petrol formasyon suyunun elektrokimya ve geleneksel yöntemler ile arıtılabilirliğinin incelenmesi". Türkiye'de Çevre Kirlenmesi Öncelikleri Sempozyumu III, İstanbul, Türkiye.

13. Eryılmaz C, Genç A. (2018). "Yağlı AtıksularınElektrokoagülasyon ile Arıtımında Yatay ve Dikey Elektrot Yerleşiminin Karşılaştırılması". Akü FeMüBiD 18, 538-547.

14. Tulun Ş, Bilgin M. (2017). "Sızıntı sularında çeşitli kirleticilerin elektrokoagülasyon yöntemiyle gideriminin incelenmesi". Pamukkale Univ Muh BilimDerg, 23(9), 1055-1058.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(15)

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim YENİGÜN[22]*

SELÇUKLULARDA ÇEVRECİ YAKLAŞIMLAR
ENVIRONMENTAL APPROACHES IN SELJUKS

ÖZ

Tarihi süreç incelendiğinde Türkler, doğudan batıya doğru bir ilerleme ve gelişim izlemişlerdir. Bu süreçteki en önemli dönemlerinden biri Selçuklular dönemine ait olmuştur. Dandanakan savaşıyla kazanılan başarı sonrası gerçek anlamda bir devlet olan Selçuklular, oldukça büyük bir coğrafyada varlıklarını sürdürmüşlerdir. Devlet yönetimi, teşkilatlanma, devlet ve ilim adamı yetiştirme konularında ciddi başarılara ulaşmışlardır. Osmanlı Devleti'ne önemli oranda temel oluşturmuş ve çoğu yönüyle günümüze kadar ulaşan yapıya dolaylı katkılar sağlamışlardır. Yıllarca süren gelişmelere bağlı olarak da tarihteki önemli konumunu, haklı gerekçelerle devam ettirmiştir. Bu haklı gerekçelerin kaynaklarından biri de günümüz toplumlarının büyük hassasiyet ve önemle ele aldıkları çevre konusu olmuştur. Selçukluların yaşam anlayışlarında sergiledikleri çok yönlü çevreci duyarlılık, tarihte derin iz bırakmalarındaki önemli sebeplerdendir.

Bu doğrultuda çalışmada, Selçukluların çevre konusunda gösterdiği önemli hassasiyetler ele alınarak, altı çizilmeye çalışılmıştır. Yaşadıkları üstün nitelikteki medeniyet anlayışına yaraşır biçimde gösterdikleri çevreci hassasiyet, bu durumun kuşkusuz en önemli gerekçelerden olmuş ve çalışmanın ana hedefini teşkil etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Selçuklular, çevre, yaklaşım.

ABSTRACT

When the historical process is analyzed, the Turks followed a progress and development from east to west. One of the most important periods in this process belonged to the Seljuk period. The Seljuks, a true state after the success gained with the Dandanakan war, continued their existence in a very large geography. They have achieved serious successes in the fields of government administration, organizing, raising the state and scientists. They constituted a significant foundation for the Ottoman State and in many respects made indirect contributions to the structure that has survived to the present day. Depending on the developments over the years, it maintained its important position in history for justified reasons. One of the sources of these justifications has been the subject of environment, which today's societies deal with with great sensitivity and importance. The multidimensional environmental sensitivity that Seljuks exhibit in their understanding of life is one of the important reasons for their deep traces in history.

In this regard, it was tried to highlight the important sensitivities of the Seljuks on the environment by considering them. The environmental sensitivity they show in accordance with their superior civilization understanding is undoubtedly one of the most important reasons for this situation and has been the main target of the study.

Keywords: *Seljuks, environment, approach.*

[22]* Harran Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Şanlıurfa/TÜRKİYE
E-posta: ibrahimyenigun@hotmail.com

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Tarihi süreç incelendiğinde Türkler, doğudan batıya doğru bir ilerleme ve gelişim izlemişlerdir. Bu konuda yaşanan ilerleme ve gelişmenin en önemli dönemlerinden biri Selçuklular dönemine aittir (Turan, 2018). Türk tarihinde önemli bir dönüm noktasına sahip Selçuklular, geçmişten bugüne uzanan etkili bir köprü görevi görmüş ve bu kültürün sürekliliğini sağlamada büyük katkılar sağlamışlardır. (Kaya, 2013).

Oğuzların Kınık boyuna mensup Selçuklu Devleti'nin temeli 1020 yıllarında atılmış, ismini aynı boyun mensubu Selçuk Bey'den almıştır. Dandanakan savaşıyla Gaznelilere karşı kazanılan başarı sonrası, gerçek anlamda bir devlet olmuştur. Büyük bir coğrafyada varlığını sürdüren Selçuklular, devlet yönetimi, teşkilatlanma, devlet ve ilim adamı yetiştirme konularında ciddi başarılar elde etmişlerdir. Osmanlı Devleti'ne önemli oranda temel oluşturmuş ve günümüze kadar çoğu yönüyle ulaşan yapıya, dolaylı katkılar getirmişlerdir (Yaman ve ark., 2018). Yıllarca süren sosyo-kültürel gelişmelere bağlı olarak da tarihteki önemli konumunu, haklı gerekçelerle devam ettirmiştir (Bayram, 2011). Bu haklı gerekçelerin kaynaklarından biri de günümüz toplumlarının büyük hassasiyet ve önemle ele aldıkları çevre konusudur. Selçukluların sahip oldukları üstün medeniyet seviyesinin ve buna bağlı gösterdikleri çevre duyarlılığının ciddi boyuttaki katkısı, konunun en önemli kanıtını teşkil etmektedir. Bu doğrultuda çalışmada, Selçuklu Devleti'nin çevre konusunda gösterdiği önemli hassasiyetler ele alınarak, altı çizilmeye çalışılmıştır.

MATERYAL ve YÖNTEM

Çalışmanın ana materyalini bu konudaki arşiv nitelikli belgeler oluşturmakla beraber, pratik karşılaştırma ve incelemeler yapmak için literatür taramalarında ortaya çıkarılan başlıca uygulamalara ve önemli veri kaynaklarına yer verilmiştir.

Temel yöntem olarak ise çevresel faktörlerin ve çevre sorunlarının, tarih boyunca değişik uygulamalarla değerlendirilmesi ve geleceğe ait doğru çıkarımların yapılması olarak belirlenmiştir. Buna bağlı olarak da geleceğe ait projeksiyonlar açısından doğru irdelemelerin yapılması ve çevresel konulara dikkat çekerek sürekli gündem teşkil etmesi amaçlanmıştır.

ARAŞTIRMA BULGULARI ve TARTIŞMA

Türk boylarının XI. yüzyıl sonlarına doğru Anadolu'ya topluluklar halinde yerleşmelerine bağlı olarak, Anadolu'nun hem kırsal hem de kentsel bölgelerinde büyük bir değişim ve daha da ötesi gelişim yaşanmıştır. Söz konusu gelişimde, Türklerin sahip oldukları üstün medeniyet seviyesinin ve buna bağlı yaşattıkları çevre bilincinin katkısı önemli boyutta olmuştur. Döneme ait kaynakların yetersiz kalmasına rağmen, çevreye ait hassasiyetlerin sergilendiği bazı bulgulara ulaşılmış olması, konuyu ispat için yeterli ve önemli kanıtları teşkil etmiştir. Kaynaklar sınırlı sayıda olsa bile, özellikle Türk Selçuklu Devletine ait günlük yaşam hakkında bilgiler içeren eserler ve veriler araştırıldığında, sonuca önemli oranda ulaşmak mümkündür.

Göze çarpan konulardan ilki, vakıf müesseselerinin Selçuklu içtimai yaşamında önemli oranda yer bulmasıdır. Mesela, vakıflarca kurulan hastanelerde (darü'ş-şifalarda) hem hastaların tedavisi sağlanmakta hem de tıp talebelerine eğitim verilmekteydi. Ayrıca buradaki talebeler, çevre temizliği konusunda bilinçlendirilmekte, kuraklık sonrası çıkabilecek salgın hastalıklara ait tedbir, karantina kuralları ve korunma usulleri ile ilgili bilgilerle donatılmaktaydı. Çok yönlü bu eğitim modeliyle insan sağlığının önemsendiği ve çevre temizliğine azami dikkat çekildiği açıkça görülmektedir (Eskikurt, 2015).

Selçuklularda vakıflarla sağlanan katkı o kadar üst seviyelere varmıştı ki, hayvanlar için bile vakıflar oluşturulmuştu. Bu vakıflar sayesinde, aşırı kar yağan dönemlerde kuşların aç kalmasını önlemek adına, kuşların ulaşabilecekleri bölgelere yemler bırakılmıştır. Bununla birlikte, Anadolu Türklerinde yıllarca yaşatılan "Ahilik" kültürü ele alındığında değerlendirme, ayrı bir boyut kazanmaktadır. Kültürün içeriklerinin yer aldığı "Fütüvvetname" adındaki kayıtlar araştırıldığında, Selçukluların çevreci bilince ait işaretlerine rastlanmaktadır. Söz konusu kayıtların, kimlere fütüvvetin verilmeyeceğinin aktarıldığı bölümde; kestiği hayvanları inciten kasaplar ve tuzakla kuşları avlayıp, yavrularını öksüz bırakan avcılar özellikle belirtilmiştir (Anadol, 1991). Günümüz toplumlarında yaşatılan hayvan eziyetlerinin ne düzeyde olduğu gerçeğiyle bakıldığında, Selçuklu toplumunun insani yönden ulaştığı nokta daha iyi ve belirgin olarak ortaya çıkmaktadır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Selçuklu devri sosyal hayatı iki ana temel üzerine kurulmuştur. Bunlar vakıf teşkilatı ve ahiliktir. Bu iki ana temel, çevre açısından önemli sosyal kurumların oluşmasında etkili olmuş, bu alanlarda yaşanan zorlukları azaltmakta önemli görevler üstlenmiştir. Vakıf teşkilatına bağlı yaygın ve yeterli miktarda kervansaray, hastane, zaviye, ribat, çeşme, köprü ve yollar yapılarak, toplum düzeni tesis edilmiştir. Mesela, iktisadî ve kültürel bakımdan çok ileri olan Selçuklular, hemen hemen tüm şehir ve kasabalara hastaneler kurmuş, bu icraatlarıyla başta çevreyi oluşturan en önemli etken insan sağlığını en ön planda tutmuşlardır. Hatta bununla yetinmeyip, tüm sıcak ve şifalı su kaynaklarını, halkın kullanımına tahsis etmişlerdir. Böylece çevreci kaynaklar etkin ve doğru bir şekilde değerlendirilmiştir (Turan ve Kırpık, 2007).

Selçuklu yerleşim bölgelerinde, çevre mühendisliğinin temel konularından olan içme ve kullanma su ihtiyacı teminine ait önemli yaklaşımlar da mevcuttur. Bu anlamdaki gelişmelere örnek olarak ise su kemerleri, su hazneleri, sarnıçlar, kuyular, havuzlar, çeşmeler, arklar, suyolları ve kar olukları (kışın yağan karların yaz aylarında buz olarak kullanımı için sıkıştırılarak istiflendiği buzluklar) tesis edilmiştir. Bununla birlikte bir diğer temizlik hassasiyetine ait gösterge, kanalizasyon sistemlerinin varlığı olmuştur. Atık suların yerleşim bölgelerinin dışına çıkarılması amacıyla, içerisinden insan yürünebilecek ebatlara sahip düzenli şebekeler (Rah-ı çirkab) yapılmıştır.

Toprak borulardan müteşekkil kanalizasyon sisteminin varlığı, çevre ve halk sağlığına verilen ehemmiyetin en net göstergesi olmuştur. Uzun süreli ve kalıcı çözümlere sahip bu sistemler, Selçukluların konuya sadece günü kurtarmak adına geçici çözümlerle yaklaşmadıklarını, etkin ve sürdürülebilir yaklaşımlar sergilediklerini göstermektedir.

Selçuklu şehir mimarisi açısından bakıldığında bir diğer önemli konu ise büyük mezarlıkların yerleşim bölgesi dışında tesis edilmesi olmuştur. Bu özellik, şehirciliğin gelişmişlik düzeyini yansıttığı gibi, salgın hastalıkların engellenmesine bağlı olarak çevre sağlığı açısından da önemli bir tedbir niteliğindedir. Toplu yaşam bölgelerinin su temin kaynaklarından olan akarsuların korunmasıyla ilgili yaklaşımlar, yine şehir mimarisi penceresinden önemli bir hususu dikkatlere sunmaktadır. Bu hususa bağlı olarak da içme suyu olarak kullanılan akarsuların üzerine, hayvan kesim yerlerinin kurulmaması sağlanarak önlem alınmıştır (Eskikurt, 2015).

Selçukluların çevreci yaşam anlayışı, sadece fayda sağlamak adına olmamış estetik düşünce tarzında da karşılık bulmuştur. İnsan-tabiat ilişkisini en belirgin çerçevede ortaya koyan bahçeler, bu konudaki yansımanın izlerini taşımaktadır. Tarih boyunca insanların doğaya ve çevreye bakışını gösteren "bahçe" anlayışı, Selçukluların her açıdan çevre ve doğa dostu bakış açısını yansıtan bir tarz olarak göze çarpmaktadır. Yerleşik hayata geçişleriyle bahçe kültürü de yerleşen Selçuklular, zengin bitki çeşidiyle oluşturdukları bahçe kültürüne adeta kimlik kazandırmışlardır. Doğal peyzaj alanlarına estetik ve işlevsel tasarımlar uygulayarak, bahçe kültürünü çevre ile uyumlu, yeni ve farklı bir noktaya taşımışlardır (Gürenli, 2010; Özdemir, 2015; Merdoğlu Bilaloğlu 2004; Öztan 2004; Evyapan1974).

SONUÇ

Yurt edinmek maksadıyla Anadolu'ya çok sayıda Türk boyu ilerlemiş, bu durum, aynı coğrafyada çok fazla miktarda değişiklik ve gelişmeye yol açmıştır. Bu boylardan biri olan Selçuklu, uzun yıllar etkisini sürdürecek nitelikte tesis ettiği istikrar ve güvenle kalıcı devletlerin en önemlilerinden olmuştur. Mimaride, içtimai yaşamda, ekonomide, siyasette ve daha pek çok konuda köklü ve kalıcı gelişmelerle tarihe kalıcı izler bırakan Selçuklu devletinin gösterdiği hassas yönetim ve yaşam anlayışı, kalıcılığının arkasındaki en önemli haklı gerekçeleri teşkil etmiştir.

Söz konusu başarıları elde etmede etkili olan yönlerden biri de çevre konusundaki duyarlılığı ve yaklaşımı olmuştur. Yaşadıkları üstün nitelikteki medeniyet anlayışına yaraşır biçimde gösterdikleri çevreci hassasiyet, bu durumun kuşkusuz en önemli gerekçelerden olmuştur.

Selçukluların, günümüz dünyasında yaşanan büyük çevre felaketlerine ve sorunlarına daha o günlerden vakıf olmuşçasına sergiledikleri gayret ve özen, bugünkü toplumlar tarafından temsil niteliğindedir.

KAYNAKÇA

1. Anadol, C. (1991). Türk İslam Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnameler, Kültür Bakanlığı, s.39-40, Ankara.
2. Bayram, M. (2011). Büyük Selçuklu Devletinden Türkiye Selçuklu Devletine Mehmet Altay Köymen Armağanı, Selçuklu Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları:5, S.Ü. Basımevi, I.Baskı, s.65.
3. Eskikurt, A. (2015). Osmanlı İmparatorluğunda Çevre ve Şehir, T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı-İstanbul Medeniyet Üniversitesi, İstanbul, 411s.
4. Evyapan, G. (1991). Bahçe, DİA (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi) IV, Ankara, s. 478.
5. Gürenli, E. (2010). "Kentsel Yeşil Alanların (Park ve Bahçelerimizin) Bakım ve Onarım Tekniği". Elma Teknik Basım Matbaacılık Ltd.Şti. Ankara.
6. Kaya, S. (2013). Selçuklular Döneminde Toplumsal ve Kültürel Hayat, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
7. Merdoğlu Bilaloğlu, G.A. (2004). Kahramanmaraş'taki Tarihi Konutlarda Türk Bahçe Kimliğinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 295s, Ankara.
8. Özdemir, A. (2015). Anadolu'da Selçuklu Dönemi Türk Bahçe Kültürü, Şehirlerin Sevdalısı İbrahim Hakkı Konyalı Armağanı, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları:7, S.Ü. Matbaası, Ekim, s.319, Konya.
9. Öztan, Y. (2004). "Yaşadığımız Çevre ve Peyzaj Mimarlığı", Tisamat Basım Sanayi, 304s, Ankara.
10. Turan, R. ve Kırpık, G. (2007). Selçuklu Dönemi Türklerde Sosyal ve Ekonomik Hayat, Selçuklu Tarihi El Kitabı, Grafiker Yayınları:98, 4.Baskı, Temmuz, s.36, Ankara.
11. Turan, R. (2018). Selçuklu Tarihi El Kitabı, Grafiker Yayınları:98, 4.Baskı, Temmuz, s.5, Ankara.
12. Yaman, A., Arslan, E.A., ve Arslan, C. (2018). Selçuklu Devleti'nin Yönetim Yapısı, Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, V.40, s.157.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(16)

Doç. Dr. G. A. GADIROVA[23]

TERMİK SANTRALLERDE MAZOTUN YANMASI SONUCU VANADYUMUN KÜL ÇÖKELEKLERİNDEN EKSTRAKSİYONUNDA TERMİK OKSİDASYONUN RÖLÜ.

ROLE OF THERMAL OXIDATION IN THE EXTRACTION PROCESS OF VANADIUM FROM ASH OBTAINED WHILE OIL BURNING ON THERMAL POWER PLANTS

РОЛЬ ТЕРМООКИСЛЕНИЯ В ПРОЦЕССЕ ИЗВЛЕЧЕНИЯ ВАНАДИЯ ИЗ ЗОЛЫ, ПОЛУЧЕННОЙ ПРИ СЖИГАНИИ МАЗУТА НА ТЕПЛОЭЛЕКТРОСТАНЦИЯХ

ÖZ

Makalede mazotun yanması sonucu elde edilen kül çökeleğindan vanadyumun sıvıya ekstraksiyonunu sağlamak için külün termik oksidasyonu araştırılmış ve sonuç itibariyle oksidasyon işleminin 700-750^{0}C sıcaklıkta hava akımında uygulanması zamanı vanadyum bileşiklerinin alkalin içerisinde kolay çözünen bileşikler şeklini aldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: vanadyum, termik oksidasyon, mazut, zol.

Г.А. Кадырова

В статье приведены результаты исследований термоокисления, полученного при сжигании мазута зольного остатка в процессе извлечения ванадия. Установлено, что при окислении зольного остатка при 700-750^{0}C в струе воздуха соединения ванадия переходят в легкорастворимые в щелочах формы.

ABSTRACT

The article provides results of the research of thermal oxidation obtained from burning of residue in the extraction process of vanadium. If revealed that while oxidation ash residue at 700-750^{0}C in the air stream vanadium compounds grow into easily soluble in alkali.

G.A. Kadirova

[23] **Azerbaycan, Lenkeran Devlet Universitesi; Lenkeran/AZERBAYCAN; E-posta: gadirova@gmail.com**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Son yıllar vanadyum üretimi ve ona olan ihtiyaç dünyada giderek artmaktadır. Bu vanadyumun farklı üretim alanlarında yaygın kullanımı ile ilgilidir. Vanadyum bir parlatma elemanı olarak çelik üretiminde volfram, molibden ve niobyum gibi değerli metallar yerine kullanılabilir.

Vanadyum doğada yaygın görelen elementtir. Onun yer kabuğundakı miktarı (~% 0.2) demir dışı metaller olan çinko, bakır ve kurşundan fazladır. Fakat vanadyum çok dağınık halde olduğu için onun özel maden cevherleri nadiren bulunur. Bu yüzden bu element bileşiklerinin çeşitli yarım ürünlerinde, özellikle mazutun yanma ürünü olan külden hariç edilmesi güncel konu olarak görülür. Yüksek kükürtlü petrollerde vanadyum miktarı 1T petrolde 300 gr olduğu halde mazottan elde edilen külde bu miktar V_2O_5`e göre % 10-50`dir. Bakü petrolünün işlenmesi sırasında elde edilen mazotun yanma ürününde bu miktar % 20-22 V_2O_5`e uygundur[1]. Kazan yakıtlarında vanadyumun bulunması ekipmanların korozyonuna, mazotun yanma ürünlerinde uçucu vanadyum oksidlerinin bulunması ise çevre kirliliğine neden oluyor. Vanadyum bileşikleri son derece zehirlidir. Şöyleki V_2O_5 havadaki kıvam limiti 0.0001 mg/l[1] olarak kabul edilir [2.3].

Bu çalışmanın amacı Bakü termik santralinde mazot yakılması sonucu elde edilen külden vanadyumun farklı reagentlerle (NaOH, N_2SO_4) karışıma ekstraksiyonun etkinliğini artırmak için yanma koşullarını araştırmaktan oluşuyor. Vanadyumun yanmış külden ekstraksiyonunu etkileyen en önemli faktör onun malzemede hangi bileşme şeklinde olmasına bağlı.

DENEYSEL BÖLÜM

Üzerinde çalışılan külün kimyasal özelliği: (kitle, %): V_2O_5-25.26; Fe_2O_3-16.00; SiO_2-12.54; Al_2O_3-10.50; NiO-3.37; Ce_2O_3-2.34; Na_2O-2.5; K_2O-385; CaO-4.90; MgO-2.92; S toplam-7.95.

Radyografik analiz sonucu üzerinde çalışılan külün kendi minerolojik içeriğine göre çeşitli doğal mineralojik karışıma dayandığı tespit edilmiştir [1]. Bu bileşiklerin çoğunun X-ışın sonuçları kaynakçadaki etalonlarla tanımlanmamıştır. Bununla birlikte, külde aşağıdaki bileşiklerin olması tahmin edilmektedir. γ-glinozem, susuz kalsiyum sülfat, gematit, galinet, anortit, kaolinit. Vanadyumun ise külde V_2O_5, $V_2O_5xH_2O$, (Fe, Ni, V), O (V, Cr, Fe) $_2O3$ bileşiklere uygun yoğunlukları tasarlanmıştır. Kullanılan kül numuneleri 0.2-0.4 mm`edek parçalara ayırdıktan sonra termostatla donatılmış kimyasal kaplarda ısıtılarak alkali ve asit solüsyonlarda çözülebilir olduğu öğrenilmiştir. Çözünme sırasında kullanılan reaktifler kimyasal temizlik veya analiz için temiz durumda alınmıştır. Çözelti ve katı fazın vanadyuma göre analizi fotometrik yöntemle gerçekleştirilmiştir[4]. Termik oksidasyon Muffle fırınında 700- 750^0C sıcaklıkta hava akışında ince şekilde harmanlanmış kül numunesini yakmakla gerçekleştirilmiştir.

SONUÇLAR ve TARTIŞMALAR

Kül çökeleği kimyasal çözücülerde (su, alkali, asit) çözüldüğünde içeriğindeki vanadyumu sölüsyona tamamen aktarabilmek için onun ilk malzemede hangi birleşme şeklinde olmasını ve işlenme sırasında yanma aşamasında hangi faz değişikliğine maruz kaldığını araştırmak gerekiyor. Küldeki vanadyumun karışıma erişebilme derecesini artırmak için ham kül numuneleri suda, alkali ve asit çözeltilerinde çözünmüştür. Araştırmanın ön test sonuçlarına göre ham külün su, alkali ve asit çözeltileri ile işlenmesi sırasında vanadyumun belli bir kısmının sıvı aşamasına geçtiği tespit edilmiştir (Tablo). Vanadyum külde muhtemelen +3, +4, +5 oksitleyici bileşikler şeklindedir. Asidik ortamda V^{+4}, alkali ortamda V^{+5} oksitleyici bileşikler oldukça dirençlidir.

Vanadyumun ham külden solüsyona ekstraksiyonun sonuçları (numune ağırlığı-10 kg)

Deney sonucu	S:S	T: saat	Solüsyon sonrası çökelek kitlesi, g	Solüsyona geçen vanadyum oranı	Ağırlık kaybı
1	1:10	1	9.72	1.02	-

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

2	1:10	1.5	9.50	2.24	% 19.7; 18.3 gr
3	1610	1	-	43.60	% 23.7; 2.4 gr
4	1:20	1	-	28.9	% 47.3; 5.27 gr
5	1:5	1	7.16	97.8	% 2.2; 1.08 gr
6	1:5	1	-	92.46	-

1.ve 2. deneylerde kül suda çözülmüştür, 1- soğuk su, 2- sıcak su.
3. deneyde kül 50 g l^1 NaOH solüsyonunda 90^0C`de çözülmüştür.
4. deneyde kül 100 g l1 H_2SO_4 solüsyonunda 90^0C`de çözülmüştür.
5. deneyde kül 700^0C termik oksidasyon sonrası 100 g l^1 NaOH solüsyonunda 90^0C`de çözülmüştür.
6. deneyde kül 700^0C termik oksidasyon sonrası 100 g l^1 H_2SO_4 solüsyonunda 90^0C`de çözülmüştür.

Külün suyla işlenmesi sonuçlarından (Tablo, 1. ve 2. deney) vanadyumun solüsyona ekstraksiyon oranının düşük olduğu görülmüştür (% 1.02- 2.24). Bu da ham kül numunesinde vanadyumun suda çözünürlülüğü zor olan bileşikler şeklinde olduğu demektir. Süzülme sonrası kuru çökelek X-ışın faz analizinde (ana faz), Fe_3O_4, $FeOHSO_4$ (Na, K, Ca), $Fe_3 (OH)_6 (SO_4)_2$, vanadyum (+3) ile nikelin (+2) demirli spinel bileşikleri bulunur. Çökeleğin suyla işlenmesi sırasında (S:S=1:10, t= 90^0C, r =1.5 saat) 10 gr çökelekten 8.03 kuru çökelek kalmıştır. Bu zaman su fazında elde edilen demir sülfatlarının hidroliz kitlesi 2.8'e düşer, yani çözünürlük suda değil, sülfürik asit içinde gerçekleştirilmiştir. Deney süresinin 12 saate kadar uzaması vanadyumun solüsyona ekstraksiyonunu azacık artırmış olur (~ % 62). Vanadyumun solüsyona geçmesinin yanısıra (+4, +5) demir sülfatları da sıvı fazaya geçmiş olur, bu da numune ağırlığında azalmayla gözlemlenir. Katı ve sıvı faz oranının artırılması (1:20) vanadyumun sıvıya ekstraksiyonunu aza indirer. Bunun nedeni su miktarında meydana gelen artış çözelti asitliğini azalttığı için bu da vanadyumlu bileşiklerin çözünürlük oranını aza indirer. Bu fikrin onaylanması dördüncü deneyimle kanıtlanmıştır. Şöyleki külün 100 g/ l solüsyonla işlenmesi sırasında vanadyumun (+4, +5) karışıma ekstraksiyonu % 28.9 oranındadır. Külün termik oksidasyon işlemini uygulayarak vanadyumun eksiksiz bir şekilde sıvıya ekstraksiyonunu sağlamak mümkündür. Kül işleme, ayrıca tek taraflı alkali solüsyonla çalışma sonucu öğrenilmiştir. Alkali işlemenin avantajı, demir bileşiklerinin (Fe^{-2}, Fe^{-3}) sıvı faza geçememesidir. Asitin seyreltilmesinin aksine külün alkali çözeltisi ile işlenmesi sırasında vanadyumun sıvıya ekstraksiyonu % 43.6 oranındadır. Çözelti sıcaklığı ile S:S oranını değiştirerek vanadyumun sıvıya ekstraksiyonunun artırılmasının mümkün olmasına rağmen sonuça beklendiği gibi ulaşılamaz. Alkali ile işleme zamanı elde edilmiş çözelti filtrelendiğinde küldeki demir, nikel, magnezyum ve Kalsiyum bileşikleri çökelekte kalır, suda çözünen vanadatlar sıvıya geçer. Alkalinin düşük yoğunluğunun kullanımı sırasında bazı metallerin sıvıya geçtiği ve daha sonra sıvının içinde çöktüğü gözlemlenmiştir. Katı (Sert) NaOH sıvısının kullanılması sonucu hidroksitli bileşikleri çökelekde kalıyor.

Çözünme sırasında vanadyumun sıvıya maksimum ekstraksiyonu sağlamak için ham kül oksidatif yanmaya maruz bırakılarak araştırma çalışmaları sürdürülmüştür. Oksidatif yanma sırasında külün içeriğinde bulunan vanadyumun (+3) ve nikelin (+2) demirli spinel bileşikleri vanadyumlu hematitlere ekstraksiyon yapabilir.

$$2[(V, Fe) O (V, Fe)_2O_3] – 0.50_3=3 (V, Fe)$$

$_2O_3$

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Elde edinmiş vanadyumlu hematit yeniden okside edilerek vanadyum S-oksidine ekstraksiyon yapabilir.

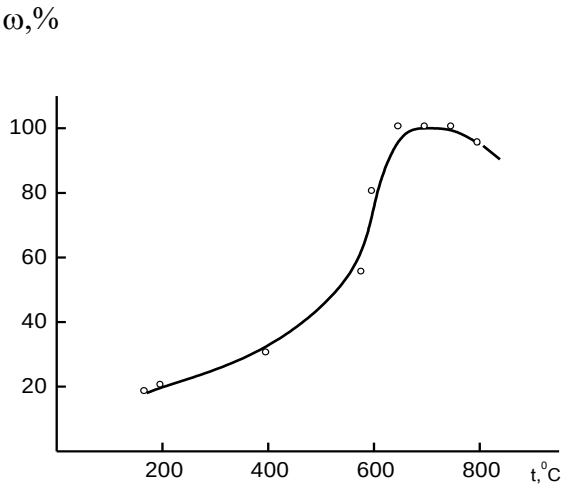
$$(V, Fe)_2O_3+2.5\ O_2= V_2O_5+Fe_2O_3$$

Eğer hammade külüne alkalili katkı maddeleri (Na_2CO_3) eklenerse veya okside edilmiş kül alkali çözelti ile çözünerse vanadyumun 5- oksiti uygun vanadatlara ekstraksiyon yapabilir:

$$V_2O_3+Na_2CO_3=2NaVO_3+CO_2$$

$$V_2O_3+2NaOH=2Na\ VO_3+H_2O$$

Bu amaçla külün farklı sıcaklıkta oksitleşmesi üzerinde çalışmalara yapılmıştır. Vanadyumun spinel ve diğer zor çözülen şekilden oksitleşmiş şekle (V^{+5}) dönüşme derecesi hammadde ve farklı sıcaklıkta okside edilmiş külün NaOH alkalisinde aşağıdaki şartlar altında çözerek belirlenmiştir: (NaOH)+ % 10, $_r$ = 85-900C, $_r$ = 1 saat, S:S=1:10

Yanma sıcaklığının mazot külünden vanadyum alkalin ile çalışırken sıvıya ekstraksiyonun etkisi:

Resimde vanadyumun sıcaklığa bağlı olarak yanma sonucu elde edinmiş çözelti sonuçları gösterilmiştir. Vanadyumun sıvıya ekstraksiyonu sıcaklığın artması ile giderek daha da artar ve külün hava akışında 700 -800 ^{0}C-de termik oksidasyonu sonucu vanadyum (~ %96-98) maksimum şekilde sıvıya ekstraksiyon yapabilir. Sıcaklığın 800^{0}C`ye ulaşması vanadyumun verim oranını aza indirir. Buysa yanmış malzemenin camsı kitleye ekstraksiyonu ile açıklanabilir.

Yanma sırasında meydana gelen faz ekstraksiyonunu araştırmak için ilk kül numunesi ile farklı sıcaklıklarda elde edilen okside edilmiş kül numuneleri X-ışın yardımıyla analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre ilk külde vanadyumun $V_2O_5XH_2O$`ya (d/n= 7.499; 5.6802; 3.888; 3.375) ve $V_2O_5$`e özgü yoğunlukları (d/n= 4.099; 3.3750; 2866) gözlenir. 700^{0}C`de okside edilmiş yakma malzemesinde vanadyum okside özgü yoğunluklar kayboluyor. Ana faz, kaynakçadaki etalonlara uygulanmayan karmaşık vanadyum bileşiklerini oluşturur. Fakat oluşmuş vanadatlı bileşikler su, alkali veya asidik çözeltilerinde kolayca çözünebilen bir kalıp şeklindedir (Mg_1, $_5VO_4$; Ni $(VO_4)_2$ Fe VO_4). Alkalide çözünme sonrası elde edinmiş katı çökelekte vanadat yoğunluklarına rastlanmıyor. Bunun yerine, kalsiyum bileşikleri olan $CaSO_4$, $Ca(Al_2Si_2O_8)$ ve demirin oksit ile hidrosit bileşiklerinin yoğunlukları gözlemlenir.

Böylece, vanadyumun kül çökeleğindan sıvıya tamamen ekstraksiyonu için onun 700- 7500C`de hava akışında okside ederek alkali çözelti ile işlenmesi gerekiyor.

KAYNAKÇA

1. Kadırova G.A, Veliyev B.S, Ahmedov M.M. ve d. Kimya sorunları. 2009, No.4, S.668-671.
2. Mayorov V.G, Nikolayev A.İ. Kuzneçov V.Y ve d. Demir dışı metaller. 2007, No.12, S.64-66
3. Çernousov P.İ., İvanov A.V, Peteliv A.L. ve d. `Yüksekokul Haberleri`. Demir metalbilimi. 2000, No.1, S. 67-68
4. Busev A.İ., Tançova V.G, İvanov V.M. Nadir elementlerin analitik kimyası için kılavuz. 2.baskı, Tekrar, Moskova: Kimya, 1978, s.432.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(17)

Dr. Hakan ÇORA[24]

CONTEMPORARY MANAGEMENT OF CRISIS IN TOURISM SECTOR
TURİZM SEKTÖRÜNDE KRİZİN ÇAĞDAŞ YÖNETİMİ

ABSTRACT

The crisis is an unexpected and unexpected tension situation, which needs to be answered quickly and in a hurry, making the understanding or adaptation mechanisms of the organization or enterprise inadequate and threatening their current values, goals and assumptions.

The risk of uncertainty in businesses creates the crisis. Tourism crisis, a country's tourism industry or some businesses, uncontrollable natural disasters, socio-economic changes, terrorism and conflict, wrong policies or management errors, even faced with the risk of bankruptcy and a new organizational structure to solve these problems. It can be defined as the state of seeking. Crisis management, on the other hand, refers to the process to be spent with the right policies and the right measures to be taken to get rid of these losses with the lowest loss. In times of crisis, managers have to make decisions very quickly. The most important factor that makes decision-making difficult is the lack of information, that is, uncertainty.

Keywords*: Crisis, Management, Coordination.*

JEL Codes: *Z3, J00, M12.*

ÖZ

Kriz, kurumun veya işletmenin anlayış veya uyum mekanizmalarını yetersiz kılan ve mevcut değerlerini, hedeflerini ve varsayımlarını tehdit eden, hızlı ve acele bir şekilde cevaplanması gereken beklenmedik ve beklenmedik bir gerilim durumudur. İşletmelerde belirsizlik riski krizi yaratır.

Turizm krizi, bir ülkenin turizm endüstrisi veya bazı işletmeler, kontrol edilemeyen doğal afetler, sosyo-ekonomik değişimler, terörizm ve çatışma, yanlış politikalar veya yönetim hataları, hatta iflas riski ve bu sorunları çözmek için yeni bir organizasyon yapısı ile karşı karşıya kaldı. Arama durumu olarak tanımlanabilir. Kriz yönetimi ise, en düşük kayıpla bu kayıplardan kurtulmak için doğru politikalar ve doğru önlemler ile harcanacak süreci ifade etmektedir. Kriz dönemlerinde yöneticiler çok çabuk karar vermek zorundadır. Karar almayı zorlaştıran en önemli faktör bilgi eksikliğidir, yani belirsizliktir.

Anahtar Kelimeler: Kriz, Kriz Yonetimi, Koordinasyon.

JEL Kodları: Z3, J00, M12.

[24] **Istanbul Okan Üniversitesi, İstanbul/TÜRKİYE; E-posta: corahakan@gmail.com**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tourism Sector and Crises

Tourism is an economic, socio-cultural activity with its foreign currency and employment-creating feature, bringing together different cultures and meeting the need for people to rest. It is also a field of activity in which there are demands that can affect the environment both positively and negatively.

Tourism, which is one of the fastest developing sectors in the world, has important problems for today. Crises in the world affect the tourism sector negatively. Events occurring in any region of the world affect all countries. For example; The increasing spread of the financial crisis that erupted in Asia in the second six months of 1997 also brought up many problems related to the future of the world economy.

These problems are concentrated at certain points. Firstly, while focusing on softening the crisis and stopping its spread, the development of solution tools regarding which tools can be used and how to prevent crises is taken into consideration. Moving from here again, IMF, World Bank and OECD etc. in the world. The activities that international organizations can take to prevent this crisis in the tourism sector are being investigated.

The correct perception of the crisis is as important as the crisis in the sector itself. The thought of overcoming the crisis should be focused on directing the crisis. Again, the deterioration caused by the crisis in tourism in the balance of payments should be taken into account. Considering that tourism revenues cover approximately 42% of the foreign trade deficit, the importance of the issue is also clear. As we mentioned at the beginning in crisis management, it will be necessary to eliminate the factors that make up the strategic openness. The most important of these for the tourism sector is perhaps not seeing the signs of crisis. What is happening in the industry should not be ignored with the logic of "once happened, it cannot be repeated" and should search for solutions immediately. especially inertia should be taken into consideration here. The beliefs of public administrations that the crisis situation will pass by itself and the idea that the cost of the intervention will be high will affect the solution of the crisis and crisis management negatively.

Conclusion and Final Remarks

A minimum of 150 million USD should be allocated to the promotion of the country.

• The State Planning Organization should accept investments and allocate resources for the promotion of the country.

• VAT in tourism should be reduced to at least 7% as in Spain. (In Turkey in 1999, this increased from 15% to 17%.)

• Development Bank and other banks should be allowed to allocate resources for both the renovation of hotels and the investment projects needed by the sector.

• For loans provided by our investors from abroad, loans of guarantee against mortgage should be provided.

• For the same purpose, tourism enterprises should be evaluated in the SME category and all small and medium sized enterprises should be supported.

• Competitive European countries raided the tour operator Taxes and feet to support the reduction in taxes going to know as money, in Turkey, it should not remain spectators. The footprints should reduce their money from 15 USD to 7.5 USD.

• rapidly growing, rapidly increasing competition in the world tourism Turkey must urgently determine its own strategy.

• In addition to accommodation investments, alternative tourism areas such as yacht tourism, thermal tourism, cultural tourism, congress tourism, winter tourism, golf-mountain and highland tourism should be created and tourism activities should be extended to 4 seasons (diversification of tourism).

• Necessary measures should be taken to eliminate exchange rate losses (the excessive value of TL against the currency creates problems).

• Tourism is an industry that is also extremely gentle for social development, with socio-economic and local tensions, volatile policies and ethnic events. From this point of view, there is a close relationship between terrorism and tourism. Terrorist events negatively affect the tourism industry. For this reason, it should be evaluated why it is easily hit by tourism. Precautions should be taken and prepared in advance against the

risks and emergencies that may be encountered in the tourism sector. A philosophy that will make tourism a less controversial subject should be followed, special systems should be developed to prevent terrorism for tourists, and immediate struggle should be made without saying it was the first time.

• Turkey's democracy, human rights, secularism, universal face of world public opinion on issues such as social justice and peace

Explaining and embracing are image enhancing activities that fall within the scope of political promotion. Similarly, uncovering the true face of the PKK is a political promotion business, and our Ministry of Foreign Affairs is in the area of duty, authority and expertise.

Crisis tables should be established within the Ministry of Tourism, similar to publicity desks. The aim should be a dynamic unit that can implement an introductory program that can take action against unexpected adverse events that occur against our country. Crisis Desk, package programs should be prepared for different promotion topics. Different package programs to be prepared should be presented to the public instantly with the latest communication tools. For this, an unpredictable crisis expenditure item should be created. Thus, as a result of war or political crisis in Turkey against the country due to future events Crisis Panel will work to promote a positive image to the public.

To narrow the field of activity of foreign tour operators in the country; thus, the cost of package tours for foreign tourists can be reduced. (60% of the purchase price paid as the cost of acquisition of a foreign tourists to Turkey tour packages are shared between aviation companies with foreign tour operators.) In this context, the following measures can be taken.

Within the scope of privatization activities, foreign tour operators may stay and stay in domestic conditions. Some restrictions may be imposed on the imposed price practices of foreign tour operators. The Ministry of Tourism should focus on activities that will erase bad image (terror-security problem) abroad. Turkish travel agencies should be supported with favorable loans, tourist documents, brochures etc. Costs incurred by printing and publishing activities should be undertaken by the Ministry of Tourism. In order to overcome the crisis, efforts should be made to revive domestic tourism. Special price reductions can be made in certain periods. Sales development and promotion techniques should be used to ensure that the tourists leave more income. (Preparing special menus, seasonal and local dishes, organizing special days, discount coupons, gift vouchers etc.).

In this way, each employee will adopt the business as its own business and serve more effectively, and will carry out activities aimed at increasing sales. Because such an application may suggest that there is a decrease in product quality.

REFERENCES

1. Aydın, O. (2016). ‘Türkiye’de Alternatif Bir Turizm; Sağlık Turizmi’, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi C. 14 S. 23 ss. 91-96.
2. Barca, Mehmet. Akdeve, Erdal. Balay Gedik, İklim. (2013). ‘Türkiye Sağlık Turizm Sektörünün Analizi ve Strateji Önerileri’, İşletme Araştırmaları Dergisi, C. 5, S.3, ss. 64-92.
3. Connell J.,(2006). Medical tourism: Sea, sun, sand and ... surgery, Tourism Management 27:1093–1100.
4. Dünya Turizm Örgütü (UNWTO), https://www.tursab.org.tr/tr/turizm-veriler Erişim Tarihi:
5. 24.05.2018
6. Erdoğan, Elmas. Aklanoğlu, Filiz. (2008). ‘Termal Turizm ve Afyon-Gazlıgöl Örneği’, e-Journal of New World Sciences Academy, C. 3, S.1, ss. 83-92.
7. Gülen G.K., Demirci S., (2012). Türkiye’de Sağlık Turizmi Sektörü”, İstanbulTicaret Odası Yayınları,Yayın No: 2011-39.
8. Hanefeld J., Horsfall D., Lunt N., Smith R., (2013). Medical Tourism : A Cost or Benefit to the NHS?, PLOS ONE, 8 (10), Netherlands.
9. Kantar Gülnaz. Işık, Erdoğan (2014). ‘Türkiye’de Sağlık Turizmi’, Sağlık Akademisyenleri Dergisi, C.
10. 1, S. 1, ss. 15-20.

11. Kozak M. (2013). "Turizm Sektörünün Ulusal Ekonomiler Üzerindeki Etkileri"
12. Turizm Ekonomisi (Ed. M Kozak), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi
13. Yayınları.
14. Karakoç S. (2017). Küresel Sağlık Turizmi Biyoteknoloji ve Türkiye'nin
15. Durumu, Kayseri: Kimlik Yayınları.
16. Kördeve, M K. (2016). 'Sağlık Turizmine Genel Bir Bakış Ve Türkiye'nin SağlıkTurizmindeki Yeri', Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi', C. 2, S. 1, ss. 51-61.
17. Mikail, E. H., Çora, H., & Çora, A. N. (2019). "Turkish Nationalism and Turkish Union Project". *Open Journal of Political Science*, 9(4), 610–623.
18. Lengyel, G., Ötvös, P. (2003). "Cross-border cooperation in health care in the acceding countries", Free movement and cross-border cooperation in Europe. The Role of Hospitals & Practical Experiences in Hospitals, Entente Des Hospitaux Luxembourgeois, (79-82).
19. Mueller, H., ve Kaufmann, E. L. (2001). Wellness tourism: Market analysis of a special health tourism segment and implications for the hotel industry. Journal of Vacation Marketing, 7(1), 5-17.
20. NaRanong A and NaRanong V. (2011). "The Effect of Medical Tourism:
21. Thailand's Experience" Bulletin of The World Health Organization, https://www.who.int/bulletin/volumes/89/5/09-072249/en/ (access: 20.09.2019).
22. Kültür ve Turizm Bakanlığı, www.kultur.gov.tr Erişim Tarihi:02.03.2018
23. Özer, Özlem. Sonğur, Cuma. (2012). 'Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 4, S.7, ss. 69-81.
24. Özsarı, Salih Haluk. Karatana Özlem (2013). 'Sağlık Turizmi Açısından Türkiye'nin Durumu', Kartal Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi, C. 24, S. 2 ss: 136-144.
25. Öztürk, Mensure. Bayat, Murat (2011). 'Uluslararası Turizm Hareketlerinde Sağlık Turizminin Rolü ve Kalite Çalışmalarının Önemi Bir Literatür Çalışması', Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 1, S. 2, ss. 135-156.
26. Roney SA. (2011). Turizm: Bir Sistemin Analizi, Ankara: Detay Yayıncılık
27. T.C. Sağlık Bakanlığı Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, (2011). Türkiye'de Medikal Turizm, Ankara.
28. Tengilimoğlu D., Yalçın Balçık P., (2009). What Should Turkey"S Marketing Strategy Be In Health Tourism?, Proceedings of the Annual Meeting of the Association of Collegiate Marketing Educators.66 – 81.
29. Turner L., (2008). Cross-border Dental Care: Dental Tourism and Patient Mobility, Bristish Dental Journal, Vol. 204 (10):553-554.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(18)

Prof. Dr. Kasom BADAK[25]

EFFICIENT LEADERSHIP QUALITIES FOR TEAM WORK IN ORGANIZATIONS
ÖRGÜTLERDE TAKIM ÇALIŞMASI İÇİN VERİMLİ LİDERLİK ÖZELLİKLERİ

ABSTRACT

The success of businesses in the global economic process is possible with effective management of environmental changes. In this context, effective management depends on the effective use of human resources as well as financial and physical resources of businesses. The existence of a determined, satisfied and motivated human resource is an imperative in increasing organizational efficiency and effectiveness, making mission and vision decisions and realizing the goals.

For this purpose, the phenomenon of team in organizations today should be seen as a tool to benefit from the synergistic effect of motivated human resources. It is aimed to provide organizational flexibility within the framework of effective leadership understanding and to manage the changing business environment more effectively. Leadership characteristics introduced in this process are decisive. In this study, the concept of teamwork, basic strategies and leadership qualities required for effective team management, which constitute an important part of the modern management process, are theoretically examined.

***Keywords**: Leadership, Transformation, Business.*

***JEL Codes:** J00, J24, M12.*

ÖZ

Çevresel değişikliklerin etkin yönetimi ile küresel ekonomik süreçte iş başarısı mümkündür. Bu bağlamda etkin yönetim, işletmelerin finansal ve fiziksel kaynaklarının yanı sıra insan kaynaklarının verimli kullanımına da bağlıdır. Belirleyici, tatmin edici ve motive edilmiş bir insan kaynağının varlığı, organizasyonun etkililiğini ve verimliliğini artırmak, misyon ve vizyon hakkında kararlar vermek ve hedeflere ulaşmak için bir ön koşuldur.

Bu amaçla, bugün örgütlerde ekip çalışması olgusu, motive insan kaynaklarının sinerjik etkisinden yararlanmak için bir araç olarak düşünülmelidir. Etkili bir liderlik anlayışı ve değişen iş ortamının daha etkin yönetimi çerçevesinde kurumsal esneklik sağlamayı amaçlamaktadır. Bu süreçte sunulan liderlik özellikleri çok önemlidir. Bu çalışma, modern yönetim sürecinin önemli bir parçasını oluşturan etkili ekip yönetimi için gerekli olan ekip çalışması kavramını, temel stratejileri ve liderlik niteliklerini teorik olarak inceler..

Anahtar Kelimeler: Liderlik, Dönüşümcü, İşletme.

JEL Kodlari: J00, J24, M12.

[25] **ORCID identifier: 0000-0002-0422-2415; Florida, USA; E-mail: prof.k.badak@gmail.com**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. INTRODUCTION

The popular harmony of teamwork is to eliminate the impact of "Fordist" approaches that have brought businesses in the West over the past 50 years, and transition to a new participatory trend in Japan and the Pacific Countries.

The effort. Every attempt to change is a step forward to the unknown, and therefore is full of ideas, beliefs and prescriptions on how to achieve the new. Today, organizations experience low production in both qualitative and quantitative terms, employees gain inefficient and dispirited working habits, increase in feelings of alienation and conflict, increase in the turnover rate of employees and productivity problems related to employees. At the same time, constant changes in the external environment make this process difficult to bear. Independent working groups or team building studies, which are among the new approaches in terms of organizations, are the initiative efforts to save organizations from these situations.

2. TEAM CONCEPT IN ORGANIZATIONS

Concept of Team in Organizations

For today's multidisciplinary and complex projects, it is not possible to achieve the desired results with individual studies and classic management initiatives. Continuous intense developments in the business world and the increasing speed of change leave businesses in a difficult situation to solve the global scale problems that they bring. Today, the ability to use the opportunities that come to the fore of a business is generally in direct proportion with the talented people in the business to be brought together and managed effectively (Sarıhan, 1998: 276). Teamwork forms the basis of the idea of working towards gaining competitive advantage and customer satisfaction for businesses. An organizational structure based on teamwork often relates to broader roles in authority requests. The basic logic behind this is to create a more flexible organization and to establish closer cooperation with the customer (Gard, Lindstrom, Dallner, 2003: 97). Teamwork can be briefly defined as working together to continuously improve the business processes and methods of employees and management and to identify organizational activities and goals. Teamwork is an effort where the team focuses on the processes of working together and takes action to create an atmosphere that values and encourages the participation of team members.

The team is composed of employees who come together with common interests and values to achieve a certain set of specific goals and projects. Team-based organizations use teams in the process of fulfilling the basic task of the organization that transforms production staff into products and services that will create customer value (Keçecioğlu, 2000: 3-4). Therefore, teams are trying to achieve common business excellence by increasing the performance levels of information and business processes by motivating companies to achieve their strategic goals (Yılmaz, 1999: 29). Today, thanks to the acceleration of business processes according to strategic goals, departments and units in many businesses constantly need new arrangements and communication processes with the information produced in their business processes. Meeting the needs arising in all this process is possible with the presence of small working groups that are interconnected. There is a need to integrate and integrate knowledge, experience and different perspectives in businesses. At the point of realizing this, they contribute to the increase of the effectiveness of the information by sharing the new information and experiences they have gained during the team work process and with other organizational teams (Keçecioğlu, 2000: 3). In organizations with dense teams, things are mostly horizontal. In this way, a better organizational model is created and information is provided to reach organizational levels faster. The main element in the organizations where the team works is the communication processes. Possible communications in the team are social relationships, business relationships or customer-related development processes. In this sense, teams that actively communicate with customers and determine customer needs and teams that can produce fast solutions to problems have an effective and flexible structure. Many organizations

They carry out their production activities with autonomous work teams, problem solving groups, quality control circles, quality rings and similar types of tools that require cooperation. These types of organizational structures have a group or team-based character rather than individual-based teams. Teams work as a small business unit within businesses and fulfill all natural sections related to work (Baltaş, 2000: 22). Teams are able to use them effectively by creating experiences for methods and learning the tools and

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

techniques necessary for continuous and long-term solutions and decision making. The need for teamwork in organizations is a result of employees 'thinking, planning, participation in decision-making and employees' desire to work independently. The decision-making authority and responsibility that is understood from the management with the teams is given to the team. Team work in organizations is based on a working understanding that points to the importance of human resources. In a sense, this includes emphasizing the importance of employees' knowledge, skills, talent and creativity by organizations and achieving organizational goals (Güzelcik, 1999: 126). Teamwork is often not limited to a limited expertise of employees

It focuses on a transition that they tend to have. While the classic role of an employee is to work alone on a specific subject, they are included in the teams so that they can be informed about other departments of the organization (Ensari, 1999: 101). In a sense, thanks to team work, individuals have different and new roles outside of their specialties. The purpose of such a change is to meet customer needs more effectively and flexibly and to use human resources more effectively. In a sense, it provides the transition to an organization that learns a target through the process of change. In this sense, the idea of a team-based change can be characterized by an individual's ability to understand and interpret his or her organizational culture, gaining personal competence at work and a shared vision and transition to team learning (Gard et al., 2003: 98).

3. RESULT

Effective use of collective information in an organization is often an important problem of the organizational process. To find a solution to this problem, team leaders must provide the team with the actual communication process and standard guidance. Team leaders must ensure that there are four basic team information processes. These are: evaluation or review of team information, development of team information (creation and acquisition of new information), joint information and updating, systematic repetition or relearn. At this point, the last important factor is the leadership function (Eppler and Sukowski, 2000: 2). First of all, the leader should balance the process of gaining new ideas and experiences with the team's knowledge production. It should give team members a chance to improve their knowledge and competitiveness, but also ensure that their knowledge is sufficient to achieve the team's goals.

This constitutes two different aspects that a team leader may encounter during information management. It is very difficult to implement systematic information management without such leadership. A team leader should create an environment of difference and trust by creating common experiences and structures. The team leader must develop a sense of responsibility to achieve a common goal (willing and realistic) (Gordon, 1997: 39). The information has a character that cannot be separated from the physical, actual or mental areas where it is created and used. According to this idea, it is necessary to reveal the structures required for information management in teams. In this sense, there are two main areas in teams that demonstrate successful information management. The first is communication, and the second is shared values and rules. If the tools used in information management do not have a balanced structure in the team in terms of communication, the application becomes quite difficult. Good communication depends not only on the goals of a team, but also on the collaboration of the team. When the needs of a team are analyzed, direct and simultaneous interaction often occurs. Teams can consist of members from different regions, organizations or businesses. For such teams, it is necessary to create real fields that will allow information transfer within and between teams. These fields provide sharing of team documents and applications. The second stage is about team rules, deals and general values or standards. This stage contains information about the purpose, formation and terminology of the team.

Although these are abstract factors for effective information sharing in organizations, it enables effective information transfer in terms of providing trust and unity in the team.

Today, the ability to use the opportunities that come to the fore of a business is generally proportional to the ability of talented people in the business to be brought together and managed effectively. Working with teams means accepting the strategic risk, which includes both restructuring the organization and supporting the change initiative. The development of a team-based organizational approach in enterprises creates important advantages in achieving success in the competitive environment while developing an organizational approach in the competitive environment also provides significant flexibility to the enterprises. Thanks to the

flexibility provided by the teams, the companies have the opportunity to manage the changing business environment more effectively. The most important element in team building and effective operation of this team is the success of the leader in minimizing the status barrier between his employees. It should be perceived by the members of the leader team as someone who can make definitive decisions, work with senior management and direct the team when needed. The team leader should be able to provide leadership to help develop an understanding and accepted principles that will contribute to team success.

REFERENCES

1. Acar, N. (2000), *İnsan Kaynakları Yönetimi*, MPM, Ankara. Baltaş, A. (2000), *Ekip Çalışması ve Liderlik***,** Remzi, İstanbul. Bennis, W. (1988), *Bir Lider Olabilmek,* Sistem, İstanbul.
2. Çora, H. (2019). "Z Kuşağı Jeneratif Özelliklerinin 21yy İşletme Stratejilerine Etkileri." Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10(20)
3. Çora, H. (2016). Leadership While Managing Change in the Organizations. TURAN-SAM(TURAN Stratejik Arastırmalar Merkezi), 8, 233–248.
4. Çora, H., MikailL, E. H., & Çora, A. N. (2019). A Review Of Turkish Union With A Global Economic And Political Perspective. Journal Of Organizational Behavior Research, 4(2), 163–178.
5. Cora A. N. Cora Leadership and Ataturk, . TURAN-SAM (TURAN Stratejik Arastırmalar Merkezi), 8, 150-160
6. Efil, İ. (1995), *İşletmelerde Yönetim ve Organizasyon,* Uludağ Üniversitesi, Bursa. Ensari, H. (1999), *21.Yüzyıl Okulları İçin Toplam Kalite Yönetimi,* Sistem, İstanbul.
7. Eppler, J.M., Sukowski O. (2000), "Managing Team Knowledge: Core Process, Tool And Enabling Factors", *Europan Management Journal* Vol.18
8. Eren, E. (1989), *Yönetim Psikolojisi,* İ.Ü. İşletme İktisadı Enstitüsü No:105, İstanbul.
9. Eren, E. (1993), *Yönetim ve Organizasyon,* Beta, İstanbul.
10. Eroğlu, U. (2003), "İnsan Kaynakları Yönetiminde Yeni Yönelimleri Hazırlayan İki Güç:Sanal Organizasyonlar ve Stratejik Tabanlı Düşünce"*www.isguc.org/*
11. Gard, G., Lındstrom, K., Dallner, M. (2003), "Towards a Learning Organizations:The Introduction of a Client-Centered Team-Based Organization In Administrative Surveying Work" *www.elsevier.com/locate/apergo.*
12. Gordon, T. (1998), E.L.E -Katılımcı Yönetimin Temeli, Sistem, İstanbul. Güzelcik, E. (1999), *Küreselleşme ve İşletmelerde Değişen Kurum imajı,* Sistem, İstanbul.
13. Keçecioğlu, T. (2000), *Takım Oluşturmak,* Alfa ,İstanbul.
14. Kutanis, R.Ö. (2002), "Esnek Örgütlenme Yöntemi Olarak Takımlar Modern Yönetim Yaklaşımları *Beta Yayınları***,** İstanbul.
15. Larsen A.T. (1996), "Değişim Sürecinin Rotasını Çizmek", *İnsan Yönetimi,* Robert H. Rosen (Ed), MESS, İstanbul.
16. Loh J.M. (1996), "Bir Yüksek Performans Kültürü Oluşturmak" *İnsan Yönetimi,* Robert H. Rosen (Ed), MESS, İstanbul.
17. Maddux, B.R. (1999), *Takım Kurma***,** Alfa İstanbul.
18. Özalp, İ. Uzun, Ö. Yelkikalan N., (1998), "Öğrenen Organizasyonlar ve İşletmeler Açısından Öğrenen organizasyon Olmanın Önemi";*A.Ü İ.İ.BF Dergisi* C.14, S.1-2, Eskişehir
19. Pollard, C., William (1998), "Paylaşılan Bir Amaç Yaratmak" (Editör: Robert H. Rosen) *İnsan Yönetimi* MESS, İstanbul.
20. Yeniçeri Ö. (2002), "İş ve Zihniyet Dünyasının Kimyası Değişirken", *Standart Dergisi,* TSE, Aralık, Ankara,
21. Yılmaz, H. (1999), "İşletmelerde Takım Çalışması Yolu İle Motivasyon", *Standart Dergisi***,** TSE, S.448, Ankara.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(19)

Dr. Ali Nazmi ÇORA[26]

THE ANALYSIS OF NATIONALIST LEADERSHIP THEORIES ON THE EXAMPLE OF MUSTAFA KEMAL ATATURK

MİLLİYETÇİ LİDERLİK TEORİLERİNİN ANALİZİ: MUSTAFA KEMAL ATATÜRK ÖRNEĞİ

ABSTRACT

The objective of this study is to investigate the leadership core strategies of Mustafa Kemal Atatürk that played the key role in his national successful leadership practices for developing the leadership strategies for those leaders and managers who are seeking solutions for many common national and global problems that became a threat to human life (Burns, J. M. 2010, Depree, M. 2004. AKTAN, Can, 2003).

The study covers the Turkish national leadership strategies for developing individual and national freedom, independence, equal opportunities, prosperity and social unity as a shared vision and the necessary strategies of democratization, independent economy, industrialization, military power, environmental protection, fair globalization and contemporary knowledge for leaders and people for its successful development and continuous improvement. These strategies provide some valuable lessons for contemporary leaders and managers (AYTÜRK, Nihat, 1990, Erickson, E. J. 2013, Cora 2016) Mustafa Kemal Atatürk, founder of the Republic of Turkey (Mango, 2004, Cora, 2014). He has realized a fundamental transformation process in administrative, social, economic and cultural life by establishing a new state of an empire with all aspects (Ataturk, Nutuk 2016, Atay, F. R. 1966).

Keywords*: Atatürk, Leadership, Turkish Ideology, Strategy, Freedom, Independence.*

JEL Codes: *N4, N9, Z1.*

ÖZ

Bu çalışma, Mustafa Kemal Atatürk'ün başarılı liderlik uygulamalarında kilit rol oynayan Milli liderlik ana stratejilerini inceleyerek, toplum yaşamını tehdit eden ulusal ve uluslararası bir çok ortak sorunlara çözüm arayan lider ve yöneticiler için liderlik stratejileri geliştirmeyi amaçlar.

Çalışma, insanların bireysel ve ulusal özgürlük, bağımsızlık, eşitlik, refah ve sosyal birliğini ortak vizyon olarak oluşturan ve bunu gerçekleştirmek ve sürekli olarak geliştirmek için gerekli demokratikleşme, bağımsız ekonomi, sanayileşme, askeri güç, çevreyi koruma, adil küreselleşme, lider ve topluma çağdaş bilgi sağlayan liderlik stratejilerini kapsar. Bu stratejiler, günümüzün lider ve yöneticileri için bazı yararlı dersler sunar. Tarihe baktığımızda, Liderlik için verilecek en büyük örnek **Türkiye Cumhuriyetinin Kurucusu M.Kemal Atatürk'tür.** Çökmüş, parçalanmış bir imparatorluktan, her şeyi ile yeni bir devlet kuran, yönetsel, sosyal, ekonomik kültürel yaşamda köklü bir dönüşüm süreci gerçekleştiren odur.

Keywords: Ataturk, leadership, Turkish Ideology, Management.

JEL Kodları: N4, N9, Z1.

[26] **Miami, Florida, USA; E-mail: alinazmicora@gmail.com**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. INRODUCTION: THE VIEW OF LEADERSHİP, DOCTRINE AND ORGANIZATION CONSENSUS AND HARMONY

The case cannot be won without the trio of Leader-Organization-Doctrine, which puts together the Idealist Movement. This trio, as the most important element of the movement, has fulfilled the task of ensuring the integrity of the movement. The largest part of this whole is the organization. The second most important element of the whole is the leader. The leader makes the right decisions for the healthy operation of the organization (ALAS Ruth, Külliki Tafel, Krista Tımlik, 2007). The last element shows the purpose of the whole and the issues to be taken into consideration when realizing this purpose. In other words, it explains the basic rules to be followed. The three elements have formed the basis of the Idealist Movement. In this respect, it is extremely important to have this trio in a regular and flawless manner (. AKGÜNDÜZ, A, 2004, COOPER, 2005, Giuliani, R. 2007, Gingeras, R. 2015, Cora H. 2016)

Leader-Doctrine-Organization trio is not peculiar to our day. It is the integration of existing concepts in human culture. The more this integrity is fulfilled the more success is achieved (Aslantas H. and U.S. Army War College. 1997).

1.1. **Leader**

Leadership; it is not a position that can be taught by the school or by teachers. Some innate qualities of human are indicative of his leadership. In other words, carrying leadership qualities is not something that is found in every person, but it is one of the characteristics of the individual. And a person with leadership qualities reaches the leadership position by evaluating the historical opportu nities he encounters. Turks have brought many leaders to their nation in history (Bayar, C. 1978, Atatürkçülük I, 1988. HUNT, John, 1999, ÇORA H. 2016, KAYA, N., AYDIN Samet, S., & ONGUN, G. 2016).

1.2. The main characteristics of Turkish leadership are (Daver,B. 1964, Erendil, M. 1986, SMILES, Samuel, 2002, Cora A. N. 2016, McGinnis, G. 2016, WILLIAMS S. 2016):

1.2.1. The Turkish leader will be the representative of a high morality, so he has gathered this high morality in his figure.

1.2.2. The Turkish leader has a tremendous character which never compromises the ideas.

1.2.3. The Turkish leader does not work for himself. His sole purpose is to bring its nation to prosperity.

1.2.4. The Turk is brave, dashing and heroic.

1.2.5. The Turk has a straightforward character. The Turkish leader is not only extremely tough against all kinds of harmful thinking currents in and out, but he is also in struggle against these ideas.

1.2.6. The Turkish leader's intuition is strong, his vision is enormous. He observes events that may be experienced in advance and makes the best decision.

1.2.7. The Turkish lider makes the best decision for his nation.

1.2.8. The Turkish lider is the wisest person. He activates masses he owns by telling them his ideas.

1.2.9. The Turkish lider is an exemplary figure in social, cultural terms and from all aspects.

1.3. Doctrine

1.3.1. Doctrine whose lexical meaning is teaching is a complex of principles associated with a certain thought in science and philosophy. The doctrine of the Idealist Movement is a reflection of Turkish history and culture which have thrived around nationalism (Mango, A. 2004, Maxwell, J. C. 2007).

1.3.2. The concept, which we call our doctrine, is in parallel with the notion of "ceremony" that exists in Turkish history. The ceremony, which is introduced as the whole of actions, has also gained a form of doctrine. Ceremony is the whole of practice that must be obeyed and faith (Pettit, P. 1997, Sheldon, G. W. 2005)

1.3.3. There is no doubt that the existence of nations in the international arena and self-preservation are only possible with a domestic system. Because the genetics of each nation is different. These differences are indicative of the fact that external systems of ideas cannot be implemented in another nation (Yenen, S. 2011, Kili. S. 2004)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1.4. Organization

1.4.1. The organization, which is the biggest of the Leader-Doctrine-Organization trio, appears as a historical action of the Turkish nation. One of the most important characteristics of the Turkish nation is its organizational character. That the Turkish Nation, which is fond of its independence, they provide institutionalization in this way indicate the organizational characteristics of the Turkish Nation. Both the geographical and social conditions experienced and the external relations have enabled the Turks to unearth their organizational characteristics. The "organization" is a must for the success of the Idealist Movement which is formed under difficult conditions. (ERTEKİN, Yücel, 1978, Pope, N. and Pope, H. 1997, ERKMEN, Turhan ve Güven Ordun, 2001, Maxwell, J. C. 2014).

1.4.2. Human beings are born, they grow and die. During this time there is an environment to which he belongs. No man can survive on his own. There is a community where all the idealists have common feelings, work together and achieve success and perceive the concept of "we" and that community is the organization. There is a ”being equal” phenomenon in the organization. The member of the organization is not alone. The members of the organization, who are extremely special within themselves, form parts of a ring and they provide integration. There is a "as a whole" behavior in the organization. In this way, the members of the organization get rid of personal expectations. They think that the achievements must cover all members of the organization (KOZLU, Cem, 1986, KAYA, N., AYDIN, Samet., & AYHAN, O. 2016, ÇORA H; AYDIN S. (2016)

1.4.3. Ideal is the ultimate goal that people strongly wish to attain for their own nation or for all mankind. Those who work fearlessly, altruistically and tirelessly with courage and merit in order to attain the final goal which is wished and dreamed are called idealists. The prophets who spent their lives for the sake of serving humanity, some philosophers and scholars might be considered as idealists. Great leaders who devote themselves to their own nations, world conqueror commanders and heroic soldiers, nationalist scholars, intellectuals and artists are idealists in the strictest sense (SÜRGİT, Kenan, 1978, ŞİMŞEK, Şerif, Tahir Akgemci ve Adnan Çelik 2001).

1.4.4. Humanity and nations owe their present levels to the idealists of all time, as well. However, both in the history of mankind and in the history of the nations the number of idealists who have devoted themselves to such an ideal is not high. Because idealism is a very difficult path. Not everyone can stand in this path. Although they start with enthusiasm, not everyone can go on walking in this thorny path to the end. As it is impossible for everyone to be artist or hero, it is also impossible for everyone to be idealist. Idealism is even more difficult than being artist or hero. An artist is obliged to produce works in accordance with his disposition even if he does not want to. A hero might sacrifice himself when necessary after waiting a lifelong time. But idealists are not like them. He spends every moment of his life only for his ideal (TORRINGTON, Derek 1987, TEZCAN, Mahmut, 1995).

1.4.5. The duty and service of idealism are not for a certain moment. Those who devote themselves to an ideal, prepare and discipline their personalities only with perseverance, will and patience in accordance with the requirements of the idealism. This is the most difficult aspect of idealism. An idealist must be perfect as a human and he must also be equipped with superior skills and qualities. Since innate perfect person will be very few, correcting the flaws and completing the deficiencies are the first duties of idealists in order to rise to a perfect human level (MARCH, James ve Herbert SIMON, 1975)

1.4.6. Idealists will re-create themselves in a way. To abandon the bad habits they get

from the environment in which they grew up and from the education they got and to re-educate themselves by changing the wrong information and beliefs are other duties that are expected from idealists (KONGAR, Emre 1972, HOFSTEDE, Geert, 1984).

2. What is the ideal we think for the Turkish nation?

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

2.1. Turkism is the ideal and ideology of establishing cultural unity and social, political and economic relations among all Turks living on earth. The goal which grounds on cultural unity, national unity and great country desire of Turks is called Turkism/Pan-Turanism. Turanism is the name of the ideal of noble Turkish peoples to live as free and

developed societies and it is the next step of Turkism (KENNEDY, Janet and Ronald Anderson, 2005, Cora, A. N. 2014).

2.2. First of all, that the Turkish nation is at the highest level in morality, spirituality (heart power and morale) and in human senses, it lives in these conditions and it is advanced in science and technique and it is economically developed, devised its agriculture depending on modern technique and established modern industry, that it is a country with welfare. These ones constitute the majority of the principles that are adopted by a Turkish idealist for the sake of Turkish nation (Atay, F. R. 1980, Askun, I.C. 1988, Cora, A. N. 2014, Ataturk. Nutuk 2016,

2.3. There are other targets within the borders of Turkish nationalism and idealism. These targets are that the Turkish nation comes to a point where it begs no mercy from anyone, it can survive on its own, that it can protect its existence with its own power and dominate the world. Along with this, it is the thought wishing the Turkish nation to be able to make itself known to the world all the time, and in addition to this sparing Turks from enslavement and living under foreign mandate, all become independent in accordance with the principle of self determination supporting determining one's own fate. These are all principles of idealism (Ataturk'un Soylev ve Demecleri, Cilt II, s. 59-64, Atay, F. R. 1966).

Moreover, the idea wishing that the Turkish nationalists within our idealism belonging to various professional groups attain the most advanced, the highest, the most beneficial results for the sake of both own nation and humanity, will also be included. A Turkish nationalist will always take into account the idealism for his own nation, and he will conduct both his idealism and his works in an integrated situation with both idealism and his own area (Atillasoy, Y. 2002, Ataturk (Turkey Book), Barwick, R. W. (2015).

2.4. Ideals are far targets in the long run. It may not be possible for an ideal to come into existence immediately. Ideals might continue for years and centuries to come. But ideals are lights illuminating a person's heart. Ideal is a guide that allows people to determine their direction. For the nations, the national ideal is the nation's guide, is the sun that illuminates the way of the nation. Humans without ideal are like ships without compass (Kinross, P. B. and Lord Kinross, 1992, Cebesoy, A. F. 2013, Cora, A. N. 2014).

2.5. For this, every Turkish nationalist will be an idealist, will surely be an ideal owner. He will both have national ideal and humanity ideal. He will both have ideals regarding his job in which he will be successful to develop as a beneficial person and will serve to his society and nation to carry on fruitful business (Bayur, H. 1990, Caldwell, Z. 2015).

2.6. The human family consists of the gathering of all members of the world, of separate members of the nations. If a person wants to be human, wants to serve humanity, he must first serve his own nation, try to raise his nation and make his nation happy. If he does this, he will be serving humanity at the same time. Because if a person thinks of his own family and remains loyal to it, human feelings will reach the most mature level and he will be beneficial and loyal to people outside of his family (Bayur, H. 1963, Cora, A. N. 2014)

2.7. If a human cannot be useful to his own nation, if he is not faithful to his own nation, it is only a fantasy to think that he will take into account humanity. Man should ensure prosperity, goodness, happiness and honor of the land in which he was raised, the nation in which he was born. If he does this, he will be serving humanity as well, since he is a part of humanity. This idealism is to raise the Turkish nation to the

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

highest level of modern civilization as soon as possible, to make it happy, prosperous, independent, free, to have a life with its own rights (Mango. A. 2005, Northouse, P. G. 2015).

2.8. National purpose of the Turkish nation is Turkism. Everything is primarily dreamt before they are fulfilled. It was a dream for Turkey Turks to establish a nation state at the beginning of the 20th century then it happened. Imagination and ideal are the creators of future. Turan, which was a reality in ancient years, was always in the field of imagination until the 1990s; after that date it began to come into existence step by step. If there are common points in manifestations of life style such as language, literature, history, religion, conventions and traditions in communities and if we encounter common ground and similarities then this means that these communities are parts of a nation even if they live in different geographies and in different circumstances. Today, there are great similarities between the languages, histories, literatures, arts, customs, traditions and customs of Turks inhabiting regions from the Adriatic to the Great Wall of China, from Siberia to the Arabian Peninsula (Kinross 1985, Lowney, C. 2005, Mango. A. 1999)

3. Every Turkish idealist must know that Atatürk is the greatest Turkist

3.1. The last great grandson of Oğuz Kagan, Mustafa Kemal Atatürk, is undoubtedly the most important Turkish nationalist of all times. He has not only been a symbol for his own race, but also a symbol of independence war of people who live in many foreign captivities. Of course a book will not be enough to tell him. However, everyone from the right to the far left, from the separatists to those who still seek remedy in American mandate or in the European Union, all groups use him in accordance with their interests. The Turkish nationalists, who are the only true followers of Mustafa Kemal's ideas and actions, continue to pursue his ideals without making propaganda (Aydemir, S. S. 1965, Atay, F. R. 1980, Kinross, 1995, Ozdemir, H. 2006, U.S. Army War College, 2015 Strategic Vision of Mustafa Kemal Ataturk).

3.2. This Turkish nationalist, who had a great political intelligence, took very smart steps as long as he was the head of the state. He acted in the threats against the Turkish state and nation without fearing anything and without making concessions. This great man, during the rebuilding of the state, took care of everything by himself. The preparation of the constitution, the establishment of the reforms, the substitution of the institutions of language and history, the opening of the Faculty of Languages and History-Geography are the most obvious indicators of this. In fact, the issue of the proclamation of the Republican regime is a wonder on its own (Jä ckh, E. 1946, Karal. E. Z. 1969, Inan, A. 1963 Bay, A. 2011).

3.3.It is probably the basic point of Atatürk's success to do everything according to the conditions of science and age. He created from a multi-national structure, a nation state. While saying "peace at home peace in the world" he never gave up on the interests of the Turkish State. Mustafa Kemal was a good, honest, forward-looking state figure, and a large part of the Turkish society supported him. That those who came after him could not succeed in realising his ideals was perhaps not his fault but lack of sight and stolidity of those who inherited Atatürk's fortune by some means or other. The lifetime of this magnificent person who associates this creation superiority to being Turk was unfortunately not enough to realize what he would do. This is a misfortune of the Republic of Turkey (Inan, A. 1956, Armstrong, H. C.1961, Garrett W. S. 2005, Gawrych, G. W. 2015, Gibson, F. 2016).

3.4. Mustafa Kemal, who made definite decisions that could be taken quickly in the face of the events, never thought to procrastinate these as present day politicians do. In other words, he never put off for tomorrow what he could do today, as the saying goes.

3.5. Mustafa Kemal was a complete Turkish nationalist. Nowadays, although this feature of his is intentionally aimed by the agenda of Ataturk's enemies who are seemingly Kemalist, even though he is given various titles he was 100 percent Turkish and Turkist. The past of those who try to deny this should be thoroughly investigated (Gırıtlı, I., Baykal, H., Baykal M., 2008, Hanioğlu, M. S. 2013).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

What Mustafa Kemal did and said is obvious. Fortunately, all these documents are available. Otherwise, certain people would put him into various moulds which reflect no characteristics of his and they actually do this as we mentioned above (Volkan, V. and Itzkowitz, N. 1986, Ozdemir, H. 2003, Sheldon, G. W. 2000, Tunay, B. 1995).

Today, Ataturk's Turkism and other important aspects are ignored. Isn't the person who says "how happy is the one who says i'm a Turk" the greatest Turkish nationalist?

3.6. Why do we never hear of this or similar narratives of Atatürk from those who are disgusted by the name Ataturk, who deliberately express their level of love and loyalty to Turkishness and to Atatürk by calling him Mustafa Kemal? If God lets me, I will take back Mosul, Kirkuk and the Islands. I will add Western Thrace including Thessaloniki into the borders of Turkey! These words are dedicated to those who deflect Atatürk's words "Peace at Home, Peace in the World" Karaosmanoglu, Y. K., Kinross, P. 2001, Kreiser, K. 2010, Macfie, A. L. 1994, Tachau, F. and Schlesinger, A. M., 1987, Cora A. N. 2016)

3.7. Atatürk also proudly stated the following (Tengil, C O.1975, Erendil, M. 1986, Tufekci, G. D. 1986, Sonyel, S. R. 1989, Erickson, E. J. 2013, Sassoon, E. 2014, Tunaya, T. Z. 2015):

3.7.1. An Istanbul newspaper will also be understood by a Turk in Kashgar.

3.7.2. On the face of the world, there is no nation that is greater than, older than, and purer than the Turkish nation and there never been in the history of mankind.

3.7.3. Every place where Turkish people live is in the national borders,

3.7.4. My only superiority in life is to be born Turkish,

3.7.5. We are directly national and Turkish nationalist,

3.7.6. The foundation of our republic is the Turkish community, The more the members of this community are full of Turkish culture, the stronger the republic based on that community (Gocgun, O. 1999).

3.7.7. **Do not interpret me as an extraordinary person. My sole extraordinariness is that I was born as a Turk.**

3.7.8. This is Turkish: Lightning, hurricane, the sun that illuminates the world,

3.7.9. If you find some extraordinariness in me, associate it with my being Turkish.

3.7.10. **This country was Turkish in history and today it is Turkish and it will live forever as Turkish,**

3.7.11. Whatever the premises of education are, our children and youth must be taught, before everything, the necessity to fight against all the elements that are enemy to Turkey's future, to their own personalities and to national conventions.

3.7.12 The more Turkish child gets to know his ancestors, the more power he will find in himself to make great things.

3.7.13. One of the most prominent characteristics of nationality is language. The people who consider themselves Turkish nation must speak Turkish first and foremost. If a person who does not speak Turkish and claims that he is loyal to Turkish culture and to his community, believing in this will

not be accurate. Let us work not for ourselves but for the nation we belong to. This is the biggest of the works (Giritli, I. 2004, Sinek, S. 2011).

3.7.14. The Turkish Nation has a high character, the Turkish Nation is industrious, the Turkish Nation is intelligent,

3.7.15. A Turk is noble only for he is a Turk. Most of us do not remember the father of our grandfather. We find all our pride in being Turkish,

3.7.16. From Atatürk's Tenth Year Speech

We have done a lot of work in less time. The greatest of these works, whose foundation is Turkish heroism and noble Turkish culture, is the Republic of Turkey,

The character of the Turkish nation is high. The Turkish nation is industrious, the Turkish nation is intelligent. Because the Turkish nation has learned to overcome the difficulties in national unity and togetherness. And because the torch the Turkish nation holds in its hands and minds on the path of civilization and advancement that the Turkish nation is walking, is positive science (Rustow D. A. 1969, Palmer, A. 1991, King, C. 2015, CORA A.N., CORA H, 2016).

4. CONCLUSION

4.1. Like the grand Founding Father of Turks' saying "Seeing me does not necessarily mean to see my face; if you understand and feel my feelings, that is enough". I too, by memorializing our Founding Father, have aimed to express his philosophy and what he wanted to give us to our children, youth and primarily to the ones who are claiming that they were Kemalists but not being able to understand and protect what Ataturk has said (Bayar, C. 1978, Kornrumpf, H. J. 1997, Giritli, I. 2004, Cora A.N., Cora H, 2016)

REFERENCES

1. AKGÜNDÜZ, Abdulkadir, (2004). Lider Yöneticinin El Kitabı, Genç Beyin Yayınevi: İstanbul. pp.68-72
2. AKTAN, Can, (2003). www.canaktan.com. "Organizasyonel Değişimde Liderlik ve Yöneti Danışmanlığı". pp 1-5
3. ALAS Ruth, Külliki Tafel, Krista Tımlik, (2007). "Leadership style During Transition in Society: case of Estania", Journal of Global Strategic Management, Vol.1, Number:1. Pp 55-60
4. Ataturk. Nutuk (2016), Pb. Alfa, Istanbul, p. 600-602
5. Ataturk'un Soylev ve Demecleri, Cilt II, s. 59.
6. Ataturkçuluk I, (1988), Pb. Genelkurmay Y., Ankara, p. 181.
7. Atay, F. R. (1966), Ataturkculuk Nedir? Pb. Ak Y., Istanbul p. 57–58
8. Atay, F. R. (1980) Babanız Ataturk, Istanbul, p. 120
9. Atillasoy, Y. (2002), Mustafa Kemal Ataturk: First President and Founder of the Turkish Republic, Pb. Woodside House, p. 2, 4,11
10. Armstrong, H. C. (1961), Gray wolf the life of Kemal Ataturk, Pb. Capricorn Books, USA, p. 5
11. Aslantas H. and U.S. Army War College. (1997), Strategic Vision of Mustafa Kemal Askun, I. C. (1988), Karizma ve Ataturk'un Onderligindeki Gelisimi, Pb. Ataturk Yolu, Sayı 2 (October 1988), P. 201.
12. Ataturk (Turkey Book 1), Pb. Penny Hill Press Inc, p. 4,12
13. Aydemir, S. S. (1965) Tek Adam, Folder III, Pb. Remzi K, Istanbul, p. 510.
14. AYTÜRK, Nihat, (1990). Yönetim Sanatı, Emel Yayınevi: Ankara. P.1-15
15. Basin-Yayin ve Enformasyon Genel Mudurlugu, (1983), Ataturk

16. Bayar, C. (1978) Ataturk'un Metodolojisi ve Gunumuz, (der. Ismet Bozdag), Pb. Kervan, Ankara, p. 28-30
17. Barwick, R. W. (2015), Chasing Ataturk, Pb. Sparakoff Press, USA, p. 177, 303
18. Baykal, A. N. (2013), Mustafa Kemal Ataturk'un Liderlik Sirlari, Pb. Destek yayinlari, Istanbul, p. 73
19. Burns, J. M. (2010), Leadership (Harper Perennial Political Classics), Pb. Harper and Row, USA, p. 423-42
20. Bayur, H. (1963), Ataturk Hayati ve Eseri, Pb. Ataturk Arastırma Merkezi, Ankara. p. 345.
21. Bayur, H. (1990), Ataturk Hayati ve Eseri, Pb. Ataturk Arastirma Merkezi, p. 345.
22. Bozkurt, M. E. (1955), Yakinlarindan Hatiralar, Pb. Sel, Istanbul, p. 96-99
23. Caldwell, Z. (2015), Flexible Leadership - 7 Leadership Styles to Master, Pb. Amazon Digital Services LLC, p. 117
24. Cebesoy, A. F. (2013), Sinif Arkadasim Ataturk, Pb. Temel, Istanbul, p. 135.
25. Cora, A. N. (2013), Istiklal Harbi Sirasinda Ataturk'un Nutkuna ve Diger Resmi Belgelere gore Azinliklarin Faaliyetleri, Bunlara Karsi Alinan Tedbirler, Pb. CreateSpace, USA, p. 5
26. COOPER, (2005).“Leadership and Management In The 21. Century, Business Chalenges of The future”, Oxsford University Pres: New York. Pp12-19 8.
27. Cora, A. N. (2014), Turk Birlesik Devletleri, Pb. CreateSpace, USA, p. 6 Cora, A. N. (2014), Turkculugun Esaslari, Pb. CreateSpace, USA, p. 19,22
28. Cora, A. N. (2014), Tarih Turklerle Baslar, Pb. CreateSpace, USA, p. 17
29. Cora, A. N. (2014), Ataturkcu Dusunce sistemi, Pb. CreateSpace, USA, p. 6
30. Cora, A. N. (2014), Ataturk ve din, Ataturk'un laiklik Anlayisi, Pb. CreateSpace, USA, p. 12,13
31. Cora, A. N. (2014), Ataturk, Pb. CreateSpace, USA, p. 89
32. Cora, A. N. (2014), Sözde Ermeni Soykirimi iddiasi, Pb. CreateSpace, USA, p. 8 29.
33. ÇORA H; AYDIN S. (2016) Y Kuşağı Online Alışveriş Trendleri: Pazarlama ve Organizasyon 33.
34. Daver,B. (1964), Ataturk Gercegi, Pb.Sumerbank Dergisi 10 Kasim Ozel Sayisi, p. 167.
35. Depree, M. (2004), Leadership Is an Art, Pb. Double day, USA, p.17
36. Egeli, M. H. (1959), Ataturk’ten Bilinmeyen Hatiralar, Pb. Guven, p. 68.
37. Erendil, M. (1986), Cok Yonlu Lider Ataturk, Pb. Genelkurmay Y., Ankara, p. 292– 293
38. Erickson, E. J. (2013), Mustafa Kemal Ataturk (Command), Pb. Osprey Publishing, USA, p. 62-64
39. Erendil, M. (1986), Cok Yonlu Lider Ataturk, ATASE Archive, Folder 3, file 1335/4–2, Fihrist 9, 9– 1,8’den, Pb. Genelkurmay Y., Ankara, p. 292– 293
40. ERKMEN, Turhan ve Güven Ordun, (2001). Örgüt Kültürü Tipleri ile Yönetim Biçimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma, 9. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiri Kitabı: İstanbul.
41. ERTEKİN, Yücel, (1978). Örgüt İklimi, TODAİ Enstitüsü Yayınevi, Ankara. pp34-41
42. Garrett W. S. (2005), Ataturk and Jefferson, (cev. Balam Kenter), Pb. Nokta, Istanbul, p. 13
43. Gawrych, G. W. (2015) The Young Ataturk: From Ottoman Soldier to Statesman of Turkey, Pb. B. Tauris;, USA, p. 34-35,87-89
44. Giritli, I. (2004), Bir Ulusal Modernleşme Ideolojisi olarak Ataturkculuk, Pb. Ataturk Arastirma merkezi, Ankara, P. 11
45. Giritli, I.(2007), Günümüzde Atatürkçülük, Pb. Der y., Istanbul, p. 292
46. Gırıtlı, I., Baykal, H., Baykal M., (2008), Ataturk ve Ataturkculuk, Pb. Der Y., Istanbul, p. 35
47. Bay, A. (2011), Ataturk: Lessons in Leadership From the Greatest General of the Ottoman Empire
48. CORA A.N., CORA H, (2016) "Turk Ulkusu" TURAN-SAM Uluslararasi Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Cilt: 8/ILKBAHAR, Sayi: 30, s.119-125

49. CORA H. (2016) "Leadership While Managing Change" TURAN-CSR International Scientific Peer- Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Volume: 8/SPRING, Issue: 30 pp.233-248
50. Gocgun, O. (1999) Edebiyat Dunyası ve Ataturk, Pb. AKM, Ankara, p. 198.
51. Gibson, F. (2016), Leadership: How To Lead & Influence People To Ultimate Success, Pb. Kindle, p.
52. Giuliani, R. (2007), Leadership, Pb. Miramax, p. 332
53. Guldiz, M. (1998), Ataturk: The Birth of A Nation, Pb. Revas Rehber, p. 32,43
54. Gingeras, R. (2015), Mustafa Kemal Ataturk: Heir to an Empire (The World in a Life Series), Pb. Oxford University Press, USA, p.165,181
55. Hanioğlu, M. S. (2013), Ataturk: An Intellectual Biography, Pb. Princeton University, p. 291-295
56. HOFSTEDE, Geert, (1984). Culture's Consequences: International Differences in Work Related Values, Sage Publications: Newburg Park. pp 100-110
57. HUNT, John, (1999). Yönetici için Örgüt içindeki Davranışlar Kılavuzu, Çev. Mesut Odman, Öteki Yayınevi: Ankara. pp 155-16
58. Inan, A. (1950), Ataturk'ten Hatiralar, Pb. TTK B, Ankara, p. 177–180
59. Inan, A. (1956), Kemal Ataturk'u Anarken, Pb. Gü zel Sanatlar, Ankara, p. 185–187
60. Inan, A. (1963), Ataturk ve Ilim, Pb. MSB ARGE, Ankara, p. 2.
61. Inan, A. (1969), Medeni Bilgiler ve M. Kemal Ataturk'un El Yazilari, Pb. TTK Y., Ankara. P. 78 and 542.
62. Jä ckh, E, (1946), (cev. Perihan Kuturman), Yukselen Hilal, Pb. Ugur K., p. 223.
63. King, C. (2015), Midnight at the Pera Palace: The Birth of Modern Istanbul, Pb. W.W. Norton & Company, USA, p. 77, 462
64. Karal. E. Z. (1969), Ataturk'ten Dusunceler, Pb. Is Bankasi, Ankara, p. 174.
65. Karaosmanoglu, Y. K. (2005), Ataturk, Pb. Iletisim, Istanbul, p. 137-141.
66. KAYA, N., AYDIN, Samet., & AYHAN, O. (2016). The Effects of Organizational Politics on Perceived Organizational Justice and Intention to Leave. American Journal of Industrial and Business Management, 06(03), 249–258. doi:10.4236/ajibm.2016.6302
67. KAYA, N., AYDIN Samet, S., & ONGUN, G. (2016). The Impacts of Servant Leadership and Organizational Politics on Burnout: A Research among Mid-Level Managers. International Journal of Business Administration, 7(2), 26-32. doi:10.5430/ijba.v7n2p26
68. KENNEDY, Janet and Ronald Anderson, (2005). "Subordinate-Manager Gender Combination and Perceived Leadership Style Influence On Emotions, Self-Esteem And Organizational Commitment", Journal of Business Research, pp155-157
69. KONGAR, Emre (1972), Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği, Remzi Kitabevi: İstanbul. pp 168-173
70. KOZLU, Cem, (1986). Kurumsal Kültür, Defne Yayıncılık: İstanbul. pp121-130
71. Kili. S. (2004), Ataturk Revolution: A Paradigm of Modernization, Pb. Milet Publishing Ltd, USA, p. 6
72. Kinross, P. B. and Lord Kinross, (1992), Ataturk: A Biography of Mustafa Kemal, Father of Modern Turkey, Pb. Quill, USA, p. 201-207
73. Kinross (1985), Ataturk The Rebirth of A Nation, Pb. Rustem, USA, p. 41-44, 212
74. Kinross, P. (2001), Ataturk, Pb. Phonix, USA, p. 5-7, 127-135
75. Kinross, (1995), Ataturk, P. Altin Kitaplar, Istanbul p. 575.
76. Kreiser, K. (2010), Ataturk, Pb. Iletisim, Istanbul, p. 101, 388-390
77. Lowney, C. (2005), Heroic Leadership: Best Practices from a 450-Year-Old Company That Changed the World, Pb. Loyola, p. 45
78. McGinnis, G. (2016), Leadership: Essential Leadership: Leadership Skills To Explode Your Potential, Motivate Others, And Make Everyone Around You Better, Pb. Kindle, USA, p. 14

79. Mango, A. (2004), Ataturk, Pb. John Murray, USA, p. 7-11, 681-683
80. Mango, A. (1999), Ataturk, Pb. Sabah, Istanbul, p. 268.
81. Mango. A. (1999), Ataturk : The Biography of the Founder of Modern Turkey, Pb. Overlook Press, USA, p. 122
82. Mango. A. (2005), The Turks Today: Turkey after Ataturk, Pb. John Murray, USA, p. 68, 300
83. Maxwell, J. C. (2007), Be a People Person: Effective Leadership Through Effective Relationships, Pb. Kindle, USA, p. 1
84. Maxwell, J. C. (2014), Good Leaders Ask Great Questions: Your Foundation for Successful Leadership, Pb. Berrett Koehler, USA, p 102 Follow, Pb. Berrett Koehler, USA, p 102
85. Macfie, A. L. (1994), Ataturk (Profiles In Power), Pb. Routledge; USA, P. 11-13
86. MARCH, James ve Herbert SIMON, (1975). Örgütler, Çev. Oğuz Onaran ve Ömer Bozkurt, TODAİ Enstitüsü Yayınevi: Ankara. pp 67-72
87. Northouse, P. G. (2015), Leadership: Theory and Practice, 7th Edition, Pb. Western Michigan University, USA, p. 42
88. Ozdemir, H. (2003), The Political Dimension of Kemalist Turkey, (The paper presented to Symposium on the Occasion of the 80th Anniversary of the Republic of Turkey, in the Diplomatic Academy, Vienna, 29 October 2003,).
89. Ozdemir, H. (2006), Ataturk'un Liderlik Sirlari, Pb .Destek, Istanbul, p. 123
90. Palmer, A. (1991), Kemal Ataturk (Makers of the 20th Century), Pb. Abacus, USA, p. 56
91. Pope, N. and Pope, H. (1997), Turkey Unveiled: Ataturk and After, Pb. John Murray Publishers Ltd; UK, p. 289-290, 388
92. Pettit, P. (1997), Cumhuriyetcilik, (cev. Abdullah Yilmaz), Pb. Ayrinti , Istanbul, p-34
93. Rustow D. A. (1969), Devlet Kurucusu Ataturk, Pb. Ankara Siyasal Bilgiler Fakultesi, Ankara, p. 579-592
94. Sinek, S. (2011), Start with Why: How Great Leaders Inspire Everyone to Take Action, Pb. Kindle, p.43
95. Sheldon, G. W. (2000), Jefferson and Ataturk: Political Philosophies, Pb. Peter Lang Publishing Inc., USA, p. 97, 133
96. Sonyel, S. R. (1989), Ataturk, The Founder of Modern Turkey (Publications of Turkish Historical Society. Serial XVI), Pb.Turkish Historical Society Printing Sheldon, G. W. (2005), Atatü rk ve Jefferson, (ç ev. Balam Kenter), (İ stanbul, Nokta K., 2005), s. 13.
97. Sassoon, E. (2014),The Individual In Ataturk's Revolution, Pb. CreateSpace, USA, p. 12, 76
98. SMILES, Samuel, (2002). Görevimiz Başarmak, (Çev. Hurşit İlbeyi). Hayat Yayınevi: İstanbul. SÜRGİT, Kenan, (1978). Organizasyon ve Metot Hizmeti, Sevinç Matbaası: Ankara. pp 39-45
99. TORRINGTON, Derek (1987). Laura Hall, Personnel Management, Prentice Hall International: London. pp 189-195
100. TEZCAN, Mahmut, (1995). Toplumsal Değişme, Feryal Matbaası: Ankara. Pp-94-96
101. Tunay, B. (1995), Ataturk ve Liderlik, Ataturkcu Dusunce El Kitabı, Pb. AAM Y., Ankara, p. 381.
102. Tufekci, G. D. (1986), Ataturk'un Dusunce Yapisi, Pb. Turhan K., Ankara, p. 47.
103. Tunaya, T. Z. (2015), Tarihin Yolu Nasil Kesfedilir? Ataturk ve Osmanli Mirası Pb. Hurriyet, p. 10–
104. Tutengil, C. O. (1975), Ataturk'u Anlamak ve Tamamlamak, Pb.Varlık Y., Istanbul, p. 54–55.
105. Tachau, F. and Schlesinger, A. M., (1987), Kemal Ataturk (World Leaders Past & Present), Pb. Chelsea House Publications, USA, p, 35-37, 107
106. Tengil, C. O. (1975), Ataturk'u Anlamak ve Tamamlamak, P. Varlik Y., Istanbul, p. 54–55.
107. U.S. Army War College, (2015), Strategic Vision of Mustafa Kemal Ataturk, P. CreateSpace, p. 4,5
108. Volkan, V. and Itzkowitz, N. (1986), The Immortal Ataturk: A Psychobiography, Pb. Univ of Chicago, USA, p. 301-303, 376

109. Yenen, S. (2011), Mustafa Kemal Ataturk, QG Cultural Series, USA, p. 3, 46

110. WILLIAMS S. (2016), Leadership: The Successful Leader - Maximize Your Potential And Lead Like You Were Born To!, Pb. Pinnacle Publishers, p. 24

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(20)

Prof. Dr. John D. EVANS[27]

TRANSFORMATIONAL LEADERSHIP AS A ROLE OF LEADERSHIP IN THE IMPLEMENTATION OF ORGANIZATIONAL CHANGE

ÖRGÜTSEL DEĞİŞİMİN UYGULANMASINDA LİDERLİK ROLÜ OLARAK DÖNÜŞÜM LİDERLİĞİ

ABSTRACT

The emphasis of change for today emphasizes the need for leadership in the change management process, emphasizing the need to create a new system and institutionalize new approaches. When the success of change management depends on leadership, the concepts of leadership and change need to be integrated.

The aim of this study is to analyze the transformational leadership literature, which expresses the ability or power that is essentially necessary for successful change, by establishing a parallel between change and leadership literature.

Keywords: *Change, organizational change, leadership, transformational leadership.*

JEL Codes: *J00, J24, M12.*

ÖZ

Değişimin bugünkü vurgusu, değişim yönetimi sürecinde liderlik ihtiyacını vurguluyor, yeni bir sistem yaratma ve yeni yaklaşımları kurumsallaştırma gereğini vurguluyor. Değişim yönetiminin başarısı liderliğe bağlı olduğunda, liderlik ve değişim kavramlarının entegre edilmesi gerekir.

Bu çalışmanın amacı, değişim ve liderlik literatürü arasında bir paralellik kurarak başarılı bir değişim için esasen gerekli olan yetenek veya gücü ifade eden dönüşümcü liderlik literatürünü analiz etmektir.

Anahtar Kelimeler: Değişim, örgütsel değişim, liderlik, transformasyonel liderlik.

JEL Kodları: J00, J24, M12.

[27] **Florida USA; ORCID identifier: 0000-0003-4160-5076; E-mail: j.evans.miami@gmail.com**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. INTRODUCTION

The most important thing that distinguishes these days from the century we left behind in terms of organizations is the extraordinary increase in the speed of change. It is one of the most challenging issues for organizations to adapt their transformations and structures to their rapid changes. Here, new efforts such as differentiations in the demographic structure of the workforce and technological change and new demands of the future leaders of the emerging global competition, such as transformational, charismatic and visionary leadership, the main areas of interest are organizational transformation. revealed leadership approaches.

This new importance of change for today underlines the importance of leadership in the change management process, emphasizing the need to create a new system of change management and develop new approaches.

In this study, the role of transformational leadership in the success of change efforts will be mentioned by addressing the issues of change and organizational change.

2. TRANSFORMATIONAL LEADERSHIP and ORGANIZATIONA CHANGE MANAGEMENT

Effective management of organizational change; understanding the current situation, imagining the desired future situation and ensuring the movement of the organization from the current situation to the desired future and monitoring its progress on this path. Managing changes requires leadership approaches and skills beyond ordinary situations (Keçecioğlu, 2001: 1).

In order to better understand how organizational change can be achieved effectively, the views on transformational leadership and change need to be integrated.

When the opinions about leadership and change are examined, it is seen that the qualifications of transformational leaders are perfectly suitable in leading the types of change with certain characteristics. For example, research in the field of leadership has revealed that the transformational leadership model is the best model to respond to unusual situations. In this context, when adaptation to the changes in the environment is the main goal for organizations, transformational leadership becomes a more accepted leadership model (Eisenbach et al., 1999: 84).

When the change literature is examined, transactional leadership model, which harmonizes the viewers with each other by encouraging and rewarding and focuses on the principle of achieving the task, can be said to be the most suitable model to preserve the current status quo and achieve clear goals (Eisenbach et al., 1999: 84).

Transformational leaders, who also have charismatic and visionary features, can successfully replace the existing status quo in the organization by taking appropriate action at an appropriate stage of the organizational change process. For example, the fact that leaders create an attractive vision for the future can render both strategic and motivational focus within the organization disabling old ways of doing business. While such a vision also clarifies the objectives of the organization, it can also be an inspiration for the employees of the organization (Kotter, 1999: 82).

In the transformational leadership literature, there is no consensus on whether leaders will deal with a crisis situation or dissatisfaction with the current status quo. It may be accepted that leaders are more interested in an attractive and meaningful vision for the future rather than the factors that cause dissatisfaction with the current situation (Eisenbach et al., 1999: 84).

After creating an impressive vision for employees within the organization, it is imperative that the leader introduce change. However, this can be achieved by a mental stimulation that the leader will create for the employees. With this stimulation, the leader can motivate them to review their old business processes by creating new goals. One of the things the leader must do in order for the change to be carried out successfully is to stimulate the success and development needs of the employees and make the change attractive for them. In this context, the leader's effort in supporting, guiding and guiding employees may facilitate this process. Leaders' behavior in directing and guiding plays an important role in realizing large-scale transformation in organizations and forming self-directed teams. As a matter of fact, today, some of the modern firms perform

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

an organizational transformation based on team approach by changing their organizational culture significantly (Eisenbach et al., 1999: 85).

The transformational leader can facilitate the process of change by creating a culture that encourages team decision-making and behavioral control within the organization. Supporting this culture with individualized thought may also render the possible resistance that may arise during the change process ineffective. One of the issues that the transformational leader should pay attention to is that the process of change in the organization should be carried out with a wide range of employees. Otherwise, the leader is perceived as someone who works only for his own interests, and this perception in employees can reveal a significant level of resistance that will make the leader fail during the change process. This thought compels transformational leaders to create a culture of change that includes everyone working in the organization (Eisenbach et al., 1999: 85).

These are the three characteristics that leaders should have when creating a system that will make change successful (Kotter, 1999: 79).

a) Managing multiple time series: Managing change knowing that a meaningful change will take years.

b) Establishing coalitions: To gain the support of employees, partners, investors and administrative authorities to make change successful.

c) Creating a vision: Create a meaningful and attractive vision for the future

In the successful realization of the change, the quality of the leader and the social impact processes are also very important concepts. These social impact processes specifically express relationships with consultants and team members. In addition, a successful strategy to be developed regarding the continuity of organizational change can eliminate the uncertainty problem that will arise in the members of the organization regarding the change process. In addition to all these, guiding and mentoring them through tight communication with employees can increase their adaptation to change process (Eisenbach et al., 1999: 85).

3. RESULT

Today, although many new issues and concepts have started to be discussed and discussed in the field of management, the only concept that remains and remains outdated is the concept of change. It is seen that the changes occurring especially around the enterprises have reached an extraordinary speed compared to the past, and on the other hand, their effects started to feel faster and more severe. Especially in the last 30 years, the extraordinary developments in computer and communication technologies, also called digital revolution, have enabled the enterprises to perceive and feel the effects of change more quickly.

In addition to the efforts made by enterprises to respond to this change faced by reconstructing their structure and processes, the emerging global competition in the demographic structure and quality requirements of the workforce has created new expectations for future leaders in businesses. The new leadership model revealed by these expectations is the transformational leadership model that enables the adaptation to the changes in the environment while transforming the businesses at the same time.

The transformational leadership model is the most suitable model to respond to unusual situations and is the most used and accepted leadership model for businesses when it comes to adaptation to changes in the environment. The transformational leadership model is also a model that facilitates the process of change by creating a culture that encourages team decision-making and behavioral control within the organization, and can neutralize the possible resistances by supporting this created culture with individualized thinking. Using this leadership model to guide the organizational change process ensures that the change is carried out successfully. On the other hand, with a meaningful and attractive vision created by the transformational leader, it is possible for the organization to form strategies for the future and make efforts to achieve this.

REFERENCES

1. Acar, Aclan (1998); "Değişim Yönetiminde Liderliğin Önemi", Executive Exelleence, Nisan, 13-14.
2. Akat, İlter (1994); İşletme Yönetimi, İzmir, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
3. Brim, M., (1972); "When is a Change not a Change", Journal of Applied Behavioral Science, Volume 8. 103-108.
4. Çora, H. (2019). "Z Kuşağı Jeneratif Özelliklerinin 21yy İşletme Stratejilerine Etkileri." Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10(20)
5. Çora, H. (2016). Leadership While Managing Change in the Organizations. TURAN-SAM(TURAN Stratejik Arastırmalar Merkezi), 8, 233–248.
6. Çora, H., MikailL, E. H., & Çora, A. N. (2019). A Review Of Turkish Union With A Global Economic And Political Perspective. Journal Of Organizational Behavior Research, 4(2), 163–178.
7. Cora A. N. Cora Leadership and Ataturk, . TURAN-SAM(TURAN Stratejik Arastırmalar Merkezi), 8, 150-160
8. Efil, İ. (1995), *İşletmelerde Yönetim ve Organizasyon,* Uludağ Üniversitesi, Bursa. Ensari, H. (1999), *21.Yüzyıl Okulları İçin Toplam Kalite Yönetimi,* Sistem, İstanbul.
9. Eppler, J.M., Sukowski O. (2000), "Managing Team Knowledge: Core Process, Tool And Enabling Factors", *Europan Management Journal* Vol.18
10. Eren, E. (1989), *Yönetim Psikolojisi,* İ.Ü. İşletme İktisadı Enstitüsü No:105, İstanbul.
11. Eren, E. (1993), *Yönetim ve Organizasyon,* Beta, İstanbul.
12. Eroğlu, U. (2003), "İnsan Kaynakları Yönetiminde Yeni Yönelimleri Hazırlayan İki Güç:Sanal Organizasyonlar ve Stratejik Tabanlı Düşünce"*www.isguc.org/*
13. Gard, G., Lındstrom, K., Dallner, M. (2003), "Towards a Learning Organizations:The Introduction of a Client-Centered Team-Based Organization In Administrative Surveying Work" *www.elsevier.com/locate/apergo.*
14. Gordon, T. (1998), E.L.E -Katılımcı Yönetimin Temeli, Sistem, İstanbul. Güzelcik, E. (1999), *Küreselleşme ve İşletmelerde Değişen Kurum imajı,* Sistem, İstanbul.
15. Keçecioğlu, T. (2000), *Takım Oluşturmak,* Alfa ,İstanbul.
16. Kutanis, R.Ö. (2002), "Esnek Örgütlenme Yöntemi Olarak Takımlar Modern Yönetim Yaklaşımları *Beta Yayınları***,** İstanbul.
17. Larsen A.T. (1996), "Değişim Sürecinin Rotasını Çizmek", *İnsan Yönetimi,* Robert H. Rosen (Ed), MESS, İstanbul.
18. Loh J.M. (1996), "Bir Yüksek Performans Kültürü Oluşturmak" *İnsan Yönetimi,* Robert H. Rosen (Ed), MESS, İstanbul.
19. Maddux, B.R. (1999), *Takım Kurma***,** Alfa İstanbul.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(21)

Prof. Dr. Davut AYDÜZ[28]

NAMAZ, NAMAZ KILANLARI FUHŞİYÂT ve MÜNKERDEN NİÇİN UZAKLAŞTIRMAZ?[29]

WHY DOESN'T PRAYER DISTANCE A PRAYING PEOPLE FROM INDECENCY and WRONGDOINGS?

ÖZ

Şuurla ve hakikati idrâk edilerek, farkında olunarak ve ne olduğu bilinerek kılınan bir namaz, insanı her türlü çirkinlikten, uygunsuz davranıştan, edep dışı hareketlerden alıkoyar. Eğer alıkoymuyorsa, ortada bir problem var demektir. Çünkü Yüce Allah Ankebût Sûresi 45. âyette, "Muhakkak ki namaz, insanı, ahlâk dışı davranışlardan, meşrû olmayan işlerden uzak tutar." buyurduğu halde, bazı kimselerin kıldıkları namaz, onları ahlâk dışı davranışlardan ve meşrû olmayan işlerden uzak tutmuyorsa, ortada ciddî bir problem var demektir. Çünkü Allah "uzak tutar." diyorsa, elbette ki doğru söylüyordur. Öyleyse kılınan namazlarda bir eksiklik var demektir. Yani demek ki namaz kılan bazı kimseler, Allah'ın istediği gibi namaz kıl(a)mıyorlar ki, onların namazları onları fuhşiyât ve kötülüklerden alıkoymuyor. Böyle namaz kılanların, fuhşiyât ve münkerden uzak durmamalarının veya duramamalarının sebebi nedir? Namaz o kimseleri niçin fuhşiyât ve münkerden uzaklaştırmıyor? Makalemizde, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri bağlamında bu konuyu ele alacağız.

Anahtar Kelimeler: Namaz, Fuhşiyât, Münker, Huşû, Zikir.

ABSTRACT

Ritual prayer has a large impact on the lives of the believers, however, it is the daily prescribed prayers that have the greatest influence and that must be performed five times a day. The ritual prayer guides believers to positive habits and it also helps them refrain from immorality and evils. Prayer is a modest source of life for believers and a barrier that prevents him or her engaging in squander. Indeed, the Qur'an mentions the prayer as a protection against moral degradation and evils as outlined in the Surah Ankabut verse 45: "...perform the prayer with the merit it deserves! Indeed, prayer prohibits immorality (indecencies) and wrongdoing (evils)." Despite this verse, there is a serious issue if the prayer performed by some believers does not prevent them from engaging in immoral and unlawful activities. Because if Allah says "keeps people away" then surely Allah is telling the truth. If that's the case, there is a deficiency in the prayers. Why do those who pray regularly are unable to or to choose not to stay away from indecencies and evil? Why doesn't prayer distance people from indecencies and evil? How can we perform prayer in its truest sense? In this article, within the context of this verse, we will attempt to investigate this topic in great detail.

Keywords: *Prayer, Squander, Evil, Reverence, Devoutness.*

[28] Emekli, davutayduz@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0003-2988-3938

[29] Bu makale, 01-03 Kasım 2019 tarihleri arasında Şanlıurfa'da yapılan "6. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi - Sosyal ve Eğitim Bilimleri – (UBAK)" kongresinde tebliğ olarak sunulmuş fakat bildiriler kitabında yayınlanmamıştır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Namâz, sözlükte "duâ etmek, ibâdet etmek, bağışlanma dilemek, yalvarmak" mânalarındaki Arapça "salât" kelimesinin karşılığı olarak Türkçe'ye geçmiş olup, Farsça bir kelimedir. Terim olarak salât; tekbirle başlayıp selâmla son bulan, belirli hareket ve sözlerden oluşan bedenî ibâdeti ifade eder.

Bütün Müslümanlar, günde beş ayrı zaman diliminde olmak üzere kadın ve erkek her Müslümana namazın farz olduğu hususunda görüş birliği içinde olmuştur. Bu sebeple fıkıh eserlerinde namazın farziyyetinin kitap, sünnet ve icmâ delillerine dayandığı ve bu ibâdetin en kuvvetli dînî vecîbelerden biri olduğu belirtilir. İmandan sonra en fazîletli amel sayılan namaz (Müslim, 1955, Îmân, 137-140), kelime-i şehâdetten sonra İslâm'ın en önemli rüknüdür.

Namaz, kişinin bedeni, dili ve kalbiyle, kısaca bütün varlığıyla Allah'a yönelmesi halidir. Bu özelliğinden dolayı diğer bütün ibâdetlerin özü sayılmıştır. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) bir hadisinde, "Namaz dinin direğidir." (Ahmed b. Hanbel, trs., 5/231, 237; Tirmizî, 1978, Îmân, 8) demiş, namazın en önemli rüknü durumundaki secdeyi ise kulun Allah'a en yakın olduğu durum olarak nitelendirmiştir. (Müslim, 1955, Salât, 215)

Kur'ân'da, Allah Rasûlünden (s.a.s.) önceki peygamberlerin de namaz kılmakla emrolundukları değişik vesîlelerle belirtilmektedir. Buradan, namaz ibâdetinin sadece Hz. Muhammed'in (s.a.s.) ümmetine mahsus olmayıp önceki dinlerde de bulunduğu anlaşılmaktadır. (Akademi Araştırma Heyeti, 2005, s.279)

Namaz, Allah ile kul arasındaki ilişkiyi bir ömür boyu amelî olarak sürdüren, insanın eylemlerini dînî ve ahlâkî hükümler çerçevesinde geliştirmesine yardımcı olan bir ibâdettir. Namaza devam edildikçe genellikle kötülüklere ve günahlara karşı koyma duygusu gelişir. Böylece kişi, büyük günahlardan uzaklaşmaya başlar, şimdiye kadar yaptıklarından pişmanlık duyarak tövbe etmeye yönelir. (Yaşaroğlu, Namaz mad.)

Biz bu makalemizde, Kur'ân ve Sünnet'te namaz, diğer dinlerde namaz ve namazın tarihi veya önemi gibi konular üzerinde durmayacağız. Namazın, namaz kılan kimseler üzerindeki etkilerini ele alacağız.

1.1. NAMAZIN MÜSLÜMANIN HAYATI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

İbâdetlerin, inananların hayatları üzerinde büyük tesirleri olmakla birlikte, en çok etkisi olan ve günde beş defa yerine getirilmesi gereken ibâdet, namazdır. Namaz ibâdeti, namaz kılanlara güzel huylar kazandırdığı gibi, aynı zamanda onları fuhşiyât ve münkerâttan da alıkoyar. Namaz, kişiyi Yüce Yaratıcı'ya yaklaştıran bir vesîle ve yerinde durması için tutunacağı kopmaz bir ip, çok sağlam bir tutamak ve bir kulptur. Namaz, mü'minler için nezih bir hayat kaynağı ve hayâsızlıktan alıkoyan sağlam (muhkem) bir kaledir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de namazın bu ahlâkî tesirlerine ve kötülüklere karşı koruyucu özelliğine işaret edilerek Ankebût Sûresi 45. âyette şöyle buyurulur:

{اُتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ
وَلَذِكْرُ اللهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ}

"Sana vahyedilen kitabı oku, namazı hakkıyla îfâ et! Muhakkak ki namaz, insanı, fuhşiyât (ahlâk dışı davranışlardan) ve münkerden (meşrû olmayan işlerden) uzak tutar. Allah'ı namazla anmak, her şeyden önemlidir, en büyük fazîlettir. Allah bütün işlediklerinizi bilir."

Hem zâhirî şartlarına ve rükünlerine, hem ihlâs, huşû, takvâ gibi mânevî şartlarına özen gösterilerek kılınan namaz, kişiyi hayâsızlık ve kötülük olarak değerlendirilen tutum ve davranışlardan uzaklaştırır. Namaz, âdeta bir nasihatçi ve uyarıcı gibi kişiyi hayâsızlık ve kötü davranışlardan meneder. (İbn Âşûr,1997, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

Fuhşiyât ve münkerât; kendilerine has o menhûs (kötü, uğursuz) yönleriyle mü'mini mi'raciyesinden ve Allah'a kurbiyetinden uzaklaştırır. Hadd-i zâtında her bir günah içinde küfre giden bir yol vardır. (Nursî, 2004, s.7) Günah, işlene işlene insana küfrü kolaylaştırır. Ancak namaz, Allah'a bir kurbiyet olduğu için, tıpkı bir paratoner gibi insanı her türlü günahtan korur. Tabiî namaz, gerçek anlamda bir namaz ise. Yukarıdaki âyette de ifade edildiği gibi gerçek manasına ve ruhuna uygun olarak îfâ edilen namaz, her türlü kötülük, hayâsızlık, azgınlık ve taşkınlıktan alıkoyar. Şuursuz îfâ edilen bir ibâdette ise bu kuvvette bir koruyuculuk söz konusu olmaz. Nitekim Yüce Allah ".. veyl olsun o namaz kılanlara! Onlar ki kıldıkları namazdan gâfildirler." (Mâûn, 4-5) buyurur. Demek ki namazda, insanı kötülüklerden koruyan bir kuvvet vardır. (Bkz.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

et-Taberî, 1988, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri) Konu mefhum-u muhâlifiyle ele alınırsa, hakkıyla edâ edilmediği zaman kul kendini günahlara karşı riske açıyor manası ortaya çıkmaktadır. Namaz kurbiyeti temsil ettiği için, yüksek düzeyde vefâ gerekmektedir. Kulun, namaza karşı gösterdiği vefâ, özen ve iştiyak nisbetinde, namaz da ona karşı vefâlı olur ve ondaki fuhşiyâta açılan duyguları ve kötülük hislerini köreltir. Özetle, namazda karşılıklı bir vefâ söz konusudur. (Akademi Araştırma Heyeti, 2005, s.280-281)

1.2.Namazı İkâme Et!

وَأَقِمِ الصَّلَاةَ "Namazı ikâme et!" Namazın ikâme edilmesi, yani dosdoğru kılınması ise; ta'dîl-i erkâna riâyet edilerek, ilk vaktinde, devamlı ve huşû içerisinde yerine getirilmesi demektir. (Kurtûbî, 2006, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri; Aydüz, 2015, s.22 vd)

Âyette hitap, görünüşte Peygamber Efendimizedir (s.a.s.). Hakîkatte ise bu emir, bütün mü'minleri kapsamaktadır.(Bkz. Mâtûrîdî, 2005, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri) Tâhir b. Âşûr'a göre, hitap özellikle mü'minleredir. Çünkü Peygamber Efendimiz (s.a.s.) hem ma'sumdu, hem de hayâsızlık ve münkerden zaten uzak duruyordu.(İbn Âşûr, 1997, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

1.3.Namaz, İnsanı, Hayâsızlık ve Münkerden Alıkoyar

إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ "Namaz, insanı, hayâsızlık ve münkerden alıkoyar."

Namaz, insanı, hayâsızlık ve münkerden alıkoyamakla kalmaz, işlenmiş hata ve günah kirlerinin giderilmesini de sağlar. Namaz, sahibini mânevî kirlerden temizleme ameliyesidir. Namaz, namaz kılan kişinin mânevî kirlerini temizlemek ve yıkamak için günde beş kez tekrarlanan bir ibâdettir. Beş vakit kılınan namaz, namaz arasındaki küçük günahlara keffâret olur. Namaz kılan kişinin nefis ve ruhundaki dünyevî tozları silip süpürür. (Hicâzî, 1980, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri) Zira namazın farz kılınmasının önemli bir hikmeti de, onun mü'minin bilerek veya bilmeyerek işlediği hata ve günahlarına keffâret olmasıdır. Kur'ân-ı Kerîm'de, her namazın, bir önceki namazdan itibaren işlenecek günahlara keffâret olduğu bildirilmektedir: "Gündüzün iki tarafında, gecenin gündüze yakın saatlerinde namaz kıl. Zira böyle güzel işler, insandan uzak olmayan günahları silip giderir." (Kur'ân-ı Kerîm, 11:114) Yani beş vakit namaz, hataları giderir ve günahları örter. (Taberî, trs.; İbn Kesîr, trs., Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

Kötülükleri gideren iyiliklerden biri de beş vakit namazdır. Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.s.) şöyle buyurmuşlardır:

"Büyük günah işlenmediği sürece, beş vakit namaz arada işlenen günahlara, cuma namazı da diğer cumaya kadar olan günahlara keffârettir." (Müslim,1995, Tahâret.14,15; Tirmizî,1978, Salât 160, (214); İbn Mâce, trs., Tahâret, 106)

Peygamberimiz günde beş vakit kılınan namazı, bir insanın kapısının önünden akıp giden bir ırmağa, namaz kılmayı da bu ırmakta her gün beş kere yıkanmaya benzetmiş ve şöyle demiştir:

-"Ne dersiniz? Birinizin kapısının önünde bir nehir olsa da, o kimse her gün bu nehirde beş defa yıkansa, kirinden bir şey kalır mı?" Sahâbîler:

-O kimsenin kirinden hiçbir şey kalmaz, dediler. Rasûl-i Ekrem (s.a.s.):

-"Beş vakit namaz işte bunun gibidir. Allah beş vakit namazla günahları silip yok eder." buyurdular. (Buhârî, trs., Mevâkîtü's-Salât 6; Müslim, 1995, Mesâcid 283-284; Ayrıca bkz. Tirmizî, trs., Emsâl 5; İbn Mâce, trs., İkâmet 193.)

Günde beş vakit kıldığı namazlarla, bir gün içindeki hata ve günahlarından temizlenme imkânını bulmuş ve bunun şuuruna ermiş Müslümanın, büyük günah işlememe konusunda da oldukça ileri derecede bir irade eğitimi aldığı rahatlıkla söylenebilir. (Atar, 2009, s.310)

Peygamber Efendimiz, bu hadisle, namazı temsîlî yolla, günümüz öğretim ve eğitim sistemindeki adıyla "örnekleme metodu" ile anlatmıştır. Çünkü bu, insanların bir konuyu öğrenip anlamalarında en kolay ve en etkili bir yoldur. Nitekim buradaki benzetmeyi düşünen kimse, günde beş defa nehirde yıkanan insanın üzerinde kirden, pastan hiçbir eser kalmayacağını anlamakta güçlük çekmez. Çünkü insan, görülen ve hissedilen pisliklerle bedeni ve elbisesi kirlendiğinde, onları bol su ile yıkamak suretiyle temizler. Peygamber Efendimiz, herkesin bildiği ve kabul ettiği gerçekten hareketle, namazın da insanı mânevî kirlenme demek

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

olan günahlardan ve hatalardan öylece temizleyeceğini haber vermektedir. (Kandemir, Çakan, Küçük, 2001, 5/197)

Şüphesiz namaz, ilâhî huzura girmek ve ermektir. Bunun da abdest ile başladığını görüyoruz. Güzel bir namaz kılabilmenin ön şartı ve başlangıç noktası olarak abdest görülmektedir. Nitekim Hadîs-şerifte;

-"Namazın anahtarı, tahârettir." (Tirmizî, trs, Tahâret 3; Ebû Dâvûd, trs., Tahâret 31) buyrulmuştur. Abdest ile ilgili bir başka hadiste de:

-"Bir kişi abdest aldığı zaman yüzünü yıkadığında iki gözü ile bakmış olduğu her bir günah, su ile yahut suyun son damlası ile beraber yüzünden çıkar. İki elini yıkadığında, iki elinin kazanmış olduğu her bir günah, su ile yahut suyun son damlası ile beraber iki elinden çıkar. İki ayağını yıkadığında, ayaklarının kendisine doğru yürümüş olduğu her bir günah, su ile yahut suyun son damlası ile beraber çıkar. Nihâyet o kul günahlardan temizlenmiş olur." (Müslim, 1995, Tahâret 32; Tirmizî, trs., Tahâret 2; Dârimî, trs., Vudû' 45; Mâlik b. Enes, trs., Tahâret 31) buyrulmuştur. Yine:

-"Her kim abdest alır da abdest alışını güzel yaparsa, onun hataları bütün cesedinden dışarı çıkar. Hatta tırnakları altından bile tamamıyla çıkar, gider." (Müslim, 1995, Tahâret 33; İbn Mâce, 1975, Tahâret 6; Mâlik b. Enes, trs., Tahâret 30) buyurulmuştur.

-"Müslüman bir kişi güzelce abdest alır, sonra da kalkar namaza (giderse), yaprakların döküldüğü gibi onun da günahları dökülür." (Ahmed İbn Hanbel, 1985, 5/437; Dârimî, trs., Tahâret 45)

Beş vakit namazı kılmayan büyük günahlardan korunmuş olamaz; çünkü namazı terketmenin bizzat kendisi büyük günahlardan biridir. Hâlbuki namaz bilinciyle günde beş vakit Allah'ın huzuruna çıkan bir insan, kendisini namaz hâli dışında da her an Allah'ın huzurunda hissederek hareket etme şuuruna ulaşabilir. Böyle bir kimse bilerek günah işlemez. Bilmeyerek işlediklerine ise abdesti ve namazı keffâret olur. (Kandemir, Çakan, Küçük, 2001, 5/197-198)

1.4.Namaz, İnsanı, Hayâsızlık ve Münkerden Ne Zaman Alıkoyar?

"Namaz, insanı, hayâsızlık ve münkerden alıkoyar." buyruğunda kastedilen: "Kul namaz kıldığı müddetçe, ne bir hayâsızlık yapar, ne de bir münker işler. Kul, namazda olduğu sürece namaz onu bunlardan alıkoyar." demektir. (Kurtûbî, 2006; İbnu'l-Arabî, 1967- 1968, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri) Yani en azından namaz içinde, namaz kılındığı müddetçe bunlar yapılmaz.

Taberî, namazın, kulu, hayâsızlık ve kötülüklerden nasıl koruduğunu izah ederken özetle şöyle diyor: "Şâyet namazın içinde, kulu, hayâsızlık ve kötülüklerden men eden âyetler okunmasa bile, kul en azından namazla meşgul olduğu anda hayâsızlık ve kötülük yapmaktan berî olur. (Taberî, 1988, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

Namazın aksatılmadan kılınması insanı, birden olmasa da zaman içinde, kötülüklerden el çektirir ve muhakkak ıslâh eder. Bu hususa örnek olarak şu hâdiseyi zikredebiliriz:

Rivâyete göre, Ensar'dan bir genç vardı. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) ile birlikte namaz kılar, bununla birlikte ne kadar kötülük varsa işlerdi. Bu kişiden Allah Rasûlüne (s.a.s.) söz edilince şöyle dedi:

-"Şüphesiz ki (o gencin kıldığı) namaz pek yakında onu (bu işlerinden) vazgeçirecektir." (Bu kadarıyla Heysemî, 1982, 2/258) Gerçekten aradan fazla bir zaman geçmeden o genç tevbe etti ve halini düzeltti. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.):

-"Ben size dememiş miydim?" diye buyurdu. (Sa'lebî, 1996; Begavî, 1993; İbn Atiyye, 1991, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri.)

Benzer bir hâdisede bir adam, Allah Rasûlü'ne (s.a.s.) dedi ki:

-Ey Allah'ın Rasûlü! Falan adam geceleri namaz kılar, sabah olunca hırsızlık eder. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) ona şöyle buyurdu:

-"Namazı, yakında onu senin dediğin fiilden alıkoyar." (Ahmed b. Hanbel,1985, 2/447; Sa'lebî, 1996; Begavî, 1993; İbn Kesir, trs., Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri.)

Bu hadîs-i şeriflerde, namazın kötülüklerden alıkoyucu ve güzel hasletler kazandırıcı özelliğine dikkat çekilmektedir.

Kur'ân okuma ve namaz kılma, mü'mini sadece bâtıl ve kötülüğün şiddetli fırtınalarına cesaretle karşı koymasını değil, aynı zamanda onları yenmesini de sağlayan güçlü bir karakter ve mükemmel bir kapasiteye

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

kavuşturan iki mânevî vâsıtadır. Fakat insan, sadece kelimeleri okumakla kalmayıp, Kur'ân'ın öğretilerini iyice anladığında ve onları rûhunda sindirdiğinde ve namazı sadece fiziksel hareketlerden ibaret kalmayıp kalbinden gelen bir hareket ve ahlâk, ayrıca karakterinin bir parçası olursa, işte o zaman Kur'ân okumak ve namaz kılmak onu fuhşiyâttan ve münkerâttan alıkoyar. (Mevdûdî, 1986, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

"Namaz, insanı, hayâsızlık ve münkerden alıkoyar." âyetindeki kesin ve net ifadeden anlaşıldığı gibi, Yüce Rabbimiz, adetâ garanti verircesine namazın mü'minleri her türlü kötülükten ve çirkin şeylerden koruyacağını belirtmektedir. Bu elbette namazın ihlâs, huşû ve hudû içerisinde ve şuurla edâ edilmesine bağlıdır. Namazının her rekâtında Fâtiha'yı okurken:

"Ancak Sana kulluk eder ve ancak Senden yardım dileriz. Bizi dosdoğru yol üzerinde dâim eyle!" diyen ve yine namazında defalarca "Allâhu Ekber" diyerek en büyük olanın, en yüce olanın sâdece Allah olduğunu ilan eden bir mü'min, eğer bu söylediklerinin farkında ise ve bunları inanarak söylüyorsa, verdiği bu söze ters düşecek bir takım işler yapması elbette zorlaşacaktır." (Göngör,1997, s.152)

Namazın, Kur'ân okuma ile bütünleştirilmesi de çok anlamlıdır. Zira tefsirini yaptığımız bu âyetin ilk cümlesi: اُتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ "Sana vahyedilen kitabı oku!" şeklindedir. Günde beş defa Allah'ın huzuruna çıkan mü'min, namazının her rekâtında Kur'ân'dan bazı âyetleri okur. Okuduğu o âyetlerde: "Allah'a ve Peygambere itaat edin, anne-babanıza iyilikte bulunun, doğru olun, âdil olun, birbirinize iyi muâmele edin, …" gibi emirler vardır. Yine o âyetlerde, "hırsızlık yapmayın, fâiz yemeyin, yalan söylemeyin, aldatmayın, içki içmeyin, zinâ etmeyin…" gibi yasaklar vardır. Böylece mü'min, hayatı boyunca namazda ve namaz dışında onları okuyarak Kur'ân âyetleri ile olan irtibatı devam etmekte, inandığı kitabın mesajı kulağında ve gönlünde devamlı diri kalmaktadır." (Göngör, 1997, s.153) Böyle şuurlu namaz kılan bir mü'minin, hayâsızlık ve münkeri işlemesi zordur.

1.5.Fahşâ ve Münker'in Anlamı

إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ "Muhakkak ki namaz, insanı, fuhşiyât ve münkerden uzak tutar."

Bu âyetteki "Fahşâ ve Münker" ne demektir? Şimdi de kısaca onları açıklayalım:

İslâmî literatürde **Fahşâ-fuhuş**: "Aşırı derecede çirkin söz ve davranış, büyük günah, edep ve ahlâka aykırı olup dinen yasaklanan zinâ gibi her türlü kötülük ve çirkinlik" anlamında kullanılır. Kur'ân-ı Kerim'de bu kökten türeyen **fahşâ**, **fâhişe** ve **fevâhiş** kelimeleri yirmi dört yerde geçmekte olup, (bkz. Abdülbâkī, 1982: "fḥş" mad.) çoğunda yukarıdaki anlamlar, bir kısmında ise kinâye yoluyla zinâ, eşcinsellik gibi her toplumda yüz kızartıcı suç ve çirkinlik olarak kabul edilen iffetsizlikler (bkz. Kur'ân-ı Kerîm, 4:15, 19, 25; Kur'ân-ı Kerîm, 27:54; Kur'ân-ı Kerîm, 33:30; Kur'ân-ı Kerîm, 65:1) kastedilir. (el-İsfahânî, trs., Fhş mad.; Mukâtil b. Süleyman, 1979-1989, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri: İbn Âşûr, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri; Bozkurt, Emir Bi'l-Ma'rûf Nehiy Ani'l-Münker, Mad; Yazır, 1979, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

Fuhuş-Fahşâ; gerek söz ve gerekse fiillerdeki çirkinliği, edepsizliği, hayâsızlığı, söz ve davranışlarda sınırı aşmayı kapsayan bir ifadedir. Her türlü ahlâksızlık, eşcinsellik, kötü huyluluk, çıplaklık, açıklık, müstehcen konuşma ve cimrilik, kısacası; Allah'ın, yapılmasını veya söylenmesini yasakladığı her şey bu kelimenin şumûlüne girer.

Fuhuş; kelime ve terim olarak İslâm dininde ve müslümanlar arasında daha geniş bir kullanım alanı bulunmakla birlikte fuhuş genellikle, "bir kadının evlilik dışında meslek edinerek veya başta para olmak üzere herhangi bir karşılık gözeterek vücudunu bir erkeğin cinsî tatminine sunması." anlamına da gelir. Bunun yanında, kadının kadınla ve erkeğin erkekle veya erkeğin anılan şartlarda başka bir kadınla olan cinsî münâsebeti de fuhşun tanımına girer. (Kalkan, Fuhuş ve Zina mad.)

Münker: "Akıl ve şeriat tarafından benimsenmeyen, (el-İsfahânî, trs., "ʿarf" mad; İbn Âşûr, 1997, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri) tasvip edilmeyen, yadırganan, sıkıntı duyulan şey, günah, yanlış, İslâm dinine yabancı, Müslüman toplum tarafından yadırganan inanç, düşünce ve davranışlar." demektir. İslâm dininin getirdiği hayat tarzına, görgü kurallarına uygun olan söz ve davranışlar ma'rûf, uygun olmayanlar da münker sayılmıştır. (Çağrıcı, Emir bi'l-Ma'rûf Nehiy ani'l-Münker, mad.; Yazır,1979, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Başka bir tarife göre ise; "kötü, çirkin, kamu vicdanını rahatsız eden, meşrûiyet sınırını aşan, aklın ve sağduyunun çirkin bulduğu, erdemli toplumun yadırgadığı tutum ve davranışlar." anlamına gelir.[30]

Münker olan fiilleri ve işleri ne din hoş görür, ne de iyi düşünebilen bir akıl. Münkerleri, sağlam bir kamu vicdanı da hoş görmez. İnsanlara şer/kötülük kazandıran, onları günaha sürükleyen her davranış bir münkerdir. Münker, İslâm'da yasaklanan haram ve mekruh fiilleri kapsamına alır. (Kalkan, Emr-i Bi'l-Ma'rûf ve Nehy-i Ani'l-Münker mad.)

Münkerden en iyi sakınmanın yollarından biri de namaz kılmaktır. Tefsirini yaptığımız âyet bunu ifade etmektedir: "Namaz fahşâ ve münkerden alıkoyar." (Kur'ân-ı Kerîm, 29:45). Münkerle mücâdele İslâm'ın önemli emirlerinden birisidir. Mü'min olan kimseler, devamlı iyiliği (ma'rufu) emreder, kötülükten (münkerden) sakındırırlar. (bkz. Kur'ân-ı Kerîm, 3:104, 110, 114; Kur'ân-ı Kerîm, 9:71; Kur'ân-ı Kerîm, 22:41) Şu âyette Yüce Allah mü'minleri her türlü münkerden sakındırır: "Şüphe yok ki Allah, adâleti, ihsanı, yakınlara infak etmeyi emreder, fahşâ, münker, zulüm ve tecâvüzden sizi sakındırır." (Kur'ân-ı Kerîm, 16:90)

1.6.Her şeye Rağmen İhlasla Beş Vakit Namaz Kılınmalıdır.

İnsan, namazını kıldığı halde kıldığı namaz kendisini fuhşiyât ve münkerâttan uzaklaştırmayabilir. Veya kıldığı namaz kendisini, hayâsızlık ve kötülükten uzaklaştırdığı hâlde yine de bazı hatalar yapabilir. "Bütün insanlar hataya açıktırlar. Ne var ki hata yapan bu insanların en hayırlısı da hatalarından çabucak dönüp, tevbe edenlerdir." (Tirmizî, trs., *Kıyâmet* 49; İbn Mâce, 1975, *Zühd* 30; Dârimî, trs., *Rikâk* 18) hadisi bu hakikati ifade adına fevkalâde önemlidir.

Bir insan, namazını kâmil mânâda edâ ederse, onun hayatındaki nurlu zaman dilimleri alabildiğine genişler; zulmetli ve karanlıklı anları da daralır. Onun iç dünyasında şeytanlığa, nefsanîliğe açık menfezler daralır; melekliğe, ruhânîliğe açılan kapılar da ardına kadar açılır. Ancak bütün bunlar, namazın şuurluca idrak edilip edâ edilmesi, kalbin hoplaması, duyguların şahlanması, içten içe bir ürpertinin duyulmasına bağlıdır. Bu bakımdan إِنَّ الصَّلٰوةَ تَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ "Gerçekten namaz, hayâsızlık ve kötülükten alıkoyar." âyetinin resmettiği namaz, kâmil mânâda bir namazdır. Böyle bir namaz ufkunu yakalayamayanların hata yapması ise kaçınılmazdır.

Bir namazın insanı münkerâttan alıkoyması ve onu yüceliklere yönlendirmesi ciddî bir konsantrasyona bağlıdır. Şöyle ki, gündüzlerin on altı-on yedi saat sürdüğü yaz aylarında, açlık ve susuzluk çekerek tuttuğumuz Ramazan orucunun iftarı anında, içtiğimiz bir bardak suyu vücudumuzun her hücresinde hisseder ve âdeta her yanımıza yayılışını duyarız; aynen öyle de namaz anında söylediğimiz her kelime, edâ ettiğimiz her rükün o ölçüde vicdanımızda duyulmalı, ürperti hâsıl etmeli ve bize Allah önünde olduğumuzu hatırlatmalı ki, o namaz münkerâttan uzaklaştıran bir namaz olabilsin. Öyleyse burada şöyle diyebiliriz: Biz ancak namaz ile elde ettiğimiz seviye ve dereceye göre, kötülüklerden uzaklaşabiliriz. Yani namazı edâ etmenin derinliği zamanla davranışlarımızı belirleyen önemli bir âmil hâline gelebilir.

Emredildiği ve Allah'ın hoşnutluğu için edâ edilen bir namaz, diğer bir tabirle ihlâs yörüngeli, rızâ hedefli kılınan bir namaz, bir de devam gözetilirse, bugün olmasa yarın mutlaka insanı fuhşiyât ve münkerâttan alıkoyar. Onu fuhşiyât ve münkerâttan alıkoyan bir ibadet, evleviyetle şirk ve şirki işmam eden şeylerden, dalâlet ve dalâlete sürükleyen sebeplerden uzaklaştırır. Zira namaz baştan sona kadar kavlî, fiilî ve hâlî zikrullah ile örülmüş bir ibadettir. Böyle bir zikir şekli çok büyüktür ve Allah'ın ululuğuna münasip bir keyfiyet arz etmektedir ki Kur'ân-ı Kerim وَلَذِكْرُ اللهِ أَكْبَرُ "Hiç kuşkusuz Allah'ı zikir en büyüktür.." (Kur'ân-ı Kerîm, 29:45) fermanıyla bu espriyi hatırlatmaktadır.

Namaz, her şeyden evvel bir mükellefiyettir; dolayısıyla da istenen seviye ve keyfiyette edâ edilmese de, mutlaka kılınmalıdır. Seviyeli namaz kılamıyorum diye namazı terk etmek, bir şuur emaresi değil, aksine şeytana maskara olmanın ifadesidir. Mü'minler bu oyuna gelmemelidirler. Onun için de, kıldığımız namaz bizi bugün fuhşiyât ve münkerâttan alıkoymasa da biz namazımıza ısrarla devam etmeliyiz. Bu ısrarla devam etmemiz, biraz önce zikrettiğimiz hadiste de gördüğümüz ve Peygamber Efendimizin buyurduğu gibi, bir gün bizi muhakkak fuhşiyât ve münkerâttan vazgeçirecektir.

[30] Ma'rûf; "aklıselimin benimsediği, insanın aslî tabiatıyla uyuşan, ma'şerî vicdanda beğenilip kabul gören, din tarafından da tasvip edilip meşrûiyet kazanan iyi, güzel, faydalı tutum ve davranışlar" demektir. Münker ise, bunun zıddıdır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1.7.Namaz Nasıl Kılınmalıdır?

Mü'minler, namazlarını Mi'raca çıkıyormuş gibi derin bir şuur ve huşû ile ikâme etmelidirler. Fakat Mi'raç televvünlü namaz ufkunu yakalayamayanlar, onu en azından kendilerini kötülük ve fuhşiyâttan alıkoyacak şekilde edâ etmeye çalışmalıdırlar. Buna da muvaffak olamayanlar, en azından ülfet alaşımlı namazdan vazgeçmemeli ve hiç olmazsa mükellefiyetlerini yerine getirip ötede hesaptan kurtulmalıdırlar.

Bedîüzzaman, "Sakın deme, 'Benim namazım nerede, şu hakîkat-i namaz nerede!' Zira bir hurma çekirdeği, mânen bir hurma ağacı gibidir." buyurarak, namazı sadece bir mükellefiyet olarak edâ eden âmî bir insanın bile amel defterine bir ibadet hissesi kaydolacağını belirtmiş; avamın ümidini bütün bütün kırmamak ve insanları ye'se düşürmemek için objektif olanı öne çıkarmıştır.

1.8.Namaz Kılan Kimse Hayâsızlık ve Münkerden Uzak Dursun!

Büyük müfessirlerden Kurtûbî, tefsirini yaptığımız bu âyete farklı bir yorum getirmiştir:

"Muhakkak ki namaz, insanı, hayâsızlık ve kötülükten uzak tutar." âyeti, emir manasına haber kipinde bir ifade olduğu da söylenmiştir. Yani "namaz kılan kimse hayâsızlık ve münkerden uzak dursun." demektir. Yoksa bizatihi namaz insanı hayâsızlık ve kötülükten alıkoymaz, ancak bu işten vazgeçmeye bir sebeptir. (Kurtûbî, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri) Dolayısıyla namaz kılan kimse, kendi isteği ile namaz kıldığı gibi, aynı zamanda bilerek şuurlu olarak hayâsızlık ve kötülükten uzak durmalıdır. Bu durum, şu âyetteki duruma benzer: "İmanınızda samimî iseniz yalnız Allah'a dayanın!" (Mâide, 23) Yani gerçekten namaz kılıyorsanız o namaz sizi hayâsızlık ve münkerden alıkoyması gerekir, öyleyse bilerek ve isteyerek hayâsızlık ve münkerden uzak durun." Tevekkülü terketmek insanı îmandan çıkarmadığı gibi, namaz kıldığı halde hayâsızlık ve münkerden uzak durmamak da insanı namazdan çıkarmaz, yani namazını geçersiz kılmaz. (Bkz. İbnü'l-Arabî, 1967- 1968, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

1.9.Âyetteki "Namaz"dan Maksat, Nedir?.

"Namazı ikâme et!" âyetinde kastedilen "beş vakit namaz"dır. İbn Ömer (r.a.) ise bu âyette "namaz"dan kastın, "Kur'ân-ı Kerîm" olduğunu söylemiştir. (Taberî, 1988, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri; Mâverdî, trs., Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri; İbnü'l- Cevzî, 2009, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri): "Namazda okunan Kur'ân-ı Kerîm, insanı hayâsızlık ve münkerden, zinâdan ve ma'siyetlerden alıkoyar." demiştir. (Kurtûbî, 2006, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

Bazı müfessirler de, aynı şekilde bu âyetteki "salât" ile Kur'ân'ın kastedildiğini; hayâsızlık ve münkerden alıkoyucu olanın Kur'ân olduğunu, kendisinde bu iki şeyden nehyeden hükümler bulunduğunu ileri sürmüşlerdir. Fakat Fahruddin Râzî'ye göre bu uzak bir ihtimaldir. Çünkü kendisinden önce, اُتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ "Sana vahyedilen kitabı oku!" bulunan bir yerde, "salât" sözü ile Kur'ân'ın kastedilmesi, anlaşılması uzak olan bir şeydir. (er-Râzi, 2004, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri) Büyük müfessir Taberî de, âyette kastedilenin bildiğimiz "namaz" olduğunu söylemiştir. (Taberî, 1988, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri; Mâverdî, trs., Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri; Ebû Hayyân, 1983, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

İbn Bahr'a göre, Salât kelimesinden maksat, duâdır. (Ebû Hayyân, 1983, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

1.10.Kulun Allah'ı Anması ve Allah'ın Kulunu Anması

وَلَذِكْرُ اللهِ أَكْبَرُ "Allah'ı anmak, elbette en büyüktür."

Peygamber Efendimiz (s.a.s.) Yüce Allah'ın: "Allah'ı zikretmek en büyüktür." buyruğu hakkında şöyle demiştir: "Allah'ın sizi anması, sizin onu anmanızdan daha büyüktür." (Taberî, 1988, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri) Yani Allah'ın, sizden övgü ile sözedip anması sizin, ibâdet ve namazlarınızda onu zikretmenizden çok daha büyüktür.

İbn Abbas da bu âyeti aynı şekilde anlamış ve şöyle demiştir: "Allah'ın rahmetiyle sizi zikretmesi, sizin itâat ile O'nu zikretmenizden daha büyüktür, daha fazîletlidir." (Taberî, 1988, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri; Mâverdî, trs., Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

Bu âyetin tefsirinde müfessirler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir:

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

"Allah'ın kulunu zikretmesi, kulun Rabb'ini namazda ve diğer ibâdetlerinde zikretmesinden daha büyüktür." (Mâverdî, trs., Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

"Allah'ın sizi zikretmesi, sizin O'nu zikretmenizden daha fazîletlidir." (Taberî, 1988, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

"Allah'ın sevap ve övgü ile sizi zikretmesi, sizin O'nu ibâdet ve namazlarınızda zikretmenizden daha büyüktür." (Kurtubî, 2006, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

Âyetteki ذِكْرُ اللهِ "Zikrullah" ifadesini; "Allah'ın zikri" veya "Allah'ı zikretmek" şeklinde anlamlandırmak mümkündür. Nitekim İbn Abbas ve İkrime, âyete her iki anlamı vermenin ihtimal dâhilinde olduğunu söylemişlerdir. (Taberî, 1988, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

Âyet ve hadislerde geçen "Allah'ın kulunu zikri"nden maksat nedir? Kur'ân yorumcuları, bu hususu farklı şekillerde izah etmişlerdir. Allah'ın kulunu zikrinden maksat:

-Allah'ın kulunu bağışlamasıdır.

-Allah'ın kuluna merhametidir. (Süyûtî, 1983, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

-Ona mükâfat vermesi, onu övmesi, ondan râzı olması, ona nimet ve sevap vermesi, ona yardım etmesi, hidâyet etmesi, rahmetini ihsan etmesi, kurtuluşa erdirmesi, mânevî yakınlık, kulluğa kabul, cennetle ödüllendirmesi olduğunu söylemişlerdir. (Taberî, 1988, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri; Kurtubî; 2006, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri; er-Râzî, 1996, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri; İbn Kesir; trs., Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri; Beydâvî, trs., Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri; Nesefî, 1993, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri; Hâzin, 1994, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

-Kuluna hidâyet ve nûru ihsan etmesidir. Bu kulun Rabbini zikretmesinin meyvesidir. Allah Teâlâ buyuruyor ki: "Beni zikredin ki ben de sizi anayım." (Bakara, 152)" (Kurtûbî, 2006, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

"Allah'ı anmak, elbette en büyüktür." âyeti şöyle de açıklanmıştır:

-Sizin kıldığınız namazlarınızda, okuduğunuz Kur'ân-ı Kerîm'de Allah'ı zikretmeniz her şeyden daha faziletlidir.

-Namazın hayâsızlık ve münkerden alıkoymasının devam etmesi ile birlikte Allah'ı zikretmek en büyüktür.

-Allah'ın haram kıldığı şeyleri yaparken Allah'ı hatırlayarak, o haramı terketmek zikrin en büyüğüdür.

-Yüce Allah'ın, hayâsızlık ve münkeri yasakladığını hatırlamak en büyüktür, yani çok büyük bir iştir.

-Yüce Allah'ı zikretmek her şeyden daha büyüktür, (Mâverdî, trs., Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri) yani zikirsiz yapılan bütün ibâdetlerden daha fazîletlidir. (Kurtûbî, 2006, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

-Allah'ı zikretmek, sizin aklınızın alamayacağı kadar büyüktür. (Mâverdî, trs., Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

-Namaz en büyüktür, çünkü o Allah'ı zikirdir. Fuhşiyyât ve münkerâttan nehyetmede, Allah'ı zikir, diğerlerinden daha büyüktür. (Nesefî, 1993, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

- Namaz bütünüyle zikirdir, tesbîh ve tekbirdir, duâ ve niyazdır. Allah'ı anmak, elbette ki O'na yakınlığı sağlar. O'nun emirlerine kayıtsız şartsız uymayı telkin eder. Kısacası Allah'ı anmak, O'nun kelâmıyla O'na hitap etmek çok büyük bir ibâdettir. (Celal Yıldırım, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

-Allah'ı zikretmek mutlak olarak en büyüktür, yani asıl hayâsızlık ve münkerden alıkoyan odur. Namazda bu zikrin bir parçası dahi bunu gerçekleştirir. Aynı şekilde namazın dışında da böyledir. Çünkü ancak Allah'ı hatırlayan, O'nun gözetimi altında olduğunun şuuruna varan kimse için günahlardan uzak durmak mümkün olabilir. Bunun mükâfatı da Yüce Allah'ın o kimseyi hatırlamasıdır. Kudsî bir hadîs-i şerifte belirtildiği gibi: "Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: Ben kulumun beni düşündüğü gibiyim. Beni zikrettiği zaman onunla beraberim. Eğer beni yalnız başına anarsa, ben de onu yalnız anarım. Şâyet beni bir toplulukla beraber anarsa, ben de onu daha hayırlı bir topluluk içinde anarım." (Buhârî, trs., Tevhîd 15; Müslim, 1955, Zikir 2, 19, 50; Tevbe 1. Ayrıca bkz. Tirmizî, 1978, Daavât 131; İbn Mâce, 1975, Edeb 58)

-Allah Teâlâ'nın sizi anması, sizin namaz ile O'nu anmanızdan daha büyüktür. (Mukâtil b. Süleyman, 1979-1989, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri) Kul, Allah Teâlâ'yı azâmeti ve cemâliyle hatırladığı zaman, O'nun yüce huzurunda açık ve gizli kötülüklerden kaçınarak edeb ve samimiyet ile yükseleceği gibi, Allah Teâlâ'nın onu hatırlamasını düşündüğü zaman, ilâhî huzurda zerre kadar kötülük ile anılmayı kimse arzu

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

etmeyeceğinden, her an Allah'ın hoşnutluğuna ve rızâsına yükselmek için, iyilik duygusu ile dopdolu olur. Ve şüphe yok ki bu duygu, evvelkinden daha büyük bir kurtuluş vesîlesi olur. Düşünmeli ki Allah, Kur'ân'ında Firavun gibileri nasıl anıyor, peygamberleri ve mü'minleri nasıl anıyor? (Yazır, 1979, Ankebût Sûresi 45. Âyetin tefsiri)

Yaygın yoruma göre "Allah'ı anmak" diye çevirdiğimiz "zikrullah"tan maksat "namaz"dır. Nitekim Cuma Sûresi'nde de cuma namazı için aynı tabir kullanılmıştır:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللهِ

"Ey iman edenler! Cuma namazına ezan ile çağırıldığınız zaman derhal Allah'ı zikretmeye (namaza) gidin." (Kur'an-ı Kerim, 62:9) Namazın zikir kelimesiyle anılması, onun tam bir ibâdet bilinciyle, Allah'ın huzurunda bulunulduğu şuuru ve sorumluluğu ile edâ edilmesi şartıyladır ki, belirtilen ahlâkî etkiyi gösterecek kaliteye ulaşmış olacağını îmâ eder. Bu şekilde namaz kılarak Allah'ı anmak en büyük ibâdettir. Namazın insandaki Allah şuurunu güçlendirme işlevi, diğer faydalarından daha önemlidir. Âyette namazın böyle bir bilinç ve sorumluluk duygusundan uzak olarak kılındığı oranda ibâdet kalitesini de kaybedeceğine işaret vardır. (Karaman, Çağrıcı, Dönmez, Gümüş, 2007, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

Bazı müfessirlere göre namazdaki hareketlerin herhangi bir günahtan alıkoymakta bir etkisi yoktur. Asıl fayda veren zikirdir. Bu zikir ise; ilimle beraber kalbin yönelmesiyle ve Allah'ın dışındaki her şeyin kalpten uzaklaştırılması ile birlikte yapılan zikirdir. Dili aşmayan zikrin ise, mertebesi elbette ki böyle değildir. (Kurtûbî, 2006, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri; Hicâzî, 1980, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

Bu âyette, namaza bir kez daha dikkat çekilerek, onun insanı fuhşiyât ve kötülüklerden alıkoyucu özelliği gündeme getiriliyor. Namazın bu özelliğinde de, namazın içinde Allah'ı anma eyleminin en büyük pay sahibi olduğu vurgulanıyor. (Derveze, 1962, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

Namazın içinde Allah'ı zikretmek, namazın dışındaki zikirden daha büyüktür veya sevâbı daha çoktur. Allah'ı zikir, namazın diğer rükünlerinden veya Allah'ı zikrin fuhşiyyât ve münkerâttân alıkoyması, namazın alıkoymasından daha büyüktür, denilmiştir. (Ebû Hayyân, 1983, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri.)

Kim faydalı zikri yani bilerek düşünerek, şuurlu bir kalple ve gönlün Allah'ın dışındaki her şeyden uzak olması haliyle yapılan zikri yerine getirirse murada nâil olur, arzusunu gerçekleştirir. Ama sadece dille yapılan, tekrardan ibaret olan, Allah'ın azameti düşünülmeden ve O'na karşı mânevî bir ürperme duyulmadan yapılan zikirde ise ne hayır vardır, ne de fayda vardır. (Zuhaylî, 1991, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

Allah'ı zikir bütün ibâdetlerden daha üstündür. Çünkü Allah'ı zikir kalpte Allah korkusunu artırır, isyandan korur, O'nun emirlerine itaate sevk eder. İnsanı her hususta ölçülü ve temkinli yaşamaya alıştırır. (Semerkandî, 1993, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

1.11.Allah Bütün İşlediklerinizi Bilir

Tefsirini yaptığımız Ankebût Sûresi 45. âyetin son cümlesi:

وَاللهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ "Allah bütün işlediklerinizi bilir." Ona göre de cezâ veya mükâfat verir. (Yazır, 1979, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri) Allah; görülen ve görülmeyen âlemlerden haberdardır. O kalplerde gizli olan şeyleri bilir. Allah'ı, her şeyi işiten ve gören bir gözetleyici olarak her zaman hatırınızda tutun ve O'nun kontrolü altında bulunduğunuzu da bilin. Namaz ancak, ihlâs ve huşû ile kılındığında, Allah'ı zikir ve anmak da; ilimle, kalbî yönelme ile nefsi mâsivâullah'tan (Allah'ın dışındaki her şeyden) arındırmakla yapıldığı takdirde kişiye fayda verir. Gösteriş için kılınan veya şuursuzca kılınan namaz ve dilden öteye geçmeyen zikir ve anmanın da çok yararı yoktur. Yapmakta olduğunuz işleri Allah bilmektedir. (Hicâzî, 1980, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

Bu âyette, hem vaat hem de vaîd (tehdit) vardır. (İbn Âşûr, 1997, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri) Gizli ve açık her yerde ve her durumda insanların Allah'ın murâkabesi (gözetimi) altında bulunduklarını düşünmeye teşvik vardır. Dolayısıyla kim Allah'ın kendisini duyduğunu ve gördüğünü bilirse, Allah'a itâat dairesinde kalma konusunda hassasiyet gösterir, azaptan korkar ve ibâdeti güzelce yerine getirir. (Ebû Hayyân, 1983, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri; Âlûsî, 1985, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri; Merâgî, 1984, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri; İbn Âşûr, 1997, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri; Zuhaylî, 1991, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

Allah sizin hayır ya da şer olarak yaptıklarınızı gâyet iyi bilir. Gönüllerde olanı çok iyi bilir. O sizin

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

sözlerinizi, amellerinizi ve niyetlerinizi bilir. Çünkü "O, gizliyi de, gizlinin gizlisini de bilendir." (Tâhâ, 7) (Zuhaylî, 1991, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

2. İNSANI HAYÂSIZLIK VE MÜNKERDEN ALIKOYAN NAMAZ

Tefsirini yaptığımız Ankebût Sûresi 45. âyete göre; gerek abdest, kırâat, rükû, secde, ta'dîl-i erkân gibi zâhirî şartlarına ve rükünlerine, gerekse ihlâs, huşû, takvâ gibi mânevî şartlarına özen göstererek kılınan namaz; İslâm'ın ve sağduyu sahibi erdemli toplumların edepsizlik, hayâsızlık ve kötülük sayıp reddettiği tutum ve davranışlarla uyuşmaz, âdeta bir nasihatçı, bir uyarıcı gibi (İbn Âşûr, 1997, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri.) namaz kılan kişiyi bu davranışlardan meneder. Böylece âyette namazın ahlâkî tesirlerine, kötülüklere karşı koruyucu özelliğine işaret edilmekte; namaz kıldıkları halde hak hukuk gözetmeyen, edep ve ahlâk kurallarına uymayanlara da dolaylı bir uyarı bulunmaktadır. (Yazır,1979; Karaman, Çağrıcı, Dönmez, Gümüş, 2007: Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri) Sahîh olan namaz insanı, hayâsızlık ve kötülükten mutlak olarak alıkoyar. Sahîh olan namaz da, insanın Allah için kıldığı namazdır. Eğer mükellef riyâ (gösteriş) için namaz kılmış olsa, namazı sahîh olmaz, yeniden kılması gerekir. Bunun böyle olduğu açıktır. Şâyet insan, hem namaza, hem serinlemeye niyet ederek abdest alır ve namaz kılarsa, namazının sahîh olmayacağı ileri sürülmüştür. (Râzi, 2004, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

Namaz, Allah'la irtibat kurma durumudur. Bu yüzden kişi namazla birlikte büyük günah işlemekten, kötülüklere bulaşmaktan utanır, bu şekilde Allah'ın karşısına çıkmaktan sıkılır. Namaz arınmadır, kötülüklerden soyutlanmadır. Kötülüklerin kiri, iğrenç davranışların ağırlığı namazla uyuşmazlar. Buna rağmen namazı, kendisini fuhşiyât ve kötülüklerden alıkoymayan birisinin kıldığı namaz, kendisini Allah'tan uzaklaştırmaktan başka işe yaramamıştır. Böyle birisi namazı gerektiği gibi kılmamıştır. Sadece namazın gerektirdiği davranışları yerine getirmiştir. Namazı gerçek anlamda kılmak ile namazın gerektirdiği hareketleri yapmak arasında büyük fark vardır. (Kutub,1986, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

Allah'ın emrettiği, Peygamber Efendimizin öğrettiği ve kıldığı gibi kılınan bir namaz; insanı münkerât ve fuhşiyyat, her türlü hayâsızlık ve iffetsizliklerden alıkoyar. Buna rağmen eğer namaz kılan kişinin hayatında bir kısım bozukluklar varsa, o kişi namazı Allah'ın istediği şekilde kılmıyor da, namaz gösterisinde bulunuyor demektir. Eğer kişinin namazıyla hayatı, namazıyla ticareti, namazıyla siyaseti, namazıyla aile hayatı, namazıyla sosyal hayatla münâsebeti aynı doğrultuda değilse bu namaz Allah'ın istediği bir namaz değildir. (Küçük, 2006, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

Rükünlerine ve şartlarına riâyet edilerek, sünnetlerine, âdabına uyularak, kalpten gelen samîmiyetle, riyâ ve nifak olmadan, Allah'tan korkup O'nun affını ümit ederek kılınan hakikî namaz, sahibini fuhşiyâttan ve dinin çirkin gördüğü işlerden alıkoyar. (Hicâzî, 1980, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

Mü'min, namazı dosdoğru kılmaya devam etmelidir. Namazı dosdoğru kılmak da; namazı, ta'dîl-i erkâna göre, vaktinde, devamlı, huşû içinde, kırâeti, rükû, secdeleri, ka'deleri ve bütün şartlarıyla edâ etmek demektir.

İçinde öğütler ihtiva eden Kur'ân tilâveti ile birlikte beş vakit namaz mü'minleri hayâsızlık ve haramlardan alıkoyar. Hakkıyla ve Allah'ın azameti ve azabı düşünülerek edâ edildiği takdirde namaz, bir önceki namazla arasında geçen günahlara keffâret olur. (Zuhaylî, 1991, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

Ebu'l-Âliye "Muhakkak ki namaz hayâsızlık ve fenâlıktan alıkoyar." âyeti hakkında şöyle demiştir: Namazda üç haslet vardır ki bu hasletlerden biri bulunmayan namaz, gerçek namaz değildir:

- İhlâs,
- Haşyet (Allah korkusu),
- Allah'ı zikretmek.

İhlâs; sahibine iyiliği emreder.

Allah korkusu; sahibini haramlardan alıkoyar.

Allah'ın zikri olan Kur'ân ise; ona hayrı emreder, şerden alıkoyar. (İbn Ebî Hâtim, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri; İbn Kesîr, trs., Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

Namaz kılan kişinin, Allah'ın huzurunda olduğunu düşünmesi gerekir. Aksi takdirde o namaz, ruhundan soyulmuş ve şekilden ibaret kalmış olur. Allah'ı düşünerek namaz kılmak, insan rûhunu etkiler, onu iyiliklere yöneltir, ahlâkını düzeltir, kötülüklerden uzaklaştırır. İnsan rûhunda hiçbir olgunluk, bir düzelme

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

meydana getirmeyen namaz, gerçek namaz sayılmaz, bir alışkanlıktan ibaret kalır. (Ateş, 1990, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

Kur'ân'da namaz hakkında "yüsallûne" veya "sallû" fiillerinden ziyade "namazı ikâme ederler." (Meselâ bkz. Kur'an-ı Kerim, 2:3, Kur'an-ı Kerim, 5:55, Kur'an-ı Kerim, 8:3, Kur'an-ı Kerim, 9:71, Kur'an-ı Kerim, 27:3, Kur'an-ı Kerim, 31:4) "namazı ikâme edin." (Meselâ bkz. Kur'an-ı Kerim, 2:43, 83, 110 vd. için ilgili âyetlerin dökümünün yapıldığı Abdülbâkî, 1982, s. 579) "namazları muhâfaza edin/devam edin veya ederler." (Meselâ bkz. Kur'an-ı Kerim, 2:238, Kur'an-ı Kerim, 6:92, v.d için Abdülbâkî, 1982, s. 207) buyurulması dikkat çekicidir ve arada mânâ farkı vardır. İkâme yahut muhâfaza, ta'dil-i erkân, devamlı, zamanında ve huşû-hudû ile güzelce kılmaktır. Yani namazı ikâme etmektir. Hakkını, yani farzlarını, vâciblerini âdabını yerine getirerek kılmaktır. (Taberî, 1988, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri; İbn Kesîr, trs., Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri; Yazır, 1979, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri; Aköz, 2000, s.238-240) İkâme edilen namaz, insanı büyük ihtimal fuhşiyât ve münkerâttan alıkoyar.

Mâverdî'ye göre; kişi namaz kıldığı müddetçe namaz onu fuhşiyât ve münkerâttan alıkoyar. Kişiyi, namazdan önce ve namazdan sonra fuhşiyât ve münkerâttan alıkoyar. Namaz kişiyi ma'rûfu yapmaya, münkerden uzak durmaya davet eder. (Mâverdî, trs., Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

Büyük müfessirlerden Zemahşerî, "bazı insanlar namaz kıldıkları halde hâlâ günah işlemeye devam ediyor ve namazları onları bundan alıkoymuyor!?" diyecek olursan, şöyle cevap veririm diyor ve ekliyor: Kişiyi fuhşiyât ve münkerâttan alıkoyan namaz; başlamadan önce "Allah, ancak müttakîlerden kabul buyurur." (Mâide, 27) âyetinden hareketle takvâ içinde nasuh bir tevbeyle başlanan ve tam bir huşû içinde kılınan namazdır. (Zemahşerî, 1998, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

Yine Zemahşerî'ye göre; "Namaz, fuhşiyâttan ve münkerden alıkoyar…" âyetinde, namazın, namaz kılan herkesi istisnasız olarak fuhşiyât ve münkerden alıkoyacağına dair bir delil yoktur. (Zemahşerî, 1998, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri) Yani namaz, namaz kılanların birçoğunu fuhşiyât ve münkerden alıkoyduğu halde, bazı namaz kılanları fuhşiyât ve münkerden alıkoymayabilir. Bunda namazın bir kusuru ve suçu yoktur, problem namaz kılanlardadır. Ayrıca âyette, namazın, bütün fuhşiyât ve münkerlerin istisnasız olarak hepsinden alıkoyacak diye de bir hüküm yoktur. Namaz bazılarından alıkoyar, bazılarından alıkoymaz. Yani namaz kılanlar, namaz sayesinde bazı fuhşiyât ve münkeri terkeder, bazılarını ise şimdilik işlemeye devam ederler. Ama namaza devam ederlerse, Peygamber Efendimizin ifadesiyle bir gün inşallah onları da terkederler.

Bazı sûfî şeyhler şöyle demişlerdir: Hakîkî namaz kişiyi fuhşiyyât ve münkerâttan alıkoyar. Eğer alıkoymuyorsa, o sadece şekil yönünden bir namazdır, yoksa gerçek mânâda bir namaz değildir. Fakat bununla beraber böyle namaz kılan bir kimsenin kıldığı namazdan dolayı üzerinde namazın bereketi olmasa bile, diğer namaz vaktine kadar vücudunun üzerinde namazın te'siri görülür. Eğer görülmezse, o kişi namazını tam bir gaflet içinde kılmış ve Rabbinden yüz çevirmiş demektir. (İbnü'l-Arabî, 1967-1968, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

Kişiyi fuhşiyyat ve münkerâttan nehyeden namaz, kılan için Allah'ın bir lütfudur. Namaz kılan kişi, fuhşiyyat ve münkerâttan vazgeçerse, Allah'ın lütfuna nâil olmuş, eğer vazgeçmezse, nefsinin arzu ve isteklerini yerine getirmiş demektir.

Namaz bir bakıma, insanı sözlü olarak "fuhşiyyat ve münkerâtı yapma!" diye ikaz eden bir uyarıcıdır. Çünkü namazın içinde; Allah'ı tesbih, tekbîr, tehlîl (lâ ilâhe illallah demek), Kur'ân okuma, Allah'ın huzurunda durma, vardır… bütün bunlar namaz kılan kişiyi sanki sözlü olarak fuhşiyyat ve münkerâttan nehyeder. (Tabersî, 1373, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

Namaz ve zikir, insanı az veya çok fuhşiyyat ve münkerâttan alıkoyar. Namaz kıldığı halde fuhşiyyat ve münkerât işleyen insanlar, namaz kılmasalardı, çok daha fazla fuhşiyyat ve münkerât işlerlerdi. Demek ki namaz kılmaları tesir etmiş ve fuhşiyyât ve münkerât işlemelerini azaltmıştır. (Âlûsî, 1985, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

Şartları tam olarak yerine getirilen namaz, kişiyi ona göre hayâsızlık ve münkerden alıkoyar. Eğer şartlar tam olarak yerine getirilmiyorsa, namazın hayâsızlık ve münkerden alıkoyması da o kadar olacaktır. (eş-Şa'râvî, trs., Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Namazın, namaz kılan kişiyi fuhşiyât ve münkerâttan alıkoyması ve onun üzerinde böyle bir te'sir icra edebilmesi için, öncelikle namazın istenen seviyede yerine getirilmesi lazımdır. Kul, günahının ızdırabını yirmi dört saat gönlünde duymalıdır ki bu, o günahların affına bir davetiye olsun. Daha açık bir ifadeyle başta ta'dîl-i erkâna riâyet etmeli, uzunca Kur'ân okumalı, kıyamda, rükûda ve secdede uzunca durmalı ve her bir rükünde ayrı buudlar yakalamaya çalışmalıdır.

Bazı sâlih kimseler namazda, Rabbin rahmetiyle münasebet kurabilmek için, bir nişan taşı mesabesindeki Kâbe'yi iki kaşlarının arasında, alev alev kabaran ve kıvılcımları dağlar büyüklüğünde olan Cehennem üzerinden Cennet'e geçişi sağlayan ve bu dehşetli manzara karşısında nebilerin dahi "Selâmet ver Allahım!" dediği Sırât'ı ayaklarının altında tahayyül ederler. Bütün revnaktarlığıyla Cennet'i sağ taraflarında, bütün dehşetiyle Cehennem'i sol taraflarında, kendisine bir pençe atmak üzere elini uzatmış ve nerede yakalayacağı belli olmayan ölümü arkalarında düşünür, ciddi bir korku ve bunun yanında alabildiğine bir ümitle Rablerine karşı kulluklarını edâ ederler. Mü'min, namazda bu havayı yakalayıp devam ettirdiği sürece her türlü fuhşiyât ve münkerâttan uzak kalacaktır. Değilse,

رُبَّ قَائِمٍ لَيْسَ لَهُ مِنْ قِيَامِهِ إِلَّا السَّهَرُ

"Nice (gece kalkıp) namaz kılanlar vardır ki, onların bu namazlarından ellerinde kalan sadece uykudan mahrumiyettir." (İbn Mâce, 1975, Sıyâm 21; Ahmed b. Hanbel, 1985, 2/373) fermanının tokatını yiyecektir.

Namaz, hayatın hesabını vermek üzere günde beş defa huzûr-u ilâhiye çıkmadır. Başka bir ifadeyle o, her an, arkasında Azrail'in nefesini, önünde Rabbin hesabını hissetmedir. Solda şeytanın saptırmasından Rabbin dergâhına sığınma, sağda ise meleklerin teyidi altına girme neşvesi içinde, Rabbin huzurunda el-pençe divan durmaktır. İşte bu mânâda edâ edilen namazdır ki insanı fuhşiyât ve münkerâttan alıkoyar. Çünkü bu mânâda kılınan bir namaz, günde beş defa günahlardan kurtulma ve Rabbin huzuruna çıkma liyâkatını kazanma mânâsına gelir. Bundan sonra artık günahlara girmenin bir mânâsı ve mâsivânın kir ve paslarına bulaşmanın mantıkî bir gerekçesi olamaz.

3. NAMAZIN, NAMAZ KILAN KİMSEYİ HAYÂSIZLIK VE MÜNKERDEN ALIKOYMASININ SEBEBİ

Namazın, namaz kılan kimseyi hayâsızlık ve münkerden alıkoymasının sebebi, namazda öğütleri de ihtiva eden Kur'ân tilâvetinin söz konusu olmasıdır.

Namaz kılan kişi, Rabbinin huzûrunda huşû ile eğilip, Rabbinin, her hâlini görüp gözettiğini düşünecek olursa, bütün bunlar sebebiyle nefsi ıslah olur ve Rabbine aczini ve fakrını arzeder. Yüce Allah'ın gözetimi altında olduğunu kesin olarak hisseder, bunun heybeti de uzuvları üzerinde kendisini gösterir. Bu şekilde kıldığı bir namazın üzerinden uzun bir vakit geçmeden yeni bir namazın gölgesi üzerine düşer, bu sefer öncekinden daha güzel bir hal ile bir başka namazı kılar. Mü'minin namazının böyle olması gerekir. (Kurtûbî, 2006, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

Hakkıyla kılınan namaz, sahibine rûhî bir olgunluk kazandırır ve kalbinin huşû ile dolmasını sağlar. Kalbi huşû ile dolan kişi de Allah'ın râzı olmadığı şeylerden büyük bir titizlikle sakınır ve böylece günahlardan arınır.

Peygamberimizin (s.a.s.) torunu Hz. Hasan'ın, abdest esnasında rengi değişirdi. Bunu gören bir kimse:

- Ya Hasan! Abdest alırken niçin böyle sararıp soluyorsun? diye sordu. O da şöyle cevap verdi:

- Yegâne kudret sahibi, Azîz ve Celîl olan Allah'ın huzuruna çıkma vakti gelmiştir.

Rivâyet edildiğine göre bazı büyük zatlar, namaza kalktıkları zaman titrer ve renkleri sararırdı. Bu hususta onlara bunun sebebi sorulunca şöyle derlerdi: "Ben Yüce Allah'ın huzurunda duruyorum. Dünya hükümdarları karşısında benim böyle davranmam uygun düşerken, ya bütün hükümdarların mutlak hâkimi huzurunda nasıl davranabilirim?" (Kurtûbî, 2006, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri; İbn Atiyye, 1991, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

İşte böyle bir namaz hiç şüphesiz hayâsızlık ve münkerden alıkoyar. Kişinin kıldığı namaz, huşû ve hudûdan uzak, fıkhî ölçüler içerisinde geçerli bir namazın ötesine geçmiyorsa, işte böyle bir namaz kişiyi nerede bulunuyorsa, o konumda bırakır, hatta daha da gerilere götürür. (İbn Atiyye, 1991, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

Namazın kötü eylemlerin terk edilmesindeki fonksiyonel yönünü Medyen Kavmi de anlamış olacak

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

ki Hz. Şuayb'a (a.s.) şöyle itiraz ederler: "Ey Şuayb! Babalarımızın taptıklarını yahut mallarımız hususunda dilediğimizi yapmayı terk etmemizi sana namazın mı emrediyor?" (Hûd, 87) (Pak, 1999, s. 254-262)

Tâhir b. Âşûr'a göre, "Şüphesiz namaz hayâsızlık ve kötülükten meneder." âyetinden maksat, namaz, bu gibi kötülükleri bırakma konusunda kişiye yardımcı olur ve bu işi kolaylaştırır. Yoksa namazın bizzat kendisi, zorla kişiyi kötü şeyler yapmaktan alıkoymaz. Namaz kılan bazı kimselerin aynı zamanda hayâsızlık ve kötülük işlemeye devam etmelerinden de bunu anlıyoruz. Namaz, hayâsızlık ve kötülükleri işlememesi konusunda kişiyi bir nasihatçi gibi ancak uyarır. Onun için âyette, تَنْهَى fiili kullanılmış[31], تَصُدّ ve تُحوِّل gibi, "bir işten zorla çeviren ve engelleyen" manalarına da gelen fiiller kullanılmamıştır. Yani namaz kılan kişinin kötülüklerden sakınıp sakınmaması, kişinin kendisine bağlıdır. Eğer kişinin namazdan bu faydayı elde etme niyeti varsa ve bunun için gayret sarfederse, namazın ıslah edici etkisi mutlaka onun üzerinde de görülecektir. Aksi takdirde, düzelmek istemeyen veya ona karşı koyan bir kimseye etki edebilecek hiçbir ıslah metodu yoktur. (Mevdûdî, 1986, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

Namazın insanları, hayâsızlık ve münkerden alıkoyması, dünden bugüne hemencecik olacak bir şey değildir. Namazın her gün ve beşer vakit farz kılınmasının hikmetlerinden birisi de budur. Bir günde veya birkaç günde kılınan namazlar kişiyi, hayâsızlık ve münkerden alıkoymuyorsa, hemen, "namaz insanları bunlardan alıkoymuyor!" diye hüküm vermemek gerekir. Kılınan her namaz, kişiyi daha da olgunlaştıracak ve Allah'a yaklaştırıp, kötülüklerden de zamanla uzaklaştıracaktır. Çünkü namaz kılan kişi, her namazında Rabbinin büyüklüğünü ve işlediği kötülükleri hatırlayacak, sonra da Rabbinin emirlerine itâat etmesi gerektiğini düşünerek kötülüklerden birer birer vazgeçecektir. (Bkz. İbn Âşûr, 1997, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

4.HAYÂSIZLIK VE MÜNKERDEN ALIKOYMAYAN NAMAZIN DURUMU!

Namaz, bir huşû, bir iç saygısı ve bir edeb işidir. Bu mânâ ile edâ edildiği müddetçe iç âlemimize daima bir duruluk getirir, fikirlerimize bir istikâmet kazandırır. Bu şuur ve anlayış içinde edâ edilmeyen namaz, insanın sırtında bir yük ve insan için bir yorgunluktur; kurbete vesîle olması bir yana, kulun Allah'tan uzaklaşmasına bile sebep olur. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem):

مَنْ لَمْ تَنْهَهُ صَلاَتُهُ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ لَمْ يَزْدَدْ مِنَ الله إِلاَّ بُعْداً

"Kimin namazı onu fuhşiyât ve kötülükten men etmezse, o namazın, o insana, kendisini Allah'tan uzaklaştırmaktan başka bir katkısı olamaz."(et-Taberânî, 11/54; Münâvî, trs., 6/221; Heysemî, 1982, 2/258; Hindi,1985, 7/530; Taberî,1988; İbn Atiyye,1991; Kurtûbî, 2006; İbn Kesîr, trs: Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri) buyurmuştur. Haddizatında namaz, kişiyi Allah'tan uzaklaştırmaz; ama o gafletten sıyrılamadığı, nisyandan kurtulup kendini aşamadığı, dolayısıyla gönlünü sahibine vermesi gerektiği yerde dahi veremediği için, Rabbinden uzaklaşmasına sebep olur.

İbn Mes'ûd da: "Kıldığı namaz bir kimsenin iyilik yapmasını sağlamıyor ve kötülükten alıkoymuyorsa, o kişinin bu namazı, onu ancak Allahtan uzaklaştırır." demiştir. (Taberî, 1988, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

Konu ile ilgili diğer hadisler şöyledir: "*Kim ki, namazı onu hayâsızlık ve kötülükten alıkoymamışsa onun namazı yoktur* (kabul edilmemiştir.)" (İbn Ebî Hâtim; İbn Kesîr, trs; Suyûtî,1983, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri) *"Namaza itâat etmeyenin namazı yoktur. Namaza itâat ise onun hayâsızlık ve kötülükten alıkoymasıdır*" (Taberî,1988; Sa'lebî, trs; İbn Kesir, trs., Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

İbn Avn, bu âyet hakkında şöyle demiştir: "Sen namaz kıldığın müddetçe iyi bir iş yapıyorsun demektir. Bu iş seni fuhşiyât ve münkerâttan alıkoyar. Fuhşiyât zinâ, münker de Allah'a isyandır. Namaz kılan bir kimse, namazını bozacak bir fuhşiyât veya münker yaptığında, onun namazı bozulur, onun için namaz yok hükmündedir." (Taberî, 1988; İbn Kesîr, trs., Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

Bu konuda Cafer es-Sâdık da şöyle demiştir: "Namazının kabul edilip edilmediğini öğrenmek isteyen kimse, namazın kendisini fuhşiyât ve kötü davranışlardan ne dereceye kadar sakındırdığına bakmalıdır. Eğer bu kimse kötülüklerden sakındırılmışsa, namazı kabul olmuştur." (Tabersî, 1373; Âlûsî, 1985; et-Tabatabâî,

[31] Nehâ fiili: Yasaklamak, yasak etmek, nehiy etmek, men etmek, bir şeyi yapmaktan men etmek, Allah'ın haram kılması gibi manalara gelmektedir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1973; Nâsır Mekârim eş-Şirazî, 2005, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri) Bunun sebebi, çünkü namaza itâat, onun sınırlarını gözeterek hakkıyla kılmaktır. Onun sınırında ise açık ve gizli bütün kötülüklerden menetme ve alıkoyma vardır. Şu halde namaza itâat onu hakkıyla kılıp yasağını tutmakla olur. "Vay haline şöyle namaz kılanların: Ki onlar namazlarından gâfildirler (Kıldıkları namazın değerini bilmez, namaza gereken ihtimamı göstermezler)" (Kur'an-ı Kerim, 107:4-5) buyurulduğu üzere namaz kılıyor görünüp de namazın ne demek olduğundan habersiz olanların vay haline! Onun içindir ki "Muhakkak ki mü'minler, mutluluk ve başarıya erdiler. Onlar ki namazlarında huşû içindedirler." (Kur'an-ı Kerim, 23:1-2) buyurulmuştur. Zira "Beni anmak için namaz kıl." (Kur'an-ı Kerim, 20:14) buyurulduğu üzere namazın hikmeti, gâyesi Allah'ı zikirdir. Yani Allah'ı anmak ve bu sayede "Öyle ise beni (tâat ve ibâdetle) anın ki, ben de sizi anayım." (Kur'an-ı Kerim, 2:152) âyetince Allah Teâlâ'nın anmasına ermektir. Bu suretle namaz bir mi'raçtır. Bunu bilenler "Rab'lerine kavuşacaklarını ve O'na döneceklerini iyi bilirler." (Kur'an-ı Kerim, 2:46) âyetine göre kendilerini her an Rablerinin huzurunda mülâkat (kavuşma) halinde buluyorlar gibi zevk içinde bir niyet ve ihlâs ile namaz kılarlar. (Elmalılı, 1979, Ankebût Sûresi 45. Âyetin tefsiri)

Hasan Basrî ve Katâde (r.a.) şöyle demişler: "Bir kimseyi, kıldığı namaz fuhuş ve münkerden alıkoymazsa onun kıldığı namaz, üzerine bir vebâl olur." (Sem'ânî; Begavî, 1993; Hâzin, 1994; İbn Âdil, 1998; Hatîb eş-Şirbînî, trs.; Ebussuûd, trs., Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri) İşte bu inci değerindeki sözleri ölçü alarak düşündüğümüzde, namaz kıldığı halde bazı kimselerin fuhuş ve çirkin işleri yapmalarının sebebini kavrayabiliriz. Bunların kıldıkları namazlar ruhsuz, ihlâs, huşû ve hudûdan uzak, riyâ ve başkalarına işittirmek gayesiyle kılınan namazlardandır. Bu namazın, sahibini fuhuş ve münkerden alıkoyması mümkün değildir. (Hicâzî, 1980, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

"Beni anmak için namaz kıl." (Kur'an-ı Kerim, 20:14) âyetinde namaz, Allah'ı anmanın bir yolu olarak emredilmiş, aynı zamanda namazın Allah'ı anmaktan ibaret olduğu da vurgulanmıştır. Çünkü Allah'ı anmak için namaza duran kişi, namaz boyunca Rabbin huzurunda durduğundan gaflet ederek namaza hakkını vermemiş ise nasıl Allah'ı anmış sayılabilir? Namaza duran kişi, Allah'ın huzurunda olduğunu bilmeli, bunu hissetmelidir. "Ne dediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın…" (Kur'an-ı Kerim, 4:43) âyeti, ne dediğinden haberi olmayan sarhoş kimselere yönelik olmakla birlikte, namazda tam bir şuur ve huşûun gerektiğini de anlatmaktadır. (İlmihâl, Heyet, 2012, 1/221-223)

5.NAMAZ İLE BİZZAT "NAMAZIN KILINIŞI" KASTEDİLMİŞTİR.

"Muhakkak ki namaz, insanı, fuhşiyât ve münkerden uzak tutar." âyetindeki "salât" (namaz) ile bizzat "namazın kılınışı" kastedilmiştir. Çünkü namaz, insan namazın içinde olduğu müddetçe, fuhşiyât ve münkerden vazgeçirir. (İbnü'l-Arabî, 1968, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri) Zira namaz kılan kimsenin bu iki şeyle, yani fahşâ ve münker ile meşgul olması mümkün değildir. Bununla, namazın mutlak olarak fuhuştan ve münkerden alıkoyacağı manası kastedilmiştir. Bu izaha göre, müfessirler şöyle demişlerdir: Bununla kastedilen, huzur ile (Allah'ın huzurunda bulunmanın şuurunda olarak) kılınan namazdır. İşte bu namaz, her zaman için fuhşiyât ve münkerden alıkoyucudur. (er-Râzi, 1996, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

Namaz, insanı, namazın içinde olduğu müddetçe fuhşiyât ve münkerden vazgeçirdiği gibi, namazdan önce ve sonra helâl ve câiz olan şeylerden de insanı alıkoyar. Meselâ; tekbir alıp namaza başladıktan sonra yemek, içmek ve başka şeyler yapmak haramdır. (İbn Âşûr, 1997, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri) Onun için namaza başlama tekbirine, namaza başlama veya namazı açma tekbiri manasında "iftitah tekbiri" denildiği gibi, bazı şeyleri haram kıldığı için "tahrîm tekbiri" de denilir. Tahrîm tekbiri, normalde helâl ve câiz olan şeyleri, namazın içinde haram kıldığı gibi, aynı tekbîr, namaz dışında da fuhşiyât ve münkerâtı yasaklamıştır. Çünkü tekbîr ile "Allah gerçek büyüktür" diyen bir kimsenin, Allah'ın emirlerine itâat etmemesi, yasaklarından vazgeçmemesi düşünülemez. (Bkz. İbn Âşûr, 1997, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

6.NAMAZIN HİKMETLERİ

Namazın sayılmayacak kadar hikmetleri ve faydaları vardır. Bu âyette ise, o hikmet ve faydaları kendinde toplayan namazın iki özelliği üzerinde duruluyor. Namaz insanı:

1. Ahlâk dışı söz ve davranışlardan,

2. Dine, akla ve sahih örfe ters düşen uygunsuz, nâhoş şeylerden alıkoyar. (Yıldırım, Ankebût Sûresi

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

45. âyetin tefsiri)

Namaz, bizi Yüce Yaratıcı'ya yaklaştıran bir vesîle ve mânen yerimizde durmamız için tutunacağımız kopmaz bir ip, çok sağlam bir tutamak ve bir kulptur. Namaz, bizler için nezih bir hayat kaynağı ve fuhşiyâttan alıkoyan bir surdur.

Namaz, insanları fuhşiyâttan ve dinin çirkin gördüğü bütün kötülüklerden korur. Evet, Cenab-ı Hak, namaza böyle bir husûsiyet vermiştir. Ne var ki, namazdan bu ölçüde istifade edebilmek, gerçek namaz ruhunu yakalamakla mümkün olur. Şuurlu edâ edilmiş her namaz, sahibini koruyucu bir atmosfer gibi kuşatır ve münkerâtın yol bulup ona ulaşmasına mâni olur. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), namazdaki bu özelliği, kapısının önünden geçen nehirde her gün beş defa yıkanan insanın kirlerden temizlenmesi teşbihiyle anlatır. Zaten namazdaki bu özelliktir ki, sel sel olup üzerimize gelen münkerâttan bizleri koruyup muhafaza etmektedir. Aksi hâlde bu kadar çirkinliğe ruhumuzun direnç göstermesi nasıl mümkün olurdu ki!..

Namaz, kalplere Allah korkusunu yerleştirerek insanı kötülüklerden alıkoyar ve günah işlemekten korur. Namaza devam eden kimseyi, namaz muhakkak ıslâh eder. Bu konuda İbn Abbâs: "Namazda, günâhları önleme ve günahlardan uzaklaştırma özelliği vardır." demiştir. (Taberî, 1988; Begavî, 1993; Suyûtî, 1983, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri) Aynı zamanda namaz, insanların içine düştükleri çirkin hayâsızlık ve kötülüklerin egemen olduğu bir hayat biçimine karşı da koruyucu bir kalkan işlevini görür. (Derveze, 1962, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

Namaz Allah'ı hatırlatır ve gönle Allah korkusu verir. Yani namazın gayelerinden biri budur. Namaza devam etmekle iki şey elde edilir: Bunlar; hayâsızlık ve haramların terk edilmesidir. Namaz, dinin direğidir. Kul ile Rabbi arasında bir irtibattır. Îmanın ve yakînin delilidir. Kederli ve üzüntülü şeylere karşı saâdet vesîlesidir. Kullar için, günahların ve ma'siyetlerin eserlerinden temizlenme sebebidir. Bütün bunlar namazın huşû, alçakgönüllülük ve ihlâsla edâ edilmesi şartına bağlıdır. Aksi takdirde beklenen te'siri olmayan, sadece bir takım hareket ve fiillerden ibaret olmuş olur. (Zuhaylî, 1991, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri)

"Şüphe yok ki namaz, hayâsızlık ve kötülükten alıkoyar" (Ankebût, 45) âyetinde belirtildiği gibi, namaz her gün belirli aralıklarla namaza duran mü'mini her çeşit kötülük ve çirkinlikten alıkoyar ve onu dünyanın hırs ve gösterişlerinden de korur. (Atar, Çelebi, Erdoğan, Yaran, 2009, s.312)

Namaz, ruhu temizleyen, kalbi aydınlatan, insanı yüksek duygulardan haberdar eden, kötülüklerden alıkoyan, hayırlara, düşünceye, tevâzu ve intizama götüren en güzel bir ibadettir. İnsan namaz sayesinde nice günahlardan kurtulur ve Yüce Allah'ın nice ihsan ve ikramlarına kavuşur. (Bilmen, 1992, s.104)

Eğer bir kimse namaza devam ettiği halde hâlâ kötülüklerden vazgeçemiyorsa, o kimsenin kılmakta olduğu namaz Allah katında kabule şâyân olamıyor demektir. Çünkü ihlâs ve alçak gönüllülükle, iç ve dış âdâbına riâyet edilerek kılınan namaz, kişiyi her türlü kötülüklerden muhâfaza eder. Aynı zamanda hem Allah Teâlâ'nın rızâsına, hem de mânevî ve ahlâkî tekâmüle vesîle olur. Namaz kılanın îmânı kuvvetlenir. Aynı zamanda kılana sıhhat, gönül zenginliği verir ve görüş isâbetliliği yani ferâset sahibi eder. (Dânâ, 2/225; Ersan, 2014, s.181-183)

Namaz, mü'mini rûhen yücelten, maddî ve mânevî kirlerden arındıran, kötülüklerden alıkoyan, kibir, gurur ve bencillik gibi mânevî hastalıkları tedavi eden, vakar ve tevâzû duygularını arttıran, ahlâkî yönden geliştirip olgunlaştıran bir ibadettir. (Yıldız, 2010, s.160)

Samimi, gösterişten uzak, ta'dil-i erkâna uygun bir namaz… İşte bu namaz bizi ve toplumu değiştirir. Günde beş defa Allah'ın huzuruna çıkarak; bir nevi O'nunla buluşup, O'na bağlılığımızı bildiriyoruz. Bu sebeple diğer vakitlerde de namaz bizim hayatımızı disipline edecek ve bizi kötülüklere yanaşmaktan uzak tutacaktır. Hayâsızlık yapmamıza mani olacaktır. Çünkü biraz önce Allah'ın huzurundan geldik, yine biraz sonra O'nun huzuruna çıkacağız. Aynı şekilde namaz bizi dedikodudan, iftiradan ve daha birçok haramlardan uzak tutacaktır.

Biz fertler olarak namaza böyle inanır ve namazımızı bu şekilde edâ edersek; toplum olarak da namazın faydasını görürüz. Toplumdaki anarşi ortadan kalkar, yerini sükûnet alır. Müslümanların birbirine karşı kırgınlıkları, anlaşmazlıkları ortadan kalkar. Toplumun suç oranı azalır. Toplumdaki güvensizlik yok olur. Birlik beraberlik artar ve o topluma şeytan asla müdahale edemez. Bizler namazın kişi ve toplum üzerindeki

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

etkisini henüz görebilmiş değiliz. Demek ki hem fert olarak hem de toplum olarak namazı hakkıyla kılamamışız. (https://www.altinoluk.com.tr/blog/biz-ve-namaz)

7.NAMAZ, BAZI MÜSLÜMANLARIN FUHŞİYÂT VE KÖTÜLÜK İŞLEMELERİNE NİÇİN ENGEL OLMUYOR?

Allah Teâlâ'nın "Namaz insanı fuhşiyât ve münkerâttan alıkoyar" buyurmasına mukâbil bizim hâlâ fuhşiyât ve münkerât irtikab etmemiz, namazlarımızı kâmil mânâda edâ edemediğimizi gösterir.

Kâmil mânâda namazı, fıkıh kitaplarındaki "kâmilen ve nâkisen edâ" değerlendirmelerine has görmemek gerekir. Belki onu, bütün bir hayata ve davranışlarımızın en küçük teferruatına varıncaya kadar ihatası bulunan bir husus olarak görmemiz lazımdır. Böyle olunca da, İslâm'a ve onun hükümlerine zıt, yapmış olduğumuz herhangi bir hîle, hud'a, başkalarını kandırma... vs. bizim namazımızın kâmil olmadığının bir alâmeti olsa gerek.

Namazın, namaz kılana verdiği ruh, mü'minin vicdanına öyle bir kuvvet yerleştirir ki, o kuvvet onu daima hayırlı işlere, iyiye ve güzele sevkeder, şer ve kötülüklerden, fuhuş ve münkerden sakındırır. Namaz kıldıkları halde ahlâken düşük ve davranışları bozuk kimselerin kıldıkları namaz ise, ruhsuz cesetten başka bir şey değildir. (Bkz. Kasapoğlu, 2015/2, s.11-54; Karadavi, 1986, s.287)

Eğer kılınan namaz, Allah'ı sürekli hatırda tutmaya vesîle olmuyor ve insanın pratik hayattaki eylemlerine bir biçim vermiyorsa, kılınan namazda bir eksiklik var demektir. Bu da namazda Allah ile gerçek bir ilişkiye girmenin temel şartını oluşturan huşûnun olmamasından kaynaklanır. (Zemahşerî, 1998, Ankebût Sûresi 45. âyetin tefsiri) Eğer namazda huşû unsuru bulunmaz ise kendisinden beklenen neticeyi vermeyecektir. Gaflet veya gösteriş için kılınan namazlar, kendisinden beklenen gaye bilinmeyerek îfâ edilen bir takım şeklî hareketler olacaktır ki, böyle bir namaz Allah'ı hatırlatmayacağından insanı fenalıktan ve rezillikten alıkoymayacaktır. (Akseki, 1943, s.450; Pak, 1999, s.254-262)

Namaz; riyâdan uzak, huzurlu, ihsân şuuruyla, ihlâslı bir şekilde, yani sadece Allah'ın rızâsını kazanmak için kılınmalıdır. Ancak bu niyetle kılınan bir namaz Allah katında kabul edilebilir. Allah'ın bizi gördüğüne inanarak.. O anda karşımızda olduğunu, bize baktığını hissederek namazı kılmak. Farklı niyetlerle namaz kılanlar için Yüce Allah (c.c.) şöyle buyuruyor: "Vay haline şöyle namaz kılanların: Ki onlar namazlarından gâfildirler (Kıldıkları namazın değerini bilmez, namaza gereken ihtimamı göstermezler)" (Kur'an-ı Kerim, 107:4-5)

Namaz kılanların çokluğu ile birlikte namazın hayatlarındaki etkisinin az olmasının sırrı belki de onların namazı ancak şekli ile edâ etmelerinden ötürüdür. Ayakta durur, rukûya varır, secde ederler, duâ ve tesbihte bulunurlar, tekbîr getirir, hamd ederler. Fakat namazda huzurlu bir kalp ile onu eksiksiz bir şekilde edâ etmek seviyesine ulaşamazlar. Namaz kılanlar aldıkları mükâfat ve sevap ile istikametleri itibariyle farklı farklıdırlar. Hâlbuki namaz esnasında yerine getirdikleri ameller aynıdır. İşte bu namaz kılanların namazın rûhunu, özünü kavramakta farklı olduklarını gösteren hususlardan birisidir. Kalbin huzûru oranında namaz dosdoğru kılınmış olur, namaz kılanın yaşantısındaki etkisi ve yansıma boyutları yine o oranda ortaya çıkar. (et-Tayyar, 2009)

Namaz vasıtasıyla sık sık rûhen Allah'ın huzûruna çıkmak sayesinde oluşan murâkabe hissi, onu sadece kötülüklerden uzaklaştırmakla kalmaz, aynı zamanda ahlakî bir dönüşümü de beraberinde getirerek iyiliği işlemeye de kanalize eder. Allah'ı anma ve O'nun ilahî huzuruna çıkma vesîlesi olan ibâdetlerin bir program dâhilinde sürekli tekrar edilmesi, her şeyden önce dindar insanda ilahî murâkabe hissinin, yani daima Allah'ın gözetim ve denetimi altında bulunduğu şuurunun oluşmasını sağlar. Bu murâkabe hissinin varlığı mü'minin günlük hayatında ahlâken fazîlet sayılan erdemli davranışlara yönelme ve kötü sayılan davranışlardan geri durma şeklinde kendini gösterir. Bilhassa günde beş kez kılınan namaz ibâdeti bu açıdan fevkalade önemlidir. Nitekim Yüce Allah tefsirini yaptığımız bu âyette "... Muhakkak namaz, hayâsızlık ve kötülükten alıkoyar." (Kur'an-ı Kerim, 29:45) buyurarak namazın, fert vicdanında oluşturduğu murâkabe hissiyle dînî ve ahlâkî açıdan istenmeyen olumsuz duygu, düşünce ve davranışlardan alıkoyma işlevine dikkat çekmiştir.

Namazın bu işlevinden ötürü, namaz kılan, bir dindarın gâyet tabiî olarak daha ahlaklı olması beklenir. Ancak sırf dînî bir sorumluluktan kurtulma gayesiyle zihinsel ve duygusal planda yaşanmaksızın, bir merasim

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

anlayışıyla sadece bedenen şeklî olarak yerine getirilen ibâdetlerin böyle bir işlevi yeterince yerine getiremeyeceği de açıktır. Nitekim toplumumuzda bu türden bir ibâdet anlayışının yaygın olduğu ve bunun tabiî bir neticesi olarak, ibâdetlerin gerekli ahlakî olgunlaşmanın gerçekleşmesinde yeterince etkili olmadığı zaman zaman müşahede edilebilmektedir. (Certel, 1998, 1/3)

Kur'ân âyetlerinde ve hadîs-i şeriflerde, namaz ibâdetinden uhrevî fayda elde edilebilmesi, namaz ibâdetinin kişinin ahlâkî olgunluğuna ve rûhî tekâmülüne katkıda bulunabilmesi ve kişiyi ahlâken güzelleştirebilmesi için onun; ciddî bir şekilde severek, isteyerek, titizlikle, istikrarlı ve samimi olarak, Allah'a gönülden boyun eğerek ve gösterişten uzak bir şekilde, sadece Allah rızâsı için yerine getirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. (Kımter, 2016, s.127)

Genel olarak ibâdetlerin ve namaz ibâdetinin yerine getirilmesinde bir takım dâhilî ve hâricî (içsel ve dışsal) faktörler etkili olabilmektedir. Mesela bazı kişiler, içinde bulunduğu toplumsal çevrede saygı, değer ve kabul görmek gayesine yönelik olarak ibâdet edip namaz kılabildiği gibi, cehennem korkusu ve cennet ümidiyle, ya da sadece dînî bir görev, vazîfe, borç olduğu için ibâdet edip namaz kılabilmektedirler. Bunun yanında bazı kimseler, kendisi için rûhî bir ihtiyaç olduğu ve yegâne Dost ve Sevgili olarak kabul ettikleri Allah ile buluşma, konuşma ve içsel huzurun zevkini tatmak için ibâdet edip namaz kılabilmektedirler. Bununla birlikte kalbin, duygu ve düşüncelerin iştirak etmediği, ruhsuz ve samimiyetsiz bir şekilde dış güdümlü olarak kılınan bir namaz ibâdeti, kişinin yaşantısında ahlâkî bir değişim ve dönüşüm meydana getirmeyip, ahlâkî anlamda olgunlaşmasına da bir katkıda bulunamaz. (Kımter, 2016, s.128) Tabii böyle bir namazla, tefsirini yaptığımız âyette bildirilen ve esas konumuz olan, "namazın fuhşiyât ve münkerâttan alıkoyması" gerçekleşmez.

SONUÇ

Namazın psikolojik ve sosyolojik faydalarını, yani namazın, namaz kılan kimseler ve toplum üzerindeki etkilerini ve namazın, namaz kılan bazı kimseleri hayâsızlık ve kötülükten niçin alıkoymadığını, makalemizde zikrettik. Bazılarını da maddeler halinde zikrederek makalemize son verelim:

1. Namaz kıldığı halde fuhşiyât ve münker işleyen kimse, İslâma bütüncül bakamayan bir mü'min olabilir. Yani namaz ayrı şey, hayâsızlık ve kötülük yapmak ayrı şey diye düşünebilir. Namaz kıldıktan sonra, hayâsızlık ve kötülük yapmanın bir zararı yok diye de düşünebilir.
2. Cehâletinden dolayı, namazın farz olduğunu bildiği ve kıldığı halde, hayâsızlık ve kötülük yapmanın günah olduğunu bilmeyebilir.
3. Namazı, sadece namazdan elde edeceği; namazın tıbbî, psikolojik, sosyolojik vs. faydalarından istifade etmek için kılıyor olabilir.
4. Samimî bir mü'min olmasına ve namazı ihlâs ile kılmasına rağmen, nefsine ve şeytana mağlup birisi olabilir. Çünkü "Nefis dâima fenalığı ister." (Kur'an-ı Kerim, 12:53)
5. Huşû, çok az insana nasip olan bir haldir. Özellikle zamanımızda çok az bulunur. Rasûlullah Efendimiz sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmaktadır: "Bu ümmette ilk kaldırılacak şey **huşû**dur. Öyle zaman gelecek ki neredeyse huşû sahibi kimse göremeyeceksin."(Tirmîzî, 1978: İlim 5; Heysemî, 1982: 2/136; el-Müttakî, 1985: 3/144, Hadis No: 5891) Huşû ile namaz kılmayan kimse, rahatlıkla hayâsızlık ve kötülük yapabilir.
6. Tefsirini yaptığımız âyetin resmettiği namaz, kâmil mânâda bir namazdır. Kur'ân-ı Kerim ideal olanı söylüyor. Ama buna rağmen bir insan, hem namaz kılıp, hem de hayâsızlık ve kötülük işlerse; "ben Kur'ân'ın dediğini yapamıyorum." deyip namazı terketmemesi gerekir. Çünkü hadiste de geçtiği gibi, kıldığı namaz onu bir gün o hayâsızlık ve kötülüklerden alıkoyacaktır.
7. "Namaz kıldığım halde hayâsızlık yapmaktan ve kötülük işlemekten uzak duramıyorum, öyleyse en iyisi namaz kılmayayım." düşüncesi, şeytânî bir düşüncedir. Yani şeytanın insana verdiği bir düşünce, şeytanın sağdan yaklaşması ve bir tuzağıdır.
8. "Namaz, insanı çirkinlik ve kötülükten alıkoyar." âyeti, namaz; "Fuhşiyât ve münkerden alıkoyma potansiyeli taşır." mânâsına da gelebilir.
9. İnsan melek değildir ki, hiç günah işlemesin. İnsan, insan olmanın gereği olarak namaz kıldığı halde bazen günah da işleyebilir. Namaz kıldığı halde günah işlemesi, namazın değil, kişinin eksiğidir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

10. Samimi, gösterişten uzak, ta'dil-i erkâna uygun bir namaz, kişiyi ve toplumu değiştirir. Namaz ile günde beş defa Allah'ın huzuruna çıkılır; bir nevi O'nunla buluşup, O'na bağlılık bildirilir. Bu sebeple namaz, diğer vakitlerde de namaz kılanların hayatını disipline eder ve kötülüklere yanaşmaktan uzak tutar. Hayâsızlık yapmalarına mâni olur.

11. Hasarlı, ince ve zayıf bir kalkanla düşmanın oklarından korunmak mümkün olmadığı gibi, âdet yerine gelsin diye kılınmış, huzurdan uzak, huşûdan mahrum, acele ile îfâ edilmiş zayıf bir namazla, üzerimize sel gibi gelen günahlardan korunmak mümkün değildir.

12. Her namaz kılan kimse Müslüman değildir. Münâfık veya kâfir olup, gösterip ve takiyye yapıyor olabilir. Dolayısıyla böyle namaz kılan bir kimseyi elbette ki kıldığı namaz fuhşiyât ve münkerden alıkoymaz. Câmide namaz kılan herkesin Müslüman olmayabileceğini bizzat Peygamber Efendimiz (s.a.s.) haber veriyor:

يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ يَجْتَمِعُونَ وَيُصَلُّونَ فِي الْمَسَاجِدِ، وَلَيْسَ فِيهِمْ مُؤْمِنٌ

"Bir zaman gelir ki, (binlerce kişi) mescitleri doldurur, namaz kılarlar fakat içlerinde mü'min yoktur." (İbn Ebî Şeybe, 6/163, 7/505)

KAYNAKÇA

1. Abdülbâki, M. F., (1982) El-Mu'cemü'l-Müfehres Li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm, İstanbul.
2. Ahmed B. Hanbel, (1985) Müsned, Beyrut.
3. Akademi Araştırma Heyeti, (2005) Bir Müslümanın Yol Haritası**,** İstanbul.
4. Akseki, A. H., (1943) İslâm Fıtrî, Tabiî Ve Umumî Bir Din'dir, İstanbul.
5. Âlûsî, (1985) *Rûhu'l-Meânî*, Beyrut.
6. Atar, F., Çelebi, İ., Erdoğan, M., Yaran, R. (2009) İslam İlmihali, İstanbul.
7. Ateş, Süleyman, (1990) *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul.
8. Aydüz, Davut. (2015) Namazı Anlayarak Kılmak, İstanbul.
9. Bediüzzaman, Lem'alar, S.9
10. Begavî, (1993) Meâlimu't- Tenzîl, Riyad.
11. Beyzâvî, (Trs) *Envâru't-Tenzîl Ve Esrâru't-Te'vîl*, Beyrut.
12. Bilmen, Ö.N., (1992) *Büyük İslâm İlmihâli*, İstanbul.
13. Bozkurt, N., Tdv, İslâm Ansiklopedisi, Emir Bi'l-Ma'Rûf Nehiy Ani'l-Münker, Mad.
14. Buhârî, (Trs) El-Câmiu's-Sahîh, İstanbul.
15. Certel, H. (1998) İslami İbadetlerin Psiko-Sosyal İşlevleri, Ekev Akademi Dergisi, C. 1 S. 3.
16. Çağrıcı, M., Tdv, İslâm Ansiklopedisi, Emir Bi'l-Ma'Rûf Nehiy Ani'l-Münker, Mad.
17. Dânâ, Sâdık, *Altınoluk Sohbetleri*.
18. Dârimî, (Trs) Sünen, Beyrut.
19. Derveze, İ. (1962) *Tefsîru'l-Hadîs*, Dâru'l-İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye.
20. Ebû Dâvûd, (Trs) Sünen-İ Ebî Dâvûd, İstanbul.
21. Ebû Hayyân, (1983) *El-Bahru'l-Muhît*, Beyrut.
22. Ebussuûd, (Trs) *İrşâdü'l-ʿakli's-Selîm*, Beyrut.
23. Et-Taberânî, (Trs) El-Mu'cemü'l-Kebîr.
24. Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed, (1994) *İhyâu Ulûmi'd-Dîn* (Thk: Seyyid İbrahim), I-V, Kâhire.
25. Göngör M., (1997) Kur'ân Penceresinden Bakış, İstanbul.
26. Hâzin, (1994), *Lübâbü't-Teʾvîl Fî Meʿâni't-Tenzîl*, Dımeşk.
27. Heyet, (2012) *İlmihâl*, Ankara.
28. Heysemî, (1982) Mecmau'z-Zevâid, Beyrut.
29. Hicâzî, M. M.(1980) Furkân Tefsîri, Kâhire.
30. Hindî, A. M. (1985) Kenzu'l-Ummâl, Beyrut.
31. İbn Âdil, (1998) *El-Lübâb Fî ʿulûmi'l-Kitâb*, Beyrut.
32. İbn Âşûr, (1997) Tâhir, Et-Tahrîr Ve't-Tenvîr, Tunus.
33. İbn Atiyye, (1991) Muharraru'l- Vecîz, Fas.

34. İbn Ebî Hâtim, (Trs) Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm.
35. İbn Ebî Şeybe, (Trs) Musannef.
36. İbn Kesir, (Trs) Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, Kâhire.
37. İbn Mâce, (1975) Sünen-İ İbn Mâce, Beyrut.
38. İbnu'l-Arabî, E. B. B. M.(1967- 1968) Ahkâmu'l-Kur'ân, Kahire.
39. İbnü'l- Cevzî, (2009) *Zâdü'l-Mesîr Fi İlmi't-Tefsîr*, Beyrut.
40. İsfahânî, R. (Trs) El-Müfredât, Beyrut.
41. Kalkan, A. (Trs) Kavram Tefsiri, Fuhuş Ve Zinâ Mad.
42. Kandemir, M. Y., Çakan, İ. L. ve Küçük, R., (2001) Riyâzü's- Sâlihîn, İstanbul.
43. Karadâvî, Y. (1986) İslam'da İbadet Mefhumu, (Çev) Hüsamettin Cemal), Trabzon.
44. Karagöz, İsmail, *Kur'ân'da Zikir Kayramı Ve Allah'ı Zikir,* Ankara.
45. Karaman, H., Çağrıcı, M., Dönmez, İ. K. ve Gümüş, S., (2007) Kur'ân Yolu, Ankara.
46. Kasapoğlu, Abdurrahman, (2015/2) Kişilik Gelişimi Açısından "Namaz", Hikmet Yurdu, Yıl: 8, C: 8, Sayı: 16, Temmuz – Aralık.
47. Kımter, N., (2016) Namaz Ve Ahlâkî Olgunluk İlişkisi, Dinî Araştırmalar, Temmuz-Aralık, Cilt 19, Sayı 50.
48. Kurtubî, (2006) El-Câmi' Li Ahkâmi'l-Kur'ân, Beyrut.
49. Kutub, S., (2006) Fî Zılâli'l- Kur'ân, Beyrut.
50. Küçük, Ali, (2006) *Besâiru'l- Kur'ân,* Konya.
51. Mâlik B. Enes, (Trs) Muvatta, Beyrut.
52. Mâtürîdî, (2005) *Te'vîlât,* Beyrut.
53. Mâverdî, Ali B. Muhammed B. Habib, (Trs) *En-Nüket Ve'l-Uyûn,* Beyrut.
54. Merâgî, (1984) *Tefsîrü'l-Merâğī*, Beyrut.
55. Mevdûdî, (1986) Tefhîmu'l- Kur'ân, İstanbul (Çev.) Heyet.
56. Mukâtil B. Süleyman, (1979-1989) Tefsîr-İ Kebîr, Kâhire.
57. Münâvî, (Trs) Feyzü'l-Kadîr, Beyrut.
58. Müslim, (1955) El-Câmiu's-Sahîh, İstanbul.
59. Nesâî, (Trs) *Sünen*, Beyrût.
60. Nesefî, (1993) *Medârikü't-Tenzîl Ve Hakâiku't-Te'vîl*, İstanbul.
61. Nursî, B., (2004), *Lem'alar*, İstanbul.
62. Osman Ersan, (2014) *Gözümün Nûru Namaz*, İstanbul.
63. Pak, Z. (1999) Kur'ân'da Kulluk, İstanbul.
64. Râzi, F., (2004) Mefâtîhu'l-Gayb, Beyrut.
65. Sa'lebî, (1996) Tefsîrü's-Saʿlebî, Beyrut.
66. Sem'ânî, *Tefsîr-Üs-Sem'ânî*.
67. Semerkandî, Ebu'l-Leys, (1993) *Tefsiru's-Semerkandî (Bahru'l-Ulûm),* Beyrut.
68. Suyûtî, (1983) Ed-Dürrü'l-Mensûr, Beyrut.
69. Şa'râvî, Muhammed Mütevelli, (Trs) *Tefsîru'ş-Şa'râvî*, Kâhire.
70. Şirazî, Nâsır Mekârim, (2005) *El-Emsel Fi Tefsiri Kitabillahi'l-Münzel*, Kum.
71. Şirbînî, Hatîb, *Es-Sirâcü'l-Münîr Fi'l-İʿâne ʿalâ Maʿrifeti Baʿżı Meʿânî Kelâmi.*
72. Tabatabâî, (1973) *El-Mîzân Fî Tefsîru'l- Kur'ân*, Beyrut.
73. Taberî, E. C. M. B. C. (1988) Câmiu'l-Beyân, Beyrut.
74. Tabersî, (1373) *Mecmau'l-Beyân,* Tahran.
75. Tayyar, A. B. M. (2009) Tüm Detaylarıyla Namaz (Çev.) Eryarsoy, M. B., İstanbul.
76. Tirmîzî, (1978) Sünen-İ Tirmîzî, Mısır.
77. Yaşaroğlu, M. K., Namaz, Tdv İslâm Ansiklopedisi, Namaz Mad.
78. Yazır, E. M.H., (1979) Hak Dini Kur'ân Dili, İstanbul.
79. Yıldırım, Celal, *İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri*.
80. Yıldız, Abdullah, (2010) *Namaz Bir Tevhid Eylemi*, İstanbul.
81. Zemahşerî, C. M. B. Ö, (1998) Keşşâf, Riyad.

82. Zuhaylî, Vehbe, (1991) *Et-Tefsirü'l-Münir*, Beyrut.
83. https://www.almaany.com/ar/dict/ar-tr
84. https://www.altinoluk.com.tr/blog/biz-ve-namaz

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(22)

Dr. Senem Zeynep ERCAN[32]; Dr. Öğr. Üyesi Aysu Z. ŞANVER[33]

KLASİK MÜZİK EKOSİSTEMİNİN YENİ PAYDAŞLARI; EV KONSERLERİ VE BUTİK KONSER KAVRAMI

(NEW) FRESH STAKEHOLDERS OF THE CLASSIC MUSIC ECOSYSTEM; HOME CONCERTS AND BOUTIQUE CONCERT AS A CONCEPT

ÖZ

Bu çalışma son yıllarda Türkiye'de gerçekleşen ev konserleri ve konser salonu harici tasarlanmış mekanlarda verilen 'butik' konserlerin hangi sebepten ve ihtiyaçtan ortaya çıktığını ve klasik müzik camiasında ne gibi bir yer aldığını incelemek amacıyla yapılmıştır. Müzisyen, dinleyici ve mekan sahiplerinin bu tür oluşumlara ilgisini açıklayacak sebepleri tespit etmek, oluşumların en etkin kullanım şekillerini incelemek adına dünyada özellikle Amerika ve Kanada'da öne çıkan organizasyonların başlıca çalışma prensipleri açıklanmıştır. Türkiye'de gerçekleşen organizasyonlarda konser salonu eksikliğine alternatif olması, müzisyen ve dinleyicilerin daha sıcak bir ortamda bir araya gelmesinin yarattığı yakınlık, klasik müziğin katı ve sıkıcılığına dair önyargının kırılması gibi sonuçlar gözlenmiştir. Bu araştırma betimsel bir çalışmadır. Araştırmada döküman analizi ve literatür taraması yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Klasik müzik, meslek olarak klasik müzik, ev konserleri, butik konserler.

ABSTRACT

This study was carried out to investigate the reason and necessities behind house concerts and 'boutique' concerts that took place in Turkey in the recent years, concerts that took place in non-concert hall spaces, and also what these correspond to in the classical music scene. In order to identify the reasons that explain the interest of musicians, listeners and venue owners to such formations, and to examine the most effective usage forms of such formations worldwide, the main working principles of the organizations that are prominent in the USA and Canada are explained. In the similar organizations held in Turkey, a fulfil of lacking concert halls, the intimacy created by the coming together in a friendly environment of the musicians and the audience, and, the challenge of prejudices about the rigidness and boredom of classical music were observed. This research is a descriptive study. In the research, document analysis and literature review were made.

Keywords: *Classical music, classical music as a profession, house concerts, boutique concerts.*

[32] **Dr. Senem Zeynep Ercan; E-posta: senercanz@gmail.com**
[33] **Dr. Öğr. Üyesi Aysu Z. Şanver; Maltepe Üniversitesi, Konservatuvarı; E-posta: aysuzehrasanver@maltepe.edu.tr**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. GİRİŞ

1.1. 19.YÜZYILDA ODA MÜZİĞİ VE EV KONSERLERİ

Oda müziği (Fr. musique de chambre; Alm. Kammermusik; It. musica da camera), konser salonunun aksine bir odada veya küçük bir salonda çalınmak amacıyla yapılan ve genellikle çalgı toplulukları için yazılan, yaylı çalgılar dörtlüsünde olduğu gibi her partinin bir çalgıyla çalındığı klasik müzik formudur.[34] 1750'lerde yaylı trio, dörtlü, beşli, altılı, yedili ve sekizliler ortaya çıkmıştır. Haydn ve Mozart'ın geliştirdiği dörtlü en önde gelen oda müziği formu olmuştur.[35] Ardından gelen Romantik dönemde piyanonun çalma tekniği açısından gelişimiyle Schubert, Lizst, Brahms, Mendelssohn ve Schumann gibi besteciler birçok solo piyano yapıtı bestelemişlerdi. Aynı zamanda piyano, yaylı dörtlüler veya diğer enstrümanlar ile birlikte oda müziği yapıtlarında sıkça kullanılmıştı.

Piyano müziklerinin yanısıra lied geleneği Romantik dönemin bir başka önemli türü olarak ortaya çıktı. Alman sanat şarkısı lied yoğun kişisel duyguların aktarımında oldukça etkili bir kanal olarak, metin müzik ilişkisinin opera türünün dışında farklı bir örneği durumuna gelmiştir. Romantik dönem edebiyatının ayrıcalıklı yüzünü ortaya koyan lied beraberinde *hausmusik* (ev müziği) geleneğini de geliştirdi. *Hausmusik* (evlerde yapılan müzik) kavramı *Salonmusik* (salon müziği) geleneğinin bir parçasıydı.**[36]** Bu ev konserleri Paris'teki burjuva ailelerinin düzenlediği konserlerin bir nevi takliti niteliğindeydi. Bu dönemde yazılan en önemli oda müziği yapıtları arasında Schubert'in *Trout* (*Alabalık*) Beşlisi, *Do Majör Yaylı Beşlisi' si* Brahms'ın *Fa minör Piyanolu Beşli'si* ve keman, viyolonsel ve klarnet için yazdığı piyanolu sonatları sayılabilir.

1.2. DÜNYADA EV KONSERLERİ

Son yıllarda Türkiye'de ve özellikle İstanbul'da gerçekleşen ev konserlerine bakmadan önce bu alanda dünyadaki gelişmelere göz atmak faydalı olacaktır. Ev konserlerinin duyurusunda başlıca kullanım aracı olan internette icracı, dinleyici ve ev sahibini buluşturan organizasyonların sayfalarına rastlamak mümkündür.

Girişimler bizzat müzisyenler tarafından yapıldığı gibi, farklı mesleklerden kişiler tarafından da yapılmaktadır. Örneğin, House Keys adı altındaki internet sitesi bir piyanist tarafından kurulmuştur. Farklı enstrümanlar çalan belirli sayıda müzisyenler ile birlikte, siteye başvuran ev sahiplerinin evlerinde Klasik Batı Müziği repertuarından eserler çaldıkları konserler yapmaktadırlar. Piyanist John Kamfonas dünyanın farklı ülkelerinde büyük salonlarda konser veren bir piyanist olarak 2009'da verdiği ilk ev konserinin ardından daha yakın temas kurulan alanlarda canlı müzik dinlemenin etkisini fark etmiş, aynı zamanda, Klasik Batı Müziği'nin 'elitist' ve 'ulaşılmaz' olduğuna dair yanlış yerleşmiş algıya karşı ev konserlerine önem vermeye başlamıştır. Konserler evini açmak isteyen kişilerin organizasyona ulaşmasıyla gerçekleşmektedir ve yine internet sitelerinde kimlerin gelebileceğine, çalınacak repertuvar, istenilen piyano ve konser ücretlerine kadar sorulabilecek soruların cevaplarına ulaşılabilecek şekilde tasarlanmıştır. Organizasyonlarda görev alacak müzisyenlerin yetkinlikleriyse özellikle belirtilmiştir.[37]

Bir başka organizasyon ise Amerika, Massachusetts eyaletinde ortaya çıkmış "Groupmuse" isimli oluşumdur. 2013 yılında aktif hale getirilen kar amacı güden organizasyon facebook, internet sitesi ve twitter kullanarak duyurularını yapmaktadır. Tüm bunların yanısıra telefonlara rahatlıkla indirilebilecek aynı isimli uygulamayla dinleyici, mekan sahibi ve müzisyenlerin buluşması sağlanmaktadır.

Organizasyonun 2013'deki kuruluşundan önce, 2010 yılında Cristian Budu isimli bir piyanistin evinde New England Konservatuvarı'ndan müzisyenlerin toplanarak çaldığı oda müziği gecelerinin ilham kaynağı olduğu belirtilmiş, Groupmuse kurucusu Sam Bodkin Boston Senfoni Orkestrası için çalıştığı dönemde bu konserlerden birine denk gelmiş ve organizasyonun tohumları bu şekilde atılmıştır. Kurucu Sam Bodkin, Klasik Müziği 2008 yılında keşfiyle hayatının değiştiğini ve ona göre gerçekleşmesi muhtemel Klasik Müzik krizinin ise ancak kendisi gibi meslek dışından kişiler tarafından çözümlenebileceğini ileri sürmektedir.

---

[34] The Hutchinson Concise Dictionary Of Music. Oxford:, 2004. Helicon Publishing s.120
[35] Yrd.Doç.Dr. Gamze Elif Tanınmış, İdil Dergisi, Cilt:2, Sayı:8, 2013, s. 97
[36] İ. Boran-K. Y. Şenürkmez, Kültürel Tarih Işığında Çoksesli Batı Müziği, 2010, s.171
[37] https://www.hkconcerts.com/faq

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Misyon ve değerlerini uzunca anlattıkları sayfalarında müziğin insanlar üzerindeki etkisine değinerek bunun bir araya gelerek tanışmaya fırsat sağlamasına özellikle önem verdiklerini belirtmekteler. Kendilerini *"Groupmuse Klasik Müzik yapan müzisyenleri ve dinleyicileri geleneksel olmayan mekan ve alanlarda bir araya getiren sosyal bir ağdır*" [38]şeklinde tanımlamaktalar. Geleneksel olmayan derken de kişilerin oturma odalarından bahsettiklerini söylüyorlar. Bu şekilde uzunca zamandır klasik müziğin belirleyicisi olan büyük kuruluşların değil, lokal, küçük toplulukların da kendi klasik müzik etkinliklerini oluşturabileceğini savunmaktadırlar. [39] Organizasyon sayesinde her hafta yüzlerce dinleyicinin klasik müzik dinlemesi sağlanmıştır. Bir yıl içinde 1000'den fazla etkinlikle TIME, Guardian, Boston Globe gibi belli başlı yayın kuruluşlarında yer almış olmaları da girişimin Amerika'da bulduğu karşılığı göstermektedir.

2007'de Kanada'da kurulmuş bir başka organizasyon kar amacı gütmeyen 'Home Routes', diğerlerinden farklı olarak "Folk müzik" türünde çalan müzisyenlerin kendisine bağlı konser rotalarında çalması için çalışmaktadır. Organizasyonun farklı devlet fonları dahil bir takım fonlardan destek aldığı ve bu şekilde ayakta kaldıkları görülmektedir. Folk müzikle başlayan içeriklerine şu anda Klasik Batı müziğini de ekleyerek genişlemek istediklerini ayrıca belirtmekteler. Sezon içinde yirmiüçbin kisiyi ağırladıkları sistemle ondört ayrı konser evinin olduğu bir tur rotasından oluşmaktadır.[40]

Normal şartlarda müzisyenlerin ondört gün içinde tamamladığı oniki evden oluşan bir konser rotaları, bu açıdan da diğer organizasyonlardan ayrılmaktadır. Her ev Eylül-Nisan ayları arasında altı tane konsere mekan olarak farklı türlerde müziklere dengeli bir şekilde yer veren bir program yaratmayı amaçlamaktadır. İlk başta çeşitli araştırmalar yaptıklarını çünkü Klasik Batı müziğinin onlar için bilinmeyen bir alan olduğunu ve temkinli bir noktada durduklarını belirtiyorlar. Neticede, üniversitelerin müzik bölümlerinin yüzlerce iyi eğitim almış genci yetiştirdiğini, fakat bunun yanında bir o kadar da az iş imkanı olduğunu gözlemlemişler.[41] Makale yazarken incelediğimiz tüm organizasyonlar arasında müzisyenlerin iş imkanı kısmına en destek verenin bu model olduğunu görmekteyiz. Farklı fonlarla çalışması ve kar amacı gütmüyor olması bunun temel kaynağı olarak öne çıkmaktadır. Kurucusu yerleşik senfoni orkestraları, oda orkestraları, ve birkaç klasik müzik topluluğu dışında bu alanın ekonomik bir felaket olduğuna değinmektedir. Home Routes'un kurucularından Tim Osmond organizasyonun internet sitesinde bu konuyu şu sözlerle ifade etmektedir; *"Kanada'da iyi müzisyenlerin çoğu öğretmenlik, taksi şoförlüğü, sigortacılık ya da garsonluk yapmak zorunda kalıyor. Müzikseverler olarak müzisyenlerle dayanışma içinde olmayı istiyoruz."*

1.3. TÜRKİYE'DE 'EV KONSERİ' VE 'BUTiK KONSER' UYGULAMALARI

Dünyada gerçekleşen ev ve butik konserleri Türkiye'de de farklı şekillerde uygulanmaktadır. Konserlerin 2013 yılından itibaren giderek yaygınlaştığı ve internet aracılığıyla görünür olduğu anlaşılmıştır.

Klasik müzik çevresi tarafından yaygın olarak bilinen belli başlı mekanlardan ve işleyiş şekillerinden makale bünyesinde bahsetmek yerinde olacaktır.

1.3.1. Sofar Türkiye

Türkiye'de yaygınlaşan ev konserleri, butik konserler ve farklı amaçlar için tasarlanmış alanların konser mekanlarına çevrilmesinden bahsederken sektörün içindeki pek çok müzisyen ve dinleyicinin aklına Sofar adıyla bilinen konser organizasyonları gelmektedir. Her ne kadar Sofar bünyesinde "Klasik Batı Müziği" konserleri düzenlenmese de, yöntem ve yaygınlığı sebebiyle örnek alınmasından ötürü makaleye konu olan ev konserleri organizasyonlarından bahsederken Sofar'a da değinmek ve Türkiye'de fikren yarattığı öncülükten bahsetmek yerinde olacaktır.

Uluslararası bir konser organizasyonu olan Sofar Sounds'un Türkiye ayağı, 2013 yılı Aralık ayında İstanbul Moda'da bir ev konseriyle başlamıştı. Kendi web sitelerinde "bir evin salonu, bir dükkan gibi alanları

[38] https://www.groupmuse.com/calendar
[39] https://www.crunchbase.com/organization/groupmuse#section-related-hubs
[40] https://homeroutes.ca/home-routes-classical-concerts/
[41] https://www.manitobamusic.com/homeroutes

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

çekici konser alanlarına çevirerek canlı etkinliklerle davetli ve sanatçıları bir araya getirir" [42] şeklinde açıklanan organizasyon, konserde çalacak kişileri ya da kimin evine misafir olunacağını ve adresi bir önceki güne kadar kesinlikle bilinmeyecek şekilde tasarlanmıştır. Sadece konser tarihinin açıklandığı ve mail üzerinden yer ayırtılan konserler Türkiye'de ücretsiz, müzisyenlere de herhangi bir ücret ödenmemektedir. Dünyada daha alışıldık bir yöntem olan şapka gezdirme uygulanıyor iken Türkiye'de bu tür bir alışkanlık olmamasından dolayı sponsorlu sistem tercih edilmiştir. Müzisyenlerin sadece kendi şarkılarını çalması karşılığında video çekimi ve Youtube üzerinden yayınlanması şeklinde bir antlaşma yapılmaktadır. Oturma odasında gerçekleşen konserlerde müzisyenlerle dinleyicilerin arasındaki hiyerarşiyi ortadan kaldıran bir atmosfer oluşması öne çıkan özellikleri arasındadır. Bu özelliği de Klasik Batı Müzik dinleyici ve icracılarının ev ve butik konserleri tercih etme sebepleriyle benzerlik göstermektedir.[43]

Projeyi Türkiye'ye taşıyan organizatörler Sofar Sounds'un global bir müzik hareketi olduğundan bahsederek *"Biz başladığımızda dünyada kırküç şehirde vardı. Şimdi ise ikiyüzyirmi şehirde devam ediyor. Bu aslında tüketici davranışları, insanların kültür-sanata yaklaşımı açısından bir 'trend' idi"* diyor.[44] Organizasyonu konuk eden evler için, evin merkezi bir semtte olması, ev sahibinin komşu sorumluluğunu alması ve salonun normal büyüklükte olması gibi kriterler belirtilmektedir.

1.3.2. Piano House Moda

Piano House Moda İstanbul Moda'da açılmış hem ders verilen hem de "ev konserleri" adı altında konser verilen butik bir mekandır. Mekanın kurucusu müzisyen Mehmet Erhan Tanman mekanı şu sözlerle ifade ediyor;*"İstediğiniz gibi giyinin, oturun, yiyin, için. Beğenmezseniz özgürce kalkıp gidin. Önemli olan müziğimizi bizimle paylaşmanız. Üstelik artık her hafta yeni bir ev konseri var. Pek çok insanın sahneye çıkma fırsatı olamıyor. Kimse buna aldırış etmiyor ve bu çok saçma. Bir yandan da insanlar bunun gibi rahat bir atmosferde, yan yana bir şeyler yudumlayarak konser dinlemeyi çok seviyorlar. Eğer konserden hoşlanmayan varsa gidebilir, geç kaldıysan içeri girebilirsin. Genelde konserlerde bunları yapamazsın, ya da bazı mekanlarda bu çok pahalı olabilir. Biz bir alternatif sunuyoruz."*[45]

2016 yılının Haziran ayında kurucusu müzisyen Mehmet Erhan Tanman'ın kendi apartman dairesinde başlayan konserler daha sonra daha geniş müstakil bir binaya taşınmış. Kahve ikrami, kendi içecekleriyle gelen müzikseverler, mekanın kedisi de dahil olmak üzere diğer salonlardan daha rahat bir atmosfer yaratmaktadır. Piano House, cumartesi ve pazar akşamları yaklaşık elli -altmış kişiyi ağırlıyor ve jazz, pop, klasik müzik türlerine yer veriyor. Konsere rezervasyon yaptırmak isteyenler kişi sayısı ve ismini internet whatsapp üzerinden iletiyor. Konser ücreti yirmi lira.

Kuyruklu bir piyanonun mevcut olduğu mekan ilk başta ders alan öğrencilerin sahneye çıkması fikriyle başlasa da şu anda farklı müzisyenlerin konser verdiği bir alana dönüşmüş. Başlangıçta ayda bir olan konserlerin sayısı spontan ve biraz da el yordamıyla artmış. Tanman konserlere gelenlerin tercih etme nedenlerini şöyle sıralıyor;

1. Dinleyicilerin çalan kişilerle ve mekanla kurdukları ilişki.
2. Başka salonlarda dinleme fırsatı bulamadıkları müzisyenleri dinleyebiliyor olmaları.
3. Konsere katılımın kolaylığı.

1.3.3. Mozarthaus

2013 yılında Ankara'da kurulan Mozarthaus Sanat ve Konser Evi kuruluşundan bu yana 450 konser gerçekleştirmiş bir kurumdur. Kendilerini Türkiye'nin ilk 'butik konser salonu' olarak nitelendiriyorlar. Klasik müzik tarihindeki 'salon konseri' konseptine vurgu yaparak kendilerini tanımlıyorlar; *"Sahne ile*

[42] https://www.sofarsounds.com/about/what-is-sofar
[43] http://www.hurriyet.com.tr/gundem/sofar-sounds-istanbul-basladi-25305849
[44] https://www.evrensel.net/h
[45] https://medyascope.tv/2019/07/09/kadikoyde-farkli-bir-muzik-deneyimi-mehmet-e-tanman-ile-piano-house-moda-uzerine-soylesi/ aksamlari

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

aranızdaki mesafenin kaybolduğu, alışılmışın dışında bir konser deneyimi icin Mozarthaus konserlerine davetlisiniz."

Kurucuları Ilgın Salman ve Koray Okyay aynı zamanda birer piyanist. Haftalık butik konserler düzenlenen salonda amaçları dinleyici ve sanatçılara iç içe olabilecekleri bir konser deneyimi sunmak. Açıklamalı klasik müzik konserleri, atölyeler ve farklı türde müzik akşamları da yapılmakta. Mozarthaus 2015 yılında 23. Mavi Nota Müzik Ödülleri kapsamında 'Seçiciler Kurulu Özel Ödülü' ve 2017 yılında düzenlenen 7. Donizetti Ödülleri'nde 'Yılın Müzik Etkinliği Ödülü'ne aday gösterilmiş. Kurum duyurularını Facebook ve web siteleri üzerinden yapıyor. Konser programlarına bakıldığında genç yetenekler, öğrenciler , aynı zamanda profesyonel müzisyenlerin resital ve konserleri görülüyor.

1.3.4. Yalı Konserleri

Yalı konserleri, adını düzenlendiği Beykoz'daki Hekimbaşı Salih Efendi Yalısı'ndan alır. İstanbul Boğazı'nda yer alan yalı, 2018 Nisan ayında bir tankerin çarpmasıyla büyük hasar görene kadar konserlere ev sahipliği yaptı. Ailenin köklerinden gelen Klasik müzik düşkünlüğüyle Zerhan Gökpınar ve Süveyda Birışık kardeşler 'Yalı Konserleri' organizasyonuna başlamış. Zerhan Gökpınar'la 19 Mayis 2016 yılında yapılan röportajda kendisi Yalı konserlerini anlatıyor, *"Bildiğimiz standart ev konseri değil ama bildiğimiz standart konser salonu düzeni degil, seyirciyle müzisyenin iç içe olduğu, gerçek bir oda müziği konseptinin uygulanabileceği tarz konserler yapıyoruz". "Konserlerin esas yorumcuları genelde konser salonu bulamayan gençler. O gençlere diyoruz ki gelin çalın deneyim kazanın. Bunun yanı sıra senede bir kere de Türkiye'de çok tanınmış salonları dolduran müzisyenleri ağırlayıp oradaki geliri genç müzisyenlere aktarmak gibi bir misyonumuz var". " Konservatuvardan çok sayıda öğrenci mezun oluyor, fırsat verilmediği için ikinci işlerde çalışanlar var, orkestralarda yer alan ve kendi içinde grup kuran dışındakiler ne yapıyor, emekleri zayii oluyor bu çocukların. Konser salonlarında belirli isimlerin peşine takılınıyor. Halbuki alttan çok iyi bir nesil geliyor."*[46] Yalının hasar görmesinin ardından aile kendi çabalarıyla farklı mekanlarda Yalı konserlerine devam etmeye gayret ediyor. En son konserleri makalede de konu edilen All Saints Moda Kilisesi'nde yer aldı.

1.3.5. Yıkılmadan Önce Serisi

"Yıkılmadan önce" konser serisi piyanist Senem Zeynep Ercan'ın kentsel dönüşüm bünyesinde yıkılacak apartman dairesinde gerçekleşmiş üç konserlik bir projedir. 2017 yılının Mart- Nisan ve Mayıs aylarında gerçekleşen konserlerde ev sahibi Ercan'ın 'İstanbulied' adıyla mezzo soprano Ekin Bezirganoğlu ile kurduğu 'duo'su yer almıştır. Konserler Facebook ve Instagram üzerinden duyurulmuş yaklaşık 30-40 misafirin katılımıyla gerçekleşmiştir. Konser, İstanbulluların son 10 yılda yaşadığı kentsel değişim tecrübesi ve İstanbul'da yaşayan iki klasik müzisyenin konser yapacak sahne bulmada yaşadığı zorlukları öne çıkarmak için yıkılma kararı alınan bir apartman dairesinde gerçekleştirilmiş ve o dönem çeşitli röportajlara da konu olmuştur.

Ercan, gazete Duvar'a verdiği bir röportajda, *"Başta, ev yıkılmadan önce bir parti yapar, tüm duvarları boyarız diyordum. Sonra bizim meselelerimiz bitmez, mesleki derdimiz konser salonu bulmak var ya bir de; madem salon bulamıyoruz hadi dedim biz boşaltana kadar her ay bir de konser yapalım evde." "Konsere başlamadan kısaca neden yapıyoruz, derdimiz ne, iki konser arasında neler değişti, bunlardan bahsediyorum. Facebook sayfasındaki fotoğraflarımız inşaat alanından, videomuz işçileri izlerken çekildi. Projenin adı 'Yıkılmadan Önce.' Ev konserlerinin kendi halinde apartman katlarına taşınması da tesadüf değil bence. İster istemez dönüştük. Daha açık, yakın temas, sözlü temas, göz teması ev konserlerini öne çıkarıyor. Yan yana olma fikri, zoraki olmadan konser izleme adabını koruyarak bir arada olmak gelenlerin hoşuna gidiyor. Gelenler birinci ya da ikinci derece tanıdıklarımız. Facebook sayfamızdan izleyip gelmek isteyenler oluyor. Haliyle belirli sayıda kişi gelebiliyor. Ufak ufak yiyip içip, koltuğa, sandalyeye, yere mindere oturuyor insanlar."*[47]

[46] https://www.cazkolik.com/radyocazkolik/program_dinle.asp?radyoId=5&id=1311
[47] https://www.gazeteduvar.com.tr/kultur-sanat/2017/05/08/klasik-muzik-kentsel-donusume-nasil-direnir/

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1.3.6. Moda All Saints Kilisesi

İstanbul Moda'da yer alan kilise, yurtdışında sıkça rastlanan kiliselerin konser alanı olarak kullanılmasına örnek teşkil eder. Kırım savaşı sonrası 1878 yılında inşa edilen kilise 19. ve 20. yüzyılda İstanbul'da yaşayan ve ticaretle uğraşan İngiliz aileler için hizmet vermiştir. Tamamen cemaati tarafından ayakta tutulmaya çalışılan kilise son yedi yıldır konserler için kiralanmaktadır. Başlangıçta öğrenci konserleri için kiralanan kilise, ibadet hizmetleri dışında giderek artan talep neticesinde ikinci bir kimlik kazanmıştır. Tüm sezon boyunca ayda ortalama beş konser verilen bir konser salonuna dönüşmüştür. Konser salonlarının programlarına girmekte zorlanan, yüksek salon kiralarından ötürü zorluk yaşayan öğrenci/yarı-profesyonel hatta profesyoneller All Saints Moda Kilisesi'ne çok daha kolay ulaşabilmeleri sayesinde nispeten düşük bir kira ücreti vererek konser gerçekleştirmektedirler.

Bu mekanın bir benzeri de yine Kadıköy Yeldeğirmeni'nde yer alan 'Yeldeğirmeni Sanat' yani Notre Dame du Rosaire Kilisesi'dir. Kadıköy Belediyesi bünyesinde yer alan kilise sanat merkezi olarak açıldığı 2014 yılından bu yana giderek yoğunlaşan konser programıyla kent yaşamının merkezlerinden biri haline gelmiştir. Başlangıçta ücretsiz olan konserler profesyonel müzisyenlerin yoğunlukla yer almasıyla birlikte biletli konserlere dönmüştür.

2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ

2.1. Araştırmanın kapsamı

Bu araştırmanın konusu son yıllarda Türkiye'de yapılan 'ev konserleri ve butik konserler'dir. Araştırmanın kapsamı Türkiye'de düzenli olarak butik konser ve ev konseri düzenleyen mekanlar ve organizasyonlardır. Araştırmanın örneklemi, Türkiye'de son beş yıldır bu alanda bilinen özel kurum, kişisel girişimler ve konser serisi yapan müzisyenlerdir. Yerleşmiş devlet kurumları (opera-bale, senfoni) vakıflar (kültür sanat vakıfları), hiyerarşik karar verici bir mekanizmanın olduğu tüm salonlar, büyük şirketlerin finanse ettiği girişimler bu kapsamın dışındadır. Buna göre araştırmanın kapsamında olan mekan ve girişimler şöyledir; Piano House Moda, Mozart House Ankara, Moda All Saints Kilisesi, Hoş Atölye, Klasik Keyifler, Yalı Konserleri.

2.2. Araştırma Modeli

Türkiye'de ev konserleri ve butik konserleri kavramının hakkındaki bu araştırma tarama modelindedir. Araştırmanın konusu hakkında belgelere ulaşmak için kaynak tarama tekniği kullanılmıştır. Verilerin kaynak tarama, yüzyüze görüşme ve dijital ortamda anket yöntemiyle toplandığı bu araştırma betimsel ve nitel bir çalışmadır. Arşiv taraması sonucunda, araştırmanın problemi, araştırma örneklemi ve yöntemi belirlenmiştir. Araştırma Türkiye'de son on yılda yaygınlaşan ev konseri ve butik konserlerin betimsel olarak incelenmesi bakımından önem taşımaktadır. Araştırma, kültür, müziksel etkinlik, toplum, çevre, sürdürülebilirlik çerçevesinde olmasından dolayı, etnomüzikoloji ve ekomüzikoloji alanları içindedir.

BULGULAR ve YORUM

Türkiye'de ev konseri ve butik konser gerçekleştiren kurum ve kişilere internet üzerinden Type form anket programı kullanılarak yedi soruluk çoktan seçmeli bir anket yönlendirilmiştir. Ne zamandır butik konser salonu işletiyorsunuz veya butik konser/ ev konseri düzenliyorsunuz? sorusuna % 57.1 oraninda beş yılın üzerinde cevabı alınmıştır. Sonuç, bu tür konserlere olan ihtiyacın hangi zaman diliminde oluştuğunu göstermektedir. Anlamlı sonuç alınan bir diğer soru da; "Böyle bir mekan açarken amacınız neydi?" sorusudur. Açıklamalı cevapların alındığı bu soruya alınan yedi cevaptan beş tanesinde "klasik müzik öğrenci ve profesyonellerine sahne imkanı sağlamak amacıyla" cevabı verilmiştir. "Sizce butik konser salonlarını diğerlerinden ayıran özellikler nelerdir?" sorusuna sekiz farklı seçenek sunulmuş, ayrıca 'diğer' seçeneği de eklenmiştir. "Konserlerin açıklamalı olması" ve "salonların küçük olması icracılarla dinleyicilerin yakın temas kurması" seçenekleri katılanların tamamı tarafından işaretlenmiştir. Hemen ardından "daha rahat bir atmosfer" ve "dinleyicilerle müzisyenlerin konser öncesi ya da sonrasında tanışma fırsatı bulması" seçenekleri altı katılımcı tarafından işaretlenmiştir. "Genç dinleyicilerin daha çok tercih etmesi sosyalleşme imkanını

arttırması", "klasik müziğin ulaşılabilir olduğu hissini vermesi" ve "genç müzisyenlere ve öğrencilere çalma fırsatı vermesi" seçenekleri ise beş katılımcı tarafından işaretlenen seçenekler olmuştur. Türkiye'de 'ev konseri ve butik konser' düzenleyen başlıca mekanlarda yaptığımız anket çalışması göstermektedir ki; konser salonu açığı bu mekanları açmada öncelikli sebep olmuştur. Butik salonları kurumsal sahnelerden ayıran özelliklerde öne çıkan cevaplar ise; açıklamalı konserler ve daha küçük mekanların dinleyici ve sanatçılar arasında daha sıcak ve samimi bir atmosfer sağlaması olarak öne çıkmıştır.

SONUÇ ve KAYNAKÇA

Dünyada 2010 yılından itibaren arttığı ve sistematikleştiği gözlenen 'ev konserleri' 'butik konser' kavramı ve klasik müzik için yeni mekan arayışları Türkiye'de de 2013 yılından itibaren giderek artan oranda varlığını göstermiştir. Dünyada ve Türkiye'deki örneklerde bu kavramın ortaya çıkışında sahne azlığı, klasik müzisyenlerin çalacak mekan ihtiyaci, daha sıcak ve samimi bir atmosfer oluşturması sebepleri etrafında birleşildiği anlaşılmaktadır. Özellikle Amerika kıtasındaki örneklerin daha sistematik, organize, interneti daha yaygın kullanarak gerektiğinde cep telefonu uygulamalarıyla yaygınlıklarını arttırdıkları gözlenmiştir. Bu bilgiler ışığında klasik müzik icracılarına yeni mekan sağlaması adına özellikle Groupmuse modelini örnek alacak bir sistemin ülkemize adapte edilmesi, konserlerin farklı şehirlerde yaygınlaşması ve takip edilebilmesi için büyük bir fırsat sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

1.Boran, İ., Şenürkmez, Kıvılcım Y., (2010), "Kültürel Tarih Işığında Çoksesli Batı Müziği", Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, s.171

2. The Hutchinson Concise Dictionary Of Music.,Oxford, (2004), Helicon Publishing, s.120

3.Tanınmış, Gamze Elif, İdil Dergisi, Cilt:2, Sayı:8, 2013, s.97

4.https://www.hkconcerts.com/faq

5.https://www.groupmuse.com/calendar

6.https://www.crunchbase.com/organization/groupmuse#section-related-hubs

7.https://homeroutes.ca/home-routes-classical-concerts/

8.https://www.manitobamusic.com/homeroutes

9.https://www.sofarsounds.com/about/what-is-sofar

10.http://www.hurriyet.com.tr/gundem/sofar-sounds-istanbul-basladi-25305849

11.https://www.evrensel.net/h

12.https://medyascope.tv/2019/07/09/kadikoyde-farkli-bir-muzik-deneyimi-mehmet-e-tanman-ile-piano-house-moda-uzerine-soylesi/ aksamlari

13. https://www.cazkolik.com/radyocazkolik/program_dinle.asp?radyoId=5&id=1311

14.https://www.gazeteduvar.com.tr/kultur-sanat/2017/05/08/klasik-muzik-kentsel-donusume-nasil-direnir/

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(23)

Serkan T AKA[48]; Hicran AKPINAR[49]

GENÇLİK MERKEZLERİ FAALİYETLERİNİN TOPLUMA HİZMET UYGULAMALARI KAPSAMINDA İNCELENMESİ: AĞRI GENÇLİK MERKEZİ ÖRNEĞİ[50]

EVALUATION OF YOUTH CENTRE ACTIVITIES WITHIN THE CONTEXT OF COMMUNITY SERVICE PRACTICES: AĞRI YOUTH CENTRE EXAMPLE[51]

ÖZ

Gençlerin zararlı alışkanlıklardan korunabilmeleri, sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetler çerçevesinde serbest zamanlarının ilgi, istek ve yetenekleri doğrultusunda değerlendirilebilmesi için kurulan Gençlik Merkezleri; gençlerin ülkesine ve milletine yararlı, araştırıcı, yaratıcı, birleştirici, yeteneklerini geliştirmek ve toplumsal yaşama gönüllü olarak katılmalarını, sosyal kişiliklerinin gelişmesine katkıda bulunarak topluma uyumlu birer birey olmalarını ve ulusal birlik ve beraberlik duygularını güçlendirmeyi hedef alan ve bu hedefte faaliyetler sürdüren resmi kurumlardır. Bu çalışmanın amacı; Ağrı ili Gençlik Merkezi örneğinde, Gençlik Merkezi faaliyetlerinin topluma sağladıkları katkıların incelenmesidir. Araştırmada, hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsayan "Doküman İncelemesi" yöntemi tercih edilmiştir. Bu doğrultuda Ağrı Gençlik Merkezinde son beş yılda yapılan faaliyetlerin gençlere ve topluma her açıdan sağladığı katkılar ve bu katkıların doğurduğu sonuçlar ve olumlu göstergeleri ele alınmıştır.

Başta gençlerin iyi birer birey olarak yetiştirilmesini hedefleyen gençlik merkezlerindeki sosyal, kültürel, sportif ve eğitsel faaliyetlerin aynı zamanda ihtiyaç sahipleri, hastalar, engelliler, köy çocukları gibi özellikle toplumun dezavantajlı kesimlerine ciddi faydalar sağladığı, eş zamanlı olarak gençlik ve toplum açısından iki farklı olumlu durumu ortaya çıkardığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Gençlik, Ağrı, Gençlik Merkezi, Topluma Hizmet.

ABSTRACT

Youth Centres were founded to be able to evaluate that the young can protect themselves from hazardous activities within the frame of social, cultural, artistic and sportive in accordance with their interests, desires, abilities in their leisure times; they are formal foundations in which youths beings useful for their countries and nationalities, explorer, creative, connective, improving their skills and participating in communal living voluntary, by contributing social relations being a compatible person to the society and they aim at strengthening feelings of national unification and they are formal foundations engaging in this aspects. Aim of this study, to the example of Youth Centre in Ağrı province is that examining contributions of activities of it to the society. In the survey, it has been preferred the Method of Document Review which includes analyses of written materials involving information about an event or events to be aimed. In this way, it has been tackled that activities, which were committed for the last five years by the Youth Centre in Ağrı, provide contributions to the youth and society in every aspects and the results and positive indications that these contributions cause.

It has been concluded that the Youth centres, which aim firstly for growing up the young ones as a good individual, provide serious benefits to social, cultural, sportive and educational activities at the same time such as needers, patients, people with disability, and rural children and especially to the disadvantageous groups of society, simultaneously in terms of young generation and society; it finds out two different situations in terms of young generation and society.

Keywords*: Youth, Ağrı, Youth Centre, Society, Serving the Public.*

[48] Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Ağrı/TÜRKİYE.
[49] Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Sağlık Bilimler Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor A.B.D., Ağrı/TÜRKİYE.
[50] Bu çalışmanın bir kısmı 19-21 Ocak 2017 tarihleri arasında Endonezya/ Bali'de "2017 International Conference on Hospitality, Leisure, Sports and Tourism (ICHLST)" isimli kongrede sözel bildiri olarak sunulmuştur.
[51] A part of this study was presented as an oral presentation at the 2017 International Conference on Hospitality, Leisure, Sports and Tourism (ICHLST) in Indonesia / Bali, 19-21 January 2017.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Gençlik; biyolojik, psikolojik, zihinsel ve sosyal açıdan gelişme ve olgunlaşmanın yer aldığı çocukluktan erişkinliğe geçiş dönemidir (Ekinci ve Kırcan, 2016). Çocukluk ile erişkinlik arası ruhsal olgunlaşma ve yaşama hazırlık evrelerini kapsayan gençlik dönemi, toplumsal kimlik edinme süreci yaşayan ve henüz toplumsal rolü belirleme evresinde olan bireylerin içerisinde oldukları dönemi ifade eder. Gencin, kişiliğini birçok yönden geliştirmek ve kendine özgü yaratıcı bir birey olma isteği, aynı zamanda insan olma isteğidir (Sinanoğlu ve Turan, 1997; Aycan, 2005). Gençlik kavramı için evrensel kabul edilmiş bir yaş aralığından söz etmek mümkün değildir. Biyolojik olduğu kadar, sosyolojik anlamda da ele alınması gereken gençlik kavramı; içinde bulunulan zaman, sosyo-ekonomik gelişmeler, kültür ve geleneksel özelliklere göre farklılaşabilir. Bu bağlamda her ülkenin genç birey olarak tanımladığı yaş aralıkları değişim göstermektedir. Türkiye şartlarında gençlik politikalarının hedef grupları 14-29 yaş aralığındaki bireylerdir. Gençlerin yaş, cinsiyet, ekonomik, sosyal, ailevi ve kültürel durumları, eğitim seviyeleri, yaşadıkları yerler vb. hususlar göz önünde bulundurularak, gençlerle uygun iletişim kanallarının kurulması, kamu politikalarının oluşturulmasında büyük öneme sahiptir (Ulusal gençlik ve spor politikası belgesi Erişim tarihi 25 Kasım 2018).

Sosyal sorumluluk duygusunun oluşmaya başladığı gençlik dönemi bilinçli olarak yetişme, toplum içerisinde yerini alma ve kendini kanıtlama çağının en önemli aşamasıdır (Talu, 1995; Doğu, 2013). Toplumun ilerlemesinde önemli yere sahip olan gençlerin, serbest zamanlarını kendilerine ve topluma faydalı olabilecek etkinliklere aktif ve etkin biçimde katılarak değerlendirmeleri oldukça önemlidir (Aycan, 2005). Bu alanda politikalar üretmek devletlerin en önemli öncelikleri arasındadır. Türkiye'de gençliğe yönelik hizmetlerin daha fazla öne çıkarılarak etkin ve yaygın şekilde yürütülmesi konusunda hizmet veren kurumların başında gelmektedir (Gençlik ve spor bakanlığı 2018-2022 stratejik planı, 2018. Erişim tarihi 27 Kasım 2018).

Gençliğe yönelik hizmetler kapsamında Gençlik ve Spor Bakanlığı bünyesindeki Gençlik ve Kültür Merkezleri'nin ilki Ankara'da 1969-1970 yıllarında faaliyetlerine başlamıştır. 1983 yılında Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmış olan bu kurumun adı "Gençlik Merkezleri" olarak değiştirilmiş, 2 Mart 1989 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı'ndan ayrılarak tekrar Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü bünyesinde faaliyetlerini sürdürmeye başlamıştır. 1989 yılı itibariyle gençlik merkezlerinin sayısı 63"e ulaşmıştır (Kılbaş, 2004).

Gençlerin, kötü alışkanlıklardan korunabilmesi, ihtiyaç ve beklentilerinin karşılanabilmesi için bilimsel, kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetler düzenlemek, bu konuda faaliyetler yürütmek amacıyla kurulmuş olan Gençlik Merkezleri ulusal ve yerel düzeyde gençlik etkinlikleri düzenlemek serbest zamanlarında ilgi, bedensel ve zihinsel gelişimlerini sağlayabilecekleri, zararlı alışkanlıklardan korunabilecekleri zemini hazırlamak, eğitim ve istihdamlarına yönelik kurs, seminer ve girişimcilik programları düzenlemek, akranlarıyla kaynaşmalarını, sevgi, saygı hoşgörü, nezaket gibi değerleri benimsemelerini sağlamak, ailenin kutsallığını, anne, baba ve diğer aile büyüklerine karşı sevgi ve saygı bilincini edinmelerini temin etmek, milli birlik ve beraberliğe katkıda bulunmak, karar alma ve uygulama süreçleriyle ilgili bilgilendirilmelerine ve bu süreçlere etkin şekilde katılımlarına imkân oluşturmak, bilgi ve iletişim teknolojilerine erişimlerini kolaylaştırmak gibi önemli görevler üstlenmektedir. (http://www.mevzuat.gov.tr. Erişim tarihi, 27 Kasım 2018).

İllerde, gençler için geliştirici ve sağlıklı hizmetler sunmak, her ortamda gençlerin zihinsel, bedensel, ruhsal, sosyal ve sanatsal açılardan gelişmelerine ve yetişmelerine olanak sağlamak, merkezde, okulda, ailede ve kentte gençler için etkili iletişim ortamları hazırlamak gençlik merkezlerinin ortak gayesidir (Cılga, 2001).

Gençlerin iyilik yapma ve yardım sever olma gibi duygularının gelişmesini sağlamak amacıyla çevre, halk sağlığı, güvenlik, eğitim, afet yardım, toplumun geliştirilmesi, çocuklara, yaşlılara ve ihtiyaç sahiplerine yardım edilmesi gibi ana başlıklar üzerinden hareketle iyilik yapmayı hayat felsefesi haline getirecek Gençlik Merkezleri tarafından yürütülen projeler vasıtasıyla toplumun tüm kesimlerine ülke genelinde yardım eli uzatılabilmektedir (http://genclikmerkezi.gsb.gov.tr. Erişim tarihi, 27 Kasım 2018).

Gençlik merkezlerinin amaçları ve faaliyetleri bakımından, gençlerin çok yönlü gelişmelerine olanak sağlayan, kurumlar oldukları ve gençlerin serbest zamanlarını doğru bir şekilde değerlendirmelerinde önemli görevler üstlendikleri açıkça görülmektedir (Örteş, 2010). Her gençlik merkezi bulunduğu toplumu geliştirme

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

konumundadır. Genci ve çevresini geliştiren merkez kendisinden beklenen görevi yapmış demektir (Cılga, 2001).

Türkiye'de 2019 Mart ayı itibariyle bulunan 286 Gençlik Merkezinin toplam üye sayısı 2.062.265 kişidir (http://genclikmerkezi.gsb.gov.tr. Erişim tarihi, 21 Mart 2019). Türkiye de bulunan 286 gençlik merkezinden üçü aktif biri kurulma aşamasında olmak üzere 4'ü Ağrı ilinde bulunmaktadır. 2018 Ocak ayında Türkiye'de ayın gençlik merkezi olarak seçilen Ağrı Gençlik Merkezi'nin gençlere ve toplumun farklı kesimlerine yine gençler aracılığıyla yaptığı faaliyetler olumlu manada dikkat çekmektedir. Bu bağlamda çalışmanın amacı; Ağrı ili Gençlik Merkezi örneğinde, Gençlik Merkezleri faaliyetlerinin topluma hizmet uygulamaları kapsamında sağladıkları katkıların incelenmesidir.

YÖNTEM

Araştırmada, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsayan "Doküman İncelemesi" yöntemi benimsenmiş ayrıca araştırma konusu ile ilgisi olan farklı bireylerden "görüşme (mülakat)" yoluyla da veri toplanmaya çalışılmıştır.

Ağrı Gençlik Merkezlerinin gençlere ve gençler aracılığıyla topluma yönelik yaptığı son beş yıldaki faaliyetler ve bu faaliyetlerin içeriği, gençlere ve topluma sağladığı katkılar ile olumlu göstergeleri ve doğurduğu sonuçlar araştırma kapsamında ele alınmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde sırasıyla Ağrı İlinde Bulunan Gençlik Merkezlerinin üye sayıları, Gençlik Merkezleri Akademisi Atölye Faaliyetleri, Gençlik Merkezlerinde Son 5 Yılda Yapılan Seminer, Konferans, Panel, Konuşma vb. Diğer Etkinlikler, Gençlik Merkezlerinde Son 5 Yılda Yapılan Faaliyetler ve Katılımcı Sayıları ve "Gençlerin İyilik Ağacı" programı çerçevesinde Ağrı Gençlik Merkezlerinde yürütülen faaliyetler aşağıda sunulmuştur.

Tablo 1. Ağrı İlinde Bulunan Gençlik Merkezleri ve Üye Sayıları

Gençlik Merkezi Adı	Durumu	Üye Sayısı
Ağrı Gençlik Merkezi	Aktif	14262
Doğubayazıt Gençlik Merkezi	Aktif	6364
Patnos Gençlik Merkezi	Aktif	58
Diyadin Gençlik Merkezi	Kurulma Aşamasında	-
	Toplam:	**20684**

Tablo-1'e bakıldığında Ağrı ilinde 3'ü aktif 1 tanesi ise kurulma aşamasında olan toplam 4 gençlik merkezinin bulunduğu ve aktif olanların üye sayıları toplamının 20684 olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Ağrı Gençlik Merkezlerinde Yürütülen Gençlik Merkezleri Akademisi Atölye Faaliyetleri

Atölyeler	Faaliyetler			
Değerler Atölyesi	· İslam kültürü ve medeniyet · Türk kültürü ve medeniyet		· Ahlak ve değerlerimiz · Yaşam kültürü	

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Dil Eğitimleri Atölyesi	· Osmanlıca · İngilizce	· Arapça · İşaret dili
Dini İlimler Atölyesi	· Kur'an-ı kerim ve meali · Resullah'ın (sav)hayatı	· Dini bilgiler · İslam tarihi
İnovasyon Atölyesi	· Yenilikçi düşünme yeteneği · Sosyal medya · Medya	· Yazılım-kodlama-robotik · Tasarım
Sosyal Bilimler Atölyesi	· Tarih · Edebiyat · 2023 hedefleri · Türkiye tarihi · Haklar ve sorumluluklar	· Uluslararası ilişkiler · Coğrafya · Felsefe-mantık · Hukuk
Kişisel Gelişim Atölyesi	· Drama · İletişim · Diksiyon ve hitabet · Liderlik · Görgü kuralları · Zekâ oyunları · Mülakat teknikleri · Sosyal katılım becerileri · Proje uygulama, geliştirme	· Müzik · Tiyatro · Resim · El sanatları · Mimari · Yöresel halk oyunları · Yaşam tarzı geliştirme · Beslenme · Spor

Tablo 3. Ağrı Gençlik Merkezilerinde Gençlere Yönelik Son 5 Yılda Yapılan Seminer, Konferans, Panel, Konuşma vb. Diğer Etkinlikler

Yıl	Etkinlik					
	Seminer	Konferans	Panel	Konuşma	Diğer	Toplam
2018	5	1	1	1	4	**12**
2017	7	1	-	2	-	**10**
2016	5	5	-	4	7	**21**
2015	2	2	1	-	2	**7**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

2014	7	1	1	-	1	**10**
Toplam	**26**	**10**	**3**	**7**	**14**	**60**

Tablo 3'e bakıldığında Ağrı Gençlik Merkezlerinde son 5 yıl içerisinde 26 seminer, 10 konferans, 3 panel, 7 konuşma ve 14 diğer etkinlikler olmak üzere toplamda 60 etkinliğin yapıldığı tespit edilmiştir. Etkinliklerin 12 sinin 2018, 10'unun 2017, 21'inin 2016, 7'sinin 2015, 10'unun ise 2014 yıllarında yapıldığı görülmektedir.

Gençlerin farklı konularda bilinçlendirilmesini hedef alan bu etkinliklerin. 7'sinin eğitim, 17'sinin kültür, 26'sının sosyal, 8'inin sağlık ve 2'sinin ise spor alanlarına yönelik olduğu doküman incelemelerinden elde edilen verilerden anlaşılmaktadır.

Tablo 4. Ağrı Gençlik Merkezlerinde Son 5 Yılda Yapılan Faaliyetler ve Katılımcı Sayıları

Faaliyet	**Faaliyet sayısı**	**Katılımcı sayısı**
Akademik Faaliyetler	602	5683
Kulüp Faaliyetleri	366	2808
"Merkezim Her Yerde" Faaliyetleri	130	25592
"Gençlerin İyilik Ağacı" Faaliyetleri	21	534
"Kitap Okuma Halkaları" Faaliyetleri	54	774
"Genç Dönüşüm" Faaliyetleri	4	288
Salon Faaliyetleri	18	7296
"Kıraathaneler aslına dönüyor" Faaliyetleri	5	65
Diğer faaliyetler	125	3173
Toplam	**1325**	**46612**

Tablo 4'e bakıldığında Ağrı Gençlik Merkezlerinde 5 yıl boyunca toplamda 1321 faaliyetin yapıldığı ve bu faaliyetlerin katılımcı sayılarının toplamda 46612 olduğu görülmektedir. 602 Akademik faaliyet ile 5683, 366 kulüp faaliyeti ile 2808, 366 "Merkezim Her Yerde" faaliyeti ile 25592, "17 Gençlerin İyilik Ağacı" faaliyeti ile 534, 54 "Kitap Okuma Halkaları" faaliyeti ile 774, 4 "Genç Dönüşüm" faaliyeti ile 288, 18 Salon faaliyeti 7296, 5 "Kıraathaneler Aslına Dönüyor" faaliyeti ile 65 ve 125 Diğer faaliyetler ile 3173 bireye temas edildiği görülmektedir.

Faaliyetlerin çoğunluklu olarak Gençlik Merkezleri çatısı altında oluşturulan "Güzel Sanatlar", "Bilim ve Teknoloji", "Sağlıklı Yaşam ve Spor" kulüpleri gibi çeşitli gençlik kulüpleri aracılığıyla yürütüldüğü görülmektedir. Faaliyetlerin toplumun başta gençlik olmak üzere toplumun hemen her kesimine ulaştığı, özellikle "Gençlerin İyilik Ağacı" programı bünyesindeki faaliyetlerin daha dezavantajlı kesimlere yönelik olduğu ve bu program içerisinde 21 faaliyetin sürekli olarak yapıldığı tespit edilmiştir. 21 faaliyet aşağıda belirtilmiştir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

"Gençlerin İyilik Ağacı" programı çerçevesinde Ağrı Gençlik Merkezlerinde yürütülen faaliyetler:

- Mezarlık temizlikleri
- Geri dönüşüm için mavi kapakların toplanması
- ÖSYM'nin yaptığı bütün sınavlardan sonra köy okulları için kırtasiye malzemelerinin toplanması
- Geri dönüşüm için atık pilleri toplanması
- Köy okullarını boyama etkinlikleri
- İhtiyaç sahibi köy okullarına kitap toplanması
- Maddi durumu yetersiz aileler için yardım toplanması
- Köylerde ihtiyaç sahiplerine yardım toplanması
- Huzur evleri ziyaret edilmesi
- Rehabilitasyon merkezlerinin ziyaret edilmesi
- Ağaç dikme uygulamaları
- Bayram ziyaretleri
- İhtiyaç sahipleri Suriyelilere yardım toplanması
- Halep için yardım toplanması
- Ramazan ayında ihtiyaç sahiplerine yardım toplanması
- Hastanelerde yatan hastaları ziyaret edilmesi
- Dünya engelliler gününde engellileri ziyaret edilmesi
- Kışın aşırı buzlanma nedeniyle insanların zarar görmemeleri için buz levhaları asılması
- Aşure gününde halka aşure dağıtımı
- Ensar muhacir kardeşliği
- Her gençlik merkezinin bir yetim kardeşi olsun

SONUÇ ve ÖNERİLER

Biyolojik, psikolojik, zihinsel ve sosyal açıdan gelişme ve olgunlaşmaya ihtiyaç duyan gençlerin, bu ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan, gençlere ve topluma fayda sağlayan gençlik merkezleri, gençlerin serbest zamanlarını değerlendirebilecekleri, ilgi istek ve yetenekleri doğrultusunda kendilerini geliştirebilecekleri önemli merkezlerdir.

Ağrı gençlik merkezi örneğinde, gençler yoluyla toplumun yararına birçok faaliyetin yapıldığı, gençleri ve toplumu bilinçlendirmek amacıyla birçok konferans, seminer, panel vb. etkinliklerin yapıldığı, gençleri topluma kazandırmak, zararlı alışkanlıklar edinmelerini engellemek, kültür bilincini sağlamak amacıyla gençlik Merkezleri bünyesinde birçok atölyelerin oluşturulduğu, Özellikle "Gençlerin İyilik Ağacı" programı kapsamında yapılan etkinliklerin toplumun çok farklı kesimlerine ulaşabildiği görülmektedir.

Ağrı gençlik merkezinin gençlere ve topluma yapmış olduğu hizmetlerden dolayı 2018 yılı Ocak ayında Türkiye'de ayın gençlik merkezi olarak seçilmiş olmasının, yaptığı hizmetlerin toplum nezdinde yankı bulmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Elde edilen bulgulara göre Gençlik Merkezlerinin faaliyetlerinin başta gençler olmak üzere toplumun geneline sosyal, kültürel, sportif ve eğitsel açıdan önemli katkılar sağladığı, başta gençlerin iyi birer birey olarak yetiştirilmesini hedefleyen gençlik merkezlerinin aynı zamanda toplumlumun içerisinde yer alan ihtiyaç sahipleri, hastalar, engelliler, köy çocukları gibi özellikle dezavantajlı kesimlere ciddi faydalar sağladığı, eş zamanlı olarak gençlik ve toplum açısından iki farklı olumlu durumu ortaya çıkardığı sonucuna varılmıştır.

Öneri; Gençlerin ve toplumun yararına faaliyetler yürüten gençlik merkezlerinin, sayıları ve faaliyet çeşitliliğinin artırılması, bütün gençlerin, yeten, ilgi ve isteklerine ulaşması için gençlik merkezlerinin toplumun her kesimine ulaşılacak kanallarla tanıtımının yapılması ve gençlere ulaşılmanın sadece gençlik merkezleriyle sınırlandırılmaması başka kurum ve kuruluşlarının da gençlere ulaşabilecekleri kanallar kurmaları önerilmektedir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

KAYNAKÇA

1. Aslan, C. (2018), Ağrı gençlik merkezi lideri ile görüşme, Görüşme tarihi: 24 Kasım 2018.
2. Aksakal H. (2018) Ağrı gençlik merkezi lideri ile görüşme, Görüşme tarihi: 25 Kasım 2018.
3. Aycan A. (2005). Gençlik merkezlerinde örgütsel etkililik ve hizmet kalitesinin değerlendirilmesi (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, İstanbul). https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi adresinden edinilmiştir.
4. CILGA, İ. (2001). Gençlerin Gelişiminde ve Madde Kullanımlarını Önlemede Gençlik Merkezlerinin Rolü. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 4(4).
5. Doğu, G.A.(2013). Yakın dönem gençlik ve spor politikalarının değerlendirilmesi(Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Beden eğitimi ve spor anabilim dalı, Ankara). https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi adresinden edinilmiştir.
6. Ekinci S. ve Kırcan T , (2016). Journal of Human Sciences. Volum 13. Issue 3.
7. Gençlik ve Spor Bakanlığı 2018-2022 Stratejik Planı. Stratejik Geliştirme Daire Başkanlığı 2018. Erişim tarihi 27 Kasım 2018
8. http://genclikmerkezi.gsb.gov.tr/Site/Anasayfa.aspx Erişim tarihi, 27 Kasım 2108
9. http://www.gsb.gov.tr/public/edit/files/Mevzuat/ulusal_genclik_ve_spor_politikasi.pdf. erişim tarihi 22 Kasım 2018.
10. http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.4137&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch. Erişim tarihi, 27 Kasım 2018
11. https://www.facebook.com/GSBAgriGM/ Erişim tarihi, 25 Kasım 2018
12. Kılbaş, Ş. (2004). Rekreasyon Boş Zaman Değerlendirme, Ankara: Nobel Yayınevi
13. Örteş, G. (2010). Gençlik ve spor il müdürlüklerine bağlı gençlik merkezlerinin 15-26 yaş arasındaki geçler tarafından bilinirlik düzeyi (Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Beden eğitimi ve spor anabilim dalı, İstanbul). https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi adresinden edinilmiştir.
14. Sinanoğlu, S., Turan, R. (1997). Bilim ideoloji ve gençlik. İstanbul: Kâsem Ltd. Şti.
15. Talu, B. (1995). Turizmin çeşitlendirilmesi süreci kapsamında gençlik turizmi-Türkiye'ye yönelik makro düzeyde bir model yaklaşımı (Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Turizm işletmeciliği Anabilim Dalı, Ankara). https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi adresinden edinilmiştir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(24)

Nuran ÖZTÜRK[52] Dr. Öğr. Üyesi Şehnaz BİÇER[53]

15. YY TİMUR DEVRİ KELÎLE ve DİMNE'LERİNDE Kİ ASLAN İLE ŞETREBE HİKÂYESİ MİNYATÜRLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZLERİ

COMPARATIVE ANALYSIS OF LION and SETREBE STORY MINIATURES IN THE 15th CENTURY TIMUR ERA KALILA AND DIMNA

ÖZ

Bu makale, 15. Yüzyıl Timur devri, Herat ve Şîraz sanat okullarındaki nakkaşlar tarafından gerçekleştirilen Kelîle ve Dimne yazmalarına ait fabllardan birinin 4 ayrı yazma eserde yer alan minyatürlerinin incelemesini içerir. Bu yazma eserler; TSMK. R.1022, TSMK. R.1023, SK. Fatih3682 ve İnebey K. Nr. Hüseyin Ç.763 envanter numaralarında kayıtlıdır. İlk üç yazma eser Herat ve Şîraz bölgelerindeki sanat okullarında gerçekleştirilmiş minyatürlü yazmalardır. İnebey kütüphanesinde bulunan Kelîle ve Dimne yazması ise 15.yy Osmanlı İmparatorluğu topraklarında İstanbul'da üretilmiştir. Yazma eser Osmanlı İmparatorluğunda o dönemin Şîrazlı\Tebrizli nakkaşları tarafından gerçekleştirilmiştir. Eser bu ayırt edici özelliğinden dolayı tercih edilmiştir. Araştırmada konu edilen hikâye ikonografik bir yaklaşımla ele alınmış ve farklı dönem üsluplarının kurgusal olarak değerlendirmesiyle anlatılmıştır. Desen analizi, sayfa düzeni, renk değerlendirmesi, dönemler arasındaki teknik, imge ve kavram karşılaştırmaları üzerinde durularak son bulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Timur, Türk Sanatı, Minyatür, Kelîle ve Dimne, Fabl.
JEL Kodu: N95.

ABSTRACT

This article includes a review of the miniatures in one of the four manuscripts of the Kalila and Dimna manuscripts to painted by the 15th century Timur era, the miniaturists of the Herat and Shiraz art schools. These manuscripts are registered in the inventory numbers of TSMK R.1022, TSMK R.1023, SK Fatih3682 and İnebey K. Hüseyin Ç.763. The first three manuscripts are miniaturized in the art schools of the Herat and Şhiraz regions. One of the manuscript was painted by artist from Shiraz on the Ottoman Empire in Istanbul in the 15th century.The story was preferred because of this distinctive reason. One of the manuscript was painted by artist from Shiraz\ Tebriz on the Ottoman Empire in Istanbul in the 15th century. The story was preferred because of this distinctive reason. The story covered in the research has been handled with an iconographic approach and has been told by the fictional evaluation of the styles of different periods. Pattern analysis, page layout, color evaluation, technical image and concept comparisons between periods are finally found with emphasis.

Keywords: *Timurid, Turkish Art, Miniature, Kalila and Dimna, Fabl.*
JEL Code: *N95.*

---

[52] Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Anasanat Dalı, "15. Yüzyıl Timur'lu Devri Kelîle ve Dimne'leri Analitik Çözümlemesi" isimli Sanatta Yeterlilik tezinden üretilmiştir.
[53] Marmara Üniversitesi; Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü; Acıbadem, İstanbul/TÜRKİYE, Dr.Öğr. Üyesi Şehnaz Biçer, sozcan@marmara.edu.tr

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1.GİRİŞ

Edebi konulu yazmalar arasında önemli bir yeri olan ve pek çok araştırmaya konu edilen Kelîle ve Dimne; politik, kültürel ve sosyal meseleleri hikayeleri ve tasvirleri üzerinden anlatmaktadır. "İnsanlık tarihinin binlerce yıllık bilgi, deneyim ve tecrübesinin sözlü gelenek vasıtasıyla kuşaktan kuşağa aktarıldığı söylenmektedir." (Bülbül, 2017, s.21). Kaleme alınan ilk fabllardan biri olma özelliğini taşımaktadır. ''Kelîle ve Dimne adlı hayvan masalları İ.S. 4. yüzyılda Hindistan'da Vişnu mezhebine bağlı bir Brahman olan Bidpay (Beydaba) tarafından yazılmıştır. Sanskrit dilinde adı 'Kratka Damna' olan bu eser kısa zamanda ün kazanmış ve 6. yüzyılda Sasanî hükümdarı Hüsrev Anûşirvân onu elde etmek için hekim Burzuveyh'i (Burzuye) Hindistan'a göndermiştir. O da eseri gizlice kopya etmiş ve Pehlevice'ye çevirmiştir. Eser 570 civarında Süryaniceye ve 750'de de İbn Mukkaffâ[54] tarafından Arapça'ya çevrilmiştir. Daha sonra 1150 civarında Nasrullâh bu masalları Farsça'ya çevirip Gazne Sultanı Behrâm'a sunmuştur. Eserin Farsça çevirilerinden biri de ağdalı bir dille Hüseyin bin Alî el-Vâiz el-Kâşifî tarafından 15. yüzyılda yapılmış ve bazı hikâyeler de bu arada metne eklenmiştir. Hüseyin Baykara'nın vezirlerinden Ahmed Süheylî'ye izafetle eser Enver-i Süheyli adını almıştır. 16. yüzyılda eser Ali Çelebi tarafından seçili bir nesirle Hümâyûnnâme adıyla çevrilmiştir. Bidpai eserini Kral Debşelim'in isteği üzerine insanların ve kralların terbiye ve siyasetini anlatmak amacı ile yazmış ve ibret verici hikâyelerini hayvanları dile getirerek anlatmıştır." (İnal, 1995, sf.43).

"İbn Mukaffa eserin önsözünde dört amaç belirtmiştir. İlki; öykülerde kuşlar ve hayvanları kullanarak, kitabı genç okur için çekici kılması. İkincisi; benzer ikilemler ve durumlarla karşılaşan hayvanların davranışlarını ortaya koyarak hükümdarların ilgisini uyandırmak istemesi. Üçüncüsü; bütün insanları eğlendirerek ve meraklarını uyandırarak kitabın çağlar boyunca okunmasını sağlaması. Dördüncüsü; geleceğin düşünür ve bilginlerine, bir tartışma ve düşünce formu oluşturmasıdır". (Atıl. 2001. sf.30).

Makalede konu edilen Aslan ve Şetrebe hikâyesinde[55]; yalancı ve düzenbaz birinin araya girmesiyle sevgileri sona eren aralarında kin ve düşmanlık baş gösteren iki dostun hali anlatılmaktadır.[56] TSMK R.1022 numaralı yazma eserde 26 minyatür yer almaktadır bunlardan v.46b' de yer alan tasvirdeki hikâyede resmedilmiştir. TSMK R.1023 numaralı yazma eserde bulunan 19 minyatürden, v.61a'da tasvir edilmiştir. SK. Fatih3682 numarada kayıtlı Antolojide yer alan 19 minyatürden v.279b konuyla ilgilidir. Son olarak, İnebey K. Nr. Hüseyin Ç.763 numaralı yazma eserde sadece tek bir minyatür bulunmaktadır o da makale konusundaki hikâye ile ilgili olan v.61b'de ki minyatürdür.

15. yüzyıl Timurlu devri sanat ortamında Herat ve Şîraz önemli sanat merkezlerindendir. "XV. yüzyıl minyatür sanatı yönünden Herat'da Timurlular idaresinde kitap resmi mükemmel örneklerini veriyordu. Bu yüzyılın başında hükümdar Şâhruh ve oğlu Baysungur sanatın tüm kollarının Herat'da gelişmesine öncülük ediyorlardı. Özellikle Baysungur devrin atölyelerinde İslam resminin en ünlü eserlerinin meydana getirilmesini sağlamıştır." (Akalay. 1976. sf.347). "Ancak Şîraz resim okulu Celâir'li okulu ile Herat akademisi arasında bir tür aracı rol görmüştür. 1409-1415 arasında ikinci kez Şîraz valisi olan İskender Sultan 1412'de İsfahan'ı da almış ve Sultan Ahmed Celâir'in kızlarından biriyle evlenmiştir. Şîraz'a dönerken Hattat Mevlânâ Mâruf'u da beraberinde getirmiştir. Bu Celâir'li resim okulunun Timurlu sarayı tarafından nasıl devir alındığını gösteren noktalardan biridir." (İnal. 1995. sf.115). "İbrahim Sultan'ın (1415-1453) Şîraz valiliğine getirilmesiyle, Şîraz'da resimlenen yazmaların önceki devirlere göre kalitesinin değiştiği gözlenmiştir. Bunun nedenlerinden biri nakkaşların Baysungur akademisine çağrılmaları ve Baysungur için çalışmaları şeklinde

[54] Ömer Rıza Doğrul, Bkz: Bu eseri eski Farsçadan Arapçaya çeviren, belki bir dereceye kadar telif eden Abdullah Ibn El-Mukaffa, Arap edebiyatının en kuvvetli şahsiyetlerinden, İran kültürünün Arap âlemine yaymak hususunda ebedî muvaffakiyetler kazanan ölmez simalardan ve kendi devrine göre büyük içtimai inkılapçılardan sayılmaya layıktır. Bilinen dört eseri; El-Edep-üs-Sagîr, El-Edep-üs-Kebîr, Risalet-üs Sahabe, Kelîle ve Dimne'dir. Sf.1-3.

[55] Yaşar Çoruhlu, Bkz: Aslan güç ve kuvvetin sembolü, hayvanların hükümdarı asil bir yaratıktır. Aynı hikâye yöneticilerle sıradan insanların dostluğunun tehlikeli olduğunu açıklıyor.

[56] Ömer Rıza Doğrul, Bkz: Abdullah İbn-ül-Mukaffa'nın Arapçasından çevrilmiştir. Bu yüzden Ali Çelebi'nin Hümayûnnâmesinden ve Ahmet Mithat Efendi'nin hulâsasından çok farklıdır. Hatta eserin mühim bir kısmı ile Hümâyûnnâme arasında hiçbir alâka bulunmadığını söyleyebiliriz. Ali Çelebi ile ona uyanlar Ahmet Mithat Efendiye kadar Envar-ı Süheyli adını taşıyan Farsça tercüme veya Hümâyûnnâmeye istinade ettikleri için ilk defa olarak bizim tarafımızdan doğrudan doruya Arapçadan Türkçeye nakledilmiş olduğunu zannediyoruz. Sf.XII

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

açıklanmıştır." (İnal. 1995. sf.132). Kelîle ve Dimne yazmaları da dönemin sanat üslûbunu şekillendiren iki sanat merkezinde, her biri kendi döneminde ki Şîraz'lı ve Herat'lı sanatkârlar tarafından üretilmişlerdir. "Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'den La Fontaine'e kadar sayısız kişiye ve esere kaynaklık eden Kelîle ve Dimne, konusuyla ve hikâyeleriyle dünyada adeta bir "Kelîle ve Dimne edebiyatı" oluştururken yazmalarındaki minyatürlerle de İslâm minyatür sanatında dikkat çekici bir geleneğinin doğmasına yol açmıştır." (Karaismailoğlu. 2002. sf.212).

Makale Kapsamında Konu Edilen Minyatürlü Kelîle ve Dimne Yazmalarını Gösteren Tablo:

Eser Adı	Dönem	Tarih	Yer	Eb'adı	Varak	Sayfa	Hat	Minyatür	Müellif / Hattat
Kelîle ve Dimne	Baysungur Dönemi (1399-1434)	833/1429	Herat	5cm	29x19,6	14	Ta'lik (Farsça)	25	Muhammed İbn Hüsâm Şemseddin Baysungurî
Kelîle ve Dimne	İbrahim Sultan (14151-1435)	140 1413z	Şîraz	7cm	19x13,2	40	Ta'lik (Farsça)	19	Yusuf Amirî
Antoloji Kelîle ve Dimne	İbrahim Sultan (14151-1435)	141 1435 z	Şîraz	4cm	21,5x19	57	Nesih (Farsça)	27	Merzuban b. Rüstet b. Şirin
Kelîle ve Dimne	Osmanlı Dönemi	897/1492	İstanbul	6cm	23,5x10	19	Nesih (Farsça)	1	Muhammed b. Mahmud el-Rengî el-Buharî

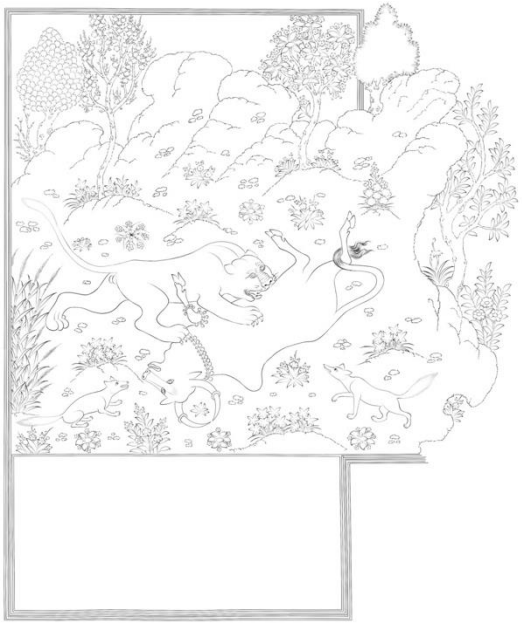
http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Bulunduğu Yer	TSMK R.1022	TSMK R.1023	SK Fatih 3682	İnebey K/N Hüseyin Ç.763

2.Aslan ve Şetrebe Hikâyesi Minyatürleri ve Desen Analizleri

Resim 1

Çizim 1

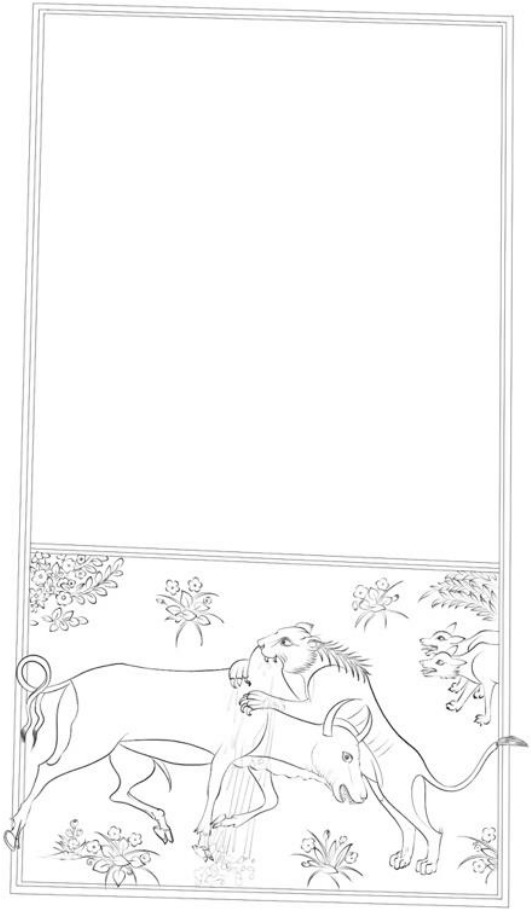
Resim: 1 Kelîle ve Dimne, Muhammed İbn Hüsâm Şems el-Dîn Baysungurî,
TSMK. R.1022 v.46b**.**

Çizim: 1 TSMK R.1022 v.46b, Aslan ve Şetrebe, sayfa eb'adı: 19.2x28.9cm, minyatür eb'adı: 17.2x15cm

"Baysungur dönemi Herat bölgesinde bulunan sanat okulunda gerçekleştirilmiş yazma esere ait bir minyatürdür." (İnal. 1995. Sf.127). Tek minyatürle tasvir edilen hikâyenin görseli, tüm detayları ile hikâyenin en önemli sahnesini ele almıştır. Sayfa düzeni tüm yazma eserde olduğu gibi diğer yazmalara oranla daha zengin bir cetvel düzenine sahiptir. Minyatür cetvelin dışına taşmıştır. Bu şekilde verilmek istenen hikâyenin dinamiğinin arttırılmak istendiğinden de söz edilebilmektedir. Sayfa düzeninde cetvelli saha içerisinde yazıya altı satır yer ayrılmış olup geriye kalan alanda minyatüre yer verilmiştir. Zeminin tamamı boyalıdır. Tepelerde ve kayalıklarda boya açıklı koyulu tonlarda sürülerek renk skalası zenginleştirilmiştir. Tüm figürlerin tahrirleri, zemin renklerinin koyu tonlarıyla verilmiştir. Böylece desenlerin ve figürlerin sınır çizgileri klasik minyatür tekniğinde görüldüğü gibi belirginleştirilmiştir. Hikâyenin vahşice bir sahneyi konu almasına rağmen bitki tasvirlerindeki dikkat çekici zengin süsleme özellikleri ile minyatüre naif bir görüntü kazandırılmıştır. Minyatür sahası üç eşit parçaya bölündüğünde figürlerini 3\1'lik alan içerisinde konumlandırıldığı görülmektedir. (Çizim 1)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Resim 2 **Çizim 2**

Resim: 2 Kelîle ve Dimne, Yusuf Amirî, TSMK. R.1023 v.61a.

Çizim: 2 Aslan ve Şetrebe, TSMK. R.1023 v.61a, sayfa eb'adı: 12.2x19.7cm minyatür eb'adı: 7.6x5.2cm

"İbrahim Sultan dönemi Şîraz bölgesindeki sanat okulunda gerçekleştirilmiş yazma eserin yazılış tarihinin İskender Sultanın idamından bir yıl önce olduğu bilinmektedir. Minyatürlerinde büyük bir olasılıkla İskender ve İbrahim Sultan iktidarlarının değişimine denk gelmiştir." (İnal. 1995. Sf.132). Minyatürün zemini altın varak kaplıdır. Minyatürü sınırlandıran cetvellerde figürler tarafından küçük taşmalar görülmektedir. Sahnede görülen aslanın şetrebeyi avlaması sahnesi tasarımın merkezinde yer almıştır. Kelîle ve Dimne figürleri cetvel sınır çizgisinin dışına taşırılmadan gösterilmiştir. Bir başka deyişle çerçeve figürleri kesmiştir. Bitki figürlerinin renklerinde ise yalınlık göze çarpmaktadır. Sayfa düzeninde cetvelli alan içerisinde yazı sahasına 11 satır yer ayrılırken geriye kalan 3/1'lik saha minyatüre ayrılmıştır. (Çizim 2)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Resim 3 **Çizim 3**

Resim: 3 Antoloji, Merzuban b. Rüstet b. Şirin, SK. Fatih No.3682. v.279b.

Çizim: 3 Aslan ve Şetrebe, SK. Fatih3682 v.279b, sayfa eb'adı: 14.2x21.7cm, minyatür eb'adı: 8.2x14.8cm

Minyatür, 15. yüzyıl Şîraz sanat okulunda gerçekleştirilen bir Antolojide yer almaktadır. Minyatürün diğerlerinden en büyük farkı zeminin boyanmamış olmasıdır. Hikâyede iki hayvan figürü dışında küçük kayalıklar ve bitki figürlerinden başka hiçbir figür görülmemektedir. Cetvellerle sınırlandırılmış sayfa düzeninde minyatüre yazıyla yarı yarıya bir alanın ayrılmış olduğu görülmektedir. Minyatür sahası elips formunda şekillendirilmiş olup hayvan figürlerine tam merkezde yer verilmiştir. Şetrebe tasvirinin yüzeyi üzerinde dikkat çekici, özgün bir stilize çalışması görülmektedir. Bu farklı uygulama yazma eserdeki tüm minyatürler içinde sadece şetrebe ve fil figürlerinde çalışılmıştır. (Çizim 3)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Resim 4 **Çizim 4**

Resim: 4 Kelile ve Dimne, Muhammed b. Mahmud Rengî el-Buharî, İnebey K. Nr. Hüseyin Ç.763 v.61b.

Çizim: 4 Aslan ve Şetrebe, İnebey K. Nr. Hüseyin Ç.763 v.61, sayfa eb'adı: 16x24cm, minyatür eb'adı: 6.2x10.3cm

"Tek bir minyatür çalışılmış olan Nasrullah'ın Kelîle ve Dimne yazması 1492 tarihlidir. İstanbul'da Akkoyunlu üslûbu[57] ile Şirazlı, Tebrizli nakkaşlar tarafından gerçekleştirilmiştir." (Tanındı. 1996. sf.13). Sayfa düzeninde yazı sahası cetvellerle sınırlandırılmamıştır. Sadece varak üzerinde görülen minyatür sahası cetvellenmiştir. Yazma eserdeki tek minyatür olmasına rağmen yazı sahasından daha az yer kaplamaktadır. Zeminde boya görülmemekle birlikte figürler de nerdeyse bölgesel taramalarla sade bir şekilde renklendirilmiştir. Bitki figürlerinin ve desen motiflerinin hayvanların büyüklüğüne göre olan oranı neredeyse aynıdır. Tasarımda merkezi bir düzen dikkati çekse de kompozisyon kurgusu serbest bir dile sahiptir. (Çizim 4)

3.Renk Değerlendirmeleri

Bu bölümde, yazma eserlerin minyatürlerinin üzerinden Pantone renk kataloğu kullanılarak gerçekleştirilen hassas renk analizlerine yer verilmiştir.[58] Renk incelemelerinde zemin ve figürlerin yüzeyleri kapatıcı şekilde düz olarak boyandığında bu yüzeylere desenlerle veya tahrir çizgileriyle (zemin renklerinin koyu tonları) hareketlilik kazandırıldığı söylenilebilir. Yazma eserlerin minyatürlerinde ağırlıklı olarak dikkat çeken bir diğer teknikte özellikle kayalıkların renklendirmelerinde görülen aynı rengin farklı tonları

[57] Serpil Bağcı, Filiz Çağman, Günsel Renda, Zeren Tanındı BKZ:Mahmud b. Abdullah Nakkaş'ın 1492 tarihli Kelîle ve Dimne'yi kopya eden ve resimleyen Muhammed b. Mahmûd Rengî el-Buhâri'nin babası olduğu öne sürülmüştür. Sf.49.
[58] Pantone Kataloğu/Solid Chips/Coated&Uncoated, Inc.2006.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

kullanılarak gerçekleştirilen boyama yöntemidir. Bu şekilde renklendirilmiş yüzeylerde ise en yoğun olarak görülen renk tonlarından en az iki ya da üç ayrı renk kodu belirlenerek, renk skalası en doğru şekilde verilmeye çalışılmıştır.

Renk Analizi: 1 TSMK. R.1022 v.46b. Aslan ve Şetrebe.

Aslan: 458u,459u | Aslan: 460u,461u | Aslan: 462u | Kaya: 541u | Şetrebe: Black | Çakal: 7509u,7510u | Zemin: 7422u | Gökyüzü: 2925u

Renk Analizi: 2 TSMK. R.1023 v.61a. Aslan ve Şetrebe.

Aslan: 135u,137u | Aslan: 138u | Aslan: 469u(tahrir) | Şetrebe: Black | Çakal: 4675u, 4665u | Çakal: 4655u | Çakal: 4645u | Çakal: 4625u(tahrir)

Renk Analizi: 3. SK. Fatih3682 v.279b. Aslan ve Şetrebe.

Zemin: 7448u | Şetrebe: 421u,426u | Aslan: 7505u | Yaprak: 578u | Gökyüzü: 542u

Renk Analizi: 4 İnebey K. Nr. Hüseyin Ç.763 v.61b. Aslan ve Şetrebe.

Aslan: Gold | Aslan: Cool Gray 6u(tahrir) | Çakal: Cool Gray 10u | Yaprak: 7493u

SONUÇ

Makale konusu kapsamında incelenen 15. yüzyıl Herat ve Şîraz bölgelerinde gerçekleştirilen Kelîle ve Dimne yazmalarından TSMK R.1022 yazması desen ve renk zenginliği açısından döneminin diğer yazma eserlerden ayrılmaktadır. "Resmi süsleyen manzara unsurlarını özellikle kaya formlarında görülen renklerin yan yana getirilmesiyle oldukça çarpıcı yüzeyler elde edilmiştir. Bu yazma eserde görülen üsluplarda Celayir'li etkisinin kalıntılarından da söz ettirebilir." (İnal. 1995. sf.127). TSMK R.1023 yazması daha yalın üslûbuyla dikkat çekmektedir. "Eserin nakkaşı için tasvirlerinde kullandığı sade manzara, küçük boyutlar ve serbest fırça hareketleri ile İlhanlı geleneği ve Şîraz geleneğini harmanlamıştır denilebilir." (İnal. 1995. sf.134). Yazma Eserlerden seçilen ortak hikâyenin minyatürlerinin benzer özelliklerinden biri de konusu dış mekânda geçen tasvirlere tek bir pencereden bakılmasıdır. Kurgu düzeni merkezi veya merkeziye yakındır ek olarak bu tasarım tek bir düzleme sahiptir. İnebey K. Nr. Hüseyin Ç.763 yazması ise 15. yüzyılda İstanbul'a

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

getirilen Şîrazlı nakkaşlar tarafından gerçekleştirilen yazma eser olarak kaynaklarda yer almaktadır. Eserin sayfa düzeni, kompozisyon tasarımı ve tekniği açısından çağdaşlarına göre çok farklı çalışılmış özgün bir minyatürdür. SK. Fatih3682 Antolojisinde görülen minyatürlere sayfa düzeninde cömertçe yer verilmiştir. Nakkaşların fırçalarındaki serbest çalışma tekniği figürlerdeki stilize uygulamalarda kendini göstermiştir.

KAYNAKÇA

1. Akalay, Z. (1976). Emir Hüsrev Dehlevi'nin 1496 Yılında Minyatürlenmiş Heşht Bihişti. Sanat Tarihi Yıllığı, 6, 347-374.
2. Atıl, E. (2001). Kelîle ve Dimne Bidpai Masalları. P Sanat Kültür Antik Dergisi, 23, 21-30.
3. Bağcı, S., Çağman, F., Renda, G., Tanındı, Z. (2012). Osmanlı Resim Sanatı, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
4. Bozkurt, N. (1998). "Hayvan". İslam Ansiklopedisi C. 17. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 99-101.
5. Bülbül, T. (2017). Hümâyûn-nâme Filibeli Alâaddîn Ali Çelebi, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınevi.
6. Çoruhlu, Y. (1995). Türk Sanatı'nda Hayvan Sembolizmi, İstanbul: Seyran Kitap.
7. İnal, G. (1995). Türk Minyatür Sanatı (Başlangıcından Osmanlılara Kadar)", Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
8. Karaismailoğlu, A. (2002). "Kelîle ve Dimne". İslam Ansiklopedisi C. 25. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 210-212.
9. Tanındı, Z. (1996). Türk Minyatür Sanatı, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
10. Pantone Kataloğu. (2006). Solid Chips/Coated&Uncoated.
11. (1960). Beydaba Kelîle ve Dimne (Ö.R. Doğrul Çev.). Ankara: Maarif Basımevi.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(25)

Prof. Dr. Asım ÇOBAN[59]

STRATEJİK AÇIDAN AMASYA'NIN COĞRAFİ KONUMU

GEOGRAPHICAL LOCATION OF AMASYA FROM STRATEGIC ASPECT

ÖZ

Orta Karadeniz Bölümünün iç kesiminde yer alan Amasya ili, kuzeyden Samsun, güneyden ve doğudan Tokat, batıdan ise Çorum illeriyle çevrilidir. Ayrıca güneyden 6 km uzunluğunda kısa bir sınırla da, Yozgat'la bağlantısı vardır. Matematik konum olarak 40° 16' 16'' - 41° 04' 54'' kuzey enlemleri, 34° 57' 06'' - 36° 31' 53'' doğu boylamları arasında yer alan Amasya, Karadeniz iklimi ile İç Anadolu karasal iklimi arasında geçiş tipi olarak tanımlanan bir iklimin etkisi altındadır. Doğudan batıya doğru yükseltinin genel olarak artış seyri gösterdiği, Amasya ili topraklarının en yüksek yeri, il merkezinin kuzeyinde bulunan Akdağ (2062m), en alçak yeri ise doğuda Taşova ilçesi olup, ilçe merkezinin yükseltisi 230 m, ancak kuzeye doğru Yeşilırmak vadisi boyunca yükselti 200 m'nin altına düşer. 7000 yıllık tarihe sahip olan, önceleri Hitit ve daha sonra Asur egemenliğinde kalan Amasya'nın bilinen en eski adı ''Amaseia''dır (Karadeniz, 1996: XIII). Amasya'da dünyaya gelen ünlü tarihçi ve coğrafyacı olan Strabon da kentin adının Amaseia olduğunu söyler (Strabon'dan çev. Pekman, 1969: 59). M.Ö. 63 de Romalıların eline geçen ve M.S. III.y.yılda ''Piskoposluk'' merkezi haline getirilen Amasya'nın (Grolier, 1985: 311), XI.y.yılda Danişmendoğullarının idaresi altında olduğu bilinmekte olup, ancak hangi tarihte Türkler tarafından feth edildiğine dair kesin bir bilgi şu anda mevcut değildir (Turan, 1971: 133).

Romalılar döneminde piskoposluk merkezi olan Amasya, Yıldırım Bayezid'in Timur'a mağlup olduğu Ankara savaşından sonra, Çelebi Mehmet'in saltanat mücadelesinde harekât üssü konumuna getirilmiştir (Uzunçarşılı, 1988:270). Çaldıran dönüşü Yavuz Sultan Selim'in dinlenmek için tercih ettiği Amasya, Nahcıvan seferi dönüşü Kanuninin de mola verdiği, Osmanlı-İran anlaşmazlığına son veren 29 Mayıs 1555 tarihli anlaşmanın da yapıldığı yerdir (Uzunçarşılı, a.g.e: 361).

Anahtar Kelimeler: Amasya, Jeopolitik, Jeostrateji, Coğrafi Konum.

ABSTRACT

Amasya, which is located in the inner part of the Central Black Sea Region, is surrounded by Samsun from the north, Tokat from the south and east, and Çorum from the west. It is also connected to Yozgat with a short border of 6 km from the south. Amasya, which is located between 40 ° 16 " - 41 ° 04 '54' 'north latitudes, 34 ° 57' 06 " - 36 ° 31 '53' 'east longitudes as mathematical location, Black Sea climate and Central Anatolia continental climate is under the influence of a climate defined as the transition type. The highest point of the Amasya province is Akdağ (2062m) to the north of the city center, the lowest point is Taşova district in the east and the altitude of the district center is 230 m, but it rises up to 200 m to the north. falls below. The oldest known name of Amasya, which has a history of 7000 years and was ruled by Hittite and then Assyrian, is Amaseia (Karadeniz, 1996: XIII). The famous historian and geographer Strabo, who was born in Amasya, says that the name of the city is Amaseia (from Strabo. Pekman, 1969: 59). B.C. 63 in the hands of the Romans and M.S. It is known that Amasya (Grolier, 1985: 311), which became the center of "Episcopacy" in the third century, is under the administration of Danişmendoğullari in the XI century, but there is a certain information on the date of the conquest by the Turks. is not (Turan, 1971: 133).

Amasya, the episcopal center of the Romans, was transformed into an operational base in the struggle of Çelebi Mehmet after the Ankara war where Yıldırım Bayezid was defeated by Timur (Uzunçarşılı, 1988: 270). Caldiran return Yavuz Sultan Selim preferred Amasya to rest, the Nakhchivan expedition is also the break of the law, the end of the Ottoman-Iranian agreement on May 29, 1555 agreement is made (Uzunçarşılı, a.g.e: 361).

Keywords: Amasya, Geopolitics, Geostrategy, Geographical location.

[59] Prof. Dr. Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Temel Eğitimi Bölümü asim.coban@amasya.edu.tr

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Jeopolitik, Fransızca kökenli bir kelime olup (Geopolitique), kelime anlamıyla ‘’yerin politik gücü’’ demektir. Jeopolitik kelimesinin sözlük anlamı ise bir ülkeyi ilgilendiren gerek iç, gerekse dış konularda uygulanacak olan politikalarda, o ülkenin coğrafi gerçeklerinin referans olarak kullanılma sürecidir. Daha geniş anlamıyla jeopolitik, Devletlerin coğrafi özellikleri ile siyasetleri arasındaki ilişkileri inceleyen bilim dalıdır (Özey, 2017: 1). Bir diğer ifadeyle jeopolitika, bir ülkenin millî güvenlik siyaset belgesinin planlanmasında ülkenin coğrafi özelliklerinin dikkate alınması sürecidir (Tangör, 2016). Ülke politikalarının oluşturulması sürecinde, o ülkenin coğrafya faktörleri dikkate alınmadığında, belirlenen politikaların başarılı olma şansı yoktur. Jeopolitik, coğrafyanın politikaya verdiği yönü belirlerken politika üretmez, politika üretenlere, coğrafi tabana dayalı veriler hazırlar (Budak, 2006: 12). Politikanın başta gelen beslenme sahası, coğrafyadır. Jeopolitik, bütün değerlerin, coğrafya üzerinde yaşayan insanların lehine, en iyi şekilde kullanılmasıdır (Ulaş, 2011: 99). En gerçekçi ve belirlenen hedefe en kolay yoldan ulaşmayı sağlayacak olan politikalar, ülkenin tüm coğrafya faktörlerinin dikkate alınmasıyla hazırlanabilecektir. Ülkelerin coğrafya unsurları göz önünde bulundurularak oluşturulan politikalar, millî ve yerli olmanın yanında, hedefe ulaşmayı sağlayacak en önemli verilerdir. Coğrafya gerçekleri doğrultusunda hazırlanan politikaların belirlenen hedefe ulaşabilmesi teorik olarak mutlak olup, başarısızlık ancak kabiliyetsiz ve yetersiz kadroların beceriksizliği ile açıklanabilecektir.

Ülke politikalarında coğrafya faktörlerinin temel dayanak olarak dikkate alınmasının (jeopolitiğin) başlıca amaçları, ekonomik olarak **güçlü bir Devlet**, etrafında milletin topyekûn kenetlendiği **millî bir hedef** sahibi olabilmektir. Teknolojik üstünlüğe sahip, millî sanayiini kurmuş, bölgesinde caydırıcılığı olan güçlü bir Devlet; çağı yakalamış, refah düzeyi yüksek, ekonomik anlamda bağımsız, aynı hayali kuran, millî bir hedefi olan kaynaşmış bir millet oluşumunu sağlamak, ancak ülke coğrafyasının doğru okunması ve coğrafyadan kaynaklanan görev ve sorumlulukların iyi analiz edilmesiyle mümkün olacaktır.

Mekânın, coğrafi konum olarak tanımlanan dünya üzerindeki yeri genel anlamda statik, jeopolitik konum ise dinamiktir. Dinamik bir süreç olan jeopolitik konum, değişen iç dinamiklerin yanında, bölgesel ve küresel değişimlerin de etkisine açıktır. Jeopolitiğin elemanları değişen ve değişmeyen elemanlar diye genel olarak iki başlıkta toplanır. Jeopolitiğin değişen elemanları **sosyo-kültürel, ekonomik, politik ve büsbütün beşeri coğrafya** faktörleridir. Jeopolitiğin değişmeyen elemanları ise **sınırlar, alan, topografik faktörler başta olmak üzere tüm fiziki coğrafya** faktörleridir.

Devlet yöneticilerinin, asker bürokratların, akademisyenlerin, siyaset bilimcilerin ve siyasetle meşgul olan hemen herkesin, Türkiye’nin coğrafi konumu söz konusu olduğunda öncelikle ‘’ Türkiye’nin jeopolitik konumunun çok önemli olduğu, dünyada dengeleri bozacak kadar hassas bir coğrafyada yer aldığı’’ şeklinde değerlendirmeler yaptığı; Türkiye’nin Coğrafi konumuna atıfta bulunduğu bilinen bir gerçektir. Ancak, hemen herkesin ittifak ettiği, Türkiye’nin coğrafi konumundan kaynaklanan paha biçilmez değerinin, ekonomik kalkınma sürecine dâhil edilememesinin sebepleri üzerinde ise hiç durulmamaktadır. Çeşitli TV programlarında, hiçbir coğrafya bilgisi olmayan konuşmacıların gerek ülke, gerekse bölge sorunlarından bahsetmesi inandırıcı olamamakta, topluma doğru bilgilendirme yapılamamaktadır. Bireysel ve toplumsal refah, üzerinde yaşadığımız ve barındığımız mekânın, tüm avantaj ve dezavantajlarıyla tanınmasına bağlıdır.

Türkiye’nin Jeopolitik Konumu

Türkiye, insanlık tarihinin bilinen en eski medeniyet havzasında yer almaktadır. Eski Dünya karalarının tam da geometrik merkezinde yer alan Türkiye, dünyada yaşayan insan ve insan faaliyetlerinin toplamının yaklaşık % 75 ini üzerinde barındıran bu kara parçalarının odağında yer almakla, dünyanın tam merkezinde yer alan bir ülke olarak ta tanımlanabilmektedir. İngiliz strateji kuramcısı Mackinder’e göre, Avrasya-Afrika kıtalarından oluşan ‘’Dünya adası’’ her bakımdan en zengin kıta bileşimi olup, Türkiye bu adanın tam merkezinde yer almaktadır (Mackinder, 1962: 150-265). Adeta dünyanın kendisi demek olan Eski Dünya karalarını kuzey-güney, doğu-batı yönünde birleştiren kavşak noktada yer alan Türkiye, küresel anahtarı elinde bulunduran, ülkelerarası kapıları açan ve kapatan tek ülke stratejisine sahiptir. Yüzyıllarca farklı medeniyetlerin beşiği olan Türkiye, doğu ve batı kültürünü sentezleyen bir ülke olmakla beraber, tüm Türk Dünyasının da merkezi konumundadır (Kaya, 2017: 3).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Kıtalara göre merkez ülke olan Anadolu coğrafyası üzerinde kurulan güçlü Devletler, her dönemde küresel bir güç özelliği kazanmış, tarih sahnesinde uzun süre ayakta kalabilmişlerdir. Dünyanın en kolay yönetilebileceği coğrafya olan Anadolu'da yaşayan toplumlar, güçlü oldukları sürece küresel bir güç konumuna gelmekte, aksi durumda ise büsbütün kargaşa coğrafyasına dönüşmektedir. Anadolu coğrafyası dünyanın merkezi ise, burada yaşayan toplumun ortak hedefi yönetilen değil, yöneten bir güç konumuna gelmek olmalıdır. Bu coğrafyada hedef sahibi olmayan bir toplumun ayakta kalması, iç ve dış sorunlarını çözmesi, kendi kaderine bırakılması asla mümkün olmayacaktır.

Türkiye coğrafi konumu gereği bir yarımada ülkesi olup, aynı zamanda İstanbul ve Çanakkale boğazları gibi stratejik suyollarına da sahiptir. Bulunduğu konum gereği, Avrupalıya nazaran Hint Okyanusuna daha kolay ve hızlı bir şekilde ulaşabilirken, aynı şekilde Asya kıtasında yer alan ülkelere göre de Atlas Okyanusuna ulaşabilmektedir. Dünyanın en yoğun deniz trafiğine ve en canlı kıyı turizmine sahip olan denizlerinin başında gelen Akdeniz'e 4000 km'yi aşan uzunlukta kıyısı ve batı kıyılarında da önemli doğal limanları bulunmaktadır. Bu yönüyle bir kıyı ülkesi olan Türkiye, 8 ayrı ülkeyle kara sınırı bağlantısı olmasına bağlı olarak, aynı zamanda bir iç ülke özelliği de göstermektedir (Harita: 1).

Yarımada ülkesi olmasına rağmen sekiz ayrı ülkeyle kara sınırı bulunan Türkiye, Asya-Avrupa, Avrupa-Asya, Asya-Afrika arasında da sınır oluşturmakta; Avrupa'yı Afrika'ya bağlayan en yakın karasal bağlantıyı da sağlamaktadır. Bulunduğu coğrafi konum gereği üç semavi dine mensup insanların yaşadıkları coğrafyaları da birbirine bağlamakta; demokratik ve antidemokratik sistemlerle yönetilen ülkeler arasında da sınır teşkil etmektedir. Enerji kaynaklarına sahip olan ülkelerle, en fazla enerji tüketen ülkeler arasında yer alan Türkiye, dünyada adeta zorunlu olan karşılıklı dış ticaretin en canlı olduğu farklı ekonomik özelliklere sahip coğrafyalar arasında da başlıca sınırı oluşturmaktadır. Farklı sosyo-ekonomik kriterlere göre sınır özelliği taşıyan Türkiye, bu coğrafi konumu avantaja dönüştürebilecek, kaçınılmaz ve zorunlu olan bu bölgesel ticaretten en fazla kazanan ülke olabilecek konumda yer almaktadır.

Harita: 1 Türkiye'nin coğrafi konumu (www.google.com).

Amasya'nın coğrafi özellikleri

Bilinen en eski adı Amaseia olan ve Strabon tarafından da aynı isimle tanımlanan Amasya şehrinin, ne zaman kurulduğuna dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Amasya kent tarihi ile ilgili yazdığı eserle bilinen Hüseyin Hüsameddin'e göre ise Amas adında biri tarafından kurulduğu için, bu adı almış olmalıdır. İlk dönem Osmanlı kayıtlarında da Amasya adının bir değişikliğe uğramadan yer aldığı

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

görülmektedir (Şimşirgil, 1996: 77). Kuzeyden Samsun, güneyden ve doğudan Tokat, güneybatıdan Yozgat ve batıdan ise Çorum'la komşu olan Amasya; 5.701 km² lik alana, 2017 yılı ADNKS verilerine göre de 164.394 ü erkek, 165.494 ü de kadınlardan ibaret olmak kaydıyla toplam nüfusu 329.888 kişilik nüfusa sahiptir (www.tuik.gov.tr). Orta Karadeniz Bölümünün iç kesimlerinde bulunan Amasya, 40° 16' - 41° 04' kuzey enlemleri, 34° 57' - 36° 31' doğu boylamları arasında yer alır. Meridyen yaylarına göre yaklaşık olarak, Türkiye'nin ortasında yer alan Amasya, enlemlere göre ise Türkiye'nin kuzey yarısında bulunmaktadır (Harita: 2). Türkiye'nin en doğusundaki il olan Iğdır'a uzaklığı 850 km, en batıdaki ilimiz olan İzmir'e uzaklığı 925 km, en güneydoğusundaki il olan Hakkâri'ye uzaklığı 1043 km olan Amasya; Türkiye'nin kuzeybatısındaki

Harita: 2 Amasya'nın Türkiye üzerindeki yeri (www.google.com).

son il olan Edirne'ye 924 km, Anadolu yarımadasının en güneybatısında bulunan Muğla iline ise 944 km uzaklıktadır. Güneyde Hatay'a 654 km uzaklıkta olan Amasya'nın Kırım'ın güneyinde bulunan Yalta şehrine olan uzaklığı ise yaklaşık 600 km'dir. Çevresindeki karasal bağlantılar üzerinden değerlendirildiğinde Amasya ili, Türkiye'nin en merkezi yerleşim yeri konumundadır. Alanı çevreleyen kara parçaları dikkate alınarak yapılacak stratejik bir faaliyet için tereddütsüz en uygun yer, Amasya'nın bulunduğu coğrafi konumdur.

Kent İris/Yeşilırmak'ın iki tarafında kurulmuştur. Ortası düz, güney ve kuzey taraftan meyilli; umumi manzarası ise gayet latiftir. Amasya kuzeybatıda bulunan Zemenda'dan (Ziyade Mah.) güneybatıdaki boğazın sonunda Calak Mevkii'ne kadar yaklaşık 13 km' den ibaret bir uzunluğun tamamıdır. Genişliği 1000 m'den 3 km'ye kadar farklı bir alandadır. Doğu ve batı tarafları geniş bir sahra olup, buralar gönül açıcı bahçelerle doludur. Güneyi Pont sıra dağları, kuzeyi Canik (Harşene) sıra dağları ve batısı Şeyh Cui (Kelkis) sıra dağları ile örtülü ise de güneybatısı, kuzeydoğusu ve kuzeyinin bir kısmı açıktır. Açık yere Amasya Boğazı denir. Kuzeydoğu tarafı Samsa'ya (Taşova), kuzey tarafı Argoma'ya (Suluova) ve güneydoğu tarafı Derbent ve Çolak' a bakan büyük bir kale kapısı seklinde üç boğazdan ibarettir. Güney ve kuzey boğazları dar ise de, kuzeydoğu boğazı oldukça geniştir (Hüsameddin, 1911: s,9-10).

Karadeniz Bölgesinde bulunan Amasya ilinin iklimi üzerinde, denizel şartların değil, karasal şartların daha baskın olduğu görülmektedir. Amasya'nın yıllık ortalama sıcaklık değeri 13,9°C, ocak ayı sıcaklık ortalaması 2,7°C ve Temmuz ayı sıcaklık ortalaması ise 24,6°C dir. Karasallığın etkisiyle kuraklığın belirgin olduğu Amasya'nın aldığı yıllık yağış tutarı 472 mm'dir. Yıl içinde yağışların en fazla düştüğü ay ortalama 56,6 mm ile Mayıs, yağışın en düşük seviyede olduğu ay ise 12,1 mm ile Ağustos ayıdır. Bir Karadeniz Bölgesi şehri olarak Amasya, Karadeniz ikliminin etki sahaları kadar yağış almamakta, kuraklık belirginlik kazanmakta, ancak, kış mevsiminde ortalama sıcaklık değeri bağlantılı olduğu İç Anadolu karasal iklimin etki alanlarında olduğu kadar düşmemektedir. Karadeniz iklim kuşağı kadar ılıman, İç Anadolu karasal tipinin

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

tesir sahalarındaki kadar da soğuk olmayan kışların yaşandığı Amasya ilinin iklimi, geçiş tipi olarak tanımlanmaktadır.

Ortalama yükseltisi 1.150 m olan Amasya'nın en yüksek yeri, il merkezinin kuzeyinde yer alan Akdağ (2.062 m), en alçak kesimi ise ilçe olarak Taşova'dır (230 m). Taşova'dan kuzeye doğru yönelen Yeşilırmak vadisi boyunca yükselti değerinin 200 m'nin altına indiği Amasya, topografik olarak dalgalı alanlarla, batıda Gümüşhacıköy ilçesinden başlayan ve Merzifon, Suluova, Amasya ve Taşova hattı boyunca uzanan ovalardan meydana gelen dalgalı bir görünüme sahiptir. Yeşilırmak, Tersakan çayı ve Çekerek ırmaklarının yer yer derin vadiler oluşturduğu Amasya'nın fiziki coğrafyası arızalı bir yapı özelliği gösterir. Özellikle Yeşilırmak nehrinin, kıyıya paralel uzanan Canik dağlarını enine kestiği sahalarda oluşan derin yarma vadiler üzerinde, hidrolik enerji üretimi yapılan Hasan Uğurlu ve Suat Uğurlu barajları yer almaktadır (Resim: 1). Bir tarafta derin vadilerin, diğer tarafta

Resim: 1 Hasan Uğurlu baraj gölünden bir görünüm.

Pontidler kuşağında bulunan yüksek sırtların (Akdağ 2062 m, Karaömer 1979 m, Sakarat dağı 1956 m, Tavşan dağı 1909 m, İnegöl dağı 1873 m, Kuşpınarı dağı 1763 m) uzandığı Amasya coğrafyası, verimli ovalar, platolar ve genç kıvrımlardan meydana gelen topografik çeşitliliğe sahiptir.

Amasya'nın hidrolojik kaynaklarının başında Yeşilırmak gelir. Güneyden Amasya il sınırlarına giren Yeşilırmak nehri, il sınırları içinde 129 km'lik bir yatağa sahiptir. Amasya il merkezinin hemen kuzeyinde Yeşilırmak'la birleşen, Lâdik gölünden doğup, güneye doğru ilerleyen Tersakan çayının il arazisindeki toplam uzunluğu ise 41 km'dir. Amasya'nın kuzeydoğusunda, Tokat-Amasya il sınırında Yeşilırmak'la birleşen Kelkit çayının dışında önem taşıyan bir diğer akarsu da Çekerek ırmağıdır. Amasya'nın 15 km güneyinde Yeşilırmak'la birleşen Çekerek ırmağının il sınırları içerisindeki yatak uzunluğu 45 km'dir. Sulama amaçlı olarak yapılan çok sayıda yapay gölün bulunduğu Amasya'da doğal göl olarak ise Taşova ilçe sınırları içerisinde Borabay gölü bulunmaktadır.

Amasya'nın stratejik önemi

Amasya ili bulunduğu coğrafi konum gereği Anadolu coğrafyasının en merkezi kısmında yer almakta olup, bölgesel güvenlik açısından bütün Anadolu'nun en emin noktasında bulunmaktadır. Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden birisi olan Amasya şehri, Hititlerden itibaren hep önemli ve stratejik değeri yüksek bir belde kabul edilmiştir. Doğu-batı arasındaki ulaşımın geçiş güzergâhında bulunan ve kale şehir olarak tanımlanan şehirlerin başında gelen Amasya, tarihin her döneminde en güvenilir şehirlerden biri

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

olarak kabul görmüş, sefer öncesi de, sefer dönüşü de Osmanlı Padişahlarının mola verdiği şehir özelliği kazanmıştır. M.S. II.y.yılda Romalıların piskoposluk merkezi olan Amasya, Osmanlı Devletinin şehzade eğitim merkezi olarak seçilmiştir. Amasya'da ilk doğan şehzade, Fatih'in babası Murad Han-ı Sânî'dir. Şehzade Bayezid'in Amasya valisi olduğu yıllarda 1470 yılında burada doğan Yavuz Selim ile dedesi Fatih'in vuslatı, Otlukbeli savaşının dönüşünde, ancak 3 yıl sonra gerçekleşmiştir.

Amasya her dönemde bir eğitim merkezi özelliği kazanmış, devrinin çok değerli bilim adamlarını yetiştiren bir eğitim kenti olarak tanınmıştır. Coğrafya ilminin dünya çapındaki isimlerinden birisi olan ve Eratosthenes'ten sonra Geographica adlı ikinci eserin yazarı Strabon, Amasya'nın bilim dünyasına kazandırdığı kıymetli bir isimdir. Bunun yanında Pirî Mehmed Paşa, Tâci Bey, oğulları Tacizade Cafer Çelebi ile Tacizade Sadi Çelebi, tarihçi Şükrullah, Şeyhülislam Zenbilli Ali Cemali Efendi (Piri Mehmed Paşanın amcası), Müeyyedzade Abdurrrahman Çelebi, Sabuncuoğlu Şerefeddin ve Şam'dan gelip Amasya'ya yerleşen Şeyh Hamza (Akşemseddin'in babası) Amasya'nın yetiştirdiği meşhur ilim adamlarından en çok bilinenleridir (Güler, 2000).

1861 yılında Amasya'yı ziyaret eden meşhur Fransız arkeoloğu Georges Perrot, şehir ile ilgili gözlemlerinin ''Souvenirs d'un voyage en Asie Mineure'' adlı eserinde anlatmış, bu dönemde Amasya'daki medreselerde 2000 kadar talebenin eğitim görmekte olduğunu belirterek, Amasya için ''Anadolu'nun Oxford'u'' benzetmesini yapmıştır. Mustafa Vazıh Efendi, Amasya'dan bahsederken ''Anadolu şehirlerinin İncisi'', ''Bağdadü'r Rum'', ''Medinetü'l Hükema'' ve ''Medreseler Şehri'' ifadelerini kullanarak Amasya'nın, bir ilim şehri olarak önemini en iyi tanımlayan ifadelerle anlatmıştır.

Osmanlı-İran coğrafyalarının bağlantı güzergâhında, bulunan Amasya, İran'dan gelen tüccarların, bilhassa ipek kervanlarının konakladığı şehir olmuş, Amasya'da Anadolu'nun en canlı ipek pazarı kurulmuştur. Evliya Çelebi, Amasya'da 48 i Müslüman, 5 i gayrimüslim olmak kaydıyla 53 mahalle bulunduğunu, 5000 hanelik bir nüfusun yaşadığını, ticari faaliyet yapılan 1060 dükkân bulunduğunu, Amasya'nın canlı ve işlek bir Pazar olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Sultan Abdülaziz Han döneminde, 1863 yılında Mısır'dan getirilen pamuk tohumlarının ekilmesi için seçilen pilot bölgelerden biri Amasya olmuştur.

Bir taraftan sahip olduğu coğrafi konum gereği doğu-batı arasındaki işlek ticaret yollarının üzerinde bulunması, diğer taraftan ise mutedil iklim şartları ve yeterli su kaynaklarına bağlı olarak ticari, zirai ve sınai hasletlerinden dolayı Amasya'da,1864 yılından itibaren panayır tertip edilmiştir. Amasya'da aralık ayının ikinci haftasında başlayan ve iki hafta boyunca devam eden zirai ürünler ağırlıklı panayırda, sebze ve meyve yetiştiriciliği hep teşvik edilmiştir.

Üzerinde yer aldığı coğrafya gereği Amasya, hem Anadolu coğrafyasının merkezinde yer almakta, hem de bir işlek limana en yakın konumda bulunmaktadır. Bir limanın hemen gerisinde yer alan, limana hem güvenli bir karayolu bağlantısıyla, hem de demiryolu bağlantısıyla bağlanan bir başka şehir örneği yoktur. Amasya, Samsun limanına 130 km uzaklıkta olup, limana hem karayolu, hem de demiryoluyla bağlı olan tek ilimizdir. Bu özelliği bile tek başına Amasya'yı stratejik bir öneme sahip olma sürecinde ön plana çıkarabilmektedir. Bu surumda Amasya, coğrafi konumundan kaynaklanan stratejik önemine binaen, Türkiye'nin stratejik öneme haiz sanayi bölgesi olarak seçilmeye en layık olan bir şehrimizdir. Özellikle bundan sonra kurulması planlanan stratejik sanayi tesisleri için en ideal yer tereddütsüz Amasya'dır. Ayrıca Amasya, Türkiye'nin teknolojik AR-GE üssü olarak yatırım yapılabilecek başta gelen yerleşim yerlerinin başında gelmektedir.

Amasya, gerek tarihi misyonu, gerekse coğrafi özellikleri gereği günümüzde, özellikle iki alanda eğitim merkezi olmaya en layık şehirlerimizin başında gelmektedir. Bu eğitim alanlarının birincisi tıp eğitimi, diğeri ise din eğitimidir. Şehrin stratejik konumu ve yaşayan insanların eğitime bakışı, toplumsal anlamda Türkiye'nin en güvenli ve huzurlu şehirlerinden biri olması, etnik ve mezhepsel farklılıklara rağmen, başka şehirlerimizde yaşanmış, istenmeyen olayların yaşanmamış olması, Amasya'yı bu eğitim dallarında, Türkiye'nin merkez şehri olarak tercih edilmesinde dikkate alınması gereken niteliklerdir.

Coğrafi konumu gereği, Anadolu'nun başta gelen güvenli noktalarının başında gelen Amasya, yeniden tarihi misyonunu kazanarak, eğitimde bir araştırma merkezi olarak gerekli yatırımların yapılması gereken bir şehrimizdir. Amasya, özellikle sahip olduğu iklim şartları, toprak özellikleri, kamuya ait geniş bir

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Devlet Üretme Çiftliği'nin varlığına bağlı olarak, ''Tohum ıslah çalışmaları yapılması, yerli tohum ırkı geliştirme ve yetiştirme merkezi'' kurulması için de Türkiye'nin en önemli şehri durumundadır.

Amasya'nın topografyası ve bulunduğu konum gereği, yenilenebilir enerji üretimi için Türkiye'de önem arz eden yerleşim yerlerinden biri olduğu da bilinen bir gerçektir. Doğu-batı doğrultulu, dalgalı arazilerin güneş enerjisi üretebilmek için çok uygun özelliklere sahip olduğu Amasya, aynı zamanda konumu ve topografik yapısı gereği yılın büyük bir bölümünde rüzgârların etkili olduğu bir ilimizdir. Hakim rüzgar yönünün NE olduğu Amasya'da, bu yönden esen rüzgar sayısı yaklaşık 4155, II.derecede hakim rüzgar yönü olan N den esen rüzgar sayısı ise 3500 dür. Yıllık rüzgâr frekansının % 50 sinin NE yönlü olduğu Amasya, RES kurulması için uygun illerimizden birisidir. Yakın geçmişte başlanan güneş ve rüzgâr enerjisi yatırımları için en uygun özelliklere sahip olan Amasya, yenilenebilir enerji üretimi konusunda da stratejik bir merkez özelliğine sahiptir. Amasya merkez ilçe sınırları dâhilinde 2016 da kurulan RES de, 16 adet Vestas rüzgâr türbininden 32.000 kişilik bir nüfusun toplam enerji ihtiyacı karşılanmaktadır. Merzifon ilçe sınırları dâhilinde de 30 un üzerinde rüzgâr türbininden enerji üretilmeye devam etmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Orta Karadeniz Bölümünün iç kesiminde yer alan, kuzeyden Samsun, güneyden ve doğudan Tokat, batıdan ise Çorum'la çevrili olan Amasya ili, Yeşilırmak tarafından oluşturulan derin bir yarma vadinin içinde kurulmuştur. Kretase dönemi kalkerlerinden oluşan arazi yapısıyla sarp yamaçlarla çevrili olan Amasya'nın kuruluşu Kalkolitik çağa (M.Ö. 5500-3000) kadar inebilmektedir (www.amasyakulturturizm.gov.tr). Elbette tüm Anadolu gibi Amasya'da gerçek kimliğini, Türk Milleti ile kazanmakta, kadim Türk şehirlerinden birisi olarak yerini almaktadır. Anadolu'da kurulan hemen her medeniyetin izlerini barındıran Amasya'yı Güler, Türk öncesi devirleri de ilmi tespit çerçevesinde zikre şâyân görülmekte, ancak Türk'süz Amasya kupkuru, sanki Yeşilırmak'ı çekip almışsınız gibi kalıyor. Onun için cümle Türk illeri gibi Amasya, ancak Türk'le mana kazanıyor (Güler, 2000) şeklinde tanımlamaktadır.

Tarihin her döneminde eğitim merkezi olarak ünlenen Amasya, Romalılar döneminde piskoposluk merkezine dönüşürken, Türk tarihinde ise tam manasıyla bir medrese şehri özelliği kazanmıştır. Çok sayıda ilim adamı yetiştiren Amasya, aynı zamanda sahip olduğu coğrafi konumu sebebiyle Osmanlı-İran yol güzergâhında yer almasıyla da tüccarların başta gelen uğrağı olmuş, özellikle dönemin en zengin ipek pazarları Amasya'da kurulmuştur. Amasya, konumu gereği günümüzde doğu-kuzeybatı, güneydoğu-kuzey, İç Anadolu, Batı Anadolu ve Güney Anadolu bölgelerini Karadeniz'e bağlayan yollar üzerinde yer almaktadır.

Coğrafi konumu gereği tarihte hep önemli olaylara mekân olan Amasya, yakın tarihimizde de Mondros mütarekesini takiben Mustafa Kemal ve arkadaşlarının yaktığı, milli mücadele meşalesinin en önemli duraklarından biri olarak adını, Türk Millî Mücadele tarihine yazdırmıştır.

Başta, konumu olmak üzere, sahip olduğu coğrafya faktörlerine bağlı olarak, Anadolu'da pamuk yetiştiriciliği için pilot bölge seçilen Amasya, günümüzde de çeşitli meyve sebze türleriyle, Türkiye ölçeğinde haklı bir yer edinmiş, başta elma ve bamya gibi ürünleriyle nam salmıştır. Anadolu'da yaşanan başta Babaî ve Celalî isyanlarının taraftar bulamadığı, iklimi gibi mutedil, uysal, son derece vatansever, değerlerine bağlı, tüm mezhebi ve etnik farklılıklarına rağmen, hiçbir dönemde ayrışma sebepli kargaşanın yaşanmadığı Amasya, günümüzde de tam bir huzur şehri olarak bilinmektedir.

Coğrafi konumu ve topografik özellikleri gereği, çoğunlukla sıcak dönemde olmak kaydıyla, yılın her döneminde rüzgârların oluşma imkânı bulduğu Amasya, günümüzde giderek daha fazla önem kazanan ve yatırım yapılan yenilenebilir enerji kaynaklarından rüzgâr enerjisi üretimi bakımından zengin bir rezerve sahiptir. Ayrıca doğu-batı doğrultulu uzanan kütlelerin, güneye bakan yüzlerinde kurulan ve kuruluş projeleri yapılan, güneş enerjisi üretimi bakımından da Amasya, Türkiye'nin avantajlı illerinden birisidir.

Coğrafi konum şartlarından kaynaklanan jeopolitik önemine bağlı olarak Amasya için önerilebilecek başlıca stratejiler şunlardır:

1- Bulunduğu konuma bağlı olarak Türkiye'yi çevreleyen sahalardan kaynaklanacak tehdide göre en güvenli noktada yer alması dikkate alınarak Amasya, Türkiye'de bundan sonra kurulması gündeme gelecek olan yeni savunma sanayi için merkez olarak seçilmeli, özellikle elektronik sistem yazılımları üssü olarak

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

kimlik kazanmalı. Anadolu'da bir gün kurulması gündeme gelecek olan bilişim teknolojileri üssü olarak şekillenmesi zorunluluk olan yerli silikon vadisi mutlaka Amasya'da kurulmalı.

2- Stratejik önemi olan teknolojiler için AR-GE merkezi yatırımları için Amasya, pilot illerden birisi olarak tercih edilmeli.

3- Amasya Üniversitesi Tıp ve Din ilimleri konusunda uzmanlaşmalı, bölgeye hitap eden sağlık yatırımları yapılmalı.

4- Amasya, ayrıca alternatif tıp merkezi olarak da geliştirilmeli, bu alanda kullanılacak tıbbî bitkilerin üretimi de Amasya'da yapılmalı.

5- Geçmişte medreseler şehri olarak ün kazanmış olan Amasya, günümüzde de din eğitimi alanında marka şehir olarak geliştirilmeli, bu alanda sadece lisans düzeyinde değil, lisansüstü eğitim de hemen her ana bilim dalında verilebilmeli; Amasya, Türkiye Din Görevlileri için de Hizmet içi Eğitim merkezi olarak seçilmeli.

6- Amasya, sahip olduğu iklim ve toprak şartları yanında, 25.445 dönümü bulan geniş araziler üzerine kurulmuş olan Gökhöyük Devlet Üretme Çiftliği, yerli tohum ıslah çalışmaları ve coğrafyamıza uygun milli tohum üretme faaliyetleri için tercih edilmeli, Amasya, Türkiye'nin tohum üretim merkezi olarak tercih edilmeli.

7- Amasya, yenilenebilir enerji yatırımları bakımından da, öncelikli yatırım bölgesi olarak kabul edilmeli, Amasya'ya bu yönde yapılacak enerji yatırımları ayrıca ilave teşvik kapsamına alınmalı.

8- Amasya'da tarih ve kültür turizmini geliştirmek için ulusal ve uluslararası tanıtıma daha fazla zaman ve kaynak aktarılmalı, Amasya Üniversitesi tarafından periyodik olarak uluslararası düzeyde turizm temalı sempozyumlar tertip etmeli.

9- Amasya'yı, Başkent Ankara'ya bağlayacak hızlı tren projesinin ivedilikle bitirilmesi ve bu ulaşım sistemi üzerinden Amasya'ya düzenli turistik amaçlı turlar düzenlenmeli.

10- Kretase dönemi kalkerlerinin geniş bir yer kapladığı Amasya'da oluşma ihtimali çok yüksek olan karstik mağaralar ile ilgili ayrıntılı jeolojik etüdler yapılmalı.

KAYNAKÇA

1. **Budak, Ö.** (2006) Türkiye'nin Dünya Ülkeleri Açısından Jeopolitik Önemi ve Avrasya'daki Yeri, Ankara, Bilge Yayınları, I.Baskı.
2. **Grolier Encyclopedia** (1985) Cilt: II İstanbul.
3. **Güler, T.** (2000) Mahzun Hudutlar Çağlayan Sular, Ötüken Neşriyat, Yayın no: 1256, Kültür serisi-719 İstanbul ISBN: 978-605-155-611-6
4. **Hüsameddin, H.** (1911) Amasya Tarihi Cilt: 1, Hikmet Matbaası İstanbul.
5. **Karadeniz, Y.** (1996) H.1182 Şer'iye Siciline Göre Amasya'nın İdarî, Sosyal, Siyasi ve İktisadî Yapısı. Yüksek Lisans tezi, Malatya.
6. **Kaya, F.** (2017) Coğrafi potansiyelleri temelinde Türkiye jeopolitiği, Ağrı İbrahim Çeçen Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt: 3, Sayı: 2
7. **Mackinder, H. J.** (1962) Democratic Ideals and Reality, New York, Norton.
8. **Özey, R.** (2017) Türkiye'nin Jeopolitiği. Değişimler ve Öncelikler. Pegem Akademi Yay. I.Baskı Ankara.
9. **Strabon, Çev. Pekman, A** (1969) Geographika. XII.Kitap Bölüm: I-II-III. İstanbul.
10. **Şimşirgil, A.** (1996) XVI y.yılda Amasya Şehri. Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi Cilt: XI İzmir.
11. **Tangör, B.** (2016). Gelenekten Geleceğe Türkiye'nin Jeopolitiği. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Ankara.
12. **Turan, O.** (1971) Selçuklular Zamanında Türkiye. İstanbul.
13. **Ulaş, B.** (2011) Jeopolitik, Türkiye'nin Milli Güvenliği ve Avrupa Birliği üyelik süreci. İstanbul, Başlık.
14. **Uzunçarşılı, İ.H.** (1988) Osmanlı Tarihi, Cilt: 2, Ankara.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(26)

Dr. Öğretim Üyesi İbrahim Bora ORAN[60]

KÜRESELLEŞEN EKONOMİ ORTAMINDA E- TİCARETİN GELECEĞİ

FUTURE OF E-TRADE IN THE GLOBALIZING ECONOMY ENVIRONMENT

ÖZ

E-ticaret küreselleşen dünya ekonomisi ortamında gelişen yeni bir ticari yöntemdir. Klasik ticari yöntemlerle benzerlikleri bulunmaktadır ve bazen aynı yöntemler kullanılmaktadır ancak e-ticaret geleneksel ticarete alternatif bir ticaret modeli olarak değil, çağın ulaşım, iletişim ve bilgi teknolojileri gelişimine bağlı olarak ortaya çıkan bir yeniliktir. Dünyada internet kullanımının artmasıyla birlikte ticaretin dijital ortamda on-line olarak yapılması yoluyla ticareti kolaylaştıran bir yöntemdir. Satıcı açısından önemli avantajları olduğu gibi alıcılar tarafından farklı nedenlerle ulaşamadıkları ürünleri satın alabilme gibi fırsatlar yaratan e-ticaret, kısa sürede fiziki mağaza sahibi olan işletmeler için önemli bir satış kanalı olarak kullanılmaya başlamış, dünyadaki ve Türkiye'deki birçok kuruluşlar tarafından pazarlama ve satış faaliyetlerine eklenmiştir. E-ticaretin ortaya çıkmasında teknolojik gelişmelerin etkisi büyüktür ancak gelişme sürecinde ülkelerin nüfusu, internet ve mobil iletişim araçlarının kullanım yaygınlığı, değişik ödeme alternatifleri sağlanması ve taşıma işlemlerinin çok kolaylaşması gibi faktörler etkili olmuştur.

Bu çalışmada, e-ticaret konusunda küreselleşme sayesinde elde edilen olanaklardan başka geleceğin korunması adına ihtiyaç duyulan düzenlemelerin ve dünyada bu sistemin en başarılı aktörleri olarak e-ticaret sayesinde gelirleri azami düzeyde yükselme gösteren çok uluslu şirketlerin uyguladıkları stratejilerin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Aynı zamanda, Türkiye'nin e-ticaret politikaları sayesinde elde edilen sonuçlar analiz edilerek e-ticaret yöntemiyle sağlanan yararların arttırılmasına yönelik en doğru politika ve stratejilerin anlaşılmasına çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: E-Ticaret, E-Ticaret Sistemi, E-Ticaretin Gelişimi, E-Ticaret Fırsatları.
JEL Kodları: F01, F6.

ABSTRACT

E-trade is a new commercial method which is developing in the globalizing World economy environment. It has similarities with the classical commercial method and the same methods are sometimes used, however, e-trade is a novelty which emerges being based on the communication and information Technologies of the era, not an alternative trade model to the traditional trade. It is a method which facilitates the trade by making the trade online in the digital environment with the increase of the internet use in the World. While it has important advantages from the aspect of the seller, e-trade which creates opportunities such as purchasing of the products which consumers cannot reach due to different reasons has started to be used as an important selling channel for the businesses having physical store in a short time and has been added to the marketing and selling activities by many businesses in the World and Turkey. Technological developments have a great impact on the emergence of the e-trade, but, factors such as population of the countries, penetration of internet and mobile communication instruments, providing different payment alternatives and transportation procedures facilitated have been effective in the development process.

In this study, it was aimed to identify the regulations needed for protection of the future other than the opportunities obtained thanks to the globalization in regard to e-trade, and strategies which the multi-national companies whose incomes are exhibiting a rising to the maximum level thanks to the e-trade as the most successful actors of this system in the World. At the same time, it is tried to understand the truest policy and strategies for increasing the benefits yielded through the e-trade method by analyzing the results obtained thanks to the e-trade policies of Turkey.

Keywords*: E-Trade, E-Trade System, Development of E-Trade, E-Trade Opportunities.*
JEL Codes: F01, F6

[60] İbrahim Bora ORAN, Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Esenyurt Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi, Uluslararası Taşımacılık ve Lojistik Bölümü, Adres: İncirtepe, Doğan Araslı Blv. No:79, 34510 Esenyurt/İstanbul, Tel: 0212 4449123, Mail adresi: ibrahimoran@esenyurt.edu.tr,
Orcid No: https://orcid.org/0000-0002-0274-0921

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Kısaca e-ticaret olarak ifade edilen elektronik ticaret, her türlü mal ve hizmet satışının internet üzerinden yapıldığı yeni bir ticaret yöntemidir. Bu sistemde malların veya hizmetlerin tanıtımı, satışı, ödemesi ve teslimatı gibi bütün işlemler internet üzerinden yürütülmektedir. Dünyada kısa sürede kabul görmüş olan bu yöntemin tercih edilmesi konusunda özellikle daha fazla sayıda ürün seçeneğine ulaşarak karşılaştırma yapılması veya dünyanın başka bir bölgesindeki ürünlere ulaşılması gibi fırsatlar etkili olmaktadır. En büyük avantajlardan birisi sürecin dijital ortamda yürütülmesi nedeniyle zaman ve mekân bağımlılığı olmadan dünyanın herhangi bir yerinde veya saatinde alışveriş olanağı sağlanmasıdır. Bu sayede firmalar fiziksel satış ortamına kıyasla daha fazla müşteriye ve ciroya ulaşabilmektedirler.

Müşteriler açısından farklı firmaların web sitelerinde benzer ürünler arasında fiyat araştırması yapılabilmesi ve çok sayıda ürün çeşidinin görülebilmesi sayesinde artan rekabet sonucu fiyatların düşmesi sağlanmaktadır. Diğer taraftan girişimciler açısından internette bir sanal mağaza açma ve stok gibi maliyetler, fiziksel mağazalara göre daha düşük olmaktadır. 2000'li yıllardan itibaren internet altyapısının büyümesiyle birlikte kullanıcı sayısı artarak e-ticarette artış eğilimi başlamıştır. Potansiyel müşteriler tarafından kredi kartı kullanımından çekinme, sipariş edilen ürünün beklenenden farklı bir nitelikte çıkması, peşin ödemenin zorunlu olduğu seçeneklerde ürün teslimine kadar kaygı duyulması ya da değiştirme gerektiren durumlarda yeterli ilgi bulunmayacağı endişesi gibi bazı tereddütlerin giderilmesi amacıyla gereken her türlü güvenliğin sağlanmasına yönelik önlemler alınmaya başlanmıştır. Bu kapsamda, kredi kartı bilgilerinin güvence altına alınması, ürün tesliminden sonra kapıda ödeme seçeneği oluşturulması ve iade işlemlerinde gerekli desteğin hızlı biçimde yürütülmesi gibi gelişmeler gerçekleştirilmiştir.

Günümüzde sermaye sahibi olması gerekmeden sadece belli bir iş fikri olan herkesin gereken sermayeyi dışarıdan sağlayarak girişimci olabilmesi de mümkün olabildiği için dünyada ve Türkiye'de e-ticaret uygulamaları kısa sürede artış göstermektedir. Dünyada başarıya ulaşmış olduğu görülen çok sayıda e-ticaret projesinin başlangıcında benzer bir girişimcilik hikayesi bulunduğu görülmektedir.

1- ELEKTRONİK TİCARET KAVRAMI ve TÜRKİYE'DE GELİŞİMİ

Elektronik ticaret kavramıyla, 1995 yılından sonra artan internet kullanımı sonucu ortaya çıkan ve elektronik ortamda gerçekleştirilen bir ticaret yöntemi ifade edilmektedir. Bu yöntemle ticarete konu olan mal veya hizmetlerin tanıtımı, pazarlaması, satışı, dağıtımı ve ödeme işlemleri bilgisayar ağları üzerinden yapılmaktadır.

E-ticaret, işletmeler arasında (B2B) ve işletmelerle müşteriler arasında (B2C) yapılan ticari işlemler olarak iki kategoride uygulanmaktadır. Türkiye'de ise 6563 sayılı Elektronik Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun kapsamında "Fiziki olarak bir araya gelmeden, doğrudan elektronik ortamda gerçekleştirilen her türlü ekonomik ve ticari faaliyet" olarak tanımlanmaktadır. Siparişlerin müşteriyi fazla meşgul etmeden kolay bir biçimde ve hızla alınması, alışveriş sürecinde güvenliğin sağlanması ve kullanıcı tarafında yapılacak işlemlerin kolay ve kullanışlı olması, ticaret sisteminin alt yapısının güçlü olması e-ticaretin öncelikli amaçları arasındadır (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2019: 5-8). E-ticaretin sağladığı avantajlar aşağıda açıklanmaktadır (Bucaklı, 2007:128);

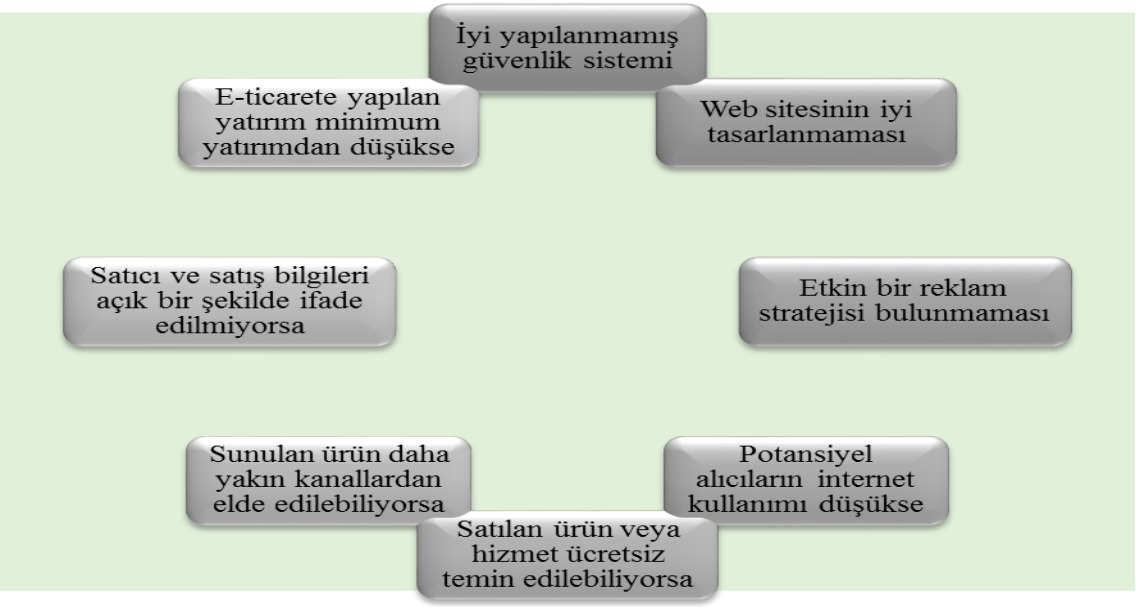
http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Şekil 1. E- Ticaretin Sağladığı Avantajlar

Elektronik ticaretin önemli avantajları nedeniyle hızla gelişmesine rağmen bazı dezavantajları da görülmektedir. Bu dezavantajlar, çözümlenmesi beklenen sorunlar olarak sistemin daha fazla gelişmesi ve kullanılması üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır (Ene, 2002: 55);

Şekil 2. Elektronik Ticaretin Dezavantajları

1.1. Türkiye'de E- Ticaretin Gelişimi

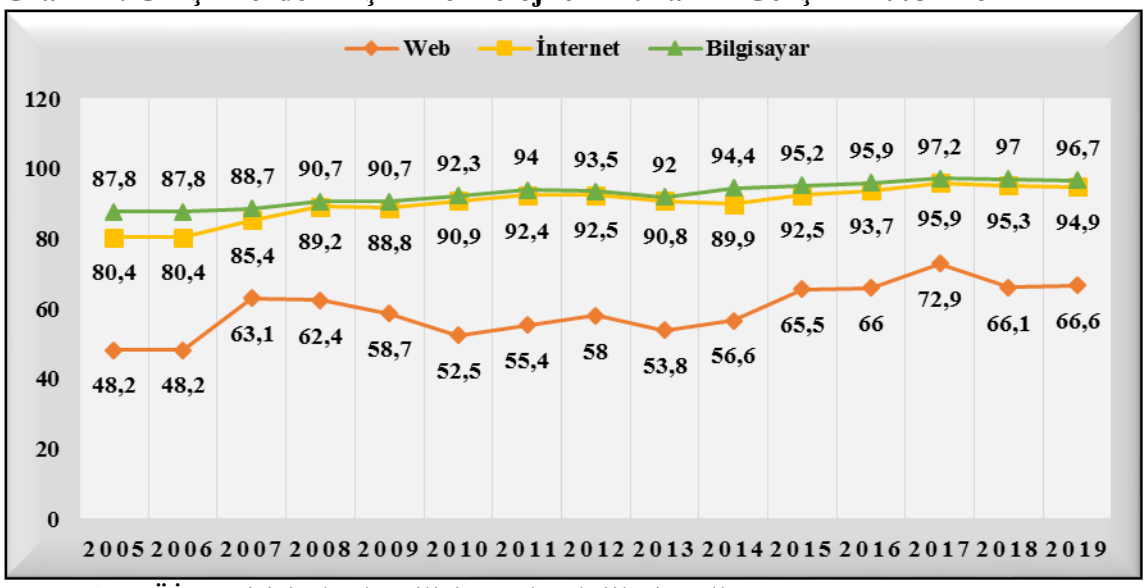
Türkiye'de e-ticaret modelinin gelişimi büyük bir hızla ve gittikçe yükselen oranlarda kendini göstermiştir. Bu alanda ülkede bilgisayar, internet ve web sitesi kullanımına gösterilen büyük ilgi etkili olmaktadır. Genç ve dinamik bir nüfusa sahip olan ülkenin oldukça büyük bir internet erişimi sahibi girişimci oranı 2019'da yüzde 95'e ulaşmıştır.

Türkiye'de 2018 yılında internet ortamında web siteleri ve on-line satış mağazaları üzerinden gerçekleştirilen e-satış oranı bir önceki yıla göre yüzde 1,4 artış göstermiş ve yüzde 11,2 olmuştur. İşletmelerin e-satış yapma oranı, çalışan sayısının fazlalığına göre daha yüksek düzeylerde olmaktadır. Örneğin 50 ve daha az çalışan sayısı olanların e-satış oranı yüzde 10,5 iken çalışan sayısı 250 ve üzeri olan işletmelerde yüzde

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

24,4 oranında gerçekleşmiştir (TÜİK, 2020). Aşağıdaki grafikte Türkiye'de girişimlerde bilişim teknolojileri kullanım gelişimi 2005 ve 2019 yılları arasında gösterilmektedir.

Grafik 1. Girişimlerde Bilişim Teknolojileri Kullanım Gelişimi 2005 - 2017

Kaynak: TÜİK: Girişimlerde Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2020.

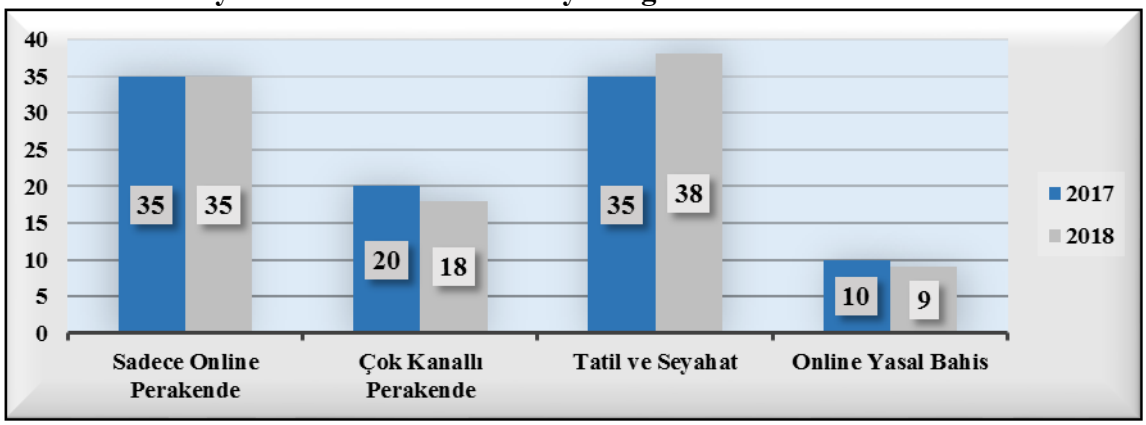
Türkiye'de bilgisayar ortamında e-ticaret faaliyeti olan siteler sayıları itibariyle incelendiğinde, 2006 yılından itibaren genel olarak artış eğilimi bulunduğu ancak bu eğilimin istikrarlı bir yükselişten ziyade artış veya azalış göstererek değiştiği görülmektedir. Küreselleşme sürecinde serbest ticaret ve küresel rekabet ortamında teknolojik gelişmelerin de etkisiyle cazip hale gelen e-ticaret faaliyetlerinde girişimlerin artmasına karşılık bu alanda her konuda arzu edilen başarılı sonuçların elde edilememesi, en önemli neden olarak gösterilmektedir. E-ticaret hakkında eğitim ve danışmanlık hizmeti alınmasına yönelik Kosgeb tarafından başlatılan çalışmaların amacı da girişimcilere bu konuda destek sağlanmasıdır. Örneğin 2018 yılında tatil, çok kanallı perakende ve sadece online perakende gibi üç önemli kategoride faaliyet gösteren web siteleri sayısında 2017 yılına göre azalma gözlemlenmekte, ancak diğer taraftan elde edilen gelir düzeylerinde aynı negatif değişimin yaşanmadığı gözlemlenmektedir. Örneğin 2017 yılında tüm kategorilerde 799 site ve 42,2 milyar TL gelir elde edilmişken, 2018 yılında site sayısı 728'e düşmesine rağmen elde edilen gelir 59,9 milyar TL olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2020). Bu konuda alt kategorilerde dağılımın etkisi kendini göstermektedir. Örneğin on-line perakende alanında özellikle çok kanallı on-line perakende alt kategorisinde daha fazla gelir elde edildiği gösterilmektedir. Bu sonuç, potansiyel müşteri açısından ürün tercihinde alternatiflerin daha fazla olması gerektiğini ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca söz konusu alt kategorilerdeki ürün konusu etkili olmuştur. Ülkede en yüksek getiri sağlayan alt kategori ürünleri arasında elektronik başta olmak üzere, giyim, ayakkabı, dekorasyon ve eğlence kategorilerinde değişimler pozitif yönde gelişmektedir.

Sadece on-line perakende alanında elde edilen gelirin oluşmasında on-line pazar yerlerinin katkısı önemlidir. Bu konuda müşteriler tarafından bazı pazaryeri isimlerinin tercih edilmesi, güven duyularak benimsenmesi, ürün tedarikçileri alanında iyileştirme çalışmalarına özen gösterilmesi gibi gelişmeler olumlu sonuçlara yol açmaktadır. .

Türkiye'de E-Ticaret Pazar Büyüklüğü (Kategori payları ve site sayısı bazında) yüzde oranları 2017 ve 2018 yılları gösterilmektedir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Grafik 2. Türkiye'de E-Ticaret Pazar Büyüklüğü % - 2017 -2018

Kaynak: TÜİK. E-Ticaret Pazar Büyüklüğü, 2019.

E-ticaret düzeyi ülkelerin bazı yapısal özelliklerine göre değişik faktörlerden etkilenmektedir. Örneğin, bir ülkedeki ekonomik özellikler, internet alt yapısındaki gelişmeler, toplumların satın alma gücü, hukuki yapısının güçlülüğü veya yaşanan ekonomik krizler ülkenin e-ticaret hacminde olumlu veya olumsuz etkiler yaratabilmektedir (Türen, 2018:12).

Türkiye'de en fazla işlem gerçekleştirilen e-ticaret kategorileri arasında başta elektronik olmak üzere giyim, yemek siparişi ve seyahat alanlarındadır. Türkiye'de kısa sürede kullanımı artan e-ticaret sektörüne katılım düzeyi, aslında ülkenin nüfusuna göre çok büyük bir oranda değildir ancak yeni yetişen kuşakların tüketim alışkanlıklarının etkisiyle gelişme göstereceği beklenmektedir.

Türkiye'de en büyük e-ticaret siteleri arasında bulunan, GittiGidiyor, Hepsiburada, Trendyol, Yemeksepeti, N11 … gibi başarılı e-ticaret sitelerinin işlem hacmi artmaya devam etmektedir. On-line alışveriş sitelerinin maliyetleri fiziksel mağazalara göre oldukça düşük olduğu için çok sayıda perakende markası fiziksel mağaza açmak yerine e-ticaret ürün çeşitliliğini arttırmaya çalışmaktadırlar.

Özellikle zamandan bağımsız olarak çok daha uzak bölgelerdeki ürünlerden alışveriş yapabilme olanağı bulunması bu sektöre olan talebi arttırmaya devam etmektedir. Bu nedenle yaklaşık beş yıl önce Türkiye'nin en büyük perakendecilerinin yüzde 35'inin internet sitesi yokken günümüzde bu oran yok denecek kadar azalmıştır.

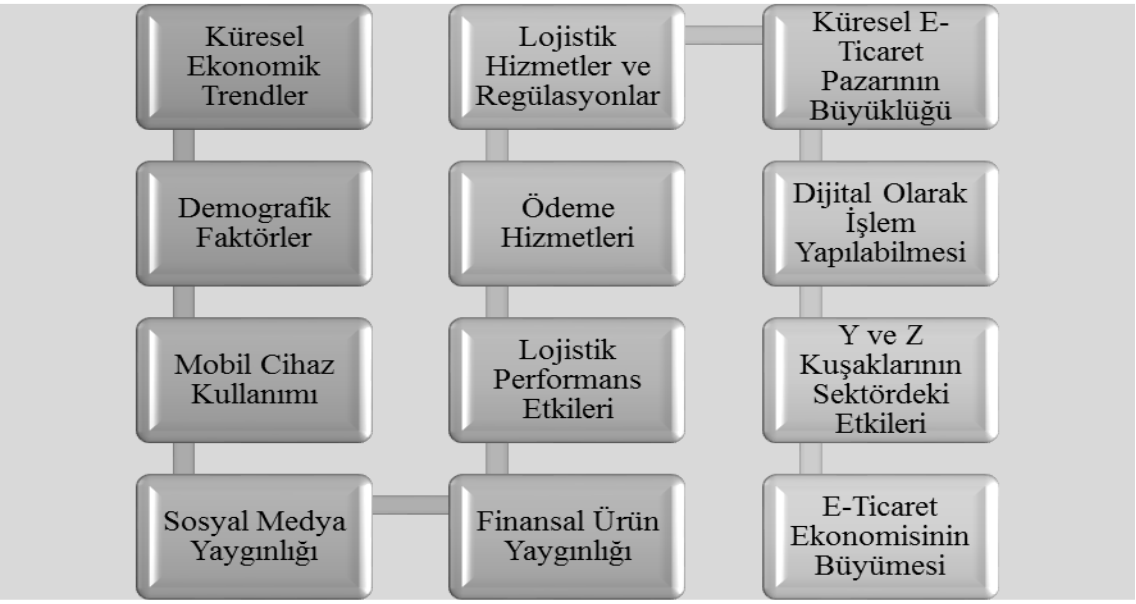
2- KÜRESEL E – TİCARETTE GELİŞMELER

Küreselleşen dünya ticaretinde işletmeler son yıllarda sundukları ürün ve hizmetlerini online kanallar aracılığıyla yurt dışındaki pazarlara ulaştırmaya başlamıştır. Küreselleşme sürecinin en önemli etkenlerinden olan yeni teknolojik gelişmelerden bilgisayar, internet ve web sitesi kullanımının artması sonucu bir taraftan satıcılar sadece yurt içi pazarlarda değil aynı zamanda yurt dışı pazarlarda satış yapabilme avantajı sağlarken, diğer taraftan müşterilere daha geniş bir ürün elde etme alanına erişim imkânı sunmaktadır.

Bu kapsamda yüksek genç nüfusa sahip gelişmekte olan ülkelerde ve doğru yatırımlarla Afrika ülkelerinde de internet kullanımının yaygınlığı ile e-ticaret ekonomisinin büyümesi ve mobil cihazlar üzerinden satın almanın artık yeni bir alışveriş modeli olarak yerleşmesi dünyada e-ticaretin büyümesi üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır. Dünyada e-ticareti etkileyen faktörler aşağıdaki şekilde gösterilmektedir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

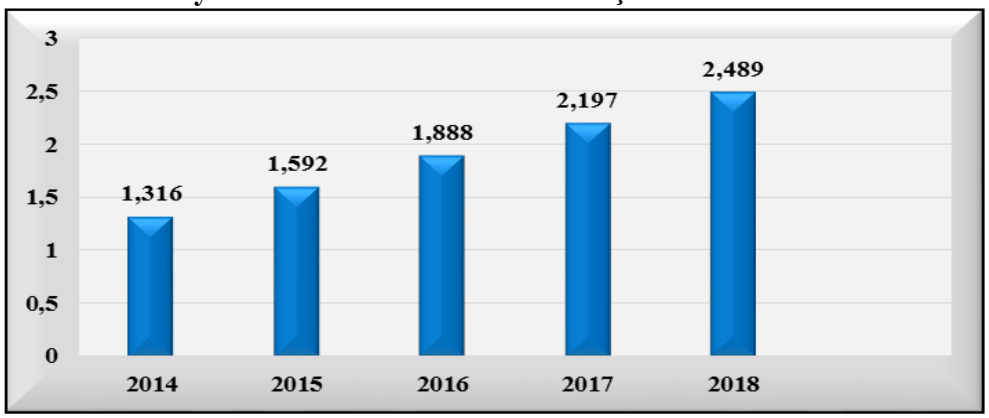
Şekil 3. Dünyada E-Ticareti Etkileyen Faktörler

Dünyada E-ticaretin gelişimi kapsamında, internet ve mobil araçların kullanımının artışı dışında, farklı ödeme yöntemleri, ürün teslimde ilerleme ve bilinçli tüketici sayısındaki artış gibi etkenlerle sınır ötesi e-ticaret hızla büyümektedir.

Aşağıdaki grafikte dünyada perakende e-ticaret satışlarının son yıllardaki artışı gösterilmektedir (World Bank, 2019).

Grafik 3. Dünyada Perakende E-Ticaret Satışları 2014 – 2018

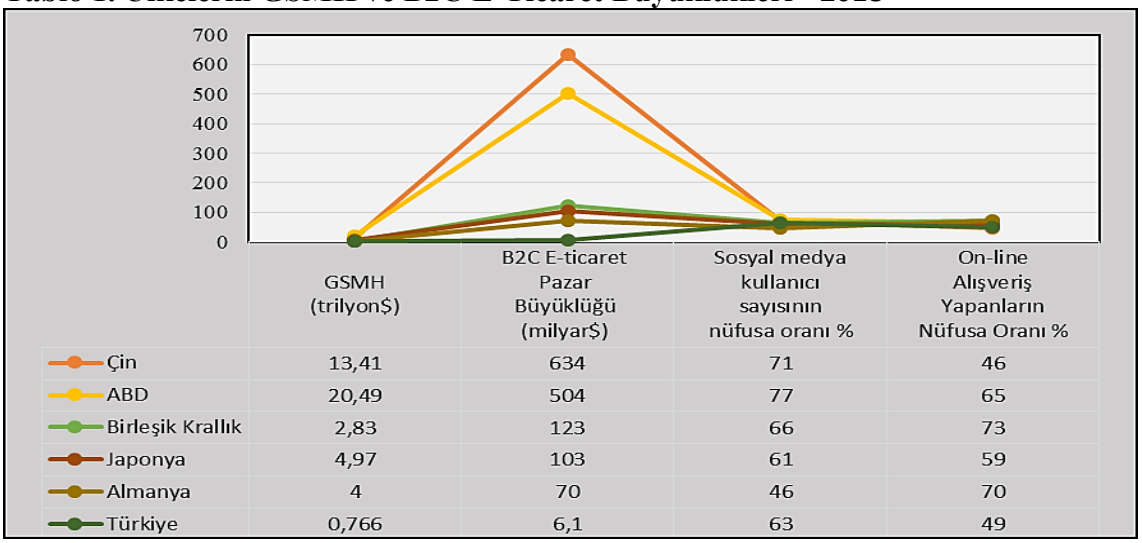

Grafikte görüldüğü gibi 2014'te 1.3 trilyon $ olan satış hacmi 2018'de 2.5 trilyon $'a yaklaşmaktadır.

Ülkelerin GSMH ve B2C (işletme ile müşteri arasında gerçekleşen) e-ticaret türünün büyüklüğü arasındaki ilişkinin 2018 yılı itibariyle değerlendirilmesi kapsamında, Çin'in 13,41 trilyon $'lık GSMH ve 634 milyar $'lık e-ticaret pazar büyüklüğü ile dünyada birinci sırada yer aldığı görülmektedir. Onu ikinci sırada 20,49 trilyon $ GSMH ve 504 milyar $ B2C e-ticaret pazar büyüklüğü ile ABD takip etmektedir. 2018 yılında 0,766 trilyon $ GSMH ve 6,1 milyar $ B2C e-ticaret pazar büyüklüğü olan Türkiye'nin ise on-line alışveriş yapanların nüfusa oranı açısından yüzde 49 oranıyla Çin'in yüzde 46 olan oranından daha yüksek olduğu dikkati çekmektedir (Unctad, 2019).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 1. Ülkelerin GSMH ve B2C E-Ticaret Büyüklükleri - 2018

	GSMH (trilyon$)	B2C E-ticaret Pazar Büyüklüğü (milyar$)	Sosyal medya kullanıcı sayısının nüfusa oranı %	On-line Alışveriş Yapanların Nüfusa Oranı %
Çin	13,41	634	71	46
ABD	20,49	504	77	65
Birleşik Krallık	2,83	123	66	73
Japonya	4,97	103	61	59
Almanya	4	70	46	70
Türkiye	0,766	6,1	63	49

Dünyada B2C e-ticaret pazarında ilk sıralarda yer alan üç ülkenin pazar büyüklüğünün toplamı, küresel e-ticaret pazarının çoğunluğunu oluşturmaktadır (Unctad, 2020).

Global e-ticaretten tüketicilerin temel beklentileri, istediği ürünü veya hizmeti istediği yerden istediği zamanda alabilmesinin yaygın bir trend haline gelerek anlık tatminin öne çıkması, fiyatların uygunluğu ve elverişliliktir. Teknolojik ilerleme ile yaratılacak değişim alanında artırılmış gerçeklik teknolojilerinin önemli bir rol oynayacağı dikkat çekmektedir. Arttırılmış gerçeklik kapsamında öncelik, alışveriş yapanların fiziksel mağazalarda görerek veya deneyerek bilgi sahibi oldukları ürünler hakkında on-line ortamında da kolayca edinmelerini sağlamaktır. Böylece fiziksel mağazalardan yapılan alışverişlerdekine kıyasla çok daha fazla iade ve değişim yapılan e-ticaret alışverişlerinde karşılaşılan sorunların azaltılması mümkün olabilecektir. Bu amaçla Google desteğiyle hayata geçirilen "GAP Soyunma Kabini" uygulamasıyla, müşteriler aynı özelliklere sahip olan bir sanal manken üzerinde almayı düşündükleri kıyafetleri görme imkânı sağlanmaktadır. Ayrıca Apple tarafından geliştirilen ARKit ile sanal ürünleri gerçek yüzeylere yerleştirme yoluyla görüntü olanağı sağlanması gibi teknolojiler sayesinde küresel e-ticaret düzeyinde daha fazla büyüme sağlanacağı görülmektedir (Payu, 2017).

SONUÇ

Dünyada küreselleşme sistemi ve teknolojinin gelişimiyle birlikte internet kullanımının hızla artmasından sonra E-ticaret bu gelişimden payını almış ve kısa sürede büyümüştür.

Bazı ülkelerde önemli ticaret sektörlerinden biri haline geldi ve e-ticaret pazarı dünyada olduğu gibi ülkemizde de hızla büyümüştür. Türkiye'de bu büyümenin nedenleri arasında, yaygın internet kullanımı ve toplumun satın alma gücünün artması başta gelmektedir. Ayrıca ülkemizin genç ve dinamik bir nüfusa sahip olması önemli ölçüde etkili olmuştur. Alışveriş güvenliğinin arttırılması, değişik ödeme seçenekleri sunulması ve ürünlerin kısa sürede teslim edilmesinin sağlanması ile zaman ve mekandan tasarruf etme ve daha fazla ürüne ulaşarak karşılaştırma yapabilme olanakları sayesinde müşteri tercihlerinin artması sonucu e-ticaret hacminin gelecek yıllarda daha fazla büyümesi beklenmektedir.

Dünyada özellikle yüksek genç nüfusa sahip gelişmekte olan ülkelerde ve doğru yatırımlarla Afrika ülkelerinde internet kullanımının yaygınlığı ile e-ticaret ekonomisinin büyümesi ve mobil cihazlar üzerinden satın almanın artık yeni bir alışveriş modeli olarak yerleşmesi e-ticaretin geleceği üzerinde olumlu etkiler yaratmaktadır. Dünyanın çok uluslu şirketleri arasında en yüksek gelirleri elde eden ve bazı ülkelerin milli gelirlerinden daha yüksek gelir elde etmeleri ile küreselleşme sürecinin en başarılı aktörleri haline gelen büyük perakende işletmelerinin e-ticaret modelini tercih etmeleri sonucu dünya ekonomisinde e-ticaretin önemini arttırmıştır. Bu perakende devlerinin uygulamalarının örnek alınması gerektiği açıkça anlaşılmaktadır. Aynı zamanda e-ticaret koşullarında sağlanacak yeni teknolojik icatların gerekliliği de ortaya konmaktadır.

Müşterilerin satın alma tercihlerinde önemli değişiklikler yaratan e-ticaret sektörünün, gelecek yıllarda her şeyin daha da hızlandığı, elektronik cihazların daha küçük ve hafif olarak rahatça taşınabilir hale gelmesiyle bu durumdan olumlu etkileneceği öngörülmektedir.

FAYDALANILAN KAYNAKLAR

1. Bucaklı, Ali Tamer, (2007), Elektronik Ticaret, Kadir Has Üniversitesi SBE, İşletme Bölümü, YLT, s: 128
2. Ene, S. (2002) "Elektronik Ticarette Tüketicinin Korunması ve Bir Uygulama" Pusula Yayınları: Ankara, s: 55.
3. Mehmet Demirdöğmez – Nihat Gültekin – H. Yunus Taş, OPUS ©Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 2237
4. Payu, 2017, Artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik e-ticareti nasıl dönüştürüyor? https://www.payu.com.tr/artirilmis-gerceklik-e-ticareti-nasil-donusturuyor
5. T.C. Ekonomi Bakanlığı (2020), E-İhracat Stratejisi ve Eylem Planı 2018 – 2020.
6. TÜİK, Hane halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2017
7. Türen, Ufuk, Gökmen, Yunus, Tokmak, İsmail, Türkiye'de E-Ticaret İşlem Hacmini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma: Bir Model Önerisi
8. UNCTAD, 2019, http://www.unctad.org.
9. www.aa.com.tr/tr/ekonomi/e-ticaret-hacminde-2018-hedefi-50-milyarlira
10. www.dijilopedi.com/2018-turkiye-internet-kullanim-ve-sosyal-medya-istatistikleri/ Wearesocial ve Hootsuit : "Digital in 2018 in Western Asia" raporu
11. www.ekonomi.gov.tr
12. www.eticaret.com/dunyada-ve-turkiyede-e-ticaret-pazari-ve-sizibekleyen-firsatlar/
13. www.karaman.gsb.gov.tr
14. www.melihguney.com/turkiyede-ve-dunyada-e-ticaretin-dunu-bugunuve-yarini.html
15. www.timeturk.com/e-ticaret-2018-e-yuzde-40-lar-mertebesinde-buyume-ile-basladi/
16. www.ticarihayat.com.tr/haber/Turkiye-de-Internetin-25-Yili/16670
17. World Bank, 2018, http://www.worldbank.org

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(27)

Kadir MERSİN[61]; Murat YILDIZ[62]

PERMÜTASYON FONKSİYONU YARDIMI İLE YARIMADA TAŞIMACILIĞININ MODELLEMESİ

A MODELLING OF PENINSULA TRANSPORTATION BY USING PERMUTATION FUNCTION

ÖZ

Deniz taşımacılığında sefer maliyetleri arasında yakıt tüketiminin büyük bir payı vardır. Yakıt tüketimini optimize etmek isteyen firmalar daha küçük gemilerle daha sık sefer yapmak veya daha büyük gemilerle daha seyrek sefer yapma seçeneklerini tercih etmektedirler.

Bu çalışmada bir yarımadanın limanları arasında sefer yapan bir geminin taşıdığı yükün bir modellemesi yapılmış, gemi sayısı arttırılması ile yeni modeller tasarlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yarımada Taşımacılığı, Deniz Taşımacılığı, Permütasyon Fonksiyonu.

JEL Kodu: C65.

ABSTRACT

In sea transportation, fuel consumption has a large share among the voyage costs. Companies who wishes to optimize fuel consumption prefer the option of traveling more frequently with smaller ships or less frequently with larger ships.

In this study, a modelling of the load carried by a ship traveling between the ports of a peninsula has been made, and new models have been designed by increasing the number of ships.

Keywords: *Peninsula Transportation, Maritime Transportation, Permutation Function.*

JEL Code: *C65.*

[61] İstanbul Gelişim Üniversitesi İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Uluslararası Lojistik ve Taşımacılık Bölümü Avcılar İSTANBUL; E-posta: kmersin@gelisim.edu.tr

[62] Cerrahpaşa İstanbul Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği Avcılar İSTANBUL; E-posta: myildiz@istanbul.edu.tr

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Konteyner taşımacılığında limanların talepleri ile geminin taşıdığı konteyner miktarının uyuşması gerekmektedir. Başlangıç limanını terk eden geminin taşıdığı yük diğer limanların taleplerini içerirken ilk aktarma limanından sonra bu denge bozulmaktadır. Örneğin 4 limanlı bir rotada 1. limandan yola çıkan geminin üzerindeki konteyner miktarı 2. 3. ve 4. Limanların taleplerini karşılayacak şekilde olmasına rağmen 2. Limanda bu denge bozulacaktır. 2. Limana geldiğinde bu limanın talepleri artık gemiden alınacaktır ancak bununla beraber 3. Ve 4. Limanların 2 numaralı limandan talepleri gemiye konacak ve hatta başlangıç limanının talepleri de gemiye yüklenecektir. Başka bir tabirle geminin üzerindeki yük miktarının başlangıçtan daha fazla olma ihtimali vardır. A,B,C,D limanları için bu senaryoyu uygulayalım. L_{ij} bir geminin i inci limandan j inci limana giderken üzerinde bulundurduğu toplam yük , $w_{k,m}$ k inci limandan m inci limana gidecek olan yük miktarı olmak üzere

$L_{AB} = w_{AB} + w_{AC} + w_{AD} + w_{DB} + w_{DC} + w_{CB}$
$L_{BC} = w_{BC} + w_{BD} + w_{BA} + w_{AC} + w_{DC} + w_{AD}$
$L_{CD} = w_{CD} + w_{CA} + w_{BD} + w_{BA} + w_{AD} + w_{CB}$
$L_{DA} = w_{DA} + w_{DB} + w_{DC} + w_{CB} + w_{CA} + w_{BA}$

şeklindedir. Rotanın en yüksek değerli bacağı tüm talepleri karşılayacak minimum büyüklükteki gemi kapasitesini verecektir. Limanları 1,2,3… n şeklinde numaralandırıp matematiksel olarak modellersek çözüm kümesi C olmak üzere,

$$C = \max_{i,j} L$$

$$L_{i,j} = \sum_{k=j}^{n}\sum_{m=j}^{k} w_{k,m} + \sum_{k=1}^{i}\sum_{m=j}^{k} w_{k,m} + \sum_{k=1}^{i}\sum_{m=j}^{n} w_{k,m}$$

olacaktır**.**

Örnek 1:

A,B,C,D limanlarının konteyner talep tablosu aşağıdaki gibidir. Bu tablo simetrik değildir. Yani A limanından B limanına gidecek konteyner miktarı 250 iken B limanından A limanına gidecek konteyner miktarı 550'dir. Bu tabloya göre A limanından kalkan gemi bütün limanları dolaşarak tekrar geri dönerse bu turu yapacak geminin kapasitesi ne olmalıdır?

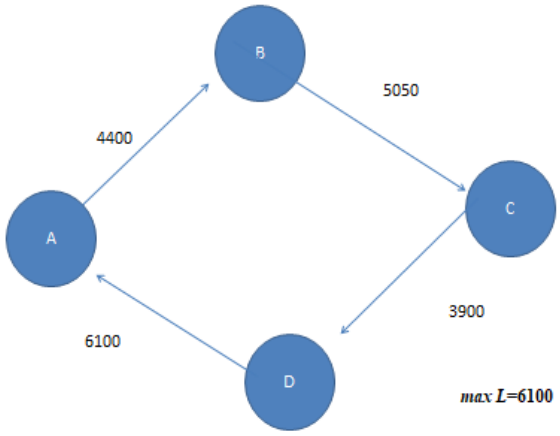
Tablo 1. Liman-Talep Tablosu

	A	B	C	D
A	0	250	350	450
B	550	0	1000	800
C	200	1500	0	400
D	2000	950	900	0

$L_{AB} = w_{AB} + w_{AC} + w_{AD} + w_{DB} + w_{DC} + w_{CB} = 4400$
$L_{BC} = w_{BC} + w_{BD} + w_{BA} + w_{AC} + w_{DC} + w_{AD} = 5050$
$L_{CD} = w_{CD} + w_{CA} + w_{BD} + w_{BA} + w_{AD} + w_{CB} = 3900$
$L_{DA} = w_{DA} + w_{DB} + w_{DC} + w_{CB} + w_{CA} + w_{BA} = 6100$

Yukarıdaki örnek için en uygun gemi en az 6100 TEU kapasiteli bir konteyner gemisi olmalıdır. Adımlar şekil 1 de gösterilmiştir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Şekil 1. Liman-Talep Adımları

Yarımada Taşımacılığı

Yarımadalar üç tarafının sularla çevrili olmasından dolayı burada yapılacak taşımacılık gidilen yolun geri dönülmesi ile olacaktır. Örnekte de gördüğümüz gibi bu taşımacılıkta da gemi üzerindeki yükler taleple bağlantılı olarak değişecektir. Yine A,B,C,D limanları için bu senaryoyu uygulayalım. Fakat A ve D limanları bu rotanın uç limanları olsun.

L_{ij} bir geminin i inci limandan j inci limana giderken üzerinde bulundurduğu toplam yük , $w_{k,m}$ k inci limandan m inci limana gidecek olan yük miktarı olmak üzere

$$L_{AB} = w_{AB} + w_{AC} + w_{AD}$$
$$L_{BC} = w_{BC} + w_{BD} + w_{AC} + w_{AD}$$
$$L_{CD} = w_{CD} + w_{BD} + w_{AD}$$
$$L_{DC} = w_{DA} + w_{DB} + w_{DC}$$
$$L_{CB} = w_{DA} + w_{DB} + w_{CB} + w_{CA}$$
$$L_{BA} = w_{CA} + w_{BA} + w_{DA}$$

şeklindedir. Limanları 1,2,3… n şeklinde numaralandırıp matematiksel olarak modellersek yarımada taşımacılığı için modelimiz aşağıdaki gibi olacaktır.

Önerme 1:

Bir yarımadanın limanları arasında sefer yapan ve başlangıç limanını yarımadanın uç noktalarından biri kabul eden bir gemini için L_{ij} bu geminin i inci limandan j inci limana giderken üzerinde bulundurduğu toplam yük , Q_{km} k inci limandan m inci limana gidecek olan yük miktarı olmak üzere

$$L_{ij} = \sum_{k=1}^{i}\sum_{m=j}^{n} Q_{km}.\alpha_{ij} + \sum_{k=i}^{n}\sum_{m=1}^{j} Q_{km}.\alpha_{ji}$$

Şeklindedir. Burada α_{ji} karar değişkeni olup,

$$\alpha_{ji} = \begin{cases} 1, & j-i=1 \\ 0 & j-i\neq 1 \end{cases} \text{ dir.}$$

İspat:

Tümevarım ile ispatlayalım. n tane liman için önerme doğru olsun. $j-i=1$ için

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

$$L_{ij} = \sum_{k=1}^{i}\sum_{m=j}^{n} Q_{km}$$

sağlanacaktır. (n+1) için doğru olduğunu ispatlayalım. (n+1) inci limanın eklendiği durum için

$$Q_{1,n+1} + Q_{2,n+1} + Q_{3,n+1} + \cdots Q_{n,n+1}$$

yükleri eklenmelidir. Bu durumda

$$\sum_{k=1}^{i}\sum_{m=j}^{n} Q_{km} + \sum_{k=1}^{i}\sum_{m=n+1}^{n+1} Q_{km} = \sum_{k=1}^{i}\sum_{m=j}^{n+1} Q_{km}$$

olacaktır ki bunun anlamı (n+1) inci liman için sağlanmış olduğudur.

Benzer şekilde $j - i \neq 1$ için ispatlayalım. Bu durumda n tane liman için

$$L_{ij} = \sum_{k=i}^{n}\sum_{m=1}^{j} Q_{km}.\alpha_{ji}$$

Doğru kabul ederiz. Bu eşitliğe göre eklenecek yükler

$Q_{n+1,n} + Q_{n+1,n-1} + Q_{n+1,n-2} + \cdots Q_{n+1,1}$ olacaktır.

$$\sum_{k=i}^{n}\sum_{m=1}^{j} Q_{km} + \sum_{k=n+1}^{n+1}\sum_{m=1}^{j} Q_{km} = \sum_{k=i}^{n+1}\sum_{m=1}^{j} Q_{km}$$

$$\alpha_{ji} = \begin{cases} 1, & j - i = 1 \\ 0 & j - i \neq 1 \end{cases}$$

Örnek 2:

A,B,C,D limanları bu sefer bir yarımadanın limanları olsun. Yukarıdaki örnek için gerekli olan geminin kapasitesi ne olmalıdır?

$L_{AB} = w_{AB} + w_{AC} + w_{AD}$=1050

$L_{BC} = w_{BC} + w_{BD} + w_{AC} + w_{AD} = 2600$

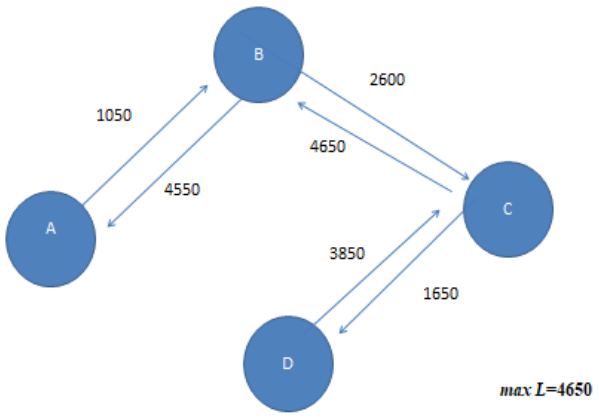
$L_{CD} = w_{CD} + w_{BD} + w_{AD} = 1650$

$L_{DC} = w_{DA} + w_{DB} + w_{DC} = 3850$

$L_{CB} = w_{DA} + w_{DB} + w_{CB} + w_{CA} = 4650$

$L_{BA} = w_{CA} + w_{BA} + w_{DA}$ = 4550

Yukarıdaki örnek için en uygun gemi en az 4650 TEU kapasiteli bir konteyner gemisi olmalıdır. Adımlar şekil 2 de gösterilmiştir.

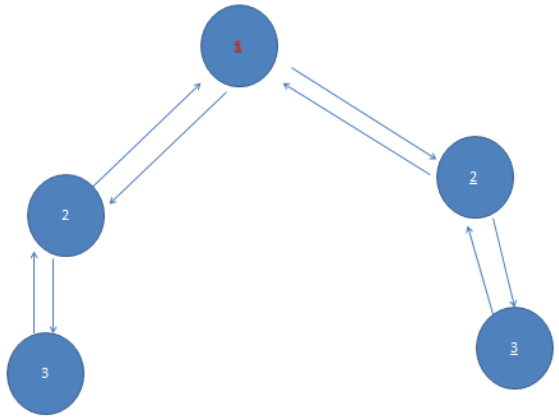
http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Şekil 2. Yarımada için Liman Talep Adımları

Önerme 1 e dikkatlice bakarsak bu önermedeki modelin yarımada taşımacılığı için sınırlı olması ile birlikte başlangıç ve bitiş limanlarının da rotanın uç noktalarında olma şartını gerektirmektedir. Ancak yarımadalardaki taşımacılık bu şartı sağlamak zorunda değildir. Örneğin şekil 2 de başlangıç limanının B limanı olması durumunda rota B-C-D-C-B-A-B şeklinde olacaktır. Bu durumda ya 2 gemi ile sefer yapılacak ya da B limanına çıkıştan sonra 2 kere uğraması gerekecektir.

Örnek 3:

Aşağıda 5 limanlı bir yarımada için temsili rota verilmiştir. Taşınan yükleri gösteren bir model hazırlarsak bu model şu şekilde olacaktır.

Şekil 3. Temsili Rota

Başlangıç limanı 1 ile gösterilmiş olan temsili rotada başlangıç limanının sağında kalan limanlar $\overline{2},\overline{3}$ ile solunda kalan limanlar 2,3 ile gösterilmiştir. Bu durumda genelliği bozmadan 1 numaralı limandan çıkan geminin önce 2 ve 3 numaralı limanlara uğrayıp geri döndüğünü, daha sonra da $\overline{2}$, ve $\overline{3}$ numaralı limanlara uğrayıp geri döndüğünü kabul edebiliriz.

Matematiksel olarak ifade edersek:

$L_{12} = w_{12} + w_{13} + w_{\overline{2}2} + w_{\overline{2}3} + w_{\overline{3}2} + w_{\overline{3}3}$
$L_{23} = w_{23} + w_{13} + w_{\overline{3}3} + w_{\overline{2}3}$
$L_{32} = w_{32} + w_{31} + w_{3\overline{2}} + w_{3\overline{3}}$
$L_{21} = w_{21} + w_{31} + w_{3\overline{2}} + w_{3\overline{3}} + w_{2\overline{2}} + w_{2\overline{3}}$
$L_{1\overline{2}} = w_{1\overline{2}} + w_{1\overline{3}} + w_{3\overline{2}} + w_{3\overline{3}} + w_{2\overline{2}} + w_{2\overline{3}}$
$L_{\overline{23}} = w_{3\overline{3}} + w_{1\overline{3}} + w_{2\overline{3}} + w_{\overline{23}}$
$L_{\overline{32}} = w_{\overline{3}2} + w_{\overline{3}1} + w_{\overline{3}3} + w_{\overline{32}}$
$L_{\overline{2}1} = w_{\overline{2}1} + w_{\overline{3}1} + w_{\overline{2}2} + w_{\overline{2}3} + w_{\overline{3}2} + w_{\overline{3}3}$

Permütasyon Fonksiyonu

$f: X \to X$ fonksiyonu birebir ve örten fonksiyon olsun. Bu durumda f fonksiyonuna X in bir permütasyonu denir. X sonlu elemanlı bir küme ise permütasyonları iki satır notasyonu ile yazabiliriz. Tanım kümesinin elemanları ilk satıra; görüntü kümesinin elemanlarını ise ikinci satıra yazarak gösterilir. Örneğin, μ permütasyon fonksiyonu olsun.

$$\mu = \begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 & 4 & 5 & 6 \\ 6 & 4 & 5 & 2 & 1 & 3 \end{pmatrix}$$

Bunun anlamı $\mu(1) = 6$, $\mu(2) = 4$ …. $\mu(6)=3$ dır.

Önerme 2

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

f, permütasyon fonksiyonu olmak üzere, genelliği bozmadan başlangıç limanının doğu tarafındaki liman sayısı n ; batı tarafındaki liman sayısı $\overline{m}$ olsun. Bir yarımadanın limanları arasında sefer yapan ve başlangıç limanını yarımadanın üzerindeki limanlardan "herhangi birini" kabul eden bir gemi için, L_{ij} bu geminin i inci limandan j inci limana giderken üzerinde bulundurduğu toplam yük , w_{km} k inci limandan m inci limana gidecek olan yük miktarı olmak üzere taşınan yük

$$L_{ij} = \frac{1}{\alpha_{ji} - \alpha_{ij}} . \left(\sum_{k=1}^{f^{-1}(i)} \sum_{m=f^{-1}(j)}^{N} w_{f(k)f(m)} . \alpha_{ji} + \sum_{k=f^{-1}(i)}^{N} \sum_{m=1}^{f^{-1}(j)} w_{f(k)f(m)} . \alpha_{ji} \right)$$

$$\alpha_{ji} = \begin{cases} 1, & j - i = 1 \\ 0 & j - i \neq 1 \end{cases}$$

$$f = \begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 & \dots. & n + \overline{m} - 1 \\ n & n-1 & n-2 \dots. & & \overline{m} \end{pmatrix}$$

şeklindedir.

Literatür taraması

Alderton (1981) bir geminin yakıt tüketimine ilişkin bir formül yayınlamıştır. Bu formülde, geminin ağırlığı ihmal edilmekteydi. Ardından Ronen (1982) ve Chrzanowski (1989) çalışmalarında bu formülü kullandı. Barras (2004) ise geminin ağırlığını ihmal etmeyen yakıt tüketimi için bir formül yayınladı. Notteboom ve Cariou (2013) yavaş hızlı uygulamaların etkilerini araştırdılar. Ayrıca, nakliyeciler tarafından ödenen yakıt tüketimini ve BAF'yi analiz ettiler. Khor, Dohlie, Konovessis ve Xiao (2013) ultra konteyner gemilerinin hızını optimize etmek için bir model kurarak 19,5 knot olarak optimum hızı buldular. Maulana Hanum ve Bakhtiar (2019) Envanter rotası problemine değinmişlerdir. Bayırhan ve diğ. (2019) İstanbul Boğazından geçen gemilerin yakıt tüketimlerini ve baca gazı emisyonlarını incelemişlerdir.

SONUÇ

Bir geminin gittiği güzergahtan geri dönmesi bazı durumlarda tam tur atmasından daha avantajlı olabilmektedir. Örneğin A,B,C gibi üç limandan oluşan bir rota için A-B-C-B-A rotası A-B-C-A rotasından daha avantajlı olabilir. Özellikle ilk rota yarımada taşımacılığı için en uygun rota olduğu için bu rota üzerinde çalışılmıştır.

Bu çalışmada tek gemi yerine iki gemi kullanıldığı bir modelleme yapılmıştır. Modelleme yapılırken permütasyon fonksiyonundan yardım alınmıştır. Bu sayede başlangıç noktası olarak keyfi bir liman alınarak hesaplama yapılabilmiştir.

KAYNAKÇA

[1]. Alderton, P. M. (1981). The optimum speed of ship. *The Journal of Navigation, 34*(3), 341–355.10.1017/S0373463300047962

[2]. Notteboom, T., Cariou, P. (2013). Slow steaming in container liner shipping: is there any impact on fuel surcharge practices?, The International Journal of Logistics Management, Vol 24, 1, pp.73-86.

[3]. Khor, Y.S., Dohlie, K. A., Konovessis, D., Xiao, Q. (2013). Optimum Speed Analysis for Large Containerships, Journal of Ship Production and Design, Vol 29, 3, pp.93-104.

[4]. Barras, B. (2004). *Ship design and performance for masters and mates*. Oxford: Elsevier. ISBN 0-7506-6000-7.

[5]. Chrzanowski, I. (1989). *An ıntroduction to shipping economics*. United Kingdom: Fairplay Publication N L.T.D.

[6]. Maulana, S., Hanum, F., Bakhtiar, T. (2019) Mixed integer formulation for multiproduct maritime inventory routing problem, IOP Conf. Series: Materials Science and Engineering doi:10.1088/1757-899X/567/1/012039

[7]. Bayırhan et al, (2019). Modelling of Ship Originated Exhaust Gas Emissions in the Istanbul Strait. International Journal of Environment and Geoinformatics (IJEGEO), 6(3): 238-243 DOI:10.30897/ijegeo.641397

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(28)

Elçin HƏSƏNOV Heydər oğlu[63]

İCTİMAİ MƏNƏVİYYAT ƏLEYHİNƏ CİNAYƏT ƏMƏLLƏRİ İLƏ MÜBARİZƏDƏ CİNAYƏT QANUNVERİCİLİYİNİN İNKİŞAF TARİXİ HAQQINDA BƏZİ QEYDLƏR

CEZA MEVZUATININ GELİŞİMİ HAKKINDA BAZI NOTLAR

SOME NOTES ON THE DEVELOPMENT OF CRIMINAL LEGISLATION

ÖZ

Sovet və post sovet dövrü Azərbaycan cinayət qanunvericilyinin tarixi inkişafının əsası ənənəvi ictimai dəyərlərin cinayət-hüquqi mühafizəsinin tarixi varisliyinə sadiq qalmaqla ictimai mənəviyyat əleyhinə törədilən cinayətlərə görə məsuliyyət nəzərdə tuturdu.

Lakin qəbul olunmuş məcəllələrin heç birində xüsusi hissəsində "mənəviyyat" terminindən istifadə olunmurdu. Bu cinayətlər şəxsiyyət əleyhinə törədilən cinayətlər bölməsində əks olunurdu.

Anahtar Kelimeler: Sovet dövrü cinayət qanunvericiliyi, cinayət məsuliyyətinin tənzimlənməsi, Azərbaycanın Cinayət Məcəlləsi (1922,1927,1961 və 1999-ci il), ənənəvi ictimai dəyərlərin cinayət-hüquqi mühafizəsi, hüquqi konsepsiya.

АННОТАЦИЯ

Историческая основа уголовного законодательства Азербайджана советского и постсоветского периода, придерживаясь известной преемственности в уголовно-правовой охране традиционных общественных ценностей, предусматривала ответственность за преступления против общественной морали.

Однако в одном из уголовных кодексов в названии руководителей спецчасти термин "моральный" не звучал. Нормы о названных посягательствах располагались, в основном, в разделах о преступлениях против личности.

Ключевые слова: уголовное законодательство советского периода, регламентации уголовной ответственности, Уголовный кодекс Азербайджана (1922,1927,1961 и 1999 гг.) уголовно-правовая охрана традиционных общественных ценностей, правовая концепция.

ABSTRACT

The historical background of Criminal legislation in Azerbaijan of the Soviet and post-Soviet period, adhering to known continuity in criminal legal protection of traditional public values, provided responsibility for crimes against public moral.

However in one of the Criminal Codes in the name of heads of Special part the term "moral" didn't sound. Norms about the called encroachments settled down, generally in sections on crimes against the personality.

Keywords: *the criminal legislation of the Soviet period, a regulation of criminal liability, the Criminal Code of Azerbaijan (1922,1927,1961 and 1999) criminal legal protection of traditional public values, legal conception.*

[63] UOT.343.5; E-mail: elcin.hasanov505@gmail.com

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Cinayət qanunvericiliyinin inkişaf tarixində ictimai mənəviyyat əleyhinə cinayətlərlə mübarizə hüquq mühafizə orqanları üçün son dərəcə vacib əhəmiyyət kəsb etmişdir. Bu fəaliyyət sahəsinə təkcə hüquq mühafizə orqanları deyil, müxtəlif dövlət idarələri, tibb müəssisələri, psixoloqlar, millət vəkilləri, ictimai və dini təşkilatlar da cəlb olunmuşdu. Təcrübə göstərir ki, "azad seks və pornoqrafik biznesin" yayılması fonunda ağır cinayətlər törədilir, qumar dövriyyəsindən olduqca çox qazanc əldə edən cinayətkar qruplar yaranır. Eyni zamanda, ictimai rəyin öyrənilməsi, mənəviyyatın azadlığı ilə bağlı fikirlərin cəmiyyətdə mütləq dəstək tapdığını söyləməyə tam imkan vermir.

Dünya təcrübəsi göstərir ki, mənəviyyat əleyhinə cinayətlərə dair hüquq normalarının təkmilləşdirilməsi ilə bu sahədə dövlət tənzimlənməsinin effektivliyi bir çox hallarda hüquq mühafizə orqanlarının bu kateqoriyadan olan cinayətləri açılması və araşdırması təcrübəsində asılıdır. Bunu XX əsr ictimai mənəviyyat sahəsində hüquq pozuntularının qarşısının alınması və onlarla mübarizə aparmaq üçün SSRİ-də ilk ixtisaslaşdırılmış polis bölmələrinin yaradılmasında müşahidə etmək olar. Belə ki, 1987-ci ildə SSRİ Daxili İşlər Nazirliyinin əmri ilə Birliyin və Muxtar respublikanın paytaxtlarında, bölgə və rayon mərkəzlərində, fahişəliyin qarşısını almaq üçün çox sayda xarici vətəndaş olan böyük turizm və liman şəhərlərində cinayət istintaq bölmələrindən ibarət xüsusi bölmələr quruldu. Lakin bu qədər kəskin tədbirlərə baxmayaraq, fəaliyyət göstəricilərinə görə vəziyyət yaxşılığa doğru dəyişmədi. 1988-ci ildə bütün ölkə fahişəxana və saxtakarlıqla məşğul olmaqla bağlı 34, 1989-cu ildə isə yalnız 15 fakt aşkar edildi. 1988-ci ildə yetkinlik yaşına çatmayanların fahişəliyə cəlb edilməsi ilə bağlı 3 hadisə aşkar edilmiş, 1989-cu ildə isə ümumiyyətlə aşkarlanmamışdır. 1989-cu ilin iyul ayında SSRİ Daxili İşlər Nazirliyi tərəfindən xarici vətəndaşlara qarşı cinayətlərə qarşı mübarizənin təşkili haqqında əmr verildi. Buna uyğun olaraq adı çəkilən bölmələrin cinayət-istintaq idarəsinin strukturunda işi azaldılmış, fahişəliyə qarşı mübarizənin təşkili daxili işlər orqanlarının profilaktik xidmət bölmələrinə tapşırıldı. 1991-ci ildən sonra baş vermiş hadisələrlə əlaqədar olaraq ictimai mənəviyyat sahəsində hüquq pozuntularının qarşısının alınması üzrə ixtisaslaşlmış polis bölmələri fəaliyyətini dayandırdı.

Cinayət qanunvericiliyinin inkişaf tarixi sübut edir ki, hələ qədim dövrlərdən bəri mövcud olan bir çox cinayət əməllərindən (qəsdən adam öldürmə, oğurluq, soyğunçuluq və s.) fərqli olaraq ictimai mənəviyyat əleyhinə cinayətlərə görə cinayət-hüquqi məsuliyyət XVIII əsrdən etibarən formalaşmağa başlamışdır. Zaman keçdikcə, siyasi və iqtisadi təsirlər nəticəsində əxlaq və mənəviyyata münasibət dəyişmiş və nəticədə bu növ cinayətlər üçün məsuliyyətin cinayət-hüquqi tənzimlənməsi dəyişikliklərə məruz qalmışdır. Başqa sözlə, bir tarixi dövr üçün ictimai mənəviyyat əleyhinə cinayət hesab edilən və cinayət qanunvericiliyi ilə qorunan əməllər, digər tarixi dövr üçün öz artan sosial təhlükəsini itirərək, inzibati hüquqi tənzimlənməyə məruz qalmış və ya ümumiyyətlə hüquqazidd əməl kimi tanınmamışdır.

Çar Rusiyasının Cəzalar haqqında Qanunnaməsinə görə, mənəviyyat əleyhinə cinayətlər "ictimai abadlıq və ədəb qaydaları" əleyhinə cinayətlərin bir hissəsi kimi nəzərdən keçirilirdi və cəmiyyət əleyhinə cinayətlərin ayrıca növü idi. Burada ictimai mənəviyyat əleyhinə törədilən cinayətlərin iki qrupu fərqləndirilirdi: birinci qrup cinayətlərə yetkinlik yaşına çatmayan şəxslərin pis yola çəkilməsi, cinsi azadlıq əleyhinə cinayətlər (heyvanla cinsi əlaqəyə girmə, uşaqbazlıq, həyat yoldaşı və ya valideyn tərəfindən oğraşlıq etmə), ikinci qrup cinayətlərə isə iman (məzhəb) əleyhinə (qəbirləri qazma, qəbir daşlarının məhv edilməsi və ya dağıdılması) və əxlaqı pozmaq məqsədi daşıyan və ya aşkar surətdə mənəviyyata zidd olan təsvirlər çəkmə kimi cinayətlər aid edilirdi.

1903-cü il Cinayət Qanunnaməsi əvvəllər ictimai mənəviyyat əleyhinə olan cinayətlərin əksəriyyətini saxlayaraq, onları bir qədər başqa cür şəkilləndirdi və əsas etibarı ilə fərdiləşdirdi. Oğraşlıq, uşaqbazlıq, zinakarlıq kimi cinayətlər əxlaqsızlıq haqqında fəslə daxil edilərək fərdi cinayət kimi, 17 yaşına çatmamış şəxslərin avaralıq və dilənçiliyə cəlb edilməsi, sərt spirtli içkilərdən istifadə və qadağan olunmuş yerlərdə əyləncələr təşkil etməsi, şəxslərin mənəviyyatsız məşğuliyyətlərə cəlb edilməsi və s. isə ictimai cinayət kimi tövsif edilməyə başlandı.

Sovet dövrünün cinayət qanunvericiliyi, ənənəvi ictimai dəyərlərin cinayət hüquqi qorunmasını təmin etməklə yanaşı, ictimai əxlaqa qarşı cinayətlərə görə məsuliyyət nəzərdə tuturdu. Bununla belə, sovet məcəllələrinin heç birinin xüsusi hissənin fəsil başlığında "əxlaq" və ya "mənəviyyat" terminlərindən istifadə olunmurdu. Bu növ cinayətlər üçün normalar əsasən şəxsiyyət əleyhinə cinayətlər bölümündə yer alırdı.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Azərbaycan cinayət qanunvericiliyi öz tarixi inkişaf mərhələsini sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra götürmüşdür və 1922-ci ildə qəbul edilmiş ilk Cəza Məcəlləsi ictimai mənəviyyat əleyhinə cinayətlərdən əsas etibarı ilə oğraşlıq etməni, fahişəliyə cəb etməni və fahişəliklə məşğul olmağa məcbur etməni fərqləndirirdi. Lakin sadalanan bu cinayətlər ictimai mənəviyyat əleyhinə deyil, cinsi cinayətlərə bərabər tutularaq ictimai mənəviyyatı cinayət-hüquqi müdafiənin ayrıca obyekti kimi tanımaqdan ümumiyyətlə, imtina edirdi(2,499).

Bununla belə Azərbaycan İctimai Şura Cümhuriyyətinin 1922-ci il Cəza Məcəlləsində "Bədən xəsarətləri və şəxsiyyət üzərində cəbr etmək" fəslində 159a "ata-analar, qəyyumlar və ya qohumlar tərəfindən qadınları onların iradəsi əleyhinə evlənməyə məcbur etmək", 159a[1] "kəbin yaşına dolmamış şəxslə nişanlanmaq", 159b[2] "evlənmək məqsədilə qadını onun iradəsi əleyhinə oğurlamaq", 159 v[3] "ata-anası və ya maddi və ya hər hansı səbəbdən asılı olduğu şəxslər tərəfindən qadının satılması, habelə onun alınması, 159b "qadınları həm ASSR hüdudlarında, həm də onun hüdudlarından kənarda zorla ərə vermək, satmaq, əxlaqsız yuvalara yerləşdirmək, qula çevirmək məqsədilə və ya hər hansı bir digər məqsədlə aldatma yolu ilə oğurlamaq və ya qaçırtmaq", 159q [4] "satmaq, əxlaqsızlıq yuvalarına salmaq, qula çevirmək və ya hər hansı başqa bir məqsədlə qadını aldatma yolu ilə qaçırmaq və ya oğurlamaq" kimi maddələr ictimai mənəviyyat əleyhinə olan cinayətlərin həm şəxsiyyətin azadlığı və ləyaqəti əleyhinə, həmçinin də yetkinlik yaşına çatmayanlar və ailə münasibətləri əleyhinə olan cinayətlərlə birlikdə tövsif edildiyinin əyani sübutudur(3). Xüsusilə 159b "qadınları həm ASSR hüdudlarında, həm də onun hüdudlarından kənarda zorla ərə vermək, satmaq, əxlaqsız yuvalara yerləşdirmək, qula çevirmək məqsədilə və ya hər hansı bir digər məqsədlə aldatma yolu ilə oğurlamaq və ya qaçırtmaq", 159 q "satmaq, əxlaqsızlıq yuvalarına salmaq, qula çevirmək və ya hər hansı başqa bir məqsədlə qadını aldatma yolu ilə qaçırmaq və ya oğurlamaq maddələri dövrünün ağır cinayətlər qrupuna daxil olmaqla "ciddi təcridlə beş ildən az olmayan müddətə azadlıqdan məhrum etmə vəziyyəti xüsusilə ağırlaşdıran hallarda isə ən yüksək cəza tədbiri ilə" cəzalandırılırdı.

1922-ci il tarixli Sovet Cinayət Məcəlləsində ənənəvi ictimai dəyərlərin cinayət hüquqi müdafiəsinə aid maddələr V fəslin (şəxsin həyatına, sağlamlığına, azadlığına və ləyaqətinə qarşı cinayətlər), 4-cü (cinsi münasibətlər əleyhinə cinayətlər) bölməsində yer almışdı. İki növ cinayətlər qrupu fərqləndirilirdi: fahişəlik və ya digər fiziki və ya psixi təsir vasitələrindən istifadə etməklə qadınların fahişəliyə məcbur edilməsi ciddi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrində üç ildən az olmayan müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırıldı. Satınalma və fahişəxanaların saxlanması üçün məsuliyyət Cinayət Məcəlləsinin 171-ci maddəsində öz əksini tapmışdı. Hər iki növ cinayət üçün təqsirləndirilən şəxsdən aşkar surətdə asılı vəziyyətdə olan zərərçəkmişlərə və yetkinlik yaşına çatmamış şəxslərə qarşı qeyd edilən cinayət əməllərinin törədilməsi ağırlaşdırıcı hal kimi qiymətləndirilirdi.

Göründüyü kimi Azərbaycan və Sovet Cinayət Məcəllələri şəxsiyyətin şərəf və ləyaqəti və cinsi toxunulmazlığını cinayət-hüquqi müdafiə altına alaraq digər növ ictimai mənəviyyat əleyhinə cinayətləri özündə əks etdirmirdi. Fərqli xüsusiyyətlərinə gəldikdə isə, qeyd etmək vacibdir ki, Azərbaycan İctimai Şura Cumhuriyyətinin 1922-ci il Cəza Məcəlləsi bu tip cinayətləri daha da fərdiləşdirmiş və daha sərt şəkildə sanksiyalaşdırmışdı.

1926-cı il tarixli Sovet Cinayət Məcəlləsi nəzərdən keçirilən cinayətlər sistemində əhəmiyyətli dəyişikliklər etməyərək, VI fəsildə "Şəxsiyyətin həyat, sağlamlıq, azadlıq və ləyaqətinə qarşı cinayətlər" adlı 155-ci maddədə qadınları fahişəliyə məcbur etmə və ya fahişəlik etmək kimi cinayətlər üçün məsuliyyət nəzərdə tuturdu. Mərkəzi İcraiyyə Komitəsi və SSRİ Xalq Komissarları Sovetinin Cinayət Məcəlləsinin "Yetkinlik yaşına çatmayanlara qarşı mübarizə tədbirləri haqqında" 7 aprel 1935-ci il tarixli qərarı ilə qeyd edilən Məcəlləyə yetkinlik yaşına çatmayanların fahişəliyə cəlb edilməsinə görə məsuliyyəti nəzərdə tutan 73.2-ci maddəsi ilə əlavə edilmişdi.

1927-ci il Azərbaycan SSR Cəza Məcəlləsi fahişəliklə məşğul olmağa məcbur etmə, oğraşlıq etmə, əxlaqsızlıq yuvaları saxlama kimi cinayətləri şəxsiyyət əleyhinə olan cinayətlər fəsli ilə əhatə edirdi(2,500). Kolleksiyaları və abidələri gizlətmə ictimai təhlükəsizlik və "xalqın sağlamlığı" əleyhinə olan cinayət kimi nəzərdən keçirilirdi. Xüsusi diqqət çəkən məqamlardan biri 134-5-ci maddə idi ki, 1922-ci il Azərbaycan İctimai Şura Cumhuriyyətinin Cəza Məcəlləsindən fərqli olaraq ilk dəfə burada "əxlaqsız və ədəbsiz əsərlərin, çap nəşriyyatının, şəkillərin və başqa şeylərin hazırlanması, yayılması və elan edilməsi, həmçinin onlarla ticarət edilməsi, yaxud satmaq və ya yaymaq məqsədilə onların saxlanılması" cinayət kimi nəzərdə

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

tutulmuşdu. Sözügedən cinayət mülkiyyət əleyhinə cinayətlər qrupuna daxil edilməklə "əxlaqsız və ədəbsiz şeylər və onları istehsal edən vəsait mütləq müsadirə edilməklə beş illik müddətə azadlıqdan məhrum etmək" sanksiyasını nəzərdə tuturdu(4).

Göründüyü kimi 1922 və 1927-ci cinayət qanunvericiliyi, şəxsiyyətin həyat və sağlamlığı (bədən xəsarətləri və şəxsiyyət üzərində cəbr etmək), şəxsiyyətin azadlığı və ləyaqəti (evlənmək məqsədilə qadını onun iradəsi əleyhinə oğurlamaq, ata-anası və ya maddi və ya hər hansı səbəbdən asılı olduğu şəxslər tərəfindən qadının satılması, habelə onun alınması və s.), şəxsiyyətin cinsi toxunulmazlığı və cinsi azadlığı (ata-analar, qəyyumlar və ya qohumlar tərəfindən qadınları onların iradəsi əleyhinə evlənməyə məcbur etmək) və yetkinlik yaşına çatmayanlar və ailə münasibətləri əleyhinə olan cinayətlərin (kəbin yaşına dolmamış şəxslə nişanlanmaq və s.) hamısını bu və ya digər formada ictimai mənəviyyat əleyhinə olan cinayətlər kimi qəbul edirdi.

Azərbaycan SSR-nin 1961-ci ildə qüvvəyə minmiş Cinayət Məcəlləsi avaralıqla və ya dilənçiliklə məşğul olmaya, yaxud başqa tüfeyli həyat sürməyə, yetkinlik yaşına çatmayanları cinayətkar fəaliyyətə cəlb etməyə, onları sərxoşluğa cəlb etməyə, əxlaqsızlıq yuvaları saxlama və oğraşlıq etməyə, pornoqrafiya predmetləri, zorakılıq və qəddarlıq təbliğ edən əsərləri hazırlama və ya satmaya, qəbir üzərində təhqiredici hərəkətlər etməyə, abidələri məhv etmə və ya korlamaya, heyvanlarla amansız rəftar etməyə verilən cinayət hüquqi qiymətə yenidən baxmışdır. Sonradan bu cinayətlərin bir qismi Cinayət Məcəlləsindən çıxarılsa da, fəslin adı dəyişməz olaraq qaldı: "ictimai təhlükəsizlik və ictimai qayda əleyhinə olan cinayətlər" (2,500).

Adıçəkilən Cinayət Məcəlləsində diqqət çəkən məqamlardan biri fahişəliklə məşğul olmağa məcbur etmək maddəsidir ki, burada ilk dəfə olaraq bu tip cinayətlərin dispoziyası geniş şəkildə verilmişdir. Qeyd edilən maddədə mahiyyət etibarı ilə dörd, yəni: 1) fahişəliklə məşğul olmağa məcbur etmək; 2) oğraşlıq; 3) əxlaqsız yuvaları saxlamaq və 4) qadınları fahişəlik üçün toplamaq nəzərdə tutulmuşdur. Bu cinayətlərin birisinin belə mövcud olması araşdırılan cinayətin tərkibinə səbəb olurdu.

Fahişəliklə məşğul olmağa məcbur etmək, qadını fahişəliklə məşğul olmağa meyl etdirən istər hərəkətlərdən, istər sözlərdən ibarət ola bilər. Yaşadolmamışları (yetkinlik yaşına çatmayanlar o dövrdə belə adlanırdı-müəllif) fahişəliklə məşğul olmağa məcbur etmək 102^2-ci maddə üzrə təqib edilirdi.

Cinsi əlaqəyə dilə tutmaqla, görüş düzəltməklə, bina verməklə və bu kimilərlə, bu hərəkətlər üçün bu və ya başqa şəxsi mənfəəti əldə etmək üçün kömək etməyə oğraşlıq deyilirdi.

Əxlaqsızlıq yuvaları saxlamaq az-şox uzun müddət zamanında cinsi əlaqələr üçün bina vermək halları olduqda mövcud olurdu.

Qadınları fahişəlik üçün toplamaq, qadınları fahişəliklə məşğul olmağa cəlb etməkdən ibarət idi. Cinayətin bu tərkibinin mövcud olması üçün qadınların fahişəliyə ya əxlaqsız yuvalardan kənar yerdə yaxud da ki, əxlaqsızlıq yuvalarında cəlb edilib-edilməməsinin fərqi yox idi(5).

Adıçəkilən Məcəllədə ictimai mənəviyyat əleyhinə olan cinayətlərin onuncu fəsildə "ictimai təhlükəsizlik və ictimai qayda əleyhinə olan cinayətlər" bölümündə nəzərdə tutulduğunu qeyd etdik.

Diqqətçəkən cinayətlərdən maddə 207-1, "heyvanlarla rəhmsizcəsinə rəftar edilməsi" (heyvanlarla, onların məhvinə və ya şikəstliyinə səbəb olan rəhmsizcəsinə rəftar etmə, habelə heyvanlara işgəncə vermə, eyni hərəkətlərə görə il ərzində barəsində inzibati tənbeh tədbiri görülmüş şəxs tərəfindən törədilməsi - altı ayadək müddətə islah işləri və ya əlli manatadək məbləğdə cərimə ilə cəzalandırılır), maddə 228 "pornoqrafik predmetlər hazırlama və ya satma" (pornoqrafik yazıları, çap əsərlərini, təsvirləri və ya pornoqrafik xarakterdə olan sair predmetləri hazırlama, yayma və reklam etmə, habelə belə predmetlərlə alver etmə, satış və ya yayma məqsədilə onları saxlama—pornoqrafik predmetlər və onları istehsal edən vasitələr müsadirə edilməklə üç ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə və ya üç yüz manatadək cərimə ilə cəzalandırılır), maddə 228-1 "zorakılıq və qəddarlıq təbliğ edən əsərləri hazırlama və ya yayma" (zorakılıq və qəddarlıq təbliğ edən kinofilmləri, videofilmləri və ya başqa əsərləri hazırlama, yayma, göstərmə, yaxud yaymaq və ya göstərmək məqsədilə saxlama—həmin əsərlər və onları hazırlama və göstərmə vasitələri müsadirə edilməklə iki ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə və ya eyni müddətə islah işləri və ya üç yüz manatadək cərimə ilə cəzalandırılır), maddə 230" "qumarxana saxlama və qumar oyununda iştirak etmə" (qumarxana saxlama—beş ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə ilə cəzalandırılır. Qumarxanalarda qumar oyunlarında iştirak etmə—bir ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə və ya eyni müddətə islah işləri və ya üç yüz manatadək

cərimə və ya ictimai məzəmmətlə cəzalandırılır), maddə 231 "qəbir üzərində təhqiredici hərəkətlər" (qəbir üzərində təhqiredici hərəkətlər, habelə qəbirin içərisində və ya qəbirin üzərində olan predmetləri oğurlama—iki ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə və ya eyni müddətə islah işləri ilə cəzalandırılır) və maddə 231-1 "tarix və mədəniyyət abidələrini qəsdən məhv etmə, dağıtma və ya korlama" (dövlət tərəfindən mühafizə edilən tarix və mədəniyyət abidələrini, yaxud təbiət obyektlərini qəsdən məhv etmə, dağıtma və ya korlama—iki ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə və ya eyni müddətə islah işləri və ya üç yüz manatadək cərimə ilə cəzalandırılır) göstərmək olar(5).

Göründüyü kimi 1961-ci il Cinayət Məcəlləsində bu və ya digər formada hal-hazırda qüvvədə olan Cinayət Məcəlləsində nəzərdə tutulmuş əksər tərkiblər öz əksini tapmışdı.

Diqqətçəkən digər əsas məqam 1961-ci il CM-də "oğraşlığın" ayrıca bir tərkib kimi nəzərdə tutulması idi. Oğraş qadınları fahişəliklə məşğul olmağa cəlb edən, onları fahişəliklə məşğul olmaq üçün toplayan və əxlaqsız yuvaları saxlayan şəxsə deyilirdi. 1999-cu il CM-si adıçəkilən ifadəni qanunvericilkdən çıxararaq, qeydedilən şəxsləri fahişəliklə məşğul olmaq üçün yuvalar təşkil edən və ya saxlayan şəxslər qismində göstərmişdir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1.Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi. http://e-qanun.az/code/11

2.Quliyev R.İ., İmanov M.N. Cinayət hüququ. Xüsusi hissə. Dərslik. Bakı: Digesta, 2001 756s.

3.Azərbaycan İctimai Şura Cümhuriyyətinin cəza məcəlləsi. Bakı.Ədliyyə komissarlığı, 1924.79 s.

4.Azərbaycan İctimai Şura Cumhuriyyətinin cəza məcəlləsi. Bakı. AİŞC xalq ədliyyə komissarlığı, 1928.154 s.

5.Azərbaycan SSRİ-nin 1961-ci il Cinayət Məcəlləsi. https://legalacts.az/az/document/1446/1312

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(29)

Dr. Öğretim Üyesi İbrahim Bora ORAN[64]

KÜRESELLEŞME ve TÜRK DÜNYASI ÜLKELERİNDE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN GELİŞİMİ

GLOBALIZATION & DEVELOPMENT OF DIRECT FOREIGN INVESTMENTS IN TURKISH WORLD COUNTRIES

ÖZ

Küreselleşme sürecinin en önemli uluslararası ekonomi faaliyetlerinden olarak büyük bir artış gösteren doğrudan yabancı yatırımlar aynı süreçte gelişen iletişim ve ulaşım konularındaki yeni teknolojik olanaklarının da olumlu etkisiyle büyük bir artış göstermiştir. Başlangıçta gelişmiş ülkeler tarafından gerçekleştirilen yüksek miktarlarda dorudan yabancı yatırımlar özellikle 2000'li yılların ikinci yarısından itibaren gelişmekte olan ülkelerin doğrudan yabancı yatırımları kendi ülkelerine çekmek için çalışmaları sonucu artış trendi yükselmiştir. Bu süreçte geçiş ülkeleri grubunda yer alan ülkeler daha fazla doğrudan yabancı yatırımları kendi ülkelerine çekmek için çalışmalara ve küresel rekabet ortamına katılmaya başlamıştır.

Bu aşamada ülkelerin uyguladığı politikalara ve sahip oldukları doğal kaynak zenginliklerine bağlı olarak söz konusu ülkelerin ekonomik büyüme performansları da birbirlerinden farklıdır. Bu çalışmanın amacı, Türk dünyası ülkelerinin doğrudan yabancı yatırım faaliyetlerinin gelişimini ve ekonomik büyümesine olan etkilerini incelemektir. Bu amaçla ülkelerin küreselleşme sürecindeki yıllara ait verilerle doğrudan yabancı yatırımlarının analizi yapılmakta, bu bağlamda geçiş ülkelerinin küreselleşme sistemindeki faaliyetlerden aldığı payın değerlendirilmesi hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Asya Ülkelerinde Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Küreselleşmenin Asya Ülkelerindeki Yatırımlarda Etkileri, Türki Devletlerde Doğrudan Yabancı Yatırımlar.

JEL Kodları: F630, R1, R4, R5.

ABSTRACT

Direct foreign investments showing a great increase as the most important international economy activities of the globalization process displayed a substantial increase with the positive impact of new technological facilities in the communication and transportation aspects developing in the same process. In the beginning, the direct foreign investments at high amounts realized by the developed countries showed an increase trend as a result of the activities performed for attracting the direct foreign investments of the developing countries into their own countries particularly as from the second half of 2000s. In this process, the countries ranked in the group of transition countries started to participate into activities for further attracting the direct foreign investments and into the global competition environment.

In this stage, the economic growth performances of the said countries are also different from each other depending on the policies the countries applied and natural source wealth they have. The aim of this study is to examine the development of the direct foreign investment activities of the Turkish state countries and the impacts on the economic growth. For this purpose, the direct foreign investments are analyzed with the data belonging to the years in the globalization process of the countries and it is targeted to evaluate the share which transition countries take from the activities in the globalization system.

Keywords: *Direct Foreign Investments in Asia Countries, Impacts of the Globalization on the Investments in Asia Countries, Direct Foreign Investments in Turkic States*

JEL Codes: *F630, R1, R4, R5.*

[64] İbrahim Bora ORAN, Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Esenyurt Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi, Uluslararası Taşımacılık ve Lojistik Bölümü, Tel: 0212 4449123, Adres: İncirtepe, Doğan Araslı Bulvarı, No:79, 34510 Beylikdüzü Organize Sanayi Bölgesi, Esenyurt/İstanbul, ibrahimoran@esenyurt.edu.tr , Orcid No: https://orcid.org/0000-0002-0274-0921

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Küreselleşen dünya ekonomisi ortamında geçiş ülkeleri grubunda yer alan ülke ekonomilerinin sahip oldukları sermaye düzeyi ekonomik büyüme sağlanması konusunda büyük bir önem taşımaktadır. Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucu bağımsız olan Türki devletleri tarafından sermaye yetersizliği gibi ekonomik sorunların ortadan kaldırılması için önemli bir faktör haline gelen doğrudan yabancı yatırımları çekmek için rekabet etmeye başlamıştır. Aynı zamanda doğrudan yabancı yatırımlara (DYY) ev sahipliğine aday olan bu ülkeler kendi ekonomilerinde ödemeler dengesinin düzeltilmesi, istihdam düzeyinin arttırılması, teknoloji gelişimi, altyapı düzenlemelerinin tamamlanmasına yönelik yasal ve ekonomik imkânlar sunmak yoluyla doğrudan yabancı yatırımlarını daha fazla arttırmaya çalışmaktadır.

Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Tacikistan ve Özbekistan gibi Orta Asya ülkeleri bağımsızlıklarını kazandıktan sonra, küreselleşen dünya ekonomisi piyasasına katılım sürecinde reformlar gerçekleştirmektedir ancak performansları farklı özellikleri nedeniyle birbirlerinden farklıdır ve dolayısıyla gelen DYY miktarında da önemli farklılıklar görülmektedir.

1- TÜRK DEVLETLERİNDE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN GELİŞİMİ

SSCB'nin 1991 yılında dağılmasından sonra Orta Asya bölgesindeki beş ülke bağımsız cumhuriyetlerini kurmuştur. Bunlar; Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan'dır. Bu ülkelerin ortak özellikleri; Türk devletleri perspektifinde ve geçiş sürecinde olan, jeo-stratejik önemi açısından doğal kaynakları ile enerji potansiyeli olan ve daha ziyade genç bir nüfusa sahip olan ülkeler olmalarıdır. Küreselleşme sistemine katılım kapsamında bu sürecin en önemli uluslararası ticaret faaliyetleri olarak bilinen doğrudan yabancı yatırımlar konusunda Türk Dünyası ülkelerine gelen ve çıkan DDY'ler aşağıdaki tablolarda 1995 ve 2018 yılları arasındaki gelişme gösterilmektedir.

Tablo1. Ekonomilere Göre DYY Girişler 1995 - 2018 (Milyon $)

	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018
Azerbaycan	155,0	129,9	1 679,9	563,0	4 047,7	4 500,0	2 867,0	1 403,0
Kazakistan	964,3	1 282,5	1 971,2	11 550,7	4 056,6	8 511,5	4 669,3	3 816,6
Kırgızistan	96,1	- 2,4	42,6	437,6	1 141,9	615,9	- 107,2	47,0
Tacikistan	10,0	23,5	14,2	155,3	558,6	343,7	269,9	316,7
Türkmenistan	233,0	131,0	418,2	3 632,3	3 043,0	2 243,2	2 085,9	1 985,1
Özbekistan	- 24,0	74,7	191,6	1 636,4	66,5	134,1	97,7	412,4

Kaynak: UNCTAD, 2018.

Ülkeler arasında en çok DYY çeken ülke Kazakistan'dır ve genellikle petrol veya doğalgaz sektöründe yoğunlaşan toplam yabancı yatırımların yarıdan fazlasının enerji sektörüne geldiği görülmektedir. Kırgızistan'da DYY girişi düzensiz bir eğilim göstermektedir ancak 2015 yılında en yüksek miktarda DYY girişi olmasının nedeni olarak, 2014 yılına kadar yüksek petrol fiyatları sayesinde sermaye artışı gösteren Kazak yatırımcıların Kırgızistan piyasasına girmesi gösterilmektedir (WTO, 2017).

Tacikistan'da bağımsızlığını elde etme sürecinde 1997 yılına kadar iç savaşın devam etmesi nedeniyle yaşanan ekonomik ve siyasi sorunlar doğrudan yabancı yatırımların gelmesi konusunda olumsuz etkiler yaratmıştır. Bu nedenle en düşük miktarda DYY çeken ülke Tacikistan'dır (Demirci, 2012: 18).

Türkmenistan'da sahip olunan enerji kaynakları doğrudan yabancı yatırımcılar için 2010 yılından itibaren önemli bir özellik olması itibariyle bu sektörde ülkeye giren yabancı sermayenin oldukça artmasına yol açmıştır. Bu süreçte Malezya'nın Petronas, Birleşik Arap Emirlikleri'nin Dragon Oil ve Rusya'nın Itera şirketleri ile yapılan anlaşmalar çerçevesinde DYY artışı gösterilmektedirler (Bazarova, 2015: 30-32). Ayrıca daha önce önemli bir kısmını ithalat ile karşıladığı çok sayıda ürünleri kendi piyasasından karşılamak için sanayilerini geliştirmek istediğinden bu alanlarda yatırımların arttırılmasına önem verilmeye başlanmakla birlikte son yıllarda DYY'larda düşme eğilimi görülmektedir (Babayev, 2009: 96).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Özbekistan'da doğrudan yabancı yatırımların girişi oldukça düşük seyretmektedir ve sermaye yatırımları toplamında doğrudan yabancı yatırımların payı %10 oranındadır (Karimov, 2013). 2017 yılından itibaren Özbekistan'a gelen DYY'ların % 60'ı Güney Kore ve Rusya'dandır. DYY'ların yarısı petrol ve doğalgaz gibi enerji sektörüne ve enerji lojistiği sektörüne yapılmaktadır (Asya Kalkınma Bankası Enstitüsü, 2018).

Türk dünyası ülkeleri arasında sadece Azerbaycan tarafından DYY çıkışları gerçekleştirildiği aşağıdaki tablodan da anlaşılmaktadır (Unctad, 2018).

Tablo 2. Ekonomilere Göre DYY Çıkışları 1995 – 2018 (Milyon $)

	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018
Azerbaycan	-	0,8	1 220,8	232,0	3 259,8	2 574,0	2 564,0	1 761,0
Kazakistan	0,3	4,4	- 147,9	7 885,5	795,2	- 5 234,9	913,2	- 1 102,6
Kırgızistan	-	4,5	-	0,0	- 1,2	0,0	- 29,0	1,0
Tacikistan	-	-	-	-	-	35,1	159,0	56,8

Kaynak: UNCTAD, FDI/MNE 2018.

Türk dünyası ülkeleri de denilen ve Sovyet Rusya'nı dağılmasından sonra bağımsız olan ve geçiş sürecindeki Orta Asya ülkeleri grubunda yer alan ülkeler arasında en fazla DYY stoku bulunan ülkeler sırasıyla; Kazakistan (149.253 milyon $), Türkmenistan (36.011 milyon $) ve Azerbaycan (31.059 milyon $)'dır (Unctad, 2018).

Özbekistan'da ülke ekonomisindeki toplam yabancı yatırımlar stokunun 2010 yılında 5,3 milyar doları aşarak önceki yıllara kıyasla önemli bir artış gerçekleştirilmesi ile ülkedeki yabancı yatırımlar artışı ekonomik iyileşmenin başlaması olarak görülmektedir. Kırgızistan ve Tacikistan'da ise 2000'li yıllarda artış eğilimi başlamış olmakla birlikte bu ülkeler halen kısıtlı bir gelişme düzeyinde bulunmaktadırlar. Aşağıdaki Tablo 3'te ekonomilere göre DYY stokları gösterilmektedir.

Tablo 3. Ekonomilere Göre DYY Stokları 1995 – 2018 (Milyon $)

	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018
Azerbaycan	330,1	1 791,0	11 930,0	7 648,0	22 229,0	26 683,1	29 550,9	31 059,5
Kazakistan	2 895,4	10 077,7	25 607,4	82 647,8	133 334,2	142 844,6	146 491,0	149 253,6
Kırgızistan	144,3	431,8	627,2	1 697,6	4 637,7	5 245,5	3 960,0	3 917,0
Tacikistan	40,0	136,2	17,7	1 146,4	1 945,3	2 368,7	2 442,9	2 759,7
Türkmenistan	415,0	949,2	2 393,1	13 442,3	29 697,5	31 940,7	34 026,6	36 011,8
Özbekistan	106,0	698,3	1 297,2	5 365,9	9 022,7	9 156,8	9 254,5	9 666,9

Kaynak: Unctad, 2018

Türk dünyası ülkeleri aslında daha eski yıllara dayanan zengin doğal kaynakları ve coğrafi konumları ile Orta Asya'nın stratejik ve kalkınma potansiyeline sahip ülkeleri konumunda olmakla birlikte, küreselleşen dünyada liberal ekonomiye geçiş sürecinde ekonomik açıdan kendilerini zor durumdan çıkarmayı başarmışlardır. Özellikle sahip oldukları enerji kaynaklarına olan talebin artışına bağlı olarak küreselleşme sistemine katılım konusunda mesafe almaya başlamışlardır. Her ne kadar ekonomik veya siyasal olarak yaşanan bazı kısıtlamalar bulunmakla birlikte geleceğe yönelik tahminlerde daha iyi sonuçların alınması kapsamında yeni düzenlemeler ve reformlar yapılmaya başlamıştır, örneğin (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2020);

– "Tacikistan hükümeti, ülkeye gelecek doğrudan yabancı yatırımları teşvik ederek arttırmak ve dolayısıyla ekonomik büyüme sağlamak için 20 ülke ile birlikte Yatırımların Karşılıklı Korunması ve Teşviki Anlaşması'nı imzalamıştır. Ayrıca ülkeye gelen yabancı sermaye miktarını yükseltmek amacıyla 23 ülke ile Ekonomik İşbirliği Anlaşması yapılmıştır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

– Azerbaycan hükümeti ise geçiş döneminden günümüze kadar almış olduğu kararlarla serbest piyasa ekonomisinde yabancı yatırımcıların ülkeye daha fazla gelmesi kararlılığını göstermiştir. Azerbaycan'ın diğer ülkelere kıyasla daha başarılı bir performans göstermiş olmasına rağmen yapılan genel değerlendirmelerde daha düşük sıralarda yer alma nedenleri arasında; hukuk sisteminin yeterli çalışması, istihdam düşüklüğü, vergi gelirlerinin istenen düzeylerde olmaması, ihracat düzeylerinin düşüklüğü gösterilmektedir.

– Kazakistan, Türkiye'nin bu bölgedeki en fazla yatırımlarının bulunduğu bir ülkedir ve DYY'ı kendi ülkesine çekme konusunda diğer ülkelere göre daha başarılı bir performans göstermiştir. DYY artışı üzerinde hidrokarbon alanlarındaki gelişmelerin etkisi olmuştur.

– Özbekistan'a yatırım çekilmesi yönünde çalışmalar son zamanlarda daha hızlı yürütülmektedir ve bu kapsamda birçok vergi muafiyetleri tanınmaktadır.

– Türkmenistan'da DYY çekmek için gerekli alt yapı ihtiyacının karşılanmamış olması gibi bazı eksiklikler bulunması yanı sıra komşu ülkeler tarafından daha uygun alternatifler sunulması nedenleriyle, enerji sektörünün DYY için önemli bir potansiyel sağlamasına rağmen bu sektörde bile ülkeye giren yabancı sermaye oldukça kısıtlı kalmıştır. Bununla birlikte tekstil alanında DYY çekme konusunda nispeten daha başarılı olunmuştur. Günümüzde henüz, olumlu bir yatırım ortamı yaratmak için gerekli olan reformlar beklenen düzeyde gerçekleştirilememiştir".

Kırgızistan DYY çekme faaliyetleri oldukça yüksek olan bir ülkedir. En önemli sektörün hidroelektrik enerji üretimi olduğu görülmektedir. Diğer taraftan, iç pazar kapasitesinin düşük olması, sanayi sektöründeki eksiklikler, doğal kaynakların düşüklüğü, yolsuzluk oranlarının yüksekliği ve bulunduğu bölgede işbirliği eksikliği gibi sorunların aşılması gerektiği gözlemlenmektedir. Ancak son yıllarda Ulusal Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi (2013-2017) düzenlenmesi güvenilirlik açısından önemli bir aşama sağlamıştır (Anisimov, 2011:13).

Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan verilerde Avrasya ekonomilerinin (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Özbekistan ve Türkmenistan) çektiği yabancı sermaye toplamının, dünyanın toplam yabancı sermaye miktarının yaklaşık % 1,5 gibi oldukça düşük bir oranında seyretmekte olduğu açıklanmaktadır (UNCTAD, 2020).

SONUÇ

Küreselleşme sürecinde dünyadaki geçiş ülkeleri grubunda yer alan ülkeler küreselleşme sisteminin en önemli uluslararası ticaret faaliyetleri olarak kendini gösteren yabancı doğrudan yatırımları kendi ülkelerine daha fazla çekmek için çalışmalara ve küresel rekabet ortamına katılmaya başlamıştır. Bu çalışma kapsamında incelenen ve Türk dünyası ülkeleri de dediğimiz ve SSCB'nin dağılmasından sonra 1991 yılında bağımsızlıklarını kazanarak kendi devlet yönetimlerini kurmuş olan Orta Asya ülkeleri olarak Kazakistan, Kırgız Cumhuriyeti, Türkmenistan, Tacikistan ve Özbekistan tarafından yeni düzenledikleri ekonomik yapıları ve yatırım olanakları ile DYY'ları arttırmaya çalıştıkları görülmektedir. Dünyada başlangıç yıllarında gelişmiş ülkeler tarafından yüksek düzeylerde gerçekleştirilen ancak ilerleyen yıllarda gelişmekte olan ülkelerin de katılımıyla oldukça önemli bir artış gösteren bu uluslararası ekonomik faaliyetlerden pay alabilmek ve aldıkları payın artmasını sağlamak için birçok yeni reformları hayata geçirmişlerdir. Bu aşamada ülkeler tarafından uygulanan politikalara ve sahip oldukları doğal kaynak zenginliklerine bağlı olarak söz konusu ülkelerin performansları birbirlerinden farklı olmaktadır. Bu amaçla 1995 ve 2018 yılları arasında gerçekleştirilen DYY faaliyetlerinde gösterilen eğilimleri değerlendirilmiştir.

Doğrudan yabancı yatırım girişlerinde belirtilen yıllar arasında en başarılı performans Kazakistan tarafından gösterilmiş, Azerbaycan ve Türkmenistan'da önemli artışlar sağlanmış olmasına karşılık Kırgızistan ve Özbekistan'da çok düşük oranlar bulunduğu görülmektedir. Küreselleşme ortamında DYY çıkışları konusunda sadece Azerbaycan tarafından katılım sağlanabilmiştir. DYY stokları açısından Kazakistan en yüksek düzeyde faaliyet göstermiştir ve onu sırasıyla Türkmenistan ve Azerbaycan takip etmektedir. Diğerleri arasında Özbekistan'ın DYY stoklarında daha fazla bir artış eğilimi sağlandığı görülmektedir.

SSCB'den ayrılarak bağımsızlıklarını kazanmalarının üzerinden çeyrek yüzyıldan daha fazla bir süre geçmiş olmasına rağmen halen Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Özbekistan ve Türkmenistan tarafından çekilen yabancı sermaye toplamının, dünyanın toplam yabancı sermaye toplamının % 1,5'u kadar düşük bir oranda pay sahibi olabildikleri açıklanmaktadır. Sahip oldukları kaynakların fazlalığına karşılık beklenen performansın sağlanması amacıyla Orta Asya'daki bağımsız Türk devletlerinin gerekli alt yapı düzenlemeleri, kurumsal reformlar ve iş yapma kolaylığı olanakları sağlanması yanı sıra diğer ülkelerle işbirliği faaliyetlerine hız kazandırılması gereği öngörülmektedir.

FAYDALANILAN KAYNAKLAR

1. Anisimov, A. M. (2011). Kırgızistan'ın Gümrük Birliğine Üyeliğinin Ekonomik Etkisinin Değerlendirmesi. Avrasya Ekonomik Entegrasyon Dergisi, 4(13).
2. Asya Kalkınma Bankası Enstitüsü, (2018), http://enerjienstitusu.de/tag/asya-kalkinma-bankasi/
3. Babayev, K.(2009). Türkmenistan'ın Ekonomik Gelişmesinde Yabancı Yatırımların Rolü ve Önemi. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
4. Bazarova, A.(2015). Türkmen doğalgazının Türkmenistan ekonomisine Yansımaları. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Gaziantep.
5. Demirci, L. (2012). Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın Kesişimindeki Sorunlu Vadi: Fergana. Savunma Bilimleri Dergisi, 11(2), 33-69.
6. Karimov, M.M. (2013). Pryamiye İnstranniye İnvestitsii Kak Faktor Privışeniya Konkurentno sposobnosti Ekonomiki Uzbekistana (Özbekistan Ekonomisin Rekabet Edebilirliğinin Arttırılmasının Faktörü Olarak Doğrudan Yabancı Yatırımlar), Sovremennaya Ekonomika: Problemı, Tendentsii, Perspektivı, No:8, Yıl:2013, s. 31.
7. Syzdykova, A. (2018). Orta Asya Ülkelerinde Enerji Tüketimi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Veri Analizi. Journal of Economics & Administrative Sciences/Afyon Kocatepe Üniversitesi Iktisadi ve Idari Bilimler Fakültesi Dergisi, 20(1).
8. T.C. Ekonomi Bakanlığı (2016). Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Raporu, https://eb.ticaret.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-212362 Erişim: 23.07.2018
9. UNCTAD, (2018), FDI/MNE database (www.unctad.org/fdistatistics).
10. WTO (2013). Trade Policy Review- Report by Kyrgyz Republic, October.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(30)

Könül SALMANOVA İsrafil qızı[65]

LAYLA VƏ OXŞAMALARDA İŞLƏNƏN BƏZİ KÖHNƏLMİŞ SÖZLƏR BARƏDƏ
ABOUT SOME OBSOLETE WORDS USED IN LAYLA AND SIMILARITIES

ÖZ

Bizə doğma olan layla və oxşama nümunlərinin yaradıcıları, doğulduğumuz gündən bizi əzizləyən, hər əziyyətimizə qatlanan, bizi qoruyan, tərbiyə edən analarımız, nənələrimizdir. Bu müəlliflər də şeirləri (layla və oxşamları) ifa edərkən sözü əsas məqsəd hesab edərək, körpə dinləyicilərinə nələrisə aşılamaq istəmişlər. Həqiqətən də bu şeirlər qədər kiçik yaşlı dinləyicilərə sözlə təsir etməyin ikinci uğurlu yolunu tapmaq mümkün deyildir. Uşaq folkloru nümunələrimizdə ən müxtəlif üsullarla uşaqların diqqəti bilavasitə dilə, sözlərə cəlb edilir. Uşaq təfəkküründə sözlərə maraq oyatmaq, sözün forması, quruluşu, mənası, etimologiyası və s. kimi məsələləri öyrənməyə həvəs yaratmaq işində nümunəvi uşaq şeirlərinin əhəmiyyəti qeyd olunmalıdır. Üslubi leksika sözlərin poetik fəaliyyətidir, onun estetik təbiətini duymaqdır, onu bədii zövqə uyğun işlətməkdir. müxtəlif boyalarda bədii mətnə uyğunlaşdırmaqdır. Yəni layla və oxşamalarda işlənən sözlərin özünəməxsus xüsusiyyətləri vardır ki, bu xüsusiliklər də onlara şeirin üslubunu zənginləşdirməyə yardımçı olurlar. Leksik üslubiyyat bildiyimiz kimi, sözləri bilavasitə istifadədə öyrəndiyi üçün nitqin leksik, leksik-üslubi imkanlarını aşkara çıxarır, tədqiq edir. Burada sözə estetik münasibət başlıca yer tutur.

Nəticə olaraq deyə bilərik ki, köhnəlmiş sözlərin hər iki növü (arxaizm və tarixizm) layla və oxşamalarda diqqətçəkən və güclü üslubi vahid kimi çıxış edir. Əsas üslubi funksiyası tarixilik, yəni müəyyən tarixi dövrün çalarlarını daha real və təsirli çatdırmaqdır. Əlbəttə, o demək deyil ki, poetik nümunə hansısa tarixi mühitin məhsuludursa, şeirdə bütün vahidlər köhnəlmiş sözlər olmalıdır. Bu leksik vahidlər məhz zərurət nəticəsində, əsərin məzmunu ilə əlaqədar geniş üslubi məqsədlərə xidmət edirlər. Arxaik sözlər layla və oxşama dilinin ekspressivlik dərəcəsini də artırır, hətta bəzi məqamlarda şeir dilinə satira, istehza, kinayə çalarlıqları da qata bilir.

Anahtar Kelimeler: layla, oxşama, arxaizm, tarixizm, üslubi leksika.

ABSTRACT

The creators of the native lamina and similar patterns are our mothers and grandmothers, who have been in love with us since the day we were born, who have been involved in all our suffering, and who have protected us. These authors also wanted to convey to the baby listeners what they considered the main purpose of the poems while playing the poems. Indeed, it is impossible to find a second successful way to impress even young poets with these poems. In our examples of child folklore, children are drawn to the words and words directly in most different ways. To arouse interest in words in children's thinking, form, structure, meaning, etymology, etc. The importance of exemplary children's poetry should be emphasized in the effort to explore such issues. Style is a poetic activity of words, to be aware of its aesthetic nature, to use it in accordance with artistic taste. adapting fiction text in different colors. That is, words used in layering and similarities have their own unique features that help them enrich the style of poetry. As we know, lexical styling exposes the lexical, lexical-styling possibilities of speech as it learns directly from the use of words. Here the aesthetic attitude to the word is at the forefront.

As a result, we can say that both types of obsolete words (archaism and historiography) have a remarkable and powerful style of layering and similarity. The basic style function is to convey the historical, that is, the more realistic and effective the shades of a particular historical period. Of course, this does not mean that if a poetic example is a product of some historical environment, all units in the poem must be obsolete. These lexical units serve as a wide range of stylistic purposes related to the content of the work as a result of necessity. Archaic words also increase the level of expressiveness of the layout and the language, and in some cases can even add to the poetic language satire, mockery and irony.

Keywords: *layout, similarity, archaism, history, style vocabulary.*

[65] Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti, doktorant; Bakü/AZERBAYCAN; E-mail: konulka999@gmail.com

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Bizə doğma olan layla və oxşama nümunlərinin yaradıcıları, doğulduğumuz gündən bizi əzizləyən, hər əziyyətimizə qatlanan, bizi qoruyan, tərbiyə edən analarımız, nənələrimizdir. Bu müəlliflər də şeirləri (layla və oxşamları) ifa edərkən sözü əsas məqsəd hesab edərək, körpə dinləyicilərinə nələrisə aşılamaq istəmişlər. Həqiqətən də bu şeirlər qədər kiçik yaşlı dinləyicilərə "sözlə təsir etməyin ikinci uğurlu yolunu tapmaq mümkün deyildir" (Məmmədov M., Babayev Y., Cavadov T. Pedaoji mühit və uşaq ədəbiyyatı. Bakı:"Maarif", 1992, 288 səh.- 52).

Uşaq folkloru nümunələrimizdə ən müxtəlif üsullarla uşaqların diqqəti bilavasitə dilə, sözlərə cəlb edilir. Uşaq təfəkküründə sözlərə maraq oyatmaq, sözün forması, quruluşu, mənası, etimologiyası və s. kimi məsələləri öyrənməyə həvəs yaratmaq işində nümunəvi uşaq şeirlərinin əhəmiyyəti qeyd olunmalıdır.

Üslubi leksika sözlərin poetik fəaliyyətidir, onun estetik təbiətini duymaqdır, onu bədii zövqə uyğun işlətməkdir. müxtəlif boyalarda bədii mətnə uyğunlaşdırmaqdır. Yəni layla və oxşamalarda işlənən sözlərin özünəməxsus xüsusiyyətləri vardır ki, bu xüsusiliklər də onlara şeirin üslubunu zənginləşdirməyə yardımçı olurlar. Leksik üslubiyyat bildiyimiz kimi, sözləri bilavasitə istifadədə öyrəndiyi üçün nitqin leksik, leksik-üslubi imkanlarını aşkara çıxarır, tədqiq edir. Burada sözə estetik münasibət başlıca yer tutur. Sözün bədii çalarlarının, üslubi istiqamətlərinin bütün çalarları layla və oxşamalarda da öz əksini tapır.

Layla və oxşamaları təşkil edən leksik dil vahidləri içərisində zaman keçdikcə dilimizdə işləkliyini itirmiş sözlər də az deyil. Bunların bir qismi isə öz varlıqlarını dialekt və şivələrdə qoruyub saxlayırlar. Belə sözlər dilin qədimliyini göstərən ən başlıca vahidlər kimi, ədəbi nümunələrimizin tərkibində yaşamış, müasir dövrümüzə qədər gəlib çıxa bilmişlər. Nəzərə alsaq ki, uşaq folkloru nümunələrimiz bir dövrün deyil, müxtəlif tarixi mərhələlərin məhsuludur, belə vahidlərin-köhnəlmiş sözlərin bu nümunələrdə işlənməsi təbii sayıla bilər. Köhnəlmiş sözlər qədim dövr insanlarının həyat şəraitinin, yaşayış tərzinin, məişətinin, dünyagörüşünün ilkin mənzərəsini göstərə bilməklə yanaşı, həm də qədim insanların adətləri, inancları və həmin tarixi dövrün siyasi mənzərəsi barədə təsəvvür formalaşdıra bilir. Belə demək olar ki, köhnəlmiş sözlər tarixi dövr çalarlarını təbii şəkildə çatdırmaq üçün ən uyğun üslubi vasitədir:

Layla dedim, *carçı* mən,
Harayçı mən, *carçı* mən.
Toy günündə olaydım,
Küçələrdə *carçı* mən (Dərbənd folkloru. Azərbaycan folkloru antologiyası. XIV kitab. Bakı: Səda, 2006,419 səh.- 275)

Nümunə kimi təqdim etdiyimiz laylada *carçı* və *harayçı* sözləri diqqəti cəlb edir. Bu iki söz həm də bir-birilə sinonimdir.

"Car çəkmək" köhnəlmiş sözündən düzəlmiş "carçı" ifadəsi izahlı lüğətimizdə "car çəkən", "uca səslə bir xəbəri hər kəsə elan edən, bildirən" anlamında izah olunur. Qədimdə bu işlə məşğul olan insanlar xalqa vacib olan xəbərləri, elanları məhz bu yolla çatdırırdılar. Küçə-küçə gəzib yüksək səslə qışqırır, insanları mövcud vəziyyətdən, olanlardan xəbərdar edirdilər. Təbii ki, bu işi görənlər informasiya vasitələrinin inkişaf etmədiyi bir dövrdə fəaliyyət göstərirdilər. Laylada işlənən bu arxaik söz sətir sonlarında təkrarlanaraq həm ritmiklik yaratmağa nail olmuş, həm də həmin dövrü az da olsa oxucunun təsəvvüründə canlandıra bilmişdir. Eyni zamanda "carçı" köhnəlmiş sözü, şeirdəki əsas mənanı, yəni ananın balası barədə toy arzusunu biraz da qabarıq və təsirli çatdırmağa xidmət edir.

Göründüyü kimi bədii mətndə yer alan hansısa arxaik söz, ilk baxışda oxucuya yad və çətin başadüşülən görünsə də, qədim dövrün çalarlıqlarını daha təbii çatdırmaq üçün ən əlverişli üslubi vasitədir. Arxaik sözün işləndiyi sətirlər daha çox diqqəti cəlb edən və daha maraqlı səslənir. Bir anlıq oxucuya aid olduğu xalqın keçmişdəki həyat tərzini, düşüncələrini və həyata baxışını çatdırmağa çalışır. Əcdadlarımız öz ovladlarına necə bir həyat arzulayır? Onlar üçün nümunəvi övlad necə olmalıdır? Əsl insan olmaq üçün hansı xüsusiyyətləri daşımalıdır? Bir sözlə qədim xalqımız, analarımız övladlarını hansı psixologiya və inanclarla tərbiyə edirdilər? Bu sualların cavabı tariximizi özündə yaşadan başqa bədii nümunələrdə olduğu kimi, layla və oxşamaların da vardır:

Laylay dedim *Qazana,*
Hörmət elə *ozana*.
İgid o adamdır ki,

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Halal çörək qazana (Loru-Pəmbək folkloru. AFA. XX kitab. Bakı:Nurlan, 2011, 399 səh.-298).

Çox maraqlı bir leksik tərkibə malik layla nümunəsini təhlil etməyə çalışaq. Buradakı iki arxaik sözdən biri işləkliyini itirmiş "Qazan" antroponimi, digəri isə müasir ədəbi dilimizdə "aşıq" sözü ilə əvəzlənən "ozan" sözüdür. Olduqca professional bədii texnika ilə tərtib olunmuş nümunədə seçilən arxaizmlər həm qafiyə, həm də bədii fikrin çatdırılması naminə çox uyarlı görünürlər. Layla başdan sona ananın öz balasına ötürmək istədiyi qiymətli məsləhətlərlə zəngindir. Ana bu məqsədinə nail olmaq üçün bildiyi və hörmət etdiyi iki növ insan modelini nümunə göstərir. O düşünür ki, övladı Kitabi-Dədə Qorqudun ən müsbət qəhrəmanlarından olan Qazan kimi güclü qəhrəman, ozan kimi olmalıdır. Hər iki arxaik sözün etimoloji izahına diqqət yetirək. "Qazan" antroponimi adından da göründüyü kimi "qazanmaq", "qalib gəlmək" mənasını daşıyır. Xalqımızın əbədiyaşar abidəsi "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanında yer alan bu obraz görünür xalqımızın qəlbini fəth edə bilmiş və nümunəyə çevrilmişdir. Məhz qorxmaz və güclü olduğu üçün, düşmənlə mübarizədən üzü ağ çıxdığı üçün Dədə Qorqud bu adı ona vermişdi.

Dastanın dilinin təhlilini çox uğurla aparmış Ə.Tanrıverdi, buradakı antroponimlərin etimologiyasına da toxunub. "Qazan" adını izah edərkən bildirir ki, antroponim "şərəfli", "şöhrətli", "ad qazanmaq" ifadələrinə uyğundur (Tanrıverdi Ə."Kitabi-Dədə Qorqud"da şəxs adları. Bakı:Elm, 1999, 157 səh.-132)

"Ozan" arxaik sözünün etimoloji izahı da maraqlıdır. Bu söz də KDQ-da tez-tez işlənən ifadələr sırasındadır. Dastanda "ozan", hər kəsin xəbər öyrəndiyi, məsləhət aldığı və hörmət etdiyi biri kimi göstərilir:

Mərə *Ozan*! Qarşı yatan qara dağdan,
Aşub gəldigində-keçdigində
Beyrək adlu yigidə buluşmadınmı?(KDQ)

Etimoloji lüğətdə (Əhmədov B. Qısa etimoloji lüğət. Bakı: Təfəkkür, 2001, 208 səh.-201) də "ozan", "dərrakəli", "ağıllı" anlamında yozulur. Sözdəki "oz", "üz" hissəciyi müxtəlif mənbələrdə "bıçağın ağzı", uyğur dilində isə "gözəl səs çıxaran" mənaları ilə əlaqələndirilir.

Görünür bu layla nümunəsi məhz KDQ-dan təsirlənərək yazılmışdır. Hər iki arxaik söz şeirin təsir gücünü, məna ötürücülüyünü biraz da artırmışdır. O dövr insanlarının düşüncə tərzini...

Layla və oxşamaların lüğət tərkibində daha çox diqqətçəkən və məhsuldar arxaik sözlərdən biri də "birçək" sözüdür. Bu sözə şeirlərdə həm ayrıca, həm də müasir ədəbi dildəki "saç" variantı ilə qoşa şəkildə də rast gəlmək olur:

Qızım solmaz çiçəkdi.
Qızım qara *birçəkdi*.
Bütün qızlar içində,
O, hamıdan göyçəkdi (Qaraqoyunlu folkloru. Azərbaycan folkloru antologiyası. Bakı: Səda, 2002, 464 səh.-342).

Qızım qızlar içində,
Saç-birçəyi qıçında.
Qızım kimi qız olmaz.
Kəlbəcərdə, Laçında (Qəhrəman İ. Laçın folkloru. Bakı:Adiloğlu, 2009, 256 səh.- 172).

Etimoloji lüğətdə "birçək" sözünün qədim forması "burcaq" kimi göstərilir (48)və anlamı "alına tökülən saç" deməkdir. "Birçək" sözünün izahlı lüğətdə həm də "ümumiyyətlə saç" mənası da qeyd olunur. Bu arxaik sözü şeirlərdə təsiredici üslubi vasitə kimi, daha çox ana və nənələrin qız uşaqlarına oxuduğu layla və oxşamalarda görə bilirik. Yenə də, köhnəlmiş söz öz əsas üslubi funksiyası ilə çıxış edərək, həmin dövr insanının dünyagörüşünü, ailə psixologiyasını oxucuya çatdırır. Tarixən də analarımız öz qızlarını gözəl qamətli, uzun saçlı görmək istəmiş, onları böyütdükcə bir gün qızlarına xeyirli bir qismət çıxacağını arzulamışlar. Əlbəttə ki, qədimdə də, indi də, xalqımız hər şeydən üstün saydıqları milli-mənəvi dəyərləri qoruyub saxlamış, vətənə, dövlətə layiqli övlad, həyat yoldaşı və ana yetişdirməyə çalışmışlar.

Saç-birçək bir qızın, qadının əsas bəzəyi, gözəlliyinin göstəricisi kimi müxtəlif dövrlərdə yaranan bədii nümunələrdə işlənmiş, şeirə poetik ovqat bəxş edə bilmişdir: Qaşın qabağında seyqəlli birçək (M.P.Vaqif)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Layla və oxşamalarda köhnəlmiş sözlərin həm arxaizm, həm də tarixizm növləri yer alır. Tarixizmlər bu nümunələrdə daha çox diqqəti cəlb etdiyi və məhsuldarlıq kəsb etdiyi üçün onları qruplaşdıraraq təhlil aparmağı məqsədəuyğun saydıq:

1. Köhnə üsul-idarə, titul, vəzifə, silk və s. bildirən sözlər. Bu tarixizmlərə layla və oxşama dilində daha çox rast gəlinir. Beşik başında layla deyən və ya övladını oxşama deməklə əyləndirən analar, can parçalarını yüksək titula, vəzifəyə sahib biri kimi görməyi xəyal etmişlər. Övladlarının gələcəkdə heç bir çətinlik görməməsini, sayılıb-seçilən insanlardan olmasını diləmiş və bu arzularını şeirlərlə göstərməyə çalışmışlar:

Şirin yuxu tapginan,
Sultan bala, *xan* bala (Göyçə folkloru. AFA. III kitab. Bakı:Səda, 2000, 768 səh.- 680)

Sən yatasan beşikdə,
Mən oturum keşiyində,
Qul-qarabaş eşiyində,
Layla balam, layla (Şəki folkloru. AFA. VI kitab. Bakı:Səda, 2002, 496 səh.-92)

Hər iki layla nümunəsində də ifaçı(ana) beşik başında oxuduğu sətirlərdə övladına öz arzularını dilə gətirir. Ana üçün övladı evinin "*xan*"ı, "*sultan*"ıdır və gələcəkdə də belə yüksək titullu biri olmasını xəyal edir. Onun xəyallarında hətta övladının *qul-qaravaşları* da vardır.

Layla və oxşamalarda işlənən bu tip tarixizimlər həm də şeirin dilinə şirinlik qataraq, yumor, zarafat, kinayə çalarları yarada bilir:

Qızım-qızım qız ağa,
Qızı vermərəm uzağa.
Qızıma elçi gələcək.
Əlli atlı, yüz *ağa* (Gəncəbasar folkloru. AFA.IV kitab. Bakı:Səda, 2000, 500 səh.- 473)

2. Silah və döyüş ləvazimatlarının adları: Layla və oxşama nümunələrində bəzən tarixən döyüşlərdə istifadə olunan silahların adı da çəkilir. Təsadüfi hal deyil ki, bu vahidlər daha çox oğlan övladlarına oxunan şeirlərdə məhsuldardır. Tarix boyu torpağımıza göz tikən müxtəlif düşmənlərlə mübarizə aparan xalq olaraq, əlbəttə ki, oğlan övladı böyüdərkən ilk növbədə ona qorxmazlığı, vətənə sadiqliyi, mübarizliyi aşılamaq istəmişik:

Tanrı bunun tayını ver,
Oxunu gizlət, *yayını* ver.
Olanlarınkını saxla,
Olmayanların payını ver (Naxçıvan folkloru. Azərbaycan folkloru antologiyası. I cild. Naxçıvan: Əcəmi, 2010, 510 səh.- 309).

Layla dedim həmişə,
Xançalı tut gümüşə.
Yorğanında gül bitsin,
Döşəyində bənövşə (Qəhrəman İ. Laçın folkloru. Bakı:Adiloğlu, 2009, 256 səh.- 171).

Nümunəvi oğlan övladları kiçik yaşlarından artıq silahla davranmağı, at sürməyi, döyüşməyi bacarmalı idilər. İnanca görə belə oğula qız almaq da çətin deyildi, çünki qızlar var-dövlətə, yaraşığa görə deyil, məhz igidliyinə görə həyat yoldaşı seçirdilər:

Ay Allah, bu kimdi-kimdi?!
Bağçada-bağda qovundu
Xəncər-bıçaq belində,
Qızlara *pəhləvandı* (Şirvan folkloru. Azərbaycan folkloru antologiyası. Bakı:Səda, 2005, 443 səh. -306)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

3. Geyim və örtük adları: Poetik örnəklərdə bəzən tarixi geyim növlərinin adları da çəkilir. Bu tarixi vahidlər də bizə, əcdadlarımızın geyim tərzini, hansı libasları və örtükləri istifadə etdiklərini göstərmək üçündür. Qədimdə yaşayan xanım-xatun, həyalı Azərbaycan qadınlarının nümunəsi göz önündə canlanır. Aşağıdakı oxşama nümunəsində "çalma" tarixizmi işlənmişdir. Bu örtük növü qədimdə yaşlı nənələrin istifadə etdikləri bir geyimdir. İzahlı lüğətdə hind kişilərinin başında olan sarılmış parçaya bənzədilir. Yaylığın sarılaraq bağlandığı bir örtük növü olan çalma, dəyərli bir əşya kimi göstərilərək, övlada qurban deyilir:

Bağçamızın alması,
Qonşumuzun heyvası.
Qarıların *çalma*sı.
Qurvan olsun balama (Qaraqoyunlu folkloru. Azərbaycan folkloru antologiyası. Bakı: Səda, 2002, 464 səh.- 341)

Nümunə kimi göstərəcəyimiz növbəti oxşamada isə, tarixi geyim adı xalqımızın qədim adət-ənənərinin bir göstəricisi kimi diqqəti cəlb edir. Şeirdə işlənən "tuman" sözü tarixən qadın geyiminin aşağı hissəsi, yəni ətəyi mənasında istifadə olunub. Oxşamada ana, qız övladına öz diləklərini dilə gətirərək, bir gün qızının ailə quracağını və ona xonçada geyimlər gələcəyini təsəvvür edir:

Dağlarda ceyran,
Bu qıza qurban,
On xara *tuman*,
Gələr qızımçün (Uşaq folkloru. Bakı: Altun kitab, 2007, 96 səh.-18)

4. Pul vahidlərinin adları: Belə vahidlər layla və oxşamalarda müəyyən tarixi dövrün siyasi mənzərəsini canlandıra bilir. Bu pul vahidləri xalqın yaşadığı dövrün sosial-iqtisadi durumunu göstərməklə tarixilik prinsipini qoruyub saxlayır:

Qapımızda var çinar,
Yarpağı *dinar-dinar*,
Mənim balam körpədi,
Saxlasın pərvərdigar (Azərbaycan folkloru antologiyası. Bakı:Çıraq, 2015, 613 səh.-66)

Bəzən də valideyn ən dəyərlisini-övladını, həmin tarixi dövrə münasib pul vahidi ilə müqayisə edir. Təbii ki, bu nisbi bənzətmə balasının ana-ata üçün qiymətli olduğunu göstərmək üçün işlənir. Bu zaman işlənən tarixizm şeirə ekspressivlik qataraq, oynaq ab-hava bəxş edir:

Sən mənim bir dinarım,
Bir *ağçam*, bir *dinarım*
Amandır əsmə külək,
Salarsan birdi narım (Azərbaycan bayatıları. Bakı:Elm, 1984, 260 səh.-184)

Qızım, qızdı,
Yüz *tümən* azdı,
Minliyi gətirin,
Qızımı götürün (Azərbaycan bayatıları. Bakı:Elm, 1984, 260 səh.-182)

Nəticə olaraq deyə bilərik ki, köhnəlmiş sözlərin hər iki növü (arxaizm və tarixizm) layla və oxşamalarda diqqətçəkən və güclü üslubi vahid kimi çıxış edir. Əsas üslubi funksiyası tarixilik, yəni müəyyən tarixi dövrün çalarlarını daha real və təsirli çatdırmaqdır. Əlbəttə, o demək deyil ki, poetik nümunə hansısa tarixi mühitin məhsuludursa, şeirdə bütün vahidlər köhnəlmiş sözlər olmalıdır. Bu leksik vahidlər məhz zərurət nəticəsində, əsərin məzmunu ilə əlaqədar geniş üslubi məqsədlərə xidmət edirlər. Arxaik sözlər layla və oxşama dilinin ekspressivlik dərəcəsini də artırır, hətta bəzi məqamlarda şeir dilinə satira, istehza, kinayə çalarlıqları da qata bilir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. Məmmədov M., Babayev Y., Cavadov T. Pedaoji mühit və uşaq ədəbiyyatı. Bakı:"Maarif", 1992, 288 səh.

2. Qəhrəman İ. Laçın folkloru. Bakı:Adiloğlu, 2009, 256 səh.
3. Uşaq folkloru. Bakı: Altun kitab, 2007, 96 səh.
4. Naxçıvan folkloru. Azərbaycan folkloru antologiyası. I cild. Naxçıvan: Əcəmi, 2010, 510 səh.
5. Qaraqoyunlu folkloru. Azərbaycan folkloru antologiyası. Bakı: Səda, 2002, 464 səh.
6. Dərbənd folkloru. Azərbaycan folkloru antologiyası. XIV kitab. Bakı: Səda, 2006,419 səh.
7. Şəki folkloru. AFA. VI kitab. Bakı:Səda, 2002, 496 səh.
8. Loru-Pəmbək folkloru. AFA. XX kitab. Bakı:Nurlan, 2011, 399 səh.
9. Gəncəbasar folkloru. AFA.IV kitab. Bakı:Səda, 2000, 500 səh.
10. Göyçə folkloru. AFA. III kitab. Bakı:Səda, 2000, 768 səh.
11. Azərbaycan bayatıları. Bakı:Elm, 1984, 260 səh.
12. Şirvan folkloru. Azərbaycan folkloru antologiyası. Bakı:Səda, 2005, 443 səh.
13. Azərbaycan folkloru antologiyası. Bakı:Çıraq, 2015, 613 səh.
14. Tanrıverdi Ə.”Kitabi-Dədə Qorqud”da şəxs adları. Bakı:Elm, 1999, 157 səh.
15. Əhmədov B. Qısa etimoloji lüğət. Bakı: Təfəkkür, 2001, 208 səh.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(31)

Araşdırmacı Nabat İBRAHİMOVA Fuad Qızı[66]

KULLANMA BAKIMINDAN ESKİ TÜRK YAZILI ANITLARININ SÖZLÜK İÇERİĞİ

GLOSSARY CONTENT OF OLD TURKISH WRITTEN MONUMENTS FOR USE

ÖZ

Eski yazılı Türk anıtlarında, özellikle Göktürk kitabesinde, Göktürk ve Uygur dillerinin kelime haznesinin sadece küçük bir kısmı yansıtılmaktadır. Göktürk yazılarının sözlük haznesinin çok az olduğu ve bunun için de çok küçük olduğu fikri ile elakadar bir çok fikirler vardır. Göktürk yazılarının metinleri yaklaşık 4.000 kelime içerir ve eski Uygur yazıtlarının metinlerinin hacmine göre büyük olması en kapsamlı sanat eserlerinin bile yer aldığı söylenir. Bu nedenle eski Uygur edebi dilinin günümüze kadar iyi korunduğu fikri doğrudur. Eski Türk yazımının kelime haznesi o kadar zengindir ki, ondan modern Türk dillerinin sözlük yapısını incelemek için yardımcı bir materyal olarak, hem de bağımsız bir dil sözlüğü olarak da bahsedile bilir.

Eski Türk yazıtlarının kelime haznesinin temelini halk söz ve ifadeleri oluşturur. Eski Türk dillerinde kullanılan kelimelerin çoğu modern Türkçede korunmakta, kullanılmaktadır. Eski Türk kelimelerinden bazılarında fonetik içerik aynı kalır, ancak anlamsal olarak deyişmiş olur. Bazılarında hem anlamı, hem fonetik yapısı aynı kalmış, Bazı kelimeler ise eski yazıtlarda kullanılsa da, çağdaş türk dilleri için arkaikleşmişdir. Yani modern Türk dillerinde iz bırakmayan sözcükler de vardır.

Anahtar Kelimeler: Türkler, eski yazılar, taş kitaplar, sözlük içeriği.

ABSTRACT

Only a small part of the vocabulary of Göktürk and Uyghur languages is reflected in old written Turkish monuments, especially in the Göktürk inscription. There are many ideas with the idea that the Göktürk writings are very small in the dictionary and are too small for this. The texts of the Göktürk writings contain about 4,000 words and it is said that the texts of the old Uighur inscriptions are large according to the volume and even the most comprehensive works of art are included. For this reason, it is true that the old Uighur literary language has been well preserved until today. The vocabulary of ancient Turkish writing is so rich that it can be mentioned as an auxiliary material to study the dictionary structure of modern Turkish languages, as well as an independent language dictionary.

Folk words and expressions form the basis of the vocabulary of old Turkish inscriptions. Most of the words used in old Turkish languages are preserved and used in modern Turkish. In some of the old Turkish words, the phonetic content remains the same, but is semantically expressed. In some, both its meaning and phonetic structure remained the same, while some words were used in ancient inscriptions, they were archaic for contemporary Turkish languages. In other words, there are words that do not leave marks in modern Turkish languages.

Keywords: *Turks, old writings, stone books, dictionary content.*

[66] Azerbaycan Cumhurbaşkanı yanında Devlet Yönetim Akademisi; Bakü/AZERBAYCAN; E-mail: hasanovanabat@hotmail.com

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ:

Eski yazılı Türk anıtlarında, özellikle Göktürk kitabesinde, Göktürk ve Uygur dillerinin kelime haznesinin sadece küçük bir kısmı yansıtılmaktadır. Göktürk yazılarının sözlük haznesinin çok az olduğu ve bunun için de çok küçük olduğu fikri ile elakadar bir çok fikirler vardır. Göktürk yazılarının metinleri yaklaşık 4.000 kelime içerir ve eski Uygur yazıtlarının metinlerinin hacmine göre büyük olması en kapsamlı sanat eserlerinin bile yer aldığı söylenir. Bu nedenle eski Uygur edebi dilinin günümüze kadar iyi korunduğu fikri doğrudur. "Eski Türk yazımının kelime haznesi o kadar zengindir ki, ondan modern Türk dillerinin sözlük yapısını incelemek için yardımcı bir materyal olarak, hem de bağımsız bir dil sözlüğü olarak da bahsedile bilir" (4, 2015).

Eski Türk yazıtlarının kelime haznesinin temelini halk söz ve ifadeleri oluşturur. Eski Türk dillerinde kullanılan kelimelerin çoğu modern Türkçede korunmakta, kullanılmaktadır. Eski Türk kelimelerinden bazılarında fonetik içerik aynı kalır, ancak anlamsal olarak deyişmiş olur. Bazılarında hem anlamı, hem fonetik yapısı aynı kalmış, Bazı kelimeler ise eski yazıtlarda kullanılsa da, çağdaş türk dilleri için arkaikleşmişdir. Yani modern Türk dillerinde iz bırakmayan sözcükler de vardır (4, s.221).

1.1. Eş (Y11) - arkadaş; kardash (Y10) - arkadaş, döyüşçü, savaşcı, kardash (Y41) - arkadaş, akraba. Eski Türk yazıtlarının metinlerinde, oğul ve oğulum sözleriyle birlikte oğlan ve oğlanım kelimelerinin de kullanılması dikkat çekicidir.

Yazılı kaynaklar üzerine yapılan araştırmalar, modern Türk dilleri sözlüğünün strukturunun bizim eradan (m.ö) çok önce olgunlaştığını ve dengelendiğini söylememizi sağlar.

Eski Türk yazılı eserlerinin kelime haznesini incelerken, Göktürk yazılarının diğer dillerin etkisinden çok uzak olduğunu dikkate almak önemlidir (5, s. 68).

Ayrıca halk kelimelerini eski yazılı metinlerin temeli, kaynağı da adlandırmak doğru olar. Halk kelimeleri ulusal dilin ana unsurları ve yapı malzemesidir. Ulusal dil, ortak kelimeler temelinde oluşturulur. Ulusal dili bu kelimelerden ayrı düşünmek ve canlandırmak imkansızdır. Bunlar, ulusal dilin oluşumuna ve oluşumuna yol açan evrensel kelimelerdir. Ulusal Türk dilleri, aynı zamanda Azerbaycan dili terimleri ile ortak Türkçe terimleri ve türk halk kelimeleri arasındaki güçlü semantik ilişki ve bu dilsel terimlerin konuşmada ifade etdiyi anlamlar onların kaynağı ile alakadardır. Modern çağımızda, "Türk" terimleri konuşmada kullandıkları ve ifade ettikleri kavramlar açısından benzer ve farklıdır. Dilbilim literatüründe "Türk" ve "Türk dilleri" aynı ve farklı anlamlar ifade eder. Dolayısıyla, "Türk dili" terimi özel ve yaygın bir terimdir. "Türk dili", Türkiye'de yaşayan insanların diline özgüdür; Türk ve Türk halkları arasında bir iletişim aracı olarak kullanıldığında ortak bir terimdir. "Azerbaycan dili" teriminin bahsettiğimiz kavramın dilsel ifadesi ile karıştırılması uygundur İkinci kavram biçimini eklerken, kavramın dilsel tezahürü hem tekil hem de aynı dili (farklı anlamlarla) ifade eder. - Tüm Türk dillerinde kullanılabilen bir terimdir ("Türkçe", bu adın taşıyıcının adı, yani Türk halkıdır). "Azerice" ve "Azerbaycan dili" terimleri, farklı tanımların dilbilimsel ifadeleridir, başka bir deyişle, sadece aynı değil, farklı değerlik adları, terimlerdir. Ancak bu terim, Azerbaycan'da yaşayan çeşitli etnik gruplar (azınlıklar) için ana evrensel iletişim aracı olarak kabul edilmektedir - Kürtçe, Talysh, Lehçe, Tatar, vb. Bahsedilen insanların çoğuna ikinci anadili Azerice denir ve bu dilde eğitim görürler.

Ortak Azerbaycan dilinin bazı kabile dillerinin, özellikle Oğuz ve Kıpçak kabile dillerinin, VII-X yüzyıl sonlarında oluşan Türk dilleri ailesine ait olarak kabul edildiği gösterilmiştir (2, s. 15).

1.2. Filoloji üzere Dr, Prof. E. Şükürlünün Türk dillerinin kelime haznesinin bizden çok önce (m.ö) olgunlaşıp stabilize edilebileceği fikrine katlanmak zor. Çünkü eski yazılı anıtların kelime içeriği düzeyi, zamanımızdan çok önce Türk dillerinin gelişiminin ve istikrarının dilbilimsel bir göstergesi olmayabilir. Göktürk yazılarının sözlük içeriğinin, günümüz Türk ses sisteminin kompozisyonu ve oluşumunda, sözlük kompozisyonu ve gramer yapısının sadece temellerini, temellerini oynadığını söylemek mümkündür. Modern Türk dillerinin kelime dağarcığının bizden çok önce olgunlaşmamış ve sabitlenmediğini söyleyebiliriz, ancak bu yönlerin (ileri olgunlaşma ve istikrar süreçlerini kastediyoruz) geliştirilmesi ilerliyor.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Profesör A.Şükürlünün eski Türk yazılı abidelerinin sözlük içeriğini öğrenirken Göktürk yazılı abidelerinin, neredeyse başka dillerin etkisinden uzak olmasının dikkate alınmasının gerekli bilinmesi, önemli sayılması ile ilgili söylediği fikir tamamen gerçeğe uygundur.

Herhangi bir dilin kelime içeriğini ilk belirleyen yazarın yadsınamaz bir gerçektir. Gerçekten de, dilin kelime yapısı, yani kelime ve kelime öbeği, sabit kelime dağarcığının kullanılması - kelime kompozisyonu, kelimeleri birleştirme sürecinde farklı bir ortak metaforu ifade ederek veya ifade ederek oluşturulur.

Doğruluk ve özgüllüğün her bilimin ana ayırt edici özellikleri olduğunu göz önünde bulundurarak. A. Şükürlü tarafından yazılan bu sözlere katılmama ahlaki hakkımız var; Sözlükbilim, bilimsel dilin kelime içeriğini farklı açılardan inceler - kelimelerin kökeni, özellikleri, gelişim tarihi, zenginleştirme yolları, lehçelerin ve diğer dillerin edebi dil, aktif ve pasif kelime grupları ile etkileşimi. Araştırma yapıyor ”(5, s. 68).

Araştırmanın amacı, Göktürk yazıtlarının sözlük içeriğinin somut, bağımsız kolu olarak adlandırılan sabit kelime dağarcığının veya deyim ifadesinin konusudur.

1.3. Deyimbilim ifadesinin iki yunanca sözcüğün (deyim "ifade" ve logolar "sözcük, doktrin") birleşiminden türetildiği gösterilmiştir. . Bununla birlikte, son zamanlarda dilbilim, sözdizimi ve biçimbilim morfolojisi dört ana katman (katmanlar, yarı) ve üç ara katman (katmanlar, yarı) olduğu fikrini güçlendiren dilbilimde tartışılmıştır; ara katmanlar morfoloji, deyim ve kelime dağarcığını içerir. İfadenin dil sözlüğü ve sözdizimi arasındaki ara katman olduğu söylenir. Kelimelerin ve cümlelerin oluşumu ve ifadesi, sözdiziminde çalışmalarına izin verdi. Dünyanın önde gelen dil okullarında deyimin sözlükbilim ve sözdizimi arasında bir "ara katman" olarak görüldüğü söylenir. Azerbaycan dilbiliminde, deyimbilimin sözlükbilimin bir parçası olduğuna inananlar da vardır (3, s. 74).

Göktürk yazıtlarının ünlü araştırmacısı, Orhun-Yeniseyi anıtları üzerine bir dizi kitabın yazarıdır ve bu antik kaynaklar üzerinde tutarlı ve sistematik araştırmalar yapmaktadır. Abulfaz Rajabli'ye göre, Orhun-Yenisei tarihi boyunca Türk dillerinin varlığı tarihe uzun ve etkili bir yol kat etmiş ve bir gelişme sürecinden geçmiştir. Kendisini zaten fonetik, sözlükbilim, biçimbilim, sözdizimi ve hatta Orhun-Yenisei yazıtlarının tarzı konusunda oldukça gelişmiş bir dil olarak göstermişti. Bu bir yandan iyi, Türk dillerinin çağını tarihin erişilemeyen zenginliğine götürürken, diğer yandan, oldukça gelişmiş (kelimelerin etimolojisini inceleyen araştırmacı için), çünkü son derece gelişmiş bir dilin kelimelerini açıklamak için neredeyse hiç malzeme sağlamaz.

Prof. A. Recepli genel olarak Türk dillerindeki kelimelerin etimolojisine ve Türk dilindeki kelimelere, 4 ciltte "Kazak Dillerinin Etimolojik Sözlüğü" olarak 4 ciltte atıfta bulunmaktadır.) kaynakların hem modern Türk dillerinin hem de eski Türk anıtlarının kelime dağarcığını incelemeyi amaçlamadığını ve eski Türk anıtlarında kullanılan kelimelerin etimolojisinin incelenmesinin büyük ve bağımsız bir çalışma olduğunu göstermiştir. Türk dillerindeki kelimelerin etimolojisi üzerine yapılan çalışmalarda unutulmuş ve unutulmuş birkaç kelimenin etimolojisi. dedi.

Prof. A. Recepli, dünyadaki tüm dillerde olduğu gibi sözlüklerin ilk akrabalık sözleri olduğunu ve bu örnekleri etolojik olarak analiz ettiğini söyledi: baba, anne, kız kardeş, erkek kardeş, teyze, teyze, teyze, büyükanne ve büyükbaba.

Eski Türk yazılı eserlerinin dilinde sadece akrabalık kelimelerinin kullanıldığına dikkat çekiyor: baba, anne. Araştırmacı ayrıca, bu kelimelere ek olarak, aynı anlamda başka iki kelimenin daha kullanıldığını kaydetti:

Kan "baba", "anne" Türkolog dilbilimci Kan, "baba" kelimesinin etimolojisinin karanlık olduğunu gösterdi, ancak "baba", "baba" ve "anne" kelimesinin etimolojisini açıklamanın mümkün olduğunu düşündü.

Her ne kadar modern Türk dillerinde baba ve anneye basit kelimeler verilirken, “anne” kelimesinin türev ve doğru olduğu söylenir.

Monor Chor Anıtında şu ifade kullanılmıştır: Tay Şövalyesi ... baba atadan (MC 11-12) "Tay bileğine ... yastık dediniz" (yani bir takma ad). Benzer bir cümle ile A. Recepli, külün Tigin heykelinde kullanıldığını gösteriyor: Barlar topraktır ve biz biriz (KTş20). "Burada Bar-bay adını verdik Khagan oldu." Bu iki cümlenin 'baba' ve 'at birtimiz' kelimelerinin aynı anlam anlamına sahip olduğu söylenir: bir isim vermek, 'baba' kelimesinin bu kurucu parçalara ayrıldığını gösterir: ("ad") beden + a (isim formu); Türk dillerinde de fiillerin

isimler oluşturduğu söylenir, örneğin, sar "sayı" - Sarah, "saymak" + (eski terimin formu) + m (birinci kişinin adı) anlamına gelir.

Baba, daha sonra tam olarak doğrulanan ve bugün "ebeveyn" kelimesi olarak kullanılan fellic kavramıyla birlikte "isim" anlamını taşıdı.

Anadili bir kelime olarak, baba lexemine bir türev, onarıcı yapı olarak gösterilmiştir. Kök, anın adıdır. Bu kelimenin modern Azerbaycan dil fiilinde, gerçek adında (an + lac) ve kavrama fiilinde (an + la) korunduğu gösterilmiştir. Anne "an" ın anlamını, yani öğretmeyi, içgörü vermeyi ifade eder (3, s. 274-276).

SONUÇ

Eski Türkçenin kelime hazinesinin kompozisyonunu Türk dilbiliminin karşılaştığı önemli görevlerden biri olarak modern teorik dilbilimin gerekliliklerine uygun olarak incelemek neredeyse imkansızdır.

Hem eski hem de modern Türk dillerinin kelime yapısı, yani dildeki kelime ve deyimlerin toplamı, dilin kelime dağarcığının zenginliği, kelime olasılıkları ve tam kelime dağarcığı (deyimsel birimler) hakkında fikir verebilir. Bu yüzden her zaman eski ve modern Türk dillerinin kelime dağarcığının bilimsel temellerini incelemeye ihtiyaç vardır.

KAYNAKÇA

1.Afad Qurbanov Modern Azerbaycan ədəbi dili. Bakü-"Nurlan" 2003 450 s
2.Demirzade E.Azerbaycan edebi dilinin tarihi. Maarif
3.Recepli Ebülfez Göktürk dilinin leksikası Bakü- "Nurlan" 2004 448 s
4.Rəcəbli Əbülfəz Qədim türk yazısı anıtlarının dili. Bakü, Nurlan. 2006 648 s.
5.Şükürlü Elisa Eski türk yazılı anıtlarının dili. Maarif yayıncılık. Bakü-1993 356 s.
6.Y.Seyidov Azerbaycan edebi dilində söz birləşimleri. "Maarif" yayıncılık Bakü-1966 s. 339

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(32)

Dr. Öğretim Üyesi İbrahim Bora ORAN[67]

TÜRKİYE'NİN ENERJİ STRATEJİSİ ve GELECEĞE YÖNELİK HEDEFLER
ENERGY STRATEGIES and GOALS FOR THE FUTURE OF TURKEY

ÖZ

Türkiye, enerji rezervi açısından kaynakları kıt olmasına rağmen, enerjinin nakli konusunda önemli bir noktadadır ve son yıllarda önemli bir enerji geçiş ülkesi haline gelmektedir çünkü dünyadaki doğal gaz rezervlerinin önemli bir kısmı Türkiye'nin çevresindeki coğrafyada yer almaktadır. Bu çalışmada önce dünya doğal gaz ticaretinin gelişimine daha sonra Türkiye'nin doğal gaz piyasasının kronolojik gelişimine dair analizler yapılmakta, bu analizler sonucunda elde edilen verilerin değerlendirilirken uygulanması gereken strateji belirlenmektedir.

Doğal gazın Avrupa ile karşılıklı akışının önündeki ticari veya teknik engellerin kaldırılmasıyla Türkiye'nin mevcut olan ve gelişen ticaret merkezleri ile uygun fiyat politikası sağlayabileceği görüşünden hareketle, doğru bir doğal gaz boru hattı stratejisi yaratmak ve başarılı olmak için yapılması gerekenler hakkında öneriler yaratılmasına çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Enerji Piyasası, Ulusal Enerji Düzenlemeleri, Enerji Stratejisinin Geleceği, Enerji Rekabeti, Enerji Güvenliği.

JEL Kodları: Q40, Q43, F18.

ABSTRACT

Turkey is at an important point in regard to energy transmission although its resources in terms of natural gas reserve are scarce and it becomes an important energy transition country in recent years because an important part of natural gas reserves in the World is located in geography around Turkey. Analyses are conducted primarily for the development of world's natural gas trade and then, the chronological development of Turkey's natural gas market, the strategy required to be implemented while evaluating the data obtained as a result of these analyses, is established in this article.

It is tried to create suggestions about what should be done in order to create a proper natural gas pipeline strategy and to be successful starting from the opinion regarding that Turkey may provide an affordable price policy with the existing and developing trade centers with the abolition of commercial or technical obstacles before the mutual flow of natural gas with Europe.

Keywords: *Energy Market, National Energy Regulations, Future of Energy Strategy, Energy Competition, Energy Security.*

JEL Codes: *Q40, Q43, F18.*

[67] İbrahim Bora ORAN, Dr. Öğretim üyesi, İstanbul Esenyurt Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi, Uluslararası Taşımacılık ve Lojistik Bölümü, Adres: İncirtepe, Doğan Araslı Blv. No:79, 34510 Esenyurt/İstanbul, Tel: 0212 4449123, E-mail: ibrahimoran@esenyurt.edu.tr,
Orcid No: https://orcid.org/0000-0002-0274-0921

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Dünyada yaşamın sürdürülmesi için gerekli en önemli unsurlardan birisi enerjidir. Ülkeler temin ettikleri çeşitli kaynaklardan elde edilen enerjiyi, hem sanayi sektörü hem de insanların kullanımına sunmak için uygun stratejilerle ülkelerinin ekonomik ve sosyal gelişimine katkı sağlamaktadır. Ülkeler için enerji talebini belirleyen temel faktörler, ekonomik kalkınma hızı, teknolojik gelişme ve nüfusun refah seviyesini arttırmak çabasıdır. Enerji konusu hem çeşitleri hem de özellikleri itibariyle çok geniş kapsamlı bir konu olması nedeniyle bu çalışmada sadece doğal gaz konusunda inceleme yapılmaktadır. Dünyada ve Türkiye'de doğalgaz rezervleri değerlendirilmektedir. Küresel ölçekte gazın elde edilme fiyatının belirlenmesinde rekabetin etkisi artmaktadır. Yapılması gerekenler konusunda çok yönlü açıklamalar bulunmaktadır; Arz-talep piyasa yapısının korunması, özel sektörün arz güvenliğinde rolünün artması, tüketicilere daha uygun fiyattan gaz arz etmek, ithalat ve ihracatın önündeki engellerin kaldırılması önerilmektedir. Aynı zamanda, dengeli bir tedarik çeşitliliği sağlanması, daha esnek kontrat hükümleri, alt yapının güçlendirilmesi ve yeni ürünlerin piyasaya sunulmasının sağlanması gerekli görülmektedir (Özdil, 2019: 11).

1. DOĞAL GAZ HAKKINDA GENEL BİLGİ

Kökeni hidrokarbon olan doğalgaz kaynağının, diğer fosil yakıtlar gibi yüzyıllar öncesinden yaşamış olan bazı bitki ve hayvan artıklarının yerin alt katmanlarında basınç ve yüksek ısı etkisiyle kimyasal değişim sonucu oluştuğu hakkındaki görüşler kabul görmektedir.

Doğal gaz tanımlanması; "Doğal olarak atmosferde bulunan metan, azot, karbon dioksit gibi gazlardan oluşan ve hidrokarbonlar açısından zengin olan gaz karışımıdır. Genellikle doğal gaz rezervleri de yer altında petrol veya kömür gibi diğer katı veya sıvı hidrokarbon yataklarının yakınlarında bulunmaktadır" olarak yapılmaktadır (Avlar ve Korkmaz, 2009: 18). Doğalgaz renksiz, kokusuz, hafif bir gazdır ve yarıdan fazlası doğada serbest halde bulunmakta, yüzde kırk kadarına ise petrol yatakları ile birlikte veya gözenekli kayaçlara sıkışmış olarak rastlanmaktadır (Bayraç, 2018: 2).

Doğal gaz, dünyada kullanımı tercih edilen önemli bir enerji kaynağı olarak diğerlerine göre bazı olumlu ve olumsuz özelliklere sahiptir. Enerji kaynakları arasında doğal gazı diğerlerinden ayıran, örneğin, yanma veriminin yüksek oluşu, kömür veya fueloilden daha hızlı yanması ve kullanılmak için bir depo ihtiyacı gerekmemesi gibi olumlu özellikleri bulunmaktadır. Ayrıca, uzun vadeli sözleşmelerle enerji güvenliği sağlandığı için daha uzun süreli bir enerji kaynağıdır (Şahin, 2005: 12). Doğal gaz kullanımının Türkiye'de çok az rezervi bulunması nedeniyle ülke ihtiyacını karşılamak için rezervi olan ülkelerden temin edilmesi gerekmesi veya kullanımında herhangi bir sızıntı halinde bile gerekli güvenlik önlemleri alınmadığında patlama ihtimali ile can ve mal kaybı yaşanabilmesi gibi olumsuz özellikleri bulunmaktadır.

Doğal gazın kuru ya da sıvı doğal gaz olarak iki türü bulunmaktadır. Uygulamada doğal gaz denildiğinde kuru doğal gaz, LPG denilince de sıvı doğal gaz olduğu anlaşılmaktadır. Sıvı doğal gazların etan, propan, bütan, isobütan ve gazolin gibi örnekleri vardır (Gündoğmuş, 1993: 18).

Ayrıca elde edilme yöntemlerine göre farklı türleri bilinmektedir. Bunlar geleneksel yöntemle (konvansiyonel) elde edilen veya geleneksel olmayan yani konvansiyonel doğal gaz olarak iki türü bilinmektedir. Geleneksel doğal gaz, petrol gibi yer altı kaynaklarından çıkarılmaktadır. Geleneksel olmayan doğal gazın ise kaya gazı, kömür yatağı gazı ve deniz tabanında bulunan metan hidrat gibi üç türü bulunmaktadır (Koca, 2012: 180).

Dünyada doğal gaz ilk olarak İran'da belirlenen ve genel olarak petrol ile birlikte bulunan bir enerji kaynağıdır. Ekonominin her alanında kullanılması itibariyle yüksek bir ticari ve katma değere sahiptir. Ticari amaçlı kullanımını başlatan ülke İngiltere olmuştur ve boru hattı taşımacılığının uygulanmasıyla kullanımı hızla artmıştır. Amerika'da ilk doğal gaz kuyusu 1859'da ülkenin doğal gaz sanayisinin başlangıcı olmuştur (Pervan, 2006: 17).

1. DÜNYADA DOĞAL GAZ REZERVLERİNİN GELİŞİMİ

Dünyadaki enerji kaynakları arasında petrol ve doğal gaz kaynakları birincil gruptadır. Dünyada en fazla doğal gaz rezervinin bulunduğu ülke Rusya'dır (35 trilyon m^3). Ondan sonra sırasıyla İran (33,2 trilyon

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

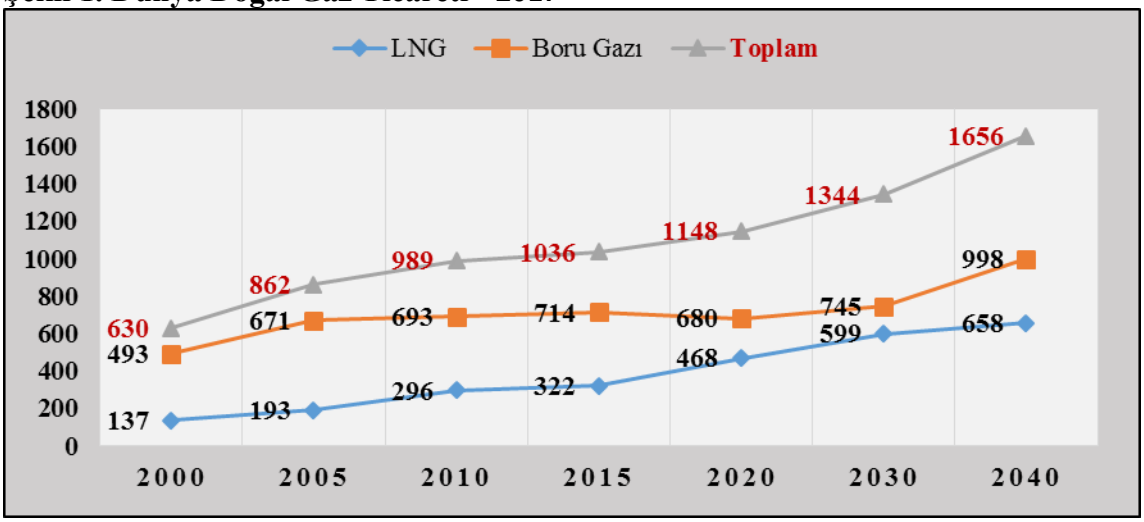
m^3), Katar (24,9 trilyon m^3) ve Türkmenistan (19,5 trilyon m^3) gelmektedir ve doğal gaz rezervlerinin dağılımı aşağıdaki gibidir (Petform, 2019);

Tablo 1. Dünya Doğal Gaz Rezervlerinin Dağılımı (Trilyon m^3)

Ülkeler	1991	2001	2015	2018
Rusya	-	42,4	32,3	35
İran	19,8	26,1	34,0	33,2
Katar	6,4	25,8	24,5	24,9
Türkmenistan	-	2,6	17,5	19,5
ABD	4,7	5,2	10,4	8,7
Suudi Arabistan	5,2	6,5	8,3	8
BAE	5,8	6,1	6,1	5,9
Venezuela	3,6	4,2	5,6	6,4
Nijerya	3,4	4,6	5,1	5,2
Cezayir	3,6	4,5	4,5	4,3
Avustralya	0,9	2,7	3,5	3,6
Irak	3,1	3,1	3,7	3,5
Çin	1,0	1,4	3,8	5,5
Endonezya	1,8	2,6	2,8	2,9
Norveç	1,3	2,2	1,9	1,7
Diğer	70,6	28,5	24,6	19,3
Toplam	124,5	168,5	188,6	193,5

Dünyada 2000 yılında doğal gaz ticaretinin LNG toplamı 137 milyar m3 ve boru hattı gazı toplamı 493 milyar m3 iken 2015 yılında LNG 322 milyar m3 ve boru gazı toplamı 714 milyar m3 olarak gerçekleştirildiği görülmektedir. Gelecek yıllar hakkında yapılan tahminlerde ise önümüzdeki yirmi beş yıllık süreçte bu miktarın 1,5 trilyon m3'ü geçeceği ön görülmektedir (BP 2018: 17). Dünyada doğal gaz piyasalarının gelişiminde öncelikle altyapı olanaklarının geliştirilmesi çok önemli rol oynamaktadır. Altyapılarına önem veren ülkeler büyük miktarlarda doğal gaz taşıyabilen nakil sistemleri ve depolama tesisleri oluşturmak suretiyle hem ihtiyaçlarını karşılayacak fazla miktarda doğal gaz temin etmeyi hem de uygun fiyatlarla piyasa dengesi sağlamaktadırlar. Ayrıca ülkeler doğalgaz mevzuatını oluştururken kendi piyasa özelliklerini, arz ve fiyat güvenliğini ve rekabet gereğini de göz önüne almaktadır. Doğal gaz ticaretinde gözlemlenen yükseliş eğiliminin yanı sıra LNG (sıvılaştırılmış doğal gaz) ticaretinin hızla gelişmekte olduğu Şekil 1'de gösterilmektedir. Küresel gaz ticaretinde LNG payı 2000'li yılların başında %20 iken bu pay günümüzde %30'u aşmıştır ve 2040' ta % 43 olacağı beklenmektedir (Türkiye Petrolleri 2019: 28).

Şekil 1. Dünya Doğal Gaz Ticareti - 2017

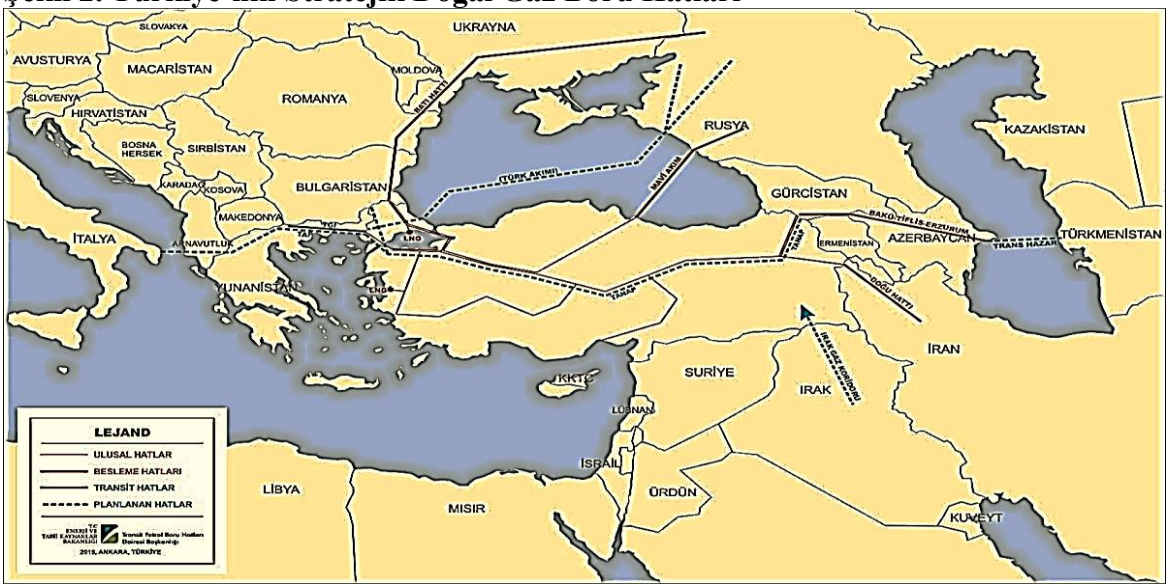
http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Ülkeler, enerji kaynaklarının fazla olduğu ve tüketimin az olduğu yeni enerji stratejileri ile enerji dünyasındaki ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayarak, enerji güvenliği politikalarını güçlendirmeye çalışmaktadırlar.

2. TÜRKİYE'DE DOĞAL GAZ PİYASASININ GELİŞİMİ

Türkiye dünyadaki doğal gaz piyasasındaki gelişmelere uyumlu şekilde gelişim göstermiştir. Türkiye coğrafi konumu nedeniyle küresel enerji ortamında önem kazanmıştır çünkü dünyanın en büyük petrol ve doğalgaz üreten ülkeleri ile enerji talebi olan ülkelerin ortasında transit bir ülke konumunda olması dünya enerji piyasasındaki rolünü artırmıştır. Türkiye'nin doğal gaz boru hatları aşağıda gösterilmektedir (T.C. Dışişleri Bak. 2019);

Şekil 2. Türkiye'nin Stratejik Doğal Gaz Boru Hatları

Dünyadaki petrol ve doğalgaz rezervlerinin en yüksek oranda bulunduğu bölgelere komşu olması Türkiye'nin bu enerji güvenliğini arttırmıştır. Türkiye kurulan boru hatları ile bu bölgeler ve ithalatçı ülkeler arasında köprü olma özelliği bulunan bir ülke olarak doğal gaz stratejisini güçlendirmiştir.

Türkiye'nin doğal gaz sektörünün tarihçesi aşağıdaki gibi açıklanmaktadır (Türkiye Petrolleri 2019: 12-24);

- "Türkiye'de ilk doğal gaz 1970 yılında Kırklareli'nde bulunmuştur,
- Sovyet Rusya'dan doğalgaz ithali için 1984'te ilk anlaşma yapılmıştır,
- Sovyet Rusya ile Türkiye arasında 1986 yılında Soyuz Gaz Export doğalgaz ithalat anlaşması yapılmıştır. 1987'de ilk gaz akışı olmuştur
- 1988 yılında Cezayir'le, 1995'te Nijerya ile LNG anlaşmaları yapılmıştır,
- 1996'da İran ile, 1997'de Rusya Mavi akım, 1999 yılında Türkmenistan ile, 2001'de Azerbaycan ile doğal gaz alım anlaşmaları yapılmıştır.
- 2006 yılında Aliağa EGEGAZ LNG Terminali başlamış, 2007'de de TPAO depolama tesisi Silivri'de kurulmuştur.
- 2015 yılında TANAP çalışmaları başlamıştır ve gaz temini yapılan bölge sayısı 66 olmuştur,
- İlk FSRU sözleşmesi özel sektör tarafından 2016 yılında yapılmıştır ve fizibilite çalışması devam etmektedir. 2018 yılında yeni FSRU sözleşmeleri yapılmıştır,
- 2019 yılında TANAP projesinin açılışı yapılmıştır. Bu proje ile hem Türkiye'ye doğal gaz getirilecek hem de Türkiye üzerinden geçişi yapılarak Avrupa ülkelerine taşınacaktır."

Türkiye'nin toplam doğal gaz tüketimi 1986 – 2011 yılları arasında 400 milyar m^3 seviyesinde, 2012-2017 yılları arasında 290 milyar m^3 ve 2017 yılı sonunda 300 milyar m^3 seviyesindedir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Türkiye'nin 2018 yılında doğal gaz üretimi toplam 428 milyon m^3 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin doğalgazda ithalata bağımlılığı bir önceki yıla göre azalmasına rağmen bu oran % 99,2 olmuştur (Türkiye Petrolleri 2019: 36). Türkiye'nin doğal gaz ithalatının kaynaklara göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi olup en fazla ithalatın Rusya'dan yapıldığı görülmektedir. Daha sonra İran, Azerbaycan, Cezayir ve Nijerya'dan yapılan ithalatlar ile doğal gaz enerji ihtiyacı karşılanmaya çalışılmaktadır (Petform 2019);

Tablo 2. Türkiye'nin Gaz İthalatının Kaynak Bazında Dağılımı (2010 – 2018)

Kaynak	2010 milyar m^3	2010 %	2018 milyar m^3	2018 %
Rusya	17,576	46,2	23,642	47
İran	7,765	20,4	7,862	16
Azerbaycan	4,521	11,9	7,341	15
LNG (Cezayir+ Nijerya+ Spot)	8,174	21,5	11,322	22
Toplam…	38,036	100	55,250	100

2018 yılı sonunda Türkiye'nin doğal gaz dağıtım şebekesinin uzunluğu 137.535 km olmuştur. Ülkenin doğal gaz dağıtım şebekesinin son beş yılda %38 oranında büyüdüğü ve yalnız 2018 yılında son beş yıllık ortalamadan %8 oranında daha fazla büyüme gerçekleştiği açıklanmıştır (Gazbir 2018: 4)

TANAP (Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı) Projesi;

Trans Anadolu doğal gaz boru hattı projesi hem Türkiye'nin hem de Türkiye üzerinden geçiş sağlanarak Avrupa'ya ulaşarak doğal gaz ihtiyacının karşılanması amacıyla 2012 yılında TANAP projesi olarak Azerbaycan ile Türkiye arasında bir anlaşma imzalanması ile başlamıştır. Ayrıca, Türkiye'nin ev sahibi ülke olduğuna dair proje şirketi ile ek bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmalar ile projenin yasal altyapısı düzenlenmiştir.

Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi, Türkiye'ye Ardahan ilinin Posof ilçesinden giriş yaparak, Türkiye içinde 20 il, 67 ilçe ve 600 köyden geçtikten sonra Edirne'nin İpsala ilçesinden Avrupa'ya bağlanan 1850 kilometrelik bir projedir. TANAP boru hattının Eskişehir ile Türkiye-Yunanistan sınırındaki Avrupa'ya bağlantı yapılacak nokta arasındaki bölümün tamamlanması 2018 yılı sonunda sağlanmıştır ve 2009 yılının Nisan ayında boru hattına dolum yapılarak gerekli testlerin yapılmasına başlanmıştır. Bu çalışmalar kısa sürede tamamlanarak Temmuz ayında Azerbaycan'dan gaz akışının Türkiye üzerinden Avrupa'ya geçişi hazır hale gelmiştir (T.C Dışişleri Bak 2019).

SONUÇ

Bu çalışma kapsamında, enerji konusu çok çeşitleri olan ve özellikleri açısından farklılık gösteren çok geniş bir konu olması nedeniyle sadece doğal gaz konusuna yer verilmiştir. Dünyada ve Türkiye'de doğal gaz rezervlerinin gelişimi değerlendirilmiştir. Dünyadaki enerji kaynakları içinde doğal gaz, hem çevre kirliliği yaratmayan bir kaynak olması hem de kolay taşınan ve kullanışlı bir kaynak olması nedeniyle Türkiye açısından olduğu gibi dünya genelinde de en önemli enerji kaynaklarından birisidir. Bu kadar önemli bir kaynağın temin edilmesi konusunda garanti sağlanması ülkeler için önemli olduğundan ülkeler arasında çeşitli projeler gerçekleştirilmektedir. Türkiye dünyadaki petrol ve doğalgaz rezervlerinin dörtte üçüne sahip olan komşu bölge ülkeleri ile doğal gaz ihtiyacı olan Avrupa ülkeleri arasında bulunan bir coğrafi konuma sahiptir. Türkiye, doğal gaz enerjisinin ulaştırılması konumunda bir noktadadır ve doğal gaz geçiş merkezi bir ülke olmuştur çünkü dünyadaki önemli doğal gaz rezervleri Türkiye'nin çevresindeki coğrafyada yer almaktadır. Ülkeler arasında köprü özelliği taşıyan Türkiye'de doğru bir doğal gaz boru hattı stratejisi yaratılması için; ulusal çıkarların korunmasına dikkat edilmesi, hedeflerin uygulanabilir olması, proje sözleşmeleri maddelerinin iyi analiz edilmesi, alternatif enerji kaynakları geliştirilmesi ve enerji kaynağı olan ülkelerde çeşitliliğe gidilmesi önerilmektedir.

FAYDALANILAN KAYNAKLAR

1. Avlar, E. & Korkmaz, E. (2009). Isıtmada Kullanılan "C Tipi Denge Bacalı (Hermetik)" Aygıtlarda Atık Gaz Çıkışının Dış Duvarlarda Düzenlenmesi. Megaron, 3(3), s: 3.
2. Bayraç, H.N. (2018). Uluslararası Doğalgaz Piyasasının Ekonomik Yapısı ve Uygulanan Politikalar, Eskişehir Osmangazi Üniv. İİBF Dergisi, 12. 2018, C. 13, S. 3, 13 – 36,
3. BP Energy Outlook, Ocak 2018. Dünya Enerji İstatistik Görünümü, https://www.enerjiportali.com/tag/bp-2019 , (Erişim Tarihi: 21.12.2018).
4. BP Statistical Review of World Energy (June 2017). http://www.bp.com/pdf/ , (Erişim Tarihi: 20.03.2019).
5. GAZBİR (2018). 2018 Yılı Doğal Gaz Dağıtım Sektörü Raporu, http://www.gazbir.org.tr/ , (Erişim Tarihi: 04.10.2019)
6. Gündoğmuş, H. (1993). Doğal gaz Tekniği, Kültür Bakanlığı Yayınları, No: 276, Ankara
7. Koca Ö. (2012). Şeyl Gazları. Petrol Arama-Üretim Sektörü I. İstişare Toplantısı Sunumu, Antalya.
8. Özdil, E. (2019). Doğal gaz ithalat maliyetimizi nasıl aşağıya çekebiliriz? EIF 12. Uluslararası Enerji Fuarı ve Kongresi, 7 Kasım 2019, Ankara. S: 11
9. Pervan N. (2006). Türkiye'de Doğal Gaz Piyasasının Yeniden Yapılandırılması ve Sonuçları Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat ABD, YL tezi.
10. Petform (2019). https://www.petform.org.tr/, Erişim tarihi: 31.10.2019).
11. Şahin, K. (2005). Konutlarda Kullanılan Doğal Gazlı Cihazlarına Tesisatı. Doğal Gaz Semineri.
12. T.C. Dışişleri Bakanlığı, (2019). Türkiye'nin Enerji Profili ve Stratejisi Raporu. http://www.mfa.gov.tr/ , (Erişim Tarihi: 17.11.2019)
13. T.C. Enerji Piyasası Kurumu (2018). Türkiye Enerji Piyasaları Araştırma Raporu, Mevcut Durum Analizi, Dünya Enerji Konseyi Türkiye, Türkiye Enerji Piyasasının Geleceği Çalışma Grubu, TEPG1 – Temmuz 2018.
14. T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Stratejik Planı (Taslak) (2019) http://www.enerji.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 20.10.2019).
15. Türkiye Petrolleri (2018). 2017 Yılı Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(33)

Dr. Öğr. Üyesi Fatih YAMAN*

ZORUNLU BİR YAPILANDIRMA İHTİYACI: DEVLET ve DİNİ CEMAATLER İLİŞKİSİ

A NEED FOR A COMPULSORY STRUCTURING: THE STATE and RELIGIOUS COMMUNITIES RELATIONSHIP

ÖZ

Türkiye'nin deneyimlemekte olduğu modernleşme eksenli tarihsel süreç, toplumsal birer gerçeklik olarak öne çıkan tarikat ve cemaat yapılarında da çeşitli dönüşümlere sebep olmuştur. Osmanlı toplum yapısından modern ulus devlete geçişle birlikte çözülen millet sisteminin yanında tarikatlar, günümüzde kentsel bir boyutta, çevreden merkeze doğru, kamusal alanda yeni bir cemaat kimliği ile görünür hale gelmeye başlamışlardır. Türkiye'de devlet ve dini cemaatler arasında tesis edilen ilişkinin doğası, esasen dönemin siyasi yapısına bağlı olarak değişmekle birlikte, temelde, iki kurum arasındaki sınırların belirsizleşmesi ve bu durumun istismara açık bir alan genişliği sunmasından ileri gelmektedir.

Bu çalışmada, Türkiye'nin modernleşme seyri içinde devlet ve dini cemaatler ilişkisi ele alınarak söz konusu ilişkinin yeniden yapılandırılmasına yönelik öneriler geliştirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Modernleşme, Ulus-Devlet, Dini cemaat, Cemiyet.

ABSTRACT

The historical process around modernization being experienced by Turkey has led to various transformations in the structures of religious orders and communities that are social realities. Alongside the community system that disintegrated by transition from the Ottoman social structure to the modern nation-state, religious orders today started to be visible with a new community identity in the public sphere on an urban scale and from the periphery to the center. While the nature of the relationship that has been established between the state and religious communities in Turkey varies depending on the conjunctional structure of the period, this mainly originates from the borders between the two institutions becoming ambiguous and emergence of a broad sphere where this situation is open to exploitation.

This study discusses the relationship between the state and religious communities within the modernization journey of Turkey and proposes recommendations towards restructuring of the aforementioned relationship.

Keywords: *Modernization, Nation-State, Religious community, Society.*

* **Fatih Yaman, Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, fatih.yaman@medeniyet.edu.tr.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Dünya siyasi tarihinin son birkaç yüzyılı hayatın pek çok alanında derin dönüşümlere neden olan bir içeriğe sahiptir. Özellikle Avrupa'nın kendine özgü toplumsal ve tarihi dinamikleriyle tecrübe ettiği modernlik sürecinin gerçekleşmesinde düşünsel altyapıyı oluşturan Rönesans, Reform ve Aydınlanma hareketleri batı toplumlarından başlayarak etkileri dünya genelinde hissedilen bir değişimi beraberinde getirmiştir. Söz konusu dönem, temel olarak "bilginin kaynağı" sorununa önceki dönemlerden farklı bir alternatif geliştirilmesiyle hayat bulan, dini düşünce ve kurumların etkisinin sınırlandığı, üretim tarzından siyasal örgütlenmeye varıncaya dek pek çok toplumsal değişimi kuşatan *modernliğin* ortaya çıkış sürecidir (Yaman, 2018: 13).

Batıda gelişen modernleşme anlayışının hızla yayılması Türkiye'de de karşılık bulmuş, gerek bilgi üretiminde gerekse idari mekanizmalarda hâkim bir yer tutan dini anlayış ve kurumlar etkisini kaybetmeye başlamıştır. Osmanlı bakiyesi üzerine inşa edilen yeni ulus devlet anlayışı içinde dini otoritenin güç ve değer kaybetmesine bağlı olarak toplumda yer bulan dini yapılanmalar da birtakım zorunlu değişimler geçirmiştir.

Bu çalışmada, Türkiye'de toplumsal yapı ve formasyonun değişimine bağlı olarak gelişen siyasi yönetim ve dini cemaatler ilişkisi ele alınarak, güncel duruma ilişkin çıkarımlara yer verilmektedir.

1. Kavramsal Çerçevenin Kurulumu

Mezhepler tarihi alan yazınında, belirli bir dini, fikri ve siyasi değer/düşünce ortaklığında gelişmiş olan bütüncül yapıdan ayrılma durumu "tefrika" kavramıyla karşılanırken, söz konusu ayrışmayı gerçekleştiren topluluk "fırka" olarak adlandırılmaktadır (Arıkan, 2017: 283). Bu çerçevede, görece yoğun bir olumsuz yüklemeye sahip olan "fırkalaşma", bölünme ve parçalanmayı; "cemaat" ise ortak inanç değerleri etrafında *toplanarak* söz konusu ayrışma ve parçalanmanın karşısında konumlanan ana gövdeyi/ortodoksiyi temsil etmektedir.

İslam'ın temel referanslarını oluşturan Kur'an (Bkz. 3/103; 6/159; 30/31-32) ve Hz. Peygamber'in hadislerinde birlikteliğe yapılan daimi vurgunun yanı sıra, bölünüp fırkalara ayrılma durumu kınanmışsa da, siyasi ve toplumsal tarihi gerçeklik farklı bir örüntüyle şekillenmiştir. Bu anlamda ayrışmalar, süreç içinde değişen anlam çerçeveleriyle birlikte fırka, mezhep, tarikat yahut cemaat gibi farklı isimlerle anılmışlardır. Geleneksel düşüncede fırkalara bölünmenin karşıtı *Cemaat olarak kalma* iken, günümüzde "cemaat" kavramı, sözü edilen anlam ve içerik dönüşümünden etkilenerek, dini yorumlama farklılıkları üzerine şekillenen *toplumsal grup* ve *yapı*ları ifade eden bir hüviyet arz etmektedir. Söz gelimi bugün, İslam tasavvuf geleneğinde "Nakşi" ekole dâhil olan farklı kolların her biri birer *cemaat* olarak isimlendirilmektedir.

Sosyoloji açısından, genel anlamıyla cemaat, "farklı insan etkileşimleri ile biçimlenen toplumsal bir örgü"(Yelken, 1999: 20) şeklinde ortaya konulabilir. Onat (2020, parag.7) ise, cemaati, "toplumsal hayatın doğal akışı içerisinde şekillenen, insanların herhangi bir zorlamaya tabi olmaksızın katıldıkları, birtakım temel gereksinimlerin karşılanmasını kolaylaştıran, meşruiyetini gelenekten alan, iletişimin yüz yüze olduğu, sözlü kültürün etkin bulunduğu bir oluşum" olarak tanımlamaktadır.

Diğer taraftan, Batı modernite tarihi odaklı geliştirilen bir yorumlamayla, toplumun veya toplumsal ilişkilerin "gemeinschaft" (cemaat) ve "gesellschaft" (cemiyet) kavramları üzerinden iki temel formda incelendiği görülmektedir. Tönnies'in (1957: 157-191; Kösemihal, 2007: 204) alan yazına kazandırdığı bu kavramsallıkta, cemaat, belirli bir iradeye sahip olan, dayanışması da doğal kuvvetlerle sağlanan bireyler topluluğunu ifade etmektedir. Bu toplulukların meydana gelmesinde kişisel iradelerin herhangi bir etkisi bulunmamakla birlikte, bireyler, doğal dayanışmanın, karşılıklı uyumlu etkileri bulunan bir toplumsal yapının üyelerinden başka bir şey değildir. Farklı bir deyişle, bu yapıda birey istemi (irade), kamu iradesi tarafından silinmiş olup mülkiyet, mal birliğine, hukuk da aile hukukuna dayanmaktadır. Cemiyet (gesellschaft) ise belirli bir amacı gerçekleştirmek üzere kişisel iradeleriyle karşılıklı etkide bulunan bireylerin oluşturdukları topluluğun karşılığıdır. Durkheim'in *mekanik* ve *organik dayanışma* kavramlarını çağrıştıran bu tanımlamaya göre, söz konusu iki toplum biçimi arasındaki farkları şu şekilde görmek mümkündür:

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Cemaat-Kamu-Gemeinschaft	**Cemiyet-Toplum-Gesellschaft**
Ortak irade esas alınr	Bireysel irade ön plandadır
Üyelerin kişiliği yoktur	Üyelerinde kişilik vardır
Zümrenin çıkarı önceliklidir	Birey çıkarları önceliklidir
Din ve gelenek temel belirleyicidir	Kamuoyu, moda ve geçici zevkler etkilidir
Doğal dayanışma hakimdir	Sözleşmeye dayalı dayanışma, ticaret ve değişim esastır
Kolektif mülkiyet görülür	Özel mülkiyet temel alınır

Kaynak: (Tönnies, 1957: 712-713; Sorokin, 1975: 65)

Anlaşıldığı üzere *ilerlemeci* bir tarih anlayışından hareket eden bu yaklaşıma göre, "arkaik" ögelere sahip oluşla karakterize edilen cemaat toplum yapısı, henüz gelişimini tamamlamamış ve cemiyete geçiş öncesi bir toplumsal düzeyi işaret etmektedir.

Bauman (2017: 7-11) ise, cemaati, duygusal bir himaye ağı olarak konumlamakta ve bireyi yabancılaşma tehlikesinden koruyan, ona huzur ve güven telkin eden, aidiyet bilincini pekiştiren doğası ile karakterize etmektedir. Bauman'ın, bireyin sahip olduğu özgürlükten ancak bir vazgeçişle erişebilmesini mümkün gördüğü ve cemaatin mücessem kıldığı "arzu edilen dünya" kurgusu ile Tönnies'in kuramında yer bulan cemaat (gemeinschaft) ve cemiyet (gesellschaft) ayrımını belirgin kılan temel unsurlar dikkate alındığında, İslam geleneğinde başlangıçta *firka* olarak adlandırılan, ancak tarihsel süreçte oluşan anlam kaymasıyla bugün birer *cemaat* olarak ele alınan toplulukların "gemeinschaft" özelliklerinde birleştikleri görülmektedir.

Dolayısıyla, çalışmada konu edilen "cemaat" kavramı, hali hazırda geçerliliğini büyük oranda sürdüren söz konusu ortak özelliklerle oluşan anlam çerçevesinden hareketle, dini grupları ifade etmek için kullanılmaktadır.

2. Türkiye'de Dini Cemaatlerin Dönüşümü ve Siyasal Yönetim

Osmanlı'dan bugüne Türkiye'nin deneyimlemekte olduğu modernleşme eksenli tarihsel süreçte, toplumsal birer realite olarak öne çıkan tarikat ve cemaat yapılarında çeşitli dönüşümlerin gerçekleştiği bilinmektedir.

Genel olarak ulema sınıfı ile anılan devlet merkezli din anlayışının dışında *halk İslamını* (Mardin, 2005: 145) temsil etme yönüyle biçimlenen ve tarikat yapılanmaları olarak varlık gösteren dini grupların, Cumhuriyet dönemiyle özdeş olarak görülen modernleşme ve sekülerleşme süreçlerine bağlı olarak birer cemaat şeklinde faaliyetlerini devam ettirmekte oldukları anlaşılmaktadır.

Bilindiği üzere, modern devletin kuruluş aşamasında geliştirilen ideolojik söylem ve idari zihniyet, dini argümantasyona dayalı bakış açısını reddederek, ortaya koyduğu yeni düzenlemelerle, kurumsal düzeyde tarikat türü yapılanmaları -resmi olarak- yasaklamıştır. Başka bir deyişle, Cumhuriyet döneminde tekke ve zaviyelerin kapatılması, dini bilgi dolaşımının merkezi kurumsal bir otorite olarak konumlanan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kontrolüne alınması gibi uygulamalarla tarikatlar toplumsal iletişim ortamından dışlanmıştır. Dini yaklaşımda çoğunlukla egemen anlayışı temel alarak resmi söylemi inşa eden siyasi otorite, bu söylem dışında kalan eğilimleri ve faaliyet alanlarını kısıtlama yoluna gitmiştir. Özellikle tekke ve zaviyelerin kapatılması, mekânsal ve duygusal yakınlık üzerine kurulmuş olan şeyh-mürit, üstad-şakirt, hoca-molla, baba-derviş eksenindeki iletişim ağının korunmasını ve sürdürülmesini zorlaştırmıştır. Bununla birlikte Cumhuriyet Türkiye'sinin toplumsal yapıda *cemaatten cemiyete* geçişi hedeflemesi ve bu bağlamda *boş inançları* toplumsal alandan uzaklaştırma öncülüne dayalı olarak uyguladığı laiklik politikası da her şeyden önce eğitim alanında kendini göstererek tarikatların merkezi bir sistem içinde denetim altına alınmasını amaçlamıştır. Bu çerçevede Tevhid-i Tedrisat, eğitimin bir çeşit modernizasyonu olduğu kadar, aynı zamanda devlet denetimine alınması anlamına gelmiştir (Narmanlıoğlu, 2014: 194).

Cumhuriyetin ulus-devlet yapılanması içinde geliştirdiği *çağdaş* ve *ilerlemeci* fikriyat karşısında "gerici" oluşla mimlenen dini anlama biçimlerinin temsilcisi konumundaki tarikatlar, gelişen yeni durumda,

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

faaliyetlerini zorunlu olarak yasa dışı bir biçimde ve gizli mekânlarda devam ettirmişlerdir. Başka bir deyişle, tarikatlar, merkezden kırsala/çevreye çekilerek, halkın ihtiyaç duyduğu dini bilgi ve pratiğe erişim noktasında sunumlanan bir imkân olarak, varlıklarını bir biçimde sürdürmüşlerdir. Bu çerçevede genellikle kırsal bölgelerde talebe yetiştirme yolunu benimseyen tarikatların, geniş kitlelere ulaşma çabasından çok, elde olanın muhafazasını esas alan bir anlayışla, bağlı oldukları değer kodlarının geleneksel iletişim formu olan yüz yüze eğitim metoduyla aktarılmasına gayret etmişlerdir.

Mütemadiyen kontrol altında tutulmaya özen gösterilen tarikat ve cemaatlerin faaliyet serbestisi Türkiye'deki siyasi gelişmelere göre şekillenmiştir. Türk siyasi tarihinde özellikle çok partili yaşama geçişle birlikte toplumsal konjonktürde gözlemlenen görece rahatlamaya koşut olarak söz konusu yapılar yeniden görünürlük kazanmaya başlamış, özellikle serbest piyasa ekonomisinin ağırlığını hissettirdiği, iletişim alanında devlet tekelinin özel teşebbüslerle paylaşılmaya başlandığı 1980'lerden itibaren (Narmanlıoğlu, 2014: 194) başta dergi ve gazete gibi matbu yayınlar olmak üzere radyo ve televizyon kanalları gibi çoklu medya donanımlarını elde etmişlerdir.

Anlaşıldığı üzere, Osmanlı toplum yapısından devredilen cemaat yapıları, bastırılan alt kimlikler olarak, üst kimlikle olan gerilimini günümüze de aktararak, varlığını modernleşme süreci boyunca devam ettirmiştir. Cumhuriyetle birlikte çözülen millet sisteminin yanında tarikatlar, günümüzde kentsel bir boyutta, çevreden merkeze doğru kamusal alanda, yeni bir cemaat kimliği ile görünür hale gelmeye başlamışlardır. Bu yeni cemaat kimliğinin tarihsel ilineklerinin yanına, kentsel mekânlarda üretilen, sistemin dikey kimliğine alternatif yeni yatay kimlik ve eylem biçimlerini de eklemek gerekmektedir. Göç sürecinde kentlerin varoşlarında oluşan ve merkeze doğru akan hemşehrilik cemaatleri, ideolojik, politik talepleri dile getiren eylemlilik biçimleri olarak yeni siyasal cemaatler, etnik dini ve kültürel gruplanmalar, yeni kimlik biçimleri olarak toplumsal arenada, ekonomik, siyasal, kültürel talepleriyle var olmaya başlamışlardır. Fakat bu oluşumların içinde, gündelik siyasi, akademik ve entelektüel gündemi kuşkusuz en fazla işgal eden, toplumsal yapımızın tarihsel sürecine de uygunluk gösteren dini temelli cemaat oluşumlarıdır (Yelken, 1999: 10).

Dini motivasyona dayalı olarak yerel, bölgesel, ulusal, hatta ulus-aşırı düzlemde örgütlenen bu yapılanmaların, bugün, toplumda hemen her yaştan insana pek çok alanda hizmet sunan vakıf ve özellikle dernek türünden yeni kurumsal girişimlerle, toplumsal hareketlilikte önemli bir yer işgal ettiği görülmektedir. Ancak diğer taraftan, başta eğitim organizasyonları olmak üzere, finansal kuruluşlar, insani yardım teşkilatları ve sivil toplum örgütleriyle çoğulcu bir desen içerisinde gelişimlerini sürdüren söz konusu dini yapıların, yakın dönemde, devlet-cemaat ilişkileri üzerinden yaşanan hadiseler dolayısıyla, Türkiye'nin öncelikli gündemini oluşturduğu bilinmektedir. Nitekim 15 Temmuz 2016'da tecrübe edilen darbe girişimiyle birlikte, cemaat ve tarikatların üstlendikleri görevin ötesinde, siyasal toplum ve bürokrasi ile kurdukları ilişki bakımından, kimi durumlarda gerek devlet mekanizmasının işleyişinde, gerekse kamusal düzenin güvenliğinin sağlanmasında önemli birer tehdit olarak görülebilecekleri anlaşılmıştır.

Öte yandan, söz konusu girişim sonrası Türkiye kamuoyunda cemaatler özelinde geliştirilen eleştiri ve tartışmalar, rutin hayat akışının sekülerleşmesi gerektiğini iddia eden tezlerin destek bulmasına, toplumsal vasatta ise dini söyleme duyulan güvenin sarsılmasına ve "cemaatsiz bir dini yaşam" talebinin ivme kazanmasına sebep olmuştur.

Türkiye'de devlet ve dini cemaatler arasında tesis edilen ilişkinin doğası, esasen dönemin konjonktürel yapısına bağlı olarak değişmekle birlikte, temelde, iki kurum arasındaki sınır çizgisinin belirsizleşmesiyle işlevsellik kazanan geçirgenlik durumunun istismara açık bir alan genişliği sunmasından ileri gelmektedir. Başka bir deyişle, kamusal iradeyi temsil eden devlet ile sivil birer aktör olan cemaatlerin, çeşitli nedenlerle birbirlerinin alanlarına girmesi başlıca sorun olarak görülmektedir. Örneğin, devletin herhangi bir dini cemaatin yahut tarikatın düşünce ve tutumunu benimseyerek resmi bir doktrin oluşturmaya girişmesi veya açık ya da örtük olarak bir cemaatin görüşlerini desteklemesi gibi durumların ortaya çıkması, diğer taraftan, herhangi bir cemaatin sivil alan sınırlarından taşarak, devlet ve bürokraside dini mensubiyete dayalı bir asabiyetle şekillenen alternatif bir yapılanma oluşturması, söz konusu sınır belirsizleşmesinin somut çıktıları olarak hayat bulabilmektedir. Dolayısıyla, devlet ve dini cemaatler ilişkisinin, bu sebeplerden hareketle, yeniden yapılandırılmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

SONUÇ

Osmanlı devlet yönetimi altında uzun süre deneyimlenen kozmopolit toplum yapısı içinde varlıklarını sürdüren dini grupların, gerek cemaat-cemaat, gerekse cemaat-devlet arasında kurulan görece sağlıklı ilişkisi, ulus-devlet modeline geçişle birlikte yerinden edilmiştir. Zira devlet karşısında tebaa konumunda olan halkın, gerek dini bilgi ve pratiğe erişim imkânı, gerekse duygusal bir himaye ağı olarak varlık gösteren cemaatler, toplumsal işleyişte hukuki bir zeminde yer bulmaktayken, söz konusu yeni devlet anlayışı, bu yasal işleyişi sonlandırmıştır.

Öte yandan, bugün gelinen noktada, dini cemaatler, toplumda aktüel bir gerçeklik olarak varoluşlarını sürdürmekle birlikte, faaliyetleri ve işleyişleri açısından hukuken sorunlu bir yapı arz etmektedirler. Dolayısıyla, devlet ve dini cemaatler arasındaki sorunlu ilişkinin giderilerek yeniden tanzim edilmesine yönelik somut ve sürdürülebilir adımlar atılmalıdır. Bu çerçevede:

I. Cemaatlerin birer kamu tüzel kişiliği olarak tanınmasına yönelik hukuki düzenlemeler yapılarak sistem içine alınmaları gerekmektedir. Zira sivil alanda rasyonel ve şeffaf bir yapılanma yoluna giderek, toplumsal hizmet alanlarında kamu yararını hedef alan bir hüviyetle sisteme dâhil oluş, başta iktisadi olmak üzere, iç işleyiş ve hiyerarşik yapılanma mekanizmalarının denetime açılması anlamlarına gelmektedir.

II. Devlet, toplumsal yapıda varlık kazanmış olan tüm dini cemaatlere eşit mesafede konumlanarak, herhangi birinin eğilimlerini açık yahut örtük biçimde desteklememeli veya dışlamamalıdır.

III. Devletin kurumsal işleyişini sağlayan bürokraside gerekli istihdamın sağlanmasında, liyakat esasına göre hareket edilmeli ve herhangi bir dini cemaat mensubiyetinin, söz konusu işleyişte, bir *pay edinme* imkânı olarak görülmesine fırsat verilmemelidir.

IV. Cemaat yapılanmalarının, halkın dini bilgi ve pratiğe erişim ihtiyacını karşılama gerçekliğinden hareketle, söz konusu yapılar eliyle verilen eğitim ve uygulamaların da denetime açık oluşu sağlanmalıdır. Bu noktada Diyanet İşleri Başkanlığı'nın akredite edilerek ilgili yapılarla ilişkileri düzenleyen ve dengeleyen birimlerinin oluşturulması mümkün olabilir.

V. Cemaatlerin, özellikle gençlere yönelik eğitim, barınma ve meslek edindirme gibi esasen devletin düzenleyiciliğine açık olan alanlarda mevcut boşlukları kullandıkları ve zaman zaman bu durumun istismara sebep olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla, söz konusu alanlarda devlet eliyle geliştirilecek pratik düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır.

VI. Okullarda verilen din eğitimi, Türkiye'de resmi din söyleminin temsilcisi konumunda bulunan Diyanet kurumu ve akademik düzeyde faaliyet gösteren ilahiyat fakültelerinin, halkın dini anlayışına görece uzak oluşunun cemaat yapılanmalarını güçlendirdiği bilinmektedir. Başka bir deyişle, cemaatlerin bir kısmının okullarda ve Diyanete bağlı kurumlarda verilen din eğitimin "İslam'a zarar verici reformist yorumlar" olduğu yönünde toptancı bir algıyı geliştirmekte oldukları gözlemlenmektedir. Dolayısıyla, başta din eğitimi müfredatı tahkiki bilinçlenmeyi sağlayacak bir anlayışla revize edilmelidir. Bununla birlikte, Diyanet kurumu, cemaatlere eşit mesafede konumlanarak kamu hizmeti sağlamaları hususunda birtakım ortak faaliyet alanları belirleyebilir. Diğer taraftan ilahiyat akademyası, başta öğrencilere sunulan eğitim dâhilinde olmak üzere, üretilen akademik çalışmalarda ve medya ortamlarında Türkiye'nin dini cemaat yapılanmasını dikkate almak durumundadır.

VII. Cemaatlerce birer hizmet olarak sunulan yaz Kur'an kursları, gençlik kampları, eğitime destek mahiyetinde verilen ders takviyeleri/etütler, genç yardımlaşma aktiviteleri türünden tüm faaliyetler profesyonel olarak denetlenmelidir.

VIII. Hâlihazırda okullarda din eğitiminin icrası konumunda bulunan öğretmenlerin mesleki ve alan yeterlilikleri gözden geçirilerek tespit edilen eksikliklerin giderilmesine yönelik alternatifler oluşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

1. ARIKAN, A. (2017). "Cemaat halinde kalmak ve cemaatlere bölünmek", Gerilim ve çatışma arasında mezhep, (Ed. Tekin, M.), Ankara: Eskiyeni.
2. BAUMAN, Z. (2017). Cemaatler güvenli olmayan bir dünyada güvenlik arayışı, (Çev. Soysal, N.), İstanbul: Say.

3. KÖSEMİHAL, N. Ş. (2007). Sosyoloji tarihi, İstanbul: Remzi.
4. MARDİN, Ş. (2005). *Din ve İdeoloji*, İstanbul: İletişim.
5. NARMANLIOĞLU, H. (2014). "Tarikat ve cemaatlerin alternatif medya stratejileri", Medya ve Din, İstanbul: Köprü.
6. ONAT, H. "Türkiye'de cemaatler ve kimlik", http://www.hasanonat.net/index.php/88-, (Çevrimiçi Erişim: 17.01.2020).
7. SOROKİN, P.A. (1975). Çağdaş sosyoloji teorileri, (Çev. Öymen, M.R.), İstanbul: Yeni Desen.
8. TÖNNIES, F. (1957). Community & society (Gemeinschaft und Gesellschaft), (Çev. Loomis, C.P.) Oxford: Transaction Books.
9. YELKEN, R. (1999). Cemaatin dönüşümü, Ankara: Vadi.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(34)

Prof. Dr. Arzu ÖZYÜREK[68]; Ayşenur AYDIN[2]; Şenay ŞİRİN[2]; Ruhigül TURAN[2]; Fatma İRKEN[2]

OKUL ÖNCESİ ÇOCUĞA SAHİP TÜRKİYE'DE ve YURTDIŞINDA YAŞAYAN TÜRK EBEVEYNLERİN ÇOCUK YETİŞTİRME TUTUMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

LIVING THE COMPARISON OF TURKISH ATTITUDE OF PARENTS OF PRESCHOOL CHILDREN HAVING CHILDREN GROWING IN TURKEY and ABROAD

ÖZ

Türkiye'de ve yurtdışında yaşayan okul öncesi çocuğa sahip ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumlarının karşılaştırılmasının amaçlandığı bu araştırmanın çalışma grubunu, 114 anne ve 18 baba olmak üzere 132 ebeveyn oluşturmaktadır. Veri toplamada Aile Bilgi Formu ile ABTÖ-A Formu kullanılmıştır. Araştırmanın sonunda; Türkiye'de yaşayan ebeveynlerin yurtdışında yaşayanlara göre, kendilerini daha demokratik olarak değerlendirdikleri sonucuna varılmıştır. Anne-baba tutumlarının, çocukların cinsiyeti ve ebeveynlerin kendi yaşlarından etkilenmediği; anne-babanın öğrenim düzeyi ve çalışma durumundan etkilendiği saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Okul Öncesi Dönem,Yurtdışı, Ebeveyn Tutumları.
JEL Kodu: J12.

ABSTRACT

The study group of this research which aimed to compare the parenting attitudes of parents living in Turkey and abroad who have preschool children is consisted of 132 parents including 114 mothers and 18 fathers. Family Information Form and Parental Attitude Scale (PAS) A- Form were used for data collection. At the end of this research; It was concluded that parents living in Turkey consider themselves more democratic than those ones living abroad. It was determined that parental attitudes were not affected by the gender of children and the age of parents; it was affected by education levels and working status of parents.

Keywords: *Preschool Period, Abroad, Parents Attitudes.*
JEL Code: *J12.*

[68] **Prof. Dr., Karabük Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi Bölümü, a.ozyurek@karabuk.edu.tr ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3083-7202**
[2]Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Çocuk Gelişimi ve Eğitimi ABD

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Aile ortamı, doğumdan itibaren çocuğun temel yaşam alanıdır. Anne-babalar ve çocukların yer aldığı aile kurumu, çocuğun gelişiminde ilk ve en önemli çevredir. Çocuğun gelişiminin en hızlı olduğu erken çocukluk yıllarında, aile içindeki bireyler gerek onun bakım ihtiyacını karşılayarak gerekse model olarak gelişimini etkilemektedirler. Anne-babaların ve ailede bulunan diğer kişilerin çocuğa yaklaşımları, onunla iletişimleri, çocuğun aile içerisindeki konumunu ve yerini belirlemektedir. Ebeveyn-çocuk ilişkisi, anne ve babanın tutumlarına göre şekillenmektedir. Özgüven kazanımı ve dışarıdaki sosyal çevre ile uyum kurma süreci üzerinde çocukların aile sistemi içerisinde edindikleri tutum ve davranışlar olumlu veya olumsuz etkin bir rol üstlenmektedir (Yavuzer, 2015).

Anne-babaların çocuk yetiştirmeye yönelik tutumları demokratik, ilgisiz, aşırı baskıcı veya otoriter, aşırı koruyucu ve aşırı hoşgörülü olarak ele alınabilir. Demokratik tutum, anne-babanın çocuğu desteklerken sınır koymayı da ihmal etmediği, sevginin karşılıksız olduğu, çocuğun bireyselleşmesine ve kendini gerçekleştirmesine izin veren tutumdur. Bu ortamda çocuk sosyal ilişkilerinde yeterli, kendine güvenli, sorumluluk alan, işbirliği yapabilen, duygusal açıdan iyilik halinde birey olarak yetişir (Erkan, 2013). Aşırı baskıcı ve otoriter tutumda, anne-baba katı bir disiplinle yasak ve cezalar uygularken çocuktan sürekli bu kurallara uymaya zorlanarak koşulsuz itaat beklenir (Chen, Dong ve Zhou, 1997). Kendisine söz hakkı tanınmayan aşırı baskıcı tutumla yetişen çocuk kaygılı, kızgın, mutsuz olabilir, duygularını anlama ve ifade etmede zorlanırlar, sosyal ortamlarda çekingen veya saldırgan olarak etiketlenebilir. Bu nedenle okul başarısı ve arkadaş ilişkilerinde başarısızlık olabilir (Kandır ve Alpan, 2008). Çocuğa sınır konulmayan aşırı hoşgörülü tutumda, çocuk anne-babasına her istediğini yaptırmaya çalışır ve istediği olmadığında çevresine zarar verebilir, doğru-yanlışı ayırt etmede ve sosyal ilişkilerinde sorunlar yaşayabilir, okul kurallarına uyum sağlayamaz, işbirliği davranışları göstermekte güçlük çeker (Derman ve Başal, 2013).

Yapılan çalışmalarda aşırı baskıcı ve koruyucu tutumun çocuklar üzerinde olumsuz etkisi olduğu, demokratik tutumun ise olumlu etkisi olduğu belirlenmiştir (Akt.: Sümer, Aktürk ve Helvacı, 2010). Katı denetime tabi tutulmuş çocuklarda yalan söyleme, farklı korkular geliştirme gibi davranışlara neden olabilir. Olumsuz anne-baba tutumları çocuklarda aşırı inatçılık, kıskançlık, içe kapanıklık, tırnak yeme ve saldırganlık nedeni olarak görülmektedir (Derman ve Başal, 2013). Demokratik tutum çocukların problem çözme becerilerini olumlu yönde etkilemektedir. Çocukların sosyal, duygusal, bilişsel açıdan gelişmiş bireyler olabilmesi için otoriter olmayan, hoşgörülü ve empati yapabilen ebeveynlere ihtiyaç vardır.

Anne ve babaların çocuklarını yetiştirirken sergilediği tutum ve davranışları belirleyen pek çok faktörden söz edilebilir. Bunlar arasında ebeveynlerin kişilik özellikleri, yaşları, öğrenim durumları, maddi durumları ve sosyal statüleri, çocuk gelişimi hakkındaki bilgi düzeyleri, sahip oldukları çocuk sayısı, çocuklarının kişilik özellikleri, içinde yaşanılan toplumun sosyo-kültürel normları, aile içi iletişimin kalitesi, sosyal çevre ile olan ilişkilerin niteliği ve kitle iletişim araçları sayılabilir (Özyürek ve Tezel Şahin, 2005). Ebeveynlerin dünya görüşü, sahip oldukları değer yargıları ve inançları, çocuğa olduğu gibi yansımaktadır. Çoğu ebeveyn anne-babalık davranışını kendi ebeveynlerinden öğrenmektedir. Her ailenin özellikleri kendine has olmakla birlikte, toplumun ön gördüğü değerler, siyasi görüşler ve toplumsal olaylara bakış açıları birbirleriyle benzerlikler gösterebilmektedir.

Ebeveynlerin çocuklarına yönelik anne-babalık tutumları kültürel özelliklere bağlı olarak da farklılık gösterebilmektedir. Ebeveynlerin bulundukları kültüre ve etnik yapılarına bağlı olarak yaptıkları uygulamalar farklı anlamlara ve değişik tarzlara sahip olabilir. Her toplum kendine ait kültürel normlara sahiptir ve bu normlar ailelerin anne-babalık rollerini, çocuk yetiştirme yaklaşımlarındaki inançlarını, uygulamalarını ve stillerini etkiler (Erkan, 2013). Geleneksel normların baskın olduğu toplumlarda, aileler otoriter ebeveynliği normal ve çocuğun gelişimi için faydalı olduğunu düşünebilir, yaşadıkları topluma ait olan kültür, inanç ve deneyimlere paralel olarak çocuklarını yetiştirirler.

Alan yazında kültürün ebeveyn tutumlarına etkisinin incelendiği çeşitli çalışmalar olduğu görülmüştür (Julian, McKenry ve McKelvey, 1994; Ayçiçeği Dinn ve Sunar, 2017; Chao ve Kanatsu, 2008; Keshavarz ve Baharudin, 2009). Türk göçmen annelerin çocuk yetiştirme tutumlarının Hollandalı annelerin tutumlarıyla karşılaştırıldığı bir çalışma ise 2010 yılında yapılmıştır (Yaman vd., 2010). Türkiye'de Özyürek ve arkadaşları (2016) tarafından Türkiye'de yaşayan farklı kültürden anne-babaların çocuk yetiştirme tutumları öğretmen

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

bakış açısına göre incelenmiştir. Türkiye'de ve yurtdışında yaşayan Türk ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumlarının karşılaştırıldığı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmada, Türkiye'de ve yurtdışında yaşayan ve okul öncesi yaş grubu çocuğu olan Türk anne ve babaların çocuklarına karşı tutumunu belirlemek amaçlanmıştır.

Metot

Betimsel tarama modelindeki çalışmada, çalışma grubu kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemiyle kendilerine ulaşılabilen, Türkiye'de ve yurt dışında yaşayan Türk ailelerden 3-6 yaşında çocuğu olan 132 ebeveynden (114 anne ve 18 baba) oluşmuştur. Çalışma grubunun bazı kişisel bilgilerin frekans ve yüzdeleri Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Çalışma Grubu Kişisel Özellikleri

Ebeveynin yaşı	N	%	Ebeveynin Mesleği		
30 yaş ve altı	28	21,2	Çalışmıyor	40	30,3
31-35 yaş	44	33,3	Çalışıyor	92	69,7
36-40 yaş	44	33,3	Aile Yapısı		
41 yaş ve üzeri	16	12,1	Çekirdek aile	104	78,8
Öğrenim Durumu			Geniş aile	13	9,8
Orta	11	8,3	Tek ebeveynli aile	15	11,4
Lise	38	28,8	Yaşanılan Yer		
Üniversite	64	48,5	Yabancı ülke	55	41,7
Lisans Üstü	19	14,4	Türkiye	77	58,3

Tablo 1'e göre, ebeveynlerin %66,6'sı 31-40 yaş aralığında, %48,5'i üniversite mezunu, %69,7'si bir işte çalışıyor, %78,8'i çekirdek aileye sahiptir. Çalışma grubunun %58,3'ü Türkiye'de ve %41,7'si yurt dışında yaşamaktadır.

Veri Toplama Araçları

Verilerin toplanması amacıyla Özyürek (2017) tarafından geliştirilmiş olan Anne-Baba Tutum Ölçeği (ABTÖ) A Formu kullanılmıştır. Toplam 38 maddelik ölçek Demokratik, Baskıcı ve Otoriter, Aşırı Hoşgörülü Tutum şeklinde üç alt boyuta sahiptir. Beşli likert tipindeki ölçek alt boyutları güvenirlik katsayıları 0,87, 0,77 ve 0,72; test-tekrar test güvenirlikleri ise 0,82, 0,70 ve 0,77 bulunmuştur. Her boyuttan alınan puanların yüksek olması, o alt boyuta ilişkin tutum özelliğinin baskın olduğu anlamına gelmektedir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Verilerin toplanmasında, yurt dışında yaşayan Türk ebeveynlere sosyal medya aracılığıyla ulaşılarak ölçek linki gönderilmiştir. Daha sonra Türkiye'de yaşayan ebeveynlere aynı yolla ulaşılarak veriler toplanmıştır. Verilerin normallik dağılımına göre analizlerde t-Testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmış, anlamlı fark belirlendiğinde Tukey Testi ile farkın kaynağı belirlenmiştir.

Bulgular

Tablo 2'de çocukların cinsiyetine, Tablo 3'te ebeveyn yaşına, Tablo 4'te öğrenim durumuna, Tablo 5'te çalışma durumuna ve Tablo 6'da halen yaşadığı ülkeye bağlı olarak ABTÖ analiz sonuçları verilmiştir.

Tablo 2. Çocuğun Cinsiyetine Göre Ebeveynlerin ABTÖ Puanı t-Testi Sonuçları

ABTÖ	Cinsiyet	Türkiye			Yurt Dışı			Toplam		
			$\bar{X}$	Ss		$\bar{X}$	Ss		$\bar{X}$	Ss
Demokratik Tutum	Kız	36	48,33	4,36	30	46,76	3,46	66	41,77	3,524
	Erkek	41	48,56	3,58	25	47,24	3,98	66	42,30	2,935
t-Test		t:-0,251, p:0,802			t:-0,472, p:0,639			t:-0,939, p:0,349		

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Baskıcı-Otoriter Tutum	Kız	36	42,41	3,65	25	41,00	3,25	66	47,62	4,025
	Erkek	41	42,24	3,05	30	42,40	2,78	66	48,06	3,765
t-Test		t:0,226, p: 0,822			t:-1,693, p:0,096			t:-0,648, p:0,518		
Aşırı Hoşgörülü Tutum	Kız	36	33,00	4,52	25	31,63	4,47	66	32,37	4,519
	Erkek	41	32,68	3,48	30	32,80	3,48	66	32,72	3,462
t-Test		t:0,347, p: 0,730			t:-1,062, p: 0,293			t:-0,497, p:0,620		

Tablo 2'e göre çocuğun cinsiyeti bakımından ebeveynlerin ABTÖ puanlarında manidar fark yoktur (p>0,05).

Tablo 3. Ebeveynlerin Yaşına Göre ABTÖ Puanı ANOVA Sonuçları

ABTÖ	Yaş	Türkiye			Yurt Dışı			Toplam		
			X̄	Ss		X̄	Ss		X̄	Ss
Demok. Tutum	30 yaş ve altı	14	49,35	3,83	14	45,92	2,70	28	47,64	3,69
	31-35 yaş	29	48,72	3,84	15	46,06	3,84	44	47,81	4,00
	36-40 yaş	24	47,95	4,00	20	47,35	3,46	44	47,68	3,74
	41 yaş +	10	47,60	4,47	6	50,50	4,37	16	48,68	4,52
ANOVA		F:0,563, p:0,641			F:2,854, **p:0,046*** Anlamlı fark:1-4			F:0,297, p:0,827		
Baskıcı-Otoriter Tutum	30 yaş ve altı	14	42,28	3,36	14	41,00	3,44	28	41,64	3,40
	31-35 yaş	29	42,20	3,25	15	42,20	2,98	44	42,20	3,12
	36-40 yaş	24	42,29	3,30	20	41,40	2,83	44	41,88	3,09
	41 yaş +	10	42,80	3,99	6	42,50	3,83	16	42,68	3,80
ANOVA		F:0,079, p: 0,971			F:0,540, p:0,657			F:0,418, p:0,740		
Aşırı Hoşgör.Tutum	30 yaş ve altı	14	34,00	4,13	14	33,42	3,41	28	33,71	3,73
	31-35 yaş	29	32,86	4,35	15	31,66	3,67	44	32,45	4,13
	36-40 yaş	24	32,37	3,88	20	30,85	4,20	44	31,68	4,06
	41 yaş +	10	32,20	2,89	6	34,83	4,70	16	33,18	3,76
ANOVA		F:0,582, p: 0,629			F:2,230, p: 0,096			F:1,638, p:0,184		

*p<0,05

Tablo 3'e göre, yurt dışında yaşayan ebeveynlerin yaşıyla ABTÖ Demokratik Tutum alt boyut puanları arasındaki fark anlamlıdır (p<0,05). Farkın kaynağına ilişkin Tukey Testi'ne göre, yurt dışında yaşayan 30 yaş ve daha küçük yaştaki ebeveynlerin Demokratik Tutum alt boyut puanlarının (X̄ =45,92) 41 yaş ve üzeri ebeveynlerin puanına göre (X̄ =5,50) anlamlı düzeyde daha düşük olduğu görülmüştür. Ayrıca ebeveynlerin yaşı arttıkça Demokratik Tutum alt boyut puanlarının da artış gösterdiği dikkat çekmektedir.

Tablo 4. Ebeveynlerin Öğrenim Durumuna Göre ABTÖ Puanı ANOVA Sonuçları

ABTÖ	Öğrenim	Türkiye			Yurt Dışı			Toplam		
		N	X̄	Ss	N	X̄	Ss	N	X̄	Ss
Demokratik Tutum	Ortaokul	5	48,0	4,76	6	45,50	2,81	11	47,00	4,00
	Lise	23	48,86	3,99	15	46,60	3,39	38	47,97	3,88
	Üniversite	42	48,40	3,85	22	47,90	4,23	64	46,73	3,96
	Lis. Üstü	7	47,14	4,33	12	46,50	3,26	19	47,84	3,58
ANOVA		F:0,349, p:0,790			F:0,908, p:0,444			F:0,913, p:0,437		
Baskıcı-Otoriter Tutum	Ortaokul	5	41,00	385	6	41,83	3,54	11	41,45	4,25
	Lise	23	42,47	3,31	15	41,46	3,50	38	42,07	3,38
	Üniversite	42	42,50	3,21	22	42,04	3,01	64	41,26	3,12
	Lis. Üstü	7	41,71	2,81	12	41,00	2,79	19	42,03	2,74

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

ANOVA		F:0,389, p: 0,762			F:0,306, p:0,821			F:0,667, p:0,574		
Aşırı Hoşgörülü Tutum	Ortaokul	5	31,30	7,82	6	31,50	5,39	11	31,45	6,25
	Lise	23	33,60	3,49	15	34,20	4,00	38	33,84	3,66
	Üniversite	42	32,95	3,84	22	31,50	3,94	64	32,55	2,71
	Lis. Üstü	7	30,57	1,98	12	31,16	3,12	19	30,94	3,91
ANOVA		F:1,287, p: 0,285			F:1,826, p: 0,154			F:2,710, **p:0,048*** Anlamlı fark: 2-4		

*p<0,05

Tablo 4'e görüldüğü üzere, ebeveynlerin öğrenim durumuyla ABTÖ Aşırı Hoşgörülü Tutum alt boyut puanları arasındaki fark manidardır (p<0,05). Lise mezunu ebeveynlerin ABTÖ Aşırı Hoşgörülü Tutum alt boyut puanı ($\bar{X}$=33,84), lisans üstü öğrenime sahip ebeveynlerin puanından ($\bar{X}$ =30,94) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

Tablo 5. Çalışma Durumlarına Göre Ebeveynlerin ABTÖ Puanları t-Testi Sonuçları

ABTÖ		Türkiye			Yurt Dışı			Toplam		
			$\bar{X}$	Ss		$\bar{X}$	Ss		$\bar{X}$	Ss
Demokratik Tutum	Çalışmıyor	23	49,13	4,33	17	47,29	3,34	40	48,35	4,00
	Çalışıyor	54	48,16	3,77	38	46,84	3,85	92	47,61	3,83
t-Test		t:0,982, p:0,329			t:0,418, p:0,678			t:0,929, p:0,323		
Baskıcı-Oto. Tutum	Çalışmıyor	23	42,95	3,98	17	41,58	3,85	40	42,37	3,93
	Çalışıyor	54	42,05	3,00	38	41,65	2,76	92	41,89	2,89
t-Test		t:1,089, p: 0,280			t:-0,076, p:0,940			t:0,787, p:0,433		
Aşırı Hoşgör.Tut.	Çalışmıyor		34,26	4,76	17	33,23	4,26	40	33,82	4,53
	Çalışıyor		32,22	3,46	38	31,68	3,93	92	32,00	3,65
t-Test		t:2,102, p: 0,039*			t:1,317, p: 0,193			t:2,446, **p:0,016***		

*p<0,05

Tablo 5't, ebeveynlerin çalışma durumuyla ABTÖ puanları arasındaki fark anlamlıdır (p<0,05). Çalışan ebeveynlerin ABTÖ Aşırı Hoşgörülü Tutum alt boyut puanı ($\bar{X}$=3,65), çalışmayan ebeveynlerin puanından ($\bar{X}$ =33,82) anlamlı düzeyde daha düşüktür.

Tablo 6. Yaşanılan Ülkeye Göre Ebeveynlerin ABTÖ Puanları t-Testi Sonuçları

ABTÖ	Ülke	N	Ort.	Ss.	t	p
Demokratik Tutum	Yurtdışı	55	46,98	3,67	-2,175	**-0,031***
	Türkiye	77	48,45	3,94		
Baskıcı/Otoriter Tutum	Yurtdışı	55	41,63	3,10	-1,225	0,231
	Türkiye	77	42,32	3,32		
Aşırı Hoşgörülü Tutum	Yurtdışı	55	32,16	3,06	-0,942	0,348
	Türkiye	77	32,83	3,98		

* p<0,05

Tablo 6'ya göre, ebeveynlerin halen yaşadığı ülke ile ABTÖ Demokratik Tutum alt boyut puanları arasındaki fark manidardır (p<0,05). Türkiye'de yaşayan ebeveynlerin Demokratik Tutum alt boyut puanı ($\bar{X}$=48,45), yurtdışında yaşayan ebeveynlerin puanından ($\bar{X}$=46,98) anlamlı düzeyde yüksektir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Ebeveynlerin çocuklarına karşı tutumlarının çocukların cinsiyetinden anlamlı düzeyde etkilenmediği; yurt dışında yaşayan 30 yaş ve daha küçük yaştaki ebeveynlerin daha büyük yaş grubundaki ebeveynlere göre demokratik tutumlarının düşük olduğu ve ebeveynlerin yaşı arttıkça Demokratik Tutum alt boyut puanlarının da artış olduğu belirlenmiştir. belirlenmiştir. Alan yazında çocukların cinsiyeti ve ebeveynin yaşına ilişkin bulguları destekleyen çalışmalar mevcuttur. Çalışma bulgularını destekler nitelikte Güngör (2014) cinsiyete

göre anne-baba tutumu arasında fark bulunmadığını, 30-39 yaş grubundaki ebeveynlerin çocuklarına daha özenli yaklaşım sergiledikleri ve yaşları arttıkça daha serbest tutumlu oldukları belirlemiştir. Dursun (2010) ise çalışmasında, genç yaştaki ebeveynlerin aşırı koruyucu ve sıkı disiplinli olduğunu belirlemiştir. Genç yaştaki anne-babaların çocuk bakımı ve yetiştirilmesi konusunda tecrübesinin az olması, yaşın ilerlemesiyle birlikte hem deneyimin artması hem de konuyla ilgili görüşlerin gelişmesi nedeniyle demokratik tutumda artış olabilir.

Çalışmada, çalışmayan ebeveynlerin çalışanlara göre lise mezunu ebeveynlerin lisans üstü eğitim düzeyindeki ebeveynlere göre daha fazla aşırı hoşgörülü tutuma sahip oldukları belirlenmiştir. Şanlı ve Öztürk (2012), çalışmalarında düşük öğrenim düzeyindeki ve çalışmayan annelerde aşırı koruyucu ya da sıkı disiplinli tutumun daha fazla benimsendiğini saptamışlardır. Özyürek ve Tezel Şahin (2005), annelerin demokratik tutum düzeyinin öğrenim düzeyiyle birlikte artış gösterdiğini, öğrenim düzeyi arttıkça katı/sert disiplinli ve aşırı koruyucu ebeveynlik tutumunun azaldığını saptamışlardır. Kaya, Bozaslan ve Genç (2012) ise çalışmaların öğrenim düzeyi yüksek olan ebeveynlerin çocuklarına yaklaşımda demokratik tutumlarının yüksek olduğu saptanmıştır. Öğrenim durumu kişilerin çalışma yaşamı ve gelir düzeyini, bu unsurlar ise aile içi ilişlerin yönünü etkileyebilmektedir. Aydoğdu ve Dilekmen (2016), Albay (2017) ve Dursun (2010) tarafından yapılan çalışmalarda çalışmayan ebeveynlerin otoriter ve aşırı koruyucu tutum sergileme oranlarının çalışanlara göre fazla olduğu belirlenmiştir. Farklı çalışma bulguları da dikkate alındığında, öğrenim düzey ebeveyn tutumlarını belirlemede etkili bir faktör olmasına rağmen tek başına ele alınmaması gerektiği düşünülebilir.

Bu çalışmada, Türkiye'de yaşayan ebeveynlerin yurtdışında yaşayanlara göre, kendilerini daha demokratik olarak değerlendirdikleri belirlenmiştir. Araştırmada elde edilen bu sonuçta kültürün etkisini destekler nitelikte literatürde de araştırmalar mevcuttur. Öztürk ve Şanlı (2015), ebeveynlerin çocukları yetiştirirken kullandıkları tutumları ve bunlar üzerindeki kültürün etkisini tartışmak amacıyla yaptıkları çalışmada Batı kesimde aşırı izin verici ebeveynlerin daha fazla olduğunu belirtmişlerdir. Türk kültüründe otoriter ve kontrolcü tutum daha fazla görülmektedir fakat bu sevginin olmadığı anlamına gelmemektedir. Asya kültüründe ebeveynlerin tutumları daha otoriter, kontrollü ve kısıtlayıcı görülmektedir. Julian, McKenry, ve McKelve, (1994) Kafkas, Afrika kökenli Amerikalı, İspanyol ve Asya kökenli Amerikalı ebeveynlerin ebeveynlik tutumlarını inceldikleri çalışmalarında etnik kökenli anne-babaların, çocuklarına Kafkasyalı ebeveynlerden daha çok baskı yaptıklarını belirtmişlerdir. Chao (1994) anne-baba tutumlarının ve uygulamalarının kültürel ve etnik farklılıklara göre değişik anlamlara geldiğini ebeveynlik tutumlarının değişiklik gösterebildiğini belirtmişlerdir. Geleneksel kültürlerin geçerli olduğu Türkiye, Hindistan, Latin Amerika ve Asya'da Asya'da ebeveynlerin çocuklarına karşı aşırı kontrolcü olduğu vurgulanmıştır. Keshavarz ve Baharudin (2009) Malezya'da ebeveynlik stilini inceledikleri deneysel çalışmada üç etnik gruptaki (Malezyalı, Çinli ve Hintli) Malezyalı ebeveynlerin otoriter ebeveynliğinin, bireyci ebeveynlerden daha fazla destekleyen kolektivist ülkelerden gelen diğer ebeveynlerle benzer olduğunu bulmuşlardır. Dinn ve Sunar (2017) kültürlerarası ve Türkiye'deki ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumlarını belirlemek için Türk ve Amerikalı öğrencilerle çalışmışlar, Kabul boyutu her iki kültür içinde benzer özelikler göstermiş, psikolojik kotrolde Türkiye'deki ebeveynler daha yüksek puan almış, katı kontrol ölçeğinde ise ABD'deki ebeveynler daha yüksek puan almıştır. Yaman ve arkadaşları (2010) yaptıkları bir çalışmada ise Hollanda'ya göç eden ikinci nesil 2 yaş çocuğa sahip göçmen ailelerle, yerli ailelerin çocuk yetiştirme uygulamalarını incelemişler; Türk göçmen annelerin Hollandalı annelere göre daha az destekleyici, çocuklarına daha az net talimatlar veren, daha müdahaleci olduklarını saptamışlardır. Tudge ve diğerleri (2000), ABD ve Rusya'daki ebeveynlerin değer ve inançlarını inceledikleri çalışmalarında, toplumsal sınıfın bir fonksiyonu olarak toplum içindeki heterojenliğin, ebeveynlerin çocuk yetiştirmeyle ilgili değer ve inançlarındaki rolünü ifade etmişlerdir. Chen, Dong ve Zhou, (1997) yaptıkları çalışmada tutarlı bir şekilde Çinli ebeveynlerin daha otoriter olduğunu, Çin' deki otoriter ve otoriter ebeveynlik stillerinin anlamlarının da kültürün etkisi olarak ifade etmişlerdir.

Farklı ülkelerde kültürlerarası yapılan çalışmaların, kültürün ebeveynlik tutumları üzerinde etkisini düşündürmektedir. Fakat bu çalışmada, her iki grup da Türk'tür. Bununla birlikte yaşanılan yerin birey üzerindeki etkileri olabileceği düşünülebilir. Özellikle yaşanılan bölgedeki ikamet süresi arttıkça kültürel etkileşim artacaktır. Çalışmada Türkiye'de yaşayan ebeveynlerin yurtdışında yaşayanlara göre kendilerini

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

daha demokratik olarak değerlendirmeleri yaşanılan ait olunan toplumun etkisinin varlığını düşündürebilir. Ebeveynlerin kendi yetiştirilme tarzlarının veya diğer çevresel faktörlerin etkisini de akla getirebilir. Yurt dışında yaşayan ailelerin demokratik tutum sergilememesinin yaşanılan ortama güvenilmemesinden veya farklı ülkede bulunmaları ve farklı dil konuşmalarından dolayı daha otoriter tutuma yönelebileceğini, bunun aksine yaşanılan çevrenin gerekli gördüğü koşulların iyi oluşu ya da özenti yaşamlar daha hoşgörülü tutuma yönelebileceklerini düşündürebilir.

Yaşam koşulları ve yaşanılan çevrenin mevcut imkanları tespit edilerek ailelerde çocuklarının bir sonraki nesil için etkin bir ebeveyn olabilmeleri ve sağlıklı nesiller yetiştirilmeleri açısından kendi tutumlarının farkına varıp bu doğrultuda çocuk yetiştirme ve tüm bunların kültür aracılığıyla bir sonraki nesile de aktarıldığının bilinci oluşturulmalıdır. Bir toplumun kendisine faydalı bireyler yetiştirebilmesi için sağlıklı, sorumluluk alabilen, kendini ifade edebilen bireylere ihtiyacı vardır. Okul öncesi dönem bu bilincin oluşturulduğu en önemli gelişim dönemidir. Bu dönem çocuklarının özellikleri ve ebeveyn tutumlarının etkileri üzerine kurumlarda eğitsel çalışmalar yürütülmesi önerilebilir.

Bugün dünyanın hemen her ülkesinde Türk aileler ikamet etmektedir. Her ne kadar Türk kültürüne özgü unsurlar anne-babaların çocuk yetiştirme tutumlarını etkilese de içinde yaşanılan kültürün insan davranışlarında değişiklikler oluşturması söz konusudur. Bunun yanında gelişen teknolojik araçlarla ve sosyal medya aracılığıyla her kesimden kişilere ulaşmak oldukça kolaylaşmıştır. Yapılacak benzer çalışmalar daha geniş bir örneklem üzerinde yapılabilir. Kültürel etki yanında çocuk ve anne-babanın mizaç özelliklerinin tutumlar üzerindeki etkisine yönelik çalışmalara odaklanılabilir.

KAYNAKÇA

1. Albay, E. (2017). Okul öncesi dönem çocuğu olan ebeveynlerin ebeveynlik tutumlarının incelenmesi. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi,* 1 (2), 156-174.
2. Aydoğdu, F. ve Dilekmen. M. (2016). Ebeveyn tutumlarının çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi,* 11 (2), 569-585.
3. Chao, R. ve Kanatsu, A. (2008). Beyond Socioeconomics: Explaining Ethnic Group Differences in Parenting Through Cultural and Immigration Processes. University of California, Riverside.
4. Chen, X., Dong, S. ve Zhou, H. (1997). Yetkili ve otoriter ebeveynlik uygulamaları ve Çin çocuklarında sosyal ve okul performansı. *Uluslararası Davranış Gelişimi Dergisi*, *21* (4), 855-873.
5. Derman, M. T. ve Başal, H. A. (2013). Okulöncesi çocuklarında gözlenen davranış problemleri ile ailelerinin anne-baba tutumları arasındaki ilişki. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 2(1), 115-144.
6. Dinn, A.A. ve Sunar, D. (2017). Çocuk Yetiştirme Tutumları ve Bağıntılarının Kültür içi ve Kültürlerarası Karşılaştırılması. *Türk Psikoloji Dergisi, Haziran 2017,* 32(79), 95–110.
7. Dursun, A. (2010). Okul öncesi dönemdeki çocukların davranış problemleriyle anne-baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, İzmir: DEÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
8. Erkan, S. (2013). Aile ve Aile Eğitimi ile İlgili Temel Kavramlar (Ed.: Z. Fulya Temel) Aile Eğitimi ve Erken Çocukluk Eğitiminde Aile Katılım Çalışmaları, Ankara: Anı.
9. Güngör, M. (2014). Okulöncesi dönem çocuklarının televizyon izleme alışkanlıkları ve anne baba tutumları. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *11*(28), 199-216.
10. Julian, T. W., McKenry, P.C. ve McKelvey, M. W. (1994). Cultural variations in parenting. Perceptions of Cauvasain, African-American, and Asian-American Parents. *Family Relations,* 43, 30-37.
11. Kandır, A. ve Alpan, Y. (2008). Okul Öncesi Dönemde Sosyal-Duygusal Gelişime Anne-Baba Davranışlarının Etkisi. *Aile ve Toplum Dergisi,* 4(14), 33-38.
12. Kaya, A., Bozaslan, H. ve Genç, G. (2012). Üniversite öğrencilerinin anne-baba tutumlarının problem çözme becerilerine, sosyal kaygı düzeylerine ve akademik başarılarına etkisi. *Dicle University Journal of Ziya Gokalp Education Faculty, 18, 208-225.*
13. Keshavarz, S. ve Baharudin, R. (2009). Parenting style in a collectivist culture of Malaysia. *European Journal of Social Sciences, 10*(1), 66-73.

14. Özyürek, A. (2017). Okul Öncesi Çocuğa Sahip Anne-Babalara Yönelik "Çocuk Yetiştirmeye İlişkin Anne-Baba Görüşleri Ölçeği" ve "Anne-Baba Tutum Ölçeği" Geliştirme Çalışması. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*-IJECES 2 (1) 26-38.
15. Özyürek, A., Çetin, A., Yıldırım, R., Evirgen, N. ve Ergün, Ş. (2016). Farklı Kültürlerde Aile Çocuk Etkileşimlerinin Öğretmen Bakış Açısına Göre İncelenmesi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (43), 1477-1484.
16. Özyürek, A. ve Tezel Şahin, F. (2005). 5 ve 6 Yaş Grubunda Çocuğu Olan Ebeveynlerin Tutumlarının İncelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25 (2), 19-34.
17. Sümer, N., Aktürk, G. ve Helvacı, E. (2010). Anne-baba tutum ve davranışlarının psikolojik etkileri: Türkiye'de yapılan çalışmalara toplu bakış. *Türk Psikoloji Yazıları,* 42-59.
18. Şanlı, D. ve Öztürk, C. (2012). Annelerin çocuk yetiştirme tutumlarını etkileyen etmenlerin incelenmesi. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32, 31-48.
19. Tudge, J. R., Hogan, D. M., Snezhkova, I. A., Kulakova, N. N. ve Etz, K. E. (2000). Parents' child-rearing values and beliefs in the United States and Russia: The impact of culture and social class. *Infant and Child Development: An International Journal of Research and Practice, 9*(2), 105-121.
20. Yaman, A., Mesman, J., van IJzendoorn, M. H., Bakermans-Kranenburg, M. J. ve Linting, M. (2010). Parenting in an individualistic culture with a collectivistic cultural background: The case of Turkish immigrant families with toddlers in the Netherlands. *Journal of Child and Family Studies, 19*(5), 617-628.
21. Yavuzer, H. (2015). Doğum Öncesinden Ergenlik Sonuna Çocuk Psikolojisi. (38. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(35)

Dr. Öğretim Üyesi Tunçay ÖZDEMİR[69]

IĞDIR OVASI ve YAKIN ÇEVRESİNDE TARIMSAL FAALİYETLER: ÖZELLİKLER ve DAĞILIŞ (2004-2019)

AGRICULTURAL ACTIVITIES İN IGDIR PLAIN and ITS AROUND CHARACTERISTICS and DISTRIBUTION (2004-2019)

ÖZ

Iğdır coğrafi çevrenin sunduğu özellikler ve zenginlikler nedeniyle geçmişten günümüze tam bir tarım, hayvancılık ve ticaret merkezi olagelmiştir. Bu durum günümüzde de sürmekte ve oldukça yaygın olarak tarla bitkileri tarımı yapılmaktadır. Yıllık yağış miktarının azlığı (252 mm), elverişli sıcaklık koşulları ve sulamanın yaygın ve kolay oluşu gibi etkilerle, vaktiyle pamuk ve şekerpancarı gibi endüstri bitkileri tarımı yaygınken günümüzde en önemli gelir kaynağı *"kayısı"* ve *"elma"* yetiştiriciliğidir.

Iğdır'da başta kayısı elma ve diğer meyve bahçelerinin kalite ve verim açısından ıslah edilmesi gereklidir. Üreticilerin gerçek tarımsal kalkınmanın anahtarı olan kooperatifler vasıtasıyla teknik bilgi, tohum, ağaç türleri, üretim, sulama, gübreleme, budama, ilaçlama tür ve yöntemleriyle, fiyat belirleme ve satış - pazar konuları hakkında eğitilmeleri, tarımsal üretimin geleceği bakımından yararlı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Iğdır Ovası, Aras Nehri, Kayısı, Tarımsal Kalkınma, Kooperatif.

ABSTRACT

Iğdır has been a complete agriculture, livestock and trade center from past to present due to the features and richness offered by the geographical environment. This situation continues today and field crops cultivation is very common. With the effects of low annual rainfall (252 mm), favorable temperature conditions and widespread and easy irrigation, industrial crops such as cotton and sugar beet are widespread, and today, the most important source of income is "apricot" and "apple" cultivation.

In order to increase production and income in Iğdır, fruit gardens, especially apricot and apple, need to be improved in terms of quality and yield. Producers should get acquainted with technical knowledge, seed, tree species, production, irrigation, fertilization, pruning, spraying types and methods, price setting and sales - market issues through cooperatives that are the key of real agricultural development.

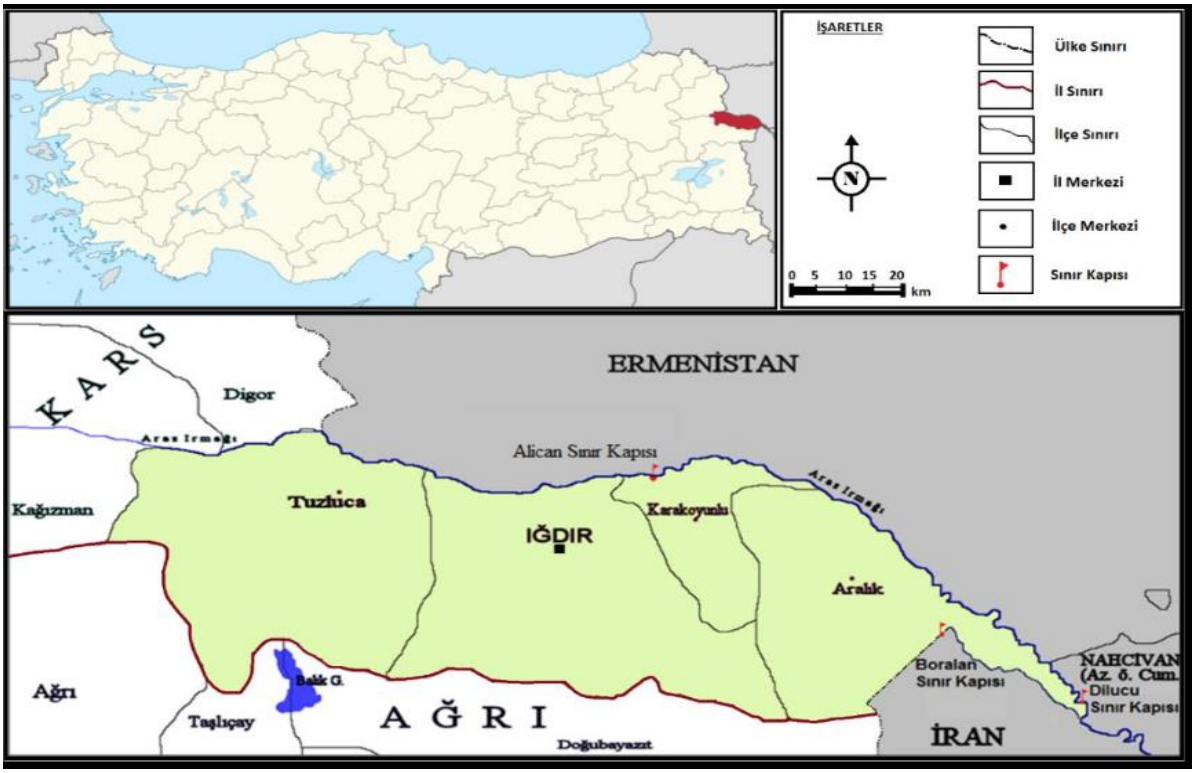
Keywords: *Iğdır Plain, Aras River, Agricultural Development, Cooperative.*

[69] Dr.Öğr.Üyesi, Iğdır Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Suveren Kampüsü. drtncyzdmr@gmail.com.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

KONUM, SINIRLAR VE GENEL COĞRAFİ ÖZELLİKLER

Doğu Anadolu bölgesinin Erzurum-Kars bölümünde yer alan Iğdır ili, 3588 km^2 lik yüzölçümü ile ülke topraklarının % 0.44'ünü kaplar. Kuzeyinde Ermenistan, doğusunda Nahcivan Özerk Cumhuriyeti (Azerbaycan) ve güneydoğusunda İran, güney ve güneybatısında Ağrı, kuzeybatısında Kars ile komşudur.

Çizim- 1 Iğdır'ın coğrafi konumu (lokasyon)

Bu bölümde, Türkiye - Ermenistan sınırını çizen Aras Irmağı'nın batısı Sürmeli Çukuru, doğusunda ise eskiden Çukur-u Sahat denilen Revan Ovası yer alır. *"Sürmeli"* adı günümüzde Tuzluca - Iğdır arasında ve Aras Nehri kıyısında bir köy adı olarak yaşamaktadır.

Yurdumuzun en doğusunda, Aras Nehri boyunca doğu-batı doğrultusunda uzanan Iğdır Ovası; Batı Iğdır Ovası, Doğu Iğdır Ovası ve onun güneydoğuya doğru devamı niteliğindeki Dil Ovası'ndan oluşmaktadır.

Batı ve Doğu Iğdır Ovası 832 km², Dil Ovası ise 90 km² genişliğindedir.

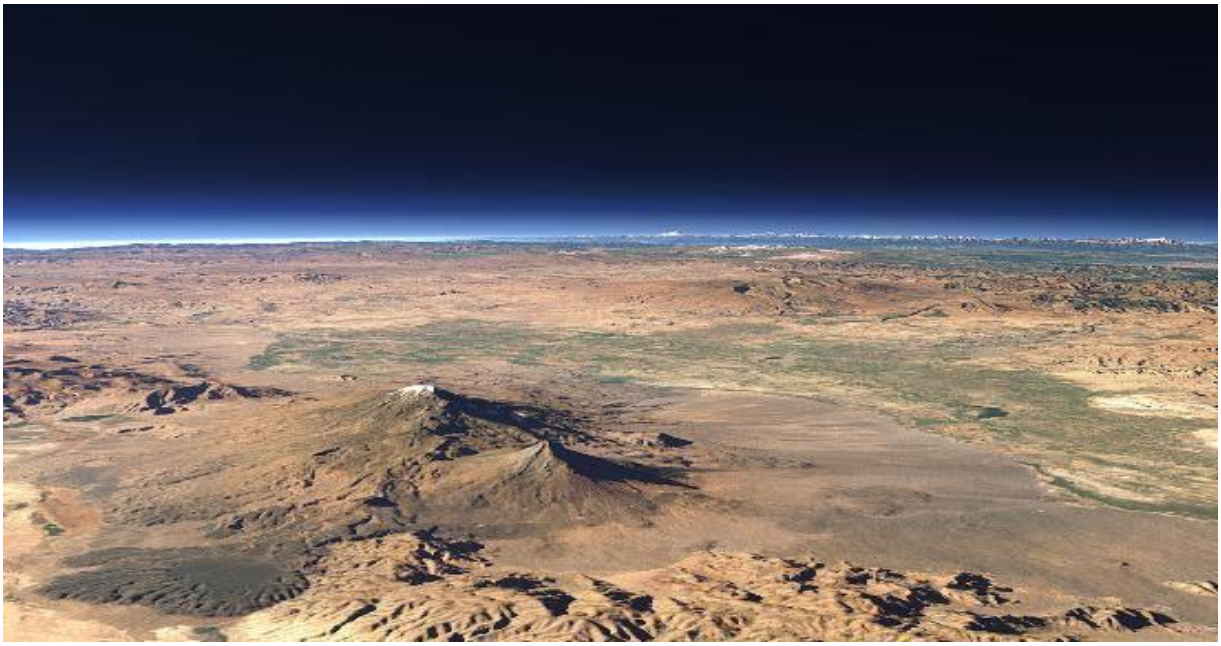
Yer yapısı (jeolojik) ve yeryüzü şekilleri (jeomorfolojik) bakımından büyük bir öneme sahiptir. Ova topraklarında hakim olan formasyon bazalttır. Ancak bazaltlar üzerinde muhtelif zamanlarda farklı yerlerden taşınmak suretiyle oluşmuş alüvyal karakterli bir toprak örtüsü mevcuttur. Bu birikinti kalınlığı ovanın güneydoğusunda 225 m., Dil Ovası' nda en çok 300 m. dir.[70]

Iğdır Ovası'nın Türkiye-İran sınırına uzaklığı yaklaşık 100 km'dir. Genişliği 20 km kadar olan ovanın deniz seviyesinden yüksekliği güneyden kuzeye ve batıdan doğuya doğru gidildikçe azalmaktadır. Ortalama yüksekliği 850 m. olmak üzere Iğdır ovasında, yükseklikleri 60 metreyi aşmayan birkaç yüksek tepe hariç tutulursa tamamen engebesiz ve düz olduğu dikkati çeker. Nitekim ova yüzeyinde ortalama eğim değerleri % 1-2° arasında değişmektedir. Iğdır Ovası, Ağrı Dağı 5165 m, Küçük Ağrı 3860.m Pamuk Dağı 2400 m ve

[70] ARDOS M. "Türkiye Ovalarının Jeomorfolojisi" Cilt 1, 2.Baskı s: 33-36, Çantay Kitabevi, İstanbul,1995

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

batıya doğru devam eden dağ sıraları 2800 m, nihayet Aras'ın kuzeydoğusunda Alagöz Dağı 4000 m ve devam eden dağ sıraları (transkafkas devamı) 3500 m civarında olağanüstü yükseklikte bir coğrafya ile çevrilidir.

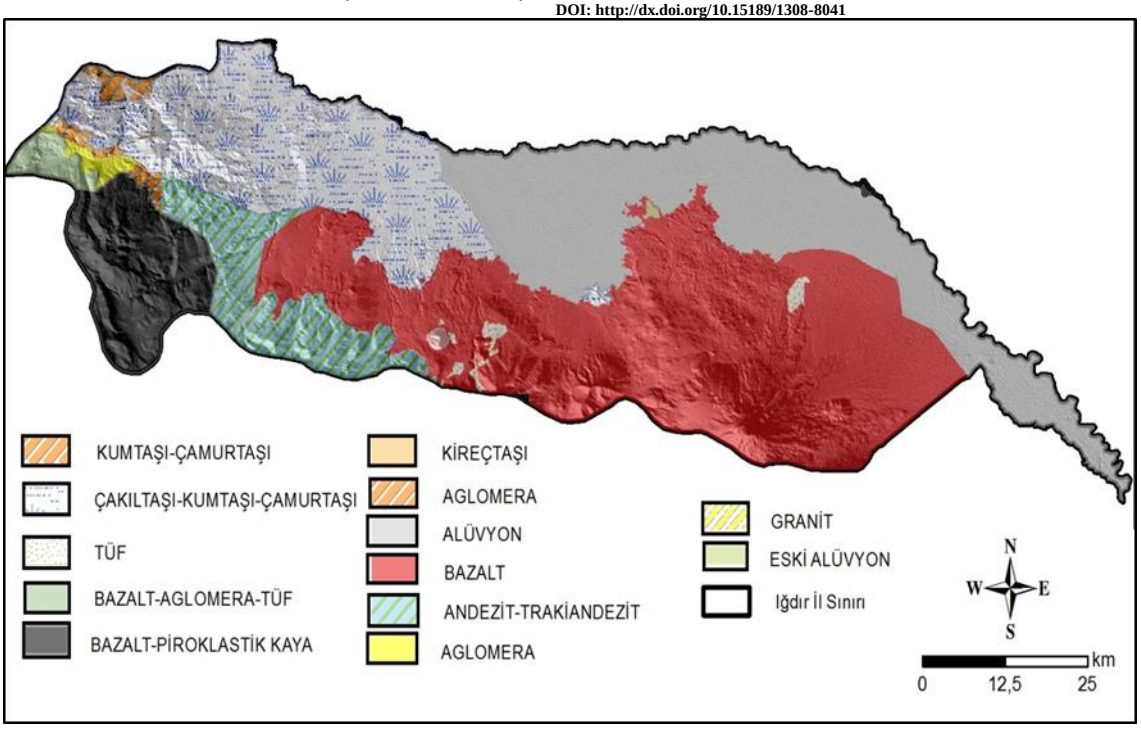
Fotoğraf 1- Sürmeli (Iğdır) ve Revan Ovası'nın tamamı ile Dilucu ve Doğubeyazıt Ovası'nın bir kısmı, Iğdır şehri, Melekli ve Halfeli beldeleri, Karakoyunlu ve Aralık ilçeleri, 3.000 m. rakımlı Korgan Yaylası, Karabulak Köyü Aras Nehri, geri kısımda ufuk çizgisinde Transkafkas, ön kısımda Küçük Ağrı, Büyük Ağrı ve Pamuk Dağları'nın güneydoğu yönünden ve yaklaşık olarak 10.000 m. yükseklikten alınmış bir görüntüsü.

Iğdır da suyun ana kaynağı olan Aras Nehri, Bingöl Dağları'ndan doğar. Yukarı Pasinler'de birçok dereyi alarak Aşağı Pasinler'de Aras adını alır. Kuzeydoğusundaki Kars'tan Zibin ve Kötek suyunu, güneydoğusundaki Şahyolu Dağları'ndan gelen bir kısım dereleri de alıp kuzeyden gelen Arpaçay'la birleşir ve Iğdır topraklarına girer. Aras Nehri vadisindeki 100-200 m yüksekliğindeki taraçaların varlığı, bölgenin depremselliği, ovanın devamlı çökmesi ve çevredeki dağlık alanların devamlı yükselmesi, depremselliğin (tektonizmanın) sürdüğünü göstermektedir.

Bu nedenlerle Iğdır Ovası hem bir çöküntü ovası hem de subsidant havza özelliğindedir. Bölge üst pliyosende kara haline geçtiğinden, havza bu karakteri pliyosen'de (yaklaşık 5 milyon yıl önce başlayan ve 2 milyon yıl öncesine dek süren üçüncü jeolojik çağın (tersiyer) son dönemi kazanmıştır.[71]

[71] ARDOS M. "Türkiye Ovalarının Jeomorfolojisi" Cilt 1, 2.Baskı s: 33-36, Çantay Kitabevi, İstanbul,1995

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Çizim 2- Çalışma alanının litolojisi (kayaç ve tabakalar) Dr. Taner AYDIN ve Dr. M. Ali ÇELİK 'ten

Araştırma sahası Türkiye ve Doğu Anadolu ölçeğinde kendine özgü iklim özellikleriyle "yöresel klima" alanı içine girmektedir. Doğu Anadolu bölgesinde genellikle kışları çok soğuk ve kar yağışlı yazları ise sıcak bir karasal iklim hüküm sürerken, Iğdır yöresi sahip olduğu özel konumdan dolayı bulunduğu bölgeye oranla kışları daha ılıman yazları daha sıcak ve yağış miktarı daha az olan bir karasal iklime sahiptir. "Iğdır Meteoroloji İstasyonu" nun verilerine göre bu merkezde yıllık ortalama sıcaklık 12,5ºC, en sıcak ay olan temmuz ayı ortalama sıcaklığı 26.0°C, en soğuk ay olan ocak ayı ortalama sıcaklığı ise -2.9 °C kadardır. Böylece termik genlik yaklaşık olarak 29ºC'yi bulmaktadır. Aynı verilere göre yıllık ortalama yağış tutarı 247,8 mm kadar olup bunun yarıdan fazlası ilkbahar (% 38,0) ve yaz (% 22,2) mevsimlerinde düşmektedir. Sonbahar mevsiminde (% 21.4) yağış olurken, en az yağış ise kış (%18,4) mevsiminde düşmektedir. Aynı dönemde Türkiye yıllık yağış ortalaması ise 626.2 mm kadardır.

Yukarıdaki sıcaklık ve yağış değerleri gösteriyor ki Iğdır Ovası'nda sulamalı tarım bir zorunluluktur. Şunu da ifade etmek gerekir ki, Iğdır Ovasu'ında tarımsal sulamamın uzun bir geçmişi vardır. Örneğin, 1829 yılında Aras Nehri'nin izleyerek Tuzluca'ya giden Friedrich Parrot, yolculuk boyunca yöre halkı tarafından kutsal olarak kabul edilen leyleklerle karşılaştığını ve birkaç köyün birleşerek Aras Nehri'nden faydalanmak amacıyla su kanaları yaptıklarını ifade etmiştir (Yulu, 2019,56). Bu coğrafi zorunluluğun gereği olarak, DSİ 1954 te çalışmalara başlamış ve "*Cumhuriyet Dönemi"*nde hareketlenen tarımsal faaliyetler 1956 dan sonra hızla gelişmeye başladı.. DSİ yasası çıktıktan hemen sonra; Iğdır Ovası sulamanın selameti bakımından batı ve doğu Iğdır sulama sahası olarak ikiye ayrılmış, sulama-kurutma tesislerinin inşası 1960 yılında başlatılmış ve 1963 yılında *"Batı Iğdır Ovası Sulama Şebekesi"* projesi drenaj ve sulama kanallarını ile birlikte hizmete sunulmuştur. Kanalet yenileme inşaatları ise 2010 yılına kadar peyderpey sürdürmüş ve tarım alanlarında yağış ve sulama sonucu biriken fazla suları boşaltmak için ikincil (sekonder) ve üçüncül (tersiyer) olmak üzere 691 km uzunluğunda açık drenaj kanalları inşa etmiştir.

Karakoyunlu'daki *"Batı Iğdır Sulama Sahası"* inşaatına 1957 de başlanmış, 1969 da işletmeye açılmıştır. Bu sahadaki sulama randımanı 2002 de % 35, sulama oranı ise % 75 tir.1997 de *"Yeşil Iğdır Sulama Birliği*" ne devredilmiştir. Burada 1961 de yapımına başlanıp 1966 da işletmeye açılan Kiti HES santrali bulunur. *"Batı Iğdır Sulama Alanı"* 350.015 dönümdür. Proje alanında 45 köy bulunur. Burada

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

sırasıyla en çok Melekli beldesinde 17 bin 892 dönüm, Enginalan Köyü'nde 15 bin 340 dönüm, Karakoyunlu'da 13 bin 135 dönüm, Halfeli'de 8 bin 561 dönüm ve Ali Kamerli Köyü'nde (şimdi mah.) 7 bin 727 dönüm tarımsal alan vardır. Sulama alanında 3,63 km. ulaşım kanalı, 67,02 km. ana kanal 209,53 km. yedek kanal, 464,97 km. tesviye kanalları olmak üzere toplam 751,149 km drenaj ve tahliye kanalları bulunmaktadır. Kanal boylarında ayrıca 1.267 km. servis yolu mevcuttur.[72]

Doğu Iğdır sulaması 355 bin 155 dönümdür ve ise 31 köy bulunur. Sırasıyla Cennetabad Köyü 15 bin 535 dönüm, Taşburun beldesi 10 bin 920 dönüm, Koçkıran Köyü 10 bin 798 dönüm, Aşağı Çamurlu Köyü 8 bin 043 dönüm ve Ortaköy 3 bin 791 dönüm tarımsal alana sahiptir. Doğu Iğdır sulama alanında 30,68 km. dağıtım kanalı, 159,38 km. ana kanal 303,38 km. yedek kanal, 484,64 km tesviye kanalları olmak üzere toplam 1, 018,27 km. drenaj ve tahliye kanalları bulunur. 1989-1997 arasında "Doğu Iğdır Sulaması III" kanalet yenileme inşaatları yapılmış olup kanal boylarında ayrıca 2, 063 km. servis yolu mevcuttur.[73]

Sonuç itibariyle Iğdır Ovası'ndaki sulama kanal ve kanaletlerinin toplam olarak 1,769 km. uzunluğa ulaştırılmasıyla ovanın drenajı ve sulamalı tarım imkânları kolaylaştırmış, sürdürülmekte olan tarımsal üretim faaliyetler güçlenerek çeşitlenmiş, tarımsal alanlar genişlemiş ve bu atılımlar üretimde büyük artışlara yol açmıştır.

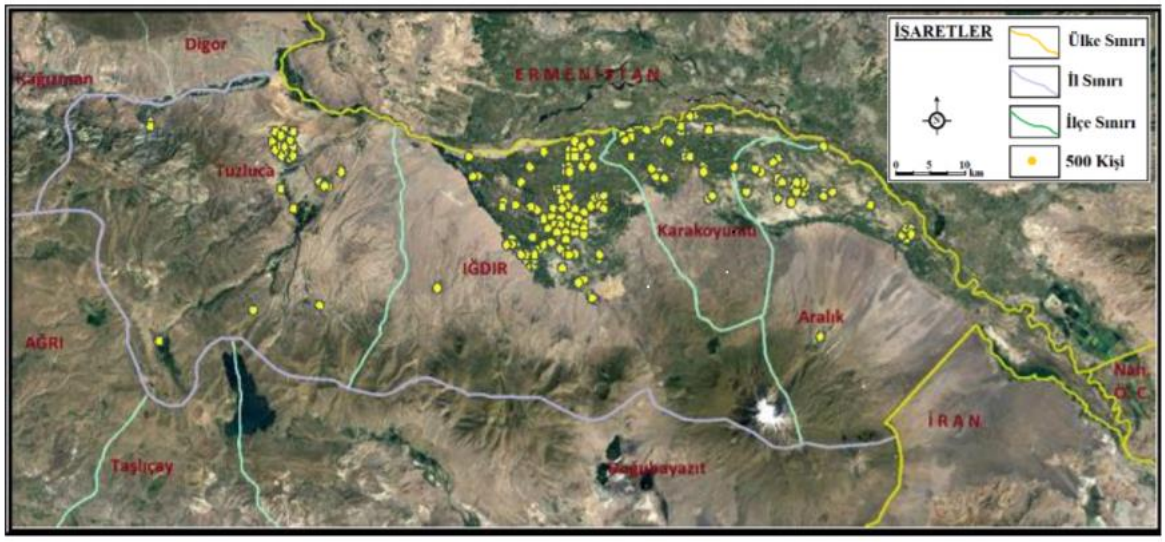
Bu kapsamda Aras'ın Arpaçay'la birleştiği yerde 1976-1983 arasında yapılan ve işletmeye açılan Arpaçay barajının depolama hacmi 525 milyon m3, yıllık ortalama su miktarı yaklaşık 2 milyar m3 olup Haziran' dan itibaren kullanıma girerek önemli bir sulama hizmeti sunar. Serdarabad (Armavir) Barajı ve regülatörü ise Aras Irmağı üzerindeki ilk yapılarından olup 1937 yılında S.S.C.B. tarafından yapılmış, daha sonra yarı hissesi Türkiye Cumhuriyeti tarafından satın alınmıştır.[74]

Bu çabalar Iğdır Ovası'nda 1950-1960 arasındaki 10 yıllık dönemde 705.300 dönümün açık kanal salma sulama ağının mevcut şebekeye katılmasıyla sürdürülmüştür. 1965 yılında Tuzluca'daki Abbasgöl Göleti devreye alınmış ve böylece o günün koşulları bir yana (yıkılma, bozulma, tahribat nedeniyle oluşan su kayıpları ile buharlaşmadan kaynaklı su kayıpları dikkate alındığında bile) bugün dahi kayda değer bir ortalamanın üstünde sulama verimliliğine ulaşılmıştır. Nitekim Iğdır Ovası'nda 1967 de 700 bin dönümün 250 bin dönümü sulanabilirken, 2019 Haziran itibariyle yaklaşık 750 bin dönüm alan mevcut sulama şebekesi ile sulanabilir durumdadır.

Tarımsal faaliyetler doğası gereği kırsal alan ve nüfus gerektirir. Nitekim Iğdır'da toplam nüfusun % 56,1'i ilçe merkezlerinde, % 43,9'u ise kırsal yerleşmelerde yaşar. Zaten ilin % 74'ü dağlık, % 26'sı (922 km²) ovalık alanlardan oluşmaktadır. Buna göre nüfus, kuzeydeki düz alanlar ile akarsu vadileri ve yamaçlarında toplanmıştır. Cumhuriyet döneminde yapılan ilk nüfus sayımında (1927) 3,716 olan şehir nüfusu,1956'dan sonra başlanan ova ıslahı ve buna bağlı olarak geliştirilen sulamalı tarım olanakları nedeniyle 1960 ta 10 bini aşmış, 1970 te 21.420, 1975 te 29.542 ye yükselmiştir. 1990'da 35.858'e, 2014'te 85,567, 2018'de 92.340 iken TÜİK 2019 ADNKS verilerine göre 140.267'ye ulaşmıştır.

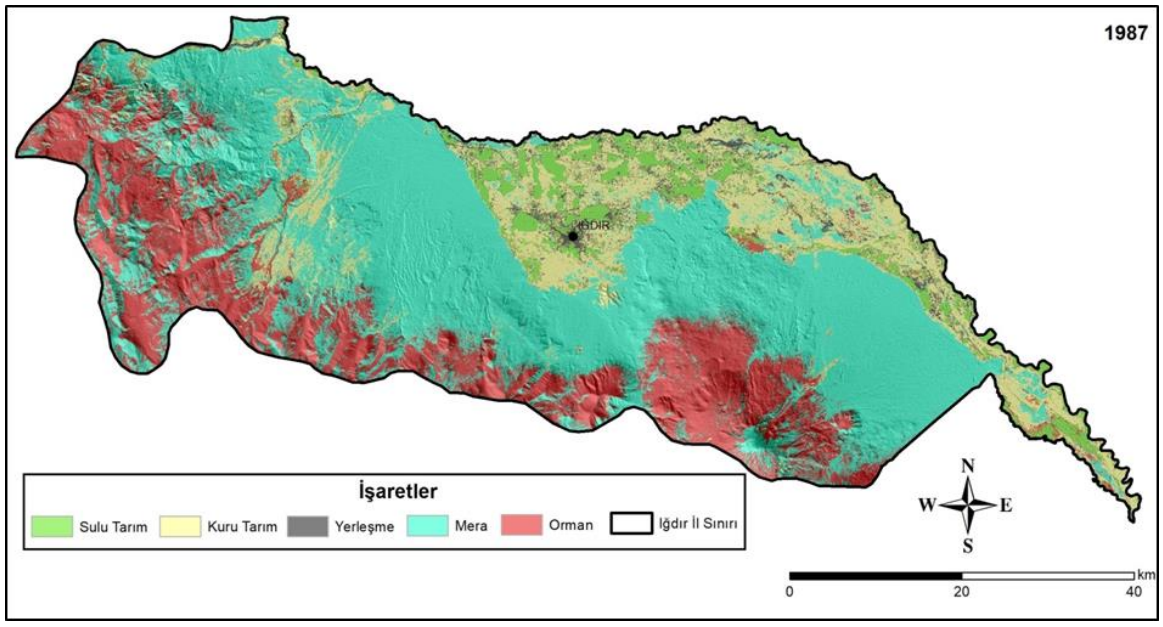
[72] SAKAR, M. Z, " Tarımsal Sulama Politikalarının Ekonomiye Etkileri-Şanlıurfa-Iğdır" s: 153, Çizgi Kitabevi, Konya, 2019
[73] T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, DSİ 24. Bölge Müdürlüğü, Iğdır 242. Şube Müdürlüğü verileri.2018
[74] T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, DSİ 24. Bölge Müdürlüğü, Iğdır 242. Şube Müdürlüğü verileri.2018

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Çizim 2- Iğdır İli Nüfus Dağılış Haritası 2017. Dr.O ŞİMŞEK'ten

Tarımsal faaliyetler ve nüfus varlığının "mekân" a dolaylı yansıması olan son 30 yıllık arazi kullanılışına bakıldığında göze çarpan ilk özellik; Iğdır Ovası'ndaki tarla ve bahçelerin tarıma ayrıldığı ve bu alanların toplam arazi içerisinde % 27 ile ikinci sırada yer almasıdır. İlk sırada ise ovadaki otlak ve çayır alanlar gelir. Geniş otlak ve çayırlıklar "*Doğu Iğdır Ovası*"nda 1991 den sonra başlatılan drenaj çalışmaları sonucunda kazanılmıştır. Bu nedenle *"Batı Iğdır Ovası"* nda başlıca ekonomik faaliyet tarım, Doğu Iğdır Ovası'nda ise hayvancılıktır.

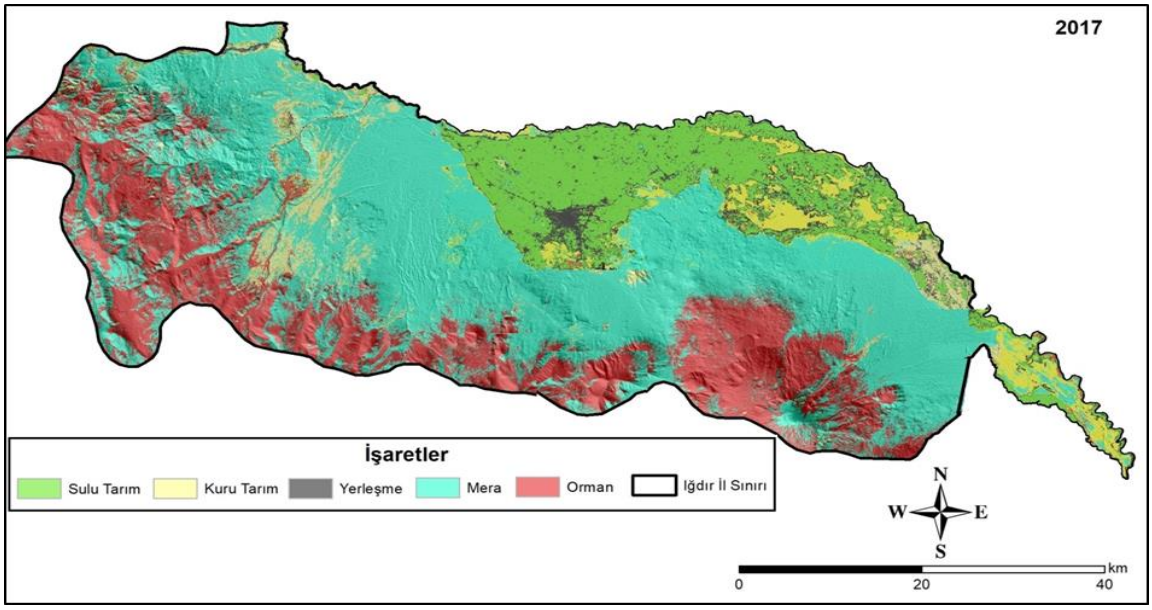

Çizim 3. Iğdır'da Arazi Kullanım Dağılışı. Dr. T.AYDIN ve Dr. M.A ÇELİK' ten

Şehrin, beldelerin ve dağınık kırsal yerleşmelerin kapladığı alan ise toplam arazinin ancak % 7'lik bir bölümünü oluşturur. Ovadaki arazi kullanılışı ile ilgili olarak söylenmesi gereken *"kötü haber"* ise kentsel genişleme ve yayılmanın, son otuz yıl içinde birinci sınıf tarım alanları aleyhine % 2 den % 6 ya çıkmasıdır

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

ki [75] bu, uzun vadede *"bindiği dalı kesmek"* ten ve planlı ve sağlıklı şehirleşmede *"başarısızlıktan"* öte bir anlam taşımayacaktır.

Çizim 4. Iğdır'da Arazi Kullanım Dağılışı. Dr. T.AYDIN ve Dr. M.A ÇELİK' ten

TARIMSAL ÜRETİM ve ÖZELLİKLER

Iğdır Ovası, Doğu Anadolu'nun en önemli ve verimli tarımsal üretim alanlarındandır. Bu nedenle Iğdır'da hâkim iktisadî faaliyet tarım ve tarımsal ürünlere dayalı ticarettir. Ovadaki tarımsal faaliyetler Urartu dönemine (M.Ö.9-6. yy.) kadar iner. Ancak tarımsal faaliyetler ve özellikle şeker pancarı tarımının 1956-1957 den sonra hareketlendiği görülür. Çünkü bu yıllarda önce *"Erzurum Şeker Fabrikası"* ve Karakoyunlu'daki *"Batı Iğdır Sulama Sahası"* inşaatına başlanıp 1969 da işletmeye açılması en önemli itici güç olmuştur. Ancak Iğdır'da tarım arazilerinin 97.041 dönümü (% 81'i) sulanabilir olmasına rağmen, hali hazırda ancak 81.719 dönümü (% 69'u) sulanabilmektedir.

Iğdır Ovası pamuk tarımına da elverişlidir. Pamuk yetişmesi için gereken sıcaklık 20 derecedir. Bu sıcaklık ovanın yıllık sıcaklık ortalamasından düşüktür ama; yaz aylarındaki yüksek sıcaklık ortalamaları pamuk bitkisi için uygun mikro klimatik ortam sunar. Bu nedenle pamuk ekiminin cumhuriyet döneminde başladığı ve genişlediği; 1935 te 650 bin dönüm,1940 ta 700 bin dönüme ulaştığı tespit edilmiştir. Hatta 1937 de *"Iğdır Pamuk Tarım Kooperatifi"* Taşburun' beldesinde kurulduğu ve sonradan Iğdır Merkeze taşındığı bilinmektedir.[76]

İlin toplam tarım alanı 1.045.527 dönümdür. Bu alanın 58.183 dönümünde meyve, sebze ve fesleğen, turp, maydanoz gibi bazı baharat bitkileri yetiştirilir. İlde rakamsal olarak en çok tarım alanı Aralık ilçesinde (347.765 dönüm) en az alan ise Karakoyunlu ilçesindedir. (89.898 dönüm) Iğdır ilindeki tarımsal faaliyetler ve yetiştirilen ürünleri konu edinen bu çalışmanın temel amacı, Iğdır'da tarımın başlıca özelliklerini ortaya koymak ve ileride yapılacak yatırımlarda daha gerçekçi planlamaların hazırlanması ve uygulanmasına katkıda bulunmaktır. Bu bakış açısı ile tarımsal alanları ele alırsak;

Arazi Türü	**Alan (da/dönüm)**	**Oran(%)**
Tarla	88.753.000	75
Nadas	14.643.000	12

[75] Aydin T, Çelik MA, "Altitudinal Zone Land Use Changes in Iğdir Plain Using Overlay Analysis Combined with Remote Sensing Methods",Jurnal Remote Sensing GIS 8: 263., Volume: 8 Issue: 2, p:6, 2019
[76] SAKAR, M. Z, " Tarımsal Sulama Politikalarının Ekonomiye Etkileri-Şanlıurfa-Iğdır" s: 152, Çizgi Kitabevi, Konya, 2019

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Boş Tarla	4.719.000	4
Top. Alan	108.115.000	100
Meyve	6.060.000	5
Sebze	4.351.000	4
TOPLAM	**118.528.000**	**100**

Çizelge 1- Iğdır İlinde Genel Arazi Kullanımı – 2018

Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, DSİ 24.Bölge Müdürlüğü, Iğdır 242. Şube Müdürlüğü verileri.

Çizelge 1 incelendiğinde Iğdır'daki en büyük tarımsal birim % 75' lik bir oranla tarlalardır. Bu ¾' te buğday ekildiğini de biliyoruz. Bilinçli bir seçim olarak dinlenmeye bırakılan ve *"nadas"* olarak anılan alanlar ile deyim yerindeyse; boş ya da başıboş bırakılan tarlalar toplam olarak 19.182.000 dönüm ya da dekardır. Yaklaşık 20 milyon dönüm yani % 16 'sı 2019 Mayıs ayı itibarıyla ne yazık ki yeterince değerlendirilmemektedir.

Arazi	**Yüzölçümü (dönüm/da)**	**Oran %**
Tarım	1.185.280	33.5
Orman	29.600	0.84
Çayır-Otlak	1.410.430	39.92
Tarım Dışı (Hazine-Taşlık vb.)	907.410	25.96

Çizelge 2- Iğdır İlinde Arazi Dağılışı (2018)

Kaynak: T.C Tarım ve Orman Bakanlığı, DSİ 24. Bölge Müdürlüğü, Iğdır 242. Şube Müdürlüğü verileri.

Çizelge 2 incelendiğinde Iğdır ilinde çayır ve otlak alanları ile tarım alanları, %73.77'lik bir oranla ilk iki sırada gelmektedir. Diğer bir deyişle Iğdır'da arazinin ¾'ü tarla ve çayırdır. Tarım dışı alanlar yaklaşık 900 bin dönümdür.

Tarım	Kıraç Tarım	Kamu DSİ	Halk Sulama	Toplam Sulama	Oran %
1.185.280	307.550	711.560	166.170	877.730	74

Çizelge 3- Iğdır İlinde Sulu-Kuru Tarım Alanları Dağılışı (da/dönüm) 2018

(Kaynak: T.C Tarım ve Orman Bakanlığı, DSİ 24. Bölge Müdürlüğü, Iğdır 242. Şube Müdürlüğü verileri.

Çizelge 3 incelendiğinde 877.730 dönüm alanda sulu tarım yapılmaktadır. Diğer bir deyişle toplam tarım alanının yaklaşık % 74'ü sulanabilmektedir. Kıraç alanlar 307 bin dönümle (% 26) oranındadır.

İLÇE	Sebze	Meyve	Tarla	Nadas	Tarım Dışı	Örtü Altı	Toplam
Merkez	3.412	3.283	23.073	600	103	4	30.475
Karakoyunlu	469	560	10.447	800	86	0	12.362
Aralık	264	416	22.678	4.9932.	500	0	30.851
Tuzluca	206	1.800	32.5548	250	2.030	0	44.840
TOPLAM	**4.351**	**6.060**	**88.753**	**14.643**	**4.719**	**4**	**118.528**

Çizelge 4- Iğdır İlinde Tarımsal Ürünler, Alanları ve Dağılışı (da/dönüm) 2018

Çizelge 4 incelendiğinde; Iğdır merkez ilçe sebze, meyve ve örtü altı tarımsal üretimde açık ara öndedir ve en önemlisi, nadasa bırakılan toprakların en az olduğu ilçedir. Tuzluca İlçesi'nde tarım dışı alanlar en çoktur. Nadasa bırakılan topraklarda ise ilk sırada Aralık ilçesi gelir. En az meyve alanı da bu ilçededir. Bunun nedeni yeraltı su seviyesinin yüksekliği ve yoğun sulama nedeniyle tuzlu ve alkali toprakların yaygınlığıdır. 4 ilçenin ortak özelliği ise, tarlaların en çok olmasıdır. Bu duruma göre; Iğdır merkez ilçe toprakları, en değerli tarım toprakları, en az nadas ve en çok üretim oran ve miktarları ile dikkat çekmektedir. Örtü altı denilen "seracılık" ta sadece merkez ilçede yapılmaktadır.

ÜRÜN ADI	2018 YILI		2017 YILI		2016 YILI		2015 YILI	
	Toplam Alan	Toplam Verim	Toplam Alan Dekar	Toplam Verim	Toplam Alan	Toplam Verim	Toplam Alan	Toplam Verim
Arpa	99.950	16.267	93.420	15.051	72.836	11.948	72.836	13.073
Buğday	199.90	53.853	216.128	46.255	189.480	46.732	197.190	50.742

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Mısır (Dane)	33.460	35.899	32.715	24.735	28.534	24.383	37.091	31.328
Mısır Silajlık	51.675	256.015	52743	241.786	52.894	243.457	62.480	280.820
Pamuk	11.400	4.740	9.091	1.900	1.200	442	-	-
Kuru Fasulye	350	75	310	68	810	164	700	141
Korunga (Yeşil ot)	12.200	13.040	13.600	14.510	10.700	11.660	11.300	12.340
Patates	340	669	430	812	706	1.350	706	1.386
Şeker Pancarı	1.390	5.325	1.764	7.080	1.704	8.318	170	617
Fiğ	900	900	1.000	1.000	-	-	-	-
Yonca (Yeşilot)	343.560	1.838.860	342.660	1.833.100	185.480	443.744	192.195	459.266
Yonca (Tohum)	620	28	600	27	550	25	620	28
Nohut	400	48	50	6	-	-	-	-
TOPLAM	**756.165**	**2.225.719**	**764.511**	**2.186.330**	**544.894**	**792.223**	**575.288**	**849.741**

Çizelge 5- Iğdır'da Tarımsal Ürünlerin Alan ve Miktarlarına Göre Dağılışı (da/dönüm-ton)
Kaynak: T.C Tarım ve Orman Bakanlığı, DSİ 24. Bölge Müdürlüğü, Iğdır 242. Şube Müdürlüğü verileri.

Çizelge 5' teki ikinci önemli husus beşeriyetin en eski besin kaynakları arasında en önemli yeri teşkil eden buğday tarımıdır. Buğday yaklaşık 54.000 ton ile "danelik" mısır yaklaşık 36.000 ton ile ilk iki sırayı teşkil ederken 48.000 ton ile nohut ve 75 ton ile kuru fasulye sıralanır. 2017' deki üretimi 812 ton iken, 2018' deki üretimi 669 tona gerileyen patatesteki düşüş, ekim alanındaki daralma ile ilgilidir.

SEBZE-ÜRÜN	2018 YILI		2017 YILI		2016 YILI		2015 YILI	
	Toplam Alan	Toplam Verim	Toplam Alan (De)	Toplam Verim	Toplam Alan (De)	Toplam Verim	Toplam Alan (De)	Toplam Verim
Biber	1.518	2.050	1.500	2.034	2.375	2.409	1.689	1.703
Domates	6.880	26.135	7.564	29.414	16.804	58.763	15.302	46.537
Fasulye (taze)	974	1.402	1.005	1.456	5.128	7.627	4.715	7.036
Hıyar (sofralık)	2.210	5.235	2.314	5.665	4.104	10.161	3.894	10.611
Karpuz	8.250	26.930	8.620	28.250	10.782	27.451	9.350	27.662
Kavun	11.500	27.750	11.155	26.839	14.975	29.845	13.280	26.464
Patlıcan	970	2.890	1.105	3.405	2.665	3.953	2.475	3.435
Ispanak	560	840	600	900	800	1.600	750	1.500
Kabak	25	65	25	65	25	55	25	55
Lahana	50	200	50	200	85	256	85	255
Marul	22	38	36	80	34	46	32	24

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Soğan	80	48	55	33	45	27	45	27
Turp	**50**	**100**	**50**	**100**	**80**	**157**	**70**	**161**
TOPLAM	**33.089**	**9.3683**	**34.079**	**98.441**	**57.902**	**142.350**	**51.712**	**125.470**

Çizelge 5' teki diğer ilginç konu pamuk üretimidir. Iğdır'da pamuk tarımının tarihi 1800'lü yıllara kadar iner. 1950'lı yıllarda ancak kalabalık bir kasaba büyüklüğünde olan Iğdır şehrinde 9-10 adet cıyrık (çırçır atölyelerinin yöresel adı) bulunmaktaydı. 1935 te 650 bin dönüm,1940 ta 700 bin dönüme ulaşan pamuk ekim alanları 1992-2015 dönemde düşüş yaşadıktan sonra 2016'da yeniden ekimine başlanmış ve 2018'de 11.400 dekar alanda yaklaşık 5.000 ton pamuk elde edilmiştir. Iğdır'da pamuk kültürü ve bilinci oluşmuş durumdadır.

1953 yılında Dil Ovası'nda açılan devlet üretme çiftliği,1984'ten itibaren *"Kazım Karabekir Tarım İşletmesi Müdürlüğü"* adını alarak "*TİGEM*" bünyesinde faaliyetlerini sürdüren işletme 2016 dan itibaren pamuk ekimine başlanmıştır. Ayrıca sahada 2018 ve 2019 yaz aylarında yapılan gözlemler esnasında pamuk üretimi için Söke'den gelerek büyük tarla kiralamak suretiyle üretime geçen özel şirket çalışanları ile görüşülmüştür.

Çizelge 6. Iğdır'da Sebzelerin Alan ve Miktarlarına Göre Dağılışı (da/dönüm - ton)
Kaynak: T.C Tarım ve Orman Bakanlığı, DSİ 24. Bölge Müdürlüğü, Iğdır 242. Şube Müdürlüğü verileri.

Çizelge 6'da görüldüğü gibi Iğdır Ovası'nda hemen hemen her türlü sebze yetiştirilmektedir. Nitekim 2018 de üretilen sebzeler arasında ilk üç sırayı yaklaşık 28.000 tonla kavun, yaklaşık 27.000 tonla karpuz ve 26.000 tonu aşan miktarla domates teşkil etmektedir. Sofralık hıyar 5,235 tonla, patlıcan yaklaşık 3,000 tonla, sivri biber 2,050 tonla, taze fasulye yaklaşık 1.500 tonla diğer ürünleri oluştururlarken yaklaşık 850 tonla ıspanak 200 tonla lahana ve 100 tonla turp gelmektedir. Sadece merkez ilçede görülen seracılık faaliyetlerinin bir plan dâhilinde yaygınlaştırılması ve desteklenmesi halinde Iğdır bugünkü üretim miktarlarının üzerine rahatlıkla çıkabilecektir.

ÜRÜN ADI	2018 YILI		2017 YILI		2016 YILI		2015 YILI	
	Toplam Alan	Toplam Verim	Toplam Alan	Toplam Verim	Toplam Alan	Toplam Verim	Toplam Alan	Toplam Verim
Armut	312	323	332	325	273	207	301	225
Elma	16.388	38.895	21.152	44.246	21.755	23.404	21.514	24.318
Kayısı	34.070	36.619	32.300	31.416	27.276	31.329	27.126	37.544
Erik	255	433	255	433	210	365	180	275
Kiraz	360	583	380	583	329	652	319	629
Şeftali	2.030	1.992	2.525	4.411	2.186	3.746	1.926	4.948
Vişne	130	137	105	217	115	234	130	371
Üzüm	80	120	80	124	100	45	100	74
Ceviz	1.100	567	1.054	532	1000	557	1000	576
TOPLAM	**54.725**	**79.669**	**58.183**	**82.287**	**53.244**	**60.539**	**52.596**	**68.960**

Çizelge 7. Iğdır'da Meyvelerin Alan ve Miktarlarına Göre Dağılışı (da/dönüm, ton)
Kaynak: T.C Tarım ve Orman Bakanlığı, DSİ 24. Bölge Müdürlüğü, Iğdır 242. Şube Müdürlüğü verileri.

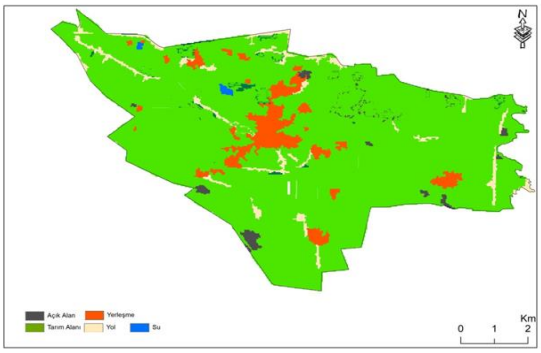
http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Kayısı bahçelerinden bazı yıllar ilkbahar aylarında görülen geç donlarla ürün alamama riski yüksek olsa da, kayısı, ağaç sayısı ve üretim miktarı bakımından diğerlerine göre çok daha önemlidir. Nitekim kayısı 2015 (37.574) ve 2016'da (31.329) tonla meyve üretiminde ilk sırada yer almıştır. Iğdır'da kayısı bahçelerinin 2018'deki alansal büyüklüğü 34.070 dönümken, Haziran 2019 rakamlarına göre 35.570 dönüme yükselmiştir. Toplam ağaç sayısı 351.926 olup meyve veren ağaç sayısı 284.340 'tır. Merkez ilçede 17.900 dönüm, Aralık ilçesinde 1.800 dönüm, Karakoyunlu İlçesinde 1.870 dönüm ve Tuzluca ilçesinde 14.000 dönüm olarak dağılış arz eder. Ancak, elma hasadı kayısı hasadını 2017 yılında 44.246 ton ile geçmiştir. Elma hasadı 2018'de de yaklaşık 40.000 tonla yine ilk sırada yer alırken, kayısı hasadı yaklaşık 37.000 tonla onu takip etmektedir. Burada özellikle değinilmesi gereken husus elma ve kayısı bahçelerinin genişliğidir. Ancak durum elde edilen hasat miktarlarında tam tersidir. Iğdır'da kayısı bahçelerinin daha geniş olmasına rağmen elde edilen hasadın elmaya nazaran daha az olması birçok nedene bağlanabilir.

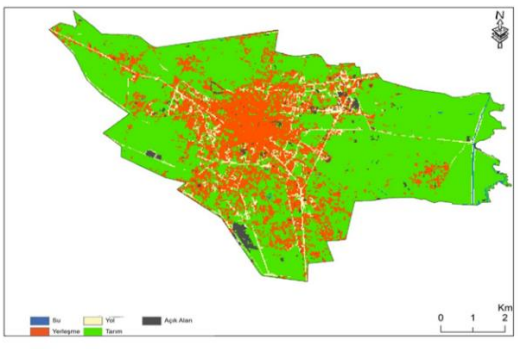
Bunlar arasında; meyvecilikte ve özellikle kayısı tarımında fotoperiyodisite (bir yıl yüksek, bir yıl daha düşük ürün elde edilmesi) adı verilen olgunun öne çıkması, geç don ya da gecikmiş don olarak adlandırılan ve ilkbahar sonu gerçekleşebilen don olaylarının çiçekteki kayısı ağaçlarını vurması, çağla tüketimi, budama, ilaçlama ve sulama gibi kültürel tedbirlerde yaşanabilen aksaklıklar ve kayısı bahçeleri aleyhine gelişen olgu sayılabilir. İklim ve buna bağlı gelişmelerin yanında 1990'ların başlarında sınır ticaretinin başlaması da çeşitli meyve ağaçlarının üretim sahası üzerinde ciddi olumsuz etkiler yaratmıştır. Nitekim, Iğdır'da sınır ticaretiyle canlanan inşaat sektörüyle birlikte, özellikle şehir merkezi ve şehir merkezine yakın yerler hızlı bir şekilde yapılaşmaya uğramıştır. Böylece verimli tarım alanları kontrolsüzce ve hızlı bir şekilde farklı kullanımlara maruz kalmıştır. Bugün kâğıt üzerinde tarla olarak görünen; ancak gerçekte ise bunların yerine yoğun bir şekilde çok katlı yapıların yapılmış olması, söz konusu dönemde tarımsal alanların nasıl denetimsiz bir şekilde plansız yapılaşmalara sahne olduklarını göstermesi açısından düşündürücüdür (Yulu,2014:32).

Nitekim çizim 5 ve 6' da ki arazi kullanım haritasında görüldüğü gibi, 1989'da Topçular ve Bağlar mahallelerinde tarım alanları geniş yer kaplamaktaydı. 1990'lardan itibaren ise tarım alanlarının yerini müstakil evlerin almaya başlamasıyla birlikte 2018'de yerleşim alanlarının arazi kullanım içindeki oranı % 80'e yükselmiştir.[77]

Özellikle şehrin batısındaki Topçular ve Bağlar mahallelerinde yaşanan ve nihai olarak kayısı bahçelerinin kentsel alan içinde kalması ve ortadan kaldırılması şeklinde mekâna yansıyan bu olumsuz gelişme 2019 ve 2020'de de olanca hızıyla devam etmektedir.

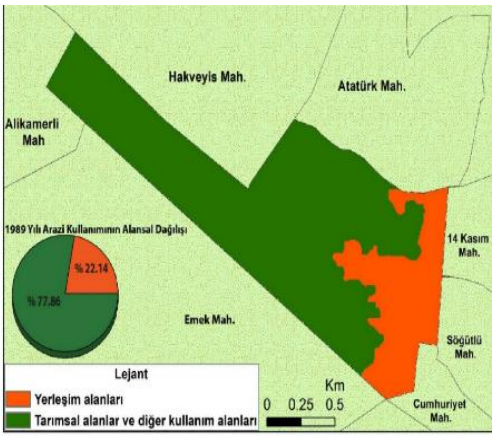
Çizim 5.Iğdır Arazi kullanımı 1989 Dr.A.YULU'dan

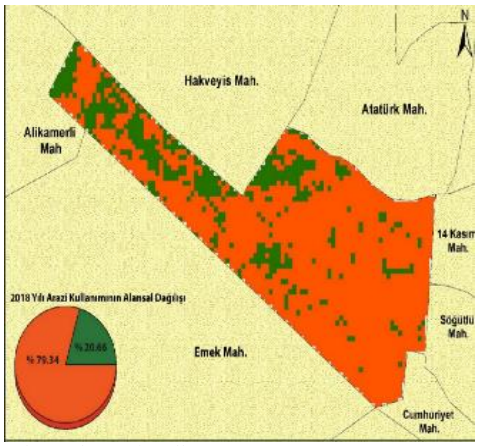
Çizim 6. Iğdır Arazi Kullanımı 2018 Dr.A.YULU'dan

[77] YULU, A ve KAPAN, K, "Tarım Alanından Rekreasyon Alanına: Iğdır Vali Yolu Caddesi", I. İstanbul Uluslararası Coğrafya Kongresi, 20.06.2019

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Çizim 7.Topçular ve Bağlar Mah.Arazi Kullanımı 1989
Dr.A.YULU'dan

Çizim 8. Topçular ve Bağlar Mah.Arazi Kullanımı 2018
Dr.A.YULU'dan

ÖRTÜ ALTI ÜRÜN ADI	2018 YILI		2017 YILI		2016 YILI		2015 YILI	
	Toplam Alan Dekar	Toplam Verim ton	Toplam Alan Dekar	Toplam Verim ton	Toplam Alan Dekar	Toplam Verim ton	Toplam Alan Dekar	Toplam Verim Ton
Domates (sofralık)	12	192	12	192	12	156	12	78
Hıyar (sofralık)	14	224	14	224	14	182	14	91
Marul (göbekli)	7	21	7	21	7	24	7	11
Marul (kıvırcık)	7	21	7	21	7	24	7	11
TOPLAM	**40**	**458**	**40**	**458**	**40**	**386**	**40**	**191**

Çizelge 8- Iğdır'da Örtü Altı Üretimin Alan ve Miktarlarına Göre Dağılışı (da/dönüm-ton)
Kaynak: T.C Tarım ve Orman Bakanlığı, DSİ 24. Bölge Müdürlüğü, Iğdır 242. Şube Müdürlüğü verileri.

Çizelge 8 incelendiğinde; Iğdır'da örtü altı üretim olarak adlandırılan seracılık faaliyetleri sonucu üretilen sebzeler arasında hıyar (sofralık) ve domates toplam 416 ton ile ilk iki sırada yer alırken,14 tonla üretim miktarı ile marul gelmektedir. Buna göre; seracılık faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi gerekmektedir.

ARAZİ DURUMU	2018 YILI		2017 YILI		2016 YILI		2015 YILI	
	SULU TARIM	KURU TARIM	SULU TARIM	KURU TARIM	SULU TARIM	KURU TARIM	SULU TARIM	KURU TARIM ALANI
Sebze	33.094	-	34.039	-	57.862	-	51.666	-
Meyve	56.122	-	55.272	-	53.214	-	52.686	-
Tarla	632.570	137.500	638.856	146.500	442.272	120.930	470.390	120.400
Örtü Altı	40	-	40	-	40	-	40	-
TOPLAM	721.826	137.500	728.207	146.500	553.388	120.930	574.782	120.400

Çizelge 9- Iğdır'da Sebze, Meyve ve Tarlaların, Alan ve Miktarlarına Göre Dağılışı (da/dönüm)
Kaynak: T.C Tarım ve Orman Bakanlığı, DSİ 24. Bölge Müdürlüğü, Iğdır 242. Şube Müdürlüğü verileri.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Çizelge 9'a göre; sebze, meyve ve örtü altı üretimde kuru tarım söz konusu değildir. Çünkü tamamıyla sulu tarıma bağlıdır. Tarlalar ise hem sulu hem de kuru tarım yapılabilen alanlardır. Çünkü buğday sulanmasa bile, başta ikinci ürün olarak ekilen silajlık mısır ve pamuk sulama gerektirmektedir.

Araç-Gereç Makine	**2015**	**2016**	**2017**
Biçerdöver	1	1	1
Traktör Sayısı	2.577	2.601	3.341
Pulluk, Römork vs.	27.481	15.439	22.467
	30.059	18.041	25.819

Çizelge 10- Iğdır'da Tarımsal Araç-Gereç- Makine Durumu
Kaynak: T.C Tarım ve Orman Bakanlığı, DSİ 24. Bölge Müdürlüğü, Iğdır 242. Şube Müdürlüğü verileri.

Çizelge 10'da görüldüğü gibi Iğdır'da tarımsal araç-gereç ve makine donanımı olması gereken düzeyde değildir. Çiftçinin alım gücü ve küçük bağ-bahçe ve parçalanmış tarlalar bu sorunun temel nedenidir. Çözümü ise, iş ve güç birliğini sağlayan "*kooperatifleşmedir*". Dünyanın önde gelen ülkelerinde birim alandan en yüksek verimin sağlanabilmesi için *"tarımsal üretimde dijital devrim"* çağına geçilmişken, bu gelişmelerin Iğdır ovasında hâlen görülememesi üretimin sosyo-ekonomik boyutu bakımından düşündürücüdür.

İLÇELERE GÖRE TARIMSAL ÜRETİM ÖZELLİKLERİ ve DAĞILIŞ

Buğday	**Mısır**	**Patates**	**Yonca**	**Arpa**	**Ş.Pancarı**	**Çeltik**	**Fiğ**
1-Tuzluca	1-Tuzluca	1-Merkez	1-Tuzluca	1- Merkez	1-Aralık	1-Merkez	1-Karakoyunlu
2-Merkez	2-Merkez	2-Karakoyunlu	2-Merkez	2-Tuzluca	2-Merkez	2-Tuzluca	2- -
3-Aralık	3-Karakoyunlu	3-Aralık	3- -	3- -	3- -	3- -	3- -
4- Karakoyunlu	4- Aralık	4-Tuzluca	4- -	4- -	4- -	4- -	4 - -

Çizelge 11- Iğdır İli'nde Tarımsal Ürün Alanlarının İlçelere Göre Sırasıyla Dağılışı. Kaynak: T.C Tarım ve Orman Bakanlığı, DSİ 24. Bölge Müdürlüğü, Iğdır 242. Şube Müdürlüğü verilerine göre düzenlenmiştir.

Çizelge 11 incelendiğinde, Iğdır merkezde tarla bitkilerinin alansal dağılımında buğdayın 100 bin dönümün üzerinde bir genişlikle ilk sırada olduğu görülmektedir. Buğday sadece merkezde değil Karakoyunlu hariç diğer ilçelerde en geniş ekim alanlarına sahiptir. Mısır da buğday gibi tüm ilçelerde en çok ekilen ikinci üründür. Nitekim 2017 değerlerine göre buğday tarlalarında ilk sırada Tuzluca (126.569 dönüm), ikinci sırada Iğdır merkez ilçe (91.800 dönüm), üçüncü sırada Aralık ilçesi (17.600 dönüm) gelmektedir. Burada üretimi yapılan diğer bitkiler sırasıyla; mısır, patates, yonca, arpa, çeltik ve şekerpancarı olarak sıralanmaktadır.

Buğday tarımının ikinci sıraya gerilediği tek ilçe Karakoyunlu'dur. Nitekim bu ilçede önce mısır tarlaları (17.043 dönüm) sonra da buğday tarlaları (12.874 dönüm) gelir. Yem bitkisi olan fiğ sadece Karakoyunlu'da ekilmiştir. Nitekim bu bitkinin 2017'de 47.300 dönüm ekim alanı bulunmaktadır. Buğday tarımında birinci olan Tuzluca ilçesi tanelik ve silajlık mısır tarımında da (66.868 dönümle) ilk sıradadır. Bu ilçede üretimi yapılan diğer ürün 12.300 dönümle bir yem bitkisi olan yoncadır. 2004'te 2500 dönüm alanda ekimi yapılan patates giderek azalmış ve son iki yılda ekim yapılmamıştır.

Iğdır Ovası'nda en çok buğday, mısır ve yonca Tuzluca ilçesinde ekilmektedir. Patates üç ilçede üçüncü üründür. Nitekim bu bitki en çok Iğdır merkez ilçe (2.078 dönüm), ikinci sırada Karakoyunlu (912 dönüm) ve Aralık ilçelerinde (533 dönüm) ekildiği tespit edilmiştir. Arpa üretim alanlarında Iğdır merkez ilçe 1.052 dönümle öndedir. Onu 190 dönüm ile Tuzluca takip ederken Aralık ve Karakoyunlu'da hemen hemen yok gibidir. Nitekim Karakoyunlu'da arpa tarımının 2004-2009 yılları arasında o da sadece 30-40 dönümde, Aralık ilçesinde ise en son olarak 2010-2011 yıllarında ekildiği görülmüştür.

Bir yem bitkisi olarak yoncanın (yeşilot) ekim alanlarına bakıldığında, 12.300 dönümle ilk sırada Tuzluca ilçesi ve 1.300 dönümle Iğdır merkez ilçe gelir. 2017 rakamlarına göre Karakoyunlu ve Aralık'ta yonca ekimi yapılmamıştır. Şekerpancarı tarımının en geniş üretim alanı Aralık ve merkez ilçedir. Nitekim

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Aralık'ta 9.000 dönüm, merkezde 91 dönüm alan bu bitkiye ayrılmıştır. Son olarak Çeltik Iğdır merkez (400 dönüm), Aralık (9.000 dönüm) ve Tuzluca ilçesi'nde (30 dönüm) ekilmektedir.

	Ürün (Da/Dönüm)	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Iğdır Merkez	Arpa	774	843	535	500	2.832	842	908	699	832	513	516	595	693	1052
	Buğday	105.150	107.610	96.407	91.674	110.514	124.319	124.830	111.960	107.430	105.270	104.173	100.628	98.904	91.800
	Mısır	51.520	48.730	49.200	46.000	46.535	58.930	56.443	67.150	72.000	70.000	67.006	64.957	67.930	56.316
	Pamuk	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	91
	Patates	31.540	27.850	27.725	23.624	20.543	13.829	9.381	3.023	186	-	-	-	1.420	2.078
	Şeker Pancarı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	91
	Yonca	550	620	128	300	300	500	220	250	1.207	1.400	1.500	1.300	1.200	1.300
	Çeltik	1.760	650	600	400	450	600	1.000	100	121	700	1.000	629	642	400
Aralık	Arpa	-	-	-	-	-	-	30	40	-	-	-	-	-	-
	Buğday	22.140	20.680	18.284	14.171	12.864	12.396	11.465	7.217	9.226	8.815	11.782	16.244	14.557	17.600
	Mısır	4.100	4.300	2.600	2.600	2.397	2.501	3.000	940	1.400	1.900	2.100	3.457	3.358	4.700
	Pamuk	-	400	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1.200	9.000
	Patates	3.340	3.130	3.194	2.360	2.212	1.425	1.418	931	342	130	240	110	195	533
	Şeker Pancarı	-	400	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1.200	9.000
	Yonca	-	-	300	400	400	400	-	-	-	-	-	-	-	-
Karakoyunlu	Arpa	100	100	100	100	100	20	-	-	-	-	-	-	-	-
	Buğday	19.160	20.570	18.727	18.748	19.435	18.593	19.536	17.449	27.752	27.800	27.793	22.010	14.998	12.874
	Mısır	410	180	300	300	300	300	1.400	5.035	10.257	12.100	12.635	29.100	21.094	17.043
	Pamuk	-	300	300	200	328	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Patates	15.280	13.540	14.301	10.206	11.272	7.106	7.671	2.016	857	285	460	-	89	912
	Şeker Pancarı	-	300	300	200	328	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Fiğ	9.959	30.240	35.000	35.000	35.000	35.000	35.000	38.000	50.216	50.500	55.626	60.095	51.880	47.300
Tuzluca	Arpa	20	20	20	-	-	20	20	100	150	98	50	300	310	190
	Buğday	128.130	128.330	122.530	116.915	124.046	116.872	74.906	68.394	64.785	61.301	61.506	93.399	89.555	126.569
	Mısır	55.300	54.270	55.317	55.000	49.428	52.963	45.010	45.030	11.900	12.600	15.999	33.836	32.932	66.868
	Pamuk	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Patates	2.530	2.440	-	1251	1.325	830	690	465	400	250	190	60	-	-
	Şeker Pancarı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Yonca	1.150	1.100	350	350	700	1200	2.823	3.000	3.621	2.000	2.500	10.000	9.500	12.300
	Çeltik	100	100	100	-	-	-	50	100	120	120	50	77	64	30

Çizelge 11- Iğdır'da İlçelere Göre Tarla Bitkileri Üretimi (da/dönüm)
T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, DSİ 24. Bölge Müdürlüğü, Iğdır 242. Şube Müdürlüğü verilerinden hesaplanmıştır.

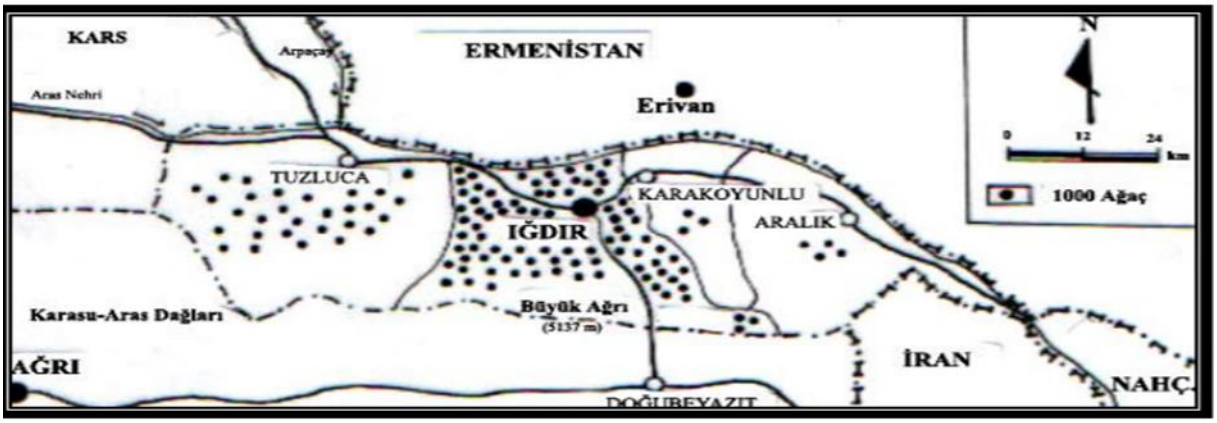
	Aralık	Karakoyunlu	Merkez	Tuzluca
Meyveler	35.830	48.780	316.750	180.470
Nadas Alanı	975.000	66.990	160.000	845.700
Sebze Alanı	25.100	61.570	249.020	5.100
Tahıllar	24.433.300	7.245.000	21.815.500	21.531.700

Çizelge 12- Iğdır Merkez ve İlçelerinde Tarım Alanları (da/dönüm) 2017
Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, DSİ 24. Bölge Müdürlüğü, Iğdır 242. Şube Müdürlüğü verilerinden hesaplanmıştır.

Çizelge 12'ye göre Iğdır merkez meyve ve sebze üretim alanlarında yaklaşık 570 000 dönümle ilk sırada gelir. Tahıl tarımına ayrılan alanlarda ise Tuzluca ile burun buruna gitmektedir. Bu da göstermektedir ki, Iğdır merkez ilçe Iğdır tarımının lokomotif gücüdür. Türkiye de üretilen toplam kayısı miktarının yaklaşık % 2 si Iğdır da üretilmektedir. Iğdır da yetiştirilen kayısıların %85 lik kısmını Şalak, geriye kalan %15' lik kısmını ise Ordubat, Teberze ve Teyvent (Ağerik-Akerik) çeşitleri oluşturmaktadır.

Iğdır ilinde kayısı üretiminin ilçelere göre dağılımına bakıldığında, TÜİK 2018 yılı verilerine göre merkez ilçe çevresindeki köylerde 13 bin dönüm arazi üzerinde bulunan meyve bahçeleri, Iğdır'daki toplam meyvelik alanlarının % 47.92'sini oluşturur.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Çizim 6. Iğdır'da Kayısı Ağaçlarının İlçelere Dağılımı. (2003) Yrd.Doç.Dr.ALIM ve Dr.G.KAYA'dan

Bunu sırasıyla 12 bin dönüm (% 44.24) ile Tuzluca, 1.67 bin dönümle (% 6.16) Karakoyunlu ve 456 dönümle (%1.68) Aralık ilçesinin izlediği görülmektedir.[78] TÜİK 2018 yılı verilerine göre; ilçelerin üretimden aldıkları pay incelendiğinde; 20 bin ton üretimle Tuzluca'nın il genelinde yapılan üretimin % 53.27'sini sağlayarak ilk sırada yer aldığını, onu 15 bin ton üretimle merkez ilçe (% 40.17), 2 bin ton üretimle Karakoyunlu (%5.33) ve 464 ton üretimle Aralık (%1.24) ilçelerinin takip ettiği görülmektedir. İlçelerdeki üretim miktarlarını belirleyen asıl unsur olan verimlilik durumları irdelendiğinde; Tuzluca ilçesinde ağaç başına 200 kg, merkez ilçede 160 kg, Karakoyunlu'da 160 kg ve Aralık ilçesinde 100 kg kayısı verimi elde edilmektedir.

SONUÇ

Iğdır coğrafi çevrenin sunduğu özellikler ve zenginlikler nedeniyle geçmişten günümüze tam bir tarım, hayvancılık ve ticaret merkezi olagelmiştir. Bu durum günümüzde de sürmekte ve oldukça yaygın olarak tarla bitkileri tarımı yapılmaktadır. Ancak vaktiyle şekerpancarı ve bahçe bitkileri tarımı önde gelmekteyken günümüzde en önemli gelir kaynağı *"kayısı"*dır. Üretimin artırılması ve gelir sağlanması için kayısı ve elma başta olmak üzere meyve bahçelerinin kalite ve verim açısından ıslah edilmesi gereklidir. Erken veya gecikmiş don zararlarından korunmak için, çevre koşullarına uygun davranmak ve erkenci yerine geç olgunlaşan kayısı cinslerine yönelmek yararlı olacaktır. Kayısı üreticilerinin teknik bilgi, üretim, sulama, gübreleme, budama, ilaçlama tür ve yöntemleri konularında eğitimden geçirilerek bilinçlendirilmeleri gerekmektedir. Öte yandan kayısıdan yeterince gelir sağlanamaması ilgi eksikliğine ve kayısı ağacı sayısının giderek azalması gibi bir sonuca yol açmaktadır. Bu olumsuz durum karşısında kayısının yan ürünlerini değerlendirecek yatırımlar ve pazar sorunu çözülerek, yeni bahçe oluşturma şartına bağlı tarımsal kredi kullandırma gibi çözümler uygulanmalıdır. Fakat bu çözüm arayışları ağaç sayısındaki azalmanın önüne kısmen geçilebilir. Bilindiği gibi gerçek bir tarımsal kalkınmanın lokomotifi üretici kooperatifleridir. Çünkü kooperatifler güç birliği vasıtasıyla bireysel davranışları engeller ve ürün değerinin tamamının üreticiye dönmesini sağlar. Devletimizin, bakanlıklar ve valilikler vasıtasıyla tüm Türkiye'de üreticilerin kooperatifleşmesi yönünde sürekli telkin ve tavsiye çabaları içinde olduğu bilinen bir gerçektir. Bu nedenle zaman kaybedilmeden kooperatifleşme cihetine gidilmelidir. Çünkü ancak bu biçimde güçlü üretici birlikleri oluşturmak, hasat dalgalanmalarına karşı sigorta gibi çağdaş çözümler konusunda banka ve sigortalar karşısında güçlü olunabilir. Ülkemiz *TARİŞ, FİSKOBİRLİK, ÇUKOBİRLİK, TRAKYABİRLİK, PANKOBİRLİK*, gibi tarımsal kalkınma birlikleri vasıtasıyla üreticinin kalkınmasına, tohum, gübre, eğitim, fiyat belirleme ve satış- pazar konularında akılcı ve çağdaş çözümlere tanık olmuştur. Buradan hareketle *KAYBİRLİK* rumuzu ile kayısı birliği de kurulmalıdır.

[78] ERTÜRK, E.Y., KARADAŞ, K., ,GEÇER,K.M.," Iğdır İlinde Kayısı Üretimi ve Pazarlaması" Meyvecilik Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Meyve Bilimi Dergisi, VII. Bahçe Ürünlerinde Muhafaza ve Pazarlama Sempozyumu, 04 - 07 Ekim 2016 Cilt : 1, Sayfa : 45
(8) a.g.e. s: 47

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Iğdır Ovası, *"Bakanlar Kurulu"* kararıyla 2016 yılında *"Büyük Ova Koruma Alanı"* olarak ilan edilmiş ve her ne kadar bir tür *"Tarımsal Sit Alanı"* olarak ilan edilmiş olsa da ova aleyhindeki olumsuz gelişme devam ettiğinden, *"Bursa ovası"* ve *"Çukurova*" başta olmak üzere Türkiye de birçok ovanın başına gelen *"betonlaşma ve tükenme"* olgusunun yaşanmaması için yeni önlem kararları alınması ve uygulanması gerekmektedir. Bunun ilk adımı da nazım imar plan amaç ve uygulamalarının revize edilmesidir.

Iğdır, yüksek tarım kültürü ve deneyimi olan bir şehrimizdir. Iğdır'da daha 1935 te 650 bin dönüm üzerinde pamuk ekildiği, 1936 yılında pamuk tarımı ile uğraşan dört bin çiftçinin ortalama 15 bin ton pamuk ürettikleri, 1937'de Karakoyunlu / Taşburun'da *"Iğdır Pamuk Tarım Kooperatifi"* ve bunu takiben 7 adet çırçır fabrikası açıldığı, 1 iplik fabrikasının açılış çalışmalarına kurulmasına tanıklık ettiği unutulmamalıdır.

Bir bölgesel kalkınma stratejisi temeli oluşturmak üzere özellikle Aralık ilçesindeki 40 bin dönüm hazine arazisi üzerinde yaygın olan tuzlu ve alkali toprakların drenaj ile ıslah çalışmalarına devam edilmesi ve topraksız köylülere dağıtılması sosyal ve ekonomik boyutlu bir çözüm yolu olacaktır. Iğdır - Aralık ekseninde orta ve uzun vadede tarım ve tarıma dayalı ihracat ve ticaret merkezleri oluşturmak için daha çok geleneksel ürünler yanında mısır ve soya fasulyesi tarımı ile manda besiciliği gibi hayvancılık faaliyetleri kooperatifleşme yoluyla desteklenmelidir.

KAYNAKÇA

1-Alım M, Kaya G, (2003) *"Iğdır'da Kayısı Tarımı ve Başlıca Sorunları"* Doğu Coğrafya Dergisi,14, Erzurum.

2-Ardos M, (1995) *"Türkiye Ovalarının Jeomorfolojisi"* Cilt 1, s: 33-36, Çantay Kitabevi, İstanbul

3-Aydın T, Çelik A M, (2019*) "Altitudinal Zone Land Use Changes in Iğdir Plain Using Overlay Analysis Combined with Remote Sensing Methods*." J Remote Sens GIS 8: 263.

4-Başkaya M, (2013*) "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Iğdır'da Pamuk Ziraatı ve Serdarabat Barajı"* , I. Uluslararası Iğdır Sempozyumu, Sosyal Bilimler Bildiri Kitabı, s:763

5-Ertürk E, Karadaş K, ,Geçer K M, (2016) *" Iğdır İlinde Kayısı Üretimi ve Pazarlama*sı" VII. Bahçe Ürünlerinde Muhafaza ve Pazarlama Sempozyumu.

6-Güner İ, (1993) *" İlimiz Iğdır"* Iğdır İl Milli Eğitim Müdürlüğü Koruma ve Yaşatma Derneği Yayınları, No:1

7-Sakar M. Z, (2019) *" Tarımsal Sulama Politikalarının Ekonomiye Etkileri-Şanlıurfa-Iğdır*" Çizgi Kitabevi, Konya.

8-Şimşek O, (2018) *"Iğdır İlinin Nüfus Özellikleri"* Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi" İlkbahar

9-Şimşek O, (2017) *"Tuzluca İlçesinde Nüfusun Gelişimi"* Kafdağı 2, 38-58

10-Yulu A, Kapan, K, (2019*) "Tarım Alanından Rekreasyon Alanına: Iğdır Vali Yolu Caddesi"* I. İstanbul Uluslararası Coğrafya Kongresi.

11-Yulu A, (2014) *"Dilucu Sınır Kapısı'nın Iğdır Şehri Üzerindeki Etkileri"*, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi, Sayı 28.

12- Yulu, A (2019). Friedrich Parrot'un Ağrı Dağı Araştırma Keşif Gezisi, Coğrafya Dergisi – Journal of Geography, 2019, 38: 49-58

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(36)

Dr. Emrah POLAT; Prof. Dr. Zeki KODAY

ARDAHAN MERKEZ İLÇE'DE YERLEŞME ADLARI*

RESIDENCE NAMES IN THE CENTER DISTRICT OF ARDAHAN

ÖZ

Bu çalışmada amaç, sahadaki yerleşme adlarının nereden geldiğinin belirlenmesidir. Araştırmada yerinde gözlem, anket, mülakat yöntemleri uygulanmıştır. Ardahan Merkez İlçe, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Erzurum-Kars Bölümü'nde yer almaktadır. Ardahan Merkez İlçe'de yerleşmeler adlarını daha çok topoğrafik, hidrografik, fitolojik gibi fiziki coğrafya özelliklerinden veya ekonomik faaliyet, yerleşme şekli ve unvan gibi beşeri coğrafya özelliklerinden almıştır. Fiziki coğrafya faktörlerinden etkilenerek köylere isim koymak insan ve mekan arasındaki karşılıklı etkileşimi göstermektedir. 1952'den 1978 yılına kadar geçen sürede Türkiye'de yaklaşık 12.000 yerleşme adı değiştirilmiştir.

Köylerin yeni isimleri henüz, halk tarafından tümüyle benimsenmemiştir. Özellikle orta yaştakiler ile yaşlılar hala eski isimleri kullanmayı tercih etmektedirler.

Anahtar Kelimeler: Ardahan**,** yerleşme**,** ad.

ABSTRACT

The purpose of this study is to determine where the settlement islands in the area come from. Observation in place, questionare and interview methods were in the study. The central district of Ardahan is in the Erzurum-Kars of the Eartern Anatolia Region. Naming the palaces by having been affected from physical geography factors, shows that people and environment are affected from each other. From 1952 until the year 1978 to about 12.000 settling time in Turkey it was also changed name.

Renamed villages are not appropriate to population. Specially older and middle aged is preferences to the old name of villages.

Keywords: *Ardahan, settlement, name.*

*** Bu makale, Ardahan Merkez İlçesi'nin Beşeri ve İktisadi Coğrafyası adlı tezinden üretilmiştir.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1.GİRİŞ

Herhangi bir yerin coğrafi tarihi ve genel karakterinin ortaya konulabilmesinde yer adlarının çok önemli rolü bulunmaktadır[79]. Hemen hemen bütün coğrafi yer adlarını inceleyen bilim dalı olarak toponomi çalışmaları ile oldukça ayrıntılı analiz ve tasnifler yapıldığı bilinmektedir[80]. Bu tür incelemeler geçmişte ve bugün yer adlarını etkileyen coğrafi faktörlerin de değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır [81].

Türkiye'de gerek oldukça hareketli iskân tarihi geçmişi ve gerekse zengin doğal çevre şartları nedeniyle yer adlarının son derece çeşitlilik gösterdiği bilinmektedir[82]. Bir başka ifade ile, yerleşme adları ile ilgili çalışmalar bir yerleşmenin tarihini, coğrafyasını, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapısını ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır[83]. Anadolu'nun sahip olduğu bu yer adları zenginliği içinde pek çok yer adının coğrafi çevre ile bağlantılı olduğu görülmektedir. Ardahan'da da coğrafi çevre ile yer adları arasında yoğun bir etkileşimden bahsetmek mümkündür.

2.YERLEŞME ADLARI

Bu konuda yapılacak genel bir değerlendirme ile araştırma sahasında doğal ve beşeri çevre faktörlerinin çok sayıda yerleşme adını etkilediği ifade edilebilir. Araştırma sahasını teşkil eden Ardahan, kayıtlara geçtiği ilk zamanlardan beri, benzer kelimelerle ifade edilmiştir. Ardahan ilk olarak Gürcü kral Cavahos tarafından kurulmuş ve ismi ‘’Artan-Artani’’ olmuştur[84]. Aslında ismin anlamı gerek Artan gerekse Ardahan Pontos ülkesinde konuşulan dilden gelme ve *Akarsusal, Akarsu Ülkesi* anlamına gelmektedir[85].

Araştırma sahasında bazı yerleşmeler adlarını bulundukları tepe, yamaç, çanak boyun gibi topoğrafik unsurlardan veya sahanın litolojik özelliklerinden almaktadır[86]. Sahada yer alan Beşiktaş, Akyaka, Altaş, Çeğilli, Çimenkaya, Gölgeli, Ortageçit, Sarıyamaç, Tepeler; Açıkyazı, Uzunova, Yaylacık ve Yokuşdibi köyleri adlarını konumlanmış oldukları alanın topografik özelliklerinden alınmıştır.

Yerleşmelere ad verilmesi aşamasında yararlanılan bir diğer coğrafi unsur hidrografik özellikler olmuştur. Köylere verilen Çağlayık, Çataldere, Çetinsu, Derindere, Kartalpınar gibi isimler, sahadaki su varlığına işaret eden ve akarsuların temiz ve hızlı akışlı olduğunu kanıtlayan adlardır. Diğer taraftan bazı köylerde Ardıçdere, Ovapınar, Sugöze, Sulakyurt, Taşlıdere, Tepesuyu ve Tunçoluk isimleri de bölgenin yine sulak ve suların çıktığı ve aktığı yerin özelliklerine göre verilmiştir.

Araştırma sahasındaki yerleşme adlarının önemli bir kısmı da fitolojik kökenlidir. Bunların bir kısmı doğal bitki örtüsüne bağlı olarak adlandırılmışlardır. Çamlıçatak, Dedegül, Edegül, Güzçimen, Meşedibi ve Yalnızçam köyleri söz konusu bu grupta toplanabilir. Kıraç köyü ise bitki örtüsünü bakımından yoksun anlamına gelen bu kelimenin ismini almıştır.

Ardahan Merkez İlçe’deki bir kısım köyler ise, isimlerini yürütülen ekonomik faaliyet türlerinden almıştır. Yöredeki en önemli ekonomik faaliyet tarım ve hayvancılık olduğu için, Büyüksütlüce, Küçüksütlüce, Kazlıköy, Otbiçen ve Samanbeyli köylerinin isimleri bu ekonomik faaliyetle ilgilidir. Lehimli köyü ise ismini demircilik faaliyetlerinden almıştır.

Araştırma sahasındaki yerleşme adlarının önemli bir kısmı da; yerleşme şekli, birtakım beşeri yapı ve

---

[79] Cemal Arif Alagöz, “Türkiye Yer Adları Üzerine Bazı Düşünceler”, Türk Yer Adları Sempozyumu bildirileri (11-13 Eylül 1984) Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları No. 60 Seminer Kongre Bildirileri Dizisi No. 17, Ankara 1987, 11.

[80] Hayati Doğanay, Türkiye Beşeri Coğrafyası, (Genişletilmiş 4.Baskı)., Pegem Akademi Yayınevi, Ankara 2014, 341.

[81] Hilmi Karaboran, “Türkiye'de Mevki Adları Üzerine Bir Araştırma”, Türk Yer Adları Bildirileri Sempozyumu Bildirileri (11-13 Eylül 1984), Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları No. 60, Seminer Kongre Bildirileri Dizisi.17, Ankara 1984, 97.

[82] İbrahim Güner, Mustafa Ertürk, “Türkiye İl Merkezi Kent Adlarının Kaynakları Üzerine Bir Araştırma”, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:12, Muğla 2004, 39-62.

[83] Saliha Koday, “Trakya’da Köy Adlarında Coğrafyanın Etkisi”, 28.Coğrafya Meslek Haftası (10-12 Haziran 1998 Edirne) Bildiriler, Coğrafya Meslek Haftası Serisi.2, Türk Coğrafya Kurumu, İstanbul 2000, 221.

[84] Mehmet Kıldıroğlu, ‘’Gürcü Kaynağı Kartlis Çhovreba’da Ardahan Adı ve Ardahan’la İlgili Bilgiler’’, Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi, Sayı:17, Yıl:2018, 76-89.

[85] Bilge Umar, Türkiye’de Tarihsel Adlar, İnkılap Yayınevi,, İstanbul 1993, 96.

[86] Karaboran, 108.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

faaliyetlerden kökenini almıştır. Ağzıpek, Alagöz, Çalabaş, Çatalköprü, Çobanlı, Dağcı, Dağevi, Güzelyurt, Hasköy, Kocaköy, Köprücük, Ölçek ve Tazeköy bu grupta zikredilebilir. Örneğin Değirmenli Köyü ismini, bu köyde çok fazla değirmen olduğu için almıştır. Çünkü Değirmenli Köyü'nün eski ismi de Değirmenli'dir.

Sahadaki yerleşme adlarının bir kısmı unvan adlarıdır. Bayramoğlu, Hacıali, Nebioğlu, Ömerağa, Yukarıkurtoğlu ve Aşağıkurtoğlu bunlara örnek verilebilir. Bütün bunlara ek olarak sahada bir de sayılarla ilgili bir köy adı (Binbaşar) bulunmaktadır.

Merkez ilçede yer adları ile ilgili olarak gözlenen önemli bir özellik ise, mevcut yerleşmelerin eski adlarının oldukça sık kullanılmasıdır. Duduna (Balıkçılar), Göleberk (Çamlıçatak), Şadevan (Çatalköprü), Sarzep (Sulakyurt), Küçük Cincerop (Sugöze) ve Sindizkom (Yalnızçam) gibi köy adlarının halk arasında oldukça yoğun biçimde kullanıldığı gözlenmiştir. Saha etüdleri esnasında tespit edilen bu durum, esasen araştırma sahasında bir kısım eski yer adlarının kullanımına henüz devam edildiği ve 70-75 yaş üzeri insanların bazı köylerin yeni isimlerini bilmediği görülmüştür. Aşağıda araştırma sahasındaki bazı yerleşmelerin eski adları verilmiştir (Tablo 1.1).

Tablo 1.1. Ardahan Merkez İlçedeki Köylerin Yeni ve Eski Adları

Yerleşme	Yerleşme Eski Adı	Yerleşme	Yerleşme Eski Adı
Açıkyazı	Alabala	Hasköy	-
Ağzıpek	Cincirop	Kartalpınar	Fahrel
Akyaka	Kodushara	Kazlıköy	Pişhaskom
Alagöz	Alagöz	Kıraç	Danızkom
Altaş	Ur		
Ardıçdere	Y.Toroshev	Kocaköy	Kocaköy
Aşağıkurtoğlu	Aşağıkurtoğlu	Köprücük	Köprücük
Bağdaşan	Kindzodamal	Küçüksütlüce	K.Harziyan
Balıkçılar	Duduna	Lehimli	Lehimli
Bayramoğlu	Kora	Meşedibi	Meşedibi
Beşiktaş	Mıcuc	Nebioğlu	Nebioğlu
Binbaşar	Murka	Ortageçit	Sazara
Büyüksütlüce	B.Harziyan	Otbiçen	Kımılı
Çağlayık	Erdemel	Ovapınar	Bağdat
Çalabaş	Çalabaş	Ölçek	Urumdüçü
Çamlıçatak	Gölebert	Ömerağa	Ömerağa
Çataldere	Kunzut	Samanbeyli	Sığırpet
Çatalköprü	Şadıvan	Sarıyamaç	Sırazkom
Çegilli	Revas	Sugöze	K.Cincerop
Çetinsu	Yç. Beberek	Sulakyurt	Sarzep
Çimenkaya	A.Toroshev	Taşlıdere	Pangis

Tablo 1.1. (Devam)

Çobanlı	Kellik	Tazeköy	Hç. Beberek
Dağcı	Tikoş	Tepeler	Konk
Dağevi	Dıbat	Tepesuyu	Gürcübey
Dedegül	Dedegül	Tunçoluk	Panik
Değirmenli	Değirmenköy	Uzunova	Manyok
Derindere	Heva	Yalnızçam	Sindizkom
Edegül	Edegül	YÇ.Hasköy	Hasköy
Gölgeli	Korgeli	Yaylacık	Yaylacık

Güzçimeni	Kirman	Yokuşdibi	Lori
Güzelyurt	Hopal	Yukarıkurtoğlu	Yukarıkurtoğlu
Hacıali	Hecelya		

Kaynak: Araştırma sahasında yapılan mülakatlardan derlenmiştir.

SONUÇ

Ardahan Merkez İlçe Doğu Anadolu Bölgesi'nin Erzurum-Kars Bölümü'nde yer almaktadır. Ardahan Merkez İlçe'de 62 köy yerleşmesi ve eklentileri ile birlikte 7 mahalle yerleşmesi bulunmaktadır. Cumhuriyetin kuruluşundan 1926 yılına kadar il statüsünde olan Ardahan, 1926'da çıkarılan iller kanunu ile Kars'a bağlı bir ilçe, 1992'de tekrar il olmuştur. Ardahan Merkez İlçe'de yerleşmeler adlarını daha çok topografik, hidrografik, fitolojik gibi fiziki coğrafya özelliklerinden veya ekonomik faaliyet, yerleşme şekli ve unvan gibi beşeri coğrafya özelliklerinden almıştır. Fiziki coğrafya faktörlerinden etkilenerek köylere isim koymak insan ve mekân arasındaki karşılıklı etkileşimi göstermektedir. Fiziki coğrafya faktörlerinin yanı sıra beşeri ve ekonomik coğrafya faktörlerinin de köylere isim oluşturması bir bölgenin beşeri ve ekonomik coğrafyasını ortaya koyması bakımından çok önemlidir.

Sonuç olarak, kırsal kalkınma için coğrafi planlama çerçevesinde yapılacak değerlendirmeler sahanın gelişmesi için yol gösterecektir. Özellikle devlet politikası olarak uygulanacak kırsal kalkınma, bu gibi coğrafi araştırmalar neticesinde zenginlik kazanacaktır. Ardahan Merkez İlçe'nin yerleşme adlarının ele alındığı bu makalede, sahadaki fiziki ve beşeri coğrafya özelliklerinin yerleşme adları üzerindeki etkisi incelenmiştir. Yerleşmeler üzerinde bu özelliklerin çok etkili olduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

1. Alagöz, Cemal Arif, "Türkiye Yer Adları Üzerine Bazı Düşünceler", *Türk Yer Adları Sempozyumu bildirileri (11-13 Eylül 1984)* Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları No. 60 Seminer Kongre Bildirileri Dizisi No. 17, Ankara 1987.
2. Doğanay, Hayati, *Türkiye Beşeri Coğrafyası,* (Genişletilmiş 4.Baskı), Pegem Akademi Yayınevi, Ankara 2014.
3. Karaboran, Hilmi, "Türkiye'de Mevki Adları Üzerine Bir Araştırma", *Türk Yer Adları Bildirileri Sempozyumu Bildirileri (11-13 Eylül 1984),* Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları No. 60, Seminer Kongre Bildirileri Dizisi.17, Ankara 1984.
4. Güner, İbrahim ve Ertürk, Mustafa, "Türkiye İl Merkezi Kent Adlarının Kaynakları Üzerine Bir Araştırma", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:12, Muğla 2004, 39-62.
5. Kıldıroğlu, Mehmet, ''Gürcü Kaynağı Kartlis Çhovreba'da Ardahan Adı ve Ardahan'la İlgili Bilgiler'', *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi,* Sayı:17, Ardahan Yıl:2018.
6. Koday, Saliha, "Trakya'da Köy Adlarında Coğrafyanın Etkisi", *28.Coğrafya Meslek Haftası (10-12 Haziran 1998 Edirne) Bildiriler,* Coğrafya Meslek Haftası Serisi.2, Türk Coğrafya Kurumu, İstanbul 2000.
7. Umar, Bilge, *Türkiye'de Tarihsel Adlar*, İnkılap Yayınevi,, İstanbul 1993.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(37)

Dr. Emrah POLAT; Prof. Dr. Zeki KODAY

ARDAHAN MERKEZ İLÇE'DE NÜFUS GELİŞİMİ*

POPULATION DEVELOPMENT IN CENTRAL DISTRICT OF ARDAHAN

ÖZ

Bu çalışmada amaç, sahadaki nüfus gelişiminin belirlenmesidir. Araştırmada yerinde gözlem, anket, mülakat yöntemleri uygulanmıştır. Ardahan Merkez İlçe, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Erzurum-Kars Bölümü'nde yer almaktadır. Ortalama yükseltisi 1820 m. olan Ardahan Merkez İlçe'de 62 köy yerleşmesi ve eklentileri ile birlikte 7 mahalle yerleşmesi bulunmaktadır. Çalışma sahası yaklaşık 1465 km^2 olup, plato karakterinde morfolojik bir yapıya sahip olan araziler genelde engebeli bir yapıya sahiptir. Cumhuriyetin kuruluşundan 1926 yılına kadar il statüsünde olan Ardahan, 1926'da çıkarılan iller kanunu ile Kars'a bağlı bir ilçe olmuştur. 2018 yılı TÜİK verilerine göre 42.226 nüfusa sahip olan ilçede kilometrekareye 28.5 kişi düşmektedir.

Sonuç olarak, kırsal kalkınma için coğrafi planlama çerçevesinde yapılacak değerlendirmeler sahanın gelişmesi için yol gösterecektir. Özellikle devlet politikası olarak uygulanacak kırsal kalkınma, bu gibi coğrafi araştırmalar neticesinde zenginlik kazanacaktır. Bu da özellikle tarım, hayvancılık ve turizmin daha iyi şartlarda ve daha modern şekilde yapılması ile sağlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ardahan, nüfus gelişimi.

ABSTRACT

The purpose of this study is to determine the population development in the field. Observation in place, questionare and interview methods were in the study. The central district of Ardahan is in the Erzurum-Kars of the Eartern Anatolia Region. Central District of Ardahan with average altitude has 62 villages and 7 neighborhoods with extensions. The working site is 1465 siquare kilometers and the lands with morphological plato structure are generally hubbly. Ardaha which was in the city status from the establishment of the republic to 1926, became a district of Kars with the province law dated 1926. According to the 2018 Turkish Statistical data, the district has a population of 42.226 and there are 28.5 people per kilometer square.

As aresult, a consideration that will be carried out as a part of geographical planning for rural development will lead the way for field expansion. Especially rural development as state policy will improve as a result of geographical researches like this. This will be ensured with more modern agriculture, husbandry and tourism.

Keywords: *Ardahan, population development.*

*** Bu makale, Ardahan Merkez İlçesi'nin Beşeri ve İktisadi Coğrafyası adlı tezinden üretilmiştir.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

I. ARAŞTIRMA SAHASININ YERİ ve SINIRLARI

Araştırma sahası olarak belirlenen Ardahan Merkez ilçesi Doğu Anadolu Bölgesi'nin Erzurum-Kars Bölümü'nde yer almaktadır. Ardahan Merkez İlçe kuzeyde Hanak (Ardahan), batıda Şavşat ve Ardanuç (Artvin), doğuda Çıldır (Ardahan) ve Susuz (Kars), güneyde Göle (Ardahan) ilçeleri ile komşudur (Harita 1.1). Yüzölçümü yaklaşık 1465 km² kadardır. Araştırma sahası bu özellikleri ile Türkiye'nin kuzeydoğu sınırındaki il merkezi ve önemli ulaşım güzergâhları üzerinde olup, gelişmiş yerleşim merkezlerine de uzak kalmıştır.

Merkez İlçe güneyde Uğurlu Tepe (2430m.), Ziyaret Tepe (2441m.), B.Kuşla Tepe (2441m.), Kartal Tepe (2521m.), Topa Tepe (2426m.), Kuzeyde Yalnızçam Dağları ile Danakıran Tepe (2589m.), Sallıçökek Tepe (2388m.), Sazlıgüney Tepe (2322m.), Öküzyalağı Tepe (2255m.), Şahinbey Tepe (2236m.) arasında yer alan bir depresyon sahası üzerinde bulunmaktadır. Kuzey ve güneyinde yüksek dağlık alanlar ile çevrili olan bu depresyon sahasında ortalama yükselti 1820 m. kadardır. Kura Nehri ve kolları tarafından drene edilen bu saha Kura Nehri havzası içinde yer almaktadır.

Araştırma sahasında 1 şehir (Ardahan il merkezi) ve 62 köy ile bunlara bağlı yayla ve mahalle yerleşmeleri bulunmaktadır. Sahadaki morfolojik yapı ve topoğrafik faktörlerin etkisiyle sahada toplu yerleşme özellikleri gelişmiştir. Doğal çevre özellikleri ile beşeri ve kültürel faktörler, yerleşmeleri şekillendiren en önemli etmenler olmuştur.

Erzurum'a yaklaşık olarak 230 km, Kars'a 190 km, Artvin'e 200 km uzaklıkta olan Ardahan Merkez İlçesi, 1992 yılında il merkezi haline gelmiştir. 1992 yılına kadar Kars'a bağlı bir ilçe iken şu an 5 ilçenin bağlı olduğu bir il merkezi durumundadır.

Bu genel görünüm içerisinde Ardahan, mevcut arazi büyüklüğü ve sosyo-ekonomik potansiyeli çerçevesinde seyrek nüfus barındıran, aynı zamanda Türkiye'nin kuzeydoğusunda önemli yol güzergâhlarında bulunan ve en az nüfusa sahip il merkezidir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Harita 1.1. *Araştırma Sahasının Lokasyon Haritas*

1.2. ARDAHAN MERKEZ İLÇESİ'NDE NÜFUS GELİŞİMİ

Ardahan idari teşkilatlanma içerisinde uzun yıllar (1926-1992) Kars iline bağlı bir ilçe merkezi durumundadır. Yaklaşık 30 yıl önce il olması ve daha önceki dönemlere ait ayrıntılı kayıtlar bulunmaması nedeniyle, ilçeye ilişkin en sağlıklı nüfus verileri, Cumhuriyet döneminde ortaya çıkmıştır. Fakat 19. yüzyılın sonlarına doğru bazı yazılı kaynaklarda Ardahan'ı da yakından ilgilendiren bu tür verilere de rastlanılmaktadır. Bu dönemde idari açıdan bir kaza statüsünde olan araştırma sahası Erzurum Vilayeti'ne bağlı Çıldır Sancağı yönetim bölgesi içerisinde yer almaktadır. 19. yüzyılın son döneminde yayımlanan Erzurum Vilayet

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Salnameleri'nde, Çıldır Sancağına bağlı Ardahan Kazası adıyla anılmaktadır. Bu salnamelerde 1870-1871-1872-1873 yıllarına ait olanlarında, Ardahan kazası 6.786 nüfusa sahiptir. Bu nüfusun tamamı Müslüman'dır ve 2007 hane bulunmaktadır. Ayrıca söz konusu kazaya 110 köyün bağlı olduğu görülmektedir[87]. Daha sonra 3 Mart 1878'de imzalanan Ayastefanos (Yeşilköy) Anlaşması ile Ardahan Rusların eline geçmiştir. 40 yılı aşkın bir süre Rusların elinde kalan Ardahan ile ilgili Türkçe kaynak yok fakat Rus arşivinde mutlaka vardır. Fakat daha sonra 13 Ekim 1921'de imzalanan Kars Antlaşması ile tekrar anayurda bağlanan saha ile ilgili gerçek bilgiler bulunmaktadır[88].

27 Mayıs 1992 yılında Türkiye'nin 75. ili olarak kayda geçen Ardahan, aslında 1923'ten itibaren 1926 yılına kadar il iken, 1926 yılında Kars iline bağlı bir ilçe yapılmıştır. 1992 yılında tekrar il olan Ardahan'ın nüfusu ile ilgili verilerinin 1992 yılına kadarki kısmı Kars ili nüfus verilerinden, 1992'den sonrakileri ise Ardahan ili nüfus verilerinden elde edilmiştir.

Ardahan ili 2018 yılı itibariyle 98.907 kişilik nüfusu ile Türkiye nüfusunun (82.003.882) ancak % 0.12'sine sahiptir (Tablo 1.1). Ardahan nüfus miktarı bakımından nüfusu en az olan iller Bayburt ve Tunceli'den sonra 3. sırada yer almaktadır. Nüfus yoğunluğu ise kilometrekareye 28.5 kişidir.

Tablo 1.1. *Türkiye ve Ardahan'ın Toplam, Kadın ve Erkek Nüfus Miktarları (2018).*

Türkiye Toplam Nüfusu	**Toplam**	**Erkek**	**Kadın**
	82.003.882	41.139.980	40.863.902
Ardahan İl Nüfusu	98.907	51.593	47.314
Ardahan'a Bağlı İlçe Merkez Nüfusları	39.392	20.675	18.717
Ardahan İli Köy Nüfusları Toplamı	59.515	30.918	28.597

Kaynak: TÜİK verilerinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

İlçelere göre nüfus miktarları incelendiğinde, Ardahan Merkez ilçenin il toplam nüfusunun (42.226) % 43'üne sahip olduğu anlaşılmaktadır (Tablo 1.2). Hemen hemen il nüfusunun yarıya yakını, içerisinde il merkezinin de yer aldığı Merkez İlçe'de yaşamaktadır. Nüfus miktarı bakımından Ardahan Merkez İlçe'yi Göle (25.187), Çıldır (9.833) ve Hanak (9.054) ilçeleri takip etmektedir. Daha sonra Posof (6.805) ve son sırada ise Damal (5.802) ilçesi yer almaktadır.

Tablo 1.2. *Ardahan İli'nde İlçelere Göre Toplam, Kadın ve Erkek Nüfus Miktarları (2018).*

İlçe Adı	**Erkek**	**Kadın**	**Toplam**	**Yüzdesi %**
Merkez	21.782	20.444	42.226	43
Çıldır	5.174	4.659	9.833	10
Damal	3.285	2.517	5.802	6
Göle	13.098	12.089	25.187	25
Hanak	4.663	4.391	9.054	9
Posof	3.591	3.214	6.805	7
İl Toplamı	51.593	47.314	98.907	100

Kaynak: TÜİK verilerinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

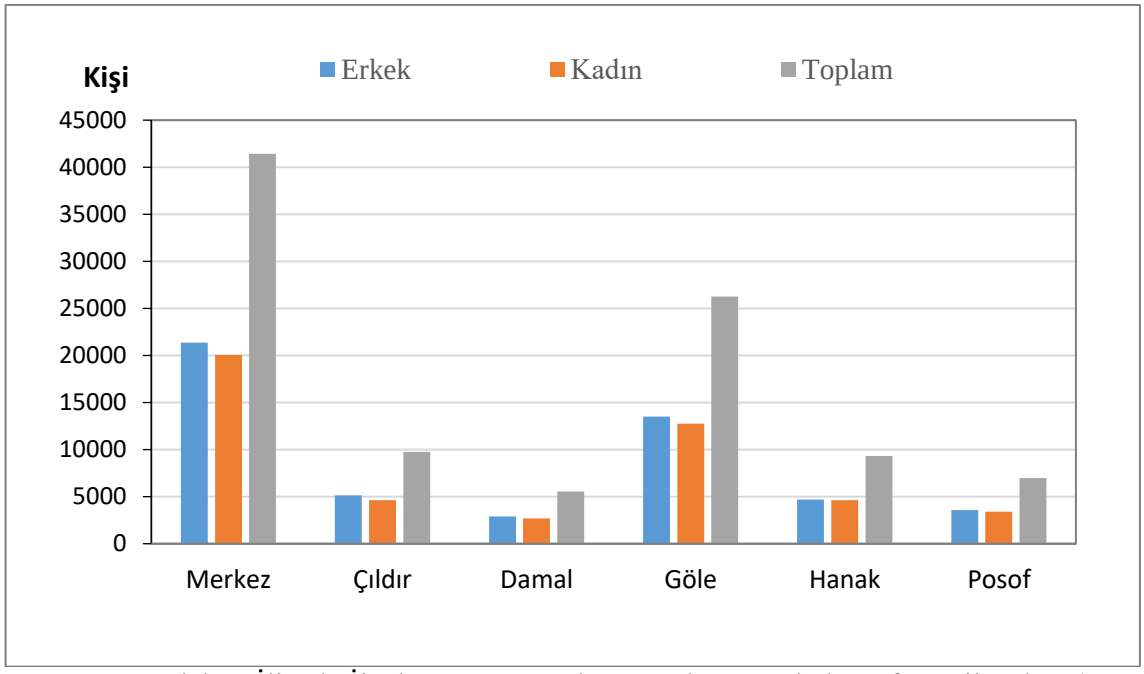
Daha önce de ifade edildiği üzere Ardahan ilinin nüfusu ile ilgili en sağlıklı veriler Cumhuriyet döneminde nüfus sayımları sonucunda elde edilmiştir. İlk nüfus sayımı 1927 yılında yapılmıştır. Daha sonra

[87] Naci Okçu, Hasan Akdağ, Salname-i Vilayeti Erzurum (1287(1870)-1288(1871)-1289(1872)-1290(1873), Erzurum İl Yıllığı, Atatürk Üniversitesi Yayınları, No.984, İlahiyat Fakültesi Yayınları, No.13, Araştırma Serisi No:10, Zafer Form Ofset Matbaacılık, Erzurum 2010, 204, 316, 441.

[88] Enver Konukçu, Ardahan Tarihi, Ardahan Valiliği Kültür Yayınları No.2, Ajans-Türk Basım A.Ş, Ankara 1999, 247.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1935 yılında sayım yapılmış ve 1990 yılına kadar her 5 yılda bir nüfus sayımı yapılmıştır. 1990 yılından sonra her 10 yılda bir nüfus sayımı yapılması kararı alınmıştır. Fakat 1997 yılında ülkemizde yapılacak olan genel ve yerel seçimler nedeniyle seçmen listelerinin güncellemesinden doğan ihtiyaca bağlı olarak nüfus sayımı yapılmıştır. En son 2000 yılında nüfus sayımı yapılmıştır. 2007 yılından itibaren Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne (ADNKS) geçilmiştir.

Şekil 1.1. Ardahan İli'nde İlçelere Göre Toplam, Kadın ve Erkek Nüfus Miktarları (2018)

1990 yılı da dâhil olmak üzere Ardahan ilinin nüfus verileri Kars ilinin nüfus verilerinden derlenmiştir. Çünkü Ardahan 1992'ye kadar Kars'a bağlı bir ilçe durumunda idi. 1927'de yapılan ilk genel nüfus sayımında sadece toplam nüfus belirtilmiş olup köylerin nüfusuna yer verilmemiştir. Bu nedenle Merkez İlçe'nin nüfusu değerlendirilirken 1935 yılı ve sonraki yıllarda yapılan genel nüfus sayımları 2000 yılından sonra da Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçları değerlendirmeye alınmıştır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 1.3. *Ardahan Merkez İlçesi'nde Köylere Göre Toplam, Kadın ve Erkek Nüfus Miktarları (1927-1955).*

Yerleşmeler	**1927**	**1935**	**1940**	**1945**	**1950**	**1955**
Ardahan		2860	5095	6182	4789	6557
Açıkyazı		283	329	330	370	398
Ağzıpek		376	458	534	619	722
Akyaka		714	805	934	997	1037
Altaş		39	103	198	82	134
Ardıçdere		145	201	210	224	243
Aşağıkurtoğlu			199	221	245	266
Bağdaşan		448	718	661	743	800
Balıkçılar		265	311	337	390	365
Bayramoğlu			609	666	702	865
Beşiktaş			361	414	509	567
Binbaşar			401	396	488	582
Büyüksütlüce		270	323	438	459	512
Çağlayık			370	388	450	514
Çalabaş			345	400	450	467
Çamlıçatak		1164	1281	1369	1601	1869
Çataldere		514	585	606	735	758
Çatalköprü		667	800	893	874	997
Çegilli		307	331	377	407	496
Çetinsu		774	705	856	869	932
Çimenkaya		353	424	479	461	510
Çobanlı			311	363	442	477
Dağcı			380	387	483	593
Dağevi		343	304	289	319	371
Dedegül		581	677	711	696	697
Değirmenli		478	478	645	694	765
Derindere		83	115	138	175	201
Edegül		244	265	309	153	155
Gölgeli			366	382	482	595
Güzçimeni		183	175	189	260	279
Güzelyurt		198	230	285	345	387
Hacıali			426	460	552	585
Hasköy			804	835	955	99
Kartalpınar		444	505	515	657	730
Kazlıköy		279	296	302	330	368
Kıraç		113	123	130	157	171
Kocaköy		119	149	174	231	275
Köprücük			209	200	279	321
Küçüksütlüce		223	128	171	331	485
Lehimli			647	683	712	712
Meşedibi						

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Nebioğlu			463	445	536	637
Ortageçit		251	316	341	404	393
Otbiçen			270	297	298	385
Ovapınar		624	652	767	872	992
Ölçek		997	1160	1230	1437	1534
Ömerağa			240	244	296	326
Samanbeyli			640	722	746	979

Tablo 1.3. (Devamı)

Sarıyamaç		92	108	130	105	149
Sugöze		267	396	4 40	495	532
Sulakyurt		1203	1280	1514	1767	2085
Taşlıdere			311	375	392	414
Tazeköy						
Tepeler		1027	1051	1263		1483
Tepesuyu		185	227	244	290	330
Tunçoluk			942	917	1021	1289
Uzunova		95	111	117	131	141
Yalnızçam		802	704	866	1073	1163
YÇ.Hasköy		302	358	352	462	485
Yaylacık			227	266	247	301
Yokuşdibi		281	323	316	360	404
Yukarıkurtoğlu			282	297	353	394
Genel Toplam	24.434	30.913	44.622	49.699	54.080	61.313

Kaynak: TÜİK verilerinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 1.4. *Ardahan Merkez İlçesi'nde Köylere Göre Toplam, Kadın ve Erkek Nüfus Miktarları (1960-1985).*

Yerleşmeler	**1960**	**1965**	**1970**	**1975**	**1980**	**1985**
Ardahan	7228	9117	13339	16285	14912	16895
Açıkyazı	350	372	414	419	342	307
Ağzıpek	724	733	660	604	508	439
Akyaka	1118	1247	310	1207	1111	964
Altaş	151	223	210	292	339	292
Ardıçdere	271	341	322	368	409	368
Aşağıkurtoğlu	319	371	405	358	262	484
Bağdaşan	984	1111	1263	1379	1587	1649
Balıkçılar	436	542	457	449	289	255
Bayramoğlu	965	1192	1262	1375	1252	1231
Beşiktaş	629	745	749	908	805	741
Binbaşar	625	769	871	874	842	823
Büyüksütlüce	594	607	612	613	631	596

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Çağlayık	645	748	857	719	927	1012
Çalabaş	554	694	763	894	881	823
Çamlıçatak	2135	2293	2399	2239	1972	1961
Çataldere	843	894	1007	628	875	806
Çatalköprü	1116	1190	1058	1021	1042	969
Çegilli	478	499	370	332	319	283
Çetinsu	1015	1121	1066	1084	963	840
Çimenkaya	522	533	512	514	390	388
Çobanlı	550	587	704	922	745	562
Dağcı	661	764	758	903	947	999
Dağevi	421	477	435	486	442	413
Dedegül	672	780	664	608	505	407
Değirmenli	847	870	913	859	734	571
Derindere	234	223	216	212	213	177
Edegül	350	360	371	357	333	277
Gölgeli	628	650D	606	592	644	587

Tablo 1.4. (Devamı)

Güzçimeni	387	353	286	266	247	235
Güzelyurt	454	513	513	493	609	578
Hacıali	713	831	922	952	997	959
Hasköy	1234	1478	1442	1747	1851	1564
Kartalpınar	784	873	870	780	677	646
Kazlıköy	442	415	449	435	388	382
Kıraç	158	157	150	117	105	96
Kocaköy	289	304	354	345	342	340
Köprücük	383	383	448	460	503	516
Küçüksütlüce	647	699	761	894	847	796
Lehimli	910	1013	958	1187	1138	1015
Meşedibi						
Nebioğlu	776	855	910	905	1090	1014
Ortageçit	516	625	613	611	511	430
Otbiçen	420	480	513	515	569	557

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Ovapınar	1041	1078	1115	1100	932	779
Ölçek	1778	1925	2077	2016	1712	1415
Ömerağa	354	447	524	558	503	460
Samanbeyli	1188	1306	750	749	812	765
Sarıyamaç	167	179	100	170	185	144
Sugöze	549	657	580	542	532	474
Sulakyurt	2045	2159	2212	2059	2027	1843
Taşlıdere	580	613	677	713	766	707
Tazeköy			597	770	731	702
Tepeler	1660	767	1696	1629	1433	1239
Tepesuyu	396	495	525	549	564	533
Tunçoluk	1418	1738	1972	1871	2081	2016
Uzunova	153	148	92	84	81	88
Yalnızçam	1258	1382	1341	1408	1100	1212
YÇ.Hasköy	592	730	723	830	933	903
Yaylacık	323	363	355	344	328	294
Yokuşdibi	378	444	498	532	457	387
Yukarıkurtoğlu	484	597	697	739	822	853
Genel Toplam	49.844	56.562	61.968	65.605	62.600	61.372

Kaynak: TÜİK verilerinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 1.5. *Ardahan Merkez İlçesi'nde Köylere Göre Toplam, Kadın ve Erkek Nüfus Miktarları (1990-2018).*

Yerleşmeler	**1990**	**1997**	**2000**	**2007**	**2015**	**2018**
Ardahan	16761	23626	17274	17446	19777	22169
Açıkyazı	227	169	168	119	114	103
Ağzıpek	350	358	174	255	229	210

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Akyaka	689	403	325	238	131	282
Altaş	220	103	214	149	140	143
Ardıçdere	332	256	332	184	137	145
Aşağıkurtoğlu	447	366	363	288	237	223
Bağdaşan	1557	1231	1281	1036	1007	980
Balıkçılar	186	125	137	118	136	129
Bayramoğlu	973	971	786	782	584	537

Tablo 1.5. (Devam)

Beşiktaş	680	547	569	538	409	402
Binbaşar	672	595	520	500	387	357
Büyüksütlüce	394	276	321	214	195	191
Çağlayık	912	719	801	534	341	323
Çalabaş	577	450	347	372	330	322
Çamlıçatak	1679	1013	1074	802	1759	882
Çataldere	422	424	416	351	299	297
Çatalköprü	732	517	544	333	297	258
Çegilli	263	209	206	184	198	191
Çetinsu	645	481	430	343	307	307
Çimenkaya	319	244	196	174	130	122
Çobanlı	352	220	201	172	170	165
Dağcı	1014	712	764	800	628	600
Dağevi	322	232	239	170	161	189

Dedegül	320	252	254	195	170	181
Değirmenli	423	300	302	211	225	210
Derindere	112	66	65	47	70	63
Edegül	214	140	130	89	88	81
Gölgeli	432	368	336	272	238	237
Güzçimeni	187	93	115	94	137	144
Güzelyurt	251	93	95	48	83	123
Hacıali	851	796	761	724	605	575
Hasköy	1433	1153	1175	841	729	675
Kartalpınar	546	421	403	292	273	272
Kazlıköy	264	198	197	138	146	144
Kıraç	65	21	23	16	20	22
Kocaköy	247	198	200	187	172	169
Köprücük	443	402	375	302	231	232
Küçüksütlüce	646	442	366	383	355	352
Lehimli	924	746	627	590	529	468
Meşedibi					532	534
Nebioğlu	791	722	725	788	635	631
Ortageçit	309	226	224	209	211	228
Otbiçen	416	299	341	279	223	216
Ovapınar	614	437	445	346	273	275
Ölçek	1083	765	808	719	668	638
Ömerağa	329	196	211	203	189	183
Samanbeyli	611	521	580	592	471	442

Sarıyamaç	119	99	117	101	110	102
Sugöze	386	283	268	219	203	191
Sulakyurt	1413	1151	1213	1028	958	923
Taşlıdere	699	561	616	608	463	469
Tazeköy	623	526	271	566	456	417
Tepeler	981	757	732	590	1297	478
Tepesuyu	361	321	292	261	247	229
Tunçoluk	1695	1586	1803	1360	1066	1036
Uzunova	85	62	63	40	34	43
Yalnızçam	970	778	681	508	437	394
Y Ç.Hasköy	677	428	458	366	341	305
Yaylacık	218	204	223	169	187	177
Yokuşdibi	240	169	159	154	164	139
Yukarıkurtoğlu	901	884	602	636	503	470
Genel Toplam	52.574	43.695	44.794	48.128	41.422	42.226

Kaynak: TÜİK verilerinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

Meşedibi Köyü 2008 yılında Ardahan Merkez İlçe'ye bağlanmıştır. 2008'den itibaren nüfusu eklenmiştir. 1958 yılına kadar Hanak, Ardahan ilçesine bağlı bir nahiye iken bu tarihten itibaren bağımsız bir ilçe olmuştur. Ardahan Merkez İlçe'nin 1960 yılı toplam nüfusuna Hanak'ın nüfusu eklenmemiştir. Hanak ilçe merkezi ve 25 köyü Merkez İlçe'den ayrılmıştır. 1935 yılında Hoçvan Nahiyesi ve ona bağlı 22 köy Kars'ın Göle ilçesine bağlı iken, 1935 yılından sonra Ardahan ilçesine bağlanmıştır. Dolayısıyla Hoçvan Nahiyesi ve bağlı 22 köy 1940 yılından itibaren Ardahan Merkez İlçesi'nin nüfusuna eklenmiştir.

Ardahan Merkez İlçe'de 1935 yılında toplam nüfus 30.913 iken 2017 yılında 41.758 kişiye ulaşmıştır. Burada yaklaşık 80 yıllık bir zaman diliminde nüfus %33 artışla sadece 10.845 kişilik bir artış göstermiştir. 2018 yılında ise 42.226'ya yükselmiştir. Oysa ülkemiz nüfusu aynı dönemde %387'lik bir artış göstererek 16 milyondan 78 milyon kişiye ulaşmıştır. Bu değerlendirmelerden de anlaşılacağı üzere önemli bir nüfus artışı olmamıştır. Nüfus artışının düşük olduğu ve bölgede önemli miktarda göç olayının olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 1.6. *Ardahan Merkez İlçesi'nde Sayım Devrelerine Göre Nüfusun Gelişimi (1935-2018).*

Sayım Yılı	**Nüfus**	**Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)**
1935	30.913	-

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1940	44.622	8.86
1945	46.699	2.27
1950	54.080	1.76
1955	61.318	4.24
1960	49.844	-3.74
1965	56.562	2.69
1970	61.966	1.91
1975	65.605	1.17
1980	62.600	-0.91
1985	61.372	-0.39
1990	52.574	-2.86
1997	43.695	-3.37
2000	44.794	0.83
2007	40.828	-1.77
2015	41.422	0.20
2017	41.758	0.41
2018	42.226	1.12

Kaynak: TÜİK verilerinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 1.6. (nüfus) incelendiğinde, Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen sayım devrelerinde Ardahan merkez ilçe nüfusunun 3 farklı gelişim seyrine sahip olduğu görülmektedir.

1. Dönem 1935-1975
2. Dönem 1976-2006
3. Dönem 2007-2017

Söz konusu birinci dönemde Ardahan Merkez İlçe nüfusu sürekli artış göstermiştir. 1935 yılında 30.913 olan nüfus, 2 kattan daha fazla artarak (34.692 kişi), 65.605'e ulaşmıştır. 40 yıllık bu dönem içerisinde sadece 1955-1960 döneminde nüfusta azalma görülmüştür. Bu azalma aslında önemli derecede olmuştur. 11.474 kişilik bu azalma Hanak Nahiyesi'nin 1958 yılında ilçe olması ile açıklanabilir. Hanak 1958 yılına kadar Ardahan ilçesine bağlı bir nahiye iken, bu tarihten itibaren ilçe olmuştur. 25 köy ile birlikte Ardahan'dan ayrılarak ilçe olan Hanak, bu önemli nüfus azalmasının en önemli sebebidir. Bu azalma dışında aslında nüfusun doğal artış hızı devam etmektedir. Yani 1955-1960 döneminde de nüfus artmaya devam etmiş fakat Hanak'ın ayrılması tablolara bu şekilde yansımıştır. Yıllık nüfus artış hızının en yüksek olduğu devre 1935-1940 devresi (% 6.14) olarak göze çarpmaktadır. Burada da yine idari sınırlardaki değişiklikler etkili olmuştur. Hoçvan nahiyesi 1935 yılına kadar Göle ilçesine bağlıdır. 1935 yılından sonra 21 köy ile beraber Ardahan ilçesine bağlı bir nahiye konumunu almıştır. 1940 yılındaki bu çok yüksek nüfus artışının nedeni de, Hoçuvan Nahiyesi'nin köyleri ile birlikte Ardahan ilçesine bağlanmasıdır. Araştırma sahasında 1935-1975 yılları arasındaki dönemde gerçekleşen nüfus artışında, yıllık doğum ve ölüm oranları arasındaki fark olarak tanımlanan doğal nüfus artışı, temel rol oynamıştır[89].

İkinci dönem olarak belirlenen 1976-2006 yılları arasında ise birinci dönemin aksine araştırma sahasında nüfus kaybı yaşanmıştır. Nitekim 1975 yılında 65.605 olan nüfus 24.777 kişi azalarak 40.828'e gerilemiştir. Bunun sebebi bu yıllardan itibaren sanayinin geliştiği büyükşehirlere göç başlamıştır. Buna göre söz konusu 32 yıllık dönem boyunca ilçe nüfusunda % 38'lik bir azalma meydana gelmiştir. Nüfus artışında olduğu gibi azalmasında da dönemler arasında önemli farklılıklar olmaktadır. Şekil 1.1'de de görüleceği gibi, söz konusu dönem boyunca genel anlamda 1985-1997 yılları arasında hızlı bir nüfus kaybı yaşanmıştır. 12 yıllık bu dönemde nüfus 17.677 kişi azalmış ve yıllık nüfus artış hızı % -2.40 olarak gerçekleşmiştir.

Ardahan ilinde 1985 yılından sonra görülen bu derece yüksek nüfus kaybını doğum ve ölümlerle açıklamak mümkün değildir. Bu durumun ortaya çıkmasındaki en önemli faktör ülkemizin doğu kesiminde

[89] Hayati Doğanay, Türkiye Beşeri Coğrafyası, (Genişletilmiş 4.Baskı)., Pegem Akademi Yayınevi, Ankara 2014, 190.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

ve özellikle kırsal alanlarda yaşayan halkın ülkemizin batı kesimine ve büyük şehirlere göç etmesidir. Çalışmanın ileri kısımlarında göç konusu ele alınacağından, araştırma sahasından önce il ve ilçelere sonra da büyük şehirlere olan göç ülkemizin de o dönemde içinde bulunduğu kalkınma hamleleri içerisinde önemli bir kır kent nüfus oranı değişimlerinin başlangıcı olmuştur.

1997-2000 döneminde ise nüfus yıllık % 0.83'lük bir artışla 1.099 kişi artarak 43.695 kişiden 44.794'e ulaşmıştır. Son yıllardaki nüfus azalışı eğilimi yerine 2000 yılındaki bu nüfus artışını da ülkemizde o dönemlerde, belediyelerin İller Bankası'ndan fazla ödenek almak için başvurdukları bir yöntem[90] veya bazı muhtar ve belediye başkanlarının kendisine oy verecek nüfusu fazladan kaydetmek istemesi ile açıklanabilir[91]. 2007 yılında adrese dayalı nüfus kayıt sistemi (ADNKS) kullanılması ile birlikte daha gerçekçi veriler ortaya çıkmıştır. Ardahan'ın 1975'ten 2007'ye kadar olan zaman diliminde sürekli nüfusunun düştüğü söylenebilir. Buradaki en önemli etken hiç şüphesiz göçlerdir.

2015 yılına gelindiğinde nüfus 594 kişi artarak 40.828 kişiden 41.422 kişiye ulaşmıştır. Yıllık nüfus artış hızı % 0.20 olarak gerçekleşmiştir. 2017 yılında 336 kişi artarak 41.758 olmuştur. Yıllık nüfus artış hızı % 0.41 olarak gerçekleşmiştir. 2018 yılında ise nüfus 468 kişi artarak 42.226 olmuştur. Yıllık nüfus artış hızı % 1.12 olarak gerçekleşmiştir. Tablo 2.6'dan da görüldüğü üzere son yıllarda nüfus az da olsa bir artış göstermiştir. Son yıllardaki nüfus azalma eğilimi yerine bu nüfus artışı öncelikle 2008 yılında Ardahan Üniversitesi'nin kurulmasıyla açıklanabilir.

Araştırma sahasının nüfusunda görülen artış ve azalışlar genelde birbiriyle benzerlik göstermektedir. Şehir nüfusu arttıkça köy nüfusu da 1955'ten itibaren sürekli azalmaktadır. Tablo 1.7. ve şekil 1.2. incelendiğinde görüleceği üzere, Ardahan Merkez İlçe'de kent nüfusu 1935-2015 yılları arasında sürekli artmıştır, fakat kır nüfusu 1950 yılına kadar artmış, sonra hızlı bir şekilde azalmıştır. Köy nüfusundaki en hızlı düşüş 1950-1960 dönemine rastlamaktadır. 1955 yılından 54.761 olan köy nüfusu, 1960 yılında 42.616'ya düşmüştür. Yaklaşık 12.000 kişilik bu düşüşün nedeni, 1958 yılına kadar Ardahan ilçesine bağlı Hanak nahiyesinin ilçe olması ile açıklanabilir. Hanak 25 köyü ile birlikte Ardahan Merkez İlçesi'nden ayrılınca bu düşüş gerçekleşmiştir. 1935-2015 yılları arasında geçen 80 yılda köy nüfusu yaklaşık % 30 oranında azalmıştır. Şehir nüfusu ise geçen bu süre zarfında % 85 oranında artış göstermiştir. 2018 yılında ise kent nüfusu 22.169, köy nüfusu ise 20.057 olmuştur. Böylelikle kent nüfusu köy nüfusunu geçmiştir.

Tablo 1.7. *Ardahan Merkez İlçesi'nin Kent ve Kır Nüfusları (1935-2018).*

Yıllar	Kent Nüfusu*	Toplam Nüfusa Oranı	Köy (Kır) Nüfusu	Toplam Nüfusa Oranı
1935	2.860	9.25	28.053	90.75
1940	5.095	11.41	39.527	88.59
1945	6.182	12.43	43.517	87.57
1950	4.789	8.85	49.291	91.15
1955	6.557	10.69	54.761	89.31
1960	7.228	14.50	42.616	85.50
1965	9.117	16.11	47.745	83.89
1970	13.339	21.52	48.629	78.48
1975	16.285	24.82	49.320	75.18
1980	14.912	23.82	47.688	76.18
1985	16.895	27.52	44.477	72.48
1990	16.761	31.88	35.813	68.12
1997	15.626	35.76	28.069	64.24
2000	17.274	38.56	27.530	61.44

[90] Zeki Koday, Hopa İlçesinin Coğrafyası, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1995, 155.

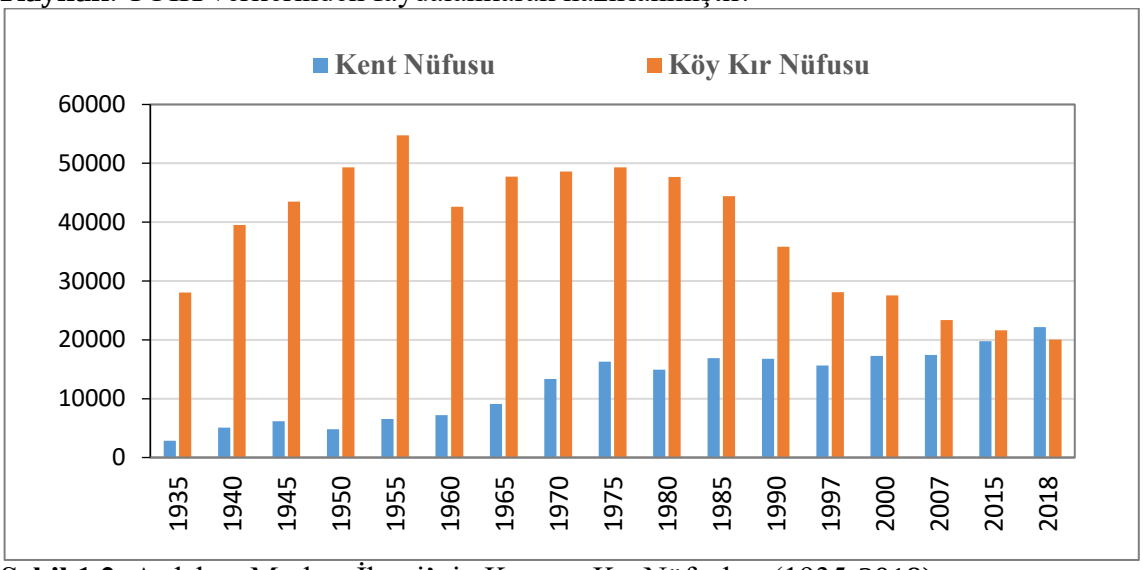
[91] Erdal Akpınar, "2000 Genel Nüfus Sayımına Eleştirel Bir Bakış: Erzincan Örneği", Doğu Coğrafya Dergisi, 14, 2005, 40- 42.

* Ardahan şehri, 1970 yılına kadar kasaba yerleşmesidir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

2007	17.446	42.73	23.382	57.27
2015	19.777	47.74	21.645	52.26
2018	22.169	52.50	20.057	47.50

Kaynak: TÜİK verilerinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 1.2. Ardahan Merkez İlçesi'nin Kent ve Kır Nüfusları (1935-2018).

Ardahan Merkez İlçe'ye bağlı köyler genellikle nüfus bakımından büyük köylerdir. Türkiye'de köyler genelde 250-300 kişilik nüfuslara sahipken Ardahan'da nüfusu 1000'in üzerinde olan köyler dahi bulunmaktadır. Araştırma sahasında 1935 yılında nüfusu 1.000 kişinin üstünde olan köy sayısı 3 iken, 1965 yılında bu sayı tam 4 katına çıkarak 12'ye ulaşmıştır. 2015 yılına gelindiğinde nüfusu 1.000 ve üzeri olan köy sayısı tekrar 3'e düşmüştür. Nüfusu 500-1000 kişi arasında olan köy sayısı 1935'te 8 iken 1965'te 24'e ulaşmış ve 2015 yılında 9'a düşmüştür. 1935 yılında nüfusu 250 ile 500 arasında olan köy sayısı 15 iken 1965 yılında ve 2015 yılında 15 olarak kalmıştır. Nüfusu 250'den az olan köy sayısı 1935 yılında 12 iken 1965 yılında 5'e düşmüş ve 2015 yılında bu sayı 29'a ulaşmıştır. Bu da bize şunu gösteriyor; 1965-1970'li yıllara kadar köylü nüfusu giderek artmış ve 1970'ten itibaren çok hızlı bir şekilde düşmüştür. 2015 yılında nüfusu en az olan köyler Kıraç (20), Uzunova (34), Güzelyurt (83), Edegül (88) köyleri olup ayrıca bu köyler Ardahan Merkez İlçe'ye bağlı nüfusu 100 kişinin altındaki köylerdir. Söz konusu yılda nüfusu 1000 ve üzeri olan köyler ise Bağdeşen (1007), Tunçoluk (1066) ve Çamlıçatak (1759)'tır.

Araştırma sahasında kasaba yerleşmesi yoktur. Şehir olarak da şehre dönüşüm süreci içerisinde olan il merkezi Ardahan alınmıştır[92]. Gerçekten de Ardahan il merkezi, 1992 yılında il olduktan sonra devlet yatırımları ile birlikte gelişim içerisine girmiştir. 2008 yılında üniversitenin açılması ile birlikte hem nüfus anlamında hem de yatırım olarak daha hızlı bir şekilde şehirleşmeye başlamıştır.

Daha iyi bir alt yapı sisteminin kurulması ve ekonomik yatırımların artması ile nüfusun daha da artacağı düşünülmektedir. 1935 yılında 2.860 olan il merkezinin nüfusu 2015 yılına gelindiğinde 19.777 olmuştur. 80 yıllık süre zarfında % 691,5'lik bir artış göstermiştir. 2018 yılına gelindiğinde şehir nüfusu 22.169'a ulaşmıştır. Ancak Türkiye genelindeki şehir nüfusu artış oranına göre biraz düşüktür. Ardahan Merkez İlçe'deki şehir nüfusu % 52.40 ile Türkiye ortalamalarının da (% 92) çok altındadır.

İl genelinde 1970'li yıllardan sonra hızlı bir şekilde nüfus kaybı yaşamasına rağmen şehir merkezinde nüfus gittikçe artmıştır. Bunda il merkezi olmasından kaynaklanan yönetim fonksiyonu ve buna bağlı olarak da diğer yerleşmelere nazaran hizmet fonksiyonunun daha gelişmiş olması, çevresindeki yerleşmelere göre merkeziliği etkili olmuştur. Buna benzer çekici özelliklerinden dolayı, yaşadığı yerden çok fazla uzaklaşmak istemeyen aileler, çevredeki köy ve ilçe halkı öncelikle şehir merkezine, daha sonra da büyük şehirlere göç etmişlerdir. Ardahan il merkezi sadece köylerden değil aynı zamanda çevredeki ilçelerden de göç almaktadır.

[92] Ali Özçağlar, Yönetsel Coğrafya, Nika Yayınevi, Ankara 2015, 146.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Bu durum sadece Ardahan'a bağlı ilçeler ile sınırlandırılamaz, özellikle Şavşat ve Ardanuç gibi ilçelere yakın olması nedeniyle, buralardan da göç almaktadır.

1.2.1. Doğumlar ve Ölümler

Doğumlar ve ölümler bir sahada nüfusun nicelik yapısını belirlediği gibi nitelik yapısını da etkilemektedir. Bu nedenle bir sahadaki doğum ve ölüm sayıları ve bunlarla ilgili oranlar ile doğumlarla ölümlerin ortaya çıkardığı doğal nüfus artış hızı gibi demografik çözümler için önemli ipuçları sağlamaktadır[93].

Türkiye'de 2015 yılında 1325783 doğum ve 405202 de ölüm olayı görülmüştür. Bu değerler göz önünde bulundurulursa Türkiye'deki ham doğum oranı ‰13.4 olarak görülmektedir. Araştırma sahasında 2015 yılında meydana gelen doğum sayısı 758 ölüm sayısı ise 260 kadardır (Tablo 1.6). Yıl içindeki doğumların toplam nüfusa oranlanması ile elde edilen verilere ham doğum oranı denir[94]. Söz konusu bu değerlere göre sahadaki ham doğum oranı ‰18.2 kadardır. Sahada aynı yıl gerçekleşen 269 ölüm ise Merkez İlçede ölüm oranının ‰6.4 seviyelerinde olduğunu göstermektedir. Buna göre araştırma sahasındaki doğal nüfus artış hızı ‰11.8 ya da %1.18 olarak gerçekleşmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere araştırma sahasındaki doğum oranları Türkiye ortalamasının üzerindedir.

Sahada bir yılda meydana gelen doğumların, doğurgan nüfus olarak da adlandırılan 15-49 yaş arası nüfusa oranlanması ile elde edilen verilere de genel doğum oranı denir[95]. Sahada genel doğum oranı ‰71.7 kadardır. Buradan da anlaşılacağı üzere doğum ve doğurganlık oranları sahada yüksek değerler göstermektedir.

Tablo 1.8. *Ardahan Merkez İlçede Doğum-Ölüm Oranları İle Doğal Nüfus Artış Hızı (2018).*

	Nüfus	**Doğum Sayısı**	**Doğum Oranları ‰**	**Ölüm Sayısı**	**Ölüm Oranları ‰**	**Doğal Nüfus Artış Hızı ‰**
Türkiye	82003882	1248847	15.3	426106	5.2	14.7
Ardahan	42226	787	19.1	269	7.7	11.8

Kaynak: Ardahan Halk Sağlığı İl Müdürlüğü verilerinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

Ardahan'da doğal nüfus artış hızı % 1.18 aynı yıla ait ülke ortalamalarının %1.47 ile çok az miktarda altındadır. Bu da Ardahan Merkez İlçe'de doğal nüfus artış hızının ülkemiz ortalamaları ile yakın olduğunu göstermektedir. Fakat doğumların 15-49 yaş arasına oranlamasında durum biraz farklı gözükmektedir. Ardahan'da 15-49 yaş arası genel doğum oranı ‰71.1 iken bu durum Türkiye genelinde ‰39.9'a düşmektedir. Sahadaki bu durumu kırsal nüfusun fazla olması ile açıklamak mümkündür. Doğurganlık düzeyini yükselten faktörlerden birisi olarak da erkek çocuk isteği olabilir. Gerçekten de doğurganlık düzeyinin yüksekliği ile erkek çocuk isteği arasındaki bu korelasyon erkek çocuk doğana hatta birkaç tane olana kadar çocuk isteğinin devam edebildiği ifade edilebilir[96]. Özellikle kırsal yerleşmelerde ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaygın olduğunu ifade edebileceğimiz bu durumlar Ardahan için de geçerlidir. Gerek erken yaşta evliliklerin gerekse birleşik aile yapısının henüz korunmakta olduğu sahadaki doğum oranlarını yükselten diğer faktörler arasında kabul edilebilir. Doğal nüfus artış hızının Türkiye ortalamasına yakın, genel doğum oranının ise yüksek olmasının bir diğer önemli nedeni ise göçlerdir.

[93] Hayati Doğanay, Türkiye Beşeri Coğrafyası, MEB Yayınları Yayın No. 2987, Bilim ve Kültür eserleri dizisi: 877, Eğitim Dizisi: 10, İstanbul 1997, 160.
[94] Erol Tümertekin ve Nazmiye Özgüç, Beşeri Coğrafya İnsan-Kültür-Mekân, Çantay Kitabevi, İstanbul 2011, 231.
[95] Hayati Doğanay, Türkiye Beşeri Coğrafyası, MEB Yayınları Yayın No. 2987, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi: 877, Eğitim Dizisi: 10, İstanbul 1997, 160.
[96] Ertuğrul Murat Özgür, "Türkiye'de Toplam Doğurganlık Hızının Mekânsal Dağılışı", Coğrafi Bilimler Dergisi, 2(2), Ankara 2004, 91.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

SONUÇ

Ardahan Merkez İlçe Doğu Anadolu Bölgesi'nin Erzurum-Kars Bölümü'nde yer almaktadır. Ortalama yükseltisi 1820 m. olan Ardahan Merkez İlçe'de 62 köy yerleşmesi ve eklentileri ile birlikte 7 mahalle yerleşmesi bulunmaktadır. Çalışma sahası yaklaşık 1465 km^2 olup, plato karakterinde morfolojik bir yapıya sahip olan araziler genelde engebeli bir yapıya sahiptir. Ardahan Merkez İlçe çok sert karasal iklim özelliklerine sahiptir. Yaklaşık 3.8 ^0C sıcaklık ortalaması ile Türkiye'nin en soğuk il olma özelliğine sahiptir. Yağışın en fazla yaz mevsiminde görüldüğü ilçeye yıllık ortalama 552 mm. yağış düşmektedir. bitki örtüsünün genel olarak bozkır ve uzun boylu çayır otlarından oluştuğu sahada, yer yer geniş alanlarda sarıçam ormanlarına da rastlanmaktadır.

Ardahan Merkez İlçe 2015 yılı itibariyle 41.422, 2018 yılı ile de 42.226 nüfusu ile ülkemizin en küçük merkez ilçelerinden birisidir. 2018 yılında nüfusun 20.057'si kırsal kesimde ve 22.169'u da şehirde yaşamaktadır. Ardahan şehri, 22.169 nüfusu ile ülkemizin en az nüfuslu il merkezidir. Araştırma sahasında, 1935 yılında 30913 olan ve 1975 yılında 65605'e çıkan nüfusun günümüzde ne kadar azaldığı görülmektedir. Merkez ilçe genelinde nüfus çok ciddi bir azalış göstermesine rağmen, Ardahan şehrinin nüfusu 2018 yılına kadar artış göstermiştir. 2017 yılında, yirmi bini aşan nüfus, 22.169 kişi olmuştur. Araştırma sahasında aritmetik nüfus yoğunluğu km^2'ye 28 (28,2) kişi ile ülkemizin en az nüfus yoğunluğuna sahip ilçelerindendir. Nüfusun bu kadar az olması, özellikle ülkemizin 1980'den sonraki ekonomik kalkınma durumuyla büyükşehirlerde iş olanaklarının artmasıyla yakından alakalıdır. 2008 yılında Ardahan Üniversitesi'nin açılmasıyla şehre gelen öğrenci sayısı, göç eden nüfus oranının azalmasına neden olabilir. Ama göç olayını üniversiteye gelen öğrencilerle çözmek mümkün değildir.

Sonuç olarak, kırsal kalkınma için coğrafi planlama çerçevesinde yapılacak değerlendirmeler sahanın gelişmesi için yol gösterecektir. Özellikle devlet politikası olarak uygulanacak kırsal kalkınma, bu gibi coğrafi araştırmalar neticesinde zenginlik kazanacaktır. Ardahan Merkez İlçe'nin nüfus özelliklerinin ele alındığı bu makalede, sahadaki sosyal ve ekonomik yapının geliştirilmesi ve iyileştirilmesi amaçlanmıştır. Bu da özellikle tarım, hayvancılık ve turizmin daha iyi şartlarda ve daha modern şekilde yapılması ile sağlanacaktır.

KAYNAKÇA

1. Akpınar, Erdal, "2000 Genel Nüfus Sayımına Eleştirel Bir Bakış: Erzincan Örneği", *Doğu Coğrafya Dergisi, 14*, 2005, 31-45.
2. Doğanay, Hayati, *Türkiye Beşeri Coğrafyası*, (Genişletilmiş 4.Baskı), Pegem Akademi Yayınevi, Ankara 2014.
3. Doğanay, Hayati, *Türkiye Beşeri Coğrafyası*, MEB yayınları Yayın No. 2987, Bilim ve Kültür eserleri dizisi: 877, Eğitim Dizisi: 10, İstanbul 1997.
4. Koday, Zeki, *Hopa İlçesinin Coğrafyası*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1995.
5. Konukçu, Enver, *Ardahan Tarihi*, Ardahan Valiliği Kültür Yayınları No.2, Ajans-Türk Basım A.Ş, Ankara 1999.
6. Okçu, Naci ve Akdağ, Hasan, *Salname-i Vilayeti Erzurum (1287(1870)-1288(1871)-1289(1872)-1290(1873), Erzurum İl Yıllığı*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, No.984, İlahiyat Fakültesi Yayınları, No.13, Araştırma Serisi No:10, Zafer Form Ofset Matbaacılık, Erzurum 2010.
7. Özçağlar Ali, *Yönetsel Coğrafya,* Nika Yayınevi, Ankara 2015.
8. Özgür, Ertuğrul Murat, "Türkiye'de Toplam Doğurganlık Hızının Mekânsal Dağılışı", *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2(2), Ankara 2004, 1-12.
9. Tümertekin, Erol ve Özgüç, Nazmiye, *Beşeri Coğrafya, İnsan-Kültür-Mekân*, Çantay Kitabevi, İstanbul 2011.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(38)

Prof. Dr. Hasan LATİF[97]

KUŞAKLARIN DAVRANIŞLARI VE YÖNETİMİ KONULU AKADEMİK LİTERATÜRÜN ZAAFLARI

HANDICAPS OF ACADEMIC LITERATURE ON THE BEHAVIOR AND MANAGEMENT OF GENERATIONS

ÖZ

İşletme yönetimi literatürü, işletmede kuşakları konu alan araştırmalarla bir taraftan zenginleşmeye devam ederken, diğer taraftan bu araştırmaların zaafları dikkat çekmektedir.

Bu makalede, kuşakların yönetimi konulu akademik literatürün zaafları konusu tartışmaya açılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İşletme, Kuşak, Kuşakların yönetimi, Yönetim literatürü, Zaaf.

ABSTRACT

While the management literature continues to enrich with the researches that deal with generations at the workplace, on the other hand, the handicaps of these researches attract attention.

In this article, the handicaps of the academic literature on the management of generations are opened to discussion.

Keywords: *Workplace, Generation, Managing generation, Management literature, Handicap.*

[97] Kocaeli Üniv. Hereke Ömer İsmet Uzunyol MYO, hasan.latif@kocaeli.edu.tr

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Kuşakları konu alan yazın yaygın olarak sosyal bilimlerin muhtelif disiplinlerinde görülmektedir. Bununla beraber kuşaklara, sağlık bilimlerinin bilimsel alanlarında yapılan araştırmalarda özne olarak rastlanmaktadır.

Kuşaklar ayrımından sıkça söz ediliyor olsa da, aslında kuşaklar her yerdedir ve birliktedir; ailede, okulda, işletmede, diğer sosyal örgütlerde ve toplumsal hayatın ve hareketliliğin her noktasında bir arada bulunuyorlar. Kuşakların bir arada bulunmalarından kaynaklanan ilişkileri ve bu ilişkilerin sosyal ve psikolojik etkileri araştırmacılarda ve/veya yazarlarda merak duygusu uyandırabilmektedir.

İşletme yönetimine konu olan kuşaklar ve kuşakların işletmedeki davranışlarıyla alakalı akademik yazın, epey bir süreden beri ilgimi çekmektedir; gözlemlerimin, okumalarımın ve çözümlemelerimin ardından bu makalayi yazmaya karar vermiş bulunmaktayım. Bu makalede, kuşakların yönetimi konulu akademik yazının zaafları konusunu tartışmaya açıyorum ve sonraki araştırmalarda bu zaafların giderilmesini ümit ediyorum.

Kuşak kavramı

Otoritelerin kuşak kavramına dair açıklamalarından (Mannheim, 1952, p.290; Rintala, 1963; Spitzer, 1973; Wohl, 1979, p.210; Kerzter, 1983; Jaeger, 1985; Strauss & Howe, 1991, p.60; Corsten, 1999; White, 2013) yola çıkarak ortalama bir tanım vermek gerekir ise, kuşak kavramını; yakın yıllarda doğan ve benzer koşullarda yaşayan, benzer olay ve deneyimleri paylaşan, kültürel dil ve yeni anlayışta birleşen insanlar topluluğu olarak tanımlayabiliriz.

Araştırma

Araştırmanın kapsamı, süreci ve yöntemi

Araştırmanın konusuna ve amacına uygun olarak önce yabancı yazını inceledim. Clarivate Analytics, Web of Science alanında görünebilir olan yönetim dergileri arasında kuşaklar (generations), kuşakların yönetimi vbg. anahtar kelimelerle, kuşakları konu alan araştırma makaleleri arasından rastgele seçtiğim son yıllarda yayınlanmış yirmi civarında araştırma makalesini okudum ve notlar aldım. Ardından, Google ve Dergipark vasıtasıyla yaptığım taramalarla, Türkçe akademik yazında, kuşakları konu alan makaleler arasından rastgele seçtiğim son yıllarda yayınlanmış yirmi civarında araştırma makalesini okudum ve notlar aldım. Makalelerin seçimi (örneklem konusu) ve içerik çözümlemesi aşamalarında Krippendorf'un (2004, ss. 9-12) ve Mayring'in (2000) uyarılarını ve tavsiyelerini dikkate aldım.

Bulgular

Yabancı veya Batılı yazında X ve Y kuşaklarıyla alakalı araştırmalar yaygındır. Yazarlar arasında "generation Y" nitelendirmesi yapanlar kadar "millennials" nitelendirmesi yapanların olduğu görülmüştür. Yabancı yazında, generation Y veya millennial kuşağının doğum yılı ve ait olduğu döneme dair görüşbirliği yoktur. Araştırmalarda kuşak kuramlarından yararlananlar olmakla birlikte yararlanmayanların var olduğu görülmüştür. Yabancı veyaya Batı yazınında Z kuşağının doğum yılına ait görüşbirliği olmadığı gibi, çok farklı görüşler vardır. Avrupa'lı yazarlar araştırmalarında esas aldıkları kuşak ayrımları için genellikle, Amerika toplumuna uygun olarak tespit edilmiş ayrımlara bağlı kalmıştır.

Türkçe yazında X ve Y kuşaklarıyla alakalı araştırmalar yaygındır. Türkçe akademik yazında, "kuşak" kavramı yerine "jenerasyon" kavramını tercih eden yazarlar vardır. Yazarların tamamı "Y kuşağı" nitelendirmesi yapmıştır. Yazarlarda Y kuşağının doğum yılı ve ait olduğu döneme dair görüşbirliği yoktur. Araştırmalarda kuşak kuramlarından pek yararlanılmadığı görülmüştür. Türkçe yazında Z kuşağının doğum yılına ait çok farklı görüşler vardır. Türkçe yazında, Z kuşağını iş yaşamına dahil eden ve değerlendiren yazarlara rastlanmıştır. Türk yazarlar araştırmalarında esas aldıkları kuşak ayrımları için genellikle, Amerika toplumuna uygun olarak tespit edilmiş ayrımlara bağlı kalmıştır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

TARTIŞMA ve SONUÇ

Batılı ve Türkçe yazın ağırlıklı olarak X ve Y kuşaklarına odaklanmıştır. Bugün, işletmelerde genellikle bu iki kuşak çalışıyor. Bu iki kuşakla birlikte az sayıda X öncesi kuşağın işletmelerde görev yaptığını görmek mümkün, ama bu arada, X öncesi kuşağın, iş hayatından çekilmeyi sürdürmekte olduğuna tanık oluyoruz.

Türkçe yazında "jenerasyon" kavramını kullanmayı hatalı buluyorum. Akademik sorumluluğun gereklerinden bir tanesi, ulusal değerlerle bağdaşan tavırla ulusal dile özen göstermek, Türkçe sözcükleri seçmek ve kullanmaktır. Gerçekte "Jenerasyon" diye bir kavram da yoktur, bu Fransızca'da (konuşma dilinde) "generation" kavramının telaffuzudur. Bu noktada ister istemez akıla, [İngilizce generation kelimesinin telaffuzunu; "Cenıreyşın" /dʒɛnəˈreɪʃ(ə)n/ kullananlar olmuş mudur] sorusu gelmektedir!

Kuşak araştırmalarında "X, Y, Z" nitelendirmeleri hususunda, Türkçe yazının Batılı yazına nazaran popüler yazının etkisi altında daha çok kaldığını söyleyebiliriz. Bu nitelendirmeler aslında farklı koşullara sahip dönemlerin gençliğini anlatmak için ortaya atılmıştır. Mesela "X kuşağı" nitelendirmesi ilk kez 1950'lerin başında Macar Fotoğrafçı Robert Capa tarafından yapılmış ("Solo GenX Warriors", 2014), sonra 1991 yılında Kanada'lı yazar Douglas Coupland'ın ("Douglas Coupland", t.y.) romanı sayesinde yaygınlaşmıştır. Batıda, "Y", belli bir dönemin ilk yetişkinlerini gösteren bir semboldür ve "youth" (gençlik) kelimesinin baş harfiyle yapılan bir kısaltmadır. Generation Y, 1993 yılında Advertising Age ("À la recherche de", 2012) adlı Magazin dergisi tarafından ilk kez kullanılmıştır. Aklımıza yine bir soru geliyor: "Z"'den sonra ne gelecek, başa mı dönülecek, "A" mı gelecek!? Batıda "Millennials" uygun bir seçimdir ve yeni binyılın (ikibinlerin) ilk yetişkinleri anlamındadır. "Millenials" nitelendirmesi Howe ve Strauss tarafından yapıldı. Howe ve Strauss'a göre bu kuşağı ortaya çıkaran bilişim devrimidir ki, bu saptama çok yerindedir. Howe ve Strauss'a göre (2007) 1982-2004 yılları arasında dünyaya gelen herkes Millennials olarak kabul edilir. Türkçe akademik yazında bu kuşak için uygun nitelendirme "2000 kuşağı" (Latif, Uçkun & Demir, 2015) olmalıdır. Batılı ve Türkçe yazında Z kuşağının doğum yılına dair hatalı ve gelişigüzel değerlendirmeler, bu kuşağın işletmede çalışan en genç kuşak olduğuna işaret ediyor, fakat bu kuşak 2004 doğumludur ve bugün ancak işletmelerin personel planları dahilinde ele alınabilir bir topluluktur. Son olarak, bir kuşak tanımı veya konumlandırması yapılacaksa, bunun Türkiye'nin kendi özgül toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel koşullarına göre yapılmasını tavsiye ederim.

KAYNAKÇA

1. "À la recherche de la « génération Y »". (2012), Institut de l'entreprise, 10 October, available at: http://archives.institut-entreprise.fr/reflexions/societal/blog/la-recherche-de-la-generation-y
2. Corsten, M. (1999). The Time of Generations. Time & Society, 8(2–3), 249–272.
3. Douglas Coupland. (t.y.). In Wikipedia. https://en.wikipedia.org/wiki/Douglas_Coupland
4. Howe, N., & Strauss, W. (2007). The Next 20 Years: How Customer and Workforce Attitudes Will Evolve. Harvard Business Review, July-August. Retrieved from https://hbr.org/2007/07/the-next-20-years-how-customer-and-workforce-attitudes-will-evolve
5. Jaeger, H. (1985). Generations in History: Reflections on a Controversial Concept. History and Theory, 24(3), 273–292.
6. Kertzer, D. I. (1983). Generation as a Sociological Problem. Annual Review of Sociology, 9(1), 125–149.
7. Krippendorff, K. (2004). Content analysis: an introduction to its methodology, USA : Sage publications.
8. Latif, H., Uçkun, C. G., Demir, B. (2015). Examining the Relationship Between E-Social Networks and the Communication Behaviors of Generation 2000 (Millennials) in Turkey. Social Science Computer Review, 33, 43–60.
9. Mannheim, K. (1952). The problem of generation. In K. Mannheim essays on the sociology of knowledge (Paul Kecskemeti, pp. 276–322). Routledge.

10. Mayring, P. (2000). Qualitative Content Analysis, Retrieved from http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/1089/2385

11. Rintala, M. (1963). A Generation in Politics: A Definition. The Review of Politics, 25(4), 509–522.

12. Solo GenX Warriors. (2014, May). https://sologenxwarriors.com/tag/robert-capa/

13. Spitzer, A. B. (1973). The Historical Problem of Generations. The American Historical Review, 78(5), 1353–1385.

14. Strauss, W., & Howe, N. (1991). Generations, The History of America's Future, 1584 to 2069. Harper Perennial.

15. White, J. (2013). Thinking generations. The British Journal of Sociology, 64(2), 216–247.

16. Wohl, R. (1979). The generation of 1914. Harvard University Press.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(39)

Dr. Eman SULTAN[98]

IDENTITY and TURKISH DIPLOMACY TOWARDS THE ARAB-ISRAELI CONFLICT DURING ARAB SPRING

ARAP BAHARINDA ARAP-İSRAİL ÇATIŞMASINA DOĞRU KİMLİK ve TÜRK DİPLOMASİSİ

ÖZ

Bu makale, Arap Baharı sırasında 2012 ve 2014 yıllarında Gazze'ye yönelik iki İsrail savaşı da dahil olmak üzere Türkiye'nin Arap İsrail Çatışmasına karşı tutumunun Mısır gibi diğer Arap ülkelerindeki rejimlerin değişmesinden etkilendiğini varsaymaktadır. İsrail'in 2012'deki Gazze savaşı sırasında, Müslüman Kardeşler Mısır'ı yönetiyordu, bu durum, Mısır'ı Türkiye için stratejik bir müttefik haline getirmektedir. O zaman, JDP liderleri İsrail'i uyarmak için aynı Müslüman Kardeşler söylemini kullandılar ve Türkiye, Mısır ve Katar ile işbirliği içinde ateşkes konusunda aktif bir rol oynayabilmektedir. 2014 Gazze savaşındayken, Mısır askeri yönetim altına girdikçe durum değişti ve artık AK Partinin hükümeti için stratejik bir müttefik değildir, bu nedenle, Türkiye İsrail'in Gazze'ye yönelik saldırısını sona erdirmek için aktif bir rol oynamadı. Bu, dış politikada kimliğin rolü ve ortak bir kimlik, ortak tarih ve ortak bir kaderi paylaşan stratejik müttefik seçimi konusunda Michael Barnett'in konstrüktivism teorisi kullanılarak analiz edilecektir. Ayrıca, 'Rabia' (Müslüman Kardeşler işareti) söyleminin, Türkiye'de tekrarlanan eylemlerle nasıl kurumsallaştığını ve JDP'nin bir işareti haline geldiğini göstermek için "metnin dışında hiçbir şeyin olmadığını" ve "kimliğin tekrarlanan eylemlerle oluştuğunu" iddia eden post-yapısalcılık söylem teorileri kullanılmaktadır.

Anahtar Kelimeleri: Kimlik, Söylem, Türk Diplomasisi, Arap-İsrail Çatışması, Müslüman Kardeşler, Rabia

ABSTRACT

This paper assumes that during the Arab uprisings the Turkish position towards the Arab Israeli Conflict including the two Israeli wars on Gaza in 2012 and 2014, was affected by changing of the regimes in other Arab countries like Egypt. During the Israeli war on Gaza in 2012, Muslim Brotherhood was governing Egypt, the thing that made Egypt to be a strategic ally for Turkey. At that time, JDP leaders used the same discourse of Muslim Brotherhood in warning of Israel, and Turkey was able to play an active role in the ceasefire in cooperation with Egypt and Qatar. While in Gaza war 2014, the situation changed as Egypt became under military rule, and it is no longer ally for JDP government, for that Turkey did not play an active role to end the Israeli attack on Gaza. That will be analyzed using constructivist theory of Michael Barnett about the role of identity in foreign policy and choosing of an attractive partner that share a common identity, common history, and a common destiny. Besides, the post-structuralist discourse theories which assume that "nothing outside the text" and claim that "identity is constituted through repeated acts", will be used to show how discourse of 'Rabia' which its origins back to Muslim Brotherhood in Egypt, was institutionalized in Turkey through repeated acts and became a sign of JDP.

Keywords: *Identity, Discourse, Turkish Diplomacy, Arab- Israeli Conflict, Muslim Brotherhood, Rabia.*

[98] PhD in International Relations, Uludag University, Email: eman.y.a.sultan@gmail.com, Bursa, Turkey.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. Background: Subject Position of Turkey During the Arab Spring

The Arab Uprising or Arab Spring that raised in the Arab world in 2010 led to change of balance of power in the region. In Egypt, the Muslim Brotherhood came to power in parliamentary and presidential elections after overthrowing of President Husni Mubarek. While the uprisings in Syria against the President Bashar al-Assad, affected the position of Hamas in the region, as its relations with its former supporters Syria and Iran were broken, and it became more dependent on diplomatic and financial support from countries which share the same ideology of Sunni Muslim, like Egypt, Qatar, and Turkey.[99] For instance, during the governance of Brotherhood in Egypt, visits of leaders of Hamas to the Islamic and Arab countries increased; in 2012 Ismail Haniyye made a tour to UAE, Qatar, Turkey, Iran and Egypt, which aimed to deliver a message that Hamas is independent and not loyal to any side. Moreover, in March 2012, Mishaal visited Turkey and met Abdullah Gül and discussed the developments in the Palestinian issue, and then in April 2012, Mishaal met Davutoglu in Qatar, and discussed the Arab-Israeli conflict, including the national reconciliation. [100]

In regard to Turkey, Arab Spring was one of the developments that contributed to the reproduction and fostering of its Sunni Islamic identity. In that period, Turkey recognized and supported the government of the Muslim Brotherhood in Egypt, as a legitimate power that won the parliamentary elections. On the other side, coming of Muslim Brotherhood to power strengthened the role identity of Turkey in the region, since one of the big Arab countries like Egypt became governed by the Islamic party of Muslim Brotherhood, which has the same ideology of the JDP. Here the identity of Sunni Islam was the shared identity that cemented the alliance between the two governments. Under these circumstances, the two parties have the opportunity to join together to unify the Islamic world and become more independent from the West and global powers like United States and European Union.

That self-identification with government of Muslim Brotherhood in Egypt was a representational practice which constitutes the reality of Islamic identity of Turkey and structures thought of the actors with dichotomy of Islam/Secularism, since Turkey was seen by Muslim Brotherhood in Egypt as a model of Islamic party that came to power and succeed within a state that is governed by a secular regime.

Michael Barnett argues that Identity considered an important factor that makes some allies to be seen strategically more attractive than others. For example, during the times of wars democratic states in general cooperate with each other and do not ally against each other. Other examples are Baghdad Pact and the Gulf Cooperation Council 'GCC', through which partner states allied against a common threat. In other cases, some countries conceived as undesirable ally in eyes of group of other states that share particular common identity, for instance Israel considered by most of Arab states as undesirable strategic partner. [101] In Turkish relations with the Arab world, the importance of identity for determining who is considered as a valuable and attractive strategic partner is explored in the case of the alliance with the Muslim Brotherhood government in Egypt, in addition to the alliance with Qatar.

Moreover, maintenance of alliance is dependent on the party's mutual identification. So the shared identity is the basis of the strategic association and, as Barnett suggests, any change in identity can undermine the alliance's foundation, since the bases upon which the partnership had been created was not just shared interest in identification of specific threat, but it was common identity that stimulates like-mindedness of the partners.[102] Shared identity between the JDP government and Muslim Brotherhood government, led the leaders of the two states to consider themselves as members of one community, 'the Islamic community', or a part of an association of like-minded states, and according to this membership they express and uphold the values and norms that constitute that community, while the community becomes an important source of that

End Notes

[99] Spencer, Richard. (2012, September18). Gaza conflict: Egypt tries to reassert itself as diplomatic leader of Arab world. *Telegraph*, http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/palestinianauthority/9686616/Gaza-conflict-Egypt-tries-to-reassert-itself-as-diplomatic-leader-of-Arab-world.html.

[100] Salih, Mohsen Mohammad. (2014). *The Palestinian Strategic Report 2012-2013*, Al-Zaytuna Center, p. 5.

[101] Barnett, Michael N. (1996). Identity and Alliances in the Middle East. in Peter J. Katzenstein (ed.), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, pp.327-364, p.328

[102] ibid, p. 331

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

identity and that narrative, and those within the community frequently express similar historical roots, a common heritage, and a shared future.[103] That can be observed in the speech of the Turkish prime minister Erdogan in the Turkish-Egyptian forum for businessmen in Egypt, through which he indicated that the two nations Turks and Egyptians since one century were suffering from being far away from Islam, and at the end they came together, emphasizing that there will be no separations between the Turkish and Egyptian brothers:

"Mısır'da başlayan yeni dönemle birlikte biz Türkiye olarak açıkçası yeni bir sayfanın açılmasını da iki ülke arasında artık yeni bir dönemin başlatılmasını gönülden arzu ediyoruz ve bunun tohumlarının da ekildiğini gördük. Türkiye ile Mısır arasında neredeyse 1 asırlık bir hasret var. 1 asır önce bölgenin tüm ülke halklarının arasına yapay sınırlar çizildi. Bu yapay sınırlar bizi de 1 asırlık hasrete mahkum etti. Allah'a hamdolsun işte bugün kardeş ülkeler, kardeş halklar arasındaki bu yapay bariyerler tek tek ortadan kalkıyor. Bölgede kardeşler artık hasretle kucaklaşıyor, özlem gideriyor. asırlık ayrılık artık sona eriyor."[104]

"With the new period beginning in Egypt, frankly we as Turkey sincerely wish that new page will be open, and new era between the two countries will be start, and we saw that its seeds were planted. Nearly there is a century of longing between Turkey and Egypt. A century ago, artificial boundaries were drawn among the peoples of the entire country. These artificial borders convicted us for a century. Thanks to God that these artificial barriers between brother countries and brother people are diminishing one by one. Brothers in the region are now hugging with longing and enthusiasm, longing is eliminating. The century-old split ends now."[105]

2. Turkish Position from the Israeli War on Gaza 2012.

Turkey's situation within the new political balance that resulted from the Arab Spring in the region, was one factor that strengthened its stance towards the regional issues like the Palestinian issue. For example, by coming of Muslim Brotherhood to power in Egypt, Turkey showed its power to stand against the U.S in its stance towards the Arab Israeli conflict, and that is obvious in the Turkish response to the Israeli war on Gaza in 2012.

The Israeli war on Gaza occurred on 14 November 2012 until 21 November 2012, when Israel launched its largest military campaign against the Gaza Strip,[106] killing the military chief of Hamas Ahmad Al-Jabari, justifying its attack as a self-defense and a response to rocket attacks from Hamas.[107] As a result, 191 Palestinians were killed and 1526 injured among them children and women.[108] As a response, fighters from Gaza fired rockets on Israel killing 5 Israelis,[109] while Israel continued hitting targets in Gaza and closed the borders until the next year of 2013. Even though, the war ended with a great moral victory by Hamas since they prevented Israel from achieving its military targets, and the ceasefire was achieved under Egyptian sponsorship in cooperation with Turkey and Qatar.[110]

At that time, Turkey was categorized within the camp of countries with Sunni ideology "Qatar, Egypt" against the countries led by Shia powers "Iran and Syria", in that framework, in response to Gaza war 2012, Erdogan visited Egypt on 17 November 2012, and met with the Egyptian president Mohammad Morsi and prince of Qatar, besides the leader of Hamas Khaled Mishaal. The three countries (Turkey, Egypt, and Qatar)

---

[103] ibid, p.333
[104] Erdoğan'dan İsrail'e sert eleştiri. *Hurriyet*, 19.11.2012**, http://www.hurriyet.com.tr/erdogandan-israile-sert-elestiri-21956061**, accessed on 03.95.2018.
[105] ibid, translated.
[106] "The Gazza War of 2012", *Fanak*,15.05.2013, https://fanack.com/palestine/history-past-to-present/the-gaza-war-2012/ accessed on 24.07.2017.
[107] "The Israel Gaza Conflict, A Guide to the Major Players", *The Atlantic*, 20.11.2012, https://www.theatlantic.com/international/archive/2012/11/the-israel-gaza-conflict-a-guide-to-the-major-players/265431/ , accessed on 24.07.2017.
[108] Salih, Mohsen Mohammad. (2015). *The Palestinian Strategic Report 2012-2013*. Alzaytuna Center for Strategic Studies. p. 100.
[109] "Israel continue shelling on Gaza", *Al-Jazeera*, 21.11.2012, https://www.aljazeera.com/news/middleeast/2012/11/201211202127399349 00.html, accessed on 20.07.2017.
[110] Salih, Mohsen Mohammad. (2014). *The Palestinian Strategic Report 2012-2013*, Alzaytuna Center for Strategic Studies, p. 15.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

hold a joint press conference on 18 Nov 2012, presenting the importance of their regional role in negotiations to stop the war.[111] U.S government was realizing the importance of Turkey in the diplomatic negotiations for a ceasefire in Gaza. In that context, on 17 November 2012 the U.S Minister of Foreign Affairs Hilary Clinton asked Turkey after Egypt to convince Hamas not to escalate violence, the Turkish minister of foreign affairs Davutoglu replied to the U.S: "stop Israel, Israel uses excessive force and targets civilians."[112] Moreover, on 20 November 2012, Davutoglu visited Gaza, saying to one of the injured Palestinians: "your wound, is 75 million Turkey's wound. We won't leave you, we will be with the Palestinian people until they reach their freedom".[113]

Erdogan criticized Israel, United States and United Nations, saying that he does not believe in the justice of the United Nations, and that nobody can say that Israel is using its right in self-defense. Continuing his speech saying:

"*Are we still going watch from the tribune? we will interfere either with our hands or our tongues, if we will die, let us die like a man."*[114]

"Kimse İsrail savunma hakkını kullanıyor diyemez. İsrail terör estiriyor. Ben Birleşmiş Milletler'in adaletine inanmıyorum……Hala tribünden mi izleyeceğiz? Ya elimizle ya dilimizle müdahale edeceğiz. Öleceksek adam gibi ölelim."[115]

So, Turkey used diplomacy in its support for Palestinians in the 2012 Israeli war, in that regard, pro-Hamas, al-Zaytuna center for studies, reported that:

"Turkish diplomacy was considerably active in its support for Hamas and GS during the Israeli war, 14–21/11/2012, applying pressure in regional and international venues, and in cooperation with Egypt and Qatar, to end the attack and lift the siege. As a result, the GS received broad official and public support, thus forcing the Israelis to comply with the resistance's conditions to end the assault"[116].

Order of Discourse and Common Sense in Discourse of Erdogan and Morsi in Response to Gaza War 2012

Looking at discourse of the Turkish leader Erdogan and the Muslim Brotherhood leader Morsi in response to the Israeli attack on Gaza, we note that they hold the same meaning, and had a common sense on one discourse against Israel, in the joint press conference that they conducted on 18 Nov 2012, Morsi defined Israel as **'occupying forces'**, and remarked that:

"Our only goal is to stop attacks on Gaza. But Israel should know very well that the countries of the region are not the former countries of the region and the leaders of the region are not the former leaders. If it takes a step, it must be ready for punishment"[117]

In the second day in his meeting in the Turkish Egyptian Forum for Businessman, with the continuous Israeli attack on Gaza, Erdogan also **warned** Israel when he said:

"Netanyahu'ya sesleniyorum; şu anda 2008 yılında değiliz, 2012 yılındayız. Bilesin ki 2012'nin şartları 2008'in şatları gibi değildir. Hesabını iyi yap."[118]

"I speak to Netanyahu; we are not in 2008 right now; we are in 2012. The conditions of the 2012 are

---

[111] "Erdoğan ve Mursi İsrail'i Uyardı", *TRT Haber*, 18.11. 2012, http://www.trthaber.com/haber/gundem/erdogan-ve-mursi-israili-uyardi-63681.html, accessed on 20.07.2017

[112] "Clinton'dan Davutoğlu'na Hamas ricası", *Sabah*, https://www.sabah.com.tr/gundem/2012/11/17/clintondan-davutogluna-hamas-ricasi?paging=4 , accessed on 20.07.2017.

[113] "Davutoğlu, Gazze'de gözyaşlarını tutamadı", *Memurlar*, 20.11.2012, https://www.memurlar.net/haber/308586/davutoglu-gazze-de-gozyaslarini-tutamadi.html, accessed on 20.07.2017

[114] "Öleceksek adam gibi ölelim", *CNN Turk*, 20.11.2012 https://www.cnnturk.com/2012/guncel/11/20/oleceksek.adam.gibi.olelim/685371.0/index.html, accessed on 25/07/2017

[115] ibid.

[116] Salih, Mohsen Mohammad. (2014). *The Palestinian Strategic Report 2012-2013*. Alzaytuna Center for Strategic Studies. p. 15.

[117] "Erdoğan ve Mursi İsrail'i Uyardı", *TRT Haber*, 18.11.2012, http://www.trthaber.com/haber/gundem/erdogan-ve-mursi-israili-uyardi-63681.html , accessed on 23.07.2017.

[118] "Erdoğan'dan İsrail'e sert eleştiri", *Hurriyet*, 19.11.2012. http://www.hurriyet.com.tr/erdogandan-israile-sert-elestiri-21956061 , accessed on 23.07.2017.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

not the same as those of 2008. Do your account well".[119]

Warning of Erdogan to Israel is similar with the past warning of the Muslim Brotherhood leader Morsi when he said that the current leaders are not the past leaders. The condition that has been changed is that the two Islamic parties now had a collective identity which leading their interest to unify the Islamic world, and form a collective security against the outside threats from West and Israel that touch any member of the Islamic world like the Palestinians.

3. Gaza War of 2014 and Discursive Practices of the Turkish Foreign Policy

After Gaza War of 2012, Turkey continued its efforts to lift the Israeli blockade over Gaza. The existence of the Brotherhood government in Egypt was one factor that made it easy for Turkey to use diplomacy and to play an effective role in the Palestinian issue. In that context, the Turkish Prime Minister Erdogan planned to visit Gaza in 2013. But after the military coup in Egypt, the visit was delayed, and he did not visit Gaza after that.[120] Nonetheless, the normalization of the Turkish-Israeli relations, was also an opportunity for Turkey to do something for the Palestinians, as it requested three conditions for normalization of relations with Israel; which are Israeli apology to Turkey, lifting the Israeli blockade over Gaza, and payment compensations for families of the nine Turkish activists who were killed in the Israeli attack on Mavi Marmara. On 22 March 2013 Israel officially apologized to Turkey for killing the Turkish activists, and in regard to the Turkish demand to end the blockade over Gaza, Netanyahu said that Israel lifted some restrictions on civilians' and goods movement in Gaza and West Bank.[121]

However, these initiatives interrupted by the Israeli attack on Gaza in 2014, which occurred after Israeli settlers burned alive the Palestinian children Muhammad Abu Khudair on 2 July 2014, leading to confrontations between Palestinians and Israeli Occupation Arms started on 7 July 2014. The situation deteriorated when Israel carried a military operation in Gaza in August 2014, killing more than 2200 Palestinians in 50 days.

The Israeli attack on Gaza triggered the Turkish anger and provoked a tough response from Erdogan who sent message to Israel -in the fourth day of Israeli attack- saying: "first you will stop this persecution, as long as you do not stop, the realization of normalization between Turkey and Israel is impossible."[122] He also called both Mishaal and Abbas for cooperation towards the national unity government, saying: "the solidarity of the national unity government in Palestine is crucial in the current process."**[123]**

Then, after some days in a speech for him on 18 July 2014, Erdogan stated that:

"İsrail şu anda terör estiriyor, İsrail şu anda bir soykırım uyguluyor. İsrail, Hamas ve El Fetih arasında ulusal mutabakat hükümetinin kurulmasını arzu etmiyor. Bunu arzu etmediği gibi de, şu anda orada bu kıyımını devam ettiriyor. Bir başka adımı; malum Mısır'la olan görüşmelerinde, Hamas'ı dışlama gayretleridir. Burada taraf olan bir defa Hamas'tır, Gazze'dir, Filistin'dir. ….ama görünen gerçek o ki; İsrail dünyada barışı tehdit eden bir ülkedir, Ortadoğu barışını tehdit eden bir ülkedir…. Dolayısıyla Türkiye olarak, kendimiz, şahsen ben bu görevde bulunduğum sürece hiç bir zaman İsrail'le olumlu bir şeyi düşünemem."[124]

"Israel is now terrorizing, and Israel is now carrying out a genocide. Israel does not want the establishment of a national reconciliation government between Hamas and Fatah. As if it did not want that, it continues this slaughter. Another step; In their talks with Egypt, they do their effort to exclude Hamas. The

[119] ibid, translated.
[120] "Turkish PM Erdoğan's Gaza visit to take place after Obama meeting", *Hurriyet*, 10.04.2013 http://www.hurriyetdailynews.com/turkish-pm-erdogans-gaza-visit-to-take-place-after-obama-meeting--44618, accessed on 25.07.2017.
[121] Annual Strategic Report 2012-2013, Beirut: *Alzaytuna Center for Strategic Studies*, p.104.
[122] "Erdoğan'dan İsrail'e rest", *al-Jazeera*, 11.07.2014, http://www.aljazeera.com.tr/haber/erdogandan-israile-rest, accessed on 10.08.2017.
[123] ibid.
[124] "Erdoğan'dan flaş İsrail açıklaması", *Sozcu*, 18 July 2014, http://www.sozcu.com.tr/2014/gundem/erdogandan-flas-israil-aciklamasi-2-559028/, accessed on 13.08.2017 , accessed on 02.08.2017

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

parties here are Hamas, Gaza, Palestine. …. But the appeared truth is that Israel is a country that threatens peace in the world, it is a country that threatens peace in the Middle East.…. as long as I been in this position, I cannot think of anything positive with Israel."[125]

In response to Erdogan's stance towards Israel, Israel perceived him as **"arguably the most virulent anti-Israel leader in the world."**[126] In 2004, Erdogan was given a prize by Jewish American group, the 'Profile of Courage Award in 2004' for working for a peaceful solution in the Middle East and for his commitment to protect Turkey's Jewish citizens. However, as a result of his criticism of Israel following the Gaza War of 2014, the group asked him to return the prize. Erdogan returned it with a message sent on his behalf by Turkey's ambassador Serdar Kilic to the president of the American Jewish Congress, Jack Rosen, in which Kilic said:

"Erdogan would be glad to return the award because of Israel's actions in Gaza and the regrettable stance adopted by the present leadership of the American Jewish Congress vis-a-vis the recent attacks on the innocent civilians in Gaza.…Erdogan's strong determination in fighting against terrorism, preventing all forms of extremism, bringing a two-state solution to the Israeli-Palestinian conflict through peaceful means as well as ensuring the safety and well-being of the Jewish community in Turkey still remains as strong as ever."[127]

Israeli practices in Gaza and its killing of the Palestinian children, did not just induced the tough response of the Turkish leaders, most of the world leaders also criticized Israel, for example, president of Venezuela Nicholas Maduro, on 24 August 2014 described the Israeli prime minister with "**Herod of the Era**", who want to get rid of all the Palestinian children.[128] While the former Cuban leader Fidel Castro, described Israel's offensive in Gaza as a "**new, repugnant form of fascism**." [129]

3.1.1. Identity and Exclusionary Discursive Practices Against Egypt's New Government in the Turkish Position Towards Israeli War on Gaza 2014

To evaluate the Turkish stance on the war this time, Turkey's position with regional countries is no longer the same as what it was in the previous war of Gaza in 2012, when the Muslim Brotherhood was in power in Egypt.

The Muslim Brotherhood government in Egypt was ended by the military coup on 3 July 2013, and after a month, Abdel Fattah al-Sisi, - a commander-in-chief of the Egyptian armed forces- came to power in Egypt. The old Islamic alliance system that has supported the Palestinians and their goal of establishing a Palestinian state before has ended, and the shared identity between Turkey and Egypt was undermined, as Egypt under Sisi's government is no longer seen as an attractive ally for JDP government. As Barnett argues, since the definitions of collective identity are no longer acceptable under new historical conditions, conflict of identity between the two states has emerged.[130]

Erdogan's government did not recognize the new government of al-Sisi in Egypt, describing it as "Coup Government", and that can be considered as a representational practice that led to exclusion of Egypt from the old alliance with Turkey and Qatar. Moreover, the Gaza War was an event that increased the degree of exclusion, as a result of Egypt's position from the war, which has stimulated the anger of Turkey. That is clear in the following speech of Erdogan on 18 July 2014:

"İster Sisi'den gelsin ister İsrail'den gelsin, Sisi taraf mıdır? Sisi kendisi zalimdir çünkü darbecidir. Diğerlerinden farkı yok. Hamas'ın gıda yardım yollarını kapatan odur. Sen Mısır olarak taraf değilsin ki.

---

[125] ibid, translated.
[126] "Turkey's Erdogan Returning Jewish American Peace Award", *Haaretz,* 29.07.2014. https://www.haaretz.com/middle-east-news/1.607850 , accessed on 02.08.2017.
[127] ibid.
[128] Saleh, Moh'd Mohsen. (2015). Israeli Aggression on Gaza Strip Operation the Eaten Straw 7/7/2014_26.8.2014, in Mohsen Moh'd Saleh (ed.). *Archives and Information.* Al-Zaytuna Center, p. 474.
[129] Cuba's Castro decries 'Palestinian Holocaust' in Gaza, *The times of Israel* , 06.08.2014, https://www.timesofisrael.com/cubas-castro-decries-palestinian-holocaust-in-gaza/, acceseed on 04.08.2017.
[130] Barnett, "Identity and Alliances in the Middle East", p. 193.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Olacaksan arabulucu ol. Taraf Filistin'dir, Gazze'dir. Mısır'a meşruiyet kazandırmaya çalışıyorlar. Darbeci hükümet kendisi çaldı kendisi oynadı kendisini seçtirdi. Demokrasi bu mudur? Soruyorum size. Güdümlü demokrasi ile barışı yakalayamazsınız." [131]

"Whether it came from Sisi or from Israel, is Sisi a part? Sisi himself is cruel, because he is a putschist. Did not differ from the others. He is the person who closes the food aid roads of Hamas. You are not a party in the name of Egypt. If you want you can be a mediator. The party is Palestine, Gaza. They are trying to give legitimacy to Egypt. The coup d'etat governed himself, played himself, chose himself. Is this Democracy? I ask you. You cannot get peace with guided democracy"[132].

Moreover, on 20 August 2013 Erdogan stated that Israel behind the coup in Egypt, as it is shown below:

"*Demokrasi sandık değildir', arkasında neresi var, İsrail var. Mısır'da darbenin arkasında İsrail var, elimizde belgesi var".* [133]

"It is not a democracy, what is behind it, there is Israel, Israel is behind the coup in Egypt, there is a document in our hand."[134]

According to David Campbell, that is one of the 'exclusionary practices', differentiation or modes of exclusion that constitute Egypt's Sisi as 'other', or 'foreign' in the process of dealing with it, as it is explained below:[135]

"we can say that for the state identity can be understood as the outcome of exclusionary practices in which resistant elements to a secure identity on the 'inside' are linked through a discourse of 'danger' with threats identified and located on the 'outside'. The outcome of this is that boundaries are constructed, spaces demarcated, standards of legitimacy incorporated, interpretations of history privileged, and alternatives marginalized."[136]

It is also a way to express the degree of loyalty to Islamic identity, as it is suggested by Tajfel in his theory of social identity: "actors try to increase self-image through enhancing the status of the group to which they belong, and in sometimes they can increase their self-image by discriminating and holding prejudice views against the out-group that they do not belong to",[137] and in this case Sisi government is out-group which is described by JDP government as a 'coup government and oppressive'.

Coming to the discourse of Erdogan about Gaza War 2014, it differs from his discourse about Gaza war of 2012. Erdogan returned to his traditional discourse in criticizing of Israel, but this time his discourse lacks the element of regional alliance and collective identity with Muslim Brotherhood. His discourse does not just criticize Israel, it also criticizes Egypt's Sisi, and as Fareed Zakariya and Danielle Pletka, explained for CNN:

"It's no longer the Muslims against the Jews. Now it's the extremists -- the Muslim Brotherhood, Hamas, Hezbollah, and their backers Iran, Qatar and Turkey -- against Israel and the more moderate Muslims including Jordan, Egypt, and Saudi Arabia."....."It's a proxy war for control or dominance in the Middle East."[138]

Under these circumstances, and in the context of the Turkish hostility to the Egyptian government, it is argued that the Turkish role in the Arab-Israeli conflict, especially in Gaza War of 2014, declined. The pro-

---

[131] Erdoğan "Çocukları en iyi öldürmesini bilen millet İsrail'dir", *Sozcu*, 18.07.2014, http://www.sozcu.com.tr/2014/gundem/erdogandan-flas-israil-aciklamasi-2-559028/ accessed on 24.08.2017

[132] ibid.

[133] "Erdoğan: Mısır'da Darbenin Arkasında İsrail Var", *Radikal,* 20.08.2013, http://www.radikal.com.tr/politika/erdogan-misirda-darbenin-arkasinda-israil-var-1146951/ , accessed on 24.08.2017.

[134] ibid.

[135] Campbell, David. (1992). *Writing Security : United States Foreign Policy and the Politics of Identity.* University of Minnesota Press, p.76.

[136] ibid, p. 75.

[137] McLeod, S. A. (2008). "Social identity theory". *Simplypsychology*. www.simplypsychology.org/social-identity-theory.html , accessed on 13.06.2018.

[138] Levs, Josh. (2014, August 01) .This time, Gaza fighting is 'proxy war' for entire Mideast. *CNN*, http://edition.cnn.com/2014/07/31/world/meast/israel-gaza-region/index.html , accessed on 13.06.2018.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Hamas *al-Zaytuna Center for Studies and Consultations* in Beirut, issued a report about the Palestinian issue and the Muslim World, indicating that in 2014 war the Turkish role in the Palestinian issue declined in comparison with its role in 2012 war, due to regional factors. According to the report, "the military coup in Egypt led to hostility between Turkey and Egypt, reducing ability of Turkey to influence events, in addition to deteriorating of Turkish-Israeli relations. In that situation, Turkey could not use diplomacy and exert pressure towards achieving a rapid cease-fire, as it has done during the war 2012, and was unable to put forward Turkish initiatives (or Turkish-Qatari) one for cease-fire against the Egyptian one, which was strongly weighted in favor of Israel."[139]

3.1.2. Discourse of 'Rabia' and JDP's Identity: Rabia from Sign of Muslim Brotherhood to Sign of JDP

During Arab Spring and when Muslim Brotherhood's government in Egypt was ended by the military coup, discourse of Rabia dominated the Turkish mediums, then it became a symbol of the JDP in Turkey. It is valuable to explain in this section how Rabia sign raised in Egypt and became a sign of JDP in Turkey.

Rabia was a sign used by Muslim Brotherhood in Egypt and their supporters in the Islamic world after President Morsi was ousted from office by the military coup on 3 July 2013, and after the commander-in-chief of the Egyptian armed forces 'Abdel Fattah al-Sisi', took over the power. At that time, the army attacked a protest arranged by Muslim Brotherhood, killing more than 1,000 people on 14 August 2013, and the event was called by 'Rabia Massacre',[140] referring to Rabia who is a girl from Muslim Brotherhood participated in protests against the military coup and was killed by the military forces among other hundreds of protestors.

From that time, the supporters of the Muslim Brotherhood in the Islamic World used the sign of Rabia to express their supporting and solidarity with Brotherhood. Consequently, by the regular repetition of the sign of Rabia, it has been institutionalized and became a sign or slogan of the Muslim Brotherhood in the world. So in the Arab World Rabia sign means Brotherhood, and the person who hold it is defining himself as Brotherhood, or supporter of the Muslim Brotherhood.

Rabia sign also was institutionalized in Turkey by the JDP but it gained a different meaning. In the beginning, JDP leaders used the sign in their discourses and speeches that support the Muslim Brotherhood. The meaning that they wanted to share is that Turkey is against the military coup in Egypt, and according to JDP leaders, the legitimate president of Egypt is Mohammad Morsi. The JDP's defending of Rabia may not come within defining itself as Brotherhood, but it may come from the Turkish support for democracy and its support to the oppressed people in the Muslim world.

Whatever the intention and real meaning that the Turkish leaders wanted to share, the meaning of the sign in the minds of the Turkish people is linked with Muslim Brotherhood in Egypt and Hamas in Palestine. For that in any protest or event arranged in Turkey about Jerusalem or the Palestinian issue, we find sign of Rabia covering the protest arena.

On the other hand, the regular repetition of the sign with members and leaders of JDP drew in the mind of the public that this sign is belonging to JDP. For example, a Turkish woman was keeping the flag with sign of Rabia in her home, when I asked her 'do you know what this sign means?', she replied 'no, we see our leader Erdogan do it with his hand, and we do as he is doing'. So even some of the Turkish people are unaware of the meaning that the sign conveys, but it became a convention or rule, and it became a sign for the JDP, after years from fixing this sign in the mind of the Turkish people, leaders of the JDP reached to level that they adopted the sign in the bylaw of the party on 20 May 2017, giving the sign a new meaning which is: *one homeland; one state; one flag; one nation*, as reported in *Birgun newspaper*:

"Rabia salute, a hand gesture that has become commonly used in the Islamic world since 2013 by the

[139] Salih, Mohammad. (2016) The Palestinian issue and Muslim World 2014-2015". *Al-Zaytouna Center for Studies and Consultations.* p. 6.

[140] Kotan, Bilge Nesibe. (2017, September 27). An Overview of Turkish Egyptian Relations since the Arab Uprising. *TRT World* https://www.trtworld.com/mea/an-overview-of-turkish-egyptian-relations-since-the-arab-uprising-12658 , accessed on 13.06.2018.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

supporters of the Muslim Brotherhood - whose elected government led by Mohammed Morsi was ousted by an army coup in Egypt –, has now been adopted by Turkey's ruling party JDP as a new article in its bylaws with a slightly different meaning but with the same gesture….While going over the modifications of his party's bylaws, Deputy Chair of JDP, Hayati Yazıcı, mentioned that a change was made to Article 4 and the statements of 'one homeland; one state; one flag; one nation' were added to this article…….A sign frequently used by Turkey's President Erdoğan at virtually all public meetings, Rabia will now have a ***'modified meaning'*** *in Turkey, where it will symbolize JDP's newly adapted 4 principles: 'one homeland; one state; one flag; one nation".*[141]

After the repetition of Rabia with its new meaning by the Turkish leaders especially Erdogan, the same woman who did not know the meaning of this sign before, after years she asked me do you know what this sign means? then she replied this sign means "one flag, one nation, one homeland, one state". That is an example of the rule of ideas in international relations and the relation between power and knowledge.

Theoretically, adopting Rabia sign in the bylaw of JDP is an example of constructivists' claims that identity leads the action and discourse of state while discursive or social practices reproduce that identity. In that aspect, Hopf argues that the identity of the state suggests its preferences and actions, as the state understands and interoperate others according to the identity it attributes to them, and instantaneously reproducing its own identity through daily social practice. Hopf also asserted on the point that "the producer of the identity is not in control of what it ultimately means to others; the intersubjective structure is the final arbiter of meaning."[142] These acts or as Hopf called 'social practices', have the power to reproduce the intersubjective meanings that constitute social structures and actors alike, Hopf gave example on how United States took action of intervention in Vietnam, inferring its identity as great power, at the same time its action maintained and "reproduced the intersubjective web of meaning about what precisely constituted that identity."[143] Wendt also argues that once the identities and interests formed, they shape a structure which is institutionalized and codified in formal rules and norms, which have a motivational force in context of collective meaning shaped by cognitive skills of actors, "institutions are fundamentally cognitive entities that do not exist apart from actors' ideas about how the world works".[144]Moreover, Campbell argued that reality of state constituted by act repeated regularly.[145] And the repeated act here is using Rabia sign in the political arena and discourses of the leaders of JDP.

4. Conclusion

When the Muslim Brotherhood came to power in Egypt in 2012, the Sunni identity of the Muslim Brotherhood led Turkey to perceive Egypt as an attractive partner since it shares the same identity of the JDP, the thing that increased the hopes of the Turkish leaders to unify the Islamic world. That situation affected the Turkish role and its discourse towards the Palestinian issue during the Israeli war on Gaza in 2012. Turkey played more active diplomacy with Egypt to end the war, and both leaders of JDP and Muslim Brotherhood addressed the same discourse towards the Israeli practices in Gaza, warning Israel that it must take in consideration that leaders of 2012 are not the same of leaders of 2008, and the current situation in the region is not the same of the previous situation. Here the identity played role in creation of more powerful discourse against Israel, and Turkey used it diplomacy with its partners Qatar and Egypt to achieve the ceasefire in Israeli war on Gaza in 2012. But that situation didn't continue, and what was perceived as an attractive ally

[141] "Turkey's AK Party adopts Muslim Brotherhood's Rabia sign in its bylaws", *Birgün* 20.05.2017, https://www.birgun.net/haber-detay/turkey-s-akp-adopts-muslim-brotherhood-s-rabia-sign-in-its-bylaws-160493.html , accessed on 12.06.2018.
[142] Hopf, Ted. (1998). The Promise of Constructivism in International Relations Theory. *International Security.* 23 (1), p.175.
[143] ibid, p. 178.
[144] Wendt, Alexander (1992), Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics" *International Organization*. 46, (2), p.399.
[145] Campbell, *Writing Security*, p.8.

by Turkey for a while, is no longer exist after overthrowing the government of Muslim Brotherhood by the military coup in Egypt in 2013, thus, in the Israeli war on Gaza in 2014, discourse of Erdogan changed and he criticized not only Israel but also the Egyptian president al-Sisi, describing him as 'persecutor' and his government as 'a coup government'. Hence, Turkey was not able to play an active role to end the war, with the absence of the Brotherhood government in Egypt. On the other hand, as a way of expressing loyalty to the overthrown government of Muslim Brotherhood, discourse of Rabia has dominated the order of discourse of JDP's foreign policy towards the Middle East in general and the Palestinian issue in particular. Through repetition of the sign in most of Erdogan's discourses even in the election programs, a shared knowledge was created among the Turkish public, and by the time the Turkish people linked the sign with JDP, the thing that made the party to adopt the sign in its bylaw as a slogan of the party.

Bibliography

- Birgün, 2017. *Turkey's AKP adopts Muslim Brotherhood's Rabia Sign in its bylaws.* [Online] Available at: https://www.birgun.net/haber-detay/turkey-s-akp-adopts-muslim-brotherhood-s-rabia-sign-in-its-bylaws-160493.html
- Aljazeera, 2014. *Erdoğan'dan İsrail'e Rest.* [Online] Available at: http://www.aljazeera.com.tr/haber/erdogandan-israile-rest
- Archives and Information, Al-Zaytuna Center, 2015. *Israeli Aggression on Gaza Strip Operation the Eaten Straw, 7/7/2014_26.8.2014.* Bairut: Al- Zaytuna Center .
- Barnett, M. N., 1996. Identity and Alliances in the Middle East. In: *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics.* s.l.:COLUMBIA UNIVERSITY PRESS, p. 38.
- Campbell, D., 1992. *Writing Security : United States Foreign Policy and the Politics of Identity.* Minneapolis: University of Minnesota Press.
- CNN Turk, 2012. *"Öleceksek Adam Gibi Ölelim".* [Online] Available at: https://www.cnnturk.com/2012/guncel/11/20/oleceksek.adam.gibi.olelim/685371.0/index.html
- Fanak, 2013. *The Gazza War of 2012.* [Online] Available at: https://fanack.com/palestine/history-past-to-present/the-gaza-war-2012/
- Hopf, T., 1998. The Promise of Constructivism in International Relations Theory. *International Security,* summer, 23(1), pp. 171-200.
- Hurriyet, 2012. *Erdoğan'dan İsrail'e sert eleştiri.* [Online] Available at: http://www.hurriyet.com.tr/erdogandan-israile-sert-elestiri-21956061
- Hurriyet, 2012. *Erdoğan'dan İsrail'e Sert Eleştiri.* [Online] Available at: http://www.hurriyet.com.tr/erdogandan-israile-sert-elestiri-21956061
- Jorgensen, . M. & Phillips, . L., 2002. *Discourse Analysis as Theory and Method..* s.l.:SAGE.
- Kotan, B. N., 2017. *An Overview of Turkish Egyptian Relations Since the Arab Spring.* [Online] Available at: https://www.trtworld.com/mea/an-overview-of-turkish-egyptian-relations-since-the-arab-uprising-12658
- Levs, J., 2014. *This time, Gaza fighting is 'proxy war' for entire Mideast.* [Online] Available at: http://edition.cnn.com/2014/07/31/world/meast/israel-gaza-region/index.html
- McLeod, S. A., 2008. *Social identity theory.* [Online] Available at: www.simplypsychology.org/social-identity-theory.html
- Radikal, 2013. *Erdoğan: Mısır'da Darbenin Arkasında İsrail Var.* [Online] Available at: http://www.radikal.com.tr/politika/erdogan-misirda-darbenin-arkasinda-israil-var-1146951/
- Sözcü, 2014. *Erdoğan'dan Flaş İsrail Açıklaması.* [Online] Available at: http://www.sozcu.com.tr/2014/gundem/erdogandan-flas-israil-aciklamasi-2-559028/
- Sozcu, 2014. *Erdoğan "Çocukları en iyi öldürmesini bilen millet İsrail'dir".* [Online] Available at: http://www.sozcu.com.tr/2014/gundem/erdogandan-flas-israil-aciklamasi-2-559028/

- Spencer, R., 2012. *Gaza conflict: Egypt tries to Reassert Itself as Diplomatic Leader of Arab world.* [Online] Available at: http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/palestinianauthority/9686616/Gaza-conflict-Egypt-tries-to-reassert-itself-as-diplomatic-leader-of-Arab-world.html
- The Times of Israel, 2014. *Cuba's Castro decries 'Palestinian Holocaust' in Gaza,.* [Online] Available at: https://www.timesofisrael.com/cubas-castro-decries-palestinian-holocaust-in-gaza/
- TRT Haber, 2012. *Erdoğan ve Mursi İsrail'i Uyardı.* [Online] Available at: http://www.trthaber.com/haber/gundem/erdogan-ve-mursi-israili-uyardi-63681.html
- Wendt, A., 1992. Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics. *International Organization,* Spring, 46(2), pp. 391-425.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(40)

Özlem GÜRBÜZ KILIÇ[x]; Özgür DURSUN[xx]; Kerem SAVRAN[xx]; İdris ÇILGIN[xx]

FARKLI DOZLARDA AZOT ve POTASYUM UYGULAMALARININ GEMLİK ZEYTİN ÇEŞİDİNDE VERİM ve BAZI KALİTE KRİTERLERİNE ETKİLERİ

EFFECTS OF NITROGEN and POTASSIUM APPLICATIONS IN DIFFERENT DOSES ON YIELD OLIVE VARIETY OF YIELD and SOME QUALITY CRITERIA

ÖZ

Araştırma Gemlik zeytin çeşidinde farklı dozlarda uygulanacak olan azot ve potasyum uygulamalarının meyvelerde verim, yaprak ve meyvede makro ve mikro besin elementi içeriğine etkilerini belirlemek amacıyla Zeytincilik Araştırma Enstitüsü'ne ait Kemalpaşa'da bulunan Gemlik çeşidi ağaçlarda yapılmıştır. Deneme Tesadüf parselleri deneme desenine göre azot 5 doz (0, 200, 400, 600, 800, 900), K; 3 doz (0, 300, 400) şeklinde 3 tekerrürlü ve her tekerrürde bir ağaç olmak üzere 54 ağaç olacak şekilde kurulmuş, her ay yaprak ve meyve örnekleri alınarak analize tabii tutulmuştur. İstatistiksel analizlerde JMP 11 istatistik paket programı kullanılmıştır.

Sonuçlar değerlendirildiğinde, verimde iki yıl arasında farklılık bulunmamakla birlikte ekonomik değerlendirmede $N_{200}K_{300}$, $N_{400}K_{300}$ ve $N_{800}K_0$ dozlarındaki verim artışı tatmin edicidir. Yaprakta P, K, Ca, Mg ve Mn; meyvede N, Cu ve B önemli çıkmıştır. Toprakta bulunan besin elementlerinden bitkinin faydalanamayacağı durumlardan dolayı yaprak ve meyvelerinde analiz edilmesi ve uzun vadeli gübreleme programı yapılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: zeytin, gübreleme, azot, potasyum.

ABSTRACT

The research was conducted in Gemlik variety trees in Kemalpaşa, which belongs to the Olive Research Institute, in order to determine the effects of nitrogen and potassium applications to be applied in different doses in gemlik olive cultivar on fruit yield, leaf and fruit in macro and micro nutrient content. Trial Coincidence parcels 5 doses of nitrogen (0, 200, 400, 600, 800, 900), K; It was established in 3 doses (0, 300, 400) with 3 repetitions and one tree in each repetition, 54 trees, and leaves and fruit samples were taken each month and analyzed. JMP 11 statistics package program was used in statistical analysis.

When the results are evaluated, there is no difference in yield between two years, but in the economic evaluation, the increase in the yields of the N200K300, N400K300 and N800K0 doses is satisfactory. P, K, Ca, Mg and Mn in leaves; N, Cu and B are important in fruit. It is recommended to analyze the nutrients in the soil on the leaves and fruits and to make a long-term fertilization program due to the situations in which the plant cannot benefit.

Keywords: *olive, fertilization, nitrogen, potassium.*

[x]Manisa Celal Bayar Universitesi; Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü; Manisa/TÜRKIYE; E-posta: ozlgurbuz@gmail.com

[xx]Zeytincilik Araştırma Enstitüsü, İzmir/TÜRKİYE

***Sorumlu yazar E-mail: ozlgurbuz@gmail.com, Orcid : 0000-0002-0042-4175**

****Manisa Celal Bayar Universitesi Bilimsel Araştırma Projesinden Üretilmiştir. Proje No: 2015-043**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Son yıllarda sağlıklı ve uzun yaşama bilinci, ülkelerin beslenme politikalarında belirleyici rol oynamaktadır. Akdeniz beslenme tarzının temel öğelerinden olan zeytin ve zeytinyağının benimsenmesi ile bu ürünlerin tüketimine olan ilgi artmıştır. Bu durum, dünyada zeytin ve zeytinyağı üreten ülkelerde tüketim miktarının artmasına ya da yeni tüketici ülkelerin zeytin ve zeytinyağı pazarına katılmasına neden olmaktadır (1). Türkiye'de 2000'li yılların başında 100 milyon adet altında olan zeytin ağaç varlığı 2015 yılı itibariyle 170 milyon seviyesine ulaşmıştır. Halen süren yayım ve destekleme çalışmalarının da etkisiyle bu sayı artmaya devam etmektedir. Türkiye'de 2016 yılında meyve toplam 173 785 ağaç bulunurken, sofralık ve yağlık toplam1 730 000 ton üretim gerçekleşmiştir (2) Zeytin ağacı, kuzey yarımkürede 30 – 45 paralelleri arasında geniş bir üretim alanı bulmuşken, güney yarımkürede ise Avustralya'da yetişmektedir. Genel olarak kıyılarda yer almakla birlikte, denizden 1000 m yükseklikte tarımı gerçekleşmektedir. Ancak 400 metrenin altındaki alanlarda daha yüksek verim elde edilmektedir (3).

Gübreleme, bitkinin ihtiyacını ve topraktan alınamayan bitki besin maddesi miktarlarını karşılamak için yapılmakta olup, topraktaki yetersizlik ve bitkinin ihtiyacını belirlemek zordur. Zeytin ağacının ihtiyacı olan bitki besin maddesinin belirlenmesinde mutlaka yaprak ve toprak analizlerini birlikte yapmak gerekmektedir. Ülkemizdeki zeytinliklerin genellikle meyilli arazilerde yer alması ve bakım tedbirlerinin tam olarak uygulanmaması nedeniyle beslenme problemlerine sık rastlanmaktadır. Zeytin ağaçları diğer meyve türlerine göre olumsuz koşullara daha dayanıklı olmakla beraber, verim ve kalitede beslenme yetersizliğinden dolayı azalmalar ortaya çıkmaktadır. Son yıllarda zeytinyağına verilen önemin artmaya başlamasıyla birlikte yeni kurulan kapama zeytin bahçelerinde gübreleme daha dikkatli yapılmakta ise de yine de yetersiz kalmaktadır. Diğer yandan bilinçsiz, aşırı gübreleme de ciddi bir sorun olmakta, yaprak ve toprak analizlerine dayalı gübrelemeyi teşvik edici önlemlerin acilen alınması gerekmektedir. Bu konuda üreticinin desteklenmesi sırasında o yıla ait yaprak-toprak analiz raporunun da belge olarak istenmesi teşvik edici bir uygulama olacaktır. Gübre satışının mutlaka analiz sonucu reçete ile olması, özellikle yaprak analizleri için yaprak numunesi alımının, besin maddelerinin en iyi tespit edilebildiği temmuz ayında yapılması gereklidir (4).

MATERYAL ve YÖNTEM

Araştırma, 2015-16 ve 2016-17 yılları arasında Zeytincilik Araştırma Enstitüsü'ne ait Kemalpaşa deneme alanında bulunan Gemlik zeytin çeşidi plantasyonunda yürütülmüştür. Zeytin bahçesinde dikim aralıkları 5x6, yılda 4 kez salma sulama şeklinde sulanan sağlıklı ve verimli ağaçlar bulunmaktadır. Verileri her ay yaprak ve meyve örnekleri, deneme öncesinde ise 2 adet toprak örneği oluşturmuştur. Tesadüf parselleri deneme desenine göre 3 tekerrürlü ve her tekerrürde bir ağaç olmak üzere 54 ağaç olacak şekilde planlanıp yürütülmüştür. Meyve örnekleri, 6 farklı dönemde alınmış, plastik bıçaklarla küçük parçalara ayrılarak etüvde 65 ^{o}C'de kurutulmuştur. Kuruyan örnekler öğütüldükten sonra 0,25 gr tartılıp tüplere konulmuş, üzerine 5 ml konsantre HNO_3 ve 2 ml konsantre H_2O_2 eklenerek, mikrodalga fırında 200 ^{o}C'de 30 dakika yaş yakılıp elde edilen süzükte elementler Varian 720-ES marka ICP cihazında okunmuştur. Toplam N Kjeldahl yöntemiyle yapılmıştır (5).

Yaprak örnekleri, kış dinlenme döneminde hasattan sonra aralık ayında yıllık uç sürgünlerin ortasındaki karşılıklı yaprak çiftlerinden ağaç basına toplam 200 adet olarak alınmış, yıkanıp kurutulduktan sonra öğütülmüştür. Elde edilen örneklerden 0.25 g tüplere konulmuş üzerine 5 ml HNO_3 ve 2 ml H_2O_2 eklenerek mikrodalga yakma cihazında yakılmıştır. 50 ml'ye tamamlamak için dispensetle önce 18 ml ultra saf su mikrodalga yakma tüplerinin içine konulmuş ve falkon tüplerine süzülmüştür. Daha sonra mikrodalga yakma tüplerinin içinde örnek kalıntısı kalmaması için tekrar dispensetle 20 ml ultra saf su mikrodalga yakma tüplerinin içine eklenerek falkon tüplerine süzülmüştür. Elde edilen süzükte elementler ICP-OES cihazında belirlenmiştir (5).

Ayrıca ağaç başına yıllık verim belirlenmiştir. İstatistiksel analizlerde JMP 11 istatistik paket programı kullanılmıştır.

ARAŞTIRMA BULGULARI ve TARTIŞMA

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Verim

Her iki yıl ortalamaları izlendiğinde en yüksek değerin $N_{200}K_{300}$ dozundan elde edildiği gözlenmiş, çalışmada uygulanan gübre dozları arasında istatistiksel anlamda, 2015 ve 2016 yıllarında verim açısından farklılık bulunamamıştır.

Çizelge 1: Uygulamada Kullanılan Gübre Dozları ile Verim Değerleri

1. ve 2. Yıl Ortalama Verim (ağaç başına kg)				
Uygulama	**1. Tekerrür**	**2. Tekerrür**	**3. Tekerrür**	**Ortalamalar**
NoKo	10,50	15,50	23,25	**16,42**
NoK3oo	8,25	19,75	15,25	**14,42**
NoK4oo	14,00	5,00	15,25	**11,42**
N2ooKo	12,00	20,00	11,50	**14,50**
N2ooK3oo	20,50	20,00	23,00	**21,17**
N2ooK4oo	18,25	11,00	20,75	**14,63**
N4ooKo	12,00	16,25	18,75	**15,67**
N4ooK3oo	12,25	21,00	24,50	**19,25**
N4ooK4oo	20,50	27,00	7,50	**18,33**
N6oo-Ko	10,00	8,50	25,50	**14,67**
N6ooK3oo	19,50	13,25	19,00	**17,25**
N6ooK4oo	8,75	20,25	14,00	**14,33**
N8ooKo	19,25	14,25	23,75	**19,08**
N8ooK3oo	15,50	8,00	22,00	**15,17**
N8ooK4oo	7,75	22,75	14,75	**15,08**
N9ooKo	16,00	17,75	10,50	**14,75**
N9ooK3oo	19,00	15,75	14,00	**16,25**
N9ooK4oo	7,25	12,75	24,00	**14,67**
Ortalama	**13,96**	**16,04**	**18,18**	**15,95**

Buna rağmen fayda masraf analizi yöntemi ile yapılan ekonomik değerlendirmede 5. ($N_{200}K_{300}$) 8. ($N_{400}K_{300}$) ve 13. ($N_{800}K_0$) gübre dozları sonucunda oluşan verim artışı tatmin edicidir.

Araştırma sonucunda yaprak besin elementleri ile ilgili verilerin bulunduğu Çizelge 2 incelendiğinde % N 1,65 - 1,83; % P 0,12 - 0,15; % K 0,73 - 0,91; % Ca 1,63 - 1,99; % Mg 0,13 – 0,17 değerleri arasında değişimler elde edilmiştir. Mikro besin elementlerinden elde edilen değerler irdelendiğinde en düşük ve en yüksek Fe 125,09 - 148,95 mg kg^{-1}; Cu 23,21 - 28,33 mg kg^{-1}; Mn 28,05 - 38,01 mg kg^{-1}; Zn 17,11 - 20,00 mg kg^{-1} ; B 19,67 - 23,04 mg kg^{-1} değerleri gözlenmiştir.

Çizelge 2: Uygulamaların yaprak besin elementleri içerikleri

		N	**P**	**K**	**Ca**	**Mg**	**Fe**
		%					**mg kg^{-1}**
1	**N_0K_0**	1,70	0,13	0,75	1,82	0,16	136,02
2	**N_0K_{300}**	1,65	0,13	0,77	1,63	0,14	133,86
3	**N_0K_{400}**	1,72	0,14	0,88	1,68	0,13	138,11
4	**$N_{200}K_0$**	1,74	0,14	0,75	1,72	0,14	125,09
5	**$N_{200}K_{300}$**	1,74	0,13	0,75	1,90	0,13	142,91
6	**$N_{200}K_{400}$**	1,76	0,13	0,76	1,74	0,17	135,07

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

7	**$N_{400}K_0$**	1,73	0,13	0,83	1,85	0,14	143,07	
8	**$N_{400}K_{300}$**	1,69	0,13	0,78	1,66	0,14	137,58	
9	**$N_{400}K_{400}$**	1,73	0,13	0,77	1,79	0,14	148,95	
10	**$N_{600}K_0$**	1,78	0,13	0,80	1,87	0,14	141,40	
11	**$N_{600}K_{300}$**	1,78	0,13	0,81	1,84	0,15	137,16	
12	**$N_{600}K_{400}$**	1,74	0,13	0,76	1,77	0,14	145,00	
13	**$N_{800}K_0$**	1,83	0,14	0,80	1,99	0,15	140,65	
14	**$N_{800}K_{300}$**	1,72	0,12	0,73	1,76	0,14	142,65	
15	**$N_{800}K_{400}$**	1,66	0,13	0,78	1,76	0,15	135,26	
16	**$N_{900}K_0$**	1,68	0,13	0,77	1,96	0,15	129,26	
17	**$N_{900}K_{300}$**	1,76	0,14	0,85	1,74	0,13	131,51	
18	**$N_{900}K_{400}$**	1,83	0,15	0,91	1,64	0,13	137,18	
	Ortalama	**1,74**	**0,13**	**0,79**	**1,78**	**0,14**	**137,82**	
	Max.	**1,83**	**0,15**	**0,91**	**1,99**	**0,17**	**148,95**	
	Min.	**1,65**	**0,12**	**0,73**	**1,63**	**0,13**	**125,09**	

Ortalama değerler izlendiğinde besin elementlerinden P, K, Ca, Mg ve Mn istatistiksel anlamda önem kaydetmiş ve LSD testine tabii tutularak analiz edilmiştir.

Araştırma sonuçları istatistiksel anlamda değerlendirildiğinde P içeriği en yüksek N ve K ($N_{900}K_{400}$) uygulamasından elde edilmiş ve bu doz istatistiksel anlamda önem kaydederek 1. grupta, N_0K_{400} uygulaması ise 2. grupta yer almıştır. Uygulanan gübre dozları sonucunda şubat ayından aralık dönemine kadar alınan meyve örneklerinde istatistiksel anlamda önemli çıkan $N_{900}K_{400}$ uygulamasının aylık değişim verileri incelenmiş, elde edilen veriler sonucu yaprakta gözlenen en yüksek P içeriği haziran ayında kaydedilmiştir.

Veriler istatistiksel anlamda değerlendirildiğinde K içeriği en yüksek N ve K $N_{900}K_{400}$ uygulamasından elde edilmiş ve bu doz istatistiksel anlamda önem kaydederek 1. grupta, N_0K_{400} uygulaması ise 2. grupta yer almıştır. Elde edilen veriler P sonuçları ile birebir aynıdır. Uygulanan gübre dozları sonucunda şubat ayından aralık dönemine kadar alınan meyve örneklerinde istatistiksel anlamda önemli çıkan $N_{900}K_{400}$ uygulamasının aylık değişim verileri incelenmiş, elde edilen veriler sonucu yaprakta gözlenen en yüksek K içeriği haziran ayında kaydedilmiştir. Çalışmadan elde edilen sonuçlar yaprak K değerlerinin eylül ayına kadar yeterli düzeydeyken, anılan aydan itibaren yani çekirdek sertleşmesi ve olgunluk dönemlerine doğru bu düzeyin altına indiğini göstermiştir. Bunun olası sebebi yapraklardaki K'un meyve oluşumuyla birlikte meyveye taşınmasıdır. Yapılan çalışmada K'un meyvelerin oluşum ve gelişim dönemlerinde tüketildiğini, meyvelerin olgunlaşması sırasında yapraktaki K'un meyvelere doğru taşındığı belirtilmiştir (6). Potasyum zeytinin en fazla ihtiyaç duyduğu besin elementidir ve ürünle birlikte bol miktarda uzaklaşmaktadır. Ferreira L. Lamas (7), Picual çeşidinde yaptığı çalışmada vejetasyon başlangıcından itibaren maksimum değere ulaşılan temmuz ayına kadar önemli bir artış kaydedilen K miktarında, meyve gelişimi ve yağ oluşumuyla birlikte azalma olduğunu aktarmıştır. Elde edilen verilerin araştırıcıların yaptıkları çalışma sonuçları ile uyum içinde oldukları gözlenmiştir.

Kalsiyum içerikleri istatistiksel anlamda değerlendirildiğinde $N_{800}K_0$ ve $N_{900}K_0$ uygulamalarından elde edilmiş ve bu dozlar istatistiksel anlamda önem kaydederek birinci grubu paylaşmışlardır. İkinci grupta ise $N_{200}K_{300}$ uygulaması yer almıştır. Araştırma sonuçlar irdelendiğinde yaprakta bulunan aylık Ca içeriği her iki doz (N_{800} K_0 ; N_{900} K_0) istatistiksel anlamda önem kaydetmiş, anılan bu uygulamalar için en düşük Ca haziran, en yüksek Ca içeriği ise kasım ayında gözlenmiştir. Kalsiyum elementinin meyveye daha az taşınması, bitki bünyesinde hareketsiz olması ve eksikliğinde bir noktadan diğerine taşınamaması ile ilgili olmaktadır. Meyve bağlama döneminden sonra görülen yükselme K ile Ca arasındaki antagonistik ilişkiyle açıklanabilir. Sarıfakıoğlu, bazı zeytin çeşitlerinde yaprak ve meyvede mineral besin maddelerinin mevsimsel değişimini incelemiş ve yaprakların Ca miktarının boş ve dolu yıllarda artış gösterdiğini ve yapraklarda Ca birikimi

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

olduğunu dolayısıyla Ca'un meyveye pek fazla taşınmadığını ifade etmiştir (8). Bozkaya (9) yaprak Ca içeriklerinin temmuz ayından itibaren artış gösterdiğini belirlemiştir.

Magnezyum verileri istatistiksel anlamda değerlendirildiğinde $N_{200}K_{400}$ uygulamaları istatistiksel anlamda önem kaydetmiş, aylık verileri incelendiğinde en yüksek değere şubat ayında sahip olduğu gözlenmiştir. Yapılan çalışmada nisan-mayıs aylarında minimum, eylül ayında maksimum seviyeye ulaştığını (6), Bozkaya (9) dolu yılında zeytin bitkisinde mineral bitki besin maddelerinin mevsimsel değişimini incelediği çalışmada Mg elementini stabil dönemlerinin haziran- temmuz- ağustos ve eylül-ekim dönemi olduğunu belirtmiştir.

Çalışma sonucunda elde edilen Mn değerleri istatistiksel anlamda değerlendirildiğinde $N_{200}K_{300}$ uygulamaları birinci, $N_{400}K_0$ parselleri ikinci grupta yer almıştır. Uygulanan gübre uygulamaları sonucunda istatistiksel anlamda önemli çıkan $N_{200}K_{300}$ uygulamasının aylık değişim verileri incelenmiş, en yüksek Mn içeriği kasım ayında gözlenmiştir.

Araştırma sonucunda meyve besin elementleri ile ilgili verilerin bulunduğu Çizelge 3 incelendiğinde minimum ve maksimum % N 0,72 - 1,03; % P 0,14 - 0,17; % K 1,51-1,65; % Ca 0,11-0,39; % Mg 0,04 - 0,05 değerleri elde edilmiştir. Mikroelementlerden elde edilen değerler irdelendiğinde en düşük ve en yüksek Fe 28,04- 39,87 mg kg^{-1}; Cu 10,55 – 14,32 mg kg^{-1}; Mn 5,56 - 6,31 mg kg^{-1}; Zn 11,69 - 14,88 mg kg^{-1} ; B 14,27 - 21,86 mg kg^{-1} değerleri gözlenmiştir.

Çizelge 3: Uygulamaların meyve besin elementleri içerikleri

					a	g	e	u	n	n	
		%					mg kg^{-1}				
	N_0K_0	,72	,14	,56	,12	,05	5,10	0,55	,94	3,32	9,81
	N_0K_{300}	,76	,14	,51	,11	,04	0,44	0,59	,56	2,70	7,33
	N_0K_{400}	,83	,15	,63	,11	,04	2,00	2,23	,58	2,33	9,13
	$N_{200}K_0$	,85	,15	,55	,12	,04	9,12	1,37	,62	4,70	8,37
	$N_{200}K_{300}$	,89	,14	,55	,12	,04	9,39	1,44	,31	2,88	7,14
	$N_{200}K_{400}$	,93	,15	,55	,11	,05	7,07	4,32	,93	3,60	8,24
	$N_{400}K_0$	,90	,14	,56	,11	,04	4,20	1,49	,98	1,75	0,66
	$N_{400}K_{300}$	,91	,17	,53	,11	,05	3,91	3,29	,02	2,22	9,45
	$N_{400}K_{400}$	,90	,16	,56	,11	,05	8,04	0,94	,69	1,79	4,27
0	$N_{600}K_0$	,92	,15	,60	,39	,05	3,61	0,63	,16	2,12	8,10
1	$N_{600}K_{300}$	,98	,15	,57	,11	,05	3,15	2,60	,87	2,63	9,95
2	$N_{600}K_{400}$	,94	,15	,52	,12	,05	9,35	0,87	,74	3,03	8,70
3	$N_{800}K_0$	,03	,16	,53	,12	,05	5,46	1,27	,99	4,88	1,86

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

4	**$N_{800}K_{300}$**	,94	,14	,51	,12	,04	3,18	1,28	,70	3,27	8,51
5	**$N_{800}K_{400}$**	,95	,15	,63	,12	,05	9,87	1,92	,77	2,55	0,46
6	**$N_{900}K_{0}$**	,98	,14	,53	,12	,05	0,27	0,70	,84	1,69	8,51
7	**$N_{900}K_{300}$**	,95	,15	,65	,13	,05	6,49	0,70	,78	2,55	9,12
8	**$N_{900}K_{400}$**	,95	,16	,65	,11	,05	5,82	1,90	,01	2,73	6,32
	Ortalama	**,91**	**,15**	**,57**	**,13**	**,05**	**3,14**	**1,56**	**,86**	**2,82**	**8,66**
	Max.	**,03**	**,17**	**,65**	**,39**	**,05**	**9,87**	**4,32**	**,31**	**4,88**	**1,86**
	Min.	**,72**	**,14**	**,51**	**,11**	**,04**	**8,04**	**0,55**	**,56**	**1,69**	**4,27**

Ortalama değerler incelendiğinde besin elementlerinden N, Cu ve B içerikleri istatistiksel anlamda önem kaydetmiş ve LSD testine tabii tutularak analiz edilmiştir.

Çalışma sonucunda elde edilen N verileri istatistiksel anlamda değerlendirildiğinde $N_{800}K_0$ uygulamaları birinci grubu oluşturmuştur. Uygulanan gübre uygulamaları sonucunda haziran ayından hasat dönemine kadar alınan meyve örneklerinde istatistiksel anlamda önemli çıkan $N_{800}K_0$ uygulamasının aylık değişim verileri incelenmiş, en yüksek N içeriği temmuz ayında kaydedilmiştir. Yaprakta kalsiyum ve bor uygulamalarının Ayvalık yağlık zeytin çeşidinde meyve gelişmesi ve kalitesi üzerindeki etkilerini belirlemek üzere yapılan bir çalışmada tüm uygulamalarda en yüksek değere temmuz ayından itibaren ulaşıldığını gözlemlemiştir (10). Söz konusu uygulamanın aylık yağ içeriği izlendiğinde temmuz ayında en düşük yağ miktarı (%1,01) izlenmiş, azotun anılan dönemde proteini kullanarak sonraki aylarda yağa harcandığı söylenebilir.

Çalışma sonucunda elde edilen Cu verileri istatistiksel anlamda değerlendirildiğinde $N_{200}K_{400}$ uygulamaları birinci grubu oluşturmuş, $N_{600}K_{300}$ ve $N_{900}K_0$ uygulamaları ikinci derece önem kaydetmiştir. Uygulanan gübre uygulamaları sonucunda haziran ayından hasat dönemine kadar alınan meyve örneklerinde istatistiksel anlamda önemli çıkan $N_{200}K_{400}$ uygulamasının aylık değişim verileri incelendiğinde en yüksek Cu içeriği haziran ayında gözlenmiştir.

Bor verileri istatistiksel anlamda değerlendirildiğinde $N_{800}K_0$ uygulamaları birinci grupta yer almıştır. Uygulanan gübre uygulamaları sonucunda haziran ayından hasat dönemine kadar alınan meyve örneklerinde istatistiksel anlamda önemli çıkan $N_{800}K_0$ uygulamasının aylık değişim verileri incelenmiş en yüksek B içeriği ekim ayında gözlenmiştir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırma, 2015-17 yılları arasında Zeytincilik Araştırma Enstitüsü'ne ait Kemalpaşa deneme alanında bulunan Gemlik zeytin çeşidi plantasyonunda yürütülmüştür. Zeytin bahçesinde dikim aralıkları 5x6, yılda 4 kez salma sulama şeklinde sulanan sağlıklı ve verimli ağaçlar bulunmaktadır. Verileri her ay yaprak ve meyve örnekleri oluşturmuş, deneme tesadüf parselleri deneme desenine göre 3 tekerrürlü ve her tekerrürde bir ağaç olmak üzere 54 ağaç olacak şekilde planlanıp yürütülmüştür. Yapılan analizler sonucunda verim ile yaprak ve meyvelerin besin elementi içerikleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Ortalama değerlere ait sonuçlar değerlendirildiğinde besin elementlerinden yaprakta P, K, Ca, Mg ve Mn ile meyvede N, Cu ve B istatistiksel anlamda önem kaydetmiş ve LSD testine tabii tutularak analiz edilmiştir.

Her iki yıl verim ortalamaları izlendiğinde en yüksek değerin $N_{200}K_{300}$ uygulamasından elde edildiği gözlenmiş uygulanan gübre dozları arasında verim açısından her iki yılda da fark gözlenmemiştir. Bununla birlikte fayda masraf analizi yöntemi ile yapılan ekonomik değerlendirmede $N_{200}K_{300}$, $N_{400}K_{300}$ ve $N_{800}K_0$ gübre dozları sonucunda verim artışı tatminkâr bulunmuştur. Uygulanacak gübreleme programlarında toprak analizleri yanı sıra, toprakta var olan besin elementlerinin çeşitli nedenlerle bitki tarafından alınamadığı durumlardan dolayı yaprak ve meyve analizlerinin de yapılması gerekmektedir. Ayrıca gübreleme programlarında uzun vadeli çalışmalar yapılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

1. **Tunalıoğlu, R., 2009.** Türkiye'de zeytincilik ve Pazarlama Politikaları: 2000-2010. "Tarım 2015 Zeytin ve Zeytinyağı Sempozyumu " Yaşar Ün. İzmir
2. **TÜİK, 2016.** Türkiye İstatistik Kurumu, Bitkisel Üretim Analizleri. http://www.tuik.gov.tr
3. **Anonim 2009.,** Uluslar arası zeytin ve zeytinyağı konseyi birliği
4. **Rallo, L., Escobar, F. and Barranco, D. 1999**. El Cultivo del Olivo. Mundi-libro Prensa. Madrid Spain.
5. **Zarcinas, B. A., Cartwring, B. And Spauncer, L. P., 1987.** Nitric acid digestion and multi-element analysis of plant material by inductively coupled plasma spectrometry. Communications in Soil Science and Plant Analysis 18:131-147
6. **Soyergin, S., 1993.** Bursa Yöresi Gemlik Zeytin Çeşitlerinin Bazı Besin Elementleri İçeriği ve Bu Besin Elementlerinin Mevsimsel Değişimleri. Uludağ Ün. Fen Bil. Ens. Toprak A.B.D Doktora Tezi. 182s.
7. **Ferreira, L., L.,1984.** Resultades de Los Ensayes de ve Fertilization es Olivar. Olea. 11-28. Spain
8. **Sarıfakıoğlu, C. 1995.** Bazı Zeytin Çeşitlerinde Yaprak ve Meyvede Mineral Besin Maddelerinin Mevsimsel Değişimi ve Ürün ile Kaldırılan Besin Maddelerinin Belirlenmesi, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümü, Doktora Tezi, Bornova- İzmir.
9. **Bozkaya, F., 2009.** Dolu Yılında Zeytin (Olea europaea L.) Bitkisinde Mineral Bitki Besin Maddelerinin Mevsimsel Değişiminin İncelenmesi. ADÜ Fen Bil. Ens. YL tezi, Aydın. 53s.
10. **Dursun, Ö., 2010.** Yaprakta Ca ve B uygulamalarının Ayvalık Zeytin Çeşidinde Meyve Gelişmesi ve Kalitesi Üzerindeki Etkileri. EÜ Fen Bil. Ens. YL Tezi, Bornova-İzmir. 57s.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(41)

Batyrzhan TEMIRKHANOV[146]; Aygul MUSSAYEVA[147]; Zhakhangir NURMATOV [148]

ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ XX ҒАСЫРДЫҢ БАС КЕЗІНДЕГІ ҚАЖЫЛЫҚ САПАРЫ

HAJ EXPEDITIONS OF KAZAKH PEOPLE IN THE BEGINNING OF XX CENTURY

ТҮЙІНДЕМЕ

XX ғасырдың 1913-1918 жылдары аралығында басылған Қазақ тілді газеттердің ішінде Кеңес үкіметінің ырқына көнбей қазақ халқының жай-күйі мен мұң-зарын қарапайым халыққа бүкпесіз жеткізуде Қазақ газетінің орны ерекше. Жалпы бұл газетке тек қазақ жерінен ғана емес, бірқатар шет елдердегі қандастарымыз да жазылып, соңғы жаңалықтардан құлағдар болып отырған.

Қазақ газетінде ерекше көңіл бөлініп, көтерілген маңызды мәселенің бірі қазақ халқының қажылық сапарын өтеуі болды. Бұл мәліметтерге сүйене отырып шамамен бір ғасыр бұрын халқымыздың дінсіз болмағандығын, керісінше Ислам дініне қызмет қылып, дінге бекем болғанын көруге болады. Өйткені «Қазақ балаларының медреселерде оқытылуы», «Қажылыққа барудың ең тиімді тәсілі», «Қажылар жолы», «Қажылар хаты» және «Мәдина хаты» секілді тақырыпшалардың газеттің әр санында халыққа ұсынылып отыруы сол кездегі қазақ халқының күн тәртібінен дәстүрлі Исламның түспегендігін анық байқауға болады.

Кілт сөздері: Қажылық, Ислам, Қазақ зиялылары, Мекке, Қазақ қажылары.

ABSTRACT

Kazakh newspapers which published in the 1913-1918 years of the XX century have a very important place in terms of simple public announcement of the situations and sadness of the Kazakh people against the Soviet regime. In general, not only Kazakh people but also some of our cognate from abroad subscribed to these newspapers to learn the news.

One of the most important issues in Kazakh newspapers was the issue of performing the Haj of Kazakh people and going to Haj. Based on this information, we can say that our ancestors were not atheist, they served the religion of Islam, and they embraced the religion a century ago.

Because almost every issue of Kazakh newspapers included titles such as "Kazakh children being educated in madrasas", "The easiest way to go to Haj", "Way of Haj", "Letter of Pilgrims" and "Letter of Madinah". Based on these, we can say that Islam has a very important place among Kazakh people.

Keywords: *Haj, Islam, Kazakh intellectuals, Mecca, Kazakh pilgrims.*

[146] Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Beşeri bilimler fakültesi, ilahiyat bölümü, Türkistan, Kazakistan. e-posta: batyrzhan.temirkhanov@ayu.edu.kz

[147] Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Beşeri bilimler fakültesi, ilahiyat bölümü, Türkistan, Kazakistan. e-posta: aygul.mussaeva@ayu.edu.kz

[148] Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Beşeri bilimler fakültesi, ilahiyat bölümü, Türkistan, Kazakistan. e-posta: zhakhangir.nurmatov@ayu.edu.kz

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

КІРІСПЕ

1. Қазақ халқының қажылыққа баруларына қажетті құжаттамалары

Қазақ халқы - Кеңес үкіметі кезінде барлығы құжаттандырылған ағымды заманмен ілесіп, қажылыққа барудың ең тиімді жолын қарастырып, дінге беріктігімен қоса ыждахаттылықтарын да танытып баққан. Мысалы Әлихан Бөкейханов және Ахмет Байтұрсынов басқарған бейресми «Қазақ» газетінің 1913 жылғы 23 шілдедегі санында жарияланған «Қажы жолы» атты мақалада, сол кезеңнің қажылыққа қатысты қажетті мәселелерін қолға алған. Мақалада қазақтардың қажылық кезінде көптеген қиындықтар мен түсінісбеушіліктерге тап болып жатқандықтары туралы сөз етіледі. Сондықтан мұны ретке қою мақсатында, қажылыққа үміткер шалғайдағы қазақ халқына бұл маңызды хабарды жолсерік ақпарат болуы үшін қысқа әрі нұсқа бағыт-бағдар ретінде ұсынылғанын байқаймыз. Бұл жайлы сөз өрбітбес бұрын газет басшылығы мұның мән-жайын *«қажы жолының қазаққа қазіргі жайсыздығын айтып, жайлы боларлық жағын қажыға барушылардың құлағына салмақшымыз.»*-, деп түсіндіреді.

Кеңес үкіметі кезінде қажылыққа бару үшін қажетті құжаттардың реттілігі жөніндегі аталған хабарда былай баяндалған:*«Қажы жолына керек нәрселер: Әуелі қажыға баруға загранишный паспорт керек. Ол паспортты алуға болыстың билеті, езднидың сендірме қағазы керек: қажыға баруына жол ашық, яғни алымы төленген, соттан аман деген. Осы қағазбен билетін көрсетіп губернатордан загранишни паспорт сұрайды. Бұлары жоқ болса паспорт берілмейді. Сондықтан болыстың билетін, езднидың сендірме қағазын алып губернатордан загранишни паспорт сұрау керек.*

Бұлары түгел болса губернатор тарапынан паспорт беруге тоқтау жоқ. Загранишный паспорт Меккеге барушыларға ғана берілетін нәрсе емес, бұл тегінде басқа патшалардың жеріне баратындарға берілетін жол қағазы. Солай болған соң «Меккеге барамын» демей де, «саяхат үшін басқа патшалықтарға барамын» деп алудан артық жері мынау: паспортқа Мекке деп жазылса поштовай параходтарға мінбей, жай пайдакерлердің параходына түсіп, неше түрлі залымдықтардың ауын құрушылардың қолына түспекші. Егер де тек «загранисаға» деп билетке жазылса, ол залымдықты көрмей қайда да болса тілеген параходқа мініп, өз билігі өзінде болмақшы. Қажылар осы ретпен жүре алатын болса афдал жол сол.»[149]

2. Қазақ халқының қажылыққа шығар алдындағы әлеуметтік дайындығы

Қазақ қажыларының сапарға аттанар алдында қамданар жағдайлары туралы жазылған мәтіннің басында *«Қазақтан қажыға барушылар көп, қажы жолының жөнін білетіндер аз болады. Қазақтың казіргі қажы жолында жүргенде көрген күні жан ашырлық»* дей келе бұл қиындықта халықтың алдын алу тұрғысына ерекше назар аударған. Мысалы, бұл хабарда ұлы сапарға шығар кезде өздерімен бірге алатын керекті киім-кешектер мен тағамдары, заттары жайлы нақты ақпараттар берген. Дәлірек айтқанда 1913 жылы жарық көрген «Қазақ» газетінің 23-інші санында айтылған тың мәліметтер мынадай:

«1-нші жолға алатын нәрселер: Бір көрпе, бір жастық, бір сырған мақталы шапан, бес-алты пар іш киім, бес-алты сүлгі орамал, бір-екі дастархан, төсек-жастықты орайтын бір алаша, иәки жұқа кілем. Тон, ішік, қалың шалбар кимейді, қыс қайтқанда керек болатын отарбаға мінетін жерде қалдырып сақтатып қоярға иә елден ат апарғандар алып баруға керек. Қажыға баратын адам кент үлгілі киім киіп, қыр киімін тастауға керек. Азық-түлікті көп алу керек жоқ: қаптап құрт, қарындап май, теңдеп су арту құр масыл болады. Ескі азықтан аурулы жерлерде қауіп көп. Отарбада, параходта ақша аямаған адамға тамақ табылады. Қажы жолынан ақша аяйтындарға барудың керегі не?

Қажы парызы ауқатты адамдарға, иәғни қажы жолында расходына, қалған қатын-баласын тарықтырмасқа жететін дәулеті барларға қажы жолының расходы дегенде аш барып, аш қайту яки жылдаған ет, айлаған қуырдақпен тамақтану есеппен емес шығар. Қазақ қажылары азық-

[149] «Қазақ» газеті, «Қажы жолы», №23, 229-230-231 беттер. (1913 ж. 23 шілде)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

түлігін көп алып, өздері жату түгіл отырарға отарбаның ішінде орын таппайды. Бұл әдетті тастау керек. Азық арту қалтаға тыныш болғанмен, жанға тыныш емес. Кісі басына алып жүрілетін нәрселер мынау: бір байлам төсек-орын, шапан-шақпыт, бір шамадан іш киім, дастархан, орамал, уақ-түйек үшін бір тоқыма сандықша (корзинке). Қос басына алатын нәрсе ас пісіретін машина, суға ұстауға бір шелек, кайнаған су алуға бір шелек. Бір таһарат құман. Шай үшін, таһарат үшін бір ыдыс тұтынудың жөні жоқ.»[150]

3. Қазақ халқының қажылыққа барудағы жүрген жолдары

«Қазақ» газетінің 23 санының кіріспесінде сол кезеңнің қиын-қыстау өмір шарттарына тоқталып *«Қазақтың казіргі қажы жолында жүргенде көрген күні жан ашырлық: отарбаға, параходқа малша қамау, жолда түскен шаһарларында малша иіру, барып кайтқанша қажы жолы қазаққа тұтқын мен айдау. Өз еркімен жүру, өз еркімен тұру жоқ. Айналасы алдау мен арбау. Неше түрлі тәлімдер қазақ қажыларын қоршап, қамап, жем қылу.»*-екенін ашық-айдын айтып салады. Осы сынды қиындықтарға түспес үшін «Қазақ» газеті редакциясының қолдауымен қазақ қажыларының құжат (паспорт) алған соң кайда һәм қалай жүру жайында нақты бағыт-бағдар берілген. Бұл хақындағы құлағдардыру хабарының толық нұсқасы төменде ұсынылды.

«Стамбұл арқылы жүргенде екі жол бар: бірі - теңізбен, екіншісі - темір жолмен. Темір жолмен жүргенде Мәскеу, Варшава һәм Веналатып жүріп, Стамбұлға барады. Теңізбен жүргенде Одессадан шығып, Стамбұлға барады.

Темір жолмен жүргенде Мәскеуден Стамбұлға алты күнде жетеді. Жүз жиырма сом жол расходы. Одессадан Стамбұлға теңізбен күн жақсы болса 23 сағат жүріс. Параход билеті төрт сом. Біздің қазақ қажылары темір жолмен бармас. Оны қойып Одессамен жүру жөнін айталық.

Түркістан жағының қажылары мысалы Ташкенттен Одессаға билет алса, Тула арқылы (орысша «через Тула») деп алу керек. Олай етудің керегі Самарадан бір пересадка (арбадан арбаға көшу), Тула шаһарында бір пересадка, екі-ақ жерде көшіріс болып Одессаға барады. Егер де «через Тула» деп билет алынбаса төрт-бес жерде көшіріс болады. Көшірістен қашқанда тағы істерлік іс бар: отыз қажы Одессаға деп билет алып, өздеріне арнап оңаша вагон алуға болады. Онда отырған жерінде вагоннан көшпестен Одессаға барады. Мұның қолайсыз жері: өте тығыз болады. Қажылардың нәрселері көптігінен отырарға орын таппайды.

Сібір жолымен, Ташкент жолымен, Уралскі-Рязанскі жолдарымен жүретін қажыларды оңашалап вагон алмаса, билеттерін «через Тула» деп алу керек. Тула арқылы көшіріс аз болады.

Одессада қажылар нөмірге түседі. Нөмір ақысы 50 тиыннан бір сомға шейін. «Москва гостинисасы» деген мұсылман нөмірі бар. Одесса мұсылманының атақты адамдарынан һешкім жоқ. Қажылардың жұмысы бола қалса Одессаның имамына жолығарға керек.

Одессада қажылар паспорттарын сондағы түріктің консулына көрсетіп, екі сом бес тиын төлеп жазғызып алады: «Стамбұлдатып Меккеге кетпекші» - деп. Олай демей жалғыз-ақ Стамбұлға десе, онда барған соң Русия консулына барғызып, билетін орысшадан түрікшеге 80 тиын төлеп перевод қылғызып, онан соң түрік хүкіметінен паспорт алғызып, бірталай әурешілік жұмыс болмақшы. «Стамбұлдатып Меккеге» деп жазылса мұның бірі де болмайды. Стамбұлға Одессалатпай Севастополданып жүруге де болады. Онда жұмасына бір-ақ параход кетеді. Параход күтіп жатпай, жұмысы бітісімен жүріп кетуге Одесса жақсы және де Севастопол параходтары кішкене, тар болады. Одессанікі қанша жүргіншілер болса да кең, үлкен параходтар.

Одессадан тура Жиддаға кететін параходтар да бар. Ол параходтарда қажыларға істейтін залымшылық адам айтар емес. Анайы, жөн білмейтін қажылар сол параходтарға мініп шырғаға түскендей бармақшы. Ондай параходтардың «судырлары» келіп, параходты мақтап еріп апарып, жақсы кластарын көрсетіп, билет алып болған соң мал қамайтын орындарға апарып қажыларды қамайды екен. Әуелі «судырларды» жақын жолатпасқа керек. Екінші олардың мақтаған параходтарына мінбеске керек. Ондай «судырлар» анайы қажыларға қай жерде де болса табылады,

[150]«Қазақ» газеті, «Қажы жолы», №23, 229-230-231 беттер. (1913 ж. 23 шілде)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

бірақ оларды маңайға жолатпасқа керек. Олардың ішінде қазағыңмын, ноғайыңмын деп жақынсып, жаны ашығансып келетіндері көп болады. Біріне де жоламасқа керек. Олардың ниеті сендерді алдап жеу. Бұрын жүріп қажы жолын жақсы білетін адамдар тура Жиддаға жүргеннен Стамбұлдатып жүрген жақсы дейді. Бұл жолмен жүрген қажылар Стамбұлға барады. Күн батқаннан соң жетсе күн шыққанша Босфор қиылысынан параход өтпейді. Күндіз жетсе тоқтаусыз өте береді. Орыс параходтары Стамбұлда пристанға жақын бармайды. Кемедегілерді қайықшылар келіп, саудаласып ақы алып, Стамбұл таможниасына шығарады. Онда таможниа адамдары паспорт билеттерін қарап қол қойып береді, нәрселерді ашқызып, бәрін қарайды. Азық-түліктен басқа тұтынудан артық сатуға алып жүрген деп ойларлық нәрселерді: мысалы топтаған мата, диужиналаған басқа бұйымдар болса олардың бәрін баж салып, иесіне ақша төлетпекші.

Стамбұлда қажылар иә нөмірлерге, иә постойали дуорларға түседі. Стамбұлда нөмірлер «отел» деп, постайалилар «хан» деп аталады. «Нөмірлерге» де болса, «хандарға» да болса нәрселерді таможниа тасушылары апарып береді. Оған тасушы басына қырық тиыннан беріледі. Нөмірлердің қажыларға жайлылары Сіркеші теліміндегі «Измир отелі», «Иулдыз отелі», «Османлы отелі» «Анатоли отелі», постайалыйлардың жайлылары «Иарим хан», «Иулдуз ханы». Бұлар шаршы базарға да жақын болып, базарлап нәрсе алуға да қолайлы. Бұл айтылған нөмірлердің бір жақсы жері сол «судырларды» жолатпа десе жолатпай қояды. Стамбұлда орыс ақшасы түрік ақшасына алмасады. Орыстың алтын ақшасы мен күміс ақшасы ғана қабыл етіледі. Қағаз ақша мен бақыр ақша тіпті алынбайды. Күміс ақша да Русиядағыдан сомына төрт-бес тиын кем жүреді. Ақшаны алмастыруға «Банк Османиаға» бару керек. Ол Стамбұлдың Ғалте телімінде болады. Онан басқа жерде алдап соғушылар көп болады.

«Судырлар» Стамбұлда да бар. Оларды нөмір қожаларына айтып жолатпасқа керек. Олар базар базарлағанда да аңдиды, онда да сақ болу керек. Стамбұлдан әрі кетуге үш жол бар: бірі - Бейрут. Төртінші, ақшаны түрік ақшасына алмастырғанда банкте алмастыру керек. Бесінші, һеш жерде делдалдарға, «судырларға» жоламасқа керек.»[151]

Қазақ жерінен қазіргі Түркия еліне дейінгі қазақ қажыларының келер жолын баяндаған жоғарыдағы хабардан соң Қазақ газеті *«Стамбұлдан Меккеге дейін отарба жолы»* тақырыбында 8 мамыр күні (1913 ж) шыққан №13 санында Стамбұлдан қасиетті мекенге барар жолдың жайын қысқаша мағлұмат ретінде беріп өткен. Бұл хабар еш өзгертілмей төменде ұсынылды:

«Шам мен Мәдине арасында отарба жүргендігі мәлім, енді осы күнде Стамбұлдан шыққан отарба жолының бір ұшы Кония -Халебтетіп Шамға шығып, Мединаға баратын отарба жолымен түйісіпті. Мекке мен Медина арасында да отарба жолы бітуге жақындап жүр. Келер қажда Стамбұлдан тура Меккеге дейін отарбамен бару мүмкін болады. Бұл жолмен барғанда қажылар теңіз азабынан құтылады, бәдәуилердің талауынан аман болады.»[152]

Қазақ халқы дәстүрлі Ислам дінін ұстанып қана қоймай, оның шарт талаптарын қажетінше орындауға тырысып баққан. Негізгі күн көрісі шаруашылыққа бейімделген сол кездегі халықтың қажылыққа бару мәселесі әсте бәсеңдемеген. Бұған дәлел «қажылыққа жолға шыққан» немесе «қасиетті жерге аман-есен жеткен» т.б. сияқты мазмұнды қамтитын 5-6 хабардың өзінде Аллаға деген кәміл иманның арқасында қажылық парызына қазақтардың салғырт қарамағандығын көреміз. Сөзіміз дәйекті болуы үшін тақырыпша аясындағы хабарларды кезегімен ұсынамыз.

«Темір уезі Жем болысы 5-нші ауылдың қазақтарынан Жолмұхамед ишан Құрымбаев өзінің он шақты жолдастарымен бірге Оренбург арқылы өтіп, қажыға кетті.»[153]

«Орал облысы Темір уезінің мәшһүр адамдарынан Жолбатыр қажы Шонтиев қасында он жолдасы бар 7 ағұста Оренбургтан Одессаға жүріп кетті. (Хасенәлі Аңдамас)»[154]

---

[151] «Қазақ» газеті, «Қажы жолы», №23, 229-230-231 беттер. (1913 ж. 23 шілде)
[152] «Қазақ» газеті, «Стамбұлдан Меккеге дейін отарба жолы», №13, 136 бет. (1913 ж. 8 мамыр)
[153]«Қазақ» газеті, «Қажылар», №25, 252 бет. (1913 ж. 8 тамыз)
[154] «Қазақ» газеті, «Қажылар», №26, 265 бет. (1913 ж. 15 тамыз)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

«Құрметті «Қазақ» газетасын шығарушы мырза! Қапал уезіндегі жалайырдан биыл алты кісі қажыға сапар етіп, 26-ншы ағұста еліміздеп шықтық. 2-нші сентиабрде Алматыдан шығып, 5-нде Піспекке келдік. Мұнда Қалдыбай Ғабдуллиннің дүкенінен «Қазақ» газетасының 27-нші нөмірін алып оқыдық. Қалдыбай балаларын төте оқумен оқытып тұрған ашық ойлы адам екен. Алматыдан 13 ыстансиа шыққанша қазақ иесін көрмедік, сонан кейін ғана кең дүниеге шықтық. Орынборға тоқтай алмадық, 5-6 кісіге жылдық «Қазақ» газетасын жаздырмакшы едік, асығыс болды, ғайып етпеңіздер, несиет болса қайтарда көрісерміз.» (Ғалымбек молда Жұматаев 25-нші сентиабр, Одесса)

«Құрметті «Қазақ» газетасы! Біз барша жолдастарымызбен саламатпыз, өздеріңіз көрген қажылар Қара теңізден сутка жарымда өттік. «Кирсон» есімді Мәскеу параходына мініп едік, қажыларға бек ұнады. Алла тағала үйдегі-түздегілерімізге амандық берсін!» (Ілиас Сейітқұл ұғлы,Жазықпай Қос ұғлы, Шаһар Бейрут)[155]

«Ақтөбе уезі Қарақопта болысынан биыл қажыға кеткен Ажығұл деген кісіні Одессаға жетпей жолда отарба басып өлтіріпті, жолдастары Одессаға барған соң ғана жоқтапты.»[156]

«Меке-Мәкремеге деп қажы сапарына шыққан мұсылмандар Адис шаһарында тоқталып қалды. Соғыс ұлғайып, жол қиындап кетуден қорқып һәм параходтар жоқтық себепті Адистен кейін қайтуға тырысып жатыр.» (Уақыт)[157]

4. Мекке қаласында салынған қазақ тақиялары (тәкиелері)

Қасиетті жерлерге қажылық парызын өтемекке келген қазақтардың ақ-қарасының толастамасын білген қалталы, атқа мінер ел қадірлілері елден келгенде тыныстау үшін Мекке-Мәдинада тәкиелер (тақиялар) салдырған екен. Ол тек барғанда тыныстау үшін ғана емес, одан бөлек діни білім алғысы келетін қазақ шәкірттерінің сабақ оқып, тұрақтайтын мекендері де болған. Қосымша мәлімет ретінде айтар болсақ, бұл шәкірттердің саны тек Қазақ газетінде бір реттік жазылған хабарда 30-ға жуық екені айтылса, онда Ислам дінін нағыз Құранның тілімен үйреніп қазақ жағрафиясынан діннің алыс қалмауына елеулі қызмет еткенін байқаймыз. Бір өкінерлік жайт, сол тәкиелеріміздің барлығы қазақтың меншігінен тыс қалуы...

Бұл жайындағы хабар желісі, 1913 жылғы Қазақ газетінің 33-санында «Мәдина хаты» тақырыбында былай өрбіген: *«Осы кезде Мәдина Мунауарада 30-ға жақын қазақ шәкірті бармыз. Үш-төрт жыл мұнан бұрын Мәдинада оқу үшін тұрған шәкірт 5-6-дан артық болмаушы еді, соңғы екі-үш жылдан бері көбейіп келеді. «Жүзден жүйрік, мыңнан тұлпар» дегендей, араларында тәуір оқығандары да бар, дүние білімінен хабардар, қазақтың һәр қажеттен соңғы қалғанына қайғыратын пікір иелері де жоқ емес. Үлкендердің сөзі бар еді: «Құдайым! Үйде жарлы қылсаң да, түзде жарлы қылма» деген. Біздер мұндай байлықпен келмеген соң тұруымызға, оқуымызға үш жүздің баласының салдырған тәкиелерімен (үй) пайдаланамыз ғой деп ойлаушы едік. Мұнымыз қате екен. Мұндай үй салдырушы қажыларымыз түбін ойламай, қазақ баласы арып-талып келгенде паналарлық қылмай, пайдасыз етіп қалдырған екен. Біздің мұнда сұрастырып, қарастырып тапқанымыз мынау: Мәдина шаһарында қазақ атына алынған, ескі-жаңа аралас алты тәкие бар екен. Біз білмейтін басқалардың пайдасына сіңіп жүргендер де бірсыпыра болса керек.*

Мәдинадағы алты тәкиенің біреуі ғана уақытша болса да қазақ пайдасында деуге болады. Бұл кіші жүзден Жаббас Мырқы мырзаның алған тәкиесі. Мырқы мырзаның Ахметсапа деген баласын оқытқан бір түрікпен молдасы болады екен. Сол молдаға мырза бір жақын карындасын беріп, Мәдинаға жіберіпті. Мәдинадан үй алып, хүкіметке мағлұмдап, низамға тура келтіріп әлгі қарындасының атына жаздырып бекіткен екен, бірақ үйдің соқа басынан басқа бұзылғанын түзетуге, ішінде тәрбиеленіп тұрушылардың ішім-жем расходына һеш нәрсе берілмеген екен. Бұл тәкиеге осы күнге шейін қазақ қажылары түсіп кетеді, жатқаны үшін жанбас ақы төлейді. Мұнда

[155] «Қазақ» газеті, «Қажылар хаты I-II», №33, 336 бет. (1913 ж. 9 қазан)
[156] «Қазақ» газеті, «Қажылар хабары», №35, 357 бет. (1913 ж. 24 қазан)
[157] «Қазақ» газеті, «Қажылар», №72, 282-283 беттер. (1913 ж. 31 шілде)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

қазақ шәкірттері тегін тұрады, бірақ ерік үй иесінде: шәкірттерді тілесе қай күні шығарып жібереді.[158]

Қорытынды

Тәуелсіздікке қол жеткізгенге дейін толассыз күреспен ғұмыр кешкен қазақ халқының әсіресе Орыс өкіметі дәуіріндегі хәлі оңай болмағаны белгілі. Соның ішінде басты мақсат тәуелсіздікке қол жеткізу болған болса, сол жолға жетуде қазақтықты ұстап тұратын дін, салт-дәстүрге де ерекше назар аударған. Мысалы ХХ ғасырдағы қазақ халқының ынысына көз жүгіртер болсақ, Алаш арыстары қазақ халқын тек сауатты, парасатты болуға шақырған. Таң қалатын жайт, қазірде елімізде кездесіп жатқан дінді шала түсінушілік немесе ата-бабамыздан қалыптасқан дәстүрлерімізді жоққа шығарушылық еш кездеспеген екен. Сондықтан да, қашан да Ислам дінін ұстануда орта жолдан тайқымаған ата-бабаларымыздың ізін жалғастыру бізге аманат.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Қазақ газеті, (1913-1918). Орынбор. (Редакторы: А.Байтұрсынов)
2. Атабаев, К. (2000). Қазақ баспасөзі Қазақстан тарихының дерек көзі (1870-1918). Алматы.
3. Biray, N. (1999). Ahmet Baytursunoğlu ve Eserleri (1873/1937). Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi , 10-17.
4. http://library.kz/kz
5. https://nlrk.kz/kz

[158] «Қазақ» газеті, «Мәдина хаты», №33, 337 бет. (1913 ж. 9 қазан)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(42)

Öğr. Gör. Can METE[159]; Prof. Dr. Mehveş TARIM[160]

DAVRANIŞSAL EKONOMİ KAPSAMINDA DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİN SAĞLIK HİZMETLERİNDE TÜKETİCİ KARARLARINA ETKİSİ: İSTANBUL İLİNDE BİR UYGULAMA*

THE EFFECT OF DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS ON CONSUMER DECISIONS IN HEALTHCARE SERVICES WITHIN THE SCOPE OF BEHAVIORAL ECONOMICS: A RESEARCH IN ISTANBUL

ÖZ

Klasik iktisat teorisine yöneltilen eleştiriler sonucu ortaya çıkan davranışsal ekonomi, insanların kararlarında her zaman rasyonel olamayacağını; psikolojik, toplumsal ve bireysel unsurların da kararlar üzerine etkili olduğunu, hatta kararlarda hatalara yol açtığını belirtmektedir. Çalışmada, davranışsal ekonomi konularından çerçeveleme etkisi, batık maliyet hatası ve zihinsel muhasebenin sağlık hizmetlerine yönelik kararlardaki etkisi araştırılmıştır. İstanbul genelinde, 726 katılımcıya uygulanan anket yoluyla elde edilen veriler, SPSS 24.0 programında incelenmiştir.

Çalışma sonuçlarına göre; cinsiyet, yaş, çocuk sayısı, eğitim durumu ve aylık hane gelirinden oluşan demografik değişkenlerin, davranışsal ekonomi kapsamında, sağlık hizmetine yönelik kararlar üzerinde anlamlı farklılığa sebep olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Davranışsal Ekonomi, Sağlık Hizmetleri, Tüketici Kararları.

JEL Kodları: I1, D91.

ABSTRACT

The behavioral economy that emerged as a result of the criticisms directed to the classical economic theory explains that people cannot always be rational in their decisions; states that psychological, social and individual factors are also effective on decisions and even lead to mistakes in decisions. In this study; framing effect, sunk cost fallacy and mental accounting on the decisions about healthcare services, were investigated. The data obtained through a questionnaire applied to 726 participants in Istanbul, were analyzed in the SPSS 24.0 program.

According to the results of the study; it was determined that gender, age, number of children, educational status and monthly household income, behavioral economics caused significant difference in healthcare decisions.

Keywords: *Behavioral Economics, Healthcare Services, Consumer Decisions.*

JEL Codes: *I1, D91.*

[159] İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, İstanbul/TÜRKİYE; can.mete@yeniyuzyil.edu.tr

[160] Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, İstanbul/TÜRKİYE; mtarim@marmara.edu.tr

[*]Bu makale, T.C. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından 06.10.2016 tarih, 2016/18-76 karar numarası ile kabul edilen "Sağlık Hizmetlerinde Davranışsal Ekonominin Tüketici Satın Alma Davranışlarına Etkileri'' başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Klasik iktisat, doğa bilimleri etkisinde "Homo-Economicus" kavramını geliştirmiştir. İnsanın çıkarlarını en üst seviyeye taşıyacağını, böylece toplum refahını yükselteceği düşünülmüştür (Neyse, 2011:14). Klasik ekonomik model, gerçekçi olmayan; sınırsız rasyonalite, sınırsız irade ve sınırsız bencillik, olarak tanımlanan üç davranış özelliğine sahiptir. Bu özellikler klasik ekonomik modelin eleştirilmesi için yeterli olmuştur. Herbert A. Simon(1916-2001), 1955 yılında yayınlanan, klasik ekonomik modele yönelik eleştirisinde, ekonomik kararların sonsuz bilgilerin ışığında verilmediğini belirtmiştir (Mullainathan ve Thaler, 2000:3). Klasik iktisada yöneltilen eleştriler, insanların aldığı kararların daha gerçekçi yöntemlerle incelenmesine aracı olmuştur ve davranışsal iktisadın ortaya çıkmasını hazırlamıştır.

Jager ve ark. (2000)'na göre ekonomi, insanların kıt kaynakların kullanımını inceleyen düzgüsel; psikoloji ise, insanların kararlarını etkileyen unsurları inceleyen tamamlayıcı bir bilimdir. Nagatsu (2015) davranışsal ekonomiyi, insanların psikolojik ve davranışsal olarak düşünce ve davranışlarını inceleyen; inceleme sonucu elde edilen bulgular aracılığıyla ekonomi teorisini ve politikalarını geliştirmeyi hedefleyen, araştırma programı olarak tanımlamaktadır. Davranışsal ekonomi ile ihtiyaç, talep gibi kavramlar yeniden tanımlanmış; karar süreçleri ve insan davranışları daha gerçekçi bir şekilde değerlendirilmeye başlanmıştır.

İnsanlar, hayatlarını sürdürebilmek ve yetersizlik duygusunu gidererek mutlu olabilmek için çaba sarf etmektedir. Yetersizlik duygusu ortadan kalktığında iyilik, haz, doyum; sürdüğünde ise sıkıntı, acı, üzüntü ortaya çıkmaktadır (Şıklar, 2013:13; Ülgen, 2012:11). İnsanları birbirinden ayıran ve kendilerini tatmin etmek için çaba harcadıkları yetersizlik duygusu, ihtiyaç olarak adlandırılmaktadır (Çelik, 2011:12). Sağlık hizmetleri için ihtiyaç, doktorlar tarafından tespit edilen ve giderilmesi gereken sağlık sorununun, gerekli malzeme ve hizmetin sağlanması zorunluluğunu oluşturmasıdır. Hastanın ihtiyacına yönelik algısı ve doktorun hastanın ihtiyacına yönelik tespitlerinin uyumu, ihtiyacın giderilmesini etkilemektedir (Öztürk Yaprak, 2018:15-16).

Sağlık hizmetlerine olan ihtiyaç, bu hizmetlere olan talebi doğurmakta ve genel olarak sağlığın yitirilmesi durumunda ortaya çıkmaktadır (Çoban, 2009:53). Hastalığı ciddi boyutlara ulaşan insanlar, diğer insanlardan daha fazla hizmet talebinde bulunmaktadır (Phelps, 2010:100). Bu doğrultuda ortaya çıkan sağlık hizmetleri talebi, birçok faktör tarafından etkilenmektedir. Hizmetin fiyatı, arz miktarı ve finansman yöntemi; sağlık sorununun etki düzeyi ve hizmete duyulan ihtiyacın şiddeti; kişisel zevk ve tercihler; cinsiyet, yaş, eğitim durumu, medeni durum, hane geliri; sağlık hizmetinin bulunabilirliği ve sağlık hizmetlerine ulaşım gibi faktörler, sağlık hizmetleri talebini etkileyen faktörlerden arasında yer almaktadır (Mutlu ve Işık, 2012:80-84; Demez, 2016:38-45; Öztürk, 2018:31-35). Sağlık hizmetlerinden yararlanmış olsun veya olmasın, talebi etkileyen faktörler; sağlık hizmetinin potansiyel tüketicisi olan bütün insanların satın alma kararlarını, dolayısıyla tüketici davranışlarını etkilemektedir. Tüm hizmet ve ürünlerde izlenen tüketici davranışı; bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak için yaptığı tüm planları, gerçekleştirdiği eylemleri ve harcadığı enerjiyi içeren bir süreçtir. Bu süreç bireylerin hislerini, düşüncelerini ve davranışlarını içermektedir (Lake, 2009:9-10).

DAVRANIŞSAL EKONOMİDE GENEL KAVRAMLAR

Sınırlı Rasyonellik

Günümüzde, bireylerin davranışlarını etkileyen farklı koşullar ve unsurlar etkisinde, nasıl karar aldıklarını anlamak için gerekli olan gerçekçi varsayımlara ve açıklayıcı ekonomik analizlere, davranışsal ekonomiden yararlanarak ulaşabilmekteyiz. Davranışsal ekonomi, insanların sürekli olarak karşılaşacakları sonuçları hesaplamadığını; tutkuları ve gerekçeleriyle karar verdiklerini belirtmektedir (Altman, 2012:9). İnsanların hesap yapabilme yeteneği, seçimlerinin sonuçlarına yönelik bilgi eksikleri, hedefler ya da tercihler arasında doğru seçim yapmada insan yeteneğinin kısıtları, sınırlı rasyonelliğin varlığını göstermektedir (Simon, 1997:270).

Beklenti Kuramı

Beklenti kuramının genel olarak üç ana özelliği bulunmaktadır. Birinci özellik tüketicilerin, karar verme sürecinde karşılaştırma yaparak ürün ya da hizmet özelliklerini değerlendirmesidir. Karşılaştırma,

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

referans olarak isimlendirilen standartlar kullanılarak yapılmaktadır. Referanslar; ürün veya hizmetin fiyatı, kullanıcı yorumları, tecrübe vb. bilgilerden oluşmaktadır (Kimzan, 2012:118; Akboz, 2019:16). İkinci özellik, duyusal ve servetteki değişimlerin değerlendirilmesinde kullanılan azalan hassasiyet ilkesidir. Hassasiyet ilkesine göre bireyin servetindeki bir miktar azalmaya verdiği tepki, servetindeki büyük bir artışa verdiği tepki kadar olmayacaktır. (Yıldız, 2014:36). Üçüncü özellik, kayıptan kaçınma davranışıdır. Bireyler için, kayıpların kazançlardan daha önemli olduğu bilinmektedir. Kayıplar için verilen tepkinin, aynı seviyede gerçekleşen kazançtan daha fazla olduğu gözlenmektedir. Tehditleri, fırsatlardan daha hızlı biçimde çözüme kavuşturan insanların ya da organizasyonların hayatta kalma şansı daha yüksektir (Kahneman, 2003:164; Kahneman, 2011:282).

Çerçeveleme etkisi

Çerçeveleme etkisi, şartları aynı olan olayların, farklı şekilde sunulması sebebiyle, farklı tepkiler gösterilmesi olarak açıklanmaktadır (Altunöz ve Altunöz, 2016:41). Zimmerman (2016)'a göre çerçeveleme etkisi, uzmanlık isteyen ve kritik durumlarda, önemli kararların alınmasına yardımcı olabilmektedir. Hastasına ameliyat öneren bir doktorun "100 hastadan 10'u hayatını kaybediyor" ifadesinin yerine, "100 hastadan 90'ı hayatına devam ediyor" ifadesini kullanması; çerçeveleme etkisinin belirgin bir örneği olarak verilebilir. Koşulların sunuluş şekli kararlar üzerinde farklılığa sebep olabilmektedir. Tercihlerin; seçeneklerin veya sonuçların özelliklerinden etkilendiği yapılan çalışmalarla kanıtlanmıştır (Kahneman, 2003a:702).

Zihinsel muhasebe

Thaler (1985) çalışmasında psikoloji ve mikroekonomiden yararlanarak, kazanç ve kayıpların bileşimiyle zihinde oluşan imgelerin ortaya çıkardığı farklı tepkileri açıklayan yeni bir tüketici davranış modeli geliştirmiştir. Thaler, geliştirdiği davranış modelini zihinsel muhasebe olarak adlandırmıştır. Ayrıca insanlar, yaptıkları tüm parasal işlemleri kayıt etmekte, değerlendirmekte ve analiz etmektedir. İnsanlar, paralarını nereye harcadıklarını bilmek ve harcamalarını takip etmek için bu zihinsel işlemleri yapmaktadır. Zihinsel muhasebe tüm bu işlemleri yapma biçimleri olarak tanımlanmaktadır (Thaler, 1999:184). Karar alma sürecinde bireyler, uyaranların ve değişkenlerin etkisi altında kalarak farklı tepkiler verebilmektedir. Hatta bireyler aynı olaylara, koşullar ya da zaman değiştiğinde, farklı tepkiler de verebilmektedir (Soydal, 2010:91).

Batık Maliyet Hatası

Yatırım yapan kişilerden bazıları, yatırımlarının değeri düşmesine rağmen, yükseleceği beklentisiyle yatırımlarından vazgeçmemektedir. Sergilenen bu tutum, klasik iktisattaki rasyonellik ilkesini ihlal etmektedir. Geri dönüşü olmayan harcamalar, yatırımlar ya da katlanılan maliyetler için batık maliyet kavramı kullanılmaktadır. Davranışsal ekonomi dahilinde özellikle kayıptan kaçınma yaklaşımı, batık maliyetle yüzleşen bir çok insanın kararını etkilemektedir (Altman, 2012:124).

YÖNTEM ve METOT

Araştırma, İstanbul ilinde yaşamakta olan, on sekiz yaşını tamamlamış tüm bireyleri kapsamaktadır. Nüfusun sahip olduğu kültürel ve ekonomik farklılıklar nedeniyle, İstanbul ili, araştırmanın evreni olarak seçilmiştir. 2017 yılında İstanbul'da on sekiz yaşını doldurmuş kişi sayısı 10.518.057*[161]olup; %99 güven düzeyinde ve %5 örnek hata olasılığıyla ihtiyaç duyulan örneklem büyüklüğü 666 olarak hesaplanmıştır. Rastgele örnekleme metodu kullanılarak ve gönüllülük esas tutularak, 726 katılımcıya ulaşılmıştır. Çalışmada, anket yöntemi kullanılmıştır. Çalışmadaki sonuçlar IBM SPSS 24.0 programı kullanılarak değerlendirilmiştir.

Çalışmada, demografik verilerin (cinsiyet, yaş, medeni durum, çocuk sayısı, eğitim durumu, aylık hane geliri), davranışsal ekonomi konuları kapsamında, tüketici tercihlerinde üzerinde farklılaşmaya sebep olup olmadığının araştırılması amaçlanmıştır.

*http://www.ysk.gov.tr/tr/16-nisan-2017-anayasa-degisikligi-halkoylamasi/5002; İstanbul sandık ve seçmen sayıları (Erişim tarihi: 12.12.2019).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

BULGULAR

Ankete katılanların 300'ü erkek, 426'sı kadındır. Katılımcıların %34,6'sı 18-25, %22,6'sı 26-33, %16,8'i 34-41, %13,1'i 42-49, %6,2'si 50-57, %6,7'si ise 58 ve üzeri yaş grubunda yer almaktadır. Ankete katılanların 337'si evli, 386'sı bekardır.

Katılımcıların %58,7'sinin çocuğunun olmadığı, %16,9'unun bir, %17,9'unun iki, %6,5'inin ise üç ve üzeri sayıda çocuğu bulunmaktadır. Ankete katılanların 67'si ilköğretim, 208'i lise, 339'u üniversite ve 112'si lisansüstü mezunudur.

Aylık 1.404TL ve daha az hane gelirine sahip katılımcıların oranı %4,7; 1.404-2.800TL hane geliri sahip katılımcıların oranı %14,5; 2.800-5.000TL hane gelirine sahip katılımcıların oranı %33,6; 5.001-10.000TL hane gelirine sahip katılımcıların oranı %29,8; 10.001TL ve üzeri hane gelirine sahip katılımcıların oranı ise %17,5 olarak gözlenmiştir. Çalışmada yer alan katılımcılara ait demografik veriler Tablo-1'de gösterilmektedir.

Tablo-1: Katılımcılara Ait Demografik Veriler

Demografik Değişken		**Frekans**	**Yüzde**	**Demografik Değişken**		**Frekans**	**Yüzde**
Cinsiyet	Erkek	300	%41,3	**Yaş**	18-25	251	%34,6
	Kadın	426	%58,7		26-33	164	%22,6
Medeni Durum	Evli	337	%46,4		34-41	122	%16,8
	Bekar	389	%53,6		42-49	95	%13,1
Çocuk Sayısı	0	426	%58,7		50-57	45	%6,2
	1	123	%16,9		58 ve üzeri	49	%6,7
	2	130	%17,9				
	3 ve üzeri	47	%6,5				
Eğitim Durumu	İlköğretim	67	%9,2	**Aylık Hane Geliri**	1.404TL ve daha az	34	%4,7
	Lise	208	%28,7		1.404-2.800TL	105	%14,5
	Üniversite	339	%46,7		2.801-5.000TL	244	%33,6
	Lisansüstü	112	%15,4		5.001-10.000TL	216	%29,8
					10.001TL ve üzeri	127	%17,5

Ankette çerçeveleme etkisine yönelik yüksek ilgi ve düşük ilgi kapsamına girecek birer soru sorulmuştur. Sorulara verilen yanıtların sayıları [N] ile gösterilmektedir.

Yüksek İlgi Sorusu: *"Doktorunuz yaptığı muayene sonucu hayati tehlike oluşturacak bir kitle tespit etti ve size iki farklı tedavi yöntemi önerdi. Tedaviye başlanması için sizden 1000TL alınacaktır. Her iki yöntemin başarı oranı aynıdır. Aşağıdaki tedavi yöntemlerinden hangisini tercih edersiniz?"*

- *X yöntemi uygulanırsa 250TL size iade edilecek. [N=323]*
- *Y yöntemi uygulanırsa %25 olasılıkla tüm paranız iade edilecek, %75 olasılıkla tüm paranız tedavi için kullanılacak. [N=403]*

Düşük İlgi Sorusu: *"Piyasalarda ilaç sıkıntısı oluşacağına dair açıklamalar bulunmaktadır. İlaç sıkıntısı çekmemek için kullandığınız ilaçları önceden almak istiyorsunuz. İlaç sıkıntısının yaşanacağı*

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

dönemde 60 kutu ilaca ihtiyacınız var. Açıklamalardan dolayı eczaneler yoğun satış yapmakta, tüm ihtiyaçları karşılayamamaktadır. Bu şartlar altında hangi eczaneyi tercih edersiniz?"

- *A eczanesini tercih ederseniz 45 kutu ilacı alamayacaksınız. [N=480]*
- *B eczanesini tercih ederseniz %25 olasılıkla tüm ilaçlarınızı alacaksınız, %75 olasılıkla hiç ilaç alamayacaksınız. [N=246]*

Çerçeveleme etkisi sorularına verilen yanıtlar ve demografik veriler arasındaki ilişkiler Tablo-2'de gösterilmektedir.

Tablo-2: Çerçeveleme Etkisi ile Demografik Veriler Ait Ki-Kare Testi Bulguları

	Yüksek İlgi – Tedavi			**Düşük İlgi – Eczane**		
	Pearson χ^2	**df**	**p**	**Pearson**	**df**	**p**
Cinsiyet	4,817	1	**0,028***	1,369	1	0,242
Yaş	4,591	5	0,538	2,942	5	0,857
Medeni Durum	0,546	1	0,460	0,252	1	0,616
Çocuk Sayısı	2,598	3	0,465	1,516	3	0,936
Eğitim Durumu	1,578	3	0,664	1,755	3	0,625
Aylık Hane Geliri	8,185	4	0,085	7,774	4	0,100

*p<0,05

Cinsiyetin, yüksek ilgi sorusundaki yanıtlarda farklılaşmaya sebep olduğu gözlenmektedir (p=0,028). Yüksek ilgi sorusunda cinsiyet dışındaki demografik verilerde anlamlı farklılık gözlenmemiş olup; düşük ilgi sorusunda ise demografik verilerin hiçbirinde anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Ankette zihinsel muhasebe konusuna yönelik bir yüksek ilgi, bir düşük ilgi kapsamına girecek soru sorulmuştur. Sorulara verilen yanıtların sayıları [N] ile gösterilmektedir.

Yüksek ilgi sorusu: *"MRI (Görüntüleme yöntemi) ve röntgen çektirmeniz gerekiyor. A şubesinde MRI 500TL'ye, röntgen ise 150 TL'ye çekilmektedir. A şubesindeki personel, arabayla 20 dakika mesafede bulunan B şubesinde röntgenin 125TL'ye çekildiğini söylemektedir. Röntgeni diğer şubede çektirmeye gider misiniz?"*

- *Evet [N= 248]* - *Hayır [N= 478]*

Düşük ilgi sorusu: *"Kontrol amaçlı olarak günlük kan sayımı ve şeker ölçümü yaptırmanız gerekmektedir. Kan sayımı 100TL'ye, şeker ölçümü ise 50TL'ye yapılmaktadır. Klinikteki görevli şeker ölçümünün, arabayla 20 dakika mesafede bulunan başka bir şubede 25TL'ye yapıldığını söylemiştir. Şeker ölçümünü diğer şubede yaptırmaya gider miydiniz?"*

- *Evet [N= 286]* - *Hayır [N= 440]*

Zihinsel muhasebe sorularına verilen yanıtlar ve demografik veriler arasındaki ilişkiler Tablo-3'de gösterilmektedir. Yüksek ilgi sorusuna verilen yanıtlarda cinsiyet (p=0,009), çocuk sayısı (p<0,001), eğitim durumu (p<0,001) ve aylık hane geliri (p<0,001) değişkenlerinde farklılaşma gözlenmektedir. Düşük ilgi sorusuna verilen yanıtlarda ise yaş (p=0,047), çocuk sayısı (p<0,001), eğitim durumu (p<0,001) ve aylık hane geliri (p<0,001) değişkenlerinde farklılaşma bulunmaktadır.

Tablo-3: Zihinsel Muhasebe ile Demografik Verilere Ait Ki-Kare Testi Bulguları

	Yüksek İlgi – Röntgen Çekimi			**Düşük İlgi – Şeker Ölçümü**		
	Pearson χ^2	**df**	**p**	**Pearson χ^2**	**df**	**p**
Cinsiyet	6,859	1	**0,009***	2,467	1	0,116
Yaş	10,775	5	0,071	11,444	5	**0,047***
Medeni Durum	2,521	1	0,112	1,779	1	0,182
Çocuk Sayısı	23,466	3	**0,000***	19,034	3	**0,000***
Eğitim Durumu	28,511	3	**0,000***	20,572	3	**0,000***
Aylık Hane Geliri	31,126	4	**0,000***	21,500	4	**0,000***

*p<0,05

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Ankette batık maliyet hatasına yönelik bir yüksek ilgi, bir düşük ilgi kapsamında soru sorulmuştur. Sorulara verilen yanıtların sayıları [N] ile gösterilmektedir.

Yüksek ilgi sorusu: *"Çekiliş sonucu, şehir dışındaki bir hastanede yapılacak ve tüm masraflarınızın karşılanacağı (ulaşım, konaklama) 2000TL'lik sağlık kontrolü (check up) kazandınız. Hava raporlarında uzmanlar, sağlık kontrolünün yapılacağı tarihlerde gideceğiniz şehirde aşırı sıcak ve bunaltıcı bir hava olacağı konusunda uyarılarda bulunmaktadır. Kazandığınız sağlık kontrolünü farklı bir tarihe erteleme hakkınız bulunmamaktadır. Bu şartlar altında elinize geçen bu fırsattan faydalanır mısınız?"*

- *Evet [N= 528]* - *Hayır [N= 198]*

Düşük ilgi sorusu: *"Hafta sonu diş hekiminizden altı aylık rutin diş muayenesi randevunuzu aldınız ve muayene ücretini ödediniz. Randevunuzun olduğu gün çok yağmur yağıyor. Muayeneye gitmezseniz ücret iadesi yapılmayacaktır. Muayene randevunuza gider miydiniz?"*

- *Evet [N= 673]* - *Hayır [N= 53]*

Batık maliyet hatası sorularının yanıtları ile demografik veriler arasındaki ilişkiler Tablo-4'te gösterilmektedir.

Tablo-4: Batık Maliyet Hatası ile Demografik Verilere Ait Ki-Kare Testi Bulguları

	Yüksek İlgi – Sağlık Kontrolü			**Düşük İlgi – Diş Muayenesi**		
	Pearson χ^2	**df**	**p**	**Pearson χ^2**	**df**	**p**
Cinsiyet	0,001	1	0,975	4,231	1	**0,040***
Yaş	21,325	5	**0,001***	14,968	5	**0,011***
Medeni Durum	3,435	1	0,064	0,030	1	0,863
Çocuk Sayısı	7,404	3	0,060	4,118	3	0,249
Eğitim Durumu	4,231	3	0,238	3,084	3	0,379
Aylık Hane Geliri	4,912	4	0,296	1,917	4	0,751

*p<0,05

Yüksek ilgi sorusuna verilen yanıtlarda yaş (p=0,001); düşük ilgi sorusuna verilen yanıtlarda ise cinsiyet (p=0,040) ve yaş (p=0,011) değişkenlerinde farklılaşma bulunmaktadır.

Ankette ayrıca, zihinsel muhasebe konusuyla ilgili olan, kampanya tercihi sorusu katılımcılara yöneltilmiştir. Yanıtlarda farklı kampanyaların olsa da elde edilecek marjinal fayda tüm yanıtlar için aynı olmaktadır. Soruya verilen yanıtların sayıları [N] ile gösterilmektedir.

Ankette yer alan soru: *"Her gün kullandığınız, günlük vitamin ve mineral ihtiyacınızı karşılayan herhangi bir yan etkisi olmayan takviye edici hap üreten firma satış kampanyası yapmaktadır. Aşağıdaki kampanyalardan hangisini tercih edersiniz?"*

- *%50 indirim sağlayan 1. Kampanya [N=286]*
- *2 alana %50 indirim sağlayan 2. Kampanya [N=77]*
- *1 alana 1 bedava veren 3. Kampanya [N=363]*

Zihinsel muhasebe konusuyla ilgili olarak kampanya tercihlerine verilen yanıtlar ile demografik veriler arasındaki ilişkiler Tablo-5'te gösterilmektedir.

Tablo-5: Kampanya Tercihi ile Demografik Verilere Ait Ki-Kare Test Bulguları

	Kampanya Tercihi		
	Pearson χ^2	**df**	**p**
Cinsiyet	7,023	2	**0,030***
Yaş	30,264	10	**0,002***
Medeni Durum	1,982	2	0,371
Çocuk Sayısı	8,268	6	0,276
Eğitim Durumu	18,251	6	**0,006***
Aylık Hane Geliri	25,586	8	**0,001***

*p<0,05

Katılımcıların kampanya tercihleri cinsiyet (p=0,030), yaş (p=0,002), eğitim durumu (p=0,006) ve aylık hane geliri (p=0,001) değişkenlerine göre farklılaşmaktadır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

TARTIŞMA ve SONUÇ

Ellingsen ve ark. (2012)'ın İsveç'te üniversite öğrencilerinin katılımıyla yaptığı çalışmada, çerçeveleme etkisinin cinsiyetlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılmıştır. Ellingsen ve arkadaşlarının çalışmasında cinsiyetler arasında sosyal toplumsal boyutta anlamlı farklılık gözlenirken, diğer boyutlarda anlamlı farklılık bulunmamıştır. Çalışmamızda çerçeveleme etkisinin incelendiği sorulardan birinde cinsiyet boyutu anlamlı olarak farklılaşırken, diğer soruda cinsiyet boyutu anlamlı farklılaşmaya sebep olmamıştır.

Duman Kurt (2011)'un çalışmasında zihinsel muhasebe konusuna yönelik yüksek ilgi ve düşük ilgi başlıklarında toplanan ürünlerin satın alınması için yer değiştirme kararı incelenmiştir. Yüksek ilgi duyulan ürün için yer değiştirme kararı cinsiyet boyutunda farklılaşırken; düşük ilgi duyulan ürün için yer değiştirme kararı aylık hane geliri boyutunda farklılaşmaktadır. Yaş, medeni durum, eğitim durumu değişkenleri kararlarda farklılık yaratmamaktadır. Çalışmamızda yüksek ilgi duyulan hizmet için yer değiştirme kararı cinsiyet, eğitim durumu ve aylık hane geliri boyutlarında; düşük ilgi duyulan hizmet için yer değiştirme kararı ise yaş, eğitim ve aylık hane geliri boyutlarında farklılaşmaktadır. Çalışmamızda da medeni durum değişkeni anlamlı farklılık yaratmamıştır.

Çalışmamızda, batık maliyet hatasının incelendiği iki soruya verilen yanıtlarda hem düşük ilgi hem de yüksek ilgi kapsamındaki kararlarda yaş değişkeni anlamlı farklılık göstermektedir. Bu sonuçlar Strough ve ark. (2011)'ın yaptığı çalışmanın sonucu ile de desteklenmektedir. Strough ve arkadaşlarına göre yaş ilerledikçe, yetişkin bireylerin batık maliyet hatasına düşme oranı azalmakta, doğru ve gerçekçi karar verme oranı artmaktadır.

Smith ve Sinha (2000)'nın çalışmasında, tüketicilerin ürünler için sunulan kampanya tercihleri değerlendirilmiştir. Çalışmada tüketicilerin çoğunun, tek üründe indirim sağlayan kampanyayı tercih ettiği gözlenmiştir. Smith ve Sinha'nın çalışmasına benzer şekilde Duman Kurt (2011)'un çalışmasında da tek üründe indirim sağlayan kampanya, katılımcıların çoğunluğu tarafından tercih edilmiştir. Her iki çalışmada da ikinci sırada, bir alana bir bedava veren kampanya yer almaktadır. Çalışmamızda ise, bir alana bir bedava veren kampanya en çok tercih edilen kampanya olurken, ikinci sırada tek ürün alımında indirim sağlayan kampanya bulunmaktadır. Çalışmamızın sonuçları, Lowe (2010)'un sonuçlarıyla benzeşmektedir. Lowe, tüketicilerin düşük riskli ürünler söz konusu olduğunda; ücretsiz hediye ürün verilmesine, fiyat indirimi uygulanmasından daha fazla önem verdiğini ifade etmektedir.

Çalışmada elde edilen bulgulara göre; eğitim durumu ve aylık hane geliri değişkenleri, çerçeveleme etkisi ve batık maliyet hatası sorularında anlamlı farklılık yaratmazken; zihinsel muhasebe ve kampanya tercihi sorularında anlamlı farklılığa sebep olmaktadır. Sonuçlara göre, eğitim durumu ve aylık hane geliri değişkenleri, kararlar üzerinde birlikte etkili olmaktadır. Literatürdeki çalışmaların çoğunda eğitim durumu ve aylık hane geliri değişkenlerinin birbiriyle yakın ilişki içinde olduğu belirtilmiş olup; bu ilişki çalışmamızdaki bulgularla da desteklenmektedir.

Çocuk sayısının tüketici kararlarında farklılaşmaya sebep olduğu gözlenmiştir. Hem düşük ilgi hem de yüksek ilgiye yönelik sorulara verilen yanıtlarda çocuk sayısı değişkeninde anlamlı farklılık bulunmuştur. Tüketicilerin sorumluluklarının bilincinde olarak, para konusunda hassasiyet göstererek, indirimleri ya da kampanları değerlendirmesi beklenen bir durumdur.

Çalışmamızda, demografik verilerdeki farklılıkların, davranışsal ekonomi konusu kapsamında, tüketici tercihlerini pek çok boyutta etkilediği ve tüketicilerin kararlarına etki ettiği tespit edilmiştir. Cinsiyet, yaş, çocuk sayısı, eğitim durumu ve aylık hane geliri değişkenleri farklı durumlarda kararları etkilemektedir. Bu değişkenlerden bazıları kararlardaki farklılaşmaya, birlikte sebep olabilmektedir. Medeni durum değişkeni ise çalışmamızda incelenen konuların hiç birinde anlamlı farklılığa sebep olmamıştır.

KAYNAKÇA

1. Akboz, A. (2019). *Davranışsal İktisat Bağlamında İnternetten Yapılan Alışverişlerde Tüketici Davranışlarının İncelenmesi: Mersin Örneği*. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Mersin.

2. Altman, M. (2012). *Behavioral economics for dummies*. John Wiley & Sons, Mississauga.

3. Altunöz, U., Altunöz, H. (2016). *Davranışsal Ekonomi (Nörofinans)*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.

4. Çelik, Y. (2016). *Sağlık ekonomisi*. 3. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara.

5. Çoban, H. (2009). *Sağlık Ekonomisi ve Türkiye'de Sağlık Hizmetlerinin Yeniden Yapılandırılması*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir.

6. Demez, F. (2016). *Hastanelerde Kapasite Ölçümü Talep Tahmin Yöntemleri Ve Bir Araştırma*. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

7. Duman Kurt, S. (2011). *Davranışsal Ekonomi Yaklaşımlarının Tüketici Karar Verme Tarzları ile Açıklanması ve Bir Uygulama*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir.

8. Ellingsen, T., Johannesson, M., Mollerstrom, J., & Munkhammar, S. (2013). Gender differences in social framing effects. *Economics Letters*, *118*(3), 470-472.

9. Jager, W., Janssen, M. A., De Vries, H. J. M., De Greef, J., & Vlek, C. A. J. (2000). Behaviour in commons dilemmas: Homo economicus and Homo psychologicus in an ecological-economic model. *Ecological economics*, *35*(3), 357-379.

10. Kahneman, D. (2003). A psychological perspective on economics. *American economic review*, *93*(2), 162-168.

11. Kahneman, D. (2003a). A perspective on judgment and choice: mapping bounded rationality. *American psychologist*, *58*(9), 697.

12. Kahneman, D. (2011). *Thinking, Fast and Slow*. Farrar, Straus and Giroux, New York.

13. Kimzan, H. S. (2012). Tüketicilerin İçsel Referans Fiyat Tercihlerinin Farklı Ürünler Bakımından Deneysel Tasarım Yoluyla İncelenmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *7*(2), 117-144.

14. Lake, L. (2009). *Consumer behavior for dummies*. John Wiley & Sons, Indiana.

15. Lowe, B. (2010). Consumer perceptions of extra free product promotions and discounts: the moderating role of perceived performance risk. *Journal of Product and Brand management*, *19*(7), 496-503.

16. Mullainathan, S., & Thaler, R. H. (2000). *Behavioral economics* (No. w7948). National Bureau of Economic Research, Cambridge.

17. Mutlu, A., & Işık, A. K. (2012). *Sağlık Ekonomisine Giriş*. Ekin Kitabevi, Bursa.

18. Nagatsu, M. (2015). *History of Behavioral Economics*. International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, Second Edition, Elsevier, 443-449, Oxford.

19. Neyse, L. (2011). *Davranışsal İktisat Çerçevesinde Güven Kavramı*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

20. Öztürk Yaprak, Z. (2018). *Kayseri İlinde Sağlık Hizmetleri Talebinin Belirleyicileri: Nested Multinominal Logit Model Analizi*. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri.

21. Phelps, C. E. (2010). *Health economics*. Fourth Edition, Pearson, New York.

22. Simon, H. A. (1997). *Models of bounded rationality: Empirically grounded economic reason* (Vol. 3). MIT press, London.

23. Smith, M. F., & Sinha, I. (2000). The impact of price and extra product promotions on store preference. *International Journal of Retail & Distribution Management*.

24. Soydal, H. (2010). *Yeni Ekonomi-Kuantum Nöroekonomi*, Palet Yayınları, Konya.

25. Strough, J., Schlosnagle, L., & DiDonato, L. (2011). Understanding decisions about sunk costs from older and younger adults' perspectives. *Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, *66*(6), 681-686.

26. Şıklar, İ. (Ed.). (2003). *İktisada giriş* (Vol. 785). Anadolu Universitesi, Eskişehir.

27. Tengilimoğlu, D. (2012). *Sağlık Hizmetleri Pazarlaması*. 2. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara.

28. Thaler, R. H. (1985). Mental accounting and consumer choice. *Marketing science*, *4*(3), 199-214.

29. Thaler, R. H. (1999). Mental accounting matters. *Journal of Behavioral decision making*, *12*(3), 183-206.

30. Ülgen, G. (2010). *İktisat bilimine giriş*. 5. Basım, Der Yayınları, İstanbul.

31. Yıldız, N. (2014). *Risk Aversion In Creative Individuals*. Izmir University of Economics The Graduate School of Social Sciences, Master of Science, İzmir.

32. Zimmerman, F. J. (2016). From Choice Architecture to Policy Infrastructure. *Behavioral Economics and Public Health*, 60.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(43)

İsmail BAYKAL

İDARE HUKUKUNDA ŞEFFAFLIK ve HESAP VERİLEBİLİRLİĞİN BAĞIMSIZ DENETİM ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATION OF TRANSPARENCY and ACCOUNTABILITY IN ADMINISTRATIVE LAW WITHIN THE FRAMEWORK OF INDEPENDENT AUDIT

ÖZ

Klasik Kamu yönetiminden yeni kamu yönetimine geçiş ile birlikte, kamu yönetimi anlayışında köklü değişiklikler olmuştur. Bu değişiklikler kamu yönetiminin her alanında olduğu gibi idare hukukunda da etkisini göstermiştir. Yeni kamu yönetimi anlayışının en önemli değişimlerinin başında şeffaflık ve hesap verilebilirlik gelmektedir. Bunun yanında klasik kamu yönetiminde bağımsız denetimin benzer bir işlev gördüğünü ifade edilebilir. Ancak idare hukuku açısından literatürde şeffaflık ve hesap verilebilirlik kavramına yer verilmekle birlikte, bağımsız denetim kavramı daha sık kullanılmaktadır. Temelde her ne kadar birbirine çok yakın kavramlar olsa da arada küçük farklılıklar vardır. Bu farklar özellikle uygulamada daha belirgin bir hale gelmekte olup, bazı uygulamalarda bu farklar çok ciddi eleştirilere neden olmaktadır. Yapılan bu araştırmada idare hukuku açısından şeffaflık ve hesap verilebilirliğin bağımsız denetim çerçevesinde ele alınmasına yer verilmiştir.

Araştırmada idare hukuku açısından şeffaflık ve hesap verilebilirlik kavramları öncelikle ayrı bir şekilde değerlendirilmiş ve yeni kamu yönetimi çerçevesinde ele alınmıştır. Daha sonra bu iki kavramın bağımsız denetim ile ilişkisi ortaya konmuştur. Araştırma sonuçlarına göre şeffaflık ve hesap verilebilirlik, yeni kamu yönetiminin bir gerekliliği olup bağımsız denetimden daha gelişmiş kavramlardır. Yine araştırmada ortaya çıkan sonuçlara göre şeffaflık ve hesap verilebilirlik, bir anlamda yeni kamu yönetimindeki idare hukukunun bağımsız denetim işlevi görmektedir.

Anahtar Kelimeler: İdare hukuku; şeffaflık; hesap verilebilirlik.

ABSTRACT

There have been radical changes in the public administration understanding with the transfer from classical public administration to new public administration. These changes demonstrated its effect in administrative law as well as in every field of public administration. Transparency and accountability are one of the most significant changes in the new public administration understanding. Furthermore, it can be stated that the independent audit has a similar function in the classical public administration. However, transparency and accountability concepts are employed in the literature regarding the administrative law, and independent audit is utilized more often. These are very close concepts in principle but there are some little differences. These differences become more specific especially in practice, and they cause quite serious criticism in some implementations. In this study, transparency and accountability in terms of administrative law have been addressed within the framework of independent audit.

This study firstly evaluates the concepts of transparency and accountability separately in terms of administrative law and deals with them within the framework of new public administration. Then, the relationship between these two concepts and independent audit is put forth. According the study results, transparency and accountability are a necessity of the new public administration and concepts which are more developed than independent audit. Furthermore, transparency and accountability act as the independent audit of the administrative law in the new public administration to some extent according to the study results.

Keywords: *Administrative law; transparency; accountability.*

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. GİRİŞ

Kamu kurumlarında ve vatandaş devlet ilişkilerinde kurumsal yapının ve idarenin hukuksal düzenlemeleri idare hukukunun temel alanının başında gelmektedir. Bunun yanında idare hukuku sadece hukuki denetimler ve düzenlemeleri değil, bunun yanında idare hukuku sadece hukuki denetimler ve düzenlemeleri değil, ayrıca doktrininin uygulamaya dökülür şeklinde inceleyen bir bilim disiplini olarak nitelendirilebilir. Bunun yanında idare hukukunun kamu yönetimi yaklaşımı ile yakından ilişkisi olduğunu da ifade etmek gerekir.

Klasik kamu yönetimi yaklaşımında vatandaş devleti oluşturan fakat devletin bekası için hak ve özgürlükleri gerekli durumlarda sınırlandırılabilir birimidir. Yeni kamu yönetimi anlayışında ise vatandaşların temel hak ve özgürlükleri daha ön planda olup devletin bunları korumak ve kollamak görevi vardır. Dolayısıyla klasik kamu yönetiminde vatandaş devletin bekası için hareket ederken, yeni kamu yönetimi anlayışında devlet vatandaşlara hizmet için var olan bir üst yapıdır. İdare hukukunda da klasik kamu yönetimi ile yeni kamu yönetimi arasındaki fark gerek uygulamalarda gerek teoride kendini göstermektedir.

Yeni kamu yönetimi anlayışının en önemli iki kavramı şeffaflık ve hesap verilebilirlik kavramlardır. Temelde ilk olarak diğer kavramlarda olduğu gibi hukuki anlamda ön plana çıkan, fakat ekonomik yönü ağır basan bu iki kavram, devletin günlük uygulamalarında ve alınan kararlardan düzenlemelere kadar tüm kamu inisiyatifinde, yapılan tüm işlemlerin ve harcamalarının tarafsız bir şekilde, herkesin ulaşabileceği bir biçimde kamu ile paylaşılmasını öngörmektedir.

Klasik kamu yönetiminde ise bağımsız denetim kavramı ön plana çıkmaktadır. Bağımsız denetimin genel tanımı ile herhangi bir kamu harcamasının ya da tasarrufunun, harcamaya da tasarrufu yapan birim ve birim çalışanlarının dışındaki üçüncü bir taraf tarafından değerlendirilmesi ve analiz edilmesi yöntemidir. Bağımsız denetim bir anlamda klasik kamu yönetiminin yeni kamu yönetimine göre eksiklerini gidermek için geliştirdiği bir yöntem olarak ifade edilebilir. Öte yandan bağımsız denetim derin yapıldığı sistemlerde dahi, bağımsız denetim yapan kişilerin bağımsızlık düzeyleri sorgulanmaktadır. Dolayısıyla klasik kamu yönetiminin yeni kamu yönetimine göre eksiklerini giderme de geliştirdiği bu aracın yeterince etkin olmadığı ifade edilebilir. Ancak bu konuda yeterli çalışma olmaması nedeniyle, bu araştırmada şeffaflık ve hesap verilebilirlik kavramları idare hukuku bağlamında bağımsız denetim yöntemi ile birlikte değerlendirilmiş ve kıyaslanmıştır.

2. ŞEFFAFLIK KAVRAMI

Şeffaflık, son yılların popüler kavramı kurumsal yönetimin vazgeçilmez bir unsuru olmaktadır. Yatırımcı güveninin kazanılmasında denetim alanında yapılan devrimlerin bir benzeri ve hatta tamamlayıcısı olarak kurumsal yönetim, özellikle son yıllarda finansal piyasalarda önemini artırmaktadır (Poroy Arsoy, 2008: 18).

Yönetimde açıklık kavramı, "saydam yönetim", "şeffaf yönetim", "gün ışığında yönetim" ve "demokratik yönetim" gibi anlamlara gelmektedir. Yönetimde saydamlık ve demokratik değerleri ifade eden "açık yönetim" ve "hesap verebilirlik" gibi kavramlar benzer anlamları ifade etmektedirler. Bu nedenle çoğu zaman bu üç kavram beraber veya birbirinin yerine kullanılmaktadır. Geniş anlamda yönetimde açıklık ve şeffaflık, halkın yönetim tarafından yürütülen iş ve işlemlerden haberdar olması, gerekli bilgi ve belgelere ulaşabilmesi, yönetime katılması, yapılanları denetleyebilmesi veya yanlışlardan hesap sorabilmesi gibi demokratik, temiz ve dürüst yönetim anlayışını ifade etmektedir (Akpınar, 2011: 240).

Siyasette şeffaflığın sağlanması, vatandaşların aşamalı olarak hem karar alma, hem de uygulama süreçlerine daha etkin olarak katılmalarını sağlar; ayrıca, kamu güvenini artırır. Yukarıdaki tanımdan yola çıkarak, bireylerin ülke yönetimine ve siyasete katılımını engelleyen en önemli unsur devletin sunduğu resmi bilginin yetersiz, eksik ve yanlış olması, kısaca, şeffaflığın sağlanamamasıdır. Bunun sonucunda, siyasetin denetimi etkisiz kalmakta ve siyasi sorumluluk anlayışı gelişmemektedir (Gençkaya vd, 2016: 12).

Ülkelerin kamu yönetiminde etik olmayan davranış sorunlarının artması, halkın devlete ve kamu bürokrasisine olan güveninin sarsılmasına ve kamu yönetiminin saygınlığının azalmasına yol açmıştır. Halkın devlete olan güvenini yeniden tesis ederek kamu yönetiminin saygınlığını korumak küresel bir reform

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

haline gelmiştir. Şeffaflık, açıklık gibi kavramlar, son yılarda en sık kullanılan kavramlardandır. Bu kavramlarla anlatılmak istenen, yönetimin otoriter tutumdan vazgeçmesi, içine girilmezliği azaltması, halkın etkilerine açık olmasıdır (Şentürk, 2005: 68).

İşletmelerde ise şeffaflık, ticari sır niteliğindeki ve henüz kamuya açıklanmamış bilgiler hariç olmak üzere, şirket ile ilgili finansal ve finansal olmayan bilgilerin, zamanında, doğru, eksiksiz, anlaşılabilir, yorumlanabilir, düşük maliyetle kolay erişilebilir bir şekilde kamuya duyurulması yaklaşımıdır. Bu ilke, faaliyet öncesini, faaliyetlerin devam ettiği süreci ve faaliyetler sonrasını kapsamaktadır (Pamuk, 2011: 136).

3. HESAP VERİLEBİLİRLİK KAVRAMI

Kamu yöneticilerinin yürüttüğü hizmetler, kullandığı yetki ve kaynaklar, onların daha çok hesap verebilir olmasını gerekli kılmaktadır. Çünkü kamu yöneticilerinin devlet yönetiminde rolü artmakta ve buna karşı mevcut hesap verebilirlik biçimleri, kamu yöneticilerinin hesap verebilirliğini sağ- lamada yetersiz kalmaktadır. Kamu yöneticileri, çağdaş devlette yasama ve yürütme fonksiyonları sürecinde etkili rol oynamaktadırlar. Yasama organında görüşülen yasa tasarılarının çoğu, ilkin kamu yöneticileri tarafından taslak metinler hâline getirilmekte ve parlamentodaki müzakereler bu metinler üzerinde yürütülmektedir (Eryılmaz ve Biricikoğlu, 2011: 20).

Hesap verme, yönetim olgusunun özünde vardır ve kaynakları yöneten her kişi ve örgütsel birimin en temel yükümlülüğüdür. Hesap verme yükümlülüğünün kamu yönetiminde oluşturduğu zincir, demokrasiler bakımından doğal ve son derece gerekli bir ilişki olarak kabul edilmektedir. Zira halkın kendini yönetmesi için demokratik yolla seçtiği vekillerinden ve onların vekili durumundaki atanmış yöneticilerden, kendilerine tevdi edilen görevlerin ifası ve kamu kaynaklarının kullanımı konularında bilgi isteme ve hesap sorma hakkı, demokratik rejimin özünde bulunan bir yetkidir. Öte yandan, hesap verme yükümlülüğü aynı zamanda günümüz kamu yönetimleri bakımından bir çağdaşlık kriteri olarak da algılanmakta; yönetimde çağdaşlık ile demokrasiyi buluşturmaktadır (Kalkan ve Alparslan, 2009: 30).

Hesap verebilirlik ilişkisinin temelde üç unsurdan oluştuğu belirtilmektedir. Bunlardan birincisi, kamu adına karar veren ve eylemde bulunan aktörün yerine getirdiği faaliyetlerle ilgili olarak bir çevreye veya makama açıklama yapmakla yükümlü olmasıdır. İkincisi, hesap soranın hesap verecek olanların yerine getirdiği davranışları ve verdiği bilgileri sorgulayabilme kanallarının bulunmasıdır. Sonuncu unsur hesap verebilirlik iliş- kileri kapsamında kötü performans için ceza, iyi performans için ise ödüllendirmenin ortaya çıkabilmesidir (Demirel, 2013: 362-363).

4. BAĞIMSIZ DENETİM

Bağımsız denetim mesleğinin en önemli unsurlarından biri, denetçiye ve denetçinin yaptığı denetim çalışmalarına duyulan güvendir. Denetim çalışmalarına güven duyulabilmesi ise, denetçinin denetim çalışmaları sırasında belirli standartlara göre hareket etmesine bağlıdır. Bu standartlara "Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları" denir (Oktay, 2013: 44).

Denetimin tanımının temelinde, herhangi bir nedenle kendilerine kaynak tahsis edilen kişi veya birimlerin, kaynakları nasıl kullandıklarının muhasebesi niteliğinde olan hesap verme sorumluluğu kavramı vardır. Hesap verme sorumluluğu, yönetsel ve mali hesap verme sorumluğu olarak ayrı ayrı incelenmelidir (Erdoğan, 2002: 56).

Bağımsız denetçinin mesleki şüphecilik anlayışıyla hareket etmesi; bağımsız denetim sürecinde şüpheli olayların gerekli özen gösterilmeden değerlendirilmesi, bağımsız denetim kanıtlarından sonuca ulaşırken gereğinden fazla genelleme yapılması, bağımsız denetimin mahiyet, zamanlama ve kapsamının belirlenerek bağımsız denetim yöntem ve tekniklerinin seçimi ve sonuçlarının değerlendirilmesinde yanlış varsayımların kullanılması gibi bağımsız denetim risklerini azaltır (Göçen, 2010: 114).

5. SONUÇ

Yapılan bu araştırmada klasik kamu yönetiminde daha yaygın görülen bağımsız denetim kavramı ile yeni kamu yönetiminde temel ilkeler olan şeffaflık ve hesap verilebilirlik kavramları idare hukuku açısından değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçlarından da görüldüğü gibi şeffaflık ve hesap verilebilirlik, idari

yapıların hukuki bir gerekliliklerinden ziyade, kurumsal bir görev ya da kurumsal bir vazife gibi görülmektedir. Dolayısıyla şeffaflık ve hesap verilebilirlik tüm kamu ile paylaşılabilen uygulama verilerini ve tasarruflarını ifade etmektedir.

Öte yandan bağımsız denetim ise kurum dışında bulunan üçüncü taraflarca idari yapıların çalışma sonuçlarını değerlendirme yöntemine dayanmaktadır. Ancak bağımsız denetimde denetçilerin ne derece bağımsız olduğu tartışma konusudur. Genellikle klasik kamu yönetimi ve daha az gelişmiş olan yönetim sistemlerinde, denetim sisteminin bağımsızlık konusu sürekli olarak tartışılmaktadır. Örneğin çoğulcu demokrasi şekli ile yönetilen bir ülkede, denetimde bağımsızlığın sağlanması daha kolaydır. Öte yandan çoğunlukçu demokrasiyle yönetilen bir ülkede, çoğunluğa sahip olan parti ya da hükümet, kendi denetim sistemini kuracak ve denetimde objektiflik ilkesinde olmayacaktır. Bu nedenle bağımsız denetimden klasik kamu yönetimi anlayışından kurtulamadığı için, modern toplumlarda idare hukukunun illeri dönem içtihatlarında yetersiz kalacaktır. Günümüzde yaşanan aksaklıklar ileride daha ciddi sorunların meydana gelme ihtimalinin büyük olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu nedenle bağımsızlık tartışmalarının yüksek olduğu bağımsız denetimin şeffaflık ve hesap verilebilirlik şeklinde geliştirilmesi, en azından bu iki yönetim aracı ile desteklenmesi gerekir. Küreselleşmenin yaşandığı ve küresel kamu bilincinin oluştuğu günümüzde, bu dönüşümün yapılması sadece ülkenin iç idare hukuku açısından değil, uluslararası anlamda da önemli bir gereksinimdir. Buna ilave olarak bu alanda yapılacak çalışmalarda, özellikle yeni kamu yönetimi çerçevesinde daha fazla ağırlık verilmesinde fayda vardır.

6. KAYNAKÇA

1. Akpınar, M. (2011). Gün Işığında Yönetim Açısından Türk Kamu Yönetiminde Açıklık ve Şeffaflık Sorunu, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Y.2011, C.16, S.2, s.235-261.
2. Demirel, D. (2013). Hesap Verebilirlikte Denetimin Yeni Rolü, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2013 17 (2): 361-378.
3. Erdoğan, M. (2002). Muhasebe, Denetim ve Bağımsız Denetimin Gerekliliği, Doğuş Üniversitesi Dergisi, 2002, (5), 51-63.
4. Eryılmaz, B. ve Biricikoğlu, H. (2011). Kamu Yönetiminde Hesap Verebilirlik ve Etik, İş Ahlakı Dergisi, Mayıs 2011, Cilt 4, Sayı 7, s. 19-45,
5. Gençkaya, Ö. F., Gündüz, U. ve Cihangir-Tetik, D. (2016). Siyasetin Finansmanı ve Şeffaflık, Siyasette Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik için İşbirliği ve Savunuculuğun Güçlendirilmesi Projesi Uluslararası Şeffaflık Derneği, Ocak 2016.
6. Göçen, C. A. (2010). Kurumsal Yönetim, İç Kontrol Ve Bağımsız Denetim: Parmalat Vakası, Mali Çözüm, Sayı: 97-2010.
7. Kalkan, A. ve Alparslan, A. M. (2009). Şeffaflık, İletişim ve Hesap Verebilirliğin Yerel Yönetim Başarılarına Etkileri, Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi Cilt 1, Sayı 1.
8. Oktay, S. (2013). Bağımsız Denetim Etkinliğinin Arttırılmasında, Denetim Hizmetinde Kalite ve Kalite Kontrol: ABD Düzenlemeleri, Maliye Finans Yazıları, Yıl: 27 Sayı: 100.
9. Pamukçu, F. (2011). Finansal Raporlama ile Kamuyu Aydınlatma ve Seffaflıkta Kurumsal Yönetimin Önemi, Muhasebe ve Finansman Dergisi Nisan/2011.
10. Poroy Arsoy, A. (2008). Kurumsal Şeffaflık ve Muhasebe Standartları, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi (C.X ,S II, 2008).
11. Şentürk, H. (2005). Belediyeler İçin Avrupa Birliği Rehberi, Belediye Yönetim Dizisi.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(44)

Dr. Öğr. Üyesi Şeyda BÜYÜKCAN SAYILIR•

SELÇUKLU TÜRKİYESİNDEKİ KONARGÖÇER GRUPLARIN İNANÇLARI ve BUNUN DEVLET DÜZENİNE YANSIMALARI

BELIEFS OF NOMADIC GROUPS IN SELJUQ TURKEY and THE STATE ORDER THEIR REFLECTIONS

ÖZ

Anadolu'ya gelmeden birkaç yüzyıl önce İslam'ı kabul eden Türkler, İslamiyet dinini benimsemelerine rağmen uygulamalarda birtakım sıkıntılar baş göstermiştir. Bu sıkıntıların başında da İslam dini ile ilgili bilgi ve donanıma sahip olanların çok az yada yetersiz olması görülmüş; bu durum da Türklerin, eski inanç, örf ve adetlerini sosyal yaşamlarında yoğunlukla devam ettirmelerine sebep olmuştur. Araştırmalarda, XIV. yüzyılda bile halen Oğuzlarda imamlık ve müezzinlik yapabilecek adamın kendi aralarından çıkmadığı ve daha ziyade ezan okuyan müezzinlerinin bile "*tat eri*" yani İranlı olduğu anlaşılmaktadır.

Yerleşik hayata geçmeyen konargöçerlerin düzen ve nizama karşı her daim "*tehlikeli ve başıboş*" hareketleri sebebiyle, tarih boyunca tabi oldukları devletler için tehdit olarak algılanmışlar ve bu tehdit "*din ve kültür*" ekseninde de yaşanmıştır. Bu nedenle de göçer kültürün "yıkıcı" etkilerine karşı yerleşik kültürü savunan Selçuklu sultanları tarafından konargöçerler, ya Horasan'ın doğusunda tutulmaya gayret edildiler yada imparatorluk ekonomisine, şehir hayatı ve kültürüne en az zarar verecek şekilde, Azerbaycan yoluyla Doğu Roma üzerine yönlendirilmeye çalışıldılar. Elbette Türkmenlerin devlet düzenine aykırı gelebilecek ve sosyal yaşamı olumsuz etkileyecek ve belki yöneticiler açısından hoş karşılanmayacak birtakım davranışlar içerisinde bulundukları da aşikârdır. Netice itibariyle Selçuklu Devleti tarafından kendilerine karşı alınan bu olumsuz tavır ve tutumlar nedeniyle kendi eski gelenek ve inançlarına, yaşayışlarına dolayısıyla atalar kültüne daha sıkı bağlanan bir konargöçer grubu karşımıza çıkmaktadır ki bu da Oğuzların Sultan Sencer zamanındaki isyanında ve daha sonra Horasan'ın tahrip edilmesinde önemli rol oynayacak olayların fitilini ateşleyecektir.

Anahtar Kelimeler: Selçuklu, Konar-Göçer, İran, Oğuzlar, Bizans.

ABSTRACT

Although the Turks, who accepted Islam a few centuries before coming to Anatolia, certainly adopt the religion of Islam, they could not fully adopt all the aspects of Islam in practice. It was observed that there were some problems in the practices because of the fact that the Turks came to Anatolia as "veteran", that the resettlement could not be provided suddenly, and that there were very few who had knowledge and equipment about the Islamic religion. This situation caused the Turks to continue their old beliefs, customs, and traditions intensely in their social lives. In the sources about the things that the Turks experienced in the first periods when they accepted Islam, it was seen such expressions as "long-bearded Persian calls for dawn prayer". From this information, it is understood that the man, who could perform as imam and muezzin, did not come out among themselves in Oghuzs even in the XIV century and that the muezzin who recited the azan were "Persian".

On the other hand, it was obvious that the Turkmen had some behaviors that may contradict the state order and affect the social life negatively, and these behaviours would not be welcomed by the administrators. As a result, due to these negative attitudes taken against them by the Seljuk State, we can observe a nomadic who were more closely connected to their old traditions and beliefs, their lives, and therefore to the cult of ancestors. This will ignite the events that will play an important role in the Oghuzs rebellion during the reign of Sultan Sencer and later in the destruction of Khorasan.

Keywords: *Seljuq, Nomad, Iran, Oghuzes, Byzantium.*

• Dr. Öğr. Üyesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, Eskişehir/TÜRKİYE, sbuyukcan@yahoo.com

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Bu çalışmada Türklerin Anadolu'ya yerleşmelerinin ilk dönemlerinde konargöçer grupların inanışları ve bunun devlet düzenine yansımaları konusu incelenmiştir. Konu Selçuklu Türkiyesi sınırları ile sınırlandırılmış ve inançların devlet düzeni ile çakışması veya uyuşmasından kaynaklı ortaya çıkan durumlar göz önüne serilmeye çalışılmıştır.

1015 yılından itibaren başlayan keşif seferleriyle Anadolu'da yeni bir yurt kurma gayesiyle hareket eden Türkler, 1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra, Anadolu topraklarını doğudan batıya doğru fethetmeye başlamıştır. Selçuk fütuhatından sonra Anadolu'ya gelip yerleşen kitleler arasında, Karluklar, Kalaçlar, Kıpçaklar, Agaçeriler gibi muhtelif Türk zümrelerine mensup kitleler bulunmakla beraber, büyük çoğunluğunu Oğuz Türkmenleri oluşturuyordu. Anadolu Selçuklu Devleti'nin kuruluşundan sonra da bu fetihler devam etmiş ve bu tarihten sonra, daha planlı ve sistemli olarak yürütülmüştür. Anadolu Selçuklu Devleti'nin yükselişiyle birlikte yeni göç dalgaları birbirini takip etmiştir.

Bu göç dalgalarının sebepleri arasında sayılabilecek, XII. yüzyıl Anadolusunun, daha iyi yaşam bulma arayışıyla paralel olarak yapılan çeşitli mücadele ve seferlerin yanısıra, Türk-Bizans mücadeleleri ve muhtelif Türk hükümdarları ile kumandanları arasındaki husumetler sayılabilir. Bu devirde, nüfus itibariyle de epey zayiata uğrandığı muhakkaktır. Fakat bu gelişmelerden etkilenen yalnız Türk unsuru değildi; İslâm dünyasının muhtelif sahalarından -macera hevesi, kazanç, gazâ gibi çeşitli sebeplerle Anadolu'ya koşup gelen başka unsurlara mensup kitleler ve Anadolu'nun-Ortodoks kilisesinin Rumlaştırmağa çalıştığı- eski halkı ile daha fazla sahil memleketlerinde kalabalık olan Rumlar ve benzeri Anadolu ahalisinin bundan olumsuz manada etkilendiği bir dönemden geçmektedir. Bununla birlikte, Anadolu'ya gelenler arasında yalnızca göçer unsurlar olmayıp aynı zamanda Oğuzlar arasında yerleşik hayat görmüş, şehir hayatına alışık kültürlü, bilgili insanlar ve cemaatler ve hatta köklü aileler de vardı. Anadolu'ya her yerden gelip yerleşen bu topluluklar, alışkanlık, anane ve farklı kültürleriyle mevcut siyasi yapı ve toplumsal yapıyı etkilemiştir. Bu fetihler esnasında Anadolu'da, Bizans İmparatorluğu'nun Rumeli'den getirip hudutlarda yerleştirmiş olduğu birtakım Hıristiyan veya Köprülü'nün ifadesiyle "Putperest" Oğuz ve Peçenek kitlelerine dahi tesadüf edilmişti. (Köprülü 1959:41) Özellikle Anadolu'daki gayrimüslimlere devletin sağladığı imkân ve hoşgörü ortamının da katkısıyla oluşan ihtidalar sonucu, Anadolu'da farklı bir dini-tasavvufi, sosyal ve kültürel çevre meydana gelmiştir. Bu farklı kültürel yapılanmalar, dini ve fikri zümreler arasında mücadele ve rekabetin, dolayısıyla da siyasi görüş ayrılıklarının yaşanmasına sebep olmuştur. (Bayram 2005:65)

Göçlerle gelen bu farklı topluluklar, Anadolu Selçuklu Devleti tarafından hayat tarzı ve kültürlerine uygun olarak planlı iskân politikalarıyla gerekli görülen yerlere bazen toplu, çoğu zaman da "parçalayarak" devlete karşı bir güç olmamaları tedbiriyle ilk dönemlerde yerleştirilmeye başlanmışlardır. Anadolu'ya göçen Oğuzların çoğunluğu konargöçer bir hayat tarzı sürdürmekteydi. Aşiretler ve boylar halinde ve davar sürüleriyle birlikte otlak ve mer'aları dolaşıyorlardı. Anadolu'ya geldikten sonra da asırlarca konargöçer topluluklar olarak bu hayatlarını sürdürmüşlerdir. Bir kısım konargöçerlerin ise yerleştikleri alanlarda orduya hizmet bağlamında nakliyecilik, ulaşım hizmetleri, ağaç işleri, kalelerin bakım, tamir, onarımı ve madenlerde çalışma gibi çeşitli hizmetlerde bulunmuşlardır. Bu yerleşme ve iskân esnasında, gerek Selçuklular ve gerekse Osmanlılar döneminde merkezi otorite tarafından bu topluluklar, çeşitli gerekçelerle, birtakım sıkıntı ve aksaklıkların yaşanmasına sebep olacak uygulamalarla da karşılaşılmıştır. Konargöçerler topluluklar, bağımsız bir yaşama alışkın olduklarından, büyük bir kısmı, sistemin içinde olmayı dolayısıyla da "tahta kapulu"luğa çok da razı değildi. Konargöçerlerle merkezi sistem arasındaki en birincil mesele ve sorunların kaynağı da esasen bu iskân konusuydu.[162] Nitekim, Selçuklu döneminde bile Vezir Nizamülmülk'ün Melikşah'a "*Sayıları küçümsenemeyecek kadar çok olan Türkmenler, her ne kadar bize bezginlik getirmişlerse*

[162] Aşiretlerin iskân edilmesinde yaşanılan sıkıntılarla ilgili özellikle Osmanlı döneminde oldukça fazla arşiv kaynakları bulunmaktadır. Bu belgelerden, çoğunlukla halî ve harap olmuş veyahut savaş dolayısıyla boş kalmış toprakların şen ve âbâdan yapılması hususu üzerinden devletin hareket ettiği anlaşılmakta olup aşiretlerin kimi zaman yaşam tarzlarına uymadığından kimi zaman da iskân edildikleri yerleri beğenmemelerinden kaynaklanan sorunların çıktığı görülmüştür. Aşiretlerin bu hoşnutsuzluğunu bertaraf etmek için devletin teşvik ve tedbir amaçlı aldığı önlemlerin başında da vergi muafiyeti meselesi gelmektedir. Çalışmamızın konusunun kapsamı dışında olduğundan bu konu ile ilgili ayrıntılı çalışmalar hakkında bakınız: Cengiz Orhonlu, **Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskânı**, Eren Yay., İstanbul 1987; Yusuf Halaçoğlu, **XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi**, TTK, Ankara 2006.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

de devlet üzerinde hatırı sayılır derecede hakları vardır. Nitekim devletin kuruluş aşamasında nice sıkıntılar göğüsleyerek hizmette bulunmuşlardır. Dahası hısım akrabadandırlar " öğüdü, Anadolu'ya yapılan bu yerleşmelerde daha ilk dönemlerden itibaren Türkmenlerin devlete kazandırılması için uhûletle ve sükûnetle hareket edilmesi gerektiği noktasında aydınlatıcıdır. (Nizamülmülk: XX)

Anadolu ve Rumeli'de yaşanan bu müthiş sosyal hareketlilik ve dinamizm kısa sürede küçük siyasi teşekküllerin doğuşuna zemin hazırlamıştır. Anadolu coğrafyasının İslamlaşmasında uzun asırlar boyunca önemli rol oynayacak pek çok âlim, şeyh, derviş, tarikat ehli, çeşitli dini cereyanın taşıyıcıları, bu dönemde birtakım inançların, geleneklerin ve kültür unsurlarının halk arasında yayılmasını ve benimsenerek yerleşmiş olmasına katkıda bulunmuşlardır. (Ocak 1981: 32-33) Kendilerine Horasan Erleri denilen Ahmed Yesevi Ocağı'ndan olan Türkmen dervişler kalabalık cemaatler halinde Anadolu'ya yayılmaktaydılar. (Sümer 1960: 567) Anadolu'da bu dönemde ortaya çıkmaya başlayan çeşitli tekke, tarikat ve zaviyeler aracılığıyla dini ve tasavvufi hayat gelişirken bir yandan da özellikle "ehl-i sünnet" akidesini benimsemiş tarikatlarla devlet arasında kontrollü ve rasyonel bir ilişki geliştirilmeye çalışılmıştır. Konya'da "vahdet-i vücud" adlı tasavvuf felsefesinin zirve ismi Muhyiddin İbn Arabî, onun önde gelen talebesi Sadreddin-i Konevî, Evhadüddîn-i Kirmânî, Müeyyededdin-i Cendî, Sa'deddin-i Fergânî ve Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, Tokat'ta Lemeât sahibi Fahreddî-i Irâkî, Kayseri ve Sivas'ta Mirsâdü'l-İbâd sahibi Necmeddîn-i Dâye ve Kırşehir'de Hacı Bektâş-ı Veli bunlardan bazılarıdır. Bunların yanısıra fütüvvet teşkilatının Anadolu'daki uzantısı sayılabilecek bir esnaf kuruluşu olan Ahilik[163], Anadolu toplumunun özellikle büyük yerleşim merkezlerinde ekonomik ve sosyal hayatını tanzim eden çek önemli bir teşkilattı. Âşıkpaşazâde'nin Ahîyân-ı Rum (Anadolu Ahileri) şeklinde bahsettiği bu teşkilat, XIII. yüzyılın ikinci yarısından XV. yüzyılın ortalarına kadar Anadolu'nun sosyal ve kültürel hayatını etkilemiştir. Bununla birlikte bu teşkilattan başka, Âşıkpaşazâde'nin farklı birer zümre olarak, Gâziyân-ı Rûm (Anadolu Gazileri veya Alperenleri), Bâcıyân-ı Rûm ve Abdalân-ı Rûm adlı dini-tasavvufi zümreleri de XIII. ve XIV. yüzyıl Anadolu'sunda faaliyet gösteren tasavvuf akımları arasında zikredilmektedir. Bu tarikatların Anadolu'daki ihtişamlı dönemleri XV. yüzyıl ve sonrasına rastlamaktadır. (Türer 2014: 256, 257) Selçuklu döneminden başlayarak Osmanlı Devleti'nin klasik dönemine kadar uzanan bu süreçte Anadolu'nun sosyal yapısı, etnik bakımdan çok çeşitli unsurları bünyesinde barındırsa da etnik temele değil fakat dini telâkkiye bağlı bir yapılanma ve bununla ilgili ihtiyaçların ortaya çıktığı, kültürel-siyasi ve sosyal etkilenmelerin yaşandığı bir yapı halini alacaktır. (Emecen 2018: 353) Bu tasavvufi akımların Anadolu'nun İslamlaşmasına katkıda bulunmasının yanısıra özellikle İslamiyeti kabul eden Oğuz Türkmenlerinin bu tarikleri bu kadar kolay ve hızla girmesi ve bunları benimsemesinin sebebi muhtemelen, Anadolu'ya gelmeden önceki Orta Asya Türk kültürüne dair Gök Tanrı, Atalar kültü ve tabiat unsurlarının kutsal kabul edilmesi gibi eski Türk inancına dair izlerin bu tarikatlar vasıtasıyla İslami unsurlarla bezenerek hali hazırda devam etmesidir. (Köprülü 2005: İnan 1976) Selçuklu ve Osmanlı'nın kuruluş yıllarında bu konargöçer grupların, Türkleştirme ve İslamlaştırma yani "şen ve âbâdan eyleme" politikalarında katkısı yadsınamayacağından bir nebze de olsa bu etkilere anlayışla yaklaşıldığı söylenilebilir. Yalnız özellikle Osmanlının 16 ncı asırda sürdürdüğü politikalarla, devletin Bektaşiliğe karşı gösterdiği anlayış, hoşgörü ve yaklaşımla, Anadolu'daki Rafiziliğe bakış arasında oldukça büyük farklılıklar oluşmuş ve Rafiziliğin yayılmasına hiçbir surette izin verilmeyerek bu gibi dini yapıların olduğu yerler, daima kan ve ateşle bastırılmış; bu çerçevede şedid önlemler alınmıştır.[164] (Ahmet Refik: 1994, 13, 61, 62, 78, 79, 80, 82, 84)

[163] Anadolu'da Ahiliğin kurulup gelişmesinde, Ahi Evren ismiyle tanınan Şeyh Nâsıruddîn Mamud'un çok önemli bir rolü olmuştur. Tarih boyunca Türkiye'de özellikle debbâğların ve diğer sanatkârların piri olarak kabul edilmiştir. Ahilik konusu, uzun izah gerektirdiğinden başka bir yazının konusu olup bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Neşet Çağatay, **Bir Türk Kurumu Olan Ahilik**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay: 123, Ankara 1974.

[164] Ahmet Refik'e ait, 16 ncı yüzyılda Osmanlı Devleti'nin "Kızılbaş" olarak nitelediği, kanunlara aykırı hareket eden Türkmen ve yörükler hakkında düzenlenen 54 fermanı içeren çalışmada konuyla ilgili olan fermanlardan bazıları şunlar hakkındadır: 1567 tarihli, "Beypazarı'nda softaların isyanı ve küfür eden bir yörüğün ateşte yakılmasıyla" ilgili belge; 1568 tarihli, Amasya yöresindeki mülhidlerin (dinsizlerin) haklarından gelindiğine ve bundan sonra alınacak önlemleri içeren belge; 1570 tarihli, Amasya ve Merzifon'daki Kızılbaşların cezalandırılmasıyla ilgili olan belge; 1576 tarihli bir, Çorum Beyi ve Orta-pare kadısına gönderilen, Rafiziliğe ait kitapların zaptedilmesine dair hüküm ve 1577 tarihli Zulkadriyye Beylerbeyi ve Elbistan kadısına gönderilen hükümde İnaç köyünde Yitilmiş Abdal adlı şahıs hakkında daha önce Kızılbaş olduğu "iddia" edilmiş olup bu kişiyi

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Selçuklu Türkiyesi'nde ise, dönemin Selçuklu hanedanı üyelerinin bazıları "Mu'tezile Mezhebi" eğiliminde idiler. Bu dinî anlayışı benimseyen Selçuklu devlet adamlarının uygulamalarında da bu husus açıkça görülmektedir. Bilindiği gibi Mu'tezile Mezhebi, İslâmın doğuşundan bir asır sonra ortaya çıkmış; İslâm dinini akıl, ölçü ve kurallarına göre yorumlayan dinî ve felsefî bir harekettir. Mu'tezile Mezhebi mensuplarına İslâm Dünyası rasyonalistleri (Akliyecileri) denir. Selçuklu Hanedan üyeleri arasında görülen bu dinî eğilimin, hanedan üyelerine hocalık yapan Harezmli Türkmen Danişmend Ali Taylu'dan kaynaklandığı görüşleri ağır basmaktadır. Büyük Selçuklu Devleti'nin kurucusu Selçuk Bey'in oğlu Mikâil'in büyük oğlu Sultan Tuğrul Bey Dandanakan Zaferi'nden sonra Sultan olunca, kitabet ve inşa sanatında yetkin bir elemana ihtiyaç duydu. Bunun üzerine kendisine Ebû Nasr el-Kündurî tavsiye edildi. Vezir olan Kundurî, makama geldikten sonra Mu'tezile mezhebini devletin resmî dinî görüşü haline getirdi ve bu yönde uygulamalara başladı. Onun bu uygulaması Horasan'da, Eş'arî ve Şafi'i Mezhebi mensupları arasında büyük rahatsızlıklara yol açtı. (Bayram, 2005: 136)

Dönemin Abbasî halifeleri Eş'ârî mezhebi savunucuları konumunda idiler. Abbasi Halifesi Harun er-Reşid ve oğulları zamanında Abbasîler Mu'tezile Mezhebi'ni resmî mezhep olarak kabul etmiş ve bu resmî dinî anlayışa muhalefet eden veya kabul etmeyenleri cezalandırmışlardır. Fakat Mu'tezile mektebinde yetişen İmam Ebu'l-Hasan el-Eş'ari'nin (330/942) bazı itikadî mes'elelere farklı yorumlar getirmesi ve fikirlerinin kabul görmesi sonucunda Mu'tezile mensupları ile Eş'ariler arasında büyük bir fikrî ve dinî mücadele meydana geldi. Bu mücadelede tasavvufî çevrelerin de Eş'arilerin yanında yer almaları, onların galip gelmelerinde önemli rol oynadı. Çünkü akliyeci (Rasyonalist) olan Mu'tezile mensupları, tasavvufî düşünceye muhalif idiler. Eş'arilik Hilafet merkezi olan Bağdat'da büyük bir kabul gördü ve zamanla Abbasî Devleti yetkilileri de Eş'ariliğe meylettiler ve bu mezhebin hamisi konumuna geldiler. (Bayram 2005: 134)

Mu'tezilelileri takibata almaya ve hatta cezalandırmaya başladılar. Selçuklu Devleti'nin kuruluş yıllarında Irak ve Horasan'da itikatta Eş'arî Mezhebi, amelde Şafiî Mezhebi hakim durumdaydı. Selçukluların ilk zuhur ettiği bölgeler olan Maveraünnehir'de Maturidi Mezhebi, Harezm'de ise Mu'tezile Mezhebi hakimdi. Selçuklu ailesinin tanınmış üyelerinden olan Anadolu Selçukluları hanedanının ceddi Kutalmış'ın da Mu'tezile mezhebinden olduğu anlaşılmaktadır. İbnü'l- Esîr'in Kutalmış hakkında verdiği bilgiler bunu göstermektedir: "*Şaşılacak şeydir ki, Kutalmış Türk olmasına rağmen astronomi ilmini çok iyi biliyordu. Bundan başka felsefe geleneği ile ilgili bilimleri de biliyordu. Kendisinden sonra oğulları ve ahfadı da felsefe geleneğinden gelen ilimleri öğrenmeye devam ettiler ve bu alanda isim yapmış olan bilim adamlarını himayelerine aldılar. Bu durum onların dinî inançlarında pürüz meydana getirdi.*" (Bayram 2005: 135) Hakikaten de Selçuklu devlet başkanlarının Mutezile eğiliminden dolayı, ilk 130 yıl boyunca Anadolu'da te'lif edilen eserlerin hemen tamamı tıp, astronomi (heyet) matematik, felsefe gibi aklî ve tabiî ilimlere dairdir. Bu dönemde Anadolu'da bulunan bilim adamları bu yönde faaliyet göstermişlerdir. Ancak XIII. Yüzyıldan itibaren dinî ilimlere, özellikle de Tasavvufa ve Sünnî İslâmî anlayışa hızlı bir yöneliş olmuştur.

Eş'arî ve Şafiî mezhepli olan Nizamü'l-Mülk'ün, Selçuklu Veziri olmasından sonra, Eş'arî ve Şafiî Mezhebini Büyük Selçuklu Devleti'nin resmî mezhebi konumuna getirdi. Bu mezhebin yerleşmesi ve tutunmasını sağlamak için de "Nizamiye Medreselerini" açtı. Zamanla Büyük Selçuklu Devleti'nin dinî politikası ve Nizamiye Medreseleri'nin yarattığı dinî atmosfer, Anadolu'da da etkisini göstermiştir. Nitekim "Akaid-i ehl-i sünnet" adlı eserin sahibi Ömer b. Muhammed es-Savî'nin de Nizamiye Medreseleri'nin en tanınmış müderrisi İmam Gazzalî'nin paralelinde bir dinî anlayışta olduğu görülmektedir. (Bayram: 2005, 137, 139, 140) Anadolu'ya gelip yerleşen Türkmenler arasında Danişmendoğulları da bu siyasi atmosfer içerisinde yerlerini almışlardı. Özellikle, Melik Ahmed Gazi'nin, bir yandan fütuhat ile uğraşırken, bir yandan da fethettiği beldelerde yoğun bir kültürel faaliyet içinde bulunduğu, ülkesinde ilmî ve dinî çalışmaları başlattığı anlaşılmaktadır. Danişmend Oğulları itikatta Mu'tezile Mezhebi'ne yatkın ve felsefî geleneğe bağlı oldukları gibi, amelde de Hanefî Mezhebi'ne mensup idiler. Danişmend İli'ndeki Medreselerde Hanefî fıkhı tedris ediliyordu. Ebu Hanife akliyeci bir fakih olduğu için eskiden beri Mu'tezilîler amelde Hanefî Mezhebini tercih etmişlerdir. Bu yüzden Danişmend İli'ndeki fakihlere "*Türkmen Hanefî Fukaha*" denilmiştir. Hatta o

bir başka "töhmet" yoluyla (suç yükleyerek) tutuklayıp hakkından gelinmesine" dair dönemin dikkat çeken şedid cezalandırmaları üzerine hükümler görülmektedir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

dönemde Hanefî sözü ile Mu'tezile Mezhebi kastedilmekteydi. Bu Danişmendli geleneği, Danişmendli Türkmenlerin dinî eğilimini şekillendirmiştir. Anadolu'da özellikle Sivas, Amasya, Tokat, Kayseri, Çorum ve Niksar yörelerindeki Danişmendli oğullarından Türkmenler müteşerri' bir dinî anlayışa sahip olmuşlardır. Rüknü'd-din Süleyman-şah ve Alâü'd-din Keykubad bu bölgenin melikleriydiler. Bu iki şehzade sultan oldukları zaman bu bölgedeki dinî zihniyeti iktidara getirmişler, destek vermişler ve gelişmesine vesile olmuşlardı.

Babası I. Alâü'd-din Keykubad'a suikast düzenleyerek iktidara gelen II. Giyasü'd-din Keyhüsrev ise, İranî çevrelerin desteklediği şehzadeydi. II. Giyasü'd-din Keyhüsrev iktidara gelince Türkmen çevreler üzerinde şiddetli bir dinî ve fikrî baskı kurmaya çalıştı. Eski dinî ve kültürel zihniyeti yok etmeye yönelik politikalar uygulamaya başladı. Nitekim iktidara geldiği yıl 1237 (635) yılında Eğirdir'de yaptırdığı hanın kitabesinde kendisini zamanın Keyhüsrev'i ve Zü'l-Karneyni (İranî çevrelerin padişahı) ve İkinci İskender (Rum halkın kralı) olarak adlandırmıştır. Türkmenleri kâfir ve müşriklerle bir tutarak onları, kendisine itaat etmeyen, bağı, zındık ve havaric diye anmakta ve kendisini onları ezen, göz açtırmayan, iflahlarını kesen bir hükümdar diye tarif ettiği görülmüştür. İktidarının ilk yılından itibaren Türkmenlere karşı savaş başlatmıştır. Bu çerçevede de pek çok Türkmen ileri gelenleri öldürtmüş; Baba İlyas'ın halifelerinden Şeyh Uban ve Emirce Sultan bunlardan birkaçı olup Baba İlyas, Ahi Evren Hace Nasirü'd-din, Ahi Ahmed'i de tutuklatmıştır. Netice itibariyle bu baskı ve uygulamalar üzerine Danişmend İli'nde Türkmen Babalar, tarihte "*Babaîler İsyanı*" diye bilinen Türkmenlerin devlete karşı başkaldırışı olan isyanı başlatmışlardı. (141, 142)

1261(659) yılında Sultan II. İzzü'd-din Keykavus'un Anadolu'yu terk etmesinden sonra Danişmend İli'nin mutlak hakimi konumuna gelen Selçuklu Emiri Pervane Müinü'd-din Süleyman bu yörenin kültürel karakterini değiştirmek için, hem yoğun bir ilmî ve fikrî faaliyet içine girmiş, hem de yöredeki Türkmenler üzerinde ağır bir siyasî ve kültürel baskı uygulamaya başlamıştır. Kırşehir Emiri Cacaoğlu Nuru'd-din ve oğlu Emir Polat da aynı şeyi Kırşehir yöresinde gerçekleştirmeye çalışıyorlardı. Bu yöredeki Türkmen ve Ahilerin mal ve mülklerinin, tekke ve medrese gibi iş yerlerinin ellerinden alınmasına dair Sultan IV. Kılıç Arslan'dan ferman da alınmıştı. Bu baskılardan dolayı pek çok Türkmen Beylerin, boyların ve fikir adamlarının bu yörelerden uç bölgelere göçtükleri görülmektedir. Kadı Burhanü'd-din devri (1345-1398) tarihçisi Aziz-i Esterabadî, Kadı Burhanü'd-din iktidara gelmeden önce yaşanan yoğun göçlerden ötürü Selçuklular döneminin Kırşehir ve Aksaray gibi mamur şehirlerinin köy durumuna geldiğini belirtmektedir. (Bayram, 2005; 143-Esterabadi, 1990; 397)

Bir yandan da Evhadü'd-din-i Kirmani gibi gezgin Türkmen şeyhlerin, Anadolu'daki seyahatları esnasında tanıklık ettiği olaylar sonucu haksızlığa uğramalarına engel olmak adına çalıştıklarını da görmekteyiz. Örneğin, Şeyh Evhadü'd-din-i Kirmani, Kayseri'de Türkmenleri taciz eden bazı ümerayı bir mektup yazarak Sultan Alaü'd-din Keykubad'a şikayet etmiştir. Alaü'd-din Keykubad'ın da geciktirmeden Türkmenler lehine bir siyasetle gereğini yapmış olduğu görülmektedir.(Bayram, 2011; 71)

Orta Asya kökenli Yeseviyye, Hacegân ve Kübreviyye tarikatlarından Kübreviyye'nin Anadolu'daki en ünlü temsilcisi Necmü'd-din-i Daye'nin anlatımlarına bakıldığında, Türkiye Selçukluları döneminde özellikle köylerin dizaynında, köylerde yaşayanların Türk töresi ve İslam ahlakı, terbiyesiyle yetişmelerinde bu tarikatın etkisinden bahsedilmektedir. (Bayram, 2011; 73) Konargöçer Türklerin İslamiyeti kabulden önceki devirlerde girdikleri dinleri ve bunlar çerçevesinde yaşadıkları dini hayatın izlerini Bektaşî menâkıbnâmelerinde görülebilmektedir. Bir velinin kerametlerini anlatan kısa hikayelerden oluşan menkâbeler, Türk dini ve kültüründeki bu değişim ve dönüşümlerin izini sürmek açısından önemli bir kaynaktır. Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî, Vilâyetnâme-i Sultan Şucâuddîn, Vilâyetnâme-i Hacım Sultan, Vilâyetnâme-i Otman Baba, Vilâyetnâme-i Abdal Musa eski Türk inançlarının motiflerinin bulunduğu menâkıbnâmelerden bir kısmıdır.[165] Bektaşi menkabelerinde en sık geçen eski Türk inancı motiflerinden biri, "ateşe hükmetmek"tir. Menakıbu'l-Kudsiyye'ye göre, Köre Kadı adlı bir Selçuklu kadısı, Baba İlyas'ı tahrik ederek ondan bir keramet göstermesini istemiştir. Köyün ortasına büyük bir ateş yaktırarak müritlerinden

[165] Bu menakıbnamelerde geçen eski Türk inanç motifleri ile ilgili olarak %10 tabiat kültleri, %25'i Şamanizm, %33'ü Uzak Doğu ve İran dinleri ve %32'si Kitab-ı Mukkades olarak motiflerde bir dağılım gösterdiği tespit edilmiştir. Ahmet Yaşar Ocak, **Alevi ve Bektaşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri**, İletişim Yay., İstanbul 2017, s. 280.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

birkaçının bunun içine girmesini, yanıp yanmayacaklarını görmek istediğini söylemiş ve bu talep üzerine ileri gelen müritlerinden Oban, şeyhten izin isteyerek ateşin içine girmiştir. Fakat ateş onu yakmayarak ne tarafa dönerse oradaki ateş sönmüştür. (Artun 2004) Aslında bu ve bunun gibi menkıbelerde geçen sayısız örnekten de anlaşılacağı gibi, bu etkileşim ve eski inançlarından bir parça bulma heves ve isteği, henüz XIII. yüzyılda bile tam anlamıyla İslamlaşmamış göçer ve konargöçer Türkler arasında bu gibi tarikatların kolayca yayılma imkânı bulmasına sebep olmuştur.[166] Bugün dahi etkileri hissedilen Orta Asya Türk inanç ve kültürel izlerinin ilk adımları bu şekilde şekillenmeye başlamıştır. (Kalafat 2016:Blochet 1331)

Anadolu İslamının tarikatlar vasıtasıyla Türkmenler üzerindeki etkisi XIII. yüzyılın ikinci yarısına doğru Seyyid Ebu'l-Vefa Bağdadî tarafından kurulmuş olan ve Baba İlyas-ı Horasanî'nin temsil ettiği Vefailik tarikati[167] içinde yeni bir bağdaştırmacı (senkretik) heterodoks akım meydana geldi. Babaî hareketi adıyla nitelenen bu akım, XIV. yüzyılın başlarına kadar gelişerek Rum Abdalları (Abdalan-ı Rum) denilen zümreyi meydana getirdi. Bu zümre, Osmanlı Devleti'nin kuruluş yılları boyunca fetihlerde ve iskân hareketlerinde de önemli vazifeler görmüşlerdir.

Türklerin kendi benliklerine göre girip benimsedikleri tarikatlardan Kâzerûniyye diğer adlarıyla İshâkiyye veya Mürşidiyye tarikatları en eski İslam tarikatlarından biri olup daha ziyade mürşitlerini halk arasında fakir, ziraatçılıkla geçinen, garip ama "deli yürekli, savaşçı, delişmen" kişiler arasından seçmesi açısından da ilginçtir. Müritleri aynı zamanda hudut ve serhat boylarında olan tekkelerde yaşamakta olup "*enerjilerini fitne ve fesada ayırmayıp cihat gibi daha kutsal hedeflere ayırmaları gerektiğini*" salık veren bir tarikattır. (Üremiş 2010: 321, Gündüz 1989: 100) Bu tarikat da devletin fetih ve iskân hareketlerinde belki de tarikat vasıtasıyla kontrol altında tuttuğu ve daha "yararlı" işler için "deli yürekli Türkmenleri" kullandığı bir mecra olma özelliğinde idi. Netice itibariyle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında tarikat, tekke ve zaviyelerin geniş ölçüde etkili olduğunu ve buralara intisap eden Müslümanların "uzlet"e çekilerek "mistik hayat" yaşama yerine "Alperen" ruhu ile "gaza ve cihat" etmelerinin bizatihi devlet tarafından sürdürülen bir politika olduğu bilinen bir gerçektir.

Eski Türklerden beri bütün Türk toplumlarında (Hazarlar, Karahanlılar ve dahi Oğuzlar) iki sınıfın varlığı sözkonusudur. Bunlardan biri, ak budun diğeri kara budun. Dinin etkisi ve dönüşümleri, genellikle bu toplumsal gruplarda aynı anda ilerlememiş, dolayısıyla da yönetici sınıfın kabul edip benimsediği din, çoğu zaman halk ile bir paralellik teşkil etmemiştir. Buna örnek olarak, X. yüzyılın ortalarında toplu olarak Müslüman olan Bulgar Türkleriyle Karahanlı Devleti'ne tabi Türklerin XI-XII. yüzyıllarda büyük şehir ve kasabalarda yaşayanları, İslam dinini epeyce benimsemiş olduklarından şüphe yoktur. Fakat aynı şey, köy halkı ile göçebe boyların Müslümanlığı için söylenilemez. Bazı araştırmacılar bu toplulukların Müslümanlığının daha ziyade "formaliteden" ibaret olduğunu dile getirmektedir.[168] Örneğin, XVIII. yüzyılda

---

[166] Oğuzların tam anlamıyla İslamlaşması asırlar sürmüştür. Öyle ki, Kıpçak Bozkırlarının İslamlaşması IX. yüzyıldan XIV. yüzyıl başlarına kadar devam etmiştir. Bkz. Abdulkadir İnan, a.g.m., s. 20.

[167] Vefâiyye tarikatı, Selçuklu ve Osmanlı hâkimiyeti altına girecek topraklarda hatırı sayılır bir etkiye sahip olmuş, Anadolu'daki İslam kültürünün şekillenmesinde büyük rol oynamıştır. Tarikat ana hatlarıyla Irak,
Suriye ve Anadolu sahasında uzun yıllar etkisini sürdürmüştür. Tarihi seyrine bakıldığı zaman Vefâiyye'nin bazı bölgelerde sünni bazı bölgelerde ise gayrisünii bir karakter arz ettiği görülür. Bazı dönemlerde ise aynı coğrafyada her iki yönüyle de temsil edildiği görülür. Vefâiyye tarikatı Seyyid Ebu'l-Vefâ'nın halifeleri vasıtasıyla yaşadığı farklı kesimler üzerinde derin bir etki bırakmıştır. Tarikatın Anadolu'daki en önemli temsilcisi şeyhin vefatından yaklaşık yüz yıl sonra yaşayan ve kendi adıyla bir tarikat kurduğu anlaşılan Türkmen şeyhi Dede Garkın'dır. Onun temsil ettiği gelenek Baba İlyas Horasanî ve bu sonuncusunun ailesine mensup şeyhler tarafından temsil edilmiştir. Vefâî tarikatının kurucusu ve Vefâilik hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Yaşar Ocak, "Ebu'l-Vefâ Bağdadî", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, X, Ankara 1994, ss. 347-348.; Ahmet Yaşar Ocak, "Türkiye Selçukluları Döneminde ve Sonrasında Vefâî Tarikatı (Vefâîyye)", **Belleten,** LXX/257. 111-154, Ankara 2006; Haşim Şahin, "Selçuklu ve Erken Dönem Osmanlı Döneminde Vefaiyye Tarikatı", **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, 39-54, Ankara 2014.

[168] Ahmet Yaşar Ocak, bu hususla ilgili olarak, mevcut bilimsel veriler çerçevesinde, Türklerin İslamiyet'e geçişinin, ne milliyetçi muhafazakar tarih tezinin, ne de karşıt tezlerin ileri sürdüğü gibi olmadığının bu sürecin çok daha farklı boyutları olduğunu dile getirmektedir. "Türklerin Müslüman olmadan önce de İslam'a çok yakın dini inançlara sahip oldukları, bu sebeple ona hiç yabancılık çekmeden ve direnmeden kolayca uyum sağladıkları" veya "büyük baskılar ve katliamlar sonucu ve zorla İslam'a sokuldukları" şeklindeki tezlerin yüzde yüz gerçeği yansıtmadığı, aksine bu sürecin, çok karmaşık siyasi, sosyo-ekonomik ve kültürel birtakım şartların güdüm cereyan ettiği ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bu iki karşıt ideolojik tezin ileri sürdüğü tarzda

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Kıpçak bozkırlarında göçüp konan Kazak-Kırgızların Müslümanlığı gibi Şamanizmle karışık bir Müslümanlık boyutundaydı. (İnan 1952: 20)Türklerdeki sosyal yapı, ak budun; kağan, han, yabgu yada bey çıkaran soylu yada ünlü oğuş ve uruk üyelerinden oluşan alp savaşçı ve yiğit idarecilerdir. Bu anlamda Selçuklu Türkiyesi'nde hem Çağrı bey hem de Tuğrul Bey Müslüman olsa dahi, yanındakiler veya kara budun denilen toplumun bir bölümü, anında Müslümanlığı kabul edip benimsemediği olgusu devrin siyasi ve toplumsal olayları ışığında söylenebilir. Dolayısıyla Anadolu'ya gelen bu topluluklar, göçer kültürün de etkisiyle, geçmişten getirdikleri alışkanlıklar, örf, adet ve ananeleri İslamiyete geçtikten sonra belki şekil değiştirdi fakat tümüyle unutulmadı. Konuyla ilgili olarak, Yağmur Bey'in oğlunun peşinden Balhan Dağlarından inen bütün Türkmen Oğuzların amacı "*Müslümanlardan öc almaktı*". Yine bir başka örnekte, 1042-1043 yıllarında Halife'nin, Tuğrul Bey'e yazdığı mektupta onu Bağdat'a davet etmesi için müminlerin başına Tengrici Türkleri geçirmeyeceğine dair söz vermesini istemesi ve Tuğrul Bey'in bu mektuba cevap dahi yazmaması" örnekleri dikkat çekicidir. Selçuklu döneminde, dönemin Selçuklu Horasan beylerinin Acem din adamlarından, tat erlerinden, ulema, kam ve sufi şeyhlerinden medet ummaları, hem toplumun hem de devlet yöneticilerinin İslam konusunda henüz olgunluğa erişmemiş olduklarını göstermesi açısından önemlidir. (Lügal 1943:16) O dönemle ilgili "*Salkım salkım tân yelleri esdiğinde, sakallı bozaç turgay, sayradıkta, sakalımuzun tat eri banladıkta*" şeklinde anlatılar bunu açıkça ortaya koymaktadır. Dede Korkut'un Oğuz boylarında bu "tat" hocalarla ilgili olarak, eski Şamanizm âdet ve gelenekleri ile mücadele edecek güçte olmadıkları, şehirli din âlimlerinin de bu göçebe Oğuz boylarını gerçek Müslüman saymadıklarıyla ilgili anekdotlar da bulunmaktadır. Nitekim bu hikâyelerin tercümesine yazdığı önsözde W. Barthold, Dede Korkut Oğuzlarında dinî taassup olmadığını kaydetmiştir. (İnan 1976: 137)

Henüz Selçukluların din ve siyaset politikasının tam oluşmadığı veya oturmadığı ilk zamanlarda, Hanefi mezhebine mensup Selçuklu hükümdarı Tuğrul Bey'in, fanatik Hanefi mezhebi taraftarı olan veziri Amidü'l-Mülük el- Kundûrî'nin teşvikiyle, Rafizilerle birlikte Sünni mezheplerden Şafii ve Eş'arîlere, minberlerden lanet okutmaya başlaması belki de dönemin "sosyal ve kucaklayıcı bir devlet" olma zaruriyetinden oldukça uzak bir yaklaşım olarak durmaktadır. Ayrıca uygulama, Eş'arîlerin camilerde ders ve vaazların engellenmesi ve resmi görevlerine son verilmesi noktasına vardırılmıştır ki bu da üzerinde durulması gereken bir diğer konudur. İbrahim Kafesoğlu'na göre ise sözkonusu vezir, selefidir ve sadece Şafilere lanet okutmuştur. (Kafesoğlu 1964:331, 332) Kaynaklarda ise vezirin, bidatçıların yani "Rafizi ve batini"lerin aleyhine minberlerde lanet okutmak için Tuğrul Bey'den izin aldığını, Sultanın bu izne Eş'arî ve Şafilere de laneti eklediği kaydedilmektedir. (Karadaş 2003:100, Turan 1959:137) Bu örnekler, Selçuklu Türkiyesi'nin ilk devirlerinden itibaren, sünni mezhepler arası dahi çatışmaların olduğu bilgisini vermektedir. Ayrıca, devletin gelecekte hedeflediği "Sünni bir birlik oluşturma" politikalarına da son derece aykırı gelişmeler gibi durmaktadır. Bununla birlikte dönemsel olarak devlet içinde, belirli Sünni mezheplerin ön planla çıktığı da bir gerçektir. Selçukluların ilk veziri Kundurî'nin Sünni mezhepler içinde Hanefiliği, ikinci vezir Nizamülmülk'ün ise Eş'ariliği/Şafiliği önemseyen ve öne çıkaran politikalarında olduğu gibi kimi zaman genel politika ile çelişen uygulamalar yaşanmıştır.

Selçuklu Türkiyesi'ndeki yöneticilerin tasavvufi hareketlere karşı tutum ve tavırları hakkında dikkat çekici bir başka örnek, Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın karısı Gömeç Hatun ile Mevlana'yı ziyarete gittiği bilinen vezir Emir Muineddin Pervane'nin "seçkin ve verdiği karardan dönmeyen karısı" Gürcü Hatun, Mevlana'nın muhipleri ve has müritleri arasında yer alıyor olmalarıydı. Sadece bu husus bile Selçuklularda sünni tasavvufi hareketlerin devlet üzerindeki etki ve nüfuzunu göstermek için önemli bir örnektir. Bundan başka ayrıca, devletin üst düzey yöneticilerinden Sahib Fahreddin, Celâleddin Müstevfî, Emineddin Mikâil, Tâceddin Mûtez, Hatîroğulları, Melikü's-Sevâhil Bahâeddin Caca'nın oğlu Nûreddin ve Mecdeddin Atabek

basit bir süreç içinde gerçekleşmemiş olma ihtimalinin yüksek olması nedeniyle bu olguya yeniden ve ciddiyetle eğilinmesi gerekliliği hususu ortadadır. Ahmet Yaşar Ocak, " Tarihsel Süreç İçinde Türklerin İslam Yorumu (Tarih Boyunca Türkler ve İslam Problemine Genel Bir Bakış Denemesi", **Türkler, Türkiye ve İslam, Yaklaşım, Yöntem ve Yorum Denemeleri**, İletişim Yay., İstanbul 2003, s. 27, 28.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

vb. gibi şehrin ileri gelenleri, emirleri hep birden Mevlana'nın ziyaretine gelmiş (Üremiş 2010:303) öyle ki medresede yer kalmamıştır.[169]

Karahanlıların İslam'ı kabul edişlerinin menkabevi hikayesi olarak kabul edilebilecek Tezkire-i Satuk Buğra Han'da da tasavvufi bir motifi yansıtılmaktadır. (Demir 2017) XI. yüzyılda yazıya geçirildiği genellikle kabul edilen bu menkabede, Satuk Buğra Han'ın sufilerin mürşidi kabul edilen Hızır'ın delâletiyle İslam'a girdiği anlatılır. Ocak'a göre, Türklerin İslamiyeti kabul ediş sürecinde Araplardan ziyade İranlıları etkisi hissedilmekte ve bu etki daha ziyade mistik bir seviyede bulunmaktaydı. (Ocak 2003:30)

Türklerin İslamiyeti kabul ediş sürecinden günümüze kadar gelen süre içerisinde özellikle konargöçer gruplar başta olmak üzere Türklerin gerek halk edebiyatında gerek sosyal yaşamlarındaki inanış ve folklorik uygulamalarına bakıldığında çoğunlukla İslamiyet'e getirilen Türk yorumu (heterodoksi) dikkat çekmektedir. Bu yorumlama da çoğunlukla biz araştırmacıları İslamiyet öncesi Türk inanışlarından olan Atalar kültürüne, Gök Tanrı inancına, kamlık/ozanlık kültüründen pirlere uzanan Alevi ve Bektaşi inanç ve kültürlerine götürmektedir. Günümüzde de bu inanç ve geleneklerin hali hazırda tüm canlılığıyla sürdüğü ve özellikle halk edebiyatı ve folkloru alanında yapılmış bilimsel çalışmalardan takip edilebilmektedir. Bu eski Türk inançlarının bir uzantısı olan, kamlık döneminden süregelen, üfürükçülük, falcılık, kocakarı tedavileri, mezarlardan medet umma, nezir olarak parçalar bağlama, doğum buhranlarını al karasının marifeti sayma, "yavrularının hamisi" olarak Umay Ana'yı görme vesaire inanışlar merkezi otoriteler tarafından çoğunlukla tepkiyle karşılanmış ve zaman zaman özellikle Osmanlı döneminde devlet nazarında da olumsuz karşılanarak bununla ilgili tedbirler alma yoluna gidilmiştir.

Kamlıktan pirliğe uzanan süreçte, devlet ve konargöçer arasındaki sürtüşme ve çekişmelerin ve dahi anlaşmazlıkların genelde dinî telakkilere bağlı bir siyasi eksende seyrettiği ise dikkatlerden kaçmamaktadır. Cemaat ve tarikatların ortaya çıkmasıyla birlikte ise bu parçalanma, ve dinsel inanç farklılıkları neticesinde kitleleri peşinden sürükleyen bu grupların kimi zaman merkezi sistemle ortak hareket eden kimi zaman ise mevcut siyasi otoriteyi karşısına alan bir güç haline geldiği görülmektedir. Bu da devlet-halk arasındaki gerginliği büyütüp adeta bir iktidar kavgasına dönüştürmektedir. Devlete karşı olan muhalif kesimin bu anlaşmazlıklar ekseninde, dini ve siyasi otoriteye karşı çıktığı ve hatta daha da fazla eski alışkanlıklarına sıkı sıkıya sarılmakta olduğu görülmüş olup kimi zaman da bu öfkeden yararlanmak isteyen başka güçler tarafından merkezi otoritenin aleyhine kullanıldıkları da görülmüştür. Örneğin, Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'in Sünni olması ve Şiî-Büveyhi iktidarına karşı Abbasi halifesi ile işbirliği kurması, Sultan Alparslan ve Melikşah dönemlerinde vezir Nizamülmülk'ün de katkılarıyla özellikle İsmaili-Batini tehlikesine karşı mücadele edilmesi, Sultanın ve halifenin desteğiyle Nizamülmülk tarafından kurulan medreselerde bu akımlara karşı mücadele yürütülmesine rağmen batini faaliyetlerin merkezi olan Alamut Kalesi tesirsiz hale getirilememiş ve Türkmenlerin bir kısmı tarafından da desteklenen bir dizi isyanların önüne geçilememiştir. Bu ve buna benzer tarihi süreçte yaşanılan birtakım gelişmeler, devletin bu güçlerle mücadelesini göstermesi açısından dikkat çekici örneklerdir.

Anadolu Selçuklu Devleti zamanında devletin geniş toprakları ve hükümdarlığı ile birlikte maneviyatın da gerilemeye doğru gittiği dile getirilmektedir. Halk arasında emir ve devlet adamlarının israf ve sefahate düşkünlüğü konuşulmaya başlanmıştı. Bilhassa Moğol istilasından kaçan Türkmenler sürülerine uygun otlak bulamamaktan da kaynaklanan zorluklar yaşamaktaydı. Malatya ve Maraş'taki Türkmenlerin huzursuzluğu kendini daha çok hissettirmekteydi. İslamî bilgi ve bilinç düzeylerinin yetersiz olması da isyana kalkışma ve katılmalarını kolaylaştırmaktaydı. Bu şekilde gelişen şartlar neticesinde Malatya bölgesindeki Türkmenler 1240'ta Horasanlı Baba İshak'ın işareti üzerine ayaklandılar. Önce devlete ait kuvvetleri mağlûp ettiyseler de isyan Baba İshak'ın idamı ve Malya Ovası'nda Türkmenlerin kanlı şekilde bastırılması ile sonuçlanmıştır. Daha sonra Moğol istilasıyla dağılan düzen devletin 14. yüzyılın başında, bazılarına göre 1318 tarihindeki yıkılışına kadar sağlanamamıştır.(Sümer 2009: 382,383)

[169] Sözkonusu bu çalışmada, Türkiye Selçuklularının yöneticilerinin Mevlana'nın müridi olduklarını, bir Mevlevi kaynağı olan Eflâkî dışında başka kaynaklardan tasdikinin zor olduğu fakat İbn Bibi, Müsâmeretü'l-Ahbâr, Anonim vb. gibi devrin siyasi bilgiler ağırlıklı diğer kaynaklarında bahsi geçenlerin faziletlerini, medrese âlîmlerine ve "tasavvuf ehline karşı hüsnü muamelelerinin" teyid edildiği belirtilmektedir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Devlette meydana gelen boşluk, toplumda manevî çöküntüye ve toplumun buhranlar geçirmesine ve çözülmesine; ayrıca siyasî ve dini (manevi) isyanlara yol açmıştır. Köprülü, bu isyanların başında gelen Babaîler'i[170], İslam dışı bir hareket olarak değerlendirmiştir. Sultan Gıyasüddin Keyhüsrev zamanında, Baba İlyas'ın müridi Baba İshak tarafından çıkarılan hadise, dönemin zaafından faydalanarak ve hatta yeni bir din ortaya koyma tavrı içinde ortaya çıkmış; taraftarlarının da çokluğu ile Selçuklu'yu oldukça meşgul etmiştir. Baba İlyas'ın çevresinde toplanan Vefâi, Yesevi, Kalenderi ve Haydarî Türkmen dervişlerinden pek çoğunun katıldığı bu isyan hedefine ulaşamadı ise de bu başarısızlıktan kurtulabilen taraftarları sıkı bir dayanışmanın içine sokmuştur. Babailik adı verilen bu akım, Türkmenler arasında doğduğu ve onlara hitap ettiği için sosyal, dini ve kültürel yapılarına uygun bir mahiyet ortaya koymuştur. Bu mahiyet, Türkmenler henüz Müslüman oldukları, yeni dini özümseyecek yeterli zamana sahip bulunmadıkları, eski inanç ve geleneklerinin tesirinin büyük ölçüde devam ettiği için genellikle Sünniliğe uymayan bir yapıyı yansıtıyordu. Her ne kadar bugün Babailik adını taşıyan bir mezhep veya tarikat yoksa da Babailiğin inanç ve gelenekleri kendilerine miras kalan Kızılbaş zümrelerle bir Bektaşilik tarikatı vardır. (Ocak 2003: 374) Nitekim, Köprülü'ye göre de bu hareket, sonradan çıkacak olan rafz, itizal, Kızılbaşlık ve Bektaşîlik gibi taifelerin ortaya çıkmasına ön ayak olmuştur. (Cançelik 2016:60, Köprülü 2003: 205,207)Türkmenlerin inanışları içinde, tarihsel süreç içinde çok farklı coğrafyalarda yaşamalarından kaynaklı, Proto Türklük zamanından kalma muhtelif tabiat kültlerinden başlayarak, Gök Tanrı gibi eski Türk inanışları, Budizm, Mazdeizm, Zerdüştlük, Maniheizm, Hristiyanlık gibi çeşitli zaman ve mekanlarda Türkler arasında az çok yer bulmuş dinlerin yanısıra mahalli Anadolu inançlarından olan atalar kültü, dağ, taş, kaya, ağaç, su, ateş, tenâsüh, hulûl ve metamorfoz ile ilgili inanışlar yer almaktadır. Devletle yani merkezi otoriteyle Türkmenleri çatışmaya götüren süreçte bu dini telakkilerin doğurduğu "birlikte hareket etme ve isyan etme" güdüsünün etkisi büyüktür.

Sonuç olarak, Selçuklu döneminde Türkmenler, sufilik karışımı bir Hanefilik etkisindeydiler. Türkmenler, kendilerine karışık ve sıkıntılı gelen fakihlerin vaazlarından çok eski "kam" ve "ozan"ları andıran sufi önderlerine" (Yurdaydın 1982: 75,77) itibar etmişlerdir. Bu devrin en önemli önderi, Şeyh Yusuf Hemedani'den ders almış olan Hoca Ahmed Yesevi'dir. Özellikle Selçuklu Sultanlarının sufilere itibar göstermesi, bu akımın yaygınlaşıp itibar kazanmasında etkili olmuş; devletin Sünnilikle uzlaştığını ve meşru bir varlık gösterdiğini göstermesi açısından önemlidir. Zaman zaman sünni mezhepler arasında da çeşitli anlaşmazlık ve iktidar mücadelesi olsa da Selçuklu Türkiyesi'nin ilk başlangıcından beri temel doktrininin "sünni bir birlik oluşturma" olduğu açıktır. Dolayısıyla da Şiiliğin-Batiniliğin hem devlete hem de mensubu bulundukları Sünni mezhebe yönelik fiili ve fikri saldırılarının bertaraf edilmesi için sosyal ve siyasal bir takım tedbirler alınmıştır.

Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında tarikat, tekke ve zaviyelerin geniş ölçüde etkili olduğu bir gerçektir, fakat bu farklı tariklerin ilk kuruluş amacından yani "gazâ ve fütûhât amacı"ndan saparak ellerindeki bu gücü devlette iktidar olma hırsıyla kullanması sonucunda merkezi otoriteyle birtakım sıkıntılar yaşanmaya başlanmıştır. Özellikle Büyük Selçuklular devrinde Şii-Sünni çatışmasının yanısıra Sünni mezhepler de kendi içinde sürtüşmeler yaşamıştır. Cemaat ve tarikatların ortaya çıkmasıyla birlikte ise bu parçalanma ve dinsel inanç farklılıklarının bir neticesi olarak kitleleri peşinden sürükleyen bu grupların, kimi zaman merkezi sistemle ortak hareket eden kimi zaman ise mevcut siyasi otoriteyi karşısına alan bir güç haline geldiği görülmüştür. Buna paralel olarak, kültürel ve teolojik bağlamda, bu tariklerden bazılarının eski Türk inancıyla ilgili uygulamaları ve bir İslam "heterodoksisi"nin ortaya çıkması, özellikle Osmanlı döneminde devlet tarafından zaman zaman tepkiyle karşılanmış ve bu durum farklı tariklerdeki İslam âlimlerinin tepkisini çekmiştir. Konargöçer grupların, İslamî bilgi ve bilinç düzeylerinin yetersiz olması, aydın din âlimi rehberlerinin sayılarının azlığı gibi sebepler, Selçuklulardan Osmanlı'ya uzanan süreçte, onların isyana kalkışma ve katılmalarını her daim kolaylaştıran bir olgu olarak karşımızda durmaktadır.

[170] Babaî terimi ilk defa çağdaş bir kaynak olan İbn Bibi'nin Farsça kaleme aldığı El Evamirü'l-Alaiyye adlı eserinde geçmektedir. Bu tarihten sonra bu terim, 15 nci yüzyılda Oruç Bey tarafından, Tevarih-i Al-i Osman adlı eserinde yeniden kullanılmıştır. Ancak bu kullanımlar, isyana katılan ve yönetenler için kullanılırken 16 ncı yüzyılda Taşköprüzade'nin Eş-Şeka'iku'n-Numaniyye adlı eserinde tarikat ismi olarak ilk defa geçmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Yaşar Ocak, "Babaîlik", **DİA**, C. IV., s. 373.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

KAYNAKÇA

1. Artun, Erman, (2004) Türklerde İslamiyet Öncesi İnanç Sistemleri-Öğretiler-Dinler, İstanbul.
2. Bayram, Mikail, (2005) Türkiye Selçukluları Üzerine Araştırmalar, Konya.
3. Bayram, Mikail, (2005), "Danişmendoğulları Devleti'nin Dini ve Milli Siyaseti", Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 18, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Konya, ss. 131-147.
4. Bayram, Mikail, (2011), "Türkiye Selçuklularında Köy Teşkilatı", Büyük Selçuklu Devletinden Türkiye Selçuklu Devletine, Mehmet Altay Köymen Armağanı, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Yayınları:5, (Edıt. Mehmet Hacı Gökmen), Konya, ss. 65-75.
5. Blochet, Edgar, (1331) "Mazdeizmin Türk Kavimlerinin İtikadları Üzerindeki Tesiri", MTM, 2.
6. Cançelik, Ali, (2016), "Menakıbu'l-Kudsiyye'de İnsan, Toplum ve Mekân Algısı", Muşkara'dan Nevşehir'e, II. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu (2-3-4 Mayıs 2016) Bildiri Metinleri, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Basımevi, Nevşehir, ss. 57-77.
7. Çağatay, Neşet, (1974), Bir Türk Kurumu Olan Ahilik, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay: 123, Ankara.
8. Demir, Necati, (2017), Satuk Buğra Han Destanı, Ötüken Yayınları, İstanbul.
9. Emecen, Feridun, (2018), Osmanlı Klasik Çağında Hanedan, Devlet ve Toplum, Kapı Yay., İstanbul.
10. Esterebadi, Mirza Mehdixan, (1990) Bezm u Rezm, (çev. Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı, Ankara.
11. Gündüz, İ., (1989), Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri, İstanbul.
12. İnan, Abdulkadir, (1952), "Müslüman Türkler'de Şamanizmin Kalıntıları", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 4, Ankara, ss. 19-30.
13. İnan, Abdulkadir, (1976), Eski Türk Dini Tarihi, Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri:9, MEB Basımevi, İstanbul.
14. Kafesoğlu, İbrahim, (1964), "Nizamül-mülk", İA, İstanbul, IX, ss. 331-332.
15. Kalafat, Yaşar, (2016), Türk Kültürlü Halklarda Pir Kültü, Berikan Yay., İstanbul.
16. Karadaş, Cağfer, (2003) ,"Selçukluların Din Politikası", İstem, Yıl: 1, S. 2, ss. 95-108.
17. Kaşgarlı Mahmud, (1985), Divanü Lügat-it Türk, (Çev. Besim Atalay) III, Ankara.
18. Köprülü Fuad, (2003), Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, 9. bs, Akçağ Yay., Ankara.
19. Köprülü, Fuad, (1959), Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu, Ankara.
20. Köprülü, Fuad, (2005), Türk Tarih-i Dinisi, (Haz. Metin Ergun), Akçağ Yay., Ankara.
21. Nizamülmülk, (1941), Siyasetnâme, Hasan Ali Yücel Klasikler Dizisi (Çev. Mehmet Taha Ayar), Türkiye İş Bankası Yay., Ankara.
22. Ocak, Ahmet Yaşar, (1981), "Bazı Menakıbnamelere Göre XIII-XV. Yüzyıllardaki İhtidalarda Heterodoks Şeyh ve Dervişlerin Rolü" , Osmanlı Araştırmaları II (The Journal of Ottoman Studies II), İstanbul, ss. 32, 33.
23. Ocak, Ahmet Yaşar, (1994), "Ebu'l-Vefâ Bağdadî", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, X, Ankara, ss. 347-348.;
24. Ocak, Ahmet Yaşar, (2003), " Tarihsel Süreç İçinde Türklerin İslam Yorumu (Tarih Boyunca Türkler ve İslam Problemine Genel Bir Bakış Denemesi", Türkler, Türkiye ve İslam, Yaklaşım, Yöntem ve Yorum Denemeleri, İletişim Yay., İstanbul, ss. 23-71.
25. Ocak, Ahmet Yaşar, (2006) "Türkiye Selçukluları Döneminde ve Sonrasında Vefâî Tarikatı (Vefâîyye)", Belleten, LXX/257. 111-154, Ankara.
26. Ocak, Ahmet Yaşar, (2017) Alevi ve Bektaşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri, İletişim Yay., İstanbul.
27. Ocak, Ahmet Yaşar, "Babaîlik", DİA, C. IV., s. 373-374.
28. Sadruddin, Ahbar üd-devlet is- Selçukiyye, (1943), (çev. N. Lügal), TTK, (Ahbar), Ankara.
29. Sümer, Faruk, (1960), "Anadolu'ya Yalnız Göçebe Türkler mi Geldi?", Belleten, XXIV, Ankara, ss. 567-594.

30. Sümer, Faruk, (2009), "Anadolu Selçukluları", İslam Ansiklopedisi, C. 36, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, ss. 380-384.

31. Şahin, Haşim, (2014), "Selçuklu ve Erken Dönem Osmanlı Döneminde Vefaiyye Tarikatı", Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Ankara, ss. 39-54.

32. Turan, Osman, (1959), "L'Islamisation dans la Turquie du moyen age", Stvdiaıslamica, Paris, ss. 137-152.

33. Türer, Osman, (2014), "Osmanlı Anadolu'sunda Tarikatların Genel Dağılımı" Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufîler (Haz. Ahmet Yaşar Ocak), TTK, Ankara, ss. 255-300.

34. Üremiş, Ali, (2010), "Türkiye Selçuklularında Bazı Sünnî Tasavvuf Hareketleri", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 28, Konya, ss. 295- 328.

35. Yurdaydın, Hüseyin G., (1982), İslam Tarihi Dersleri, Ankara.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(45)

Dr. Öğr. Üyesi Bahadır ÇOKAMAY*

NAPOLİTEN ALTILI AKORUNUN TÜRK MÜZİĞİ ARMONİZASYONUNDA KULLANIMI

*THE USAGE OF NEAPOLITAN'S SIXTH CHORD IN TURKISH MUSIC'S HARMONIZATION***

ÖZ

Bu çalışmada, Napoliten altılı akorunun Türk müziği armonizasyonunda kullanımı incelenmiştir. İlk olarak Napoliten altılı akorunun tanımı yapılmış ve dominant akorunun geciktirici ve öteleyici etkileri üzerinde durulmuştur. Ardından tonal armonide eserler vermiş dört Türk bestecinin türkü armonizasyonlarındaki napoliten altılı akor kullanımları incelenmiştir.

İnceleme sonucunda Türk müziği armonizasyonlarında Napoliten altılı akorunun, Romantik dönem bestecilerinin eserlerinde olduğu gibi kök halinde kullanıldığı görülmüş, nihavend ve hüseyni makam dizilerinde daha kullanışlı olduğu değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Napoliten Akor, Türk Müziği, Armonizasyon.

ABSTRACT

Usage of Neapolitan's sixth chord in Turkish music's harmonization was investigated in this study. Initially, Neapolitan's sixth chord was defined and retarding and shifting effects of dominant chord were emphasized. Afterward, the usage of Neapolitan six-chords in Turkish harmonizations of four Turkish composers who gave works in tonal harmony were examined.

As a result of this investigation, it was seen that Neapolitan's sixth chord in Turkish music's harmonization was used as a root as in the works of Romantic composers, it was evaluated as more useful in nihavend and hüseyni makams.

Keywords: *Neapoliten Chord, Turkish Music, Harmonization.*

* **Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Devlet Konservatuarı.**

** **Bu çalışma, 4-7 Eylül 2019 tarihleri arasında Kadir Has Üniversitesi'nde düzenlenen ISME 2019 Legacy Conference'da sözlü bildiri olarak sunulmuştur.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Türk müziği armonizasyonu üzerine Osmanlıdan günümüze bir çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar daha çok uygulama bazlı olup kuramsal yanı geri plana atılmıştır. Kuramsal çalışmalara ilişkin yapılan araştırmada genel olarak dörtlü akorların ve aralıkların kullanıldığı yöntem oldukça yaygındır. Bunun yanı sıra Saadettin Arel, Samim Bilgen gibi besteci ve teorisyenler, üçlü armoni olarak da bilinen tonal armoninin Türk müziği armonizasyonuna uygunluğu ile ilgili görüşler belirtmişlerdir. Kaldı ki geçmişten günümüze dörtlü armoni uygulamaları daha akademik düzlemde ve bir bestecilik tekniği olarak kullanılırken üçlü armoni ve uygulamalarının yaygınlığı, Türk müziğinin Batı çalgıları eşliğinde icra edildiği her alanda görülmektedir.

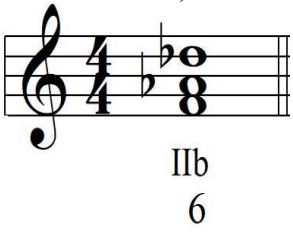
Üçlü/Üçlüsel/Tonal/Klasik Armoni ifadeleri kısaca Batı (Avrupa) müziği armoni anlayışının temelini oluşturan ve üçlü aralıkların hiyerarşik kullanımına dayanan armoni sistemidir. Batı müziği armonisi, çokseslilliğin ilk ortaya çıkışında olmasa da özellikle 17.yüzyıldan sonra Avrupa müziğinde kendini hissettirmiş, 18.yüzyılda yazılan çeşitli kitaplarla kuramsal hale gelmiştir. Napoliten altılı akoru da tam da bu dönemlerde Napoli'de yaşamış, eğitim görmüş ya da eser vermiş bestecilerin eserlerinde görülen ortak bir akor yapısı olarak ortaya çıkmıştır. Bu akor türü, armonik ilerleyişte dominant akorunu geciktirici özelliğiyle işlevsel bir akordur. Bu akorun armonik işlevinin yanı sıra, Türk müziği armonizasyonunda kullanılmasının, müzikal dokuya estetik bir anlayış getirdiği de düşünülebilir.

1. NAPOLİTEN ALTILI AKORU

Temelinde I–V–I ilerleyişinin olduğu tonal müzikte armonik gelişim, büyük oranda dominant akorunun ulaşılması sürecine odaklanmaktadır. Dominantı önceleme amacıyla kullanılabilecek en renkli akorlardan birisi hiç şüphesiz Napoliten akorudur.[171]

Napoliten Altılısı [172](Alm. Neapolitanischer Sextakkord; İng. Neapolitan sixth chord), özellikle Napoli ekolünde[173] kullanılan, hüzünlü, acılı tınısıyla Romantik bestecileri de etkileyen kromatik akordur (Aktüze, 2010: 415).

Subdominantın alterasyonlu akorları arasında en yaygın olanı, armonik majör ve minörde kurulan ve birlisi pesleşen II6 akorudur. Bu akor kendi gelişiminin Napoliten bestecilerinin eserlerinde bulunduğu için Napoliten Altılısı olarak isim almaktadır. Akor, tonik veya VI.derece akorundan sonra seslenerek, kendisinden sonra dominant (D2) veya kadans fonksiyonunu alır. Akor aynı zamanda plagal kadanslarda da kullanılabilir (Elhankızı, 2012: 125).

Şekil 1: Napoliten Altılı Akoru

Napoliten Altılı akoru, kök sesi ile beşlisi yarım perde pesleştirilen bir eksenüstü akorunun birinci çevrimidir. Uyumsuz bir akor olmamasına rağmen, altçeken işlevi taşıması yüzünden, normal olarak çeken akoruna ya da kalış 6/4'sına bağlanır. İlk ortaya çıkışı Purcell kadar eskidir (Karolyi, 1999: 90).

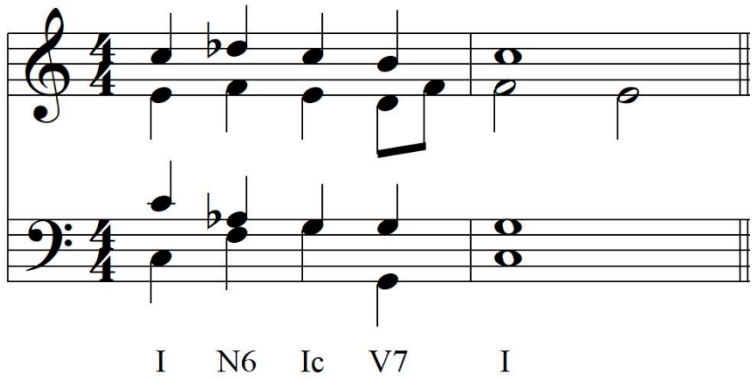
---

[171] https://www.academia.edu/18567586/Tonal_Armonide_Kromatizm_I (Erişim Tarihi: 07.01.2018)

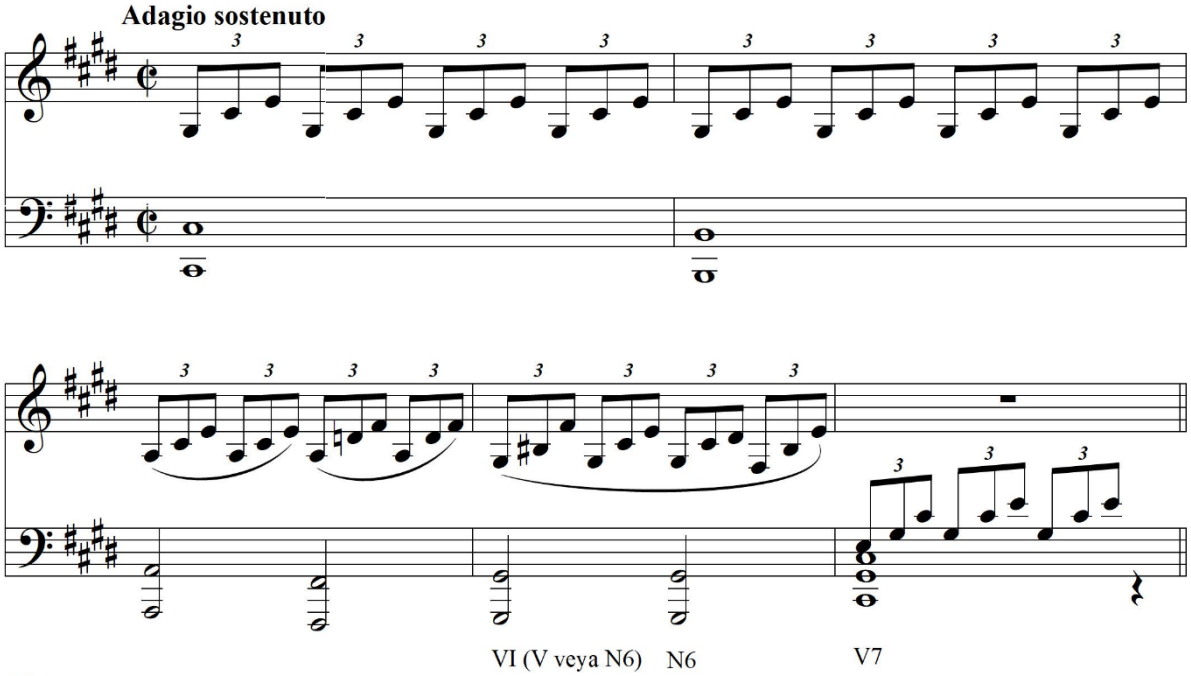
[172] Napoliten altılı akorunun adlandırması birçok kaynakta farklıdır: Napoliten akor, Napoliten altılısı gibi.

[173] (Alm. Neapolitanische Schule; İng. Neapolitan School) 1650-1750 yılları arasında Napoli'de yaşayan, öğrenim gören, eser veren A. Scarlatti, F.Durante, N.Porpora, N.Logroscino, G.B.Pergolesi, N.Jommelli, N.Piccinni, G.Paisiello, D.Cimarosa ve A.Hasse gibi yabancı bestecilerden oluşan; Floransa, Venedik, Roma gibi kentlerde gelişip bir yüzyıl sonra Napoli'ye ulaşan operada Scarlatti ile recitatif ve aryanın ayrılmasını sağlayan, müzik ve şarkıyı dramatik unsurlarla güçlendiren, İtalyan Uvertür stilini gerçekleştiren, arya eşliğinde yaylı çalgılara önem veren, solo şarkı ve çalgı eşliğinde virtüözlüğü gözeten, ciddi ve komik opera ayrımlarını yaparak komik operayı geliştiren, da capo aryayı, koloratur ve kadanslarla Bravour aryaya dönüştüren, 1760'dan sonra Jommelli'nin Opera Seria'daki reformuyla J.Chr. Bach, Gluck ve Mozart'ı etkileyen ekoldür (Aktüze, 2010: 415).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041
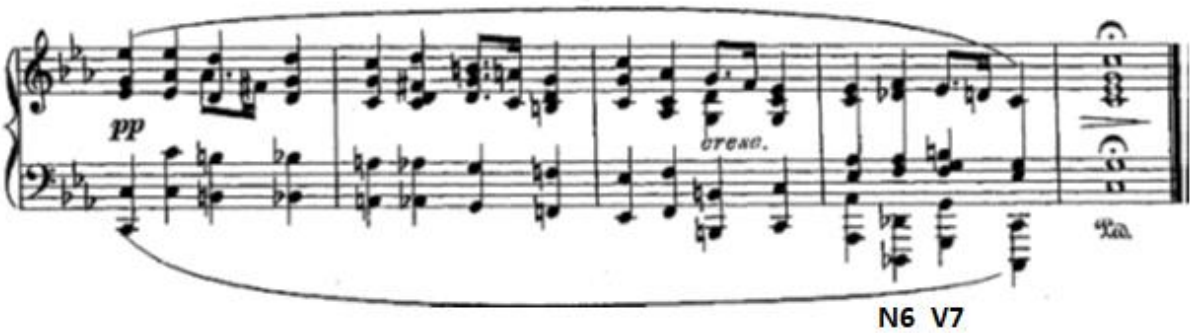

Şekil 2: Napoliten Altılısı Bağlantısı

Şekil 3: Beethoven, Piyano Sonatı op.27, no.2'de Napoliten Altılı Akoru Kullanımı

Napoliten akoru Romantik dönemde daha çok kök halinde kullanılmıştır.

Şekil 4: F.Chopin, op.28 No.20 Prelude'de Napoliten Altılı Akoru Kullanımı

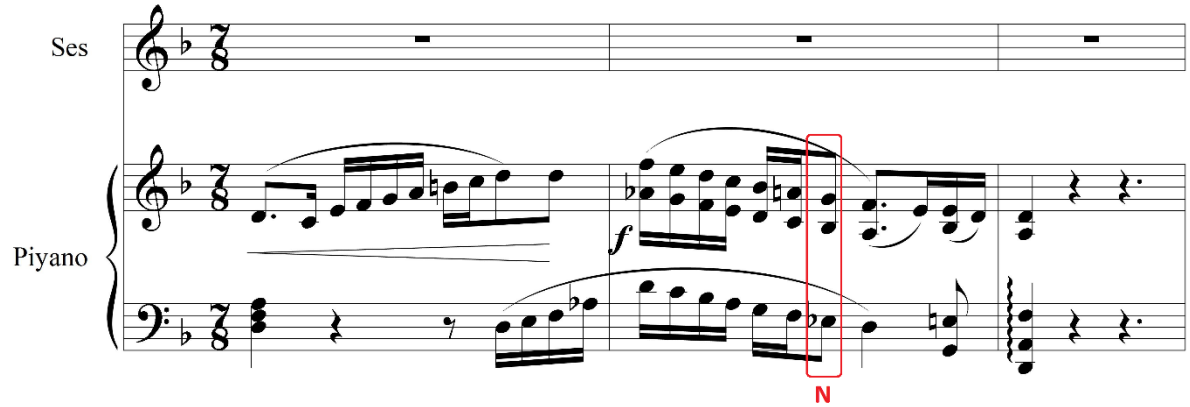
2. NAPOLİTEN ALTILI AKORUNUN ÖRNEK TÜRK MÜZİĞİ ESERLERİNDE ARMONİZASYON UYGULAMALARI

Türk müziği ve armoni, özellikle 19.yüzyıldan itibaren Türk müzik camiasının meşgul olduğu bir konu olmuş ve hala üzerinde çeşitli tartışmalar devam etmektedir. Tek sesli Türk müziğinin Batı müziğinin armoni

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

kuralları çerçevesinde çoksesli hale getirilmek istenmesi tam da bu tartışmaların merkezinde yer alır. Türk müziği armonizasyonunun (bir başka deyişle çokseslendirilmesinin) tampere bir çalgı olan piyano ile Türk müziği çalmanın İstanbul'da moda olmasıyla başladığını söylemek çok da yanlış olmaz. Özellikle Avrupa'da 17.ve 18.yüzyıllarda *a la Turca* stilinin yaygın olmasına benzer bir şekilde Osmanlıdaki modernleşme hareketlerinin bir uzantısı olan Türk müziğinin çok sesli olarak icrası ya da tampere çalgılarla (özellikle) çalınma isteği Türk müziği armonizasyonu çabalarına katkı sunmuştur. Monodik yapıdaki Türk müziğinin armonizasyonu bazı çevrelerce hoş karşılanmasa da Batı müziğinin armonisi ve polifonisi ile yapılan bir çok arayış başarılı bulunmuştur. Özellikle Cumhuriyet döneminde yurtdışına gönderilen genç müzisyenler döndüklerinde başarılı birer besteci olmuşlar ve Türk Ulusal müziğinin yaratılması yolunda aşama kaydetmişler, eserlerinde yerel motiflere, usüllere yer vermişlerdir.

Türk müziği armonizasyonunda genel olarak tonal armoniyi tercih eden besteci A.Samim Bilgen'in (1910-2005) Piyano ve Şan İçin Türk Halk Havaları Kitabından "Urfalıyım" türküsünde napoliten akor kullanımı göze çarpmaktadır. Re kararlı hüseyni makam dizisindeki türkü genel olarak incelendiğinde IV-I bağlantısıyla eksene dönüş yapılırken, besteci piyanonun iki ölçülük ara ezgisinde tonik akor olan Re minöre dönüşte, napoliten akora yer vermiştir. Napoliten akorundan sonra dominant akoru gelmemesinin yanı sıra Romantik dönem bestecilerinin sık başvurduğu gibi kök halinde kullanılmıştır.
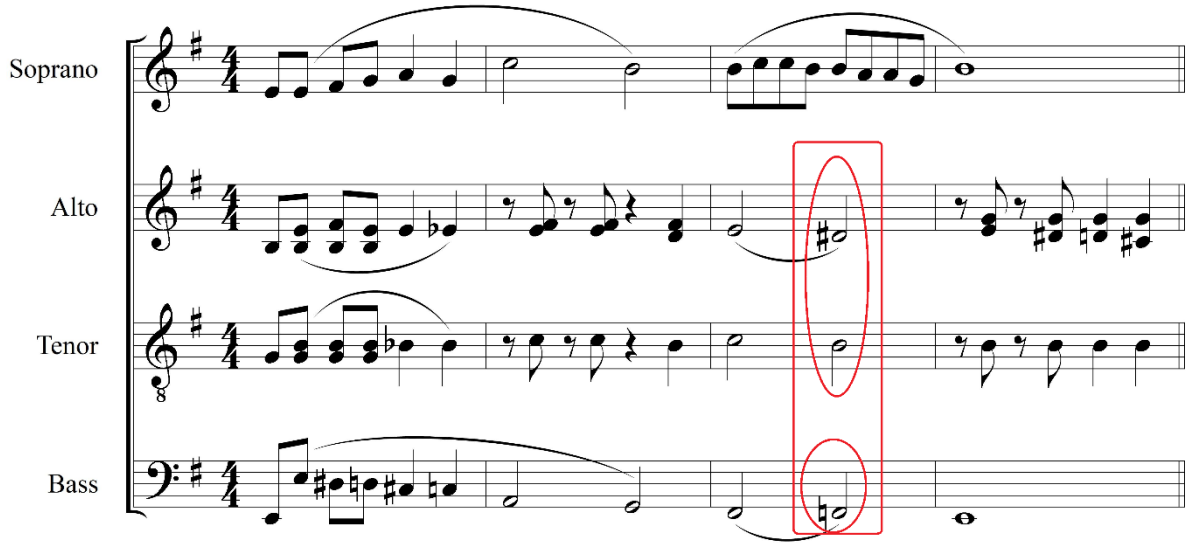

Şekil 5: A.Samim Bilgen'in Piyano ve Şan İçin Türk Halk Havaları Kitabından No.2 "Urfalıyım" Türküsünde Napoliten Akor Kullanımı (13.-14.ölçüler arası)

Bulgaristan doğumlu Türk besteci Özcan Sönmez (1966), "*müziğinde akorları başka bir planda gördüğünü, napoliten akoru ile karışık maj 7 veya benzer kombinasyonlarını kullandığından"* bahsetmiştir.[174] Aşağıdaki örnekte de bestecinin belirttiği gibi, napoliten akor sesinin kök sesi (Fa) ile dominant akor sesinin birinci (Si) ve üçüncü (Re#) sesleri birlikte kullanılmış ve tonik (Mi Minör) bağlantısı yapılmıştır.
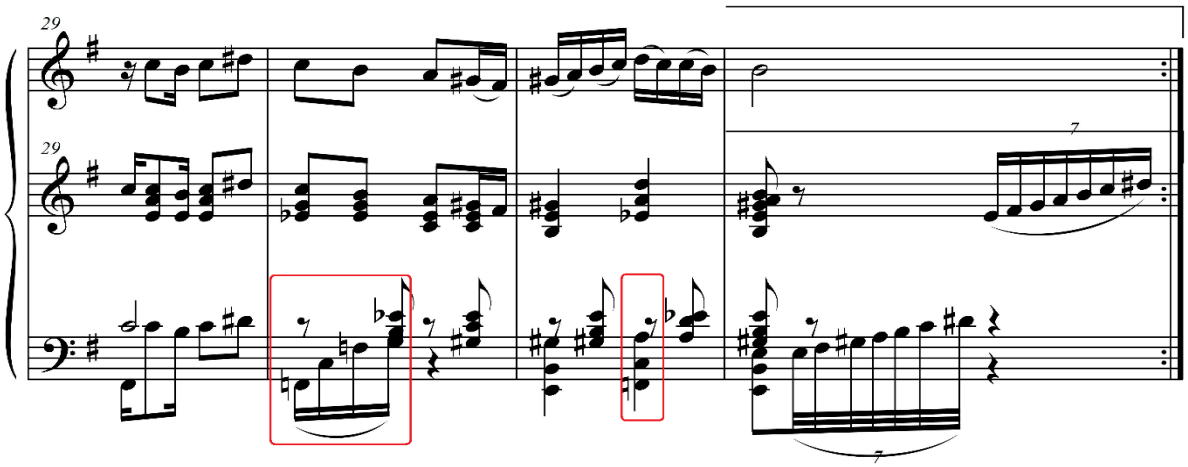
[174] Özcan Sönmez ile 28.09.2019 tarihinde yapılan kişisel görüşme.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Şekil 6: Özcan Sönmez'in Türk Halk Müziği ve Klasik Türk Müziği Düzenlemeleri Kitabından Yıldızların Altında Parçasında Napoliten Akor Kullanımı (13.-16.ölçüler arası)

Azeri besteci Tofiq (Tevfik) Guliyev'in (1917-2000) *"Sana da Galmaz"* adlı Azeri türküsündeki eşlikte napoliten akor görülmektedir. Mi kararlı Nihavend makamındaki ezginin bas hattında Fa majör akoru kırık akor şeklinde duyurulurken, sağ elde gerilimi sağlayan farklı bir akor yapısı mevcuttur. Bas hattındaki napoliten akor, üst partideki diğer akorla içiçe geçmiş polikordal[175] (çoklu akor) bir yapı olarak ortaya çıkar. Burada da napoliten akor kök halindedir.
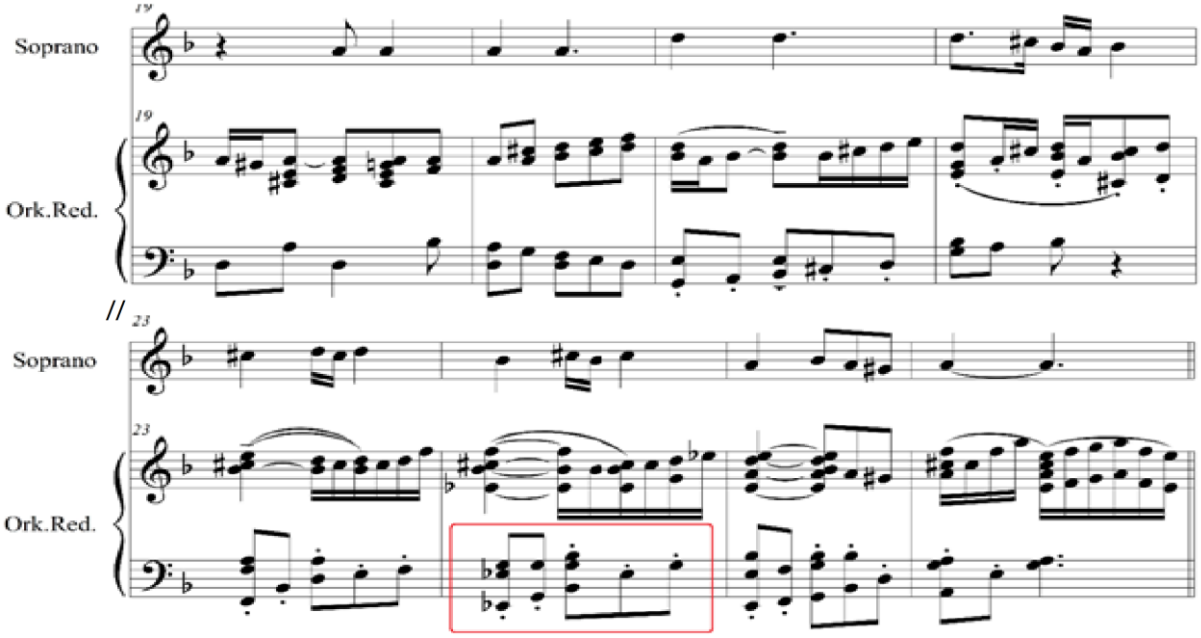

Şekil 7: Tofiq Guliyev'in Sana da Galmaz Türküsünde Napoliten Akor Kullanımı

Son yıllarda eserleriyle olduğu kadar halk türkülerini ses-piyano ve ses-orkestra için uyarlamasıyla da dikkat çeken besteci Turgay Erdener (1957), eserlerinde ve düzenlemelerinde bir çok teknikten faydalanmıştır. Re kararlı Nihavend makam dizisindeki Laçin adlı halk türküsünün ses ve orkestra düzenlemesi incelendiğinde, genel olarak tonal armoniden faydalanmış, armonik yapı, kontrapuntal yapıyla birlikte eşgüdümlü olarak ilerlemiştir. Erdener, bu türkünün armonizasyonunda I-IV-V kadansını temel alsa da kromatik yürüyüşleri de kullanmıştır. Geniş bir renk paletinde olan düzenlemede napoliten altılı akoru 24.ölçüde görülmektedir. Napoliten altılı akorundan sonra II-V bağlantısıyla cümle tamamlanır. Besteci

[175] "...Akor sesleri en iyi şekilde aralıksal ilişli etkileşimi içinde düzenlenir; fakat bu düzenleme tonal armoni sistemine mensup farklı iki akordan yapılmışsa polikord oluşur..." (Persichetti'den Aktaran Dolgun, 2008: 51)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

napoliten altılı akorunu burada hem kromatizmin bir öğesi olarak kullanmış hem de dominant akorunun eksene geçişini geciktirmiştir. Napoliten altılı akorunu besteci kök halinde kullanmıştır.

Şekil 8: Turgay Erdener'in Laçin Adlı Halk Türküsünü Solo ve Orkestra İçin Düzenlemesinde Napoliten Akorunun Kullanımı

SONUÇ

Türk müziği armonizasyonunda bir çok yöntem ve metod denenmiştir. Bunlardan biri olan tonal armoni kurallarıyla armonize etme yöntemi, en yaygın olanlarındandır. Batı müziğinin temelini de oluşturan tonal armoninin kendine has kurallarını Türk müziğinin makamsal ezgilerine uygulamada bazı olumsuz yanlar olduğu varsayılsa da burada önemli olan, her iki farklı ses sahasının zenginliğinin ortaya çıkarılmasındaki işlemlerin ve uygulamaların akustik olarak, estetik ve zengin olmasına dikkat edilmesi gereğidir.

Tonal armonide kromatizm başlığı altında ele alınan Napoliten altılı akoru, Batı müziğinde sıkça kullanılmış ve özellikle dominantın eksene gidişinde, uzatma ya da geciktirici işlevi gören bir akor olarak yer almıştır. Adını, Napoli Okulu bestecilerinin eserlerinde sık kullanmasıyla alan bu akor, özellikle Romantik besteciler tarafından kök halinde kullanılmıştır. Fonksiyonel armoninin önemli bir parçası olan Napoliten altılı akoru, Türk müziğinin armonizasyonunda da bazı Türk besteciler tarafından kullanılmıştır.

Çalışma için dört Türk bestecinin Türk müziği armonizasyonu yapıtları incelenmiş, Napoliten altılı akor kullanılan kesitler tespit edilmiştir. Yapılan incelemede şu sonuçlara varılmıştır:

-Türk bestecileri Türk müziği armonizasyonlarında Napoliten altılı akoru kök halinde kullanmayı tercih etmişlerdir.

- Türk bestecileri Türk müziği armonizasyonlarında, Napoliten akor kullanımından sonra her zaman dominant akora yer vermemişler, direkt tonik akora dönüş yapmışlardır

- Türk bestecileri Türk müziği armonizasyonlarında, hüseyni-nihavend gibi Batı müziğindeki minör modlarla duyum benzerliği olan makam dizilerindeki türkülerde Napoliten altılı akoru kullanmışlardır.

- Türk bestecilerinin Türk müziği armonizasyonlarında Napoliten altılı akor, farklı akor yapılarıyla da polikordal bir dokuda iç içe de kullanılmıştır.

KAYNAKÇA

1. Aktüze, İ. (2010). *Müziği Anlamak; Ansiklopedik Müzik Sözlüğü*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
2. Bilgen, A.S. (1935). *Türk Halk Havaları, Piyano ve Şan İçin*. İstanbul: Andre Jorjoviç Nota Basımevi.

3. Dolgun, A. (2008). *Necil Kâzım Akses' in Birinci Yaylı Çalgılar Dörtlüsü'nün Polimodal ve Politonal Açılardan İncelenmesi.* (Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi/Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir.
4. Elhankızı, A. (2012). *Armoni- Klasik Batı Sistemine Rus Ekolü Yaklaşımları*. Konya: Eğitim Kitabevi.
5. Karolyi, O. (1999). *Müziğe Giriş*. (Çev.: Mehmet Nemutlu). İstanbul: Pan Yayıncılık.
6. Sönmez, Ö. (2017). *Çoksesli Koro Repertuvarı, Türk Halk Müziği ve Klasik Türk Müziği Düzenlemeleri.* İstanbul: Nota Yayıncılık.
7. https://www.academia.edu/18567586/Tonal_Armonide_Kromatizm_I (Erişim Tarihi: 07.01.2018)
8. https://imslp.org/wiki/Preludes,_Op.28_(Chopin,_Fr%C3%A9d%C3%A9ric) (Erişim Tarihi: 07.01.2018)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(46)

Mir Mehmet ÖZTÜRK[176]

SAĞ KANAT, POPÜLİZM ve YENİ KÜRESEL OLUŞUMLAR
RIGHT WING, POPULISM and NEW GLOBAL CREATIONS

ÖZ

Bu çalışmanın amacı ülkemizde varlığı pek tartışılmamış ama siyasetin hemen hemen her alanında karşımıza çıkan popülizmi ve popülizm ile ilişkilendirilen sağ kanat partilerini incelemektir. Bu çalışmada öncelikle popülizme genel bir çerçeve çizip, ülkemizde ki popülizm anlayışı üzerinde durulmuştur.

Daha sonraki bölümlerde çok partili dönemin kapısını Türkiye'ye açan ve on yıl iktidarda kalan Adnan Menderes Başkanlığında ki Demokrat parti, 1980 darbesinden sonra Türkiye'de yeni bir vizyonla, yeniliklerin kapısını açan Turgut Özal'ın Anavatan Partisi ve parti liderlerinin popülizm ile ilişkilendirip ilişkilendirilmeyeceğini söylemleri ve eylemleri karşılaştırarak bir sonuca varılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Popülizm, sağ kanat partileri, Demokrat parti, Adnan Menderes, Anavatan partisi, Turgut Özal.

ABSTRACT

The aim of this study was to examine discussed very presence in our country, but right-wing parties associated with the populism against us almost every area of politics and populism. In this study, first draw a general framework populism, populism focuses on the understanding of our country.

Later chapters in the multiparty that opens the door to the era in Turkey and ten years in power remaining Adnan Menderes Chairman of the Democratic Party after the 1980 coup with a new one vision on Turkey, which opens the door to innovation Turgut Ozal's Motherland Party and Development Party headed and whether to associate associated with populism and rhetoric of the party leaders have tried to reach a conclusion by comparing their actions.

Keywords: *Populism, Right-Wing Parties, Democratic Party, Adnan Menderes, Motherland Party, Turgut Özal.*

[176] İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Ögrencisi

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1-GİRİŞ

19. Yüzyılda dünyada yükselişe geçen Milliyetçilik akımları çok uluslu Osmanlı imparatorluğu'nu da kötü etkilemiştir. Monarşinin dünyada yavaş yavaş çözülmeye başladığı dönemlerde Osmanlı imparatorluğu tanzimat fermanıyla demokrasiye ilk adımını atmıştır. 19. ve 20. Yüzyıl imparatorlukları çöküşe hazırlarken ulus devletlerininde temellerini atmıştır. Türkiye cumhuriyeti Osmanlının bakiyesi üzerine kurulan demokratik bir devlet kimliğiyle kurulmuştur. Ancak demokrasiye geçişi hiç te sanıldığı kadar kolay olmamıştır. Tek parti döneminde mutlak bir iktidardan bahsedildiği Türkiye'de demokrasiden bahsetmek neredeyse imkansız olmuştur.

Popülizm ülkemize Gazi Mustafa Kemal'in ilkeleriyle birlikte girmiştir. Popülizmden bahsedebilmek için demokrasiden bahsetmek gerekmektedir. Demokrasi çok partili sistemle ülkemizle tanıştığı için popülizmide bu dönemdem itibaren ele almak gerekmektedir. Çok partili dönemle birlikte sağ kanat partileri ülkede devrim niteliğinde sonuçlar almaya başlamışlardır.

2 -KAVRAMSAL OLARAK POPÜLİZM VE TOPLUMUMUZDAKİ YERİ

Popülizm kelimesi için birkaç farklı tanım bulmak mümkündür. Oportünizmce belirlenen, halka yakın, politik durumu dramatize ederek kitlelerin lütfunu (seçimlerle bağlantılı olarak) kazanmayı hedefleyen genellikle demagojik politika olarak tanımlanmıştır.(Çakır;2012:122) Bir diğeri "politik durumu dramize edilerek halkın ilgisini çekmek" olarak tanımlanmıştır.(Türk dil kurumu) Popülizm tanımları hem bir birine çok yakın ve aynı zamanda bir biri içinde farklı anlamlar icra eden birer yeni kavramlar bütünlüğüdür. Popülizm kelime olarak halkçılık anlamına geldiği gibi, popüler kültürde de halk adına yapılan dramatik siyaset anlamını da üstlenmektedir.

Popülizm gündelik hayata hem vazgeçilmez olan, hem de suçlu olarak anılmak istenen şahsa yapıştırılan ilk yaftadır.

Politikacıların en etkin silahı vaatleridir denildiğinde aslında popülizm tam olarak burada devreye girmektedir.Vatandaşa en yakın olma halidir popülizm yada en yakın olma söylemidir.

Tek parti dönemi popülizm ile çok ilişkilendirilmese de popülizm kavramsak olarak ilk Gazi Mustafa Kemal'in devrimlerinde halkçılık olarak karşımıza çıkmıştır. Bu dönem popülizmin kendi dönemi olmasa da halka ilk sirayet ettiği dönem bu dönem olmuştur.

(http://www.kultur.gov.tr/TR,25231/ataturk-ilkeleri.html)

Biz bu çalışma da popülizmi Sağ kanat ile ilişkilendirip ilişkilendirilmeyeceğini araştırmaya hedefliyoruz lakin bilmekteyiz ki popülizm bir kanat harekâtı değil, bir duruştur. Sağ yada sol görüşlü bir çok lider belli zamanlarda popülist söylemler üzerinde ciddi başarılar sağlamışlardır. Süleyman Demirel, Adalet partisi genel başkanlığına seçildiği kongrede; " Biz milletin içinden gelen, onun dertleriyle mustarip insanlarız" (Güven; 2008: 56) sözü ve sık sık köylü olduğunu halktan kopuk değil halkın bağrından geldiğini vurgulaması popülist bir söyleme örnek verilebilir. Bazı Parti Başkanlarının seçim meydanlarında halka " onlar ne verirlerse iki misli" tarzı söylemleri popülist söylemlere örnek oluşturmaktadır. Popülizmi Çok partili dönemden ele aldık. Tek partili dönemi ve özellikle İsmet İnönü "*Milli Şef*" dönemini ayrıca bir inceleyeme tabi tutulmalıdır. Çünkü bu dönemde popülist bir söyleme muhatap alınacak seçim esaslarına dayanan bir seçmen kitlesi oluşmamaıştır.

Türkiyenin en sancılı dönemlerinden biri olan çok partili döneme geçme dönemi popülizm(Liderlerin söylemleri) açısından çok zengin olmasa da popülizmin boy vermeye başladığı dönem tamda bu olmuştur.

Popülizm tam bir kavram karmaşasıdır. Literatür taraması yapıldığında bir biriyle çelişen birçok tanımı içinde barındırmaktadır. Kesinliği en az bilinen terimlerden biridir. Halk için halka söz veren söylemlere popülist söylem derken, yine verdiği sözü tutan siyasetçilere de popülist siyasetçi denilmektedir. Belkide söz verip tutan siyasetçi ile söz vermek için söz veren siyasetçilere yeni bir tanımlama getirmek lazımdır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

3 TARİHSEL DÖNEM

3.1 ADNAN MENDERES - DEMOKRAT PARTİ

"Yeter Söz Milletin"[177]

Gazi Mustafa Kemal'in ölümünün hemen ertesi gün, İsmet İnönü genelkurmay başkanı Fevzi Çakmak'ında desteğiyle cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Bu çok anlaşılır bir durumdu çünkü Mustafa kemal son seçimlerde ismet İnönü'yü değil celal Bayar'ı başbakan olarak atamıştır. İsmet İnönü ile Mustafa Kemal arasında ki çekişme gözle görülür olmuştur. İstmet İnönü'nün parti üzerindeki etkisi büyüktür ve ilk icraatlarından biri kendi yerini garantilemek olmuştur. Bunun için CHP olağanüstü kurultayı toplanarak Gazi Mustafa Kemal'i "*ebedi şef* ", İsmet İnönü'yü de daimi "*milli şef*" ilan etmiştir.(Ahmed; 2014:101)

İsmet İnönü'yle aynı politik düşünceye sahip olmayan Başbakan Celal Bayar istifa etmiştir. Yerine içişleri bakanı ve CHP genel sekreteri olan Dr. Refik Saydam getirilmiştir. Bu bir bakıma CHP'nin bürokrasi üzerinden elinin çekildiğine işaretti yada öyle gösterilmek istenmiştir çünkü içişleri bakanlığı ile parti genel sekreterliği birbirinden ayırılmıştır. (Ahmed; 2014:102)

İsmet İnönü, Mustafa Kemal'in yerini dolduramamıştır. Bunun farkında olan ikinci cumhurbaşkanı İsmet İnönü Türkiye'de kendi adına yeni bir çağın mimari olmak için demokrasiye geçiş noktasında sinyaller vermeye başlamıştır. İlk hamle cumhuriyet dönemiyle zenginleşen iş adamı Nuri Demirağ'dan gelmiştir. Nuri Demirağ 6 Haziran 1945 te Milli kalkınma partisini kurmuştur. Ama Bu parti kendisinden bir gün sonra kurulacak olan Demokrat Partinin gölgesinde kalmıştır.(Karpat; 2015:166)

Ocak 1945 de yapılan toprak reformu CHP içinde bölünmelere sebebiyet vermiştir. Verilen dörtlü Takrir'in ardından CHP den ihraç edilen Refik koraltan, Fuat köprülü, Adnan menderes ve daha sonra istifa eden Celal Bayar Demokrat partiyi kurmuşlardır. Celal Bayar partinin genel başkanı olmuştur. (Ahmed; 2014:106)

Demokratlar CHP'ye göre popülist ama halka göre beklenen kahramanlar olmuştur. İmparatorluktan kurtulup tek partiye dikta edilen halk için demokrat parti bulunmaz bir nimet olmuştur. CHP tehlikenin farkına varmış ve 1946 yaptığı olağan üstü kongrede "değişmez başkanlığı ve müstakil gurubu" kaldırarak parti başkanının dört yılda bir seçimle başa gelmesini kabul etmiştir. Ve buna ek olarak parti kurulmasını yasaklayan cemiyetler kanununun 19. Maddesi değiştirilerek Türkiye cumhuriyeti tarihinde ilk defa Muhalefet partilerinin katıldığı bir seçime gidilmiştir. 21 Temmuz 1946 yılında yapılan seçimlerde CHP kazanmış ama seçimin şaibeli olduğu tartışmaları demokrat parti için zafer niteliğinde olmuştur. Demokratlar meclise 64 vekil göndererek büyük bir başarı sağlamışlardır. (Karpat;2015:167)

1946 seçimlerinden sonra ülkedeki gidişattan memnun olmayan İsmet nönü, Hem Demokrat partiyi hem de Millet partisinin alan hâkimiyetini kısıtlamak için okullarda din dersinin okutulmasına yeniden izin vermiştir. Hatta Kemalist ideolojisinin en temel üç unsuru olan –Devletçiliği, Devrimciliği ve Laikliği bıraktığını ve islamı kucakladığını göstermek istemiştir. Ama halk başka bir çıkış kapısı keşfetmiş ve dönmemeye karar kılmıştır.

Demokrat partiyi kuran vekiller CHP'den meclise giren vekillerdi dolayısıyla Atatürk ilkelerine bağlılıkları tartışılmamıştır. Demokratlar ilk söylemlerinde bireysel hak ve özgürlükleri vurguladıklarından aydın kesim ve batı eğitimli bir kısım subayında desteğini almışlardır. 1950 seçimlerinde demokrat parti ezici bir çoğunlukla(%53,35) iktidara gelmiştir. İktidara gelir gelmez ticaretle uğraşanlara büyük teşvik sağlamış, çiftçilere destek vermiş ve hem esnaf hem de köylünün desteğini almıştır. (Ahmed; 2014:109)

Demokrat parti daha önce 1949 yılında CHP döneminde başvurulan ve alınmayan (kuzey Atlantik Antlaşma örgütü) NATO'ya 1952 yılında Türkiye'nin üyeliğini kabul ettirmiştir. Bu gelişme ülkenin Sovyet tehdidini aşıp yüzünü iç piyasaya çevirmesine olanak sağlamıştır. Türkiye 1953 yılında Balkan paktına, 1955 yılında Bağdat paktına katılmıştır.(Heper; 2011:192)

Türkçe okutulan ezan 16 Haziran 1950 itibari ile esasına uygun yani Arapçaya geri çevrilmiştir. Demokrasinin olmazlarından olan gizli oy açık tasnif kanunlaştırılarak teminat altına alınmıştır.

[177] Demokrat Parti'nin seçim kampanyasında kullandığı Selçuk Milâr'ın yaptığı seçim afişi

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Demokrat Parti halkın isteklerine uygun hareket etmişlerdir. Türk siyasi tarihinde ilk defa bir parti "yeter söz milletin" sloganıyla millet için sokaklara inmiştir.[178]

Bu söylem Popülist ve bir o kadarda samimi bir çağrı olarak görülmüştür. Demokrat parti 1954 seçimlerinde de oyunu artırarak ezici bir sonuç almıştır. Bürokratik oligarşiyle mücadele eden demokratlar bir taraftan da CHP'nin ciddi muhalefetleriyle karşılaşmışlardır. Adnan Menderes'in halk üzerinde ciddi bir karizması olmuştur ve gittiği her yerde çok kalabalık kitlelere hitap etmiştir. İkinci dönemde oylarını artırmasına karşın ülke ekonomisinde Demokrat parti için işler beklendiği gibi gitmemiştir. Makineleşmenin olumsuz bir yan etkisi de tarım işçilerinin şehirlere göç etmesi olmuştur. Şehirlerde inşaat ve endüstrileşme iş gücüne olan ihtiyacı artmıştır. Şehirlerin nüfusunun artması Türkiye'nin sosyal yapısının hızla değişmesine sebebiyet vermiştir.

İktidar ile muhalefet arasında ki kavgalar sürekli büyümüş, ülke zor bir sınavdan geçmiştir. Başbakan Menderes CHP miting ve yürüyüşlerini durdurmak için ordudan bazen destek almış, aynı şekilde İsmet İnönü'de orduyu darbeye çağırır gibi göreve çağırmıştır.(Karpat;2016:167) Sonuç olarak 27 Mayıs 1960 da ani hazırlanmış bir askeri darbeyle subaylar yönetime el koymuşlardır. Cemal Gürsel'in General sıfatıyla başlarında olduğu darbe üyeleri 38 kişilik Milli Birlik Komitesini oluşturmuşlardır.

Özel bir mahkeme kurularak 12 DP milletvekili idama mahkûm edilmiştir. Bunlardan Başbakan Adnan Menderes, Dış işleri bakanı Fatih Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan idamları onanmıştır. Demokrat parti 29 Eylül 1960 tarihinde kapatılmış ancak bu idamlar Türk siyasi tarihine bir kara leke olarak işlenmiştir. 1990 yılında TBMM başbakan Adnan Menderes'e ve diğer idam edilen arkadaşlarına itibarlarını iade etmiştir.

Kitleleri arkasından sürüklediği için Menderes'e popülist demek haksızlık olur. Zira menderes Gerçek demokrasiyi Türkiye'yle ilk tanıştıran lider olmuştur. Tek parti döneminin alışkanlıklarını, köklü bir reformla yıkmaya çalışmıştır. Kalıcı bürokrasiyi, geçici siyasetçilerle dizginlemeye çalışmıştır.

Menderes bir konuşmasında; "1946 Türkiye'si ile 1954 Türkiye'si arasında asır farkı değil, çağ farkı vardır"(http://www.zaman.com.tr/yazarlar/mustafa-armagan/menderesi-ipe-goturen-10-konusma_1029199.html) derken Türkiye'nin tek parti döneminden çok partili sisteme geçirilirken kat edilen yoldan övgüyle bahsetmiştir. Menderes kendisini halktan gelen biri olduğunu şu sözlerle; "Bu memleketteki zulüm devri İsmet Paşa ile onun iktidardan düşmesiyle kapanmıştır. (İsmet Paşa) hırsı için bu memleketi bir baştan öte başa ateşe vermek isteyen adamdır. Paşa yeter artık! Bu memleketi bizim gibi memleketin içinden gelmiş olan insanlar idare etsin!"(http://www.zaman.com.tr/yazarlar/mustafa-armagan/menderesi-ipe-goturen-10-konusma_1029199.html) diyerek halka haykırmıştır. Menderes'e popülist diyenler olsada, Menderes Demokrasinin kalıcı olması için mücadele etmiştir. 1960 dan sonra Türkiye'de artan Menderes ismi halkın ona karşı olan teveccühünün bir başka göstergesi olmuştur.

3.2 TURGUT ÖZAL-ANAVATAN PARTİSİ

"Allah'ın verdiği ömrü O'nun izninden başka alacak yoktur! Biz de O'na teslim olmuşuzdur."[179]

Turgut özal ekonomiden çok iyi anlayan bir mühendistir. 1967-1971 yılları arasında Devlet planlama teşkilatı müsteşarlığını yapmıştır. Dünya bankası ve sabancı holdingte çalışmıştır. Mart 1975 de başbakanlık müsteşarlığına ve Devlet planlama teşkilşatı müsteşar vekilliğine getirilmiştir. 1979 yılının sonunda, Başbakan Süleyman Demirel'in baş danışmanı olarak 24 ocak 1980 ekonomik istikrar programını hazırlamıştır. 1980-1983 askeri rejim döneminde bir süre ekonomik işlerden sorumlu başbakan yardımcılığı yapmış ve 1983 yılında ANAP'ı kurmuştur. 1983-1989 yılları arasında başbakanlık yapmış ve 31 Ekim 1989 tarihinde cumhurbaşkanı seçilmiştir. 17 Nisan 1993 tarihinde cumhurbaşkanıyken kalp krizi geçirerek ölmüştür. (Heper; 2011:205)

[178]Demokrat Parti'nin seçim kampanyasında kullandığı Selçuk Milâr'ın yaptığı seçim afişi.
[179] ANAP Kongresi'nde uğradığı suikast girişiminin ardından kürsüde söyledikleri.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Turgut Özal renkli bir kişiliğe sahip, bürokrasiyi ve devleti iyi tanıyan biriydi. Tonton bir duruşu ve çalışkan bir beyni vardı. 1980 darbesinden sonra aranan adam olmasının en önemli özelliklerinden biri belki de diğer rakiplerinin siyasi yasaklı olması olmuştur. (Ahmed; 2014:109)

Yinede bu özal'ın basit bir siyasetçi olmadığı gerçeğini değiştirmemiştir. Turgut Özal bir çok tabuyu yıkmıştır. Hatta bir Türk "homoeconomicus" doğmasını sağlamıştır. (Karpat;2015:225) Turgut Özal'ın 1983 yılında kurduğu ANAP; AP'den, CHP'den kaçıp ve askeri vesayetten kurtulmak için gelenlerin ortak bir partisi olmuştur. ANAP sağ, sol, merkez, İslamcı ve milliyetçi kesimlerden de ciddi bir katılım almıştır.

1983 seçimleri Turgut Özal'ın %45,1 lik zaferiyle sonuçlanmıştır. Turgut Özal devlet içindeki eski militaris düşünceye cephe almadan bu düzenin ekonomik ve ideolojik temellerini hedef almıştır. Turgut Özal her alanda liberalleşme siyasetiyle Tükiye'de çığır açmıştır. İstanbul Gayri Menkul kıymetler borsasının kurulmasını sağlamıştır. Kamu işletmeleri özelleştirmiştir. Daha önce dünya bankasında çalışmış olması kendisine artı bir değer katmış ve bu toplumda bir güven oluşturmuştur.Türkiye ilk defa dünya piyasasına açılmış, büyük düşünmeye ve büyük işler başarmaya Turgut Özal döneminde başlamıştır.(Karpat;2015:220)

İstanbul'a ikinci bir (Fatih Sultam Mehmet) köprü yapılmış ve GAP projesi devam etirilmiştir. Turgut Özal'ın belkide başardığı en büyük işlerden biride toplumdaki irtica korkusunu aştırmıştır. Kendisinin iyi bir Müslüman olduğunu ve Nakşibendi olduğunu açıklamıştır. "Cumhurbaşkanı oldum diye namazı terk mi edeceğim" sözü muhafazakarlar tarafından çerçeveletilen bir söz olmuştur.(https://tr.wikiquote.org/wiki/Turgut_%C3%96zal)

Turgut Özal dönemi bir nevi özgürlükler dönemi olmuştur. Onun zamanında yayın ve toplantılar serbesçe yapılmıştır. çok rahat davranan bir mizacı ve yapısı vardı. Askeriye karşısına şortla geçebilir, sokakta bir elinde mısır yiyerek dolaşabilirdi. Bu türkiyenin alışık olduğu ve devlet adamı sert mizançlı asık yüzlüdür tanımlamalarına pek uymuyordu. Söylemleri halka yönelikti. Popüler biriydi ama popülist değildi. Özallikle Osmanlı mirasına sahip çıkmak için çalışmalar yürüttü. Yıllarca süremcemede kalan Osmanlı evraklarının tasnifine, kataloglama çalışmalarına hız verildi. Prof. Dr. Halil İNALCIK ve Prof. Dr. H.Kemal KARPAT arşiv, tasnif ve kataloglama için fikirleri alınarak ciddi bir arşiv kurtarılmıştır.(Karpat;2015:220) Özal devrin cumhurbaşkanı darbeci kenan evren ilede iyi geçindi. Hatta "Sayın Evren'in Türkiye'yi 12 Eylül ile beraber bir yıkıntıdan, çöküntüden kurtardığına canıgönülden inanıyorum." Sözü bunu destekler niteliktedir. Belkide bundan başka bir çaresi yoktu yada bu bir sonraki adım için gerekli bir sözdü.(https://tr.wikiquote.org/wiki/Turgut_%C3%96zal)

Özal devleti iyi tanıyan bir kişi olmasına karşın halka yönelik söylemleri heyacan yaratıyordu. Devlet vatandaşa istediğini yaptırı dayatmasına karşı;"Devlet millet içindir, millet devlet için değildir!" sözüyle karşı koyacak kadarda cesurdu.(https://tr.wikiquote.org/wiki/Turgut_%C3%96zal)

1 kasım 1989 yılında üçüncü turda 263 oyla cumhurbaşkanı seçilen özal, Türkiye Cumhuriyetinin ikinci sivil Cumhurbaşkanı olarak Tarihteki yerini almıştır. (Karpat;2015:220) Cumhurbaşkanlığında umduğunu bulamamıştır esasen, bunu yakın dostlarıyla ve o zaman danışmanı olan prof. Dr. Burhan Kuzu ilede paylaşmıştır. Ölümüne yakın bir tarihte yeni bir parti çalışması içinde olduğu ve Türkiyeye başkanlık sistemini getirmek için kolları sıvadığını da söylenmiştir.(Kuzu; 2017:55)

Özal entelektüel bir kişilikti. Kendisini en çok destekleyen elitistleri ve elistist düzeni yıkmak için ilk adımı atan kişiydi yada bunun yolunu açan kişiydi. Özal Türkiyenin son elli yıllık iç ve dış siyasetine damga vuran üç isimden biriydi.

17 nisan 1993 yılında öldüğünde ülke genelinde her evden bir cenaze çıkmış gibiydi. Ardından binlerce hatim okundu. ve bu her ölüm yıl dönümünde tekrar etmektedir. (Heper; 2011:205) Halkın bu denli sevdiği bir kişiye popülist demek haksızlık olur, eğer özal popülist ise o zaman popülizme yeni bir tanım bulmak gerekmektedir.

Cüneyt ülsever Turgut özal için ; "Bir anlamda Cumhuriyet döneminin en samimi sağcısı Özal olmuştur." Derken herkes hemfikirdi.(Ünsever; 1999:75)

Tamda samimiyet "Seçimden önce zam yapacak kadar enayi miyim?" sözünde saklıydı.(https://tr.wikiquote.org/wiki/Turgut_%C3%96zal)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

SONUÇ

Türkiye Osmanlı İmparatorluğunun Devasa Bakiyesi üzerinde kurulmuştur. Monarşiden cumhuriyete geçmesine rağmen demokrasiyle tanışması uzun yıllar almıştır. Şüphesiz dünyanın içinde bulunduğu durum ve patlak veren ikinci dünya savaşı da demokrasinin Türkiye'ye geç yerleşmesinde etkili olmuştur. Demokrasinin çok partili sistemle gelmesinin ardından sürekli sesi kısılmış bir muhalif durumunda olan halk akın akın yeni arayışlar içine girmiştir. Popülizm'in cazibesi siyasetle birleşmiş ve artık meydanlara halkı toplamaya başlamıştır. Halkın talepleriyle, halka vaadedilen arasında uçurumlar olduğunda, popülizm devreye girer. Halk ilk olarak kendisine yakın olarak Demokrat partiyi ve Adnan Menderes'i bulmuştur. Cumhuriyet tarihinde ilk defa birde fazla parti seçime girmiş ve şeffaflık ilkesine göre (Gizli oy açık tasnif 1950 seçimi) seçimler sonuçlanmıştır. Şüphesiz Menderes'i ve Demokrat partiyi yeterince popülist bulanlarda olmuştur. Ama şurası bir gerçektir ki; halk popülizm'i ancak 1970 lerden sonra tanımlayabilmiştir. Demokrat partiye yapılan askeri darbe siyaseti ve siyasetçileri zedelemiştir. Toplumda da derin ve kalıcı hasarlara sebebiyet vermiştir.

Demokrat parti "Yeter Söz Milletin" sloganıyla iş başıma gelmiştir. Aslında bu söylem popülist bir söylem gibi dursada Türkiye Büyük Millet Meclisi'sinde yazan "Egemenlik Kayıtsız Şartsız Milletindir" sözünün bir başka versiyonu gibidir. Yani cumhuriyet halka kayıtsız ve şartsız egemenlik vaadetmiştir. Ve demokrat Parti bu söylemin sözde kalmasından yakınarak bunu fiiliyata geçirmek için çabalamıştır.

Esasen Popülizmi kavramsal olarak kendi içinde bir ideoloji olarak düşündüğümüzde bir bütünlüğü olmadığı görülür. Zira ideolojiler kendi içinde tüm kavramlarıyla bir bütünlük içindedirler. Popülizm hem *halk yardıkçılığı* hemde *halk kahramanı* arasındaki ince çizginin ürünü sayılmıştır. Halk bu ince çizgiye verilen sözün yerine getirilip getirilmediği noktasında bakmıştır. Nitekim Türkiye'de merkez sağ ve sağ kanat partileri ya bir darbeden sonra yada toplumda ciddi bir kimlik bunalımı olduğunda(ekonomik kriz gibi) iş başına gelmişlerdir. Turgut özal Başkanlığındaki Anavatan Partisi 1980 darbesinden sonra iş başına geçen ilk sivil insiyastif sahibi parti olmuştur. Halk Turgut Özal'a bir başbakandan çok öte bakmıştır. Turgut Özal Anavatanla bağı kaldığı süre içinde Anavatan çöküşe geçmemiştir. (Karpat;2015: 225) Lider ile parti arasında kurulan bağ bir bakıma halkın popülizm ile halk kahramanı arasındaki çizgiyi ayırt etmesini sağlamıştır. Zira jakoben bir yönetimden demokratik bir yönetime geçen 1980 lerin Türkiye'sinde halk Turgut Özal'ı kucaklamış ve O'da halka verdiği her sözü yerine getirmek için çabalamıştır.

Turgut Özal halkla arasında uçurumlar olan Bürokrasiyle halkı barıştırmak için çabalamıştır. O halka yakınlığıyla halk adamı, bürokraside etkinliğiyle aktif bir bürokrat olduğunu göstermiştir.

Popülizm'in sağ kanat ile ilişlilendirilmek istenmesinin en büyük nedeni sağ kanat hareketinin halk üzerinde oluşturduğu sürükleyici etkidir. Belli dönemlerde sol kanat partilerinden de halkın kendilerine yakın bulduğu isimler olmuş olsada bunlar kısa vadede kalmış ve uzun vadede unutulmuşlardır.

Cumhuriyet Türkiye'si halka her zaman batıyı örnek göstermiştir. Aslında bu hedef ittihat ve Teraki partisinin mensupalrıncada daha önce konulmuştur. Batından gelen herşeyi güzel, doğudan gelen herşeyide gerici ve irticacı olarak kabul gördüğünden aydınların kafasındaki popülizm ile halkın kafasında ki popülizm arasında derin ve kalın bir çizgi oluşturmuştur. Türk aydınları ilk başta Adnan Menderes'e destek çıkmışlardır. (Ahmed; 2014:109) Aynı zümre Turgut Özal'ı da sahiplenmiştir. Taki halktan gelenlerin halkın içinde kaldıklarını anladıkları an bundan vazgeçmişlerdir. Çünkü onların düşledikleri lider orta sınıftan çıksa bile sınıf atlamalı ve üst sınıf vasıflarına göre yaşamalıdır. Halk gibi konuşmalı ama halkla yaşamamalıdır. Yani aydın geçinen sınıf aslında kendi popülist liderlerini halkın üzerinden seçmek istemişlerdir. Gerek Adnan Menderes gerek Turgut Özal bu zümreyle halk arasında halkı seçmiş liderlerdir. Özellikle bu yazılar kaleme alındığı yıllarda bile, kendisinden bahsetmesek bile şuan Türkiye'de devam eden kavganın esas sebebinin de bu olduğu tespit edilmiştir.(http://www.analizmerkezi.com/aydin-dogan-neden-saldirganlasti-iste-asil-sebebi-57986h.htm)

KAYNAKÇA

1. Ahmad, Feroz. Bir Kimlik Peşinde Türkiye, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 5. Baskı İstanbul 2014

2. Besli, Hüseyin-Özbay, Ömer. R.Tayyip ERDOĞAN, Bir Liderin Doğuşu, Meydan yayınları İstanbul 2010
3. Karpat, H. Kemal. Türk Demokrasi Tarihi, Timaş Yayınları 5. Baskı İstanbul 2016
4. Karpat, H. Kemal. Kısa Türkiye Tarihi, Timaş Yayınları 5. Baskı İstanbul 2015
5. Heper, Metin. Türkiye'nin Siyasal Hayatı DK I. Baskı İstanbul 2011
6. https://tr.wikipedia.org/wiki/Ana_Sayfa
7. Cüneyt Ülsever, Kendini Arayan Türkiye, Timaş Yayınları İstanbul 1999
8. Abdurrahman Keskinoğlu şiiri, Ak parti seçim şarkısı 2011
9. Kuzu, Burhan. Her Yönüyle Başkanlık sistemi İstanbul 2017
10. Çakır, Murat. Neoliberalizmin egemenlik aracı sağ popülizm Kassel 2012
11. Çarkoğlu, Ali.- Toprak, Binnaz.DEĞİŞEN TÜRKİYE'DE DİN, TOPLUM VE SİYASET(Anket) İstanbul 2007
12. Güven, Turgut Yılmaz. Demireli yıllar. Ankara 2008
13. Türk Dil Kurumu
14. http://www.analizmerkezi.com
15. Yetkin, Barış Bir siyasal iletişim tarzı olarak popülizm: Turgut özal'ın ―icraatın içinden Ve recep tayyip erdoğan'ın ―ulusa sesleniş konuşmalarının Karşılaştırmalı incelemesi. Yüksek lisans tezi 2010 Antalya
16. Türk, h. Bahadır. Muktedir İletişim Yayınları 1998 • Bugünün Kitapları 162 1. BASKI 2014, İstanbul

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(47)

Doç. Dr. Necmettin KARABULUT[180]; Fatih DAŞDEMİR[181]

MİMESİS KURAMI BAĞLAMINDA SANAT EĞİTİMİ UYGULAMALARI

APPLICATIONS OF ART EDUCATION IN THE CONTEXT OF THEORY OF MIMESIS

ÖZ

Öykünme, taklit ve yansıtma, anlamlarına gelen Mimesis kuramı, Platon ve Aristoteles'in sanata ilişkin düşüncelerini ve fikirlerini yansıtan 19. yüzyıla kadar varlığını hissettiren bir yaklaşımı ifade etmektedir. Mimesis kuramı bağlamında yaşanılan dünyada; etkileşim içerisinde bulunduğumuz çevrenin olduğu gibi aktarılmasının yanı sıra duyular dünyasının yansıtılması da ölçülü olmuştur. Tarihsel süreçte Platon, duyular dünyasının aktarımında sanatçıları yansımanın yansımasını yaptıklarını ileri sürerken; öğrencisi Aristo ise, sanatçılarla ilgili doğanın gerçeğini ne ölçüde yansıtabildikleriyle ilgilenmiştir. Bu hususta Aristo'ya göre, sanatçı bir ayna görevi üstlenerek, doğada var olan nesneleri oldukları gibi yansıttığı ölçüde başarılı sayılabilmiştir.

Aristo'nun Mimesis sanat kuramına göre, sanat eğitimi veren kurum ve kuruluşlarda sanatçıya yüklenen anlamın var olan nesnelere sadık kalınarak onun en gerçekçi (reel) şekilde yansıtılmasıyla vücut bulduğu görülmektedir. Mimesis kuramı bağlamında gerçekleşen sanat eğitiminin ise, Orta Çağ'ın son dönemlerine doğru Giotto ve Masaccio gibi sanatçıların, atölyelerde usta- çırak geleneğiyle yetiştirilen birçok sanat öğrencisine önemli rol model edindikleri görülmektedir. Bu çalışmada, MÖ.5.yy'dan MS. 19. yy'a kadar Tarihsel süreçlerde gerçekleşen geleneksel sanat eğitimi ile yetiştirilen sanatçı adaylarının ve sanat eğitimi öğrencilerinin Mimesis sanat kuramı bağlamındaki yeri irdelenmiştir. Zamanla, dönemlere göre farklılaşan üslupsal değişimler ve yenileşmeler atölye anlayışından Akademilere, Akademilerden çağdaş sanat prensipleriyle ilerleyen okullara dönüşerek Mimesis kuramının sanat eğitimi uygulamalarındaki yansımalarının sonuçları açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler; Kuram, Sanat, Sanat Eğitimi, Mimesis.

ABSTRACT

The theory of Misesis, also meaning emulation, imitation and reflection, is an approach which epxressed the thoughts and ideas of Platon and Aristoteles about art that has made its presence felt up until the 19th century. In a world with the context of Mimesin theory, the enviorment is communicated through as the exact way it is, while at the same time the world of senses is reflection is also measured. During the historical process, Platon claimed that the reflection of the world of senses is done through the arists reflecting the reflections, while at the same time his student Aristo was interested in to what measure can the artists can reflect the truth of nature. In this situation, Aristo thinks that the artist acts as mirror of sorts, one that is as succesful as its ability to reflect the objects in nature.

According to Aristo's Mimesis art theory, the meaning that is given to an artist from the establishments that educate artists is only meaningful when the artist stays loyal to the original image of the objects and reflects them the realest way possible. The education of art in the context of Mimesis theory can be observed through the kinds of Giotto and Masaccio towards the end of the Middle Ages with the Master-Apprentice method in their workshops, becoming role-models to many of their students. In this work, there has been an examination of upcoming artists and students of arts about their place in the context of Mimesis theory in a historical process from the 5th century BC to 19th century AD. The reflection of the Mimesis theory on the applications of art education with the differentiating stylistic changes and innovations through time from workshops to academies, from academies to schools with a modern principle on art is explained.

Keywords: *Theory, Art, Education of Art, Mimesis.*

[180] Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Güzel sanatlar Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi
[181] Fatih Daşdemir, Kars Güzel sanatlar lisesi Görsel Sanatlar Öğretmeni

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. GİRİŞ

Sanat, insanoğluyla birlikte var olmuş ve tarih süresince insanın duygularıyla, düşünce yapısıyla çeşitli evrelerden ve dönemlerden geçerek günümüze kadar gelmiş ve kendini yenileyerek uygarlıkların, toplumların tarihsel süreçlerini çeşitli eserlerle yansıtan bir olgu statüsüne ulaşmıştır. Sanat, aynı zamanda tarihi dönemlerin insanını ve onun yaşamını yansıtan, belgeleyen ve anıtsallık niteliği taşıyan önemli bir araç olmuştur. Sanatın bu yönünün her dönemin yeniliklerini ve değişimlerini öznel-nesnel yaklaşımlarla ve eleştirel anlayışlarla vurgulayarak ön plana çıkarmasıyla pozitif bilimlere ışık tutarak birçok alanda kendisini göstermiştir. Zamanla kendi bünyesinde birçok alana kaynaklık ederek eğitim ve bilim gibi alanlarda da kendisini zorunlu kılmıştır.

Sanatın, eğitimle ve bilimle olan ilişkisinin hiçbir zaman birbirinden kopuk ve bağımsız olarak ele alınması düşünülemez. Çünkü sanat ve eğitim tarihte birbiriyle özdeşleşerek biliminde ilerlemesinin ve gelişmesinin önünü açmıştır. Şöyle ki, Yüksek Rönesans'ın önemli sanatçılarından Leonardo da Vinci'nin çizim ve resimlerine konu olan anatomi araştırmaları aynı zamanda dönemin tıp biliminin gelişmesine de zemin hazırlamıştır.

Read, sanatın da bilim kadar önemli olduğuna ilişkin görüşünü şu şekilde ifade etmiştir, "Sanat tıpkı diğer bilimler gibi bir bilgi türüdür. İnsanlığın gelişmesi, yeni ufuklar açabilmesi için diğer bilim dalları ve felsefe kadar önemlidir. Hatta insanın çevresini anlaması, algılaması ve yorumlayabilmesi için diğer bilim dallarına nazaran daha da önemlidir" (Read, 1981: 8).

Konumuz itibari ile ele almamız gereken önemli bir hususta Sanat Eğitimi'nin olmasıdır. 20. yy'ın başlarından itibaren eğitimin bilim olarak gelişmeye başlamasıyla birlikte sadece pozitif bilimler alanında kalınmayarak klasik ve düz anlatımların yetersizliğinin yanı sıra bireylerin yaratıcılıklarını yansıtmada ve ifade etmedeki güçlüklerin giderilmesinde sanat eğitimine duyulan bir gereksinimin kaçınılmaz olmasıdır (Tuzlak, 2004: 1). Bu noktadan hareketle Sanat eğitimi; bireyin duygu, düşünce ve izlenimlerine dayalı olarak atölye ve kurumlarda bir ders disiplini çerçevesinde sanatın temel elemanlarını, sanatın temel ilkelerine göre uyarlamayı gerçekleştirebilen ve farklı materyaller kullanarak kişinin kendisini ifade ettiği bir alanı tanımlamaktır. Artut ise sanat eğitimini şu şekilde ifade etmiştir; "Sanat eğitimi; kişinin ruhsal ve bedensel eğitiminin bütünlüğü içerisinde yer alan estetik kaygının geliştirilmesi, yaratıcı gücünün bir seviyeye getirilmesi ve sanatsal olana hoşgörü ile yaklaşma çabalarını içermektedir" (Artut, 2002: 98).

Sanat eğitiminde, bireylerin kendi psikolojik ruh yapılarını ve duygularını yansıtmada belli yöntem ve tekniklerin kullanılmasıyla kendilerini ifade etme yollarının bir aracı olarak görülmesi sanatsal kuramlarla yansıtıla gelmiştir. Bu kuramların en önemlilerinden birisi ise, Mimesis sanat kuramının M.Ö. 5. yy'dan günümüze kadar gelen ve sanat eğitimi için önemli bir yer edinen özelliğinin olmasıdır.

Çalışmada Mimesis kuramının günümüze kadar süre gelen belli başlı aşamalarının sanat eğitimi uygulamaları doğrultusunda irdelenmesi ele alınmıştır.

2. Yöntem

Bu araştırmada betimsel yöntem kullanılmıştır. Araştırma nitel veriler çerçevesinde derlenmiş olup, elde edinilen bulgular eleştirel bir yaklaşımla irdelenmiştir. Çalışma da kıyaslama, tartışma, yorumlama ve değerlendirmeler yapılmıştır. Bu hususta hareketle geçmişte yapılan çalışmalarla örtüşürken günümüz sanatına ve geleceğe yönelik sanatsal çalışmalara da katkılar sağlaması amaç edinilmiştir.

3. Sanat Eğitimi

"Eğitim, kullandığı yöntem ve metodları ile bilimsel temellere oturan, insanı malzeme edinerek onun yaratıcı faaliyetlerine şekil veren sanatsal özelliklere sahip, hem bilim hem de sanat dalıdır" (Karabulut, 2004: 18). Eğitim belli kurallar doğrultusunda bireyi yaşama hazırlarken diğer yönden de bireye estetik bakış açısı kazandırmayı amaç edinen süreçlerin programlayıcısı sıfatını da taşımaktadır.

Sanat eğitimi ise, kişinin duygularını, düşüncelerini, fikirlerini ve izlenimlerini ifade etmede ve karşısındakine yansıtmada, kendisinde bulunan yeteneği ve yaratıcı gücünü estetik düzeye ulaştırmak amacı ile yapılan tüm eğitim çabalarını ifade etmektir (Türkdoğan, 1984: 2). San'a göre ise, "Sanat eğitimi, Güzel

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

sanatların tüm alanlarını, biçimlerini içine alan, okul içi ve okul dışı yaratıcı sanatsal eğitimi tanımlar" (San, 2000: 17).

Sanat eğitimi için 18.yy'a kadarki süreçte herhangi bir örgün öğretimden söz etmek oldukça güçtür. Yüzyıllar boyunca sanat eğitiminin bir usta-çırak geleneği çerçevesinde yürütüldüğü görülmektedir. Bu geleneğin lonca sisteminin bir sonucunu ifade eden ve yetişme düzeninin zamanla ortadan kalkması ve yerini Akademilerin almasıyla devam ettiği görülmüştür. Günümüz Çağdaş sanat eğitimin de ise, ilerlemelerin ve atılımların 1919 ile 1933 yılları arasında Bauhaus okulunun açılmasıyla hız kazandığı görülür (Tanyeli ve Sözen, 2014: 267). Bu hususta değişen ve gelişen dünya şartlarında Sanat eğitiminin; yaratıcılığın, özgür düşüncenin, yaşanılan topluma ait kültür ve değerlerin toplumlarla bütünleşerek sonraki kuşaklara aktarılmasını sağlayan, sürdüren ve köprü görevi üstlenen özellikleri yansıttığını da ortaya çıkardığı görülmektedir.

Sanat eğitimi belli başlı dört temel disiplin üzerine kurulmuştur, bu disiplinlerden bahsedecek olursak;

Sanat Tarihi; Sanat denilen olgunun, insan ile birlikte var olduğu andan itibaren günümüze kadar cereyan eden varlığının şekillenmesinde; uluslarda, uygarlıklarda ne şekilde ve ne tür eserler verildiğini, hangi milletlere ait olduğunu, üslupsal evrelerden geçerek sanatçısının kim olduğunu inceleyen, araştıran ve değerlendiren bir bilim dalıdır. Ödekan'a göre ise, "Sanatın sorunlarını gelişmesini konu alan bilim dalıdır''. (Ödekan, 2008: 1360).

Sanat tarihi, bir sanat eserinin ortaya çıkarıldığı yerin ve o yere ait kültürel yapının genel özelliklerini yansıtması açısından da önem arz etmektedir. Bu noktadan hareketle sanat eğitiminde farklı kültürlere ait eserleri, yaşayış biçimleri, sosyolojik yapıları ve coğrafik şartları öğrenmemizde farklı bakış açıları geliştirirken, aynı zamanda bir kaynak görevini de üstlendiği görülmektedir. Özellikle öğretim niteliğinde bir ders disiplini olarak aktarılması, öğrenciye tarihsel süreçleri yansıtan, olayları tasvirsel ve imgelem boyutlarıyla görmeyi sağlayan kavramlar da oluşturmaktadır.

Sanat Eleştirisi: "Kuramsal ve pratik boyutları olan sanat eleştirisi, yapıt ve sanatçıları incelemek, onları aydınlatmak, açıklamak ve değerlendirmektir" (Eroğlu, 2016: 9). Sanat eğitiminde, öğrencilere bir sanat eserine nasıl yaklaşılacağını ve esere yönelik eleştirinin hangi basamaklarından söz edileceğini öğretmeyi amaçlar. Bununla birlikte, dört temel ilke olarak belirlenen betimleme, çözümleme, yorumlama ve yargı basamaklarının sanat eğitimi alan kişilere öğretilmesiyle, alıcı-izleyici-okuyucu karşında kendisini sanatsal bir iletişim dili ile ifade etme becerisi kazandırmayı esas edinmiş bir disiplin olarak görülmektedir.

Eleştirinin bir yargı olarak düşünülmesinde en önemli etken ise, toplum ile sanat arasındaki bağın anlamlandırılmasına ilişkin yaklaşımları sunmasıdır. Ersoy, "Eleştirinin yargılaması her şeyden önce bir anlamlandırma ve değerlendirme çabasıdır" (Ersoy, 2002:81). demiştir. Sanat eğitimindeki bu yaklaşımlar, yaratıcılığı güdüleyen analiz ve sentezleme gibi bilişsel düşünme alanlarını geliştirmeye yönelik faaliyetleri de içerdiği görülmüştür.

Estetik: Antik Yunan felsefesiyle başlayan ve felsefenin bir alt konusunu ele alan doğa da ve sanatta güzelin ne olduğuna ilişkin sorular yönelten ve bu sorulara cevaplar arayan yaklaşımdır. Bozkurt'a göre;

"Duyum bilimi ya da duyulur algılar öğretisi anlamına gelen "estetik", Kant'da "transsendental estetik" başlığı altında geçer ve duyarlığın (Sinnlichkeit) a priori ilkelerinin bilimidir. Baumgarten'ın "duyusalın yetkinliği" öğretisini geliştirdiği "Aesthetica" (1750) adlı yapıtından bu yana estetik, güzeli araştıran bir bilim dalı olarak, "Güzelin bilimi" olarak anlaşılmıştır" (Bozkurt, 1995: 25).

Yunan sanatında ideal güzellik anlayışı ile başlayan ve sanatın, güzellik üzerine bir çalışma ve araştırma konusu haline getirilmesiyle; güzelin yaratılmasında ulaşılabilecek bir araç olarak görülmesi dikkat çekici niteliktedir.

"Bazı sanatçılar halen sanatın amacının güzeli yaratmak ya da sanatın elemanlarının güzel bir şekilde düzenlenmesi olduğuna inanırlar. Bazılarının sanat inançları güzeli taklit etmek-tir. Diğerleri ise sanatın fikirler ve duygular arasında iletişim kurmak için çok güçlü duygularla ifade edilmesi gerektiğini düşünürler" (Aykut, 2006: 39).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Sanat eğitimi alan adayların birçoğunda, sanata ilişkin değer yargılarının gelişmesinde olumlu etkilerin olduğu görülmektedir. Bu hususta sanatın bireye estetik haz ve estetik beğeni kazandıran işlevinin önemi yadsınamaz.

Uygulama: Sanat ortamının oluşturulduğu alanlarda sanat eğitimi adaylarının uygulama yapmalarında farklı yöntemler kullanılabilmektedir. Yaparak yaşayarak, irdeleyerek ve deneyerek öğrenmeye dayılı yöntemler kullanılması ve bir rehber eşliğinde veya usta-çırak geleneği çerçevesinde sanat eğitiminin işleyişinde uygulama alanının aktif olarak sürdürülmesi sağlanmaktadır.

"Uygulama alanı sanat eğitiminde bilgi temelli olarak gelişmelidir. Bu dört disiplinden üçünün (estetik, sanat tarihi ve eleştiri) çocuğun neyi nasıl yapacağına ilişkin bilgi kazanmasını ve konuyla ilgili yeni ve farklı düşünmesini sağladığı savunulmaktadır" (Aykut, 2006: 40). Bununla birlikte bilgi ile hareket edilmesinin sanat eğitimi alan bireyde özgüven duygusunun ve psikomotor becerilerinin gelişmesinde uygulamaya yönelik eylemleri ve davranışları daha da hızlandırma fırsatı sunacaktır.

4. Kuram

Kuram, herhangi bir sorunu, bilimi veya sanatı ilgilendiren hususlarla ilgili hayata geçirilmeye yönelik edimlerin doğru olup olmadığına, gerçekleşip gerçekleşemeyeceğine yönelik düşünülerin, fikirlerin ve öne sürülen ilkelerin tümü olarak açıklanabilir. Akarsu ise, "Belli gerçekleri açıklama, yorumlama ya da belirleme biçiminde ortaya çıkan; olayları denenmemiş, yalnızca düşünce ile kurulmuş temeller üzerine oturtan, ama olaylara egemen olarak yeni olguları bulma yolunu gösteren bilimsel öğreti" (Akarsu, 1975: 236). olarak açıklamıştır. Kısaca gözlemler sonucunda elde edilen kanıtsal özellikler taşıyan olguları açıklamaya yönelik kapsamlı önermelerdir.

Sanat kuramı ise, "herhangi bir objenin (nesne) ya da olayın veya olguların niçin, neden sanat adı altında düşünüldüğünün ve değerlendirildiğinin gayretleri ve çabalarından doğmuştur" (Daşdemir, 2019: 6). Sanat kuramları bir sanat eserinde varlığını hissettiren maddelerin eserde sunulan amacın ortaya çıkarılmasında onu açıklamaya yönelik önerileri geliştirmekle ilişkilendirilmektedir. Şöyle ki;

"Bir sanat eseri incelenirken, bu ister resim, heykel ve mimari gibi plastik sanat dallarında olsun, isterse roman, şiir ve deneme gibi edebi sanatlarda, hatta tiyatro, sinema, moda tasarım, vs. gibi herhangi bir sanat dalında olsun sanat eseri analizi veya eleştirisi yapılırken genel olarak iki maddede incelenir. Birisi konu, içerik, üslup gibi sanatın manevi yönü. Diğeri kompozisyon, armoni, uyum vs. gibi biçim yönüdür" (Soylu, 2011, pp. 2).

Herhangi bir sanat yapıtına; plastik yönden, yapıldığı dönem ve dönemin üslupsal özelliğinden, görsel ve biçimsel değerlerin hangi kuramsal boyutla ilişkilendirilebilir- liliğinin ortaya çıkarılmasında en önemli kaynağın, sanat kuramları bağlamında düşünülmesidir. Sanat kuramlarını sıraladığımızda karşımıza, Mimesis (Yansıtma) kuram, Dışavurumcu kuram, Biçimci sanat kuramı, Duygusal etki kuramı, İşlevsel kuram, Avangart kuram ve Kurumsalcı kuramlar çıkmaktadır. Çalışmanın gereği itibari ile Yansıtmacı sanat kuramı (Mimesis), üzerinde durulmuştur.

4.1. Yansıtmacı Sanat Kuramı (Mimesis)

"Mimesis" kavramının Türkçe karşılığı öykünme ve yansıtma olarak nitelendiril- mektedir. Platon (MÖ. 427-348) ve Aristoteles'in (MÖ. 384-322), sanata yönelik yaklaşımlarından doğan ve doğanın en gerçekçi (reel) şekliyle yansıtılmasını öne süren, sanata yön veren kuramların başında gelmektedir. MÖ. 5. yy'dan MS.19. yy'a kadar her dönemde sanatsal süreçlerin oluşumlarını yansıtmayı amaç edinmiş ve dönemlerin sanatçıları için vaz geçilmez olmuştur.

Platon'un duyular dünyasında sanatçılara düşen görevin, yansımanın yansımasını sanat eserine yansıtmak olduğunu ileri sürmüştür ve Mimesis kuramına yaklaşımı ise şu şekildedir;

"Platon'a göre, gerçek dünya idealar dünyasıdır, bu dünya akış içinde (Heraklit) olan göreceli (sofistler) bir dünyadır. Platon Heraklit'in akış kuramını ve sofistlerin relatuvizmini kabul ediyordu. Ancak bu dünyanın bilgisine sahip olmak için değişmeyen kavramsal bir formlar, ya da standartlar dünyasına, yani idealar dünyasına ihtiyaç duyuyordu. İdealar, bu fenomenler dünyasındaki nesnelerin öz ve biçim olarak varlık nedenleriydi. Nesneler ya da fenomenler, yani içinde bulunduğumuz dünya, idealar dünyasının ancak

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

yansıtması, kopyası, ya da taklididir. O halde gerçek, hem de mutlak gerçek (absolute reality) kavramsal olan idealar dünyasıdır" (Turgut, 1991: 5).

Platon'un bu yaklaşımı içinde bulunduğumuz dünyanın bir kopya olduğunu ve gerçeklik olarak da ikinci sırada kaldığını ifade etmiştir. Sanatçının görevini, bu ikinci derecedeki dünyanın yansımasını yapmakla nitelendirilmiştir. Öğrencisi Aristo ise, Mimesis kuramının; yaşamı, doğadaki gerçeği, var olan olayları ve nesneleri olduğu gibi sanata yansıtmak olduğunu savunmuştur.

Aristo'nun mantık anlayışında tümel önermelerin olduğu görülmektedir. Aristo'ya göre sanat yapıtı kendi bünyesinde tümeli belirtmelidir. Ona göre, "Her ne kadar sanat bir benzerini yapma ise de sanat eseri bir mimesis, ya da öykünmedir" (Turgut, 1991: 15). Aristo, mimesisi bir sanat kuramı olarak ele almıştır. Çünkü ona göre güzel sanatların her türü ve alanı taklit olarak görülmektedir. Örneğin, Şairin de ressam gibi tasvir ve taklit etme yetisi vardır. Buna paralel olarak, "Aristo'ya göre sanat, Platon'da olduğu gibi, sadece duyulur nesneleri değil, aynı zamanda insan faaliyetlerinden olan karakterleri, duyguları ve aksiyonları taklit eder…" (Turgut, 1991: 16). Sanatları sadece mimesis bağlamında düşünerek araçlar yönünden değil, taklit yönünden de ele alınması gerektiğini vurgulamıştır. "Platon'da sanatçı, taklidin taklidini yaptığı için, gerçekliği vermemektedir. Oysa Aristo'da sanatçı taklitçi olduğu halde hayatın, insan yaşamının anlamını bilmektedir" (Turgut, 1991: 17).

Doğada ya da doğada var olan insanlar, sanatın gücü ile birey ve karakter sıfatı taşımaktadırlar. Bu yönüyle doğanın sunduğu mekân ve zaman dilimi de sanatçıyı istediği yönde yeniden kurgulamaya yönlendirmektedir. Aristo'ya göre sanatçı, bir varlığı veya bir olayı anlatma çabası içerisine girdiği zaman anlatacaklarını seçer ve bir kenara ayırır, sonrasında ise anlatacaklarını kurgulayarak istenmeyen ayrıntıları dışarıda bırakır. "Mimesis kuralına göre, sanatçı eğer hayatı aynen kopya etseydi, bir sürü gereksiz ayrıntılar, anlamsız olaylar işin içerisine karışacaktı" (Turgut, 1991: 17).

Hafız ise, şu şekilde yaklaşımda bulunmuştur, "Aristoteles'e göre sanatçı taklit ettiği şeyleri nasıl iseler öylece yansıtabilecekleri gibi, göründükleri gibi ya da olmaları gerektiği gibi de yansıtabilirler. Bu bakımdan Aristoteles, mimetik faaliyeti gerçeğe uymuyor diye sanatçıların suçlanamayacakları gibi, doğal nesneyi bütünüyle aynen resmettiği için de yerilemeyeceğini savunur" (Hafız, 2015: 50). Aristo'da sanat eseri olması gerektiği gibide (idealist) olabilir, olduğu gibide (realist) olabilir. Burada asıl olan, taklit edilen nesnenin kendisinden çok taklit edilen nesne ile o nesnenin modeli arasındaki taklit ilişkisinin önemidir. Sanatçıya düşen görev ise kendi sanat anlayışıyla hareket ederek özgürce tarzını yansıtmasıdır. Bu hususta tarih süresince sanatçı model edindiği nesneye kendi özgünlüğünü de katarak o nesneyi kendi sanatsal yaklaşımıyla yeniden yorumlama girişiminde bulunmuştur. Özellikle Eski Mısır ve Mezopotamya sanatlarındaki iki boyut ve üç boyut sanat anlayışları, bu yorumlama yaklaşımını açıkça ortaya koymaktadır. Antik Yunan sanatı ise, Mısır ve Mezopotamya sanatlarından farklı olarak, gerçeğin taklidini oldukça başarılı bir şekilde yansıtmıştır. Şöyle ki, dönemin sanatçılarından Zeuxis'in bir eserinde görülen gerçekçi anlayışı Moran, şöyle örneklemiştir;

"İ.Ö.V. yüzyılın sonlarında resimle ün salmış olan Zeuxis, elinde üzüm tutan bir çocuğun resmini yapmış ve üzümler öylesine gerçek gibi duruyorlarmış ki kuşlar gelip yemeğe kalkışmışlar. Bundan dolayı övüldüğü zaman, Zeuxis, üzülerek, "çocuğun resmini daha iyi yapabilseydim kuşlar ondan korkardı" demiş (Moran, 2016:19-20).

Aynı dönemde yaşayan Parrhasius ile Zeuxis arasında gerçekleştirilen resim yarışmasındaki konuşmalarda yine bu gerçekçi anlayışı yansıttığı görülmektedir. Parrhasius'un yaptığı bir perde resmi, Zeuxis'i aldatmıştır ve onun gerçek bir perde olduğunu düşündürmüştür. Yunan sanatında görülen bu gerçekçi betimleme anlayışı Yunan heykel sanatında daha da önem arz etmektedir. Şöyle ki;

"Eski Mısır ve Mezopotamya sanatlarından farklı olarak ilk defa Antik Yunan'da vücut anatomisini gerçekçi bir şekilde yansıtan heykeller yapılmaya başlanmıştır. Klasik Dönem (MÖ 500-400) Yunan heykelinde gerçekliğin işlenmesi kaygısıyla optik gözleme ağırlık verilmiş ve sonrasında da bu yönde önemli mesafeler kat edilmiştir" (Güngörmez ve Soytürk, 2019: 64).

Bu noktadan hareketle Antik Yunan sanatı kendisinden sonraki dönemlere ışık tutarak gerçekçi tasvir olanakları sunmuştur ve birçok sanat anlayışına zemin oluşturmuştur. "Antik Yunan sanatı; Helenistik, Roma, Hristiyan ve Rönesans Dönemi sanatının temelini hazırlamıştır" (Güngörmez ve Soytürk, 2019: 64).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Antik Yunan sanatıyla süreklilik kazanan Mimesis sanat kuramı her dönemde sanatsal dönemlerin ve akımların esas belirleyicisi olarak, sanat eğitiminde önemli yer edinmiştir. Yunan heykel sanatının formsallaştırılmış ideal güzellik anlayışından ve Roma portre sanatının realist betimlemeleri ile devam eden Mimesis sanat kuramı, Orta Çağ sanatıyla tamamen özelliğini yitirmeden devam etse de Çağın sonlarına doğru yeniden birçok sanatçı tarafından gündeme gelerek 19. yy'a kadar devam etmiştir.

Mimesis sanat kuramı bağlamında gerçekleşen sanat eğitiminin Orta Çağ'ın sonlarından itibaren usta-çırak geleneği çerçevesinde yürütüldüğü görülmektedir. "Orta Çağ döneminin sonlarına doğru Giotto ve Masaccio gibi ustaların usta-çırak geleneği atölye anlayışıyla hareket edildiğini göstererek birçok önemli ustaların yetiştirilmesinde temel teşkil etmişlerdir" (Daşdemir: 2019: 41). Leonardo da Vinci ve Botticelli gibi sanatçıların hocası olan Verrocchio'da kendi atölye anlayışıyla hareket ederek Mimesis sanat kuramı bağlamında öğrencilerine sanat eğitimi verdiğini görüyoruz.

Mimesis sanat kuramının öğretile geldiği diğer bir sanat eğitimi kurumu ise, Akademilerin sanat eğitiminde ki yerinin ve öneminin olmasıdır. Erol, Akademinin sanat eğitimi verilen mekânlara dönüştürülmesini şu ifadeleri ile açıklamıştır; "Akademide çalışmak, bir usta çırak geleneği demektir aynı zamanda. Bir ustanın denetiminde canlı modelle çalışması, Platon ve öğrencilerinin bir yerde toplanarak çalışmasından farklı bir şey değildir. Bunun sanattaki yansımasıdır. (Ayan, 2006: 17). Akademi ile ilgili açıklamalarda bulunan Rona, şunları ifade etmiştir;

"Sanatçı ve Zanaatçı ayırımının henüz yapılmadığı Orta Çağda, Lonca ve Atölye'ler bir anlamda eğitim kurumu işlevi görmüş, "akademi" terimi ilk kez Rönesans İtalya'sında ortaya çıkmıştır. Terim, Platon'un M.Ö. ykş.387'de Atina yakınlarındaki bir zeytinlikte felsefe dersleri verdiği Akademeia'dan kaynaklanmış ve 15. yüzyılın ortalarında İtalya'da Platonculuk'un yeniden gündeme gelmesiyle Rönesans Dönemi'nde bütün felsefe ve edebiyat çevreleri bu adla anılmıştır" (Rona, 2008: 50-52).

Rönesans döneminde, usta sanatçıların özel atölyelerinde gerçekleştirdikleri uygulamalı çalışmalar, sanatta aranan özgürlükten daha fazla beğeni görmekteydi ve cezbediciydi. Bu durumun yarattığı karışıklık sanatçı ve zanaatçı ayrımını yansıtan sanat eğitiminin, usta-öğrenci ilişkisi bağlamında akademilerle çözülebileceği anlayışıyla hareket edilerek akademilerin kurulması sağlanmıştır. Akademiler ilk olarak 19. yy'da Fransa'da kurulmuştur ve etkisi dünyaya yayılarak birçok ülkede açılması sağlanmıştır. 20.yy'da ise Bauhaus okulunun kurulmasıyla Akademiler işlevlerini yitirerek kapatılır hale gelmiştir (Rona, 2008: 50-52). Almanya'da 1650-1750 yılları arasında kurulan Akademilerden de bahsedilmesi muhtemeldir. Bu akademilerde, özellikle canlı modelden eğitimlerin yanı sıra mimari derslerin verildiği sanat ortamları da oluşturulmuştur (Rona, 2008: 51). Sanat eğitiminin verildiği kurumlar haline gelen Akademiler, Mimesis sanat kuramının sürekliliğinin de bir göstergesi mahiyetinde olmuştur. Aristo'da doğadan herhangi bir varlığın veya nesnenin sanat eserine yansımaları, Akademilerde öğretile gelen sanat anlayışlarıyla da şekillendiği görülmüştür.

Aristo' sanatı Mimesis kuramı bağlamında açıklarken idealist olabileceği gibi realist olabilirliği üzerinde de durmuştu. Rönesans sanatçılarında bu eylem oldukça dikkat çekici nitelik taşımaktadır. Şöyle ki, "Hayal edilen, mükemmel bir dünyanın yansıtılması da mümkündür" (Turgut, 1991:22). Rönesans ile başlayan bu yeni Platon'cu anlayışlar 18. yy'da Avrupa'nın farklı ülkelerinde Fransa, İtalya ve İngiltere'de oldukça yaygınlık kazandığı görülür.

"Rönesans'ta sanat yine doğanın bir yansıtılması olarak ele alınmaktadır; doğa sözcüğünden, insan doğası davranışlarını kastediyorlardı. Neo-klasiklere, Rönesans sanatçılarına göre de, insan her yerde aynıdır" (Turgut, 1991: 22). Aristo'nun sanata ilişkin yaklaşımında doğanın sanata model olarak sunulduğunun Mimesis kuramı bağlamındaki hassasiyeti, Rönesans dönemi natüralizminin en yüksek seviyeye çıkmasıyla da görülmektedir. Bu dönemde sanat, doğa ve insan üzerine elde edilen bilgilerin doğrudan, kusursuz bir şekilde yansıtılma kaygısı güdüldüğü ortadadır. Tunalı'dan aktaran, Güngörmez ve Soytürk, şöyle açıklamışlardır;

"15. yüzyılda Floransa resim atölyeleri, doğa incelemelerinin ve anatomi araştırmalarının yapıldığı bilim laboratuvarlarına dönüşür. Resim ya da heykel yapmak, insan ve hayvan anatomisini olanca açıklığı ile ortaya çıkarmak anlamına gelir. Örneğin Donatello'nun (1386-1466) 'Gattamelata' adlı heykeli için söylenen, 'Kasları gösterebilmek için atın derisini yüzmüş.' ifadesi gerçekliği –natüralist gerçekliği- olanca açıklığı ile

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

dile getiren sözlerdir. Yine 18. yüzyıl natüralizminde, örneğin Anton Mengs'in (1728-1779) portrelerinde insan derisi bütün gözenekleriyle keten bezine yansıtılırken aynı natüralist ilke -doğa, sanat için bir modeldir ilkesi- uygulanmak istenir." (Güngörmez ve Soytürk, 2019: 66).

19.yy'ın sonlarına doğru resim sanatının doğayı yansıtan plastik sanatlar çerçevesinde bir alan olduğu düşünülmüştür ve Fotoğraf makinasının icadıyla tekrardan tanımlanma eğilimi baş göstermiştir ve sanatçılarda bu nedenle yeni arayışlar peşinde koşmuşlardır.

Dışavurumcu Kuram: Sanatçının doğa karşısında betimlediği öğelere; kendi duygu, düşünce ve psikolojik ruh yapısını kattığı ve onu yeniden kendi üslup özelliğiyle yorumladığı bir alandır. Sanatçıya bağlı duygunun ve iç dünyasının var olan nesnelerle ilişkilendirilerek bütünlük oluşturacak şekilde izleyiciye sunulan bir anlatımın göstergesidir. Balcı, ise şu şekilde açıklamıştır "Sanatçıyı" esas alarak sanatı, sanatçının duygularını dışa vurumu olarak açıklamaya çalışır" (Balcı, 2016: 7). Mimesis sanat kuramına karşıt bir eğilim gösteren bu kuram, özellikle Romantizm sanat akımının öncü sanatçılarından Eugene Delacroix'nın "Halka Önderlik Eden Özgürlük" adlı tablosun da kuramın genel özelliklerini oldukça güçlü bir üslupla yansıttığı görülmektedir.

Biçimci Sanat Kuramı: Sanat eserine biçim yönünden yaklaşan bir anlayışın egemen olduğu kuramdır. Karabulut'a göre, "Sanat yapıtlarında değerlendirilecek tek şeyin, yapıtın kendisinden gelen, kendisinde olan biçimsel öğe olduğunu, bunun dışındaki şeylerin ise bizim sanat yapıtının asıl değerini görmemize engel olan, değerlendirmede hiç hesaba katmaması gereken şeyler olduğunu ileri sürmektir" (Karabulut, 2004:237). Kısaca bir sanat eserini meydana getiren temel öğeler ve ilkelerle birlik sağlamayı amaç edinmiş sanat kuramıdır.

Duygusal Etki Kuramı: Sanat alıcısının (okur-izleyici-dinleyici), etkin olduğu kuramdır. Dışavurumcu kuramda, sanatçı duygu, düşünce ve psikolojik iç dünyasını yansıtırken, Duygusal etki kuramında; izleyicinin sanat eseri karşısında ki duygularını harekete geçiren ve onu farklı duygularla algılayıp tartışma yaratan bir yaklaşımı benimsemektedir. "Ivor Armstrong Richards'ın (1893-1979), sistematize ettiği duygusal etki kuramı, ahlaki, dinî ya da politik etkileri açısından değil sanatın sanat olarak yaptığı etki üzerinde durur. Sözü edilen etki, estetik deneyim bağlamında ele alınır" (Güngörmez ve Soytürk, 2019: 72). Sanatın izleyicide bıraktığı etki yönünden ve sanatı yaptığı esas işe ve amaca göre tanımlamaktadır (Moran, 2016:230).

Bir sanat eserine her anlamda yaklaşılması muhtemeldir ancak; bu kuramda temel etkenin estetik tavır bağlamında düşünülmesi gerekliliğidir.

İşlevsel Kuram: Sanat olgusunun her dönemde belli amaçlar doğrultusunda var olduğunu ve kendisine yüklenen işlevi yerine getirmekle görevlendirildiğini savunan bir yaklaşımdır. Sanatı yaşamın bir parçası sıfatıyla görerek, "bir sanat eserinin siyasi, dinî, ahlaki, ekonomik ya da başka herhangi bir toplumsal amaca hizmet etme boyutunu ele alır" (Güngörmez ve Soytürk, 2019: 74). Bu yönüyle, sanatın kendisinden ziyade, verilmek istenen mesajın hedefine ulaşılması düzeyiyle de ilgilenilmesi gerektiğini savunan yaklaşım olmuştur. Karabulut'a göre, "bir sanat eserinde en önemli şey entelektüel, moral, sosyal, dini, siyasi, dini ileti önemlidir" (Karabulut, 2004: 240). demiştir.

Avangart Kuram: "Günün onaylanmış ve geçerli sanat anlayışlarını yadsıyan deneyci sanatçıları ve onların yapıtlarını niteler" (Sözen ve Tanyeli, 2014: 40). Sorguç, ise şöyle ifade etmektedir; "Avangard, kimisine göre "öncü" anlamında kullanılan bir terim iken, kimisine göre ise sanat tarihinde önemli bir yeri olan ve Çağdaş Sanat'ın çok şey borçlu olduğu dönemsel bir grubu temsil eder" (Sorguç, 2017: 42).

Avangart sanat yaklaşımında, hayatta değişimin sürekliliğini savunan bir görüş hâkimdir. Sanatın esas gayesinin toplumsal değişimin ve dönüşümün sağlanmasıdır. Sanat olgusunun insana haz veren duygu yönüne değil de hayattaki var olan gerçeklere yönelerek, süreçsel değişimlerin ve gelişimlerin sanattaki öncüsü rolünü üstlenmek olmuştur. Bu kurama göre, "Sanatın öncülük görevini yerine getirebilmesi için toplumsal, siyasal ve kültürel alandaki gelişmelerin bilincinde ve bu konuda duyarlı olan sanatçı tipine ihtiyaç vardır" (Güngörmez ve Soytürk, 2019: 76). Sanatçıya düşen görev ise, yaşadığı dönemin insanlık eğilimlerini takip etmesi ve sanatsal yaratımlarını bu yönüyle şekillendirebilmesidir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Kurumsalcı Kuram: George Dickie (Dike), tarafından öne sürülen sanatı, Yansıtmacı ve Dışavurumcu kuramlardan ayıran, sanatın kültürel yönüne ve kültürel oluşumlar bağlamında ele alan bir yaklaşımla temsil etmektedir. Gültekin, Kurumsalcı kurama ilişkin görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir;

"Kurumsal kurama göre, sanatçının rolünün iki temel özelliği vardır. İlki, yarattığı sanatın belirli bir kamuya sunulmak üzere oluşturulduğunun farkındalığı; ikincisi ise, belirli bir sanat yaratımını olanaklı kılan çeşitli teknikleri kullanabilme yetisidir. Benzer şekilde, sanatsal etkinlikte kamunun rolünün de iki temel özelliği vardır. Yine ilki, kendisine sunulan yapıtın bir sanat olduğunu anlayabilmeye dönük farkındalığı; ikincisi ise, sunulan yapıtı belirli bir sanat türü içinde algılamasına ve anlamasına olanak veren yetenek ve hassasiyetidir" (Gültekin, 2014: 126).

Müze, galeriler veya devlet daireleri gibi kurumların sanata yaklaşımlarında hangi sanat türünün veya hangi sanat alanının, bu kurumlar için faydalı ve yararlı olacağına karar veren yaklaşımdır. "…bir sanat yapıtı ancak içinde üretildiği, sunulduğu ve değer biçildiği kurumsal yapı bağlamında anlaşılabilir" (Gültekin, 2014: 127).

SONUÇ

Sanat geçmişten günümüze izler bırakan birçok uygarlığın ve ulusun, yaşanılan gerçeklerini yansıtan ve bu uygarlıklara ait kültürel farklılıkları da dönemin özellikleriyle yorumlayarak günümüze kadar taşıyan olgu olmuştur. Tarihsel süreçlerde değişen ve anlam bulan düşünce dünyası, dönemsel olarak sanatsal yaklaşımlara da yansıdığı görülmektedir. Bu sanatsal yaklaşımların baş aktörlerinden olan Platon ve öğrencisi Aristoteles'in, düşünce ve fikirleri Mimesis sanat kuramıyla bütünlük oluşturacak şekilde aktarılır hale gelmiştir.

Mimesis sanat kuramının sanat dünyasındaki yerinin ve önemin Sanat eğitimi alan bireylerde ne şekilde vücut bulduğu yüzyıllar öncesinden süre gelmektedir. Platon da duyular dünyası sanatçı tarafından yansımanın yansıması olarak aktarıla gelirken; Aristo da ise sanatçı, bir ayna görevi üstlenerek doğada var olan nesnelerin oldukları gibi veya olabilirlikleri gibi de yansıtılabileceğinin düşüncesi içerisinde olunmuştur. Bu durumun sanatçıya sunulan argümanların özgürce kullanılması hususunda olağanüstü fırsatlar tanıdığı görülmüştür.

Doğanın Tarih öncesi çağlardan başlanılarak izlenimlerle farklı yüzeyler üzerine işlenmesi ve varlıkların formsallaştırılarak tek boyut kavramından, iki ve üç boyut kavramlarına geçişi sağlaması ve yeni oluşumlar yaratması, plastik sanatların Mimesis sanat kuramı bağlamındaki gelişimsel seyrini hızlandırdığı görülmektedir. Bu hususta Eski Mısır ve Mezopotamya sanatlarında görülen sanatsal yaratımlar, Antik Yunan sanatında daha da gelişimsel ilerlemeleri tetiklemiştir. Antik Yunan sanatının gerçeğin taklidini idealleştirme süreçleri, Roma sanatında Mimesis kurama bağlı kalınarak realist yansımalarında başlangıcını oluşturmuştur.

Orta Çağ Avrupa'sında durağanlaşan insani tasvirler, figüratif betimlemelerde kısıtlayıcı etkiler yaratmıştır. Dönemin sonlarına doğru sanatın, tekrardan Mimesis sanat kuramı bağlamında ele alınmasıyla, Giotto ve Masaccio gibi ustaların kendi atölyelerinde Usta-çırak geleneğiyle birçok sanatçı yetiştirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Denilebilir ki Sanat eğitiminde yeni bir dönüm noktasını başlatmışlardır. Rönesans ve sonrası dönemlerin sanatçılarının, sanat eğitimindeki yerlerini belirleyen, Mimesis sanat kuramına bağlı ilkelerin Sanat eğitimindeki belirleyici faktörlerini yansıttıkları aşikârdır. Bu dönemler içerisinde Almanya'da başlayan Akademiler sanat eğitimi verilen kurumların başında gelmişlerdir. 1650-1750 yılları arasında Akademi kurumları açılarak sanat eğitiminin Mimesis sanat kuramı bağlamında öğretile geldiği sonucuna ulaşılmıştır. Fransa'da ise, 19. yy'da açılan Akademiler Avrupa'nın birçok ülkesinde Mimesis sanat kuramı kapsamında sanat eğitimi veren kurumlar olarak devam etmiştir. 20. yy'da ise Bauhaus okulunun açılmasıyla varlıklarına son verilmiştir.

Sonuç olarak, MÖ.5. yy'dan MS. 19.yy'a kadar Mimesis sanat kuramı bağlamında Sanat eğitimi veren kurumlarda Aristoteles'ten model edinilen bir yaklaşımın devam ettiği görülmüştür. Dönemsel olarak Usta-çırak, Usta –öğrenci ve Hoca-öğrenci sıfatlarıyla adlandırılan eğitimin esas belirleyicileri sanatsal oluşumların ve sanatsal üslupların her kademesinde önemli rol üstlenmişlerdir. Geçmişten günümüze devam eden Sanat eğitiminde kullanılan yöntem ve ilkelerin temel dayanakları ise; Platon ve Aristo'ya dayandığı görülmektedir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

KAYNAKÇA

1. AKARSU, B. (1975), *Felsefe Terimler Sözlüğü, Ankara,* Türk Dil Kurumu Yayınları.
2. ARTUT, K. (2002). *Sanat Eğitimi Kuramları ve Yöntemleri*, (2. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
3. AYKUT, A. (2006). *"Günümüzde Görsel Sanatlar Eğitiminde Kullanılan Yöntemler", Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 21.*
4. AYAN, A. (2006). *Canlı Modelin Sanat Eğitimindeki Yeri – Panelleri ve sergisi,* (1. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
5. BALCI, Y. Baytekin, (2016), *"Kuramsal Estetik*", Pegem Akademi, 1.Baskı, Ankara.
6. BOZKURT, N. (1995). *Sanat ve Estetik Kuramları,* (2. Baskı). İstanbul: Sarmal Yayınevi.
7. DAŞDEMİR, F. (2019). *14. Yüzyıldan 19. Yüzyıla Kadar Batı Resim Sanatında Canlı Model*, (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sanat Kuramı ve Eleştiri Anabilim Dalı, Erzurum.
8. ECZACIBAŞI, (2008). *Sanat Ansiklopedisi*, (2. Baskı). İstanbul: Yem Yayınları, C.I.III.
9. EROĞLU, Ö. (2016). *Sanat Eleştirisi Nedir?,* Tekhne Yayınları, (1. Baskı), İstanbul.
10. ERSOY, A. (2002). *Sanat Kavramlarına Giriş,* (3. Baskı). İstanbul: Yorum Sanat Yayıncılık.
11. GÜLTEKİN, A., Cüneyt, (2014). *"Arthur Danto Ve George Dickie'de Sanat Etkinliğinin Kurumsal Yapısı"*, Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 18, Güz.
12. GÜNGÖRMEZ, M. ve SOYTÜRK, Ömer N. (2019). *Ortaöğretim Güzel Sanatlar Lisesi, Estetik Ders Kitabı,* 2. Baskı, Devlet Kitapları.
13. HAFIZ, M. (2015). *"Platon, Aristoteles Ve Plotinus'ta Mimesis Teorisi",* Journal of Islamic Research, 26 (1).
14. KARABULUT, N. (2004). *Sanat Eğitiminde Öğretim Alanları ve Bir Alt Disiplin Olarak Sanat Eleştirisi,* (Doktora Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı.
15. MORAN, B. (2016). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, 26. Baskı, İstanbul.
16. READ, H. (1981). *Sanat ve Toplum,* Çev: Selçuk Mülayim, (1.Baskı). İstanbul: Ümran Yayınları.
17. SAN, İ. (2000). *Sanat Eğitimi Kuramları,* (2.Baskı). İstanbul: Ütopya Yayınevi.
18. SORGUÇ, G. (2017). *"Sanata Karşı Başkaldırı: Avangard",* Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 24, Güz.
19. SÖZEN M. ve TANYELİ, U. (2014). *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, (13. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
20. TURGUT, İ. (1991). *Sanat Felsefesi,* İzmir: Bilgehan Matbaası.
21. TUZLAK, B. (2004). *Sanat Eğitimi ve Çevre İlişkisi (İlköğretim(6.7.8.) Sınıf Öğretmenlerinin Sanat Eğitimi ve Sanat Eğitiminin Çevredeki Sanatsal Objelere Etkisine İlişkin Görüşleri).* Yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
22. TÜRKDOĞAN, G. (1984). *Sanat Eğitimi Yöntemleri (Resim-İş Öğretimi).* (1. Baskı). Ankara: Kadıoğlu Matbaası.

İnternet Kaynakları:

23. SOYLU, R. (2011, 25 Şubat). Erişim adresi: https://www.msxlabs.org/forum/ sanat/374148-sanat-kuramlari.html

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(48)

Doç. Dr. Necmettin KARABULUT[182]; Fatih DAŞDEMİR[183]

GUSTAVE COURBET'NİN "KARŞILAŞMA-GÜNAYDIN BAY COURBET" ADLI ESERİNDEKİ GÖSTERGELERLE DOĞU KÜLTÜRÜNDEKİ EL ÖPME OLGULARINDAKİ GÖSTERGELERİN KARŞILAŞTIRILMASI

COMPARISON OF THE INDICATORS IN GUSTAVE COURBET'S "GREETINGS-GOOD MORNING MR. COURBET" WITH THE INDICATORS IN THE HAND KISSING PHENOMENA IN THE EASTERN CULTURE

ÖZ

Sanatsal oluşumların, Tarih öncesi çağlardan başlayıp, çağlara ve dönemlere göre kendini yenileyerek ilerlemesi, toplumsal, kültürel yeniliklerin ve değişimlerin etkisiyle kendi ilkelerinden taviz vermeden sürekli varlığını devam ettirdiği görülmektedir. Yenilikleri ve değişimleri benimseyen sanat; toplumun yaşayış biçiminde, bulunduğu coğrafyada, zamanda, inançlarında ve benzeri alanlarda her daim kendisini hissettirerek süre gelmiştir. Sanatın bu gibi kavramlarla şekillenmesi farklı kültürler arasında kullanılan ortak bir dil kimliğinin kazanılmasına da zemin oluşturmuştur. Kültürel bir eylem olan selamlaşmanın, birçok ülkede ve kültürde farklı ritüellerle gerçekleşmesi olağandır. Göstergebilim çerçevesinde ele alınan selamlaşma ve el öpme ritüellerinin gösterge olarak içerdiği anlamların farklı kültürlerde ne şekilde lanse edildiği üzerinde durulmuştur. Doğu kültüründe saygı ve sevgiyi gösteren el öpme ediminin Batı kültüründe yetişen Fransız sanatçı Gustave Courbet'nin, "Karşılaşma-Günaydın Bay Courbet" adlı eserindeki selamlaşma eylemiyle ile karşılaştırılması yapılmıştır.

Bu çalışmada, Gustave Courbet'nin Karşılaşma adlı eserindeki selamlaşma ritüeli ve Doğu kültüründeki el öpme anlayışı ele alınarak, gösterge ve göstergebilim, öpme kavramı, kültür gibi kavramların tarihi sürecine değinilmiştir. Beli başlı görsellere yer verilerek çalışma desteklenmiştir. Bu araştırma; içerik bakımından daha önceki çalışmalarla örtüşürken, sonraki araştırmalara da ışık tutacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Göstergebilim, Selamlaşma, Öpme.

ABSTRACT

It is observed that artistic creations have started before the ages of history, whilst refreshing themselves throughout the ages and eras via cultural and societal innovations and not compromising from their core principles at the same. Art, which embraces change and alteration, has made its prevailing presence known through a society's lifestyle, geography, time and faith at all times. Shaping of art through these concepts has laid the groundwork for acquiring an identity for art which could be used as a common language between different cultures. It is possible that the act greeting, a cultural action, can happen with different rituals in many countries and cultures. The meanings of Greeting and hand-kissing rituals in different cultures has . The focus of this paper is on the meaning of the rituals of greetings and hand-kissing and how they are touted in different cultures in a semiotic aspect. A comparison is showcased between greetings in the French artist, who was raised in a western culture, Gustave Courbet's "Greeting-Good Moring Mr. Courbet" and the hand-kissing the eastern culture, which is a showcase of respect and love.

In this work, the concepts of Kissing, Indicators, Semiotics and Culture's historical process is emphasized through the greetings ritual in Gustave Courbet's "Meeting" and the culture of Hand Kissing in Eastern Culture. Certain images are added to emphasize and support this paper. This paper lines up with similar works that has come before it in terms of content, at the same time, it shall be a guide to studies that are going to come after it.

Keywords: *Culture, Semiotics, Greetings, Kissing.*

[182] **Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi**
[183] **Kars Güzel Sanatlar Lisesi Görsel Sanatlar Öğretmeni**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. GİRİŞ

Sanat, insanın doğa karşısında kendisini ifade etmesiyle başlayan, zamanla topluluklarda, milletlerde, uluslarda ve medeniyetlerde çağlara ve dönemlere göre farklılık gösteren insanı her yönüyle ele alan onu ve iç dünyasını açığa çıkaran duygu, düşünce, hayal gücü vb. kavramaların yansıtılmasında önemli bir yaratım olgusudur.

Sanatın etkisiyle Prehistoryadan (Tarih öncesi çağlar) günümüze kadar tesir eden ve halan varlığını sürdüren sanatsal süreçler, zamanla kendi bünyesinde de değişimleri ve yaklaşımları tetiklemiş üslupsal farklılıkları da beraberinde getirmiştir. Bu üslupsal farklılıkların şekillenmesindeki en büyük etkenlerden biride toplumsal yaşayışları, inançları, örf ve adetleri, sanatları içinde barındıran ve onları benimseyen bir yaşayış düzenini sağlayan kültür ile açıklayabiliriz.

Kültürün toplumlarda, Tarih öncesi süreçlerden günümüze kadar sürekli değişerek ve kendini yenileyerek seyir izlediği görülmektedir. Kimi zaman yönetimlerin etkisiyle, kimi zaman dinlerin etkisiyle ve kimi zaman da savaşların etkisiyle farklılıkları sürdürse de toplumlar ve milletler arasındaki en büyük diyalog mekanizmasını üstlenmiş önemli bir yere sahiptir. Bu sebepledir ki bir kültür bünyesinde var olan sanat, çağlar boyu devam ederek her dönemin özelliğini üstlenen ve dönemlerin olaylarını, süreçlerindeki değişimleri de yansıtan kişileri ve sanatçılarını da dile getirmekten yoksun kalmamıştır. Sanat Tarihinde önemli bir yer edinmiş ve geçmişten günümüze kadar belli başlı sanatçıların olduğu bilinmektedir. Bunlardan biriside 19. yüzyılda çağının toplumsal sorunlarını, olaylarını, düşüncelerini ve insan görünümlerinin olduğu gibi yansıtılmasını savunan Gerçekçilik (Realizm), sanat akımının önemli aktörlerinden biri olan Gustave Courbet'nin (1819-1877), "Karşılaşma-Günaydın Mösyö Courbet" adlı eserindeki Göstergelerle Doğu Kültüründeki El Öpme Olgularındaki Göstergelerin Karşılaştırılmasına yönelik bir inceleme olacaktır.

1.1. Yöntem

Bu araştırmada betimsel yöntem kullanılmıştır. Araştırma nitel veriler çerçevesinde derlenerek, Gustave Courbet'nin karşılama adlı eserindeki göstergelerle Doğu kültüründeki el öpme göstergelerinin karşılaştırılmasına yönelik literatür taraması yapılarak incelenmiştir. Göstergebilim çerçevesinde selamlaşma ve el öpme ritüellerinden yansıyan belli başlı görsellere yer verilerek yorumlar ve değerlendirmeler yapılmıştır. Bu hususta hareketle günümüz sanatına katkılar sağlaması amaç edinilmiştir.

2. Gösterge ve Göstergebilim

"Türkçede «gösterge» denince önce aklımıza bir araç gelir. Sözlükteki karşılığı da şöyledir: Bir aygıtın işlemesiyle ilgili kimi ölçümlerin sonucunu kendiliğinden gösteren araçtır" (Erkmen, 1986: 8). Tanımlamayı netleştirmek için öncelikle bir ölçümün nasıl ve ne şekilde sonuçlanacağının anlaşılması beraberinde önbilgilere sahip olmayı ve onu okuyup iyi anlamayı gerektirir. Bu tanımlamaya örnek gösterdiğimizde, matematikte rakamların ve sayıların neyi ifade ettiğini bilmeden herhangi bir işlemin sonucunun doğru olacağından bahsetmek son derece güç olacaktır bu durumu farklı örneklerle çoğaltmak mümkündür. Soylu ise, Gösterge kavramına şu şekilde tanımlamalar yapmıştır;

"Gösterge, kendisi dışında bir şeyi temsil eden ve farklı anlamları içeren işaretlerdir. İnsanlar arasında veya insanın insan dışındaki varlıklarla iletişimi sırasında kullandığı, düz ve yan anlamlar içeren her türlü biçimi kapsar. Bunlar arasında konuşma dilleri, kelimeler, işaretler ve semboller sayılabilir (Soylu, 2017: 270).

Soylu'nun diğer bir tanımı ise, şöyledir;

"Gösterge, gösteren adı verilen işaretlerden ve gösterilen adı verilen anlamlardan meydana gelir. Ayrıca gönderge adı verilen uzak ve ikinci dereceden anlamlar da bu kapsamda ele alınabilir. Ayrıca düz anlam, yan anlam ve derin anlam olarak tanımlanabilen anlamlar da bu işaretlerden ve göstergelerden çıkartılabilir" (Soylu, 2017: 270).

Hayatımızın birçok alanında kullandığımız ve çoğu kez farkına varamadığımız simgeler ve semboller yazı ve okuma gerektirmeden, farklı dilleri öğrenmeden bize ne yapmamız gerektiğini kısaca gösteren ve yaşamımızı kolaylaştıran kültürel diyaloglar sağlayan önemli işlevi yüklenmektedir. Göstergenin asıl yönünün dolaylı yollardan anlamlar üreterek anlatılmak isteneni kolaylaştırmasıdır. Kısaca özetlemek

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

gerekirse, "gösterge, bizi bir ölçümü doğrudan doğruya yapmaktan kurtaran, bizim ölçme eylemimizin yerine geçen bir araçtır, diyebiliriz" (Erkmen, 1986: 8-9).

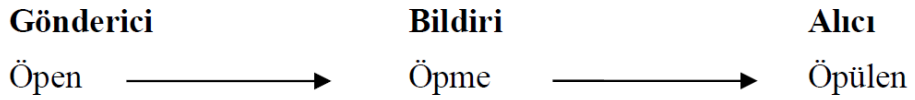
"Bir gösterge ister nesne, ister sözcük ve isterse resim olsun bir kişi ya da bir grup insan için özel bir anlamı olan oldukça basit bir şeydir. Tek başına ne şeydir, ne de anlamdır; ikisi bir aradadır. Gösterge, gösterenden, maddi nesne ve onun anlamını alan gösterilenden ibarettir. Bunlar sadece analitik amaçla birbirinden ayrılmışlardır: Pratikte bir gösterge daima şey-artı- anlamdır" (Williamson, 2001: 15).

Göstergebilim ise, yaşamda çeşitli ve farklı anlamlı bütünleri işlevsel hale getirmek için insanların birbirleriyle diyaloglar kurmalarını sağlayan, göstergenin özelliklerini irdeleyen, inceleyen, anlamlandıran ve sınıflandıran bilim dalına göstergebilim, semiyotik veya semiyoloji denmektedir (Kasım, 2004: 88). Göstergebilimin temel gerçeği, disiplinler arasında bir eşgüdüm sağlamaya çalışmak işaretlerin, sembollerin gelişimine yönelik süreçleri ele alarak onları anlamlandırma eğiliminde olmasıdır.

"Göstergebilim belirti ve belirtke olarak tanımlanan, bilinçli veya bilinçsiz üretilen veya ortaya çıkan işaretleri de anlamlandırmaya çalışır. Hastalık belirtileri insanın iradesi dışında ortaya çıkarken, trafik işaretleri insanların bilinçli olarak geliştirdikleri belirtke olarak tanımlanan işaretlere örneklerdir" (Soylu, 2017: 270). Toplumsal yapıda göstergebilimin kültürel ortak değerlerimizde de ortaya çıkması ve insani değerler içerisinde görülerek cereyan etmesi olağan bir durumdur. Davranışlarımızda ortak değerlerimizin olması ve onları anlamlandırmamızda göstergebilimin disiplinlerindendir.

2.1. Öpme Kavramı

Öpme kavramı içgüdüsel olarak insanı harekete geçiren bir eylemdir denebilir. İlk insanlara kadar uzanmaktadır (Soylu, 2017: 270). Öpme kavramının eylemsel olarak gerçekleştiği iki aşamadan söz edilebilir. Birincisi birbirine karşı, cinsel düzlemde ilgi duyan kişiler arasında olan bir eylem. (Bu bölümü konu dışında tutacağız). İkinci aşama ise toplumsal gelenek görenekler çerçevesinde şekillenen insanlar arasında toplumsal bir sıra ilişkisi bulunan kişiler arasında gerçekleşen geleneksel öpme olarak nitelendirilmesidir.(Erkmen, 1986: 95). Bu bağlamda öpmenin, toplumsal ilişki dizgesi oluşturduğu varsayımıyla hareket edilerek Göstergebilim yöntem ve kavramlarından yararlanılarak açıklanmıştır.

Şekil:1 Akerson'un Öpme Edimi Şeması (Akerson, 2005: 240).

Öpmenin geçmişinin çok eskilere dayandığını belirtmiştik, farklı inançlara ve dinlere göre öpmeye ilişkin bakış açısı birbirinden çokça farklılık göstermektedir. Soylu' ya göre;

"Heredot tarihine göre eski İran ve Roma kültüründe öpüşme toplumsal ve siyasal bir statü göstergesidir. Hatta bir erkeğin diğer bir erkeği dudaktan öpme ritüeli bir toplumsal değer göstergesi olarak antik dönemlere kadar uzanır. İlk Hıristiyanlarda insanların birbirini veya kutsal objeleri öpmesi dini ibadet ritüelinin bir parçasıdır. Hatta nikâhta eşlerin birbirini öpmesi de çok eski dönemlere gider. Dünyanın pek çok antik toplumunda dudaktan dudağa öpüşmek garip karşılanan ve etik olarak olumsuz görülen bir davranış olarak tespit edilmektedir. Cinsellik içeren öpüşme biçimleri ise, eski uzak doğu ve Hint kültürlerine kadar uzanır" (Soylu, 2017: 270-271).

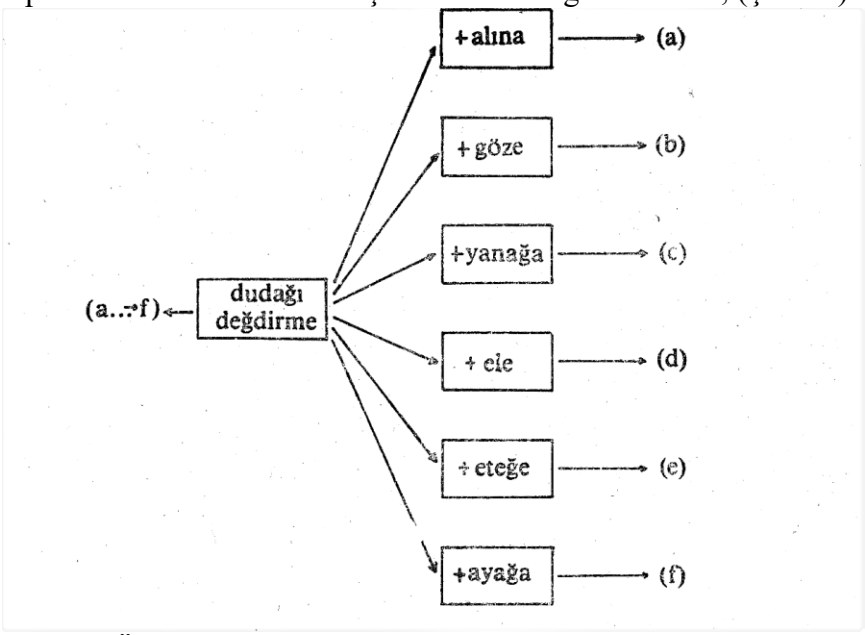
Öğüt'ün açıklamaları ise, şu şekildedir, "…Selâmlaşmak, dost ve yakınlara duyulan sevgiyi ifade etmek amacıyla -aralarında evlenme engeli bulunmayan erkek ve kadınlar dışında- kişilerin toplumun örf ve âdetlerindeki şekle uyarak birbirini öpmelerinde sakınca görülmemiş, hatta bazı durumlarda teşvik edilmiştir" (Öğüt, 2012: 86). Örneğin İslam dininde Hz. Muhammed'in (s.a.v.), küçük çocukları ve kendi torunlarını öptüğü bilinmektedir. Böyle bir davranışın ifade ettiği anlamlar ise, şefkatin, sevginin, samimiyetin, yakınlığın, güvenin vb. sembolü niteliğini taşıdığı hissiyatını oluşturmaktadır. Öpme kavramının farklı edimsel yapılarla gösterilmesi, karşıdaki kişiye ileteceği mesajlarda da farklı anlamlara gelebilecek durumlar oluşturmaktadır. Alından, gözden, yanaktan, elden, etekten ve ayaktan öpme gibi davranışların her birinden farklı anlamlar çıkmaktadır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

"Herhangi iki veya daha çok insanın karşılaştıklarında birbirlerini yanaktan veya dudaktan öpme biçimi tamamen dostluk göstergesi olarak yorumlanabilir. Yanaktan öpme, günlük hayatta birbirlerini tanıyan insanların karşılaştıklarında yaptıkları bir selamlaşma eylemidir. Ancak dudakları yanaklara değdirmeden yapılan görünüşte yanaktan öpme eylemi "adet yerini bulsun'' diye yapılmış bir öpme biçimidir" (Soylu, 2017: 271).

Öpme fiilinin gerçekleşmesi karşılıklı olan bir durumun ve gerçekleşen bildirişimin kabullenildiğini, tanındığını ifade ediyor. Zorla öpme veya şaşırma gibi bir durum söz konusu olmadığı görülmektedir. Bu fiili davranış toplumun önceden bu gibi davranışları kendi içinde sindirdiğinin bir göstergesi ve kanıtlanmış durumunu izah etmektedir.

Öpme dizisinin birimlerinin şematik olarak gösterilmesi; (Şekil 2).

Şekil 2: Öpme Dizisi (Erkmen, 1986: 109).

2.2. Kültür

Kültür'ün ne olduğuna ilişkin ilk bilgiler, 1793 yılında basılan bir Alman sözlüğünde yer aldığı görülmektedir (Moles, 1983: 135). Kültür kavramının tanımı ve kapsamı alanında birçok tanımlamalar yapılsa da en geniş tanımı Taylor'dan aktaran Işık, şu şekilde açıklamıştır, "kültür ya da uygarlık bir toplumun üyesi olarak insanoğlunun kazanabildiği bilgi, inançlar, sanat, ahlak, yasalar, görenekler ve tüm öteki beceri ile alışkanlıkları içeren karmaşık bir türdür" (Işık, 2012: 82). demiştir.

İnsanoğlu var olduğu andan itibaren yaşadığı coğrafyanın özellikleriyle, fiziki şartlarıyla ve bulunduğu toplumsal yapıyla şekillenerek, kendi maddi ve manevi değerlerinin zamanla değişimini sağlayabilecek unsurlarla, yaşayış biçimini oluşturan ve sonraki kuşaklara bu süreçlerin aktarımını sağlayan bir olgunun ve yapının en temel unsurunu oluşturma özelliğini üstlenmiştir. Bu kapsamda kültürün sadece bir yönünü oluşturan ve toplumsal sosyolojik değerleri ön plana çıkaran, yazılı olmayan ancak insan davranışlarını düzenleyen gelenek-göreneklerin insan üzerindeki etkisi oldukça önemlidir.

Bir kişinin insani değer olarak tolumdaki yerini yücelten, onda toplumun bir ferdi olma hissini oluşturan eylemlerden bazıları da gelenek-görenekler çerçevesinden bakıldığında selamlaşmanın olmasıdır. Selamlaşmada kullanılan jest ve mimiklerin yanı sıra bedensel eylemlerinde olduğu unutulmamalıdır. Bir kişi karşısında el ile tokalaşma ve eliyle şapkasını çıkararak selamlama gibi bedensel davranışlarında karşıdaki kişiye karşı saygı, sevgi ve hürmet gibi ifadelerinin bir göstergesi olduğu unutulmamalıdır.

Kişilerin birbirleriyle selamlaşmalarında tokalaşmanın ve şapka ile selamlamanın hemen hemen bütün kültürlerde var olduğu görülmektedir. Tokalaşmanın aslında çok eskiye dayandığı ve çağlar öncesi örf-adet olduğu bilinmektedir. "Tokalaşmanın Arapça karşılığı olan musâfaha "bir şeyin yan tarafı" anlamındaki safh kökünden türemiştir. Tokalaşmada eller karşılıklı avuç içleri birleşecek şeklinde tutulduğundan buna

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

musâfaha denilmiştir. İslâm'da Müslüman kardeşliğini güçlendirmek için selâmlaşma, musâfaha ve güler yüzlülük teşvik edilmiştir" (Bozkurt, 2012: 217). Korugan ise, tokalaşmaya yönelik şu şekilde açıklama yapmıştır;

"Çok eski çağlarda, tüm erkekler bir silah taşıyor ve çoğunluğu da bu silahı sağ eli ile kullanıyordu. Bir erkek diğerine dost olduğunu, elinde silah bulunmadığını göstermek için, boş sağ elini uzatıyor, diğeri de aynı şeyi yapıyordu. Ama her iki taraf da kendini emniyete almak, diğerinin aniden silah çekmesine mani olmak için, birbirlerinden emin olana kadar, birlikte ellerini hafifçe sıkarak duruyorlardı. Tokalaşırken elleri sallama alışkanlığı, elleri daha iyi kavrayarak, rakibin giysisinin içinden aniden bir silah çıkarmasını önlemek için başlamış olabilir. Ancak sonraları dostluğun bir ifadesi oldu" (Korugan, 2001: 8).

Tokalaşmayı, sözlü bir ifadeden ayrı olarak dostluğu, samimiyeti ve güven duymayı davranışsal olarak bir fiile dönüştürme olarak düşünmemiz yerinde olacaktır. Selamlaşmanın diğer bir yönünde karşıdaki kişileri şapkayı çıkararak selamlama olduğudur. Şapka kullanımı ilk olarak "başlık" adı altında kullanılmıştır. Binlerce yıl kullanıla gelen başlıklar, sadece doğa karşısında insanları güneşten, yağmurdan veya rüzgârdan korumamıştır aynı zamanda başlıkları kullanan kişiler toplumsal statüleriyle, inançlarıyla, politik görüşleriyle, meslekleriyle ve milliyetleriyle ilgili bilgiler veren bir sembol niteliği göstermiştir (Bölük, 2012: p.1). Şapka kullanımının insanlık tarihi kadar eskiye dayandığı görülmektedir. Bu durumu Bölük, şu şekilde ifade etmiştir;

"Günümüze kadar ulaşan fresk, heykel, kabartma ve duvar resimleri, eski dönemde kullanılan başlıklar hakkında detaylı bilgiler vermektedir. Tarihe geçmiş ilk kenarlıklı şapka ise MÖ 5.yy. Yunanistan'da kullanılır. *Petasos* denen bu şapkanın geniş kenarları insanları yağmurdan ve güneşten koruyan iyi bir siper görevi görür. Daha sonra Romalılarında kullandığı bu şapka Orta Çağa kadar oldukça popüler olur. Yine Yunanlıların giydiği *pilos* denen kenarlıksız, kısa ve koni şekliyle Mısır'dan kopya ettikleri şapkalar ise zamanla Avrupa'da da değişik biçimlerde görülmeye başlar" (Bölük, 2012: p.2).

Yıllar içinde modaya bağlı olarak ve değişerek farklı şekillerde yapılarak, üretilerek günümüz modasında da yerini aldığını görüyoruz. Şapka kullanımının zamanla anlamsal olarak "uygarlığın, çağdaşlığın ve laikliğin simgesini" (Bölük, 2012: p.7), gösteren anlamlarla bütünleştiği de görülmektedir.

Şapka çıkartarak selamlaşmada sözlü bir dil kullanılmadan beden dilini kullanmanın farklı bir yöntemidir. Bunu şöyle açıklayabiliriz, " Sadece baş sallayarak, gülümseyerek veya karşıdan karşıya el sallayarak ya da erkeklerin şapkalarını çıkartarak selam vermeleri gerek Türk gerekse Alman toplumlarında geçerliliği olan sözsüz selamlaşma davranışları olarak sıralanabilir" (Demir, 2012: 173). Şapkayı çıkartarak selamlama, Panofsky' ye göre, "Batı dünyasına özgüdür ve Orta çağ şövalyelerinden kalmadır. Zırhlı şövalyeler birisiyle karşılaştıkların da hem kendi barışçı niyetlerini hem de karşısındakinin barışçı niyetlerine olan güvenlerini göstermek amacıyla miğferlerini çıkartırlardı" (Panofsky, 1955: 24-25). Bu noktadan hareketle, selamlama olayının farklı kültürlerde, farklı edimsel davranışlarda bulunularak hareket edildiği görülse de sonuç itibari ile bir dost ve güven hissinin göstergesi ve sembolü haline geldiği düşünülmelidir.

2.3. Gustave Courbet'nin Karşılaşma Adlı Eserindeki Selamlaşma Ritüeli ve Doğu Kültüründeki El Öpme Anlayışı

Fransız sanatçı Gustave Gourbet (1819-1877), Realizm (Gerçekçilik) sanat akımının en önemeli temsilcilerinden birisidir. Resimlerinde, günlük hayattan seçtiği konuları işleyerek sanatta yeni bir dönüm noktasını başlatmıştır. Sanat anlayışıyla güzelliği değil, kendisini ifade edebileceği gerçekçi bir yaklaşımlarla sanatının icra edilebileceğini savunmuştur. Bu yaklaşımı benimseyerek 19. yüzyıl sanat akımlarından Realizm sanat akımının gelişimine yön veren sanatçı kimliğiyle öne çıkmıştır.

19. yüzyılda yaşanan toplumsal sorunlar ve ekonomik sorunların sanata da yansıdığı görülmüştür. 19. yüzyılın ikinci yarısında Courbet'nin Realizm adını verdiği akımla resim sanatının yakın çağın başlangıcının bir habercisi olduğunu ifade etmiştir (Tansuğ, 2004: 229).

"Realizm, kendisinden önce ve sonra ortaya çıkmış herhangi bir akıma tepki mahiyetinde farklı anlamlarla ifade edilebilir, İdealizm için karşıtlığı, Neo-klasizm için var olan eksikliğin giderilmesinde farklı anlamlar üretebilme, Romantizm için ise nesnelliğe yönelişle ve sanatın kuralları bağlamıyla reddedebilme imkânına sahip olabilir" (Daşdemir, 2019: 289).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Realizm, Neo-klasizm ve Romantizm'e bir tepki sonucu çıkmıştır. Üç anlatım şekliyle, "Barbizon Okulu'nun benimsediği "manzaracı gerçekçilik" ile "akademi gerçekçilik" ve "sosyal gerçekçilik" (Eroğlu, 2013:61), gibi anlayışlarla sanatçının nesnel bir yaklaşımla köylü, işçi, fakir, vb. gibi konulara yönelerek 19. yüzyılın etkin bir akımı olmuştur.

Courbet, 'realist' akımın öncüsü olarak, gözleme dayalı birçok resminde, olayları oldukları gibi aktarmıştı. Sadece, 'o an'ın resmi olan bu görüntülerde ruhsallıkla hiç ilgilenmiyor, tamamen materyalle uğraşıyordu. Resmettikleri, atelyesinde poz veren herhangi bir kadın gibi yaşamdan alıntılardı" (Bulut, 2003: 98). "Köyde cenaze merasimi, ırmak kenarına uzanmış tombalak kızlar şayet yenilikse, resimde onun yaptığı yenilikleri teşkil ediyordu" (Güvemli, 2012: 90). Yaşamı süresince hiçbir kurum, kuruluş veya kişilerin tesiri altında kalmadan kendi sanatsal üslubuyla doğa ve farklı yaşamları betimleyen insan manzaraları tasvir etmiştir. Ele aldığı konular bakımından dönemin sanatçılarından oldukça farklılık göstermekteydi. Eserlerinde sanatsal plastik bir dilin ilkelerinden ziyade, doğayı tüm yönleriyle ele alan ve onu coşkuyla yansıtabilme becerisinin bir göstergesini sunmayı başarmıştır. Sanatçıya göre herhangi bir kişinin etkisiyle oluşturulan sanat yapıtı, kendi sanatsal kaygısını taşımadığının bir ifadesiydi. Eserlerini bu kaygının dışında tutarak, prim vermeden meydana getirmiştir (Ayan, 2012: 42).

Courbet, karşısındaki varlıkların ne hisle vücut bulduğuyla değil de yalnızca görünürlükleriyle ve gerçeklikleriyle ilgilenmiştir. Resim, "gerçek ve var olan şeyleri canlandırmaya yönelik somut bir sanattı ona göre…" (Ergüven, 1992: 30). Öyle ki sanata estetik bir tavır algılayışıyla yaklaşılan, güzellik algısının içinde yaşanılan zamanla birebir uyum içerisinde olduğu düşüncesi hâkimdi.

Gerçekçilik sanat anlayışıyla hareket eden sanatçılar, yalnızca sanattaki yapaylığı değil aynı zamanda toplumdaki yapaylığında değişmesine ve sona ermesine inanmışlardır. Bu durum, "politik duruşu, yeninin yanında yer alması, demokratik düşünüş tarzı, kurulu düzen karşıtı amaçları ve bireysel hakları savunma sayesinde sosyal değişimin mekanizması haline geldi" (Cumming, 2008: 300). Bu bağlamda, Gustave Courbet'nin "Karşılaşma-Günaydın Mösyö Courbet" (Resim:1), adlı eserindeki karşılaşma ve selamlaşma eyleminin sosyal değişimin ve başkaldırının bir sembolü olduğu görülmektedir. Çalışmada sanatçı sırtındaki katlanabilir şövale ve resim malzemeleriyle doğada çalışmaya giderken bir anı resmetmiştir (Yılmaz, 2015: p.2).

"Kendisini, kırda yanında uşağıyla birlikte dolaşan bir soyluya şapkasını çıkarttırarak, Günaydın Bay Courbet diye selamlatması, yerleşik değerler sistemine saldırı niteliği taşır. Courbet'in bir soyluya selamlattığı, aslında sadece kendisi değil, aynı zamanda sanat ve genel olarak sanatçı kavramıdır. Bu selamlama, bir yanıyla sanat tarihinin en kışkırtıcı selamlamasıdır. Bu selamlaşma, kırda karşılaşmış iki insanın birbirlerine olağan bir biçimde nezaket göstermeleri değil, sanatçının özgürlüğünü ilan etmesinin onaylatılması, tescil edilmesidir" (Gustave Courbet'nin Hayatı ve Eserleri, 2019: p.11).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Resim 1: Gustave Courbet, Günaydın Bay Courbet, 1854, Tuval Üstüne Yağlıboya, 129x149 cm, Musee Fabre, Montpellier, (Gombrich, 2013: 510).

Courbet'nin bu eseri, sanatçıya saygının, toplumun her kesiminden gösterilmesi gerektiği vurgulanmış, toplum tarafından kabul görmenin ve sanatının özgür iradeyle icra edileceğinin yolunu açmıştır.

"Eserdeki figürlerin, beden dili, giyim çeşitleri ve stilleri, yüz ifadesi, el hareketi ve çevresel bağlamı önemlidir. Bu figürleri bir sahnede aktörler olarak veya Courbet'in önerdiği gibi ülkenin bir yolunu dolaşırken karşılaştığınız insanlara baktığımızda onların kıyafet, kostüm ve etkileşimleri dikkati çekmektedir. Yanındaki adam ise kahverengi takım elbise giymiştir. Adı Calas 'tır ve yanındaki adama hizmet etmektedir. Merkezdeki zengin adam hizmetkârı Calas ve köpeği tarafından çevrelenmiştir. Courbet, bu adamla köpek arasında bir bağ kurmaya çalışıyor, aynı zamanda kendisi ve üçlü arasında bir ayrım yapmaya çalışmaktadır" (Parsa ve Uzuner, 2018: 36).

Alfred Bruyas, aynı zamanda Courbet'nin patronlarından biridir. Tablo da sağ eldivenini çıkararak Courbet ile selamlaşma eylemini yerine getirmeye çalışsa da Courbet, bu durum karşısında elini uzatmayarak selamlaşmayı reddeder gibi davranış sergilediği görülmektedir. Alfred Bruyas'ın şapkasını çıkartarak selamlama ritüelinin göstergebilim çerçevesinde ele alındığında bu eylemin, Doğu ve Batı toplumlarında belirli bir davranışın, ne anlamda kullanıldığı ve neyi ifade ettiğinin bilinmesi sanat yapıtındaki iletilecek olan mesajın anlamlandırılmasında kolay bir rol üstlenmiş olduğu görülmektedir.

Tablonun sağ ve sol tarafında birbirlerini dengeleyen figürlerin varlığından söz edebiliriz. Tablonun hemen sol tarafında Alfred Bruyas ve hizmetkârının olduğu, sağ tarafında ise, sanatçı Gustave Courbet'nin sırtında çantasıyla kendisinden emin bir duruş sergilediği görülmektedir. Böyle bir tabloda belki de tesadüfi bir karşılaşmanın doğuracağı sonucun izleyiciyi etkilediği düşünülmelidir. Çünkü tabloda Alfred Bruyas'ın ve hizmetkârının Courbet'nin karşısındaki duruşları dikkat çekmektedir. Hizmetkârın bir adım geride durarak başının aşağıya doğru eğik olması ve şapkasını sağ eline alarak beklemesi, Alfred Bruyas'ın da sağ elindeki eldiveni çıkartarak bastonundan güç alırcasına duruşu, özelliklede gözlerini sanatçıdan kaçırarak bir yere odaklanması ve Courbet'nin de başını hafifçe yukarıya doğru kaldırarak üstünlük göstermesi ritüelinde sanatçı karşısındaki kişilerin şapkalarını indirerek selamlamaya durmaları düz anlam ve yan anlamların kullanılmasıyla göstergebilimin kullanıldığına ilişkin bir sembol niteliği taşımaktadır.

Teker'den aktaran Kasım, "Bir göstergede görünen nesne ile algılanan kavram aynı ise; düz anlam (denotation) söz konusudur. Görünen nesne başka şeyleri çağrıştırıyorsa; yan anlam (collocative notation) söz konusudur" (Kasım, 2004: 92). Düz anlam da gösterilenin nesnel olarak sadece göründüğü gibi veya olduğu gibi kavranmasıyla oluşur. Yan anlam da ise, göstergenin yanında ona işlev ve biçim yönünden destek sağlayan unsurlar ile bütünleşerek özel değerler anlatılır. Örneğin, kutsal bir kitabı elinde bulunduran bir kişi dindar olarak nitelendirilebilirken, kütüphane de kitapların önünde durarak fotoğraf çektiren bir kişinin entelektüel biri olduğu ve bayrak önünde durarak poz veren bir kişinin ise ulusal değerleri önemsediği anlaşılabilir, buradaki anlamsal vurgunun yan anlamı oluşturarak algı uyandırmasıdır (Kasım, 2004: 92-93). Bu durumda Gustave Courbet'nin eserindeki selamlamanın yan anlamla oluşturulan göstergeye örnek teşkil ettiği görülmektedir. Alfred Bruyas'ın şapkasının ve elinin uzatılmasıyla oluşturulan dizi gösterge ritüelinin var olduğunu kanıtlar niteliktedir. Courbet'nin selamlatma göstergesinin aynı zamanda bir saygı ifadesi olduğu da unutulmamalıdır.

Şapkanın ve elin uzatılmasıyla oluşturulan dizi göstergesi, sözsüz bir eylemin beden diliyle anlatılmasında etken olan elemanlar, her insan için öncesinde oluşturulan bir ön bilginin ve şemanın varlığıyla ilişkilendirilebilir. Geçmişteki kültürel yaklaşımlar ve günümüzde sürekliliğini koruyan gelenek-görenekler bu gibi iletişimlerde bireylere kasıtlı bir bilgi sunmasa da toplumsal kuralların yerine getirilmesinde önemli işlev üstlenmiştir.

Doğu kültüründe elin öpülerek alnın üstüne konulması, bir saygı göstergesinin ifade edilmesinde yararlanılan dolaylı anlatımın (gösterge) kullanıldığına bir işarettir. El öpme ritüelinin hoş geldin, selam veya saygıyı yansıtan geniş bir dizi grubu oluşturduğu görülür. Öğüt, el öpme kavramını şu şekilde açıklamıştır: "Âlimlerin çoğunluğuna göre anne ve babanın ya da dindarlığına, ilmine, yaşına hürmeten başka kimselerin elinin öpülmesi câizdir" (Öğüt, 2012: 86). (Resim: 2-3). Soylu ise, el öpmeye ilişkin görüşünü şu şekilde ifade etmiştir;

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

"El öpme, pek çok ülke kültüründe bulunan bir gelenektir. Anne, baba, öğretmen, lider, ağabey, akraba büyükleri gibi insanların, büyüklüklerine bir saygı göstergesi olarak elleri öpülür. Erkeklerin, kadınların ellerini saygı veya sevgi göstergesi olarak öpmeleri, sinema sayesinde çok reklamı yapılmış Batı kültürüne ait bir öpme biçimidir" (Soylu, 2017: 272).

Doğu kültüründe el öpme ritüelinin öpülen'in elini uzatması, öpen'in öne doğru eğilerek eli tutması ve elin öpülerek (öpme edimi) alına götürülmesiyle tamamlanan bir diziden oluştuğu görülmektedir. Bu beden dilinin tüm toplumlarda bir saygının ve hoş görünün sözel dil kullanılmadan anlaşılmasını sağlayan bir edim olduğu görülmektedir.

3. SONUÇ

Sanat insanoğlunun doğa karşısında var oluşsal duruşunu destekleyen ve insanın psikolojik olarak, ruh dünyasını dışa yansıtan ve kendisini ifade edebilen duyguları barındıran eylemsel bir yansıtma ve yaratım olgusudur. Tarihte her insan belli bir toplumun ferdi olarak yaşamını sürdürmüştür. Toplumların geçmiş medeniyetlerden edinilen kazanımlarla ve yaşantılarla, insana sunmuş olduğu değerler ve kavramlar bireylerin yaşamlarının önemli bir parçasını oluşturmuştur.

İnsanın bir medeniyete bağlı olarak kültürel değerleri olmadan yaşaması düşünülemez. Bu hususta kültürün geçmişten günümüze kadar maddi ve manevi değerlerin yansıtılmasındaki önemi büyüktür. Manevi değerlerin oluşumunda ise, insan davranışlarının yaşadığı toplumlar da gelenek- görenekler, inançları, örf-adetler, ahlak kuralları, dünya görüşü vb. gibi unsurların iyi anlaşılması ve bu unsurlara göre davranışsal eğilimlerde bulunulması gerekir.

Toplumun beden diliyle kurallarını yansıtan değerlerden, selamlaşma ve el öpme ritüelinin, kültür bünyesinde toplumlar arasında bir aktarım işlevi de yürüttüğü görülmüştür. Doğu kültürüne özgü olan el öpme ritüelinin kendisince yaşça büyük olan insanlara saygının bir göstergesini oluştururken, Batı kültüründe ise, sadece erkeğin kadının elini öpmesi gibi bir edimin kadına saygının göstergesi sembolünü oluşturmuştur. Selamlaşma ritüelinde ise Doğu ve Batı kültüründe dostluğun, barışın, saygının, güleryüzlülüğün ve karşıdaki kişiye güven vermenin göstergesi olmuştur.

Gustav Courbet'nin "Karşılaşma-Günaydın Bay Courbet" adlı eserindeki selamlaşma ritüelinin göstergebilim kapsamında sanatçıya duyulması gereken saygının bir gösterge sıfatını taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır. Buradaki göstergelerin Courbet'nin, karşısında bulunan kişilerin duruşlarındaki mesajlar, şapkalarını çıkartarak Courbet'yi selamlamaları, sanatçının önünde başlarını aşağı doru eğmeleri ve sanatçının kişiler karşısında başını yukarı doğru kaldırarak onları selamlaması gibi beden dillerinin birer gösterge özelliği taşıdığı görülmüştür.

Selamlaşma ve el öpme göstergebilim kapsamında incelendiğinde düz anlam ve yan anlamların oluşturduğu işaretlerle, simgelerle ve ilişkili olduğu varlıklarla oluştuğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

1. AYAN, H.M. (2012). Gustave Courbet'nin Siyasetle Olan İlişkisini Anlamak Üzerine (Sanatta) Toplumsa Aydınlanma Sürecine Genel Bir Bakış, Sanat Dergisi: 20.
2. BOZKURT, N. (2012). "Tokalaşma" Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt: 41, İstanbul.
3. CUMMING, R. (2008). Sanat- Görsel Rehberler, Çev: Ayşe Işın Önal, Aslı Çetinkaya, (1. Baskı), İnkılap Kitabevi, İstanbul.
4. DAŞDEMİR, F. (2019). *14. Yüzyıldan 19. Yüzyıla Kadar Batı Resim Sanatında Canlı Model*, (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sanat Kuramı ve Eleştiri Anabilim Dalı, Erzurum.
5. DEMİR, M. (2012). Gündelik Yaşamda Selamlaşma ve Yemek Görgü Kurallarının Toplumlardaki Farklılaşması, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, folklor/edebiyat, Cilt:18, sayı:70, 2.
6. DURMUŞ, B. (2003). Avrupa Resminde Üslup ve Anlam İlişkisi, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
7. ERGÜVEN, M. (1992). Yoruma Doğru, Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.

8. ERKMEN, F. (1986). Göstergebilime Giriş, Alan Yayıncılık, İstanbul.
9. EROĞLU, Ö. (2013). Plastik Sanatlar Sözlüğü, 1. Baskı, Tekhne Yayınları, İstanbul.
10. GÜVEMLİ, Z. (2012). Sanat Tarihi, Varlık Yayınları, İstanbul.
11. IŞIK, V. (2012). Kültürel Yabancılaşma, Kum Saati Yayınları, İstanbul.
12. KASIM, M. (2004). Görsel Bir İleti Olarak Basın Reklamlarında Fotoğrafın Kullanımı, (Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler Ve Tanıtım Anabilim Dalı, Reklamcılık Bilim Dalı, Konya.
13. KORUGAN, T. (2001), Lüzumsuz Bilgiler Ansiklopedisi, 23. Baskı, Aykırı yayıncılık, Cilt: 1
14. MOLES, A. (1983), Kültürün Toplumsal Dinamiği, Çev: Nuri Bilgin, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir.
15. ÖĞÜT, S. (2012). "Öpme" Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt: 34, İstanbul.
16. PANOFSKY, E. (1955). İkonografi ve İkonoloji, Çev: Engin Akyürek, Afa Yayınları, Şubat, İstanbul.
17. PARSA, A.R., UZUNER, E. (2018). 10. Sınıf İki Boyutlu Sanat Atölye Ders Kitabında Yer Alan Görsellerin Değerler Kavramıyla İncelenmesi, İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi,
18. SOYLU, R. (2017) "Sanatta Ve Kültürde Öpme Ritüelinin Göstergebilim Açısından İncelenmesi", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:16 Sayı:60.
19. TANSUĞ, S. (2004). Resim Sanatının Tarihi, Remzi Kitabevi, 5. Baskı, İstanbul.
20. WILLIAMSON, J. (2001). Reklamların Dili Reklamlarda Anlam ve İdeoloji, Çev: Ahmet Fethi, Ütopya Yayınları, Ankara.

İnternet Kaynakları:

21. BÖLÜK, G. (2012, 24 Aralık). Şapkanın Tarihi, Erişim adresi: http://www.kolektomani.com/yazilar/
22. YILMAZ, N. (2015, 8 Nisan). "Gustave Coubet'nin Gerçekçi Resimleri" 19. Yüzyıl
23. Fransız Realist Ressamları, Lebriz Sanal Dergi, Erişim Adresi: https://nalanyilmaz. blogspot. com /2016/03/gustave-courbetnin-gercekci-resimleri.html

Görsel Kaynaklar:

24. Şekil 1: AKERSON, F.E. (2005) Göstergebilime Giriş, Multilingual Yayıncılık, İstanbul.
25. Şekil 2: ERKMEN, F. (1986). Göstergebilime Giriş, Alan Yayıncılık, İstanbul.
26. Resim 1: GOMBRICH, E. H. (2013). Sanatın Öyküsü, Çev: Erol Erduran, Ömer Erduran, (8.Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(49)

Cihan ÇEPER[184], Dr. Öğr. Üyesi Nuri ERGİN[185], Prof. Dr. Özkan ÖZDEMİR[186]

NiAl-34Cr-xNb (X= 0, 1, 3, 5) ALAŞIMININ ELEKTRİK AKIM DESTEKLİ SİNTERLEME (ECAS) İLE ÜRETİMİ ve KARAKTERİZASYONU[187]

PRODUCTION and CHARACTERIZATION OF NiAl-34Cr-xNb (x = 0, 1, 3, 5) ALLOY PRODUCED BY ELECTRIC CURRENT ACTIVATED SINTERING

ÖZ

NiAl, yüksek elastik modülü, düşük yoğunluğu, yüksek erime noktası ve 1300°C'ye kadar mükemmel oksidasyon direnci sebebiyle potansiyel bir yüksek sıcaklık malzemesidir. Bu çalışmada, NiAl-34Cr-xNb (x = 0, 1, 3, 5) alaşımları elektrik akım destekli sinterleme (ECAS) yöntemiyle başarıyla üretilmiştir. ECAS yöntemi bir kalıp içeresine yerleştirildikten sonra soğuk şekillendirilerek kompakt hale getirilmiş tozların üzerinden geçen elektrik akım ile birlikte mekanik basıncın uygulandığı bir sentezleme prosesidir. Üretilen numunelerin mikroyapı ve faz yapıları, taramalı elektron mikroskobu (SEM-EDS) ve X-ışını kırınımı (XRD) ile karakterize edilmiştir. Ayrıca numunelerin karakterizasyonu için sertlik ve yoğunluk özellikleri tespit edilmiştir. NiAl-34Cr alaşımı NiAl ve Cr fazlarından oluşmaktadır. Alaşım elementi olarak ilave edilen Nb, düşük çözünürlüğünden dolayı yapıda 3. faz olarak tespit edilmiştir. NiAl-34Cr alaşımına kıyasla Nb ilaveli numunelerde daha yüksek sertlik değeri elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İntermetalik, Nikel Alüminid, Ötektik Alaşım, Sinterleme.

ABSTRACT

NiAl is a potential high temperature material due to its high elastic modulus, low density, high melting point and excellent oxidation resistance up to 1300°C. In this study, NiAl-34Cr-xNb (x = 0, 1, 3, 5) alloys have been successfully produced by electric current activated sintering (ECAS) method. ECAS method is a synthesis process where mechanical pressure is applied along with the electric current passing over the powders that are cold formed and compact after being placed in a mold. The microstructure and phase structures of the produced samples are characterized by scanning electron microscopy (SEM-EDS) and X-ray diffraction (XRD). In addition, hardness and density were determined for characterization of the samples. NiAl-34Cr alloy consists of NiAl and Cr phases. Nb, which is added as an alloying element, has been determined as the 3rd phase in the structure due to its low solubility. Compared to NiAl-34Cr alloy, higher hardness value was obtained in samples with Nb addition.

Keywords: *Intermetallic, Nickel Aluminid, Eutectic Alloy, Sintering.*

[184] Doktora Öğrencisi, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, LEE, Metalurji ve Malzeme Müh. ABD. d190012007@subu.edu.tr
[185] Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, TF, Metalurji ve Malzeme Müh. Bölümü, nergin@subu.edu.tr
[186] Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, TF, Metalurji ve Malzeme Müh. Bölümü, oozdemir@subu.edu.tr
[187] Bu makale yazarın; 1 "NiAl-34Cr-x(Fe, Nb, Ti) alaşımının elektrik akım destekli sinterleme (ECAS) yöntemiyle üretimi ve karakterizasyonu" adlı yüksek lisans tez çalışmasından türetilmiştir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Nikel alüminid, yüksek elastik modülü, 1300°C'ye kadar mükemmel oksidasyon direnci, düşük yoğunluğu (5.95 g/cm^3) ve yüksek ergime noktası (1638°C) gibi özellikleriyle potansiyel bir yüksek sıcaklık yapı malzemesidir. Ancak yüksek sıcaklıklardaki yetersiz mukavemet değerleri ve oda sıcaklığında düşük sünekliği bu malzemelerin ticari kullanımı kısıtlamaktadır (Tang, 2010; Hagihara, 2006; Guo, 2012; Ferrandini, 2005; Güngör, 2016; Johnson, 1995; Chen, 2004). Bu olumsuzlukları ortadan kaldırmak için özellikle makro ve mikro alaşımlama yapılarak mikroyapı kontrolü üzerine dünya genelinde yoğun çalışmalar yapılmaktadır. Alaşım elementi veya ikinci faz ilavesi ya da hızlı katılaştırma gibi yöntemler ile ince taneli yapılar elde edilerek tokluk ve süneklik özelliklerinin iyileştirilebileceği bilinmektedir. Yüksek sıcaklık dayanımı ise genellikle katı eriyik çözeltisi ve çökelme mekanizmaları ile arttırılmaktadır (Jiang, 1998; Albiter, 2003; Liang, 2009; Morsi, 2001; Zhang, 2013). Olası ötektik dönüşümleri incelemek için birçok araştırmacı NiAl ve Mo, W, Ta, Cr ve Nb gibi refrakter metallerden oluşan alaşımlar üzerine çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalar NiAl içerisine ilave edilen refrakter metallerinin oda sıcaklığındaki tokluk ve yüksek sıcaklıklardaki dayanım özelliklerini aynı anda arttırabileceğini göstermiştir. Ötektik yapılı NiAl-34Cr ve NiAl-28Cr-6Mo alaşımları, NiAl bazlı birçok alaşım ile kıyaslandığında daha yüksek ergime derecesi, nispeten iyi termal iletkenlik, iyi sürünme direnci ve yüksek kırılma tokluğu ile ön plana çıkmaktadır. Son senelerde yönlü katılaştırma yöntemiyle üretilen NiAl-Cr(Mo) alaşımı, polikristalin NiAl'e (6 MPa.m$^{1/2}$) kıyasla oda sıcaklığında daha yüksek (24 MPa·m$^{1/2}$) kırılma tokluğu sergilemektedir. Ancak Ni katkılı süperalaşımlar ile kıyaslandığında yüksek sıcaklık dayanımının halen arttırılması gerektiği bildirilmektedir (Wang, 2014; Sheng, 2009; Kellner, 2017; Tang, 2016; Misra, 2000).

Bugüne kadar yapılmış çalışmalarda bu alaşımların elde edilmesinde üretim yöntemi olarak genellikle ileri döküm teknikleri tercih edilmiştir. Bu çalışmada, NiAl-34Cr-xNb (x = 0, 1, 3, 5) alaşımının üretiminde, daha önce literatürde çalışılmamış, toz metalürjisine alternatif bir teknik olan elektrik akımı destekli sinterleme (ECAS) tekniği kullanılmıştır. ECAS tekniği soğuk şekillendirme ile kompakt hale getirilmiş veya önceden şekillendirilmemiş tozların, mekanik basınçla birlikte numune üzerinden elektrik akımı geçirilerek uygulandığı bir sentezleme prosesidir. Basınçsız sinterleme ya da sıcak presleme gibi geleneksel yöntemler ile kıyaslandığında daha hızlı ısıtma hızı, koruyucu atmosfere ihtiyaç duyulmaması, daha kısa sinterleme süresi, düşük güç tüketimi, yüksek teorik yoğunluk, başlangıç tozların özelliklerine daha az duyarlılık ve düşük sinterleme sıcaklığına sahip malzemelerin üretilmesi gibi üstünlükler sergilemektedir. Bu üstünlükler teknolojik açıdan ECAS yöntemini cazip hale getirmektedir (Garip, 2019).

DENEYSEL ÇALIŞMALAR

Malzemelerin Üretimi

NiAl-34Cr-xNb (at.% x: 0, 1, 3, 5) alaşımlarında başlangıç malzemesi olarak yüksek saflıktaki elemental tozlar (Ni (99.5%, 2.2µm), Nb (99.8%, 1-50 µm), Al (99.5%, 7-15µm) ve Cr (99.8%, 1-5µm) kullanılmıştır. Stokiometrik bileşim oranına uygun olarak hazırlanan tozlar 10 saat boyunca zirkon bilyalar (bilya: toz oranı 2:1) ile homojen olarak karıştırılmıştır. Karıştırma işlemi gerçekleştirilen tozlar, 50 MPa basınç altında kalıp içerisinde preslenerek 47 dakika süresince 3500-4200 amper akım aralığında elektrik akımı vasıtası ile sinterlenmiş ve açık atmosferde soğumaya bırakılmıştır. Üretim prosesi süresi sonunda 20 mm çapında ve 5 mm yüksekliğinde numuneler elde edilmiştir. Karakterizasyon çalışmalarını gerçekleştirmek amacıyla standart numune hazırlama yöntemlerine uygun olarak 1200 gridlik işlem kademesine kadar zımparalama ve alümina solüsyonla parlatma işlemleri uygulanmıştır. Numunelerin yoğunluk ölçümleri, suyun kaldırma kuvveti Archimed prensibine göre hesaplanmış ve nispi yoğunlukları belirlenmiştir. Sertlik değerleri malzemelerin mekanik özellikleri hakkında bilgi vermesi açısından önemli bir parametredir. Sinterlenmiş numunelerin mikrosertliği, numunenin parlatılmış yüzeyinde 10 saniye boyunca 500 gr yük ile Vickers mikrosertlik test cihazı kullanılarak ölçülmüştür. Üretimi gerçekleştirilen numunelerde oluşan fazları tespit etmek için x-ışınları difraktometresi kullanılmış ve mikroyapı incelemeleri SEM-EDS çalışmaları ile yapılmıştır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

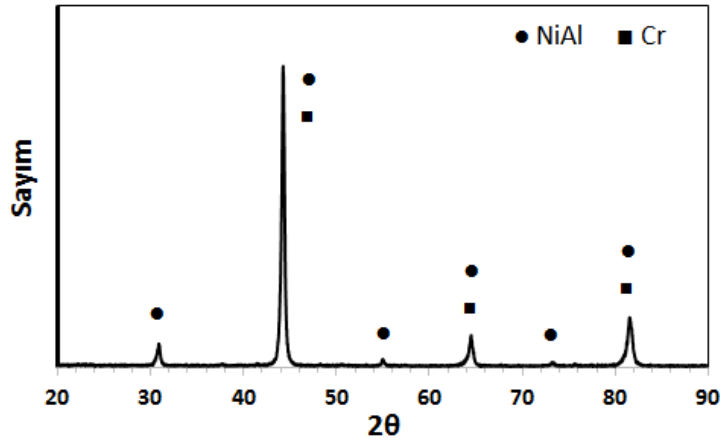
Deneysel Sonuçlar

ECAS tekniği ile üretimi gerçekleştirilen numunelerin mikrosertlik ve yoğunluk değerleri Tablo 1'de verilmiştir. NiAl-34Cr numunesinin mikrosertlik değeri 288 ± 18 $HV_{0,5}$ olarak tespit edilirken %1 Nb katkılı numunenin mikrosertlik değeri 326 ± 24 $HV_{0,5}$ mertebelerindedir. NiAl-34Cr alaşımına Nb ilave edildiğinde net bir sertlik artışı gözlemlenirken, alaşım elementi miktarının artmasıyla sertlik değerlerinde kısmen bir azalma gözlemlenmiştir. NiAl-34Cr ve %1,3,5 Nb katkılı alaşımların nispi yoğunluk değerleri sırasıyla %92.9, %93.7, %92,1 ve %93.2 olarak tespit edilmiştir. Demirtaş, vakumda ark ergitme yöntemi ile üretimini gerçekleştirdiği NiAl-Cr ötektik alaşımının ısıl işlem sonrası mikrosertlik değerini 470 HV olarak belirlemiştir (Demirtaş, 2015). Yaptığımız bu çalışmada ısıl işlem öncesi numunelerden alınan sertlik değerleri değerlendirilmiş ve bu sapmanın ısıl işlemin yanı sıra porozite kaynaklı bir fark olduğu düşünülmüştür.

Tablo 1. Üretilen numunelerin yoğunluk ve mikrosertlik sonuçları

Bileşim	Yoğunluk (g/cm^3)	Teorik Yoğunluk (g/cm^3)	Nispi Yoğunluk (%)	Sertlik ($HV_{0.5}$)
NiAl-34Cr	5,34	5,79	92,9	288 ± 18
NiAl-34Cr-1Nb	5,47	5,84	93,7	326 ± 24
NiAl-34Cr-3Nb	5,46	5,93	92,1	321 ± 36
NiAl-34Cr-5Nb	5,60	6,01	93,2	320 ± 28

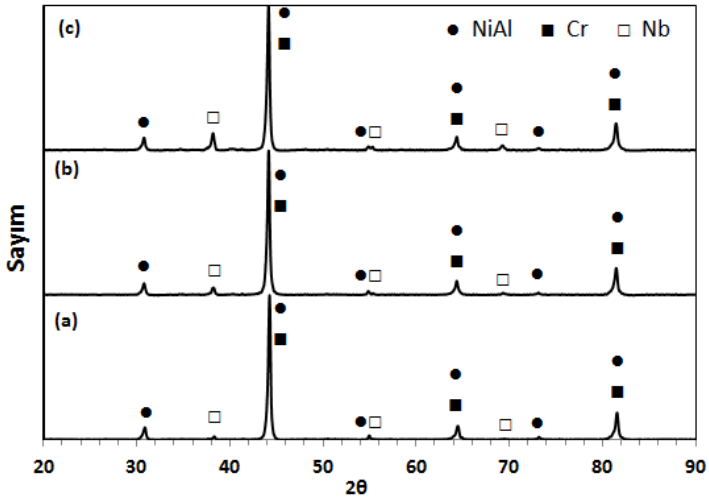
Üretilen ötektik nikel alüminid malzemelerde oluşan fazları tespit etmek için x-ışınları difraksiyon analizi yöntemi kullanılmıştır. XRD paternlerinden NiAl-34Cr alaşımında NiAl ve Cr fazları tespit edilirken, Nb içeriğine sahip NiAl-34Cr alaşımında ise mevcut fazların yanı sıra düşük çözünürlüğünden dolayı Nb 3. faz olarak görülmüştür. NiAl-34Cr ötektik alaşımının faz analizi üzerine daha önce yapılan çalışmalarda, pek çok araştırmacı (Johnson, 1995; Kellner, 2017; Tang, 2016; Misra, 2000) Cr (A2) ve NiAl (B2) fazlarının varlığını bildirmişlerdir.

Şekil 1. NiAl-34Cr alaşımının XRD analizi

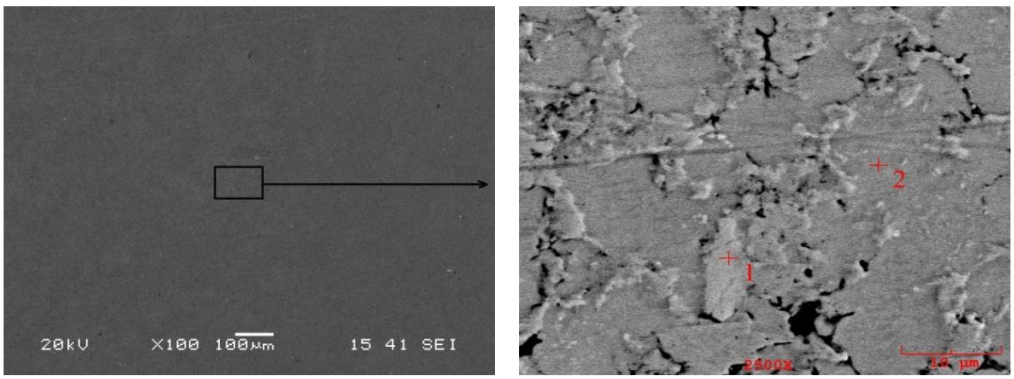
Nb ilaveli alaşımların XRD analizi Şekil 2'de verilmiştir. Nb elementi ilave edilmiş NiAl-34Cr ötektik alaşımının XRD paternlerinde minor faz olarak Nb piki tespit edilmiş ve ilave edilen elementin miktarı arttıkça bu pikin şiddetinin arttığı görülmüştür. XRD paternlerinde pik genişliği çoğunlukla tane boyutunun küçüklüğü, pik şiddetinin artışı ise faz miktarı ile ilişkilendirilmektedir (Otsuka, 1993).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Şekil 2. Nb ilaveli alaşımların XRD analizi (a) NiAl-34Cr-1Nb, (b) NiAl-34Cr-3Nb, (c) NiAl-34Cr-5Nb

ECAS yöntemi ile üretilen NiAl-34Cr ötektik alaşımların SEM-EDS görüntüleri Şekil 3 ve noktasal elementel analiz incelemesi Tablo 2'de verilmiştir. Ötektik reaksiyonun bir sonucu olarak mikroyapının iki fazlı olduğu tespit edilmiştir. Çıkıntı şeklinde gözlenen ve tane sınırlarında yoğunlaşan bölgenin içeriğini belirlemek için yapılan EDS analiz (1 nolu nokta) sonucu bu fazın kromca zengin (at.% 90,4) faz olduğu tespit edilmiştir. Daha düz bir yüzey görüntüsü veren ve oransal olarak daha fazla olan bölgenin ise EDS analiz (2 nolu nokta) sonucuna göre Ni ve Al bakımından zengin (at.% 36Al ve %58 Ni) bir faz olduğu ve az miktarda krom içerdiği görülmüştür. Kromun NiAl içerisindeki çözünürlüğü düşük olup sadece ağ.%1-5 seviyesindedir (Dey, 2003). Tang ve arkadaşları, 1500 °K sıcaklıkta Cr içeriğinin bir fonksiyonu olarak Sıvı, B2 ve A2 fazlarının serbest enerji eğrilerini çizmişler ve 0-0,6 bileşim aralığında B2 fazının serbest enerji değerinin daha düşük olduğunu bildirmişlerdir. Sıvı fazdan katılaşma sırasında ilk önce B2 fazının daha sonra A2 fazının katılaştığını ifade etmişlerdir (Tang, 2016). Bu nedenle, bu çalışmada sinterleme ile üretilen numunelerin mikroyapı görüntülerinden A2 fazının B2 faz tanelerinin etrafında yoğunlaşmasının nedeni olarak serbest enerji farklılığından kaynaklandığı düşünülmektedir. Ayrıca SEM görüntülerinden kromca zengin faz çevresinde porozitelerin varlığı da gözlemlenmiştir.

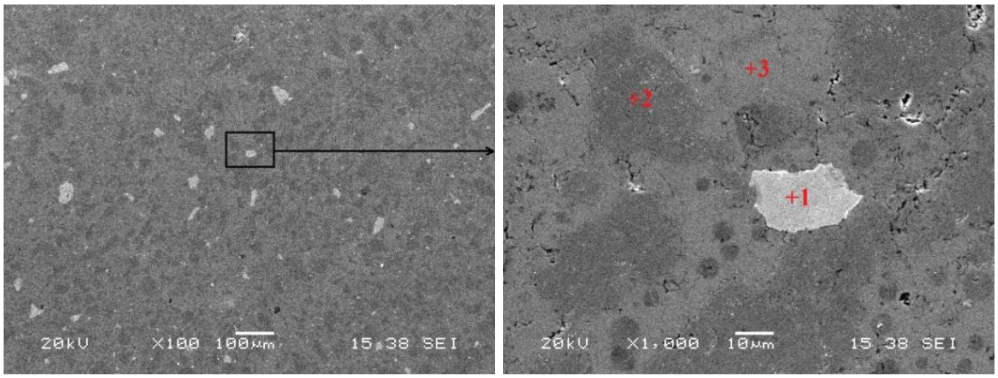
Şekil 3. NiAl-34Cr ötektik alaşımının SEM-EDS görüntüsü

Tablo 2. NiAl-34Cr ötektik alaşımının EDS analiz sonuçları (at.%)

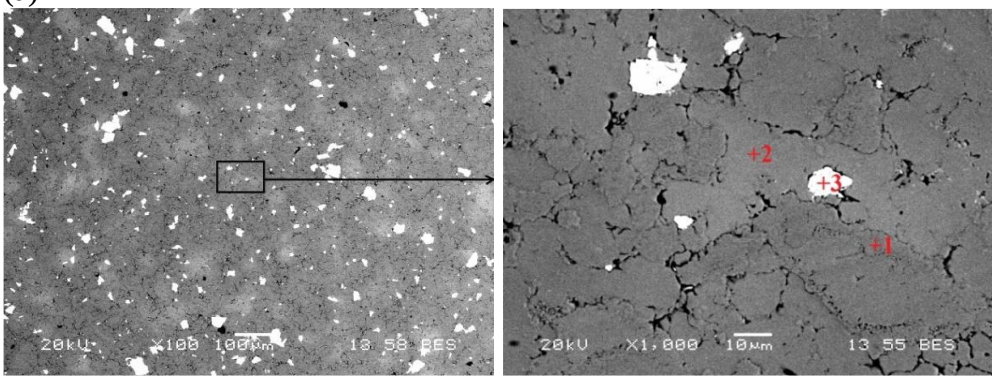
Element	1	2
Al	4,9	35,9
Cr	90,4	5,9
Ni	4,7	58,2

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

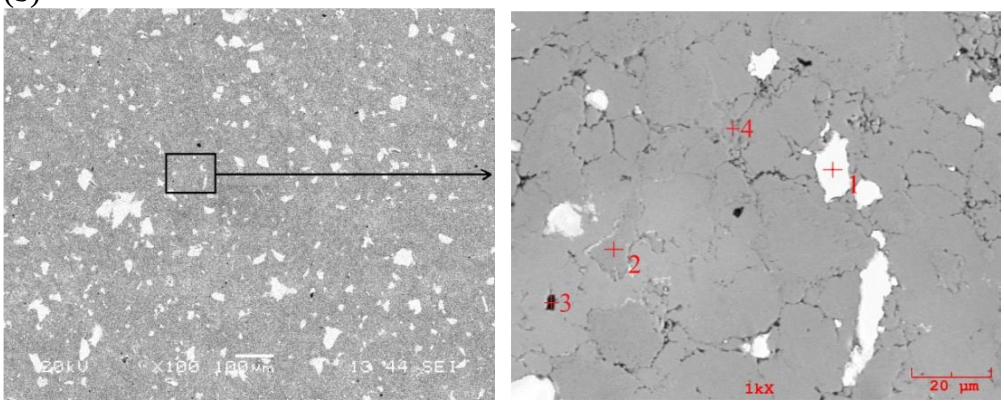
NiAl-34Cr ötektik bileşimine at.% 1, 3, 5 oranında Nb alaşım elementi eklenerek üretilen alaşımların SEM-EDS görüntülerinden (Şekil 4) üç farklı faz yapısının olduğu gözlenmiştir. Açık ve koyu gri renkte görülen fazların matris yapısı olduğu, beyaz renkteki fazın disperse faz şeklinde homojen olarak yapı içinde dağıldığı görülmüştür. Analiz sonuçlarına göre beyaz renkli bölgelerin Nb, koyu gri bölgelerin Cr ve açık gri renkli bölgelerin ise Ni-Al bakımından zengin faz olduğu tespit edilmiştir. Alaşım elementi olarak ilave edilen Nb içeriğinin artışıyla birlikte beyaz disperse faz oranı beklendiği gibi artmaktadır. EDS analizlerine göre beyaz renkteki Nb'ca zengin faz bölgelerinde Al, Ni ve Cr içeriğinin oldukça düşük olduğu tespit edilmiştir (Tablo 3). Al-Nb faz diyagramına göre Al içinde Nb çözünürlüğü olmayıp ağ.%47 Al'da bileşik oluşturma eğilimindedir ($NbAl_3$), Ni-Nb faz diyagramına göre max. ağ.%18.2 Nb ve Cr-Nb faz diyagramına göre ise max. ağ.%10Nb çözünmektedir (Okamoto, 2016). Bu nedenle ötektik NiAl-34Cr malzemesine ilave edilen Nb alaşım elementinin çözünürlüğünün düşük olmasından dolayı, yapıda 3. faz şeklinde bulunduğu düşünülmektedir.

(a)

(b)

(c)

Şekil 4. Nb ilaveli alaşımların SEM-EDS görüntüleri (a) NiAl-34Cr-1Nb, (b) NiAl-34Cr-3Nb, (c) NiAl-34Cr-5Nb

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 3. NiAl-34Cr-xNb (x = 1, 3, 5) ötektik alaşımlarının EDS analiz sonuçları (at.%)

Element	NiAl-34Cr-1Nb				NiAl-34Cr-3Nb				NiAl-34Cr-5Nb			
	1	2	3		1	2	3		1	2	3	4
Ni	1,6	0,9	44,5		2,2	44,9	25,3		2,7	3,5	44,6	36,8
Al	0,4	1,4	49,6		1,9	50,2	7,0		0,6	1,2	49,0	50,7
Cr	0,9	97,5	5,7		95,7	4,6	10,2		1,3	90,2	4,7	12,3
Nb	97,1	0,2	0,2		0,2	0,3	57,5		95,4	5,1	1,7	0,2

SONUÇ

Literatür araştırması sırasında NiAl-34Cr ötektik alaşımının çoğunlukla döküm yöntemi ile üretildiği görülmüş, ECAS yöntemi ile yapılmış herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. ECAS tekniği kullanılarak elde edilen numunelerin nispi yoğunluk değerleri %92'nin üzerindedir. Katkısız NiAl-34Cr numunesinin sertliği 288 ± 18 $HV_{0,5}$ iken %1 Nb katkılı numunenin mikrosertlik değeri 326 ± 24 $HV_{0,5}$ mertebelerindedir. Nb ilavesi ile net bir sertlik artışı gözlemlenmiştir. Faz analizi için yapılan XRD çalışmalarından NiAl-34Cr alaşımında NiAl ve Cr fazları tespit edilirken, alaşım elementi olarak Nb ilave edildiğinde, NiAl ve Cr fazlarının yanı sıra düşük çözünürlüğünden dolayı yapıda 3. faz olarak Nb fazının oluştuğu belirlenmiştir. Literatürde döküm prosesleri ile üretilen NiAl esaslı ötektik alaşımlarla karşılaştırıldığında, bu çalışma için Nb katkılı NiAl-34Cr ötektik alaşımının ECAS yöntemiyle başarılı bir şekilde üretildiği söylenebilir.

KAYNAKÇA

1. Albiter, A., Salazar, M., Bedolla, E., Drew, R.A.L., Perez, R. (2003). Improvement of the mechanical properties in a nanocrystalline NiAl intermetallic alloy with Fe, Ga and Mo additions. Materials Science and Engineering, A. 347(1–2), 154–164.

2. Chen, Y.X., Cui, C.Y., Guo, J.T., Li, D.X. (2004). Microstructure investigation of NiAl–Cr(Mo) interface in a directionally solidified NiAl–Cr(Mo) eutectic alloyed with refractory metal. Materials Science and Engineering, A 373, 279–285.

3. Demirtaş, H., (2015). Nikel Alüminyum Bileşiklerinin Mikroyapısını Kontrol Ederek Mekanik Özelliklerinin Geliştirilmesi (Doktora Tezi).

4. Dey, G.K., Atomic, B. (2003). Physical Metallurgy of Nickel Aluminides. 28, 247–262.

5. Ferrandini, P.L., Araujo, F.L.G.U., Batista, W.W., Caram, R. (2005). Growth and characterization of the NiAl–NiAlNb eutectic structure. Journal of Crystal Growth, 275, 147–152.

6. Garip, Y. (2019). Elektrik Akım Destekli Sinterleme Yöntemiyle Üretilen Ti-48Al Esaslı İntermetaliklere Alaşım Elementi İlavesinin Oksidasyon ve Sıcak Korozyon Davranışına Etkisinin İncelenmesi. Sakarya Üniversitesi, Doktora Tezi.

7. Guo, J., Wang, Z., Sheng, L., Zhou, L., Yuan, C., Chen, Z., Song, L. (2012). Wear properties of NiAl based materials. Progress in Natural Science: Materials International, 22 (5), 414–425.

8. Güngör, A., Demirtaş, H. (2016). Microstructure and mechanical properties of Fe-doped NiAl−28Cr−6Mo eutectic alloys. Trans. Nonferrous Met. Soc. China, 26, 1025−1031.

9. Hagihara, K., Sugino, Y., Umakoshi, Y. (2006). The effect of Ti-addition on plastic deformation and fracture behavior of directionally solidified NiAl/Cr(Mo) eutectic alloys. Intermetallics, 14, 1326-1331.

10. Jiang, D.T., Guo, J.T. (1998). Preliminary investigation of in-situ multi-phase composite NiAl-CrMo/ TiC. Materials Letters, 36, 33–37.

11. Johnson, D.R., Chen, X.F., Oliver, B.F., Noebe, R.D., Whittenberger, J.D. (1995). Processing and mechanical properties of in-situ composites from the NiAlCr and the NiAl(Cr,Mo) eutectic systems. Intermetallics, 3 (2), 99–113.

12. Kellner, M., Sprenger, L., Steinmetz, P., Hötzer, J., Nestler, B., Heilmaier, M. (2017). Phase-field simulation of the microstructure evolution in the eutectic NiAl-34Cr system. Computational Materials Science, 128, 379–387.

13. Liang, Y., Guo, J., Xie, Y., Zhou, L., Hu, Z. (2009). High temperature compressive properties and room temperature fracture toughness of directionally solidified NiAl-based eutectic alloy. Materials and Design, 30 (6), 2181–2185.

14. Misra, A., Gibala, R. (2000). Plasticity in multiphase intermetallics. Intermetallics, 8, 1025-1034.

15. Morsi, K. (2001). Review; reaction synthesis processing of Ni–Al intermetallic materials. 299, 1–15.

16. Okamoto, H., Schlesinger, M.E., Mueller, E.M. (2016). ASM Handbook Volume 3: Alloy Phase Diagrams.

17. Otsuka K., Ohba T., Tokonami M., Wayman C. (1993). New Description of Long Period Stacking Order Structures of Martensites in β-phase Alloys. Scripta metallurgica et materialia, 29 (10), 1359-136.

18. Sheng, L.Y., Guo, J.T., Ye, H.Q. (2009). Microstructure and mechanical properties of NiAl–Cr(Mo)/Nb eutectic alloy prepared by injection-casting. Materials and Design, 30, 964–969.

19. Tang, B., Cogswell, D.A., Xu, G., Milenkovic, S., Cui, Y. (2016). The formation mechanism of eutectic microstructures in NiAl-Cr composites. Physical Chemistry Chemical Physics, 18 (29), 19773–19786..

20. Tang, L., Zhang, Z., Li, S., Gong, S. (2010). Mechanical behaviors of NiAl-Cr(Mo)-based near eutectic alloy with Ti, Hf, Nb and W additions. Trans. Nonferrous Met. Soc. China 20, 212-216.

21. Wang, L., Shen, J., Shang, Z., Fu, H. (2014). Microstructure evolution and enhancement of fracture toughness of NiAl–Cr(Mo)–(Hf,Dy) alloy with a small addition of Fe during heat treatment. Scripta Materialia, 89, 1–4.

22. Zhang, J.F., Shen, J., Shang, Z., Wang, L., Fu, H.Z. (2013). Directional solidification and characterization of NiAl-9Mo eutectic alloy. Transactions of Nonferrous Metals Society of China (English Edition), 23 (12), 3499–3507.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(50)

Dr. Öğr. Üyesi Hacer GÖL*

YUNAN İŞGALİ ALTINDA BATI ANADOLU
WESTERN ANATOLIA UNDER GREEK OCCUPATION

ÖZ

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı sırasında Almanya'nın başını çektiği İttifak Devletleri sathında yer aldı. Bağlaşık olduğu devletler, savaşı kaybedince 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalamak zorunda kaldı. Bu antlaşma hükmünde yer alan 7. madde ile İtilaf Devletleri, güvenliklerini tehdit edecek bir durum olduğunu düşündükleri Osmanlı Devleti'nin herhangi bir vilayetini işgal etme hakkı elde etmekteydiler. Yine bu Antlaşmaya göre Osmanlı Ordusu terhis ediliyor, silahları ve cephanesi de teslim edilecekti. Kısaca bu ateşkes ile Osmanlı Devleti'ne fiili olarak son verilmiş oluyordu. Mütarekeden hemen sonra İtilaf Devletleri 1 Kasım 1918 den itibaren Musul, İskenderun, İstanbul ve Çanakkale Boğazları, Trakya ve Anadolu'yu işgale başladılar. Yunanlılar da Paris Barış Konferansı'nda çıkan karar doğrultusunda Batı Anadolu'yu işgale giriştiler. Bu işgaller oldukça kanlı bir şekilde gelişti. Yunanlılar yakarak, soyarak ve katlederek Anadolu içlerine doğru ilerlediler. İşgaller, giderek ilhak niteliği taşımaya başladı. Batı Anadolu insanlık dışı ve onur kırıcı pek çok katliama sahne oldu. Bu işgaller aynı zamanda milli bilincin uyanmasına ve milli mücadelenin ateşlenmesine de yol açtı. Yunanlılar neler yapmışlardı ki böyle büyük tepkilere sebep olmuş, Türklerin kurtuluşa yönelik hareketlerini başlatmışlardı? Bu çalışmada ise; Yunanlıların Batı Anadolu'yu işgalleri ve sonrasında bölge ahalisi Türklere yönelik gerçekleştirdikleri katliamlardan bir kesit sunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yunan İşgali, Milli Mücadele, Batı Trakya, Batı Anadolu, İlhak.

ABSTRACT

Ottoman Empire took part in the Alliance States, which had been pioneered by Germany during the First World War. It had to sign the Armistice of Mudros on 30 October 1918 when the states he was allied with lost the war. With the seventh article of this treaty, the States of the Entente were granted the right to seize any province of the Ottoman state if they considered there was any situation that would threaten their security. Furthermore, the Ottoman Army was disbanded, receiving its guns and ammunition. Briefly, the Ottoman State had already been ended with this truce. The Allied States began to seize the Straits of Mosul, Iskenderun, Istanbul and Çanakkale, Thrace and Anatolia as of November 1, 1918, on the basis of the terms of this Treaty. Greeks also attacked West Anatolia according to the decision made at the Paris Peace Conference. These invasions proceeded fairly violent. The Greeks spread to Anatolia by burning, robbery, and murder. The occupations started to have the characteristics of annexation. Western Anatolia witnessed numerous humiliating and inhumane massacres. Such occupations have contributed to the awakening of national consciousness and the beginning of the national fight. What had the Greeks done that initiated such strong reactions and triggered the independence movements in Turkey? In order to address this issue, the aim of the article will be to discuss the events that took place during the Greek occupation of Western Anatolia.

Keywords: *Greek Occupation, Turkish National Struggle, Western Thrace, Western Anatolia, Annexation.*

* **Hacer Göl, Bitlis Eren Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Yakınçağ Tarihi, hacergol@gmail.com, Orcid: 0000-0003-2371-7947**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Bir uç beyliğinden üç kıtaya yayılan Osmanlı Devleti, tarihi boyunca Timur'dan Rus harplerine kadar çok sayıda savaş görmüş, Celâlilerden yeniçeri isyanlarına kadar pek çok isyan atlatmıştı. Ancak Almanya'nın ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun müttefiki olarak dâhil olduğu I. Dünya Savaşı, bunlardan farklı bir gelişme seyretti. Bağlaşık olduğu devletler yenilince Osmanlı Devleti de yenik sayıldı ve 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzaladı. Bu antlaşma fiili anlamda devletin varlığına son veriyordu. Özellikle Antlaşma'nın İtilâf Devletleri'ne Osmanlı topraklarında kendi güvenliklerini tehlikede gördükleri yerleri işgal edebilme yetkisi tanıyan 7. Maddesi, bu bağlamda oldukça önemli bir hususu teşkil etmekteydi. İtilaf Devletleri, söz konusu bu maddeye dayanarak aslında uzun süredir üzerinde planlar yaptıkları ve muhtelif zamanlarda kendi aralarındaki çıkar çatışmalarının nedeni olan Osmanlı Devleti'ni paylaşma planlarını uygulamaya koydular. Kısa zamanda Boğazlar başta olmak üzere Musul, Suriye, İskenderun ve Anadolu'nun batısı gibi stratejik bölgelerden başlayarak Osmanlı ülkesini işgale başlamışlardır. İngilizlerin Batı Anadolu'yu işgal etmeleri için öne sürdükleri Yunan kuvvetleri İzmir'den başlayarak bölgede kanlı bir işgal girişiminde bulundular. Bu işgaller Osmanlı Halkı içerisinde protestolar, mitingler ve çeşitli tepkilerle karşılanırken, yapılan insanlık dışı hareketler bazı yabancı gözlemci, elçi ve komutanlar tarafından dahi şaşkınlıkla dile getirildi. Yüzyıllarca Osmanlı'nın bir tebaası olan Yunanların insan onurunu kırıcı davranışları Osmanlı toplumunda olumsuz tepkilere yol açtı. Aynı zamanda bu işgaller milli bilincin uyanmasında ve ateşlenmesinde büyük rol oynadı. Yunanlıların Batı Anadolu'da nasıl ilerledikleri, neler yaptıkları ve yerli Türk ahalinin maruz kaldığı mezalimler bu çalışmanın ana konusunu teşkil etmektedir.

OSMANLI DEVLETİ'NİN I. DÜNYA SAVAŞINA GİRİŞİ VE MONDROS ATEŞKES ANTLAŞMASI'NA GENEL BAKIŞ

Osmanlı Devleti için 20. yüzyıl birçok savaşın art arda yaşandığı bir zaman dilimini ifade eder. Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı ile akabinde başlayan işgallere karşı verilen Kurtuluş Savaşı, hep bu yüzyıl içerisinde gerçekleşmiştir. Ayrıca devletin yaklaşık altı asırlık ömrü de bu yüzyıl içerisinde sona ermiştir. Bu sonda I. Dünya Savaşı, dönüm noktası olarak oldukça etkili olmuştur.

Bilindiği üzere Osmanlı Devleti, bir süre tarafsız kaldığı I. Dünya savaşına Çanakkale Boğazı'na sığınan Almanların Goben ve Braslau adı verilen iki gemisini satın aldığını açıklaması ve bu gemilerin Rus limanlarını bombalaması üzerine girmiştir. Osmanlı Devleti, İttifak devletleri adı da verilen Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan tarafında yer almıştır. Karşılarında ise İtilaf devletleri denilen Fransa, Rusya, İngiltere, Sırbistan, İtalya, Portekiz, Romanya gibi birçok devletin oluşturduğu bir grup devlet vardır.

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı boyunca birçok cephede savaşmak zorunda kaldı. Bu cepheler şöyledir: Rusya'ya karşı Kafkasya, İngiltere'ye karşı Sina ve Filistin, İngiltere ve Araplara karşı Irak, İngiltere, Fransa, Yeni Zelanda, hatta Hindistan gibi birçok devlete karşı Çanakkale cephesi. Osmanlı Devleti bu cephelerde savaşırken İtilaf Devletleri arasında Osmanlı Devleti'ni paylaşmayı amaçlayan pek çok gizli antlaşma yapılmıştır (Eroğlu, 1990, s. 81-84).

I. Dünya Savaşı bağlaşıkların savaşı kaybetmesi ile sonuçlanınca Osmanlı Devleti de yenik devletler statüsünde yer aldı. 30 Ekim 1918 yılında yapılan Mondros Ateşkes Antlaşması ile harp sona erdi. Ancak bu antlaşma Osmanlı Devleti için oldukça ağır hükümler taşıyordu. Özellikle 7. Maddesi kapsamında İtilaf Devletleri güvenliklerini tehlikede gördükleri bölgeleri işgal edebileceklerdi. Üstelik ordusu terhis ediliyor, silahları da teslim alınıyordu. İtilaf Devletleri kendi aralarındaki sorunları gidermek ve bu ateşkes antlaşmasını nasıl uygulayacaklarına karar vermek amacıyla 18 Ocak 1919'da Paris Barış Konferansı'nı düzenlediler. Bu konferans dört devlet (Amerika, İngiltere, Fransa ve İtalya) temsilcilerinden kurulmuştu ve Dünya'ya barış getirecekti. Ancak konferansın esas amacı yapılan barış antlaşmalarından da anlaşılacağı üzere, I. Dünya Savaşı öncesinde ve içinde yapılan gizli paylaşmaları, devletlerarası belgelere bağlayarak gerçekleştirmekti. (Selek, 2002, s. 146) Nitekim kısa zamanda işgaller başladı, 1 Kasım 1918 den itibaren Musul, İskenderun, İstanbul ve Çanakkale Boğazları, Trakya ve Anadolu işgale başlandı.

Osmanlı Devleti ise bu savaş sonucunda hem siyasi alanda hem de ekonomik alanda oldukça zor bir dönem yaşıyordu. Ülke yönetimini 3 Temmuz 1918'de devralan Sultan Vahdettin savaşın sorumlusu olarak

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

gördüğü İttihatçılara karşı olumsuz bir politika izliyordu. 5 Kasım 1918 tarihinde İttihat ve Terakki Cemiyeti kendini feshetmişti. Talat, Enver ve Cemal gibi önemli liderleri yurt dışına kaçmıştı. Peşpeşe gelen savaşlar sonucunda ülke yoksullaşmış, nüfus azalmış ve daha önemlisi halkın maneviyatı kırılmıştı. Osmanlı Sultan'ı Vahdettin olayları yönetmekte aciz kalmıştı (Atatürk, 1970, s. 1). Özellikle Damat Ferit Kabineleri ile adeta bir İttihatçı avına çıkılmıştı. Divan-ı Harbi Örfiler kuruluyor ve birçok İttihatçı burada alınan kararlarla cezalandırılıyordu. Bunların içerisinde Boğazlayan Kaymakamı Kemal Bey de vardı. Ermeni Tehciri esnasında suç işlediği kanaatine varılan Kemal Bey'in Beyazıt Meydanı'nda asılması halk arasında protestolarla karşılandı (Macfie, 2003, s. 192-193). Ayrıca bir takım İttihatçılar tutuklanarak Bekirağa Bölüğü'ne götürülmüş ve daha sonra da İngilizlere teslim edilerek Malta'ya sürülmüşlerdi (Bayar, 1997, s. 75-77; Şimşir, 1976, s. 49-97). Ülke işgal altındaydı. Bu durum ülke içerisinde bir kargaşa ve huzursuzluk ortamı yaratıyordu.

YUNANLILARIN PARİS BARIŞ KONFERANSINA BAŞVURULARI VE BÜYÜK YUNANİSTANI KURMA PLANLARI

Yunanistan Başbakanı Venizelos, I. Dünya Savaşı'nda İtilaf Devletleri'nin yanında savaşa girmesi karşılığında, Batı Anadolu'dan bazı bölgelerin kendilerine verilmesini şart koşmuştu. Savaş sonunda Paris'te toplanan konferansa katılarak şimdi bu şartın yerine getirilmesini istemekteydi. Artık sahip olmak istediği yerlerin sınırlarını ise daha da genişletmişti. Daha önce doğusu ve batısı ile Trakya, zaten Yunanistan'a bırakılacaktı. Ancak bu sefer Bandırma'nın 25 kilometre doğusunda Marmara kıyısından başlayarak güneye doğru uzanıp Akdeniz'e inen bir çizginin batısında kalan bütün Anadolu topraklarının da kendisine verilmesini 30 Aralık 1918 tarihli muhtırasıyla talep etmişti. Böylece büyük Yunanistan idealini gerçekleştirmiş olacaktı (Selek, 2002, s. 146).

Venizelos yayınladığı muhtırasında, yalnız Yunanistan'ın isteklerini öne sürmekle kalmadı. Anadolu'da bırakılması düşünülen Türk Devleti'nin sınırlarının mümkün olduğu kadar küçük tutulması ve bu devletin zayıf kalabilmesi için doğusunda büyük bir Ermenistan'ın kurulması gerekliliğini öne sürdü. Kendi menfaatlerine uyduğu için Paris Barış Konferansı'nda, Ermeni heyetini de destekledi (Güvendik, 1963, s. 9).

Paris Barış Konferansı'nda İngiltere, Amerika ve Fransa başkanlarının 6 Mayıs'ta aldıkları gizli karar mucibince Yunanlıların 15 Mayıs 1919'da İngiliz, Fransız ve Amerikan savaş gemileriyle korunan Yunan Ordusu İzmir'i işgal etti. Bu işgal sırasında yaşanan olaylar oldukça tepki çekici ve aynı zamanda da Türk Kurtuluş Savaşı'nın dönüm noktası niteliğinde oldu (Sonyel, 2015, s. 27). Yüzyıllarca Osmanlı'nın bir uyruğu olarak yaşayan Yunanlıların zor kullanarak İzmir ve havalisinde yaptıkları taşkınlıklar, kötü muameleler, zafer edasıyla geçit törenleri düzenlemeleri karşısında halk arasında görülen şaşkınlık duygusu zamanla yerini derin bir öfkeye bıraktı. Bu işgal patlayan bir milliyetçi akımı da beraberinde getirdi (Lord Kinross, 1994, s. 192).

İzmir'in işgali yapılan miting ve protestolarla kınandı. Sultanahmet Meydanı'nda ellerinde siyah bayraklarla toplanan halk, Halide Edip'in konuşması karşısında tepkisini dile getirmişti. Osmanlı topraklarının uğradığı işgaller karşısında saray ve hükümet aciz bir durumda kalmıştı. Devletin içinde bulunan ve yüzyıllarca Türklerle kardeş olarak geçinen azınlıkların özellikle de Ermeni ve Rumların büyük bir kısmı işgal güçlerini destekler davranışlara bürünmüştü. İzmir Osmanlı Devleti için önemli bir merkezdi. Bernard Lewis İzmir'in ve durumun önemini şu şekilde anlatır: "Azınlıkların yaşadığı uzak iller elden çıkarılması sineye çekilebilirdi; hatta başkentin işgaline bile katlanılabilirdi; çünkü işgalciler nihayet yenilmez Batı'nın muzaffer büyük devletleriydi ve askerleri er veya geç, geldikleri yerlere döneceklerdi. Fakat komşu ve eski tabi bir milletin Türkleri Anadolu'nun kalbine itmesi katlanılmaz bir tehlike ve utanç idi" (Lewis, 1993, s. 241) Nitekim Yunanlılar İzmir'i ve civarını sistematik bir şekilde işgal etmeye başladılar. Bu işgaller kısa süre sonra da ilhaka dönüştü (Bıyıklıoğlu, 1959, s. 4)

Venizelos'un, İzmir'i işgal ile yetinmeyeceği açıktı. Kuracağı büyük Yunanistan hayalinin etnik iddialarını, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı W. Wilson tarafından ortaya atılan prensiplere dayandırıyordu. Bilindiği üzere Orta ve Doğu devletlerinin şekillenmesinde takip edilecek yol olarak Amerikan Başkanı Wilson 14 maddelik prensiplerini ortaya atmıştı. Buna göre uluslara kendi kaderlerini tayin hakkı tanınıyordu (Ponting, 2013, s. 719). Bu hükmün, azınlığın çoğunluğu hükmü altına alması manasında

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

anlaşılamayacağı açıktı. Ancak bu prensibi kendi lehine kullanmaya çalışan Venizelos, Yunanistan hesabına, üzerinde hak iddia ettiği bölgelerde Rumların çoğunlukta olduğunu söylüyordu. Bu amaçla da hiçbir resmi kaydı bulunmayan istatistikler ortaya atıyordu (Güvendik, 1963, s. 2).

BATI ANADOLU'NUN YUNANLILAR TARAFINDAN İŞGALİ

Yunanlıların İzmir'i işgallerinden kısa süre sonra Batı Anadolu'da Manisa, Aydın, Afyon, Uşak, Eskişehir, Balıkesir, Bursa ve Trakya bölgesinde Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ'ı işgal ettikleri ve hızla ilerledikleri görülür.

Bu Bölgelerin Yunanlılar tarafından işgali Türk milleti açısından oldukça tepki çekici olmuştur. Bunlardan Yunan işgallerinin Batı Trakya'ya kadar uzanması ayrı bir acı ve elem taşır. Çünkü Osmanlı Devleti Balkan Harbi'nden sonra Doğu Trakya hariç olmak üzere Rumeli'den tamamen çekilmek zorunda kalmış, ancak bölgede yapılan antlaşmalarla Türkler ve akraba topluluklar ile anavatan Türkiye'nin bağları hiçbir zaman kopmamıştı. Batı Trakya Osmanlı Devleti'nin son idarî taksimatında Edirne Vilâyeti sınırları içinde kalmaktaydı. Bu bölge bir dönem Bulgaristan'ın idaresinde kalmıştı. I. Dünya Savaşı'ndan sonra ise Yunanistan'ın idaresine geçmiş oluyordu (Osmanlı Belgelerinde Batı Trakya, 2009, s. 1). Bu nedenle de Yunanlılar tarafından işgal edilmesi oldukça acı bir durumdu.

Batı Anadolu'nun Yunanlılar tarafından işgali ise gayri insani bir şekilde gerçekleştiği için kabul edilemez bir durumdu. Bu kanlı ve acımasız işgallerden biri 27 Mayıs 1919'da Aydın'da olmuştu. Bir bayram sabahı camide namaz kılınırken işgal gerçekleşmişti. Her yer tahrip edilmişti. Yunanlılar esir aldıkları 38 Türk askerini feci bir şekilde şehit etmişlerdi. Kendilerine gösterilen işgal sahaları haricindeki bölgeleri bile işgal etmişlerdi. Yunanlıların önünden kaçan halk evini, çiftliğini, malını hayvanını geride bırakarak Denizli, Boz Tufan, Yeni Pazar, Çine ve Muğla ovalarında perişan durumda kalmıştı (Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Dahiliye Nezareti Kalemi Mahsusa Müdiriyeti (DH.KMS) 53/4,36_93) Açlık nedeniyle buralarda yaşamlarını devam ettiremeyerek ölüyorlardı. Her ne kadar civar ahalisi bunlara yardım etmeye çalışıyorsa da bu yardımlar yetersiz kalıyordu. Duruma çözüm bulunması için gerekli işlemlerin yapılması insaniyet namına İtilaf Devletleri mümessillerinden bu vahşete son vermeleri isteniyordu (BOA DH. KMS.53/4.36_91).

Bölgenin diğer yerlerinde de Yunanlıların tecavüzlerinden kaçan yüz otuz bin ahalinin yalnız canlarını kurtarabildikleri, Koçarlı, Yeni Pazar, Çine, Nazilli ve Denizli civarındaki camilerde aç, sefil ve perişan halde bekledikleri bilinmekteydi (BOA. DH.KMS.53/4.36_29). Durumdan duyulan endişe karşısında yetkililer tarafından İngiliz, Amerika, Fransa, İtalya devletleri temsilcilerine telgraflar çekiliyordu. Halkın perişanlığı ile alakalı olarak yardım isteniyordu (BOA. DH.KMS.53/4.36_103).

Yunanlıların İzmir ve Ayvalık'ı işgalleri ve bu bölgelerden yaptıkları katliamlar ve bunlara göz yuman İngiliz memurlarının davranışları sonucunda birçok bölgede Kuva-yı Milliye teşkilatları oluşmaya başladı. Karasi ve Balıkesir civarı da bu bölgelerdendi. Bu oluşum önceleri Padişaha bağlı sadece düşmana karşı olarak kurulmuş bir kuvvet niteliğindeydi (BOA.DH.KMS. 53/4.36_85).

Bölgede Aydın Muhacirin Cemiyeti gibi kurulan çeşitli cemiyetlerle Yunanlıların işgalleri kınanıyor, Aydın ve havalisinden çıkmazlarsa bölge ahalisinin kanının son damlasına kadar akıtacakları ve bu konuda kararlı oldukları bu cemiyetlerin reisleri tarafından dile getiriliyordu (BOA. DH.KMS.534.36_41). Bilecik halkı da işgaller karşısında tepkiliydi. Huzur ve asayişin yeniden sağlanmasını istiyordu (BOA.DH.KMS.53/4.36_61).

Yunan Orduları karşısında halk savunmasız bir vaziyette kalmıştı. Ordunun silahlarını teslim etmesi isteniyordu. Halk zaten kendini savunamaz durumdaydı ordunun da silahlarını teslim etmesi halkı daha çaresiz bir halde kalırdı. Bu durum karşısında Denizli Heyet-i Milliye Reisi Kazım tarafından Uşak'ta Alaşehir ve Havalisi kumandanlığına gönderilen bir şifreli telgrafla Yunan ve ecnebi işgalleri karşısında silahları teslim etmenin milli emellere ve genel mukadderata muhalif bir hareket olacağı bu nedenle de teslim edilmemesini istemişti (BOA.DH. KMS. 53/4.36_71). Görüleceği üzere artık işgalci güçlerin Yunanlıların yaptıkları katliamları durduramayacağı düşünülüyor ve milli menfaatler doğrultusunda hareket ediliyordu.

Bölge de gittikçe teşkilatlanan bir Kuva-yı Milliye hareketi meydana gelmişti. Bunlar posta ve telgraf merkezlerini ellerinde tutuyorlardı (BOA.DH.KMS.53/4.36_51). Demirci Efe, İsmail Dere ve Hurşit gibi

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Kuva-yı Milliyeci çete reisleri bölgeye cephane yığıyorlardı. Burdur'dan 300 sandık cephane tren yolu ile bölgeye getirilmişti. Kendilerine engel olmak isteyen Burdur mutasarrıfına bu kuvvacılar karşı çıkarak onu "balta çukuruna göndeririz" diyerek tehdit etmişlerdi (BOA.DH. KMS. 53/4.36_67).

İstanbul işgal kuvvetleri komutanlarından olan İngiliz Generali George Milne bu şikâyetler karşısında Türkler ve Yunanlılar arasındaki çatışmaları önlemek için bir sınır belirledi. Bu sınır 3 Kasım 1919'da Harbiye Nezareti'ne bildirildi. Tarihe Milne Hattı olarak da geçen bu hatta göre; Yunan işgal mıntıkası şöyleydi: Güneyde Aydın Demiryolu'na, güneydoğuda Aydın'dan Nazilli'ye, doğu ve kuzeydoğuda Manisa Turgutlu şehirlerine, kuzeyde ise Ayvalık ve Bergama'ya kadar uzanan alan (BOA. Hariciye Nezareti Siyasi Kısmı (HR.SYS).2554/4.30; HR.SYS.2554/4.4_28; HR.SYS.2554/4.4_26). Bu hattan Yunanlıların Anadolu'nun içlerine ilerlemelerine Kuva-yı Milliyeciler engel olmaya çalışıyorlardı.

General Milne'nin belirlediği sınırları aşan Yunan kuvvetleri karşısında silahsız ve savunmasız kalan halk çaresizlik içindeydi. Bu durum General'e de şikâyet konusu olmuştu. Paris Barış Konferansı kararına göre Yunanlıların yalnız İzmir şehrini işgal edeceği bildirilmesine rağmen hiçbir hak ve hukuku tanımayarak hatıra gelmeyecek birçok mezalim ve tahribat yaptıklarından bahisle Yunan işgallerine bir son verilmesi isteniyordu (BOA. HR. SYS.2554/4.20). Osmanlı hukukunun muhafazası ve temini için belirlenen hattın ve durumun hükümetler nezdinde görüşülmesi isteniyordu (BOA.HR.SYS.2554/4.12; HR. SYS.2554/4.14).

SONUÇ

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşından sonra imzaladığı Mondros Ateşkes Antlaşmasının 7. maddesine dayanılarak işgallere uğradı. 1 Kasım 1918 den itibaren Musul, İskenderun, İstanbul ve Çanakkale boğazları, Trakya ve Anadolu işgale başlandı. Ancak bu isyanlar içerisinde Yunanlıların yaptığı işgaller oldukça çok yankı uyandırdı. 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgali Osmanlı ülkesi genelinde üzüntü ile karşılandı. Birçok protesto telgrafları ve yapılan mitinglerle durum kınandı. Türkler açısından bu işgallerin daha önce Osmanlı Devleti'nin tebaası konumunda olan bir millet tarafından yapılması kabul edilemez bir durumdu. Üstelik Türklerin anavatanları ellerinden alınıyor Anadolu'nun içlerine kadar küçücük bir alana hapsedilmek isteniyorlardı.

Yunanlıların yaptıkları işgallerin kanlı bir hal alması, bölge halkının inançlarına, yaşam haklarına, mallarına mülklerine saygı duyulmaksızın gerçekleşmesi, halkın bölgeden başka yerlere göç etmek zorunda kalmaları karşısında tepkiler daha da büyüdü. Bölgede bulunan Rumlar da bu işgalci güçleri desteklemekteydiler. Üstelik Yunanlılar İngiliz Generali Milne tarafından belirtilen sınırları ihlal ederek kendilerine gösterilen yerler haricindeki bölgeleri de işgal ediyorlardı. Kısa zaman içerisinde bu durum Batı Anadolu'da milli bilincin uyanmasına neden oldu. Bölgede kurulan Müdafaa-yı Hukuk şubeleri ve teşkilatlanan Kuva-yı Milliyeciler ile bu işgallere tepki gösterilmekle kalmamış aynı zamanda bir direniş başlatılmıştı.

KAYNAKÇA

Kullanılan Belgeler:
Başbakanlık Osmanlı Arşivleri:
Dahiliye Nezareti Kalemi Mahsus Müdüriyeti (DH. KMS). 53/4.36_67.
DH. KMS. 53/4.36_71. .
DH. KMS.53/4.36_91.
DH.KMS 53/4,36_93.
DH.KMS. 53/4.36_85.
DH.KMS.53/4.36_103.
DH.KMS.53/4.36_29.
DH.KMS.53/4.36_51.
DH.KMS.53/4.36_61.
DH.KMS.534.36_41.

Hariciye Nezareti Siyasi Kısmı (HR. SYS).2554/4.14.
HR. SYS.2554/4.20.
HR.SYS. 2554.4_14.
HR.SYS.2554/4.30.
HR.SYS.2554/4.4_26.
HR.SYS.2554/4.4_28.
HRS.SYS.2554/4.12.

Araştırma Eserleri:

Atatürk, M. K. (1970). *Nutuk,C.I.* İstanbul: Milli Eğitim Yayınları.

Bayar, C. (1997). *Ben de Yazdım, Milli Mücadele'ye Gidiş, C.V.* İstanbul: Sabah Yayınları.

Bıyıklıoğlu, T. (1959). *Atatürk Anadolu'da (1919-1921).* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Eroğlu, H. (1990). *Türk İnkılap Tarihi.* Ankara: Savaş Yayınevi.

Güvendik, H. (1963). *Türk İstiklal Harbi II. Batı Cephesi I. Kısım (15 Mayıs- 4 Eylül 1919).* Ankara: Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları.

Lewis, B. (1993). *Modern Türkiye'nin Doğuşu.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Lord Kinross. (1994). *Atatürk, Bir Milletin Yeniden Doğuşu.* İstanbul : Altın Yayınları.

Macfie, A. L. (2003). *Osmanlı'nın Son Yılları 1908-1923.* İstanbul : Kitap Yayınları.

Osmanlı Belgelerinde Batı Trakya. (2009). İstanbul: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları NO:107.

Ponting, C. (2013). *Yeni Bir Bakış Açısıyla Dünya Tarihi.* İstanbul: Alfa Yayınları .

Selek, S. (2002). *Milli Mücadele, Ulusal Kurtuluş Savaşı C.I.* İstanbul: Örgün Yayınları.

Sonyel, S. R. (2015). *Gizli Belgelerde Mustafa Kemal, Vahdettin ve Kurtuluş Savaşı.* Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Şimşir, B. M. (1976). *Malta Sürgünleri.* İstanbul: Milliyet Yayınları.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(51)

Zeyyat BANDEOĞLU

BM BARIŞ GÜÇLERİNİN CINSEL İSTİSMARI
SEXUAL ABUSES AT UN PEACEKEEPING MISSIONS

ÖZ

BM barış güçleri operasyonları kendi personelinin 30 yıla yakın bir süredir gerçekleştirdiği cinsel istismar, saldırı ve sömürüler nedeniyle kirlenmiş bulunmaktadır. Umut sembolü olarak görünen barış gücü personeli tarafından gerçekleştirilen bu tür istirmalar yardıma muhtaç insanların durumlarını daha da kötüleştirmiştir. Bu salgın durum BM'nin kurumsal olarak cinsel istismarları önlemeye yönelik yetersiz kalması sonucu daha da ağırlaşmıştır.

Bu bağlamda, makalede BM barış güç operasyonlarında yaşanan cinsel istismar ve ihlaller ile BM'nin bu konuda aldığı tedbirler incelenip cinsel istismarın uzun dönemde önlenmesi konusunda yapılması gerekenler ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cinsel istismar, BM Barış Gücü Operasyonları.

ABSTRACT

Over the past almost 30 years UN peacekeeping operations have been consistently tainted by widespread reports of sexual assault, abuse and exploitation committed by peacekeepers. The fact that these peacekeepers, who are seen as a symbol of hope for so many in need around the world, could be further victimizing those they are intended to protect and help is a horrible situation to imagine not to mention live the reality of. This epidemic is exacerbated by the lack of ability on the part of the UN to put an end to these types of abuses.

We will examine for the purposes of this paper the history of abuse and violations on UN peacekeeping missions, the measures taken by the UN to address the problem, outside suggestions for solutions, and finally address my personal views on how these issues can be solved in the long term.

Keywords: *Sexual Abuse, UN Peacekeeping Missions.*

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

The United Nations currently deploys approximately 100,000 peacekeepers in 14 different operations around the world[188] in an effort to provide stability and safety to vulnerable populations in conflict stricken areas. "A peacekeeping operation can be defined as an operation involving military personnel, but without enforcement powers, undertaken by the United Nations to help maintain or restore international peace and security in areas of conflict."[189] Over the past almost 30 years these operations have been consistently tainted by widespread reports of sexual assault, abuse and exploitation committed by peacekeepers. The issue of sexual abuse by UN peacekeepers is one that elicits a very strong response in persons and organizations all over the world. The fact that these peacekeepers, who are seen as a symbol of hope for so many in need around the world, could be further victimizing those they are intended to protect and help is a horrible situation to imagine not to mention live the reality of. This epidemic is exacerbated by the lack of ability on the part of the UN to put an end to these types of abuses. I will examine for the purposes of this paper the history of abuse and violations on UN peacekeeping missions, the measures taken by the UN to address the problem, outside suggestions for solutions, and finally address my personal views on how these issues can be solved in the long term.

Introduction:

Many initiatives have been undertaken by the UN to address this issue (these have been largely unsuccessful) and many suggestions have been put forth by persons outside the UN regarding how to eradicate these kinds of abuses (training, protections for complainants, public shaming of abusers, increase in women peacekeepers to name a few that will be examined). I will argue that a combination of these factors need to be implemented to combat these atrocities. I agree with what has been suggested by some, that the best way to end this abuse is to increase the amount of women on peacekeeping missions, increase outreach and education in local communities and most importantly hold the governments responsible for these missions and the violators themselves accountable for their actions. It is not enough to simply state that there is a zero tolerance policy for sexual abuse and exploitation, there needs to be consequences for offenders and proactive engagement to stop it.

UN statistics (although widely regarded as inaccurate) report 2000 cases of sexual misconduct in the last 12 years.[190] Many reporters who have investigated these abuses indicate a strong belief that these reported incidents reflect a very small portion of the actual amount of assaults that have occurred. The victims of abuse include women and children and range from assault and rape, to exploitation such as the "food for sex" scandal in Sierra Leone. Women in these impoverished areas are highly susceptible to this type of exploitation given their lack of resources and the position of power held by the UN peacekeepers.[191] With no other opportunities to earn a living wage or provide for their families these women and children are easily victimized. There are few safeguards in place to protect the victims other than the very peacekeepers that have been deployed to the area and subsequently become their abusers. Jasmine Whitebread, Chief Executive of Save the Children UK, noted that "organizations in the field need to make sure that selling her body is not the only way a young girl can feed herself or her family."[192] While not shifting the blame in any way to the victims of abuse, there is merit to addressing the systemic issues that would cause young women and girls to put themselves willingly in harm's way and leave them susceptible to exploitation. The UN has been widely criticized for their insufficient responses to this ongoing epidemic of abuse. Recent attempts by the UN to address the issue involve education and awareness campaigns for peacekeepers, outreach in communities, local reporting

[188] "United Nations Peacekeeping," United Nations, accessed March 21, 2019, https://peacekeeping.un.org/en.
[189] Muna Ndulo, "The United Nations Responses to the Sexual Abuse and Exploitation of Women and Girls by Missions," *Berkeley Journal of International Law* 27, no. 1 (2009): 128, https://scholarship.law.berkeley.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1366&context=bjil .
[190] Aditi Labahadur, "Peacekeeping and Sexual Abuse: A persistent stain on the United Nations' image," *Africa Portal*, November 20, 2017, https://www.africaportal.org/features/peacekeeping-and-sexual-assault-persistent-stain-united-nations-image/
[191] Labahadur, "Peacekeeping and Sexual Abuse: A persistent stain on the United Nations' image."
[192] Ndulo, "The United Nations Responses to the Sexual Abuse and Exploitation of Women and Girls by Missions," 145.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

channels, support for victims, and a commitment to a "zero tolerance" policy.[193] Unfortunately abuse that has become this endemic requires much more effort to eradicate and punishment for offenders is still rarely occurring and insufficient.

Sexual Abuse Cases of UN Peacekeeping Missions

The center of the scandal of abuse on UN peacekeeping missions is the Congo, where over 700 of the reported 2000 cases have taken place.[194] The assaults in this region have included girls being forcibly taken into barracks and raped, girls being offered as little as $4 in exchange for sex, and peacekeepers offering food in exchange for sex.[195] Most of these victims are young girls, an alarming amount of whom become pregnant with their rapists children. As a result of their pregnancies they are subsequently shunned by their community, unable to finish their schooling or get married, and forced into a life of poverty while supporting their mixed race children.[196] The societies in which these children are born are often times quite conservative. In addition to being shunned for being of mixed race these children are also looked down upon for being born out of wedlock.[197] It is quite apparent from many attempts on behalf of various news organizations to interview the victims that the UN's policies to eradicate this abuse are falling extremely short. These young girls live in poverty and fear and would not know what channels to go through to report a rape if they happened to be brave enough to do so. In most cases these girls are lured by peacekeepers with a meager offer of small amounts of cash or food items. These peacekeepers are acutely aware of the poverty and strife that these young girls are enduring and are more than willing to exploit them. The interviews done in the Congo provide evidence that the numbers of assaults reported are actually just the "tip of the iceberg" and actual assault numbers are significantly higher.[198] The cases in the Congo also illustrate how poor the recordkeeping is when a person does file an official complaint.[199] Records are often lost and help that is promised to these girls is rarely followed through with. Of the 41 cases of confirmed paternity only 2 records of paternity payments have ever been recorded.[200] Impunity for the rapists means that these girls are continually victimized, not just by the act of rape but by the burden of raising a child on their own while being shunned by their communities.

The Congo is the most publicized area in which the assaults by UN peacekeepers has occurred, but it is certainly not the only part of the world affected by this crisis. In the 1990's UN peacekeepers were accused of soliciting sex from women and girls that were living under slave like conditions in local brothels in Bosnia.[201] Some estimates reported that upwards of 2000 women were sold into sex slavery at the time and investigators found that the brothels in these areas were frequented by UN peacekeeping soldiers.[202] Similar cases of abuse and assault seem to follow around the world wherever there are UN peacekeeping missions. Peacekeeper assault of local women and girls has also been reported in Haiti, Sierra Leone, Cambodia and East Timor. [203] The reports are always very similar in nature – women and young girls being raped and exploited on the basis of poverty by offers of money, food and employment.

There are multiple, serious issues with the way in which the UN has handled these atrocities. While a glance at the UN website will quickly tout how much effort is being put into eradicating these types of abuses,

[193] "Conduct in UN Field Missions," United Nations, accessed March 21, 2018, https://conduct.unmissions.org/.
[194] Krista Larson and Paisley Dodds, "UN Peacekeepers: Congo leads world in sex abuse allegations," *CTV News*, September 21, 2017, https://www.ctvnews.ca/world/un-peacekeepers-congo-leads-world-in-sex-abuse-allegations-1.3599350.
[195] Kevin Sieff, "The growing U.N. scandal over sex abuse and 'peacekeeper babies'," *The Washington Post*, February 27, 2016, https://www.washingtonpost.com/sf/world/2016/02/27/peacekeepers/?noredirect=on&utm_term=. 2801e545f1f4.
[196] Larson and Dodds, "UN Peacekeepers: Congo leads world in sex abuse allegations."
[197] Ndulo, "The United Nations Responses to the Sexual Abuse and Exploitation of Women and Girls by Missions," 130.
[198] Lucy Johnson, "Now UN peacekeepers stand accused after 612 cases of sex abuse," *Daily Express*, February 18, 2018, https://www.express.co.uk/news/world/920390/Sexual-abuse-UN-peacekeeper-accused-612-cases.
[199] Larson and Dodds, "UN Peacekeepers: Congo leads world in sex abuse allegations."
[200] Larson and Dodds, "UN Peacekeepers: Congo leads world in sex abuse allegations."
[201] Sieff, "The growing U.N. scandal over sex abuse and 'peacekeeper babies'."
[202] Owen Bowcott, "Report reveals shame of UN peacekeepers," *The Guardian*, March 25, 2005, https://www.theguardian.com/world/2005/mar/25/unitednations.
[203] Bowcott, "Report reveals shame of UN peacekeepers."

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

the appearance and the reality are quite different. Secretary Generals beginning with Kofi Annan have denounced these abuses and had strong words in response, but the actions the UN has taken to end them have had very little effect. The UN's website lists initiatives such as the SEA (Sexual Exploitation and Abuse) task force, anonymous whistleblowing channels and the issuance of guides and training on appropriate conduct.[204] Unfortunately there are very few mechanisms that have proven effective to stand behind these initiatives. "The reality is, today, there is no guarantee of criminal accountability for someone who commits rape inside the UN peacekeeping mission, despite a lot of effort by a lot of people and a strong commitment by the top reaches of the UN," says Tony Banbury, who resigned in 2016 after spending more than 20 years inside the UN overseeing relief and peacekeeping missions. "The systems in place now are full of holes."[205] One of the most widely criticized holes in the system is a lack of punishment for offenders. The fact that the UN is not able to prosecute these individuals and there are no mechanisms in place to ensure that the accused is prosecuted in the country in which the offence occurred leaves any type of redress for these actions up to the country responsible for the peacekeeping force. In many cases these troop-contributing countries are unable or unwilling to prosecute the accused offenders,[206] and in some cases have even been found to shield them from prosecution.[207]

The UN has been unable to stop these kinds of abuses despite efforts to do so over many years. The principle reason they have been unable to end these abuses is that they have very little power to hold those accused of rape and assault accountable. If and when these charges are made the UN has no power to impose punishment on the perpetrator, and the country in which the offence occurred is not responsible for the trial and punishment of these individuals. The prosecution of these individuals is left up to the country that deployed the force.[208] These countries are often unwilling or unable to track down these individuals and as a result they are rarely prosecuted. The disconnect between the agency responsible for peacekeeping missions and the countries that send the forces needs to end in order to stop these abuses. It has been argued that the UN should allow the home countries of these individuals to keep the right prosecute them and increase the obligation for them to do so via Status of Forces Agreement (SOFA) and Memorandum of Understanding (MOU) stipulations.[209] It is apparent that these countries have little motivation to prosecute these individuals and regulations regarding how these cases are dealt with needs a major overhaul, not changes to SOFA's and MOU's that would arguably have little effect on the status quo that exists now. The UN is paying a lot of money to these countries to send forces and should have more control over handling how infractions and illegal actions are dealt with. A centralized program is needed to deal with these types of cases and to apply consistent repercussions for illegal actions. Ideally these cases should be handled in the country in which they occur to facilitate collection of evidence and interview of possible witnesses in a timely fashion. The issues surrounding extradition of the accused once they have gone home and the current immunity from prosecution that peacekeepers qualify under the SOFA would both need to be addressed for this to be successful[210]. While education about sexual abuse and exploitation is an important first step in training peacekeepers, it is not enough. It is also not sufficient to simply state that you have a zero tolerance policy when the consequences to violating such policy are few and far between.

---

[204] "Preventing Sexual Exploitation and Abuse," United Nations, accessed February 20, 2019, https://www.un.org/preventing-sexual-exploitation-and-abuse/sites/www.un.org.preventing-sexual-exploitation-and-abuse/files/bulletin_of_police_-_december_2018.pdf#page=2.

[205] Sam Collins, "FRONTLINE Uncovers New Cases of Sex Abuse by United Nations Peacekeepers," *Frontline/PBS*, July 17, 2018, https://www.pbs.org/wgbh/frontline/announcement/frontline-uncovers-new-cases-of-sex-abuse-by-united-nations-peacekeepers/.

[206] Ndulo, "The United Nations Responses to the Sexual Abuse and Exploitation of Women and Girls by Missions," 152.

[207] Collins, "FRONTLINE Uncovers New Cases of Sex Abuse by United Nations Peacekeepers."

[208] Johnson, "Now UN peacekeepers stand accused after 612 cases of sex abuse."

[209] Sophia Genovese, "Prosecuting U.N. Peacekeepers for Sexual and Gender-Based Violence in the Central African Republic," *Brooklyn Journal of International Law* 43, no.2 (2018): 611, https://brooklynworks.brooklaw.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1917&context=bjil.

[210] Ndulo, "The United Nations Responses to the Sexual Abuse and Exploitation of Women and Girls by Missions," 153-154.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

While the UN has made efforts to increase reporting channels for abuse and to educate local populations, there are still many barriers that prevent women and girls from coming forward. Many are fearful of violence or retribution and are in need of money and food to support their families. Women who have become pregnant as a result of their assaults are shamed by their communities and are embarrassed to report the assault through official channels. Many of these women have lived in conflict stricken areas for many years and undoubtedly have seen how little is done to support victims or prosecute rapists which in turn acts as a deterrent to reporting an assault. Peacekeepers return to their home countries after a short mission and even if their victims have become pregnant as a result of their assault it is difficult if not impossible to prove that via a DNA test. Troop contributing countries are often unwilling to co-operate with any type of investigation and prosecution.[211]

The epidemic of abuse on UN Peacekeeping missions has been widely reported on, and many have offered their input on what could be done to help rectify this situation and protect these vulnerable women and children. What seems to be the most pressing recommendation (and in my opinion, one of the most effective options) is to increase the amount of women on peacekeeping missions. Unfortunately, there seems to be many barriers to overcome in recruiting and retaining women on peacekeeping missions. There are systemic issues related to the fact that these peacekeepers often earn a higher rate of pay and most countries reserve these positions for males.[212] Furthermore, many women are unaware of these opportunities and do not have access to the appropriate training that would qualify them for the positon.[213] Women offer a significant advantage in combating these type of abuses. By including more women on peacekeeping missions the culture of the workplace for these soldiers would change significantly and local women and girls who face abuse would likely be more comfortable in coming forward to make a complaint. Engaging and recruiting more women for peacekeeping missions is a positive for women in states that send peacekeeping troops as well as for local women. The addition of female troops would greatly help to eradicate the current culture that accepts or ignores sexual abuse and assault.

Conclusion and Suggestions

The outreach done by the UN in these communities is an important step taken to increase the report of sexual assault and rape. The UN has made efforts to educate the public and to provide channels to report incidents of abuse and exploitation, but there is still work to be done. Many of these women and girls are facing situations in their lives that make them fearful to report an assault. These women face cultural differences that may make them hesitant to speak with UN workers, and as such need access to a local reporting channel to alleviate fears and increase their understanding of what their rights are. Victims may also be reluctant to report instances when they have accepted food, money, or employment in return for sex. The stigma must be removed and these victims must be educated to know that these actions are exploitative, illegal, and need to be reported. Victims need to know that when they report these assaults it will actually be followed through with, that these cases will be investigated, and that their assaulters will face consequences for their actions. Women and girls that have become pregnant as a result of their attacks need support from the UN and their community as well as access to paternity tests and financial support for the lifelong challenges that they and their children will be faced with.

One suggestion offered to help put an end to this abuse is the public shaming of these individuals in their home country in order to have them face the same consequences as the abused women.[214] While this may prove to be a deterrent in some cases, there are better ways to direct these types of efforts. If these individuals are located it would better serve the victims to focus on properly prosecuting them and having them face a consistently applied criminal justice system. Efforts should also be focused on ensuring that these criminals

[211] Collins, "FRONTLINE Uncovers New Cases of Sex Abuse by United Nations Peacekeepers."
[212] Sanam Naraghi Anderlini, "UN Peacekeepers Sexual Assault Problem," *Foreign Affairs*, June 9, 2017, https://www.foreignaffairs.com/articles/world/2017-06-09/un-peacekeepers-sexual-assault-problem.
[213] Anderlini, "UN Peacekeepers Sexual Assault Problem."
[214] Anderlini, "UN Peacekeepers Sexual Assault Problem."

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

pay paternity support to the children that have resulted from their attacks. Other suggestions of increasing the recreational activities available to peacekeepers while on a mission[215] seems to be insulting to victims and making light of a very serious criminal act. This suggestion seems to indicate that these peacekeepers are sexually assaulting women and girls out of boredom and does little to change the underlying culture that has allowed these abuses to take place for so long. The suggestion of additional training and awareness sessions for the peacekeepers is often suggested. Many peacekeepers come from countries where the age of consent and laws vary greatly and it is certainly important that they are made aware of the standards they will be held to while working in these environments. Code of conduct and awareness training are useful tools and the UN has been engaging in these types of training, however it has been criticized for offering these courses only in French and English, thus creating a language barrier in some cases and significantly decreasing the effectiveness.[216]

The United Nations is a highly respected international organization and the fact that it has allowed these abuses to continue for so many years is an embarrassment to the organization and the values that it is supposed to uphold. Meager efforts to increase training and outreach and a zero tolerance policy with no backbone are simply not enough. The system needs a major overhaul to amend the way in which offenders are dealt with and ensure that either the investigation or prosecution is done by the UN itself or that the UN has the ability to ensure that the offenders' home country prosecutes them in a fair and consistent manner. The UN also needs to provide incentives to increase the amount of female peacekeepers deployed to these areas and combine that with training (available in all necessary languages) that will work towards changing the culture and norms on these missions. In addition the UN needs to continue to work to provide stronger local channels of report so that every person that has been assaulted can safely report it and seek justice. If the UN is serious about eradicating these assaults and abuses the organization needs to act swiftly and implement measures that will ensure the people committing these assaults face fulsome investigation and prosecution. With these measures in place UN peacekeeping missions will be able to begin to reverse this culture of sexual abuse and exploitation with impunity and work towards becoming respected and revered keepers of the peace.

REFERENCES

1. Anderlini, Sanam Naraghi."UN Peacekeepers Sexual Assault Problem." *Foreign Affairs,* June 9, 2017. https://www.foreignaffairs.com/articles/world/2017-06-09/un-peacekeepers-sexual-assault-problem.
2. Bowcott, Owen. "Report reveals shame of UN peacekeepers." *The Guardian,* March 25, 2005. https://www.theguardian.com/world/2005/mar/25/unitednations.
3. Collins, Sam. "FRONTLINE Uncovers New Cases of Sex Abuse by United Nations Peacekeepers." *Frontline/PBS,* July 17, 2018. https://www.pbs.org/wgbh/frontline/ announcement/frontline-uncovers-new-cases-of-sex-abuse-by-united-nations-peacekeepers/.
4. Genovese, Sophia. "Prosecuting U.N. Peacekeepers for Sexual and Gender-Based Violence in the Central African Republic." *Brooklyn Journal of International Law* 43, no.2 (2018): 609-637. https://brooklynworks.brooklaw.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1917&context=bjil.
5. Johnson, Lucy. "Now UN peacekeepers stand accused after 612 cases of sex abuse." *Daily Express,* February 18, 2018. https://www.express.co.uk/news/world/920390/Sexual-abuse-UN-peacekeeper-accused-612-cases
6. Labahadur, Aditi. "Peacekeeping and Sexual Abuse: A persistent stain on the United Nations' image." *Africa Portal,* November 20, 2017. https://www.africaportal.org/features/peacekeeping-and-sexual-assault-persistent-stain-united-nations-image/

[215] Bowcott, "Report reveals shame of UN peacekeepers."
[216] Sieff, "The growing U.N. scandal over sex abuse and 'peacekeeper babies'."

7. Larson, Krista and Paisley Dodds. "UN Peacekeepers: Congo leads world in sex abuse allegations." *CTV News*, September 21, 2017. https://www.ctvnews.ca/world/un-peacekeepers-congo-leads-world-in-sex-abuse-allegations-1.3599350.
8. Ndulo, Muna. "The United Nations Responses to the Sexual Abuse and Exploitation of Women and Girls by Missions." *Berkeley Journal of International Law* 27, no. 1 (2009): 127-161. https://scholarship.law.berkeley.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1366&context=bjil.
9. Sieff, Kevin. "The growing U.N. scandal over sex abuse and 'peacekeeper babies'." *The Washington Post*, February 27, 2016. https://www.washingtonpost.com/sf/world/2016/02/27/peacekeepers/?noredirect=on&utm_term=. 2801e545f1f4.
10. The United Nations. "Conduct in UN Field Missions." Accessed March 21, 2019. https://conduct.unmissions.org/.
11. The United Nations. "Preventing Sexual Exploitation and Abuse." Accessed February 20, 2019. https://www.un.org/preventing-sexual-exploitation-and-abuse/sites/www.un.org.preventing-sexual-exploitation-and-abuse/files/bulletin_of_police_-_december_2018.pdf#page=2).
12. The United Nations. "United Nations Peacekeeping." Accessed March 21, 2019. https://peacekeeping.un.org/en.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2020; Ay: Mart; Cilt: 12/KIŞ, Sayı: 45
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed and Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2020; Month: March; Volume: 12/WINTER, Issue: 45
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GENEL BİLGİLER

TURAN-SAM Uluslararası Endeksli Dergimizi tarayan dünyaca ünlü endeksler ve veritabanları: Pro-Quest(ABD), Ulrich's WEB(ABD), Google-Scholar(ABD), ICI-Index Copernicus International(Polonya/AVRUPA BİRLİĞİ), DAIJ, OAJI, Global Impact Factor, ResearchBib, SIndex, CiteFactor, JournalInformatics, BASE, PubGet, Index Scholar, Region-Hovedstaden, SOBIAD, AsosIndex, AcarIndex, Araştırmax, TopluKatalog, AkademikDizin, Türk Eğitim Endeksi, CEEOL, JournalIndex, DRJI, OpenAıre, WorldCat vs. gibi birçok ulusal ve uluslararası 30 küsür yerli ve yabancı endeks tarafından taranmaktadır.

"TURANSAM-TURAN STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ DERGİSİ" İÇİN MAKALE ÇAĞRISI

TURAN-SAM Dergimiz için makalelerinizi gönderebilirsiniz.

DERGİ YAZIM KURALLARI

*TURAN-SAM, ULUSLARARASI-BİLİMSEL-MEVSİMLİK DERGİSİ HAKEMLİ bir Dergidir. TURAN-SAM'da yayımlanmak üzere gönderilen makalelerin özgün-orijinal olmasına dikkat edilmelidir. Başka Dergilere Değerlendirilmek, Yayımlanmak üzere gönderilen Makalelerin dergimize gönderilmemesini rica ediyoruz. Lütfen, başka Dergilerde veya Çevrimiçi-Online Şebekelerde veya İnternet üzerinden daha önce yayımlanan Makalelerinizi TURAN-SAM'a göndermeyiniz. Bu durumun ihlalinin tespiti halinde yazara karşı Hukuksal çerçevede Yasal yollara başvurulacaktır;

*Makalelerin 150 kelimeyi geçmeyen TÜRKÇE ÖZ'ü ve ENGLISH-ABSTRACT'ı bulunmalıdır.

*Makaleler 12 punto ile "Times New Roman" ile yazılmalıdır. Alttan, üstten, sağdan ve soldan 3 cm boşluk bırakılmalıdır.

*Makalelerde Yazarların Adı, Soyadı, Babasının adı, Bağlı Bulunduğu(Çalıştığı) Kurum, Telefonu ve Açık Adresi belirtilmelidir.

*Kullanılan dipnotlarda Bilimsel Yazım Kurallarına dikkat edilmeli, APA(American Psychological Association) - http://www.apastyle.org standartlarına uyulmalıdır.

*2013 yılı itibariyle; Dergimiz, PRO-QUEST ve ULRICH'S-WEB gibi saygın ve seçkin Uluslararası Endekslerce de Taranıp, Dizinlenmeye başlandığı için, gönderdiğiniz makalelere ayrıca "JEL CODE"-Journal of Economic Literature (JEL) da eklemek zorunlu olmuştur. JEL CODE bilgisi bulunmayan makaleler değerlendirmeye alınmadan reddedilecektir. Bu konuda Bilgi sahibi olmak isteyen yazarlarımız bu siteden ayrıntılı bilgi alabilirler: http://www.aeaweb.org/jel/jel_class_system.php

*Makaleler genel olarak: ÖZ, ABSTRACT, GİRİŞ, Alt Bölümler, SONUÇ ve KAYNAKÇA şeklinde hazırlanmalıdır.

"TURAN-SAM'a yayınlanmak üzere göndermiş olduğunuz makaleleri bilimsel nitelikte hazırlanmasına dikkat etmelisiniz.

Ayrıca Türkçe karakterler kullanmalısınız. Türkçe'de karşılığı bulunan "ğ, ü, ş, ı, ö, ç" harflerinin yerine başka "g, u, s, ı, o, c" harflerini kullanan yazarların makaleleri yayınlanmayacaktır.

Alıntı Makalelerde mutlaka kaynak belirtilmeli, Bilimsel Atıf kurallarına uygun dipnotlar ve KAYNAKÇA verilmelidir.

Yazılan Makalelerin, Akademik Eser Yazım Kurallarına uygun bir şekilde hazırlanması gerekmektedir. Ayrıca TDK-Türk Dil Kurumu'nun imla kılavuzuna uyulması gerekmektedir. Gayri Türkçe dillerde kelimeler kullanmaktan kaçınılmalıdır. Gayri Türkçe dillerden dönme kelimelerin makalelerde kullanıldığının tespiti halinde makaleler yayınlanmayacaktır. Bu kurallara uyularak makale göndermenizi rica ederiz."

Hazırlanan makaleler dergi yazım kurallarına uygun hale getirildikten sonra en geç 13 Haziran, 2020 tarihine kadar emikail@turansam.org adresine word formatında *.doc veya *.docx uzantılı olarak gönderilmelidir.